T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ ANABİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA BİLİM DALI

DÜNYA BANKASI'NIN TÜRKİYE'DEKİ İKTİSADİ KALKINMA ANLAYIŞINA ETKİSİ VE SOSYAL POLİTİKAYA YANSIMALARI

DOKTORA TEZİ

Özlem KÜÇÜK

KOCAELİ-2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ ANABİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA BİLİM DALI

DÜNYA BANKASI'NIN TÜRKİYE'DEKİ İKTİSADİ KALKINMA ANLAYIŞINA ETKİSİ VE SOSYAL POLİTİKAYA YANSIMALARI

DOKTORA TEZİ

Özlem KÜÇÜK

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Abdülkadir ŞENKAL

KOCAELİ-2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ ANABİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA BİLİM DALI

DÜNYA BANKASI'NIN TÜRKİYE'DEKİ İKTİSADİ KALKINMA ANLAYIŞINA ETKİSİ VE SOSYAL POLİTİKAYA YANSIMALARI

(DOKTORA TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Özlem KÜÇÜK

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 29.05.2019/15

Jüri Başkanı: Prof.Dr.Abdülkadir ŞENKAL

Jüri Üyesi: Prof.Dr.Sayım YORGUN

Jüri Üyesi: Doç.Dr. Sinem YILDIRIMALP

Jüri Üyesi: Doç.Dr.Aziz ÇELİK

Jüri Üyesi: Dr.Öğr.Üyesi Beril BAYKAL

KOCAELİ- 2019

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Doktora Tezi, sıkı çalışma gerektiren bir gelişim süreci. Bu yolculukta size güvenen ve yanınızda destek olan insanların olması güzel. Bu sürecin en büyük desteğini ailemden aldım. Eşim, Prof.Dr.Serdar Küçük, çalışkanlığı ile bana her zaman ilham verdi ve yanımda oldu. Bu sene ilkokula başlayan kızım Zeynep ise, şimdi sırası değil biliyorum anne doktora tezini yazıyorsun ama bir soru sorabilir miyim? diyerek beni gülümsetti. Babam emekli öğretmen Zeki Avcı ve Annem Ümran Avcı her zaman bana güvendi ve destek oldu. Aynı zamanda, bana böylesine uyan bir tez konusu seçtirdiği için danışmanım Prof.Dr.Abdülkadir Şenkal'a, Prof.Dr.Sayım Yorgun'a, tez düzeltmelerimi ayrıntılı olarak inceleyen ve yol gösteren Doç. Dr. Aziz Çelik ile gerek bilimsel yeterlilik ve tez izleme jürimde olan Prof.Dr.Şuayyip Çalış'a teşekkürlerimi borç bilirim. Adalet MYO Müdürü Sayın Doç.Dr.Bayram Keskin ve Yüksek Okul Sekreteri Sayın Sait Şahin Bey'e de huzurlu bir iş ortamı sağladıkları ve beni desteklerinden dolayı teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR i
İÇİNDEKİLER ii
ÖZET vii
KISALTMALAR ix
TABLOLAR LİSTESİ xi
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 13
1.DÜNYA BANKASININ KURULUŞ SÜRECİ, İŞLEVLERİ, KÖKENLERİ VE SOSYAL POLİTİKA ANLAYIŞI 13
1.1. DÜNYA BANKASI'NIN KURULUŞ SÜRECİ 14
1.1.1. Woodrow Wilson ve Liberal Enternasyonalizm 16
1.1.2. Açık Diplomasi ve Milletler Cemiyeti 18
1.1.3. Uluslararası Çalışma Örgütü ve Çalışma Hakları 21
1.1.4. Birleşmiş Milletler ve Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi 22
1.2. DÜNYA BANKASI'NIN KURULUŞ ÇALIŞMALARI, SÖZLEŞMESİ VE AMAÇLARI 29
1.2.1. Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası Nedir? 30
1.2.2. IBRD'den sonra: "Uluslararası Kalkınma Birliği" Kuruluşu ile Beraber Dünya Bankası İsminin Ortaya Çıkışı 34
1.2.3. Dünya Bankası'nın Yapısı, Yönetimi, Sermaye Payları ve Üye Ülkelerin Oy güçleri Oranında Söz Hakları 36
1.2.4. Dünya Bankası Grubu'nu Oluşturan Diğer Üye Kuruluşlar 43
1.2.5. Dünya Bankasının Amaçları 48
1.2.6. Dünya Bankası ve Yeni Kalkınma Anlayışı 52
1.3. DÜNYA BANKASI'NIN KREDİ POLİTİKALARI 60
1.3.1. Dünya Bankası Kredileri 61
1.3.2. Yatırım Kredileri 62
1.3.3. Yapısal Uyarlama (Uyum) Kredileri (Structural Adjusment Loan, SAL) 63
1.4. DÜNYA BANKASI KURULUŞ SÜRECİNDE ETKİLİ OLAN EKONOMİK ANLAYIŞ 64
1.4.1. Bretton Woods Konferansı ve Açık Ekonomik Sistem 66
1.4.2. Bretton Woods ve Kalkınma İlkesi Merkezinde Bir Dünya Bankası 69
1.4.3. Serbest Piyasa Düzeninin Bir Uzantısı Olarak Dünya Bankası 73
1.5. DÜNYA BANKASI'NIN SOSYAL POLİTİKA YAKLAŞIMI 78
1.5.1. Sosyal Politikanın Tanımı ve Amaçları 79
1.5.2. Woodrow Wilson ve ABD'de Sosyal Devlet ve Sosyal Politika 83
1.5.3. Keynesyen Refah Devleti ve Sosyal Politika 87
1.5.4. Türkiye'de Sosyal Politikanın Gelişim Süreci 90
1.5.4.1. Cumhuriyetin Kuruluşundan 1961 Anayasası'na 1. Dönem 90
1.5.4.2. Devletçilikten Sosyal Devlete 2.Dönem 94
1.5.4.3. Üçüncü Dönem: 1980 Sonrası 96
1.5.5. Dünya Bankası ve Sosyal Politika 100
1.5.6. Dünya Bankası Himayesindeki Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ve Sosyal Kalkınma 103

İKİNCİ BÖLÜM 105
2. DÜNYA BANKASI-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ: 1945-1979 YILLARI ARASINDA SİYASİ, İKTİSADİ VE SOSYAL POLİTİKALARA ETKİSİ 105
2.1. TÜRKİYE'NİN SOSYOEKONOMİK YAPISI VE SOSYAL DEVLET.....105
2.1.1. "İktisadi Kalkınma" ve "Ulusal Bağımsızlık" Politikalarının Bir Uzantısı olarak Sosyal Devlet Anlayışı 107
2.1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Sosyal Politika 110
2.1.3. 1961 Anayasa'sı ve Sosyal Devlet 114
2.2. TÜRKİYE'NİN DÜNYA BANKASI'NA ÜYELİK SÜRECİ.....115
2.2.1. Bir Demokrasi Sorunu Olarak Rejim Değişikliği 117
2.2.2. Truman Doktrini, Marshall Planı: Devletçilikten Liberalizme Geçiş 121
2.2.3. "1946 İvedili Sanayi Planı'nın 1947 "İktisadi Kalkınma Planı'na Yeni Dönem 124
2.2.4. 1948 Türkiye İktisat Kongresi ve Özel Sektör Eliyle Kalkınma.....125
2.3. DÜNYA BANKASI, BARKER RAPORU VE YENİ KALKINMA ANLAYIŞI.....126
2.3.1. Barker Raporu ve Özel Sektöre Dayalı Kalkınma 127
2.3.1.1. Barker Raporu ve 1954 tarih 6224 sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" 129
2.3.1.2. Yabancı Sermayeyi Teşvik Konusunda En Son Düzenleme 4875 Sayılı Kanun.....133
2.3.1.3. Barker Raporu ve 1954 tarihli, 6326 Sayılı "Petrol Kanunu" 135
2.3.2. Türkiye'de İdari Reformlar ve Dünya Bankası.....141
2.4. DÜNYA BANKASI GÖZETİMİNDE TÜRKİYE'DE ÖZEL SEKTÖRÜN KURULMASI VE SOSYAL ETKİLERİ 145
2.4.1. Bir Dünya Bankası Kuruluşu: TSKB ve Özel Mülkiyete Dayalı Kalkınma 146
2.4.2. TSKB Kredi Politikalarının Bölgeler Arasındaki Gelişmişlik Farklılıkları Üzerindeki Etkisi.....148
2.5. SOSYAL HAKLARIN GELİŞİMİNE YÖNELİK YENİ BİR PLANLAMA ANLAYIŞI 154
2.5.1. Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Yeni Kalkınma Anlayışı 155
2.5.2. Devletçilikten Sosyal Devlete 1961 Anayasası.....157
2.5.3. Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Sanayileşmede Yeni Dönem 159
2.5.4. Planlı Kalkınma Döneminin Sosyal Politikalara Etkileri 161
2.5.5. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Programı ve İlk Kırılma 163
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 167
3.DÜNYA BANKASI'NIN KALKINMA ANLAYIŞINDAKİ DEĞİŞİMİN TÜRKİYE'YE YANSIMALARI VE 1980 SONRASI TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKA.....167
3.1. DÜNYA BANKASI'NIN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ KALKINMA YAKLAŞIMIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....167
3.1.1. II. Dünya Harbi Sonrası Türkiye'de Dışa Bağımlı Planlama Süreci (1947-60).....169
3.1.2. 1960 Sonrası Türkiye'de Ulusal Planlama Süreci (1963-1979).....171

3.1.3. Türkiye'de İthal İkameci Sanayileşmeden Serbest Piyasa Ekonomisine Dönüşüm 173
3.2. DÜNYA BANKASI'NIN, "YOKSULLUĞU AZALTMA" STRATEJİSİ VE SOSYAL POLİTİKALARA YANSIMASI 175
3.2.1. Robert Mc Namara ile Yeni Dönem: "Kalkınma'dan","Yoksulluğu Azaltma"ya Değişen Ekonomik Yaklaşım..... 177
3.2.2. F.D.Roosevelt'in "Free From Want", "Yoksulluktan Kurtulma Özgürlüğü" İdeali ve Dünya Bankası 180
3.3. 1980 SONRASI DÜNYA BANKASI'NIN YENİ BİR "SOSYAL POLİTİKA" ANLAYIŞI 183
3.3.1. Makro Ekonomik Büyüme Araçlarından Sosyal Sermaye 183
3.3.2. Dünya Bankası'nın Türkiye'de Mülkiyet Haklarının Gelişimi Sürecine Etkisi 187
3.3.3. Aktif İşgücü Piyasası Oluşumunda Eğitim ve Dünya Bankası 190
3.3.4. Dünya Bankası ve Beşeri Sermaye ile Aktif Eğitim Anlayışı 194
3.3.5. Dünya Bankası ve Sağlık 198
3.3.6. Dünya Bankası ve Kentleşme 202
3.4. DÜNYA BANKASI VE YOKSULLUK 208
3.4.1. Dünya Bankası'nın Sosyal Risk Yönetimi ve Türkiye'de Yürüttüğü Sosyal Riski Azaltma Projesi 208
3.4.2. Yoksulluğun Önlenmesinde Mikro Kredi 217
3.4.3. Yoksulluğun Önlenmesinde Doğrudan Gelir Desteği 220
3.4.4. Yoksulluğun Önlenmesinde Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Fırsat Eşitliği 221
3.5. FORDİZMDEN POSTFORDİZME GEÇİŞ BERABERİNDE YENİ ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ VE DÜNYA BANKASI 224
3.5.1. Çalışan Yoksullar ve Çalışma İlişkilerinde Yeni Bir Kavram Olarak "Decent Work" ve Uygulanabilirliği 226
3.5.2. "Uygun İş" Kavramının Gerçekleşmesinde Bir Engel Olarak Görünmeyen İşçiler 231
3.5.3. 1475 Sayılı İş Kanunu'ndan 4857 Sayılı İş Kanunu'na Geçişte Post-Fordizm Etkisi ve Alt İşverenlik Uygulaması 234
3.6. TÜRKİYE'DE FORDİST SİSTEMDEN POSTFORDİST SİSTEME GEÇİŞTE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE SENDİKACILIK 238
3.6.1. Türkiye'de Esnek Üretim ve Kayıt Dışı Çalışma ve Sendikalar 242
3.6.2. Bir Çözüm Önerisi Olarak Sosyal Yatırım Devleti 244
3.6.3. 1970 Sonrası Emeğin Beşeri Sermaye'ye Dönüşümü 247
3.6.4. Yükselen Sivil Toplum 250
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 255
4.TÜRKİYE'DE SOSYAL DEVLETİN VE SOSYAL POLİTİKALARIN DÖNÜŞÜMÜNDE DÜNYA BANKASI'NIN ROLÜ 255
4.1. SOSYAL DEVLET ARAÇLARINDAN "PLANLAMA"NIN ETKİSİZLEŞTİRİLMESİ: ÖNCESİ VE SONRASI 255
4.1.1. Devlet Planlama Teşkilatı'nın Dönüşümü 256
4.1.2. Planlı Kalkınma Döneminde Dünya Bankası İlişkileri 261
4.2. KAMU MÜLKİYETİNE DAYALI SOSYAL KALKINMADAN ÖZEL MÜLKİYETE DAYALI İKTİSADİ KALKINMAYA 263
4.2.1. Dünya Bankası Gözetiminde Birikim ve Kalkınma Modeline Geçiş: Pazar Ekonomisi ve Özel Mülkiyete Dayalı Kalkınma(1950-1960) 265

4.2.2. Türkiye Sinaî ve Kalkınma Bankası ile Yerli-Yabancı Özel Girişim Öncülüğünde Kalkınma....267
4.2.3. Devlet Eliyle Sanayileşmenin Öncüsü Sümerbank İle TSKB'nin, "Nihai Amaç" Farklılığı....270
4.3. 1953 SONRASI TSKB'DE POLİTİKA DEĞİŞİKLİĞİ....274
4.3.1. Demokrat Parti İle Dünya Bankası Arasında Alınan Kredilerin Kullanımı Hususunda Fikir Ayrılığı ve TSKB....274
4.3.2. Türkiye'de Sermaye Piyasalarının Ortaya Çıkışı ve Gelişiminde TSKB'nin Rolü....276
4.4. DPT'NİN KURULUŞU SONRASI TSKB POLİTİKALARI....278
4.4.1. 1970'li Yıllar ve DPT Öncülüğünde TSKB Yatırımları....278
4.5. 1980'Lİ YILLAR VE 24 OCAK KARARLARI BERABERİNDE TSKB'NİN DEĞİŞİMİ VE SOSYAL BOYUTLARI....282
4.5.1. Türkiye'de Enerji Sektöründe Dönüşümün Tetikleyicisi Olarak Dünya Bankası ve TSKB....282
4.5.2. "Yenilenebilir Enerji" Politikası ve TSKB....284
4.6. ORTA GELİRLİ ÜLKELERDEKİ SOSYAL DEVLET'İN PİYASA DOSTU DEVLETE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ....289
4.6.1. Piyasa Dostu Devlete Dönüşümde Değişen Sosyal Politika Anlayışı....292
4.6.2. İstihdam Yaratmayan Bir Ekonomik Büyüme ve Odağı Çalışma Olmayan Bir Sosyal Devlet....297
4.7. TİCARET ENGELLERİNİN KALDIRILMASI VE ULUSLARARASI PİYASALARA EŞGÜDÜM ARACI OLARAK DÜZENLEYİCİ DEVLET....303
4.7.1. Düzenleyici Devletin Ekonomik Normları: Özelleştirme, Yapısal Uyum Esnek Üretim (Post-fordizm) ve Yeniden Kurallaştırma (Re-regulation)....309
4.7.1.1. Düzenleyici Devlet ile "Planlama" dan "Özelleştirme"ye....314
4.7.1.2. Kalkınmadan, Ekonomik Büyümeye Değişen Planlama Anlayışı: Özelleştirmeler ve Yabancı Yatırımların Desteklemesi....317
4.7.1.3. 1980 Sonrası Türkiye'de Yapısal Uyum ve Özelleştirme Politikalarının Sosyal Politikalara Etkisi....321
4.7.2. Düzenleyici Devletin Siyasal Normları: Yerelleşme ve Yönetişim....324
4.7.2.1. Sosyal Refah Devletinin Öznesi "İşçi"den, Düzenleyici Devletin Öznesi "Yoksul"a Yeni Dönem....328
4.7.2.2. Sosyal Güvenliğin Dönüşümünde Dünya Bankası Politikaları 333
4.7.2.3. "Yeni Yoksulluk" ve Başa Çıkma Metodu Olarak : Sosyal Piyasa Ekonomisi ve Sosyal Sermaye....335
4.8. BİR POLİTİKA ARACI OLARAK DÜNYA KALKINMA RAPORLARI....338
4.8.1. Bir Üretim Faktörü olarak "Bilgi" ve Dünya Bankası Türkiye Raporu....345
4.8.2. Küresel Sosyal Politika Aktörü Dünya Bankası ve Yeni Bir Sosyal Sözleşmeye Doğru....347
4.8.3. Sosyal Haktan Sosyal Yardıma Değişen Sosyal Politika Kavramı....352

SONUÇ 359
KAYNAKÇA 372
ÖZGEÇMİŞ.....422

ÖZET

Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve İmar Bankası (IBRD), çok taraflı uzlaşı ve Bretton Woods Konferansı ile kurulan bir ulus üstü finans kurumu olup, sistematik müdahale düzeninin bir parçasıdır. Ulusların egemenlik haklarından fedakârlık ettikleri bu yenidünya düzeni, gerek Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi gerekse Birleşmiş Milletler' in Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Beyannamesi ile uluslararası sosyal politika alanında da yeni bir boyuta geçiştir. Kuruluşundan beri ABD etkisinde politika üreten, IBRD, 1960 yılında Uluslararası Kalkınma Birliği'nin (IDA) katılımı ile Dünya Bankası adını alır.

"Laissez faire laissez passer" piyasa düzenini destekleyen Dünya Banka'nın Türkiye üzerindeki etkilerini en doğru şekilde anlayabilmenin yolu, kuruluşuna giden tarihsel süreci analiz etmekle mümkündür. 1913 yılında iktidara gelen Amerikan Başkanı Woodrow Wilson, Milletler Cemiyeti'nin kurucusudur. Wilson, Milletler Cemiyeti'ni savaşların son bulması gibi tek bir amaç için kurmamış, ticaret engellerinin kaldırıldığı, serbest piyasa ekonomisinin hüküm sürdüğü bir dünyanın ancak "genel silahsızlanma ve daimi barış" ile mümkün olacağını görmüştür. Keza, düşük gelirli ülkeler için yüksek imtiyazlı finansman programı uygulayıcısı olarak kurulan IDA, sömürge sonrası yeni bağımsızlığını kazanmış uluslararasında komünizmin ilerlemesini engellemek üzere geliştirildi.

Yoksulluğu azaltmak ve gelişmekte olan ülkelerde ortak refah oluşturmak üzere dünyadaki en büyük ve en zengin kalkınma finansmanı sağlayıcısı Dünya Bankası, Türkiye'nin iktisadi kalkınma anlayışını kökten değiştirmiş, özel mülkiyete ve yabancı yatırıma dayalı ekonomik büyüme anlayışına yönelmesinde etkili olmuştur. Bu süreç, ağır sanayi ve imalat sanayii alanında kalkınmaya yönelik hazırlanan İvedili Sanayi Planı'nın IBRD tarafından devlet sosyalizmi şeklinde eleştirisi ve özel mülkiyete dayalı kalkınma amacıyla kurduğu TSKB ile kendini gösterir. TSKB, yatırım mallarının ve ara malların Amerika'dan ithal edilmesi için Türkiye'de ilk kez döviz cinsinden kredi kullandırır. 1960'da kurulan DPT, 1930'larda başlayan planlama dönemine geri dönüşü sağlarken, 1970'lerde ortaya çıkan döviz darboğazı krizi, Dünya Bankası aracılığı ile kalkınmadan büyümeye yeni bir döneme geçişi sağlar.

Anahtar Kelime: Dünya Bankası, İktisadi Kalkınma, Sosyal Politika, Planlama, Barker Raporu, Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası.

ABSTRACT

The World Bank is a interational financial institution that influences the economic an social policies of under developed societies and emerging economies. The way to understand the effects of the Bank on Turkey is the best way to possible and analyze the historical process leading to the establishment of World Bank. History professor and a member of the democratic party, Woodrow Wilson was main founder of League of Nations. Wilson has not established the League of Nations for a single purpose, such as the end of wars. Wilson sensed that trade barriers were removed and open economies could only be possible in peacetime. The "general disarmament" and "permanent peace" in the Wilson Principles therefore take place. When Wilson was unable to win Senate approval for U.S.participation in the League, he said "America missed a historical opportunity."

The World Bank in Turkey, converts the 1950's, the development approach based on public ownership of private property based on the production of consumer goods. Turkey Industrial and Development Bank (TIDB) founded by World Bank in 1950, supports private ownership-based investments. At the same time, the delegation sent by the World Bank in the same year prepares the Barker Report. TIDB provides loans to Turkish companies for the first time in order to facilitate the import of investment goods and intermediate goods from Amerika. The underplanned period ends with establishment of the State Planning Organisation (SPO) in 1960. The first five year development plan came into force in 1963 after the establish of SPO, but the World Bank is cautions. Therefore, for the first five year development plan, money is provided from the Soviet Union as neither the World Bank nor the TIDB grant credit. The World Bank, the production of consumer goods industry based on private property in Turkey, helped establish, however, is always opposed to the establishment of heavy industry and production of investment goods.World Bank, investment by facilating the import of goods from the United States, Turkey has prevented the development of welfare state and social policies of the past and into industrialization.

Key Wods : The World Bank, Economic Development, Social Policy Planning, Barker Report, TIDB.

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
ADB :Asya Kalkınma Bankası
AİHM :Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
Banka : Dünya Bankası
BM : Birleşmiş Milletler (UN)
Botaş : Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş.
ÇHC : Çin Halk Cumhuriyeti
CHP :Cumhuriyet Halk Partisi
ÇTK : Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu
ÇUŞ : Çok Uluslu Şirketler
DB : Dünya Bankası (World Bank)
DP : Demokrat Parti
DPD : Devlet Personel Dairesi
DPT : Devlet Planlama Teşkilatı
DSÖ : Dünya Sağlık Örgütü
DYP :Doğru Yol Partisi
DYYK : Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu
EBRD : Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası
ECA : Avrupa İşbirliği Ajansı (European Cooperation Agency)
EIB : Avrupa Yatırım Bankası (European Investment Bank)
ERP :Avrupa Kurtarma Programı (European Recovery Programme)
FAO : Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization)
FIAS : Yabancı Yatırımları Danışmanlık Hizmetleri ((Foreign Investment Advisory Service)
GATT :General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük ve Ticaret Genel Anlaşması)
GSMH :Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH :Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
IBRD : Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development)
ICSID : Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (International Centre for Settlement of Investment Disputes)
IDA : Uluslararası Kalkınma Ajansını (international development association)
IFC :Uluslararası Finans Kuruluşu ((International Finance Corporation)
ILO : Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organisation)
IMF : Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
İKY : İnsan Kaynakları Yönetimi
KBMG : Kişi Başı Milli Gelir
KİT : Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KK : Koordinasyon Kurulu
KOBİ : Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KYTK : Kamu Yönetimi Temel Kanunu
MB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
MC : Milliyetçi Cephe
MESS : Türkiye Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası

MIGA :Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency)
MTA : Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
NATO : Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
(North Atlantic Treaty Organization)
OECD : Avrupa İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
(Organization for Economic Cooperation and Development)
OEEC : Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı
(Organization for European Economic Cooperation)
SAL : Structural Adjustment Loan (Yapısal Uyum Kredileri)
SAP : Structural Adjustment Program (Yapısal Uyum Programı)
SECAL : Sector Adjustment Loan (Sektörel Uyum Kredileri)
SRAP :Sosyal Riski Azaltma Projesi
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TANAP : Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEPAV : Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TKB :Türkiye Kalkınma Bankası
TOBB : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TODAİE : Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
TOMTAŞ : Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi
TPAO : Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TPC : Türk Petrol Şirketi
TSKB : Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
UNICEF Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
USD Amerikan Doları
UNESCO Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
UNDP Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı
WB Dünya Bankası
WHO Dünya Sağlık Örgütü

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Dünya Bankası'nda En Yüksek Sermaye Payına Sahip 10 Ülkenin Oy Güçleri ve Türkiye 42
Tablo 2. Dünya Bankası'nda Sosyal Politikanın Boyutları.....246

GİRİŞ

Günümüzün sosyal sorunları, işsizlik, yoksulluk, gelir dağılımı adaletsizliği, kadın erkek eşitsizliği gibi uzayıp gider bununla birlikte, havanın, suyun zehirlenınesi ve doğal çevrelerin canlıların yaşamını tehdit eder hale gelmesi, aslında *iktisadi* kalkınma üretemeyen bir ekonomik büyüme tipinin varlığını işaret etmektedir. 21. Yüzyılın ekonomik büyüme bunalımı veya kalkınma yetersizliği esasen dengeli (bölgeler arası eşit gelişmişlik düzeyine çıkmanın hedeflenmediği) ve ahenkli olmayan bu nedenle de iktisadi bile sayamayacağımız, kanser türü vahşi büyümenin bir sonucudur. Bilhassa, 20. Yüzyılın son çeyreği ve 21.yüzyılın başlarında iyiden iyiye artan bu vahşi büyüme, eşine rastlanmayacak bir biçimde kötü gelişmenin strüktürel bunalımlarının birikimine yol açmıştır. Gelişmiş diye nitelenen ülkelerin içinde dahi yoksulluk yenilememiştir. Sosyal, çevresel ve yaşamsal ağır maliyetler pahasına gerçekleştirilen *iktisadi bir büyüme* ve sürmekte olan *teknolojik* gelişmelerin nimetleri adaletsiz bir gelir ve iktidar paylaşımı sonucu servetlerin ayrıcalıklı sosyal gruplar elinde toplanmasına yol açarak, refahın yaygınlaşmasına imkân sağlamamıştır. Bu eşit ve adil olmayan ekonomik büyümenin en kötü sonucu, zenginler ve yoksullar arasındaki uçurumun giderek açılması ve söz konusu ekonomik büyüme şekli ile yoksulluğun üstesinden gelinmesinin iyiden iyiye zorlaşmasıdır.

Dünya Bankası dünyadaki en zengin ve en büyük kalkınma finansmanı kuruluşudur. Banka, sadece ülkelerin iktisadi kalkınmalarını sağlamak üzere altyapı projelerine büyük miktarda finans sağlamaz. Aynı zamanda uluslararası arenada kalkınma konusunda büyük bir bilgi birikimine sahip yegâne ve eşsiz bir kuruluştur. İktisadi kalkınma konusunda dünyadaki en büyük araştırma kuruluşu ve işvereni olan Banka, ülke görünüm raporları, iş yapma raporları dünya kalkınma raporları gibi birçok çalışması ile gelişmiş ülkelerin çok uluslu şirketlerin hangi ülkelere yatırım yapmaları gerektiği söyler.

Uluslararası kalkınmayı teşvik etme konusundaki öncü rolüne rağmen, Dünya Bankası genel olarak, sosyal politikanın önde gelen açık destekçisi olarak kabul görmez. Zira klasik anlamda, sosyal politika, sosyal sorunların çözümünde kamu müdahalesi öngörür; farklı çıkar gruplarının beraber yaşadığı bir toplumsal düzenin

oluşturulması ve devamında piyasaya devlet müdahalesi gerekir. Bilakis, sosyal politika, "Bırakınız Yapsınlar, Bırakınız Geçsinler (Laissez Faire, Laissez Passer" yaklaşımını desteklemez. Ancak, Dünya Bankası, Richard Peet'ın vurguladığı üzere, dünyadaki hiçbir dinin ve otoritenin yapamadığı refaha ulaşmanın yolu serbest piyasa düzeninden geçmektedir anlayışının entelektüel zeminini hazırlayan üç kuruluştan biridir. Karl Polanyi, "Büyük Dönüşüm" kitabında, çift yönlü hareketten bahseder. Bunlardan ilki kendi kurallarına göre işleyen bir piyasanın kurulmasına yönelen, ticaret yapan sınıfların desteğinde laisses faire ve serbest ticaret yöntemleri olarak kullanılan ekonomik liberalizm ilkesi. İkincisi ise sosyal koruma ilkesi. Zira kendi kendine işleyen piyasa mekanizması toplumu olumsuz yönde etkilediğinden, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan toplum, kendini korumaya çalışmaktadır. Böylelikle, sosyal korumacılık, kaçınılmaz olarak kendi kurallarına göre işleyen piyasanın yıprattığı emek, doğa ve üretim düzeninin korunmasını amaçlamaktadır.

Ancak, Banka'nın kalkınma anlayışının temelleri serbest piyasa ekonomisi ve özel girişimin desteklenmesine dayalı olduğundan, yatırımlarda sermaye hâsıla oranı yöntemini temel alır. Bu da, zaten mevcut olan bir üretim yapısının sadece nicel (miktar) olarak geliştirilmesine ilişkindir ve ekonomik büyümenin temel ölçütü de, göstergesi de Gayri Safi Milli Hasıla'dır ve büyüme G.S. M.H.'nın büyümesi ile eş anlamlıdır. İçinde çok ·çeşitli ürünlerin ve hizmetlerin bulunduğu bir ekonomide, G.S. M.H.'nın büyümesini sağlayan tüm unsurların, ekonomik rasyonelliği veya sağlığı gibi konular elbette tartışılmamaktadır. Yani ekonomik büyümenin maliyetine (ekonomik+ sosyal) bakılmamaktadır. Bu yaklaşım içinde; oluşan GSMH nasıl paylaşıldığı (adil mi, değil mi?) da, göz ardı edilmektedir. Bir yılda oluşan GSMH'nın toplam nüfusa bölünmesi kişi başına düşen Milli Gelirin ölçütü olmaktadır.

Tam da bu noktada, Aziz Çelik (2004) tarafından aktarılan Robert Kennedy'in sözleri konuyu aydınlatır niteliktedir. *"Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) hava kirliliğini, sigara reklamlarını, kan gölüne dönen otoyollardaki ambulans sayısını hesaba katar. Özel kapı kilitlerimizi ve onları kıranlar için kurulan hapishaneleri sayar. Kızılağaçların yok oluşunu ve Superior gölünün ölümünü kapsar. GSMH, napalm üretimi, füzeler ve savaş başlıkları ile büyür. Ama ailelerimizin sağlığını, çocuklarımızın eğitim kalitesini, oyunlarındaki neşesini hesaba katmaz. Fabrikaların*

insanca çalışılan, sokakların huzurla dolaşılan yerler olmasına aynı şekilde kayıtsızdır. Kısaca; GSMH her şeyin hesabını tutar, hayatı anlamlı kılanlar hariç…" Robert Kennedy.

1980'lere kadar üretime dayalı iktisadi büyüme anlayışını Türkiye'de destekleyen Dünya Bankası, bunu yaparken iki hususta ısrarlı olmuştur. Birincisi, kalkınmanın dış yardım ve kredi ile özel sektör tarafından gerçekleştilebiliceği iddiası. İkincisi ise, yabancı yatırımların önündeki tüm engellerin (ekonomik, siyasal, hukuki) kaldırılması ile Türkiye'nin Batı ekonomisine entegre olabileceği savı. Bu nedenle, 1950'de Türkiye'de kurduğu Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) aracılığı ile özel sektör yatırımlarını destekleyen Dünya Bankası, Kuzey Batı Anadolu hattında, daha çok tüketim malları üretime dayalı özel sektör eliyle kalkınmayı destekler. Aynı zamanda Türkiye'de ilk kez döviz kredisi kullandıran TSKB, kuruluşuna iştirak ettiği işletmelerin, ABD'den ara mal ithalatını sağlar. Ekonomik kârlılığın yüksek ve riskin düşük olduğu bu yatırımlar, Türkiye'nin Kuzey Batı Anadolu hattının sanayileşmesinde önemli rol oynar. Ancak, bugün bile Türkiye'de ki bölgeler arası gelişmişlik farkının çözülemediği hususuna raporlarında değinen Dünya Bankası, esasen TSKB aracılığı ile yönettiği kredi politikası ile bu duruma katkı sunmuştur. Keza, 1950'li yıllarda bu konu TBMM'de gündeme gelmiştir.

Görüldüğü üzere, Türkiye'de 1950'li yıllarda üretime dayalı iktisadi büyümeyi destekleyen Dünya Bankası, bölgeler arası eşitsizliğine katkıda bulunmuştur. Böylelikle bir bölgede yaşayan fert diğer bölgede yaşayan fert ile aynı haklara sahip olamamış, ekonomik, sosyal ve bireysel eşitsizliğe maruz kalmıştır. Bir şehirde yaşayan ferdin özgürlüğü genişlerken, daha iyi eğitim alma, iyi bir iş bulma şansı artarken diğer bölgedeki fert kaderine mahkûm olmuştur. Oysaki Dünya Bankası'nın beşeri sermaye indekslerinde birinci sıralarda yer alan Finlandiya'da tüm okullar arasında başarı düzeyinde en çok yüzde on fark kaydedilmektedir. Bu da, Finlandiya'nın neresinde yaşarsa yaşasın, Fin vatandaşının eşit eğitim hakkına sahip olduğunu gösterir. Dünyanın en mutlu ülkesi seçilme sebepleri arasında bu da sayılabilir. Bölgeler arası İktisadi Kalkınma yaklaşımı, üretim biriminin yalnız nicel olarak değil de, nitel olarak da büyüyüp gelişmesinin süreçlerini oluşturmaktadır. Böylece ekonomik nitelikte olan yapılar yanında, sosyal, siyasal nitelikteki yapılarda

da, gelişme yönünde bir değişme hatta yeni yapıların oluşturulmasını içeren süreçleri içine alır. Örneğin, iktisadi kalkınma bölgeler arası ekonomik gelişmişlik farklılıklarını giderecek, kadın erkek ayırımcılığının önlenmesi, fırsat eşitliğinin yapılandırılması gibi konuları da gündemine alır.

Dünya Bankası'nın 1980 neoliberal dönüşüm sonrası, bir değişim sürecine girdiği gözlenir. Bilhassa, gelişmekte olan ulusların, korumacı ticaret politikalarından ihracatı destekleyen ekonomik büyüme politikalarına geçişinde etkili olan Banka, yapısal uyum politikaları ile serbest ticaretin önündeki tüm engelleri bir bir kaldırır. Post fordist üretim sistemi beraberinde endüstriyel robotların kullanımını artırırken, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde imalat sanayiinde istihdam büyümesi neredeyse durma noktasına gelir. Bu durum Türkiye'de hukuki alanda etkisini yeni iş yasası ile gösterir. İthal ikameci, Keynesyen/Fordist dönemin iş yasası (1475 sayılı) ihracata dayalı yeni liberalizmin ve küresel piyasa ekonomisin Post-Fordist dönemin iş yasasına (4857 sayılı) bırakır. 1971 yılından 2003 yılına kadar yürürlükte olan 1475 sayılı iş yasasını köklü değişikliklere uğratan 4857 sayılı yeni İş Yasası, eski İş Yasasının sınırlı da olsa dayandığı "işçiyi koruma" anlayışı, yerini önemli ölçüde "işletmeyi koruma" anlayışına bırakır. Nitekim yeni iş yasasının gerek, genel gerekçesinde gerekse işveren örgütlerinin yeni iş yasası ile ilgili değerlendirmelerinde; yeni yasanın teknolojik gelişmelerin, küreselleşmenin yarattığı koşullarının ürünü olduğuna ve "katı çalışma mevzuatından kurtulmak" gereğine vurgu yapılır.

Dünyada baş gösteren neoliberal politikalar, Türkiye'de 24 Ocak 1980 kararları ile kendisini gösterir. İthal ikameci dış ticaret politikasının terk edildiği, ekonomide devlet müdahalesinin en aza indirildiği KİT'ler dâhil tüm kamu kesiminin tahliye edildiği ve özel girişim ve yabancı yatırımın teşvik edildiği bu dönem de merkezi planlamaya dayalı kalkınma planlarından bölgesel kalkınma ajanslarına doğru bir yönelim söz konusu olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası Bu doğrultuda 1960 yılında anayasal bir kuruluş olarak örgütlenen ve nispeten siyasetten bağımsız kalkınma planlarını hazırlayan Devlet Planlama Teşkilatı, 1980'lere doğru büyük bir değişim ve dönüşüm yaşamış, yeni liberal politikalara uyum sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılmış, 2011 yılında ise Kalkınma Bakanlığı'nın kurulması ile işlevsizleşmiştir.

Çalışma yaşamında esneklik, güvencesiz çalışma, kayıt dışı çalışma gibi olgular artarken diğer taraftan çalışanın maddi güvenceleri ve kazancı azaltırken, yeni ekonomik sistemin bir getirisi olarak tüketim artırmıştır. Değişime ve dönüşüme uğrayan sendikalar, artan hizmet sektörü ve alış veriş merkezleri ve sivil toplum örgütleri. Böylece, tüketim endüstri çağında giderek daha bağımlı ve otomatikleşmiş, başka deyişle yabancılaşmış hale gelmektedir; teknik daha "ileri" hal alırken tüketici ve tüketim miktarı hızla artmaktadır. Burada tüketim sözcüğünden anlaşılması gereken yalnız yiyecek tüketimi değil, aynı zamanda konut, dinlenme, eğlenme boş zamanları doldurma, güvenlik, vb. şeylerdir. Endüstriyel çağ ilerledikçe ve bilhassa zamanımızda, her şey endüstri tarafından hazırlanmış halde insanın önüne gelmektedir; kişi artık yapay bir biçimde kulağı, gözü, kafası doldurulup, zihnine işlenen şeyleri tükete bilmektedir. Burada ilginç olan piyasanın sözde değil özde serbest bırakılmasıdır. Zira iyiyi kötüyü ayırma yeteneğine sahip olduğu varsayılan birey sayısı az ve az sayıda uzman aracılığı ile tüketicilerin uyarıldığı sistemde ; devletler, çocuk yâda erişkin sağlığını tehdit ettiği kanıtlanmış olan ürünlerin piyasadan çekilmesi hususunda dahi tereddüt etmekte ve yüksek oranda, kararlı tüketici itirazı olmadığı sürece piyasaya müdahale etmemektedir.

Dünya Bankası, 1978 yılında yayımladığı ilk dünya kalkınma raporu ile yeni bir dönemin başladığını ilan eder. Raporun önsözünde Dünya Bankası Başkanı McNamara, yeni ekonomik kalkınma modelini; ekonomik büyüme ve yoksulluğu azaltma olarak açıklar. Küresel ekonomi adına gelişmekte olan ülkelerin yapısal uyarlama olarak atfedilen yeni bir programdan geçmesi gerektiğini belirtir. Böylece, Banka, kalkınmadan ekonomik büyümeye geçerken, ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltacağını öngörür. En nihayetinde gelinen noktada, uzun süreli örgütlü mücadeleler ile kazanılan sosyal haklar gerileme sürecine girerken, günümüzde, temel hedeflerinden biri ekonomik büyüme olan devletin, tek temel sosyal politikası “ekonomik büyüme” üzerinedir. Artık, devlet, ekonomik büyümeyi ve rekabeti sağlayan sosyal politikalar üretmektedir. Ülkelerin ekonomik büyümelerini ve rekabet edilebilirliğini artıran sosyal politika uygulamaları noktasında ise Dünya Bankası devreye girer. Mikro finans uygulamaları, doğrudan gelir desteği gibi birtakım sosyal

politika yönlü uygulamalar, üretim yerine girişimciliği desteklerken aynı zamanda kişilerin tüketici olarak sistemde kalmasını sağlamaktadır.

Endüstri 4.0, tekrarlanan ve fiziksel güç gerektiren işler için endüstriyel robotları, beceri gerektiren işler içinse, yapay zekâları ön plana çıkardı. Böylelikle emeğin yerini beşeri sermaye kavramı alırken, Dünya Bankası, beşeri sermayenin niteliğinin artırılmasının ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği için elzem olduğu yönündeki görüşünü her fırsatta dile getiriyor. Günümüzde, beşeri sermaye açısından üstün olan ülkeler, uluslararası işbölümünde katma değeri yüksek olan alanlarda uzmanlaşma olanağı bulurken, beşeri sermaye yetersizliği içindeki ülkeler ise katma değeri düşük alanlarda üretim yapabilmektedir. Bu nedenle Japonya, Kanada, İsviçre, Norveç gibi ülkelerin beşeri sermaye oranları yüksektir.

Beşeri sermaye yönünden ilk sıralardaki ülkelere baktığımızda (Finlandiya, Norveç, İsviçre, Kanada, Almanya, Japonya gibi), eğitimin ve istihdamın bir devlet politikası olarak yürütüldüğünü ve sosyal koruma araçlarının etkin olarak kullanıldığını gözlemleriz. Ancak, Dünya Bankası her ne kadar, gelecekte ülkelerin var olabilmelerini ve ekonomik sürdürülebilirliklerini beşeri sermayenin korunması ve artırılması ile mümkün olabileceği yönünde görüş bildirse de gelişmekte olan ülkeler de, yapısal uyum programları ile sosyal güvenlik ve eğitim alanında özelleştirme ve kuralsızlaştırmayı teminat altına alması ilginçtir.

Buradaki kısır döngü, ilk olarak, hangi türden olursa olsun kamu mallarından bahsetmenin yâda güvence altına almanın gittikçe güçleşmesidir. Örneğin, eğitimin bir kamusal mal olmaktan çıkıp piyasa üzerinden sunumunun çeşitli sakıncaları olduğu yönünde pek çok araştırma vardır. Bilgi, düşünce ve öğretimin neredeyse sermaye gelişimine katkıda bulundukları ölçüde değer görüp, talep edilmesi artarken ulusal değerler, yurttaşlık bilinci, ortak kültür gibi öğeler arka plana atılmaktadır. Günümüzde, sendikaların bile, ücret sendikacılığının ötesinde, işsizlere yönelik meklek-içi eğitim (uzmanlaşma) programları yürütmeleri de ilginç olmasa gerek.

Klasik liberalizmde ana akımlardan biri olan bireysel özgürlük kavramının da beşeri sermaye ile yerle yeksan olduğu görülür. Zira acımasız rekabet ortamın da insan

sermayesi, özgür seçimlerin değil, piyasanın kendisine bahşettiği değerinin düşmemesi ve artması için kendi kendine yatırım yapmak zorunda kalan bir öznedir.

Bu bakımdan, küreselleşme sürecinde devletin dönüşümü, "refah devletinden rekabet devletine" şeklinde ifade edilebilir ve Şenses'e göre, Dünya Bankası'nın gerek Türkiye'de gerekse diğer orta gelirli ülkelerde uyguladığı yoksullukla mücadele programlarına ilişkin en temel problemlerden birisi, çözümü ekonomik büyümede görüp, gelir dağılımı gibi konuları yok saymasıdır. Şenses (2001), yoksulluğu azaltma stratejilerinin başka bir sorunlu yönü olarak, yoksulluk sorunun üretim süreciyle ilişkilendirilmemesini görmektedir

Bu çalışmanın temel önermesi, Dünya Bankası'nın Türkiye'de sosyal devletin ve sosyal politikaların dönüşümüne, kamudan özel sektöre kalkınma politikalarını etkileyerek ve özel girişim ve yabancı sermayeye dayalı yeni bir ekonomik büyüme anlayışı geliştirerek nasıl bir yön çizdiğinin gözler önüne sermektir. Bu dönüşüm en etkin ve en eski sosyal politika araçları "planlama", "kamu müdahalesi" ve "kalkınma" üzerinden olmuştur.

Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder'in "Sosyal Politika Yazıları" isimli kitabında, Türkiye'de sosyal politikanın, çalışma ekonomisi, endüstri ilişkileri ve iş hukuku gibi alanlarla sınırlandırıldığı ancak, Avrupa'da tarihten, sosyolojiden, siyaset felsefesi ve politik iktisattan beslenerek güçlenen entelektüel bir alan olduğu ifadesi vardır.

Bu nedenle, bu çalışmayı kanıtlamak ve sonuçları doğru teşhis etmek üzere, multi disipliner bir araştırma, okuma ve analiz yaptım. Bu kapsamda, sosyal politika, çalışma ekonomisi, endüstri ilişkileri, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, uluslararası hukuk, kamu hukuku, özel hukuk, siyaset bilimi, iktisat, maliye, Türk İnkilâp Tarihi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Atatürk İlkeleri ve İnkilâp Tarihi, Avrupa Birliği, finans ve bankacılık, güzel sanatlar, tarım ekonomisi, çevre, kentsel çevre, radyo-tv- televizyon, şehir ve bölge planlama, ilköğretim gibi pek çok alana ilişkin doktora ve yüksek lisans tezleri incelendi ve analiz edildi. Böylelikle, sadece Sosyal Bilimler enstitüsüne ait değil ilaveten, Fen Bilimleri enstitüsü, Güzel Sanatlar enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları enstitüsü, Türk İnkilâp Tarihi enstitüsü tezleri,

Türkiye Kalkınma Bankası ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası uzmanlık tezleri, Dünya Bankası Dünya Kalkınma Raporları, Dünya Bankası Ülke Görünüm Raporları, konuyla ilgili yabancı ve türk yazarların yazdığı birçok kitap, uluslararası makaleler, ulusal dergilerde yayınlanan makaleler, gazete haberleri, bazı söyleşiler de, analiz edilerek geniş kapsamlı bir çalışma yapılmıştır.

Bu önermeyi kanıtlamak üzere izlenen çalışma planında ise, ilk bölümde, sosyal politikanın evrenselleşme ve uluslararası alana taşınma süreci incelendi. Bu süreç içinde ABD Başkanlarından Woodrow Wilson ve F.D.Roosevelt'nin sosyal politika uygulamaları ele alındı. Banka'nın kuruluşuna giden tarihsel süreç içinde ticaret engellerinin kaldırıldığı ve ABD için eşit rekabet koşullarının sağlandığı bir ticari sistem ideali ve bu ideali gerçekleştirmek üzere kuruluşuna öncülük ettiği Milletler Cemiyeti, Açık Diplomasi, Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları Hukuku ve çalışma alanında uluslararası düzenlemeler kısaca incelendi. Zira barışın en büyük tehdidi olarak görülen egemen devletler, daimi barış için fedakârlıkta bulunurlarken, Wilson, ABD'nin ekonomik gelişiminin devamlılığı korumak istedi. Bretton Woods Konferansı ve çoklu uzlaşı sistemi ile kurulan Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (IBRD)'nın, Anasözleşmesin (Articles of Agreement), birinci maddesinde kuruluş amacı yer alır. Bunlar, kalkınma amaçlı uluslararası yatırımları özendirerek, uluslararası ticareti geliştirmek, özel yabancı yatırımları teşvik ve garanti etmek, savaş döneminden barış dönemine geçişte mümkün olan en iyi koşulları sağlayarak uluslararası yatırımları yönetmek şeklindedir. Sermayenin uluslararasılaşma süreci 19.yüzyılın sonu gibi başlar ve 20.yüzyılın başlarında belirginleşir. İngiltere yönetimindeki dünya ekonomik sistemi 1870-1914 yılları arasında günümüzden bile daha açık ve bütünleşik bir uluslararası ekonomidir. Ancak Birinci Dünya Harbi ile dışa kapalı ekonomilere kısmen dönüş oldu. İlaveten, 1929 Dünya Ekonomik Krizi, serbest piyasa ekonomisine olan güveni sarsarken, kamu müdahalesine dayalı Keynesyen iktisat doğdu. Planlamanın önem kazandığı bu dönemde Türkiye 1934'de "Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı"nı uygulamaya koyarken 1937'de devletçilik ilkesi Anayasa'ya girdi. İkinci Dünya Harbi sonlarına doğru kurulan yeni dünya düzeni ile uluslararası serbest ticarete geri dönüş yapılırken, harp sonrası siyasi istiklaline kavuşan ülkelerin önünde iki ideolojiden biri olan kapitalizmi seçerek iktisadi kalkınma yoluna girmelerinde Dünya Bankası çok büyük rol oynadı.

Bu ülkelerin kapitalizme geçmesi için Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) kuruldu ve görülmemiş büyüklükte imtiyazlı krediler kullandırdı. Zira 1947 yılında Dünya Bankası'nın oylarının yaklaşık %50'sine ABD ve İngiltere sahipti ve 1960 yılında kurulan IDA'nın en büyük bağışçısı ABD idi.

2. Bölümde 1980'e kadar Türkiye Dünya Bankası İlişkileri: Üretime Dayalı Kalkınma ve Etkileri. Bu süreç iki dönem halinde incelendi. (1947-1960: Ekseriya Plansız Dönem olarak bilinir) ve İkinci Dönemi (1960-1979: Planlı Dönem) şeklinde ayrı ayrı incelendi. Türkiye'nin sosyo ekonomik yapısı ve sosyal devlet uygulamaları (Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki dönem) ile Türkiye'nin Dünya Bankası'na üyelik süreci incelendi. Tarihsel olarak, II. Dünya Harbi yıllarında ABD'nin Ödünç Verme ve Kiralama yardımı ile başlayan Türkiye-ABD yakınlaşması, Çok Partili Rejime geçiş, 1946 İvedili Kalkınma Planı'nın 1947 İktisadi Kalkınma Planı'na (Turkish Recovery Plan: Marshall Yardımından faydalanmak üzere) evrilmesi, Truman Doktrini, 1947 Eylül İlk Devalüasyon, Şubat 1947 IBRD ve IMF'ye üyelik, Thornburg Raporu, Hilts Raporu, 1948 hükümetten bağımsız İstanbul İktisat Kongresi ve 1950 IBRD'nin Barker Raporu tek tek ele alındı. Bütün bu süreç, özel girişime, dış borca ve yabancı sermayeye dayalı kalkınmaya aşama aşama nasıl yol izlendiğini açıklar. 1946-1948 yılları arasında Türkiye için düzenlenen, yabancı raporların tümünde, özel teşebbüse ağırlık verilmesi ve kamu kesiminin elindeki fabrikaların özel kesime devredilmesi istenmektedir. Türkiye ile Dünya Bankası arasındaki her iki dönemde, dünyada yaygın Keynesyen Refah Devleti uygulamaları söz konusudur. Keynesyen Refah Devleti'nin yaygınlaşmasının nedenleri arasında ABD'nin fordist üretim sistemi ile yakaladığı yüksek üretim ve istihdam seviyesi de vardır.

20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan fordist üretim sistemi, ABD'de büyük bir üretim patlamasına ve ekonomik kalkınmaya yol açmıştır. Öğleki, II. Dünya savaşı sürerken ABD, sanayi üretimini yüzde 170 artırmıştır. Bu genişleyen ekonominin savaş sonrası istihdam sorunları yaratmaması ve duraklamaması için kurulan IBRD, -ABD'nin kömünist partilerin güçlendiği Avrupa'ya Marshall Planı ile derhal müdahalesi- sonrası gelişmekte olan ülkelere yönelir. Montaj hattına dayalı bu hızlı üretim sisteminin devamı için ABD, yeni pazarlara ihtiyaç duyuyordu. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sonrası yaygınlaşan dışa kapalı ekonomik sistem Bretton Woods

sonrası aşılmıştır. Böyle bir ekonomik ortamda Keynesyen iktisat doğmuştur. Müdahaleci sosyal refah devletinin oluşumuna, kuramsal olarak en büyük katkıyı ünlü İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes sağlamıştır. Keynes'e göre, devlet, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması, ekonomik kalkınmanın, fiyat istikrarının ve tam istihdamın gerçekleştirilmesi ve gelir dağılımının daha da adil hale getirilmesinde ekonomide aktif rol oynamalıdır. Böylece, devletin konumu ve işlevi tekrar tanımlanmıştır.

Dünyadaki siyasal ve ekonomik gelişmelere paralel olarak Türkiye'de 1933 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulamaya konulur. 1933'te devlet eliyle sanayileşmenin öncüsü olarak Sümerbank kurulur. Sümerbank, 1952 yılına gelindiğinde dokuma alanında pekçok fabrikanın açılmasına ve işletilmesine katkıda bulunmuştu. Bu fabrikalarının ürettiği kumaş ve dokuma ürünleriyle Sümerbank, halkı hesaplı ve kaliteli olarak giydirmiştir. Ancak, IBRD'nin fikri ve mali projesi olarak 1950'de kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, özel mülkiyete dayalı kalkınmanın öncüsü olarak Sümerbank'ın karşısında kuruldu. Bilhassa, Türkiye'de Kuzey Batı Anadolu hattında gerçekleşen özel girişime dayalı kalkınmada ve üretimin artmasında, tarımdan sanayiye işgücü geçişinde çok önemli rol oynamıştır. TSKB'nin kuruluş süreci, IBRD'nin 1950 Haziran'ında Türkiye'ye gönderdiği James Barker başkanlığında heyetin hazırladığı rapor ile örtüşür. 1946 sonrası hazırlanan benzer raporlar gibi Barker Raporu da, Türkiye'nin devlet eliyle sanayileşme politikasından vazgeçmesini, özel teşebbüse ağırlık verilmesi ve kamu kesiminin elindeki fabrikaları özel kesime devretmesini önerir. Demokrat Parti, Barker Raporu doğrultusunda, Yabancı Sermayeyi Teşvik ve Petrol Kanunu'nu çıkarır.. Böylelikle yeraltı kaynakları dünya genelinde devlet eliyle yönetilmesi yönünde bir Keynesyen Refah Devleti anlayışı söz konusu iken, bu alanlar yabancı sermayeli girişime açılır. 25 Ekim 1956 tarihinde, ABD Dış İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanan bir rapor; ABD yardımlarını almaya başladığı 1947 yılından 9 yıl sonra Türkiye'nin A.B.D'nin "dünyadaki en bağımlı müttefiki" haline geldiğini ifade ediliyordu (Aktaran, Aslan, 2014). Ancak, 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kuruluşu ile tekrar başlayan planlı kalkınma dönemi ise Dünya Bankası'nın olumsuz tavrı ile karşılaşacaktır. DB, dış yardımın koordinasyonu için ekonomide planlamayı teşvik eder ve 1958 yılında

Koordinasyon Bakanlığı'nın kurulmasını sağlar, ancak, Milli Birlik Komitesi, DPT'yi, Koordinasyon Bakanlığı'na değil Başbakanlığa bağlar.

Dünya Bankası ile ikinci dönem de ise DPT'nin kuruluşu sonrası hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları ve 1961 Anayasası ile hukuki statüye kavuşan sosyal devlet ve sosyal politikalar incelendi. 1965 yılı sonrası ekonomik ve sosyal gelişmeler, sosyal haklar ve artan Kamu İktisadi Teşekkülleri ve çalışma ilişkilerine katkıları Tekel örneği üzerinden incelendi. Bilhassa 12 Eylül 1980 darbesi öncesi DPT tarafından hazırlanan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ve uluslararası finans örgütlerinin soğuk tavrı ve nedenleri incelendi.

Üçüncü bölümde, Washington Konsensüsü sonrası neoliberal politikaların öncülüğünü yapan Dünya Bankası'nın iktisadi kalkınmadan ekonomik büyümeye geçişte oynadığı rol incelendi. 1980'lere doğru fordist üretim sisteminden post fordist üretim sistemine geçişin çalışma ve çalışma ilişkileri alanında yarattığı değişimin Dünya Bankası tarafından nasıl yönetildiği vurgulandı. Banka, kalkınmadan ekonomik büyümeye geçerken, ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltacağını öngörür. Ancak 1990'lı yıllarda ardı ardına gelen ekonomik krizler, Dünya Bankası'nın yoksulluğu azaltma hususunda daha etkin rol almasını sağlar. Bu doğrultuda, ekonomik büyümenin gerçekleştirilebilmesi için şart koşulan yapısal uyarlama politikaları ve özelleştirme politikalarının yarattığı ekonomik ve sosyal etkilerin yarattığı kırılganlığı önlemek üzere Banka'nın uyguladığı Sosyal Riski Azaltma Projesi, Şartlı Nakit Transferleri, Doğrudan Gelir Desteği gibi politikaların Türkiye'de yarattığı etki incelendi. Ekonomik büyüme politikalarının hukuksal alanda yansımaları ve sosyal hak kayıpları ile Banka'nın yoksulluğu azaltma politikalarının nerdeyse tüm raporlarında belirtilen gelir dağılımı eşitsizliğine çözüm olmaktan uzak ani krizleri önlemeye yönelik olduğu ortaya konulmaya çalışıldı. Bu durum sanki saçı bitlenen çocuğa ağır kimyasal madde içeren şampuan kullandırılması gibidir, zira sorunun nedeni yoksulluk, hijyen eksikliği ile bilgisizliktir. Çözümü ise toplumsal gelişmenin önündeki ekonomik sorunların ve gerici geleneksel düşünce ve değerlerin aşılmasına yönelik İktisadi Kalkınma politikalarıdır.

Özetle, emek piyasalarına çalışan lehine müdahale eden ve sosyal entegrasyonu sağlayan sosyal devlet, 1980 sonrası post-fordist üretim sisteminin yaygınlaşması ile gelişen yeni liberalizmin müdahaleyi reddeden tutumu nedeniyle, sosyal politikalar "piyasa" ekseni üzerine yeniden tanımlandı.

Dördüncü Bölüm, Dünya Bankası'nın baştan beri özel mülkiyete ve yabancı yatırımların teşvikine dayalı ekonomik kalkınma programının, Türkiye'de sosyal devletin ve sosyal politikalarının dönüşümündeki rolü mercek altına alındı. Öncelikle, Türkiye'de sosyal devlet araçlarından planlamanın ve kamu mülkiyetine dayalı sosyal kalkınmanın tarihsel süreç içinde nasıl işlevsizleştirildiği anlatıldı. Dünya Bankası'na üyelik sürecinde yürürlükten kaldırtılan İvedili Sanayi Planı sonrası 1980'lere doğru, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile tekrar gündeme gelen imalat sanayi alanında kalkınma hedefinin başta DB olmak üzere uluslararası finans kuruluşlarının tepkisiyle karşılaşmasının nedenleri analiz edildi.. Böylece, dönüştürülmeye başlayan DPT ve yaşanan süreç incelendi. Aynı zamanda, kamu mülkiyetine dayalı kalkınmadan, özel mülkiyete dayalı kalkınma anlayışına geçişte DB etkisi, özel sektörün güçlendirilmesi için yapısal uyarlama reformları ve sosyal politikalara etkisi de ele alındı. Eğitim ve sağlık temel hak olmaktan çıkarken, Türkiye'de devlet tekelindeki elektrik ve enerji hizmetlerinin DB himayesindeki TSKB kanalıyla nasıl özel mülkiyete açıldığı anlatıldı. 1990'lı yıllara doğru DB liderliğinde sunulan yönetişim kavramı ile devlet yapısının nasıl değiştirildiği, düzenleyici devlet ile çok uluslu şirketlerin, hem devlet anayasalarına, hem de bireysel ve kollektif haklar karşısında güvenceye alınması ele alındı.//

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DÜNYA BANKASININ KURULUŞ SÜRECİ, İŞLEVLERİ, KÖKENLERİ VE SOSYAL POLİTİKA ANLAYIŞI

Dünya Bankası olarak bilinen ve Dünya Bankası Grubu içinde çekirdek kurum olan Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (IBRD), 1944 yılında kuruldu. IBRD'nin esas faaliyet alanı, üye ülkelerine kalkınma projeleri için, kredi, garanti ve teknik yardımda bulunmak şeklinde borç dağıtımıdır. Dünya Bankası Grubunun üç ana bileşeni, Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (IBRD), Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), Uluslararası Finans Kurumu (IFC) dur. Bu üç kuruluşun ayrı yönetim kurulları olmasına rağmen, bu kurullarda aynı kişiler yer alır. Dünya Bankası Başkanı bu üç kurumunda başkanıdır. Farklı olan ise, hissedar sayısıdır.

Günümüz itibarıyla 189 üyesi olan IBRD'nin üye ülkeleri, kota ve ana oylardan oluşur. Ana oylar tüm üye ülkelere eşit tahsis edilir, ancak, kota oyları, verilen hisselerle orantılı olarak tahsis edilir. Kalkınma kredileri alanında Dünya Bankası hem parasal hem de düşüncel hegemonyadır. Dünyadaki en büyük ve en zengin kalkınma kurumudur. Banka'nın borç verme hegemonyası, ülke derecelendirme kuruluşu olarak köklü bir üne sahip olmasıyla daha da güçlenmektedir. Dünya Bankası, bir çeşit uluslararası kredi değerlendirme kuruluşu gibi hareket eder, böylece, olası bağışçılara, yatırımcılara ve borç verenlere hangi ülkeye paralarını yatırmaları gerektiğini işaret eder. Bu nedenle, fakir ülkeler için, Dünya Bankası fonu, ülkelerin kapılarını diğer uluslararası sermaye kaynaklarına açan bir onay mührü olarak hareket etmektedir (Annisette, 2004:Vestergaard and Wade, 2013).

IBRD, orta gelirli ülkelere, özel bankalardan daha uzun sürede geri ödenen kredi verir. IBRD borç vermek üzere kullanacağı parayı, IBRD bonoları, donör fonları, güven fonları, yatırımcılar ve IDA geri ödemelerinden tahsis eder. IBRD, yatırım ve kalkınma amaçlı krediler vermekle kalmaz aynı zamanda Banka projelerinin temel unsuru ve desteği olan Bilgi'yi sağlar. Zira, hissedar ülkelerin kapsamlı bilgisini işleyerek, müşterilerine çok kapsamlı araştırmalar sonucunda analiz ve tavsiyelerde bulunur ve uzun süreli politikalarına yön verir. Dünya Bankası'nın ortakları ise,

müşteri ülkelerin hükümetleri, özel sektör, sivil toplum temsilcileri, çok taraflı kalkınma bankaları, iki taraflı donörler, Birleşmiş Milletler Örgütleri'dir. IBRD, orta gelirli yada gelişmekte olan ülkelere, uzun dönemli ekonomik büyümeyi sürdürmek ve yoksulluğu azaltmak üzere kredi verir (WorldBank, 2018).

1960'lı yıllardan bu yana, Dünya Bankası, gelişmekte olan ekonomiler ve düşük gelirli toplumlarda sosyal politikanın küresel yönetişimi için merkez üssü haline gelmiştir. Günümüzde, Banka, hükümetlere en büyük Uluslararası kalkınma finansmanı sağlayıcısıdır. Gerek personel sayısı gerekse Uluslararası kredi kaynakları diğer uluslararası kuruluşlarınkinden çok daha fazla olan Banka, diğer Uluslararası kalkınma yardımı sağlayıcıları tarafından, kanıta dayalı politika üreticisi ve politika önericisi olarak kabul edilir (Mundy and Verger, 2014 : 9).

1.1.DÜNYA BANKASI'NIN KURULUŞ SÜRECİ

Barışın en büyük düşmanının egemen devlet olduğu görüşü 1945 yılında düzenlenen ve Birleşmiş Milletler'in kuruluş kararlarının alındığı San Fransisco konferansının ilk toplantısında söz alan Çin Delegesi Doktor Soong tarafından dile getirilmişti. Soong, Çin'in Uluslararası toplum lehine milli egemenliğinden fedâkarlık etmekten çekinmeyeceğini söylemişti. Birinci Dünya Harbi'ne gidiş sürecinde, devletlerarası ilişkilerde mutlak egemenlikten asla feragat etmeme veyahut fedakârlık etmeme hususunda gösterdikleri inanç önemlidir. Zira, gizli diplomasi, devletlerin birbiriyle olan ilişkilerinin tebalarının menfaatlerini koruyan bir işbirliği niteliğinde olmasından çok devlet egemenliğinin mutlaklığı yani devletin hiçbir devletten talimat almaması gibi devletler arası ilişkilerde özgür olma fikrine dayanır. Şu halde, devletler egemenliklerinde meydana gelebilecek sınırlandırmalara razı olmaları sayesinde milletlerarası teşekküller kurulmuştur. Bu teşekküller, dünya barışını sağlamak ve sürdürmek adına ortaya çıkmıştır ve günümüzde de varlıklarını sürdürmektedir (Özman, 1964 :1-4).

Ülkerin birbirlerinin iç ilişkilerine karışmama prensibi ve devletlerarası hukukta eşit özneler olmaları ile dış aktörlerin iç egemenliğe müdahale etmemesi prensibi 1648'de imzalanan Westphalia Anlaşması ile kabul edildi. Böylece, devlet otoritesi ile toprak ve sınır arasındaki kesin hatlar belirlenmiş, ulus devlet ile egemenlik

arasındaki bağımlılık ilişkisi açık ve net biçimde ortaya konmuştur. (Cebeci, 2008 :23-25). Ancak bu durum Bretton Woods Anlaşması ile değişmiş, ulusların egemenliklerinin fedakarlık ettikleri bu yeni sistemde uluslararası örgütler ulusların iç işlerine müdahale edebilir işlevsel yetkilerle donatılmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün "Çok Uluslu Şirketler ve Sosyal Politika ile İlgili İlkeler Üçlü Bildirgesi"nin Genel Politikalar kısmında şöyle demektedir : Bu bildirge ile ilgili bütün taraflar Devletlerin yönetim haklarına saygı göstermeli, ulusal yasa ve yönetmeliklere uymalı, yerel uygulamalara gereken önemi vermeli ve ilgili uluslararası standartları benimsemelidir. 1960'lı ve 70'li yıllarda yoğun tartışmalara yol açan ÇUŞ etkinlikleri ve uygulamaları başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere ev sahibi ülkeler ile ilişkilerde birtakım sorunları beraberinde getirmiştirç(ILO,2003: 1-3). Stiglitz (2018 : 234-235) "Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı" kitabında Dünya Bankası'nın Başkanı'nın gelişmekte olan ülkeler de herhangi bir tecrübe sahibi olması koşulu aranmaksızın, kapalı kapılar ardında seçilen ABD vatandaşı olması, esasen, tüm kredi politikalarında sanayileşmiş ülkelerin etkisini gözler önüne serer.

Bu nedenledir ki, Çad-Kamerun Petrol Boru Hattı, Azerbeycan Petrol Boru Hattı şimdilerde ise (29 Mart 2019) Guyana Petroleum Resources Governance and Mangament Project ile Dünya Bankası Exxon Mobil ilişkisi gözler önüne serilir. (World Bank/Country/Project kısmından bakınız). ABD'deki İlk büyük tröst Rockefeller'in Standart Oil şirketi olup, ilk kez bir tekel kurma aracı olarak tröst kavramını Rockefeller, ülkedeki bütün rafinerileri birleştirerek tek bir süper şirket kurarak, hukuku hiçe saymak süretiyle meydana getirmiştir. Tröstler kısa zamanda diğer sanayi kollarına sıçramış, pamuk tohumu tröstü, şeker tröstü gibi bir düzine uygulama Amerikan piyasalarında egemen olmuştur. Amerikan ve dünya ekonomisi tarihinin en büyük birleşme öyküsü US Steel olmuştur. John Pierpont Morgan en büyük sekiz rakibini satın alarak, dünyanın ilk milyar dolarlık şirketini oluşmuştur. 1865 yılında bütün sanayi kollarında varolan rekabet, 1904 yılında iki dev şirketin tekeli Amerikan piyasasına damga vurmuştur. Bu durum Amerikan Başkanı Theodore Roosevelt'i rahatsız etmiş ve 'bu kadar çok insanın nefret ettiği çok zengin adamlara karşı saygılı bir tutum sergileyemiyorum' itirafında bulunmuştur.

Woodrow Wilson'ın tröstlere karşı yürüttüğü haçlı seferinde, Roosevelt'ten bile açık sözlüdür. Anti tröst yasası ile tekellerin kırılması gereğine inanan Wilson'ın

ekonomiyi kontrol etmeye yönelik yasa ve eylemleri ile ortaya çıkan ilerlemeci dönemi, "isteksizce yapılan ve kurumsal değişiklik olmaktan çok halk ayaklanmalarını bastırmaya yönelik reformlar" olarak değerlendirilmektedir (Hatipoğlu, 2015 : 160-163).

Aslında özgürlük sermaye için tarihin her döneminde v-ardı. Bana göre bu dönemin en önemli özelliği ise Wilson'ın idealindeki gibi savaşmaya engel olacak yeni bir Uluslararası sistem yaratmak ve bu sistematik güç ağında bundan böyle hiçbir devletin tek başına bir kararlılık gösteremeyeceği bir düzen kurmak girişimi ile başladı. Zira, bazı bilim insanları, ÇUŞ leri "topyekün ve dengeli ekonomik büyümenin, eğitimde fırsat eşitliğinin, yaygın bir güvenlik sistemi içinde silahsızlanmanın", esasen, dünya barışının bir aracı görmektedirler (Kutal, 2000 :71).

1.1.1. Woodrow Wilson ve Liberal Enternasyonalizm

Amerika Birleşik Devletleri özgürlük bilinciyle kurulan tek devlettir. ABD, baştan beri tüm halklar için özgürlük getireceği vaadiyle hareket etmiştir. Bu özgürlük vaadi Amerika'nın ideolojik egemenliğinin temelidir. Herkesin doğuştan özgür ve haklar bakımından eşit olduğu ilkesi, aydınlanma dönemi "Liberalizm" hareketinin en önemli sloganı olmuştur. Zira, Ekim devrimi sonrası Bolşevik Rusya'nın sınıfsız ve sömürüsüz bir dünya vaadi "proleterya enternasyonalizminin" sloganı iken, Amerika'nın özgürlük ve özgür gelişim vaadi, "liberal enternasyonalizmin" sloganı olmuştur. 1914-1991 (Sovyetler Birliği'nin dağılması) arası dönemin en çarpıcı özelliği kapitalizm ve komünizm arasındaki mücadeledir. Lenin döneminde başlayan Amerika'yı geçme ve komünizmi yayma takıntısı Hruşov döneminde tekrar nüksetmiştir. Şöyleki, SSCB'nin çöküşüne giden yolda 1961'de toplanan 22.Kongre'de "1970'te ABD'yi geçme, 1980'de komünizmi ilan etme" kararlarının alınması ekonomik savaşın en son noktası oldu. Ancak, bu hedefe ulaşılamadı. Zira, komünist partiye olan güven sarsılmaya başladı ve 1977'de bir anayasa değişikliği yapıldı ve komünizme geçme hedefi "ileri sosyalizm" modeliyle değiştirildi (Tellal, 2007 : 367, Güç, 2015 : Heywood, 2013).

Birinci Dünya Harbi'nin yaratmış olduğu insanlık dramı ve sıkıntılar dolayısıyla yaşanan hayal kırıklığı önce İngiliz Fabianlar, fakat daha da önemlisi, Amerikan

Başkanı Woodrow Wilson, dünyanın çektiği acılardan kurtulmasını sağlayacak ve barış getirecek olan düzenin reçetesinin liberalizm ve enternasyonalizm olduğunu ileri sürer (Sezer, 2001).

Bu düşüncenin özünde, hiçbir ülke halkı "savaş" istemez düşüncesi hâkimdi. Savaş, militarist ve otoriter rejimlerin, halklarını sürükledikleri bir faciaydı. Ayrıca her toplum kendi geleceğini kendisi tayin edebilme hakkına sahipti. Zira, savaşın çıkmaması için ülkelerin demokratik bir siyasal sisteme kavuşturulması gerekmekteydi. Ülkelerin anayasal ve demokratik bir düzene sahip olmaları özendirilmeydi. Diğer bir deyişle, dünyada ki tüm rejimler ulusal ve liberal-demokrat olsaydı savaş çıkmazdı. Liberal enternasyonalizmin ikinci unsuru ise kurumsal işbirliği içinde bir Uluslararası sistemin kurulması idi. Birinci Dünya Harbi öncesi yapılmış olan gizli diplomasi ve ittifaklar dünyayı tamamen bir kargaşaya sürüklemişti. Bu nedenle geneleksel dış polita yani "Güç Dengesi" politikasının terk edilmesi gerekmekteydi. Hukuka dayalı bir Uluslararası işbirliği ve dayanışma, hukukun ihlali durumunda ise harekete geçirelecek yaptırımlar , teker teker devletlerin ulusal çıkarlarını korurken, dünya barışına hizmet edecekti. İşte bu düzenin ismi "Milletler Cemiyeti" idi. Böylece, savaşa karşı güvence olarak Milletler Cemiyeti kurulacak ve bu örgüt Uluslararası hukuk kurallarını uygulamakla sorumlu olacaktı (Sezer, 2001: 42-45).

On dokuzoncu yüzyılın kapitalizm anlayışı, 'enternasyonalist'ti ve tüm uygar dünyayı kapsayan Roma İmparatorluğu'ndan farklı olarak, bu dönemde birkaç imparatorluk bir arada yaşıyordu. Sermaye birikimine paralel olarak her yükselen ulus devlet, dış pazarlara ve ucuz hammadde kaynaklarına ulaşma ve farklı coğrafi bölgelerde, emperyalist yayılma özlemi içindeydi. Bu misyonu 'uygarlaştırma' söylemi üzerinden yapıyorlardı.(Britanya İmparatorluğu'nun Hindistan'da hukuk önünde herkesin eşit olduğu bir devlet sistemi anlayışını yerleştirmesi…) Thomas W.Wilson, Amerikan idealizmini işte böyle bir liberal enternasyonalizm söylemi çerçevesinde, özgürlük, barış, kendi siyasal kaderini tayin hakkı, serbest ticaret ve silahsızlanma gibi ifadelerle anlam buluyordu. Wilson'ın 'Zaman zaman milliyetçilikle enternasyonalizm arasında ayırım yapmaya çalışan beylerin tartışmalarına tanı/k oldum fakat en büyük milliyetçi, ulusunun en büyük ulus olmasını

isteyen kişidir. İşte bu en büyük ulus ise dünya ulusları arasında görevini tam olarak yerine getiren ulustur. Böyle bir görüşe sahip ulus, silah gücü, ticari rekabet yada insanlık sorunlarını derinden kavrayan manevi liderliğin ötesinde bir etki ve güce ulaşmıştır' sözleri liberal enternasyonalizmin bir açıklamasıdır (Timur, 2002:217).

1.1.2. Açık Diplomasi ve Milletler Cemiyeti

17. ve 18.yüzyılda Avrupa'da uygulanan geleneksel diplomasi anlayışının dört temel argümanı vardı. Bunlar 1. Hegemon bir gücün ortaya çıkmasını engellemeye yönelik, Avrupa güç dengesi politikası 2. Devletlerin gelişme aşamasında Uluslararası hukuk 3. Büyük sorunların görüşüldüğü Uluslararsı diplomatik konferanslar 4. Ülkeler arası diplomatik ilişkilerin sürdürülmesinde daimi elçilikler (Akgün,2009: 6).

Ülkeler arası diplomatik ilişkilerde kullanılan elçiler, hükümdarların kararlarını ve politikalarını yürütmekle sorumluydular. Hükümdarlar eliyle yürütülen diplomasi tümüyle kamuoyuna kapalı ve tek yönlüydü. On dokuzuncu yüzyılda diplomatik onur ve güç kazanmanın başlıca yolu savaş kazanmaktı. Barıştaki güçten ziyade savaştaki güç önemliydi. Askeri ittifaklara dayalı güç politikaları Avrupa'da bitmek tükenmek bilmeyen savaşları tetikliyor nitelikteydi (Tuncel, 1982).

Locke'a göre (1970 : 123) birey ve devlet arasındaki güven ilişkisine dayanan devlet otoritesi ile esas amaç, bireye devleti yargılama hakkı verilerek, devletin kendine duyulan güven ölçüsünde hareket etmesini sağlamaktır. 1648 yılında imzalanan Westphalia Anlaşması'yla din ve devlet işleri birbirinden ayrılmış, mutlak egemenliğe dayalı içte ve dışta bağımsız hareket edebilen devletler ortaya çıkmıştır. Güçlenen egemenlik anlayışı ile Avrupa devletlerinin yapısı değişmiş, güçlü merkezi yönetimler ortaya çıkmıştır. Uluslararası hukuk önünde eşit statüye sahip ve halkın temsilinde tek yetkili organ olan egemen devletler, bireysel insan haklarını devlete ait hakların gerisinde bırakmışlardı. Avrupa Devletleri arasındaki sürekli güç kavgaları ve savaşlar ile devlet egemenliğinin kendinden meşru olduğu algısı, bir sınırsız otoriteye dönüşmüştür. Locke'un liberalizm felsefesini benimseyen ve burjuva devrimi ile 18.ve 19.yüzyılın tartışmasız büyük gücü, Britanya İmparatorluğu, her ne kadar 1870-1914 yılları arasında uluslararası sisteme müdahaleden ve askeri ittifaktan kaçınarak, uluslararası bir serbest ticaret ortamı ile güven ve zenginlik yaratabilmiş olsada bu durum kısa sürmüştür. Birinci Dünya Harbi öncesi, Avnupa devletlerinin

(İtilaf devletleri) gizli anlaşmalar ile kurulan askeri ittifakları, devlet egemenliğini, halkın iradesini yok sayarak meşru kılan ve bireyin refah ve güvenliğini tehdit eden konumuna sürüklemiştir (İren ve Gürkaynak, 2016 : 134-158).

Yaklaşık dört aydır Avrupa'da bütün şiddetiyle savaş devam ederken Aralık 1914 de Wilson, ikinci kez "ulusa sesleniş" konuşmasında Amerika'nın hızla silahlanmasını "kendi nefsimize itimadı kaybettiğimizin" işareti olacağı savını ortaya atarak reddediyor; savaş sonunda "savaş nedenlerinin bize dokunmayacağını, savaşın var oluşunun, dostluk için fırsatlar ve hizmetler yaratacağını..." söylüyordu (Kissinger,2000: 42).

Wilson 11 Şubat 1918'de yaptığı başka bir konuşmasında 'insanlar bir devletten başka devlete, durmadan devredilen mallar yada piyonlar değilirler' demiş ve Amerika'nın Birinci Dünya Harbi'ne girme nedenlerini 'özgürlük, halkların kendi kaderini tayin hakkı (self determinasyon:temsiliyet) ve insanlığın serbest gelişim hakkı' olarak açıklamıştır (Kızılkaya,2012 : 46).

Devlet egemenliğinin kendinden meşru olduğu algısı, klasik liberalizm felsefesi ile örtüşmez. Klasik liberalizmde esas olan, uzlaşmacı yahut temsili siyasa fikridir. Uzlaşmacı yönetim biçimi ise ulusların yurtiçi yaşamlarında temsiliyet ideali fikrine dayanır. Seçimle gelen yönetenlerin, halkı temisiline dayanan devlet kavramı, bireysel egemenliklerin üzerinde görülmez. Bu nedenle halkın oluru alınmadan girilen savaşlar dökülen kanlar Wilson tarafından insanlık ayıbı ve medeniyetinin suçu olarak ilan edilmişti (Simpson, 2016 : 497-498).

Üçyüzyıldan beri uygulanan uluslararası sistemi değiştirmek amacı olan Wilson, Wilson İlkeleri'nin ilk maddesi olarak Açık Diplomasi ile demokrasiyi ve kalıcı barışı sağlamak istiyordu. Bu madde Tam bir açıklık içinde yapılmış barış anlaşmalarından sonra hiçbir özel uluslararası anlaşmaya gidilmemeli ve diplomatik etkinlik her zaman içtenlikle ve kamuoyunun gözü önünde yürütülmelidir ifadesini içerir.

Böylece, Birinci Dünya Harbi'nin çıkış nedeni olarak gördüğü, güç dengesi yaklaşımı sonlandırarak açık diplomasinin uygulandığı kollektif güvenlik prensibine

dayalı barışın ve güvenliğin sağlandığı bir dünya düzeni kurmak ve savaşları imkansız kılmak istiyordu (Uğrasız,2003 : 142).

Wilson, uluslararası anlaşmaların, Milletler Cemiyeti çatısı altında gizli olmayan diplomatik çabalarla uzmanlar tarafından yapılmasına ve "açıkça varılan anlaşma esaslarına" dayandırılması istiyordu. Tüm bu bağımsız ulus devletler, henüz kurulmamış olan Milletler Cemiyeti çatısı altında daha sonra hep birlikte çalışabilirler. Ulus devletler, açık diplomasi ve ekonomik özgürlük prensibine bağlı kalarak dünyayı daha güvenli yapabilirlerdi (Vermeulen,2015).

Uluslararası hukukun bağlayıcılık unsurunu reddeden, tanınmış isimlerden Georg Wilhelm Friedrich Hegel, 19. Yüzyılda, devletlerin mutlak olarak egemen ve bağımsız birimler olduğunu savunuyordu. Ona göre, egemen devletler arasında uyuşmazlıklar üstün bir otorite tarafından değil, savaşla karara bağlanabilirdi (Arsava, 2012 :355). Wilson, Hegel ile aynı görüşte değildi. Kendini yeni dünyanın mimarı olarak tanımlayan Wilson, insanlığın geleceği için barış için, savaşların imkansızlaştırılması gereğine inanıyordu. İşte tam da bu noktada Wilson İlkeleri'nin son maddesi, savaşları imkansız kılacak bir üstün otorite olarak Milletler Cemiyetini şart koşuyordu (Kaymaz, 2016).

Wilson, Lenin tarafından Pentograd'ta bulunan ve dünyaya ilan edilen savaş öncesi gizli anlaşmaların, dünya kamuoyuna nihai mukaveleleri (son şekli) açıklanmadıkça bağlayıcı olmasına karşı çıkıyordu. Zira kurulmasını teklif ettiği Uluslararası Sözleşme'nin (Milletler Cemiyeti) güvenilirliğini sıkıntıya sokacağını düşünüyordu (Vermeulen, 2015). Aynı zamanda, Wilson, uluslararası sistemin "güç dengesi" prensibine göre değil, etnik self determinasyon prensibine göre, devletlerin güvenliğinin ise açık diplomasinin uygulandığı ortak güvenlik sistemine göre gerçekleşmesini istiyordu (Kissinger, 2000: 13). Zira Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu ile siyasal olarak bir üstünlük sağlamak ve ABD'nin ulusal çıkarlarını korumak istiyordu Bu durum, İngilizlerin kontrolündeki Milletler Cemiyeti'nde Türkiye'nin etnik self determinasyon ilkesinden faydalarak 1925-1926'da diplomatik yollardan Musul sorununu çözmeye çalışırken, karşılaştığı tutumdan ve ABD'nin tavrından gözlemleyebiliriz (Yanmaz, 2004) .

1.1.3. Uluslararası Çalışma Örgütü ve Çalışma Hakları

Yaklaşık yüzyıl önce, sosyal haklar; hak özneleri "sanayi işçileri" ile sınırlı olmak üzere, Milletler Cemiyeti döneminde Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) ile uluslararasılaştırılmıştır (Gülmez,2009:3). 1919 Yılında Versay Antlaşması kapsamında kurulan UÇÖ, 1946 yılında Birleşmiş Milletler'in ilk uzmanlık kuruluşu olmuştur. Peki, UÇÖ'nün kurulmasına etki eden faktörler nelerdi?. İngiltere'nin öncülüğünde Sanayi Devrimi sonrasında çalışma koşullarının kötüleşmesi, uzun çalışma saatleri ve çocuk işçilerin çalıştırılması gibi haksız uygulamalar ile yükselen komünizm akımı. Bu durum, Birinci Dünya Harbi sürerken ve sonrası sosyal karışıklıklara neden olmuş, grevler Avrupa'yı ve dahi Kuzey Amerika'yı sarmıştı. Nitekim, Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da yaşanan grevler sonucunda sendikaların gücü artmıştı. Üstüne üstlük, 1917 yılında Rusya'da yaşanan Ekim Devrimi sonrası gelişmeler, Macaristan, Kuzey İtalya ve Almanya'nın çeşitli kısımlarında geçici Sovyet cumhuriyetlerinin kurulması, kapitalist ülkeler açısından çok ciddi tehdit oluşturuyordu. 1919'da İngiltere Başkanı Lloyd George, Fransa Başbakanı Georges Celmenceau'ya yazdığı mektupta, "Tüm Avrupa devrimci bir ruhla doludur. İşçiler arasında hoşnutsuzluk derin bir öfke ve isyan duygusuna ulaşmıştır. Var olan düzen tüm dünya tarafından sorgulamaktadır" der (Sengenberger, ty: 15).

19. Yüzyılda, sosyal hakların korunması çabalarının sonucu 1919'da UÇÖ kurulmuştur (Ulusoy, 2011 : 145-167). Birleşmiş Milletler ve UÇÖ gibi kuruluşlar, uluslararası sosyal standartların oluşmasında insan hakları bakımından katkıda bulunurlar (Şenkal,2003 :8). UÇÖ, çalışanların sosyal güvenliği ve haklarının artırılması gibi konular üzerinde odaklanır. Bununla birlikte, UÇÖ'ün özgün ve en önemli görevi, Uluslararası çalışma standartlarının düzenlenmesi, geliştirilmesi ve izlenmesidir. UÇÖ'nün üzerinde durduğu diğer hususları kısaca özetlemek gerekirse, örgütlenme özgürlüğü ve hakkı, zorla çalıştırılmanın yasaklanması ve kaldırılması, en az çalıştırma yaşının yasal güvence ile korunması ve sağlanması, çocuk işçiliğinin etkili bir biçimde yasaklanması ve kaldırılması, eşit işe karşılık kadın ve erken çalışanın eşit ücret alabilmesi gibi konulardır (Sengenberger,ty : 9).

Türkiye 1932 yılında UÇÖ'ya üye oldu ve sosyal politikanın asgari normlarına uyma yönünde gerekli yükümlülüklerini kabul etti. Böylelikle, Türkiye, dış ilişkilerde

UÇÖ'dan kaynaklanan uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeye özen göstermeye başlar (Can, 2014:145).

Sosyal Politika konusunda ilk akla gelen en önemli "uluslararası" kuruluş Uluslararası Çalışma Örgütü'dür. UÇO'nün "Üçlü Yapı Özelliği" ile karar organlarında yalnızca üye devletlerin temsilcileri yer almamakta aynı zamanda işçi ve işveren sendikalarının temsilcileri hükümet temsilcileriyle eşitlik ilkesi temelinde söz sahibi olmaktadır. UÇÖ, sosyal haklar alanında uluslararası kurallar üretir ve büyük kısmı çalışma ve emeğe ilişkin hakları güvence altına alır. 1944 yılında ABD Başkanı Franklin D.Roosevelt öncülüğünde imzalanan Filadelfiya Bildirgesi ile UÇO, sosyal devlet dönemini başlattı Sosyal politikanın uluslararasılaşmasında önemli bir rol oynayan UÇÖ, küreselleşme süreciyle birlikte zayıflayan ulus devletler ve tartışmaya açılan sosyal politikalar ve soğuk savaş döneminin sona ermesiyle sosyal devlet dönemini kapatır (Gülmez, 2013: 45-65). 1980'li yıllardan neoliberal politikaların yarattığı ekonomik krizlerden sonra, Birleşmiş Milletlerin iki uzman kuruluşu (Dünya Bankası ve IMF), uluslararası sosyal politika alanında etkili olmaya başladı. Dünya Bankası ve IMF, bilhassa verdikleri krediler ile destekledikleri istikrar ve yapısal uyum politikaları aracılığıyla, sağlık alanında Dünya Sağlık Örgütü'nın, eğitimde UNESCO'nun, çalışma standartları alanında ise UÇÖ'nün önüne geçmiştir. Ancak, bu iki uluslararası kuruluşun uyguladığı sosyal politikalar, sosyal entegrasyonun sağlanması üzerine değil, piyasanın işlerliğinin aksamamaması üzerinedir (Erdoğdu, 2013: 149-152).

1.1.4. Birleşmiş Milletler ve Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi

Birinci ve İkinci Dünya Harbi yıllarında yaşanan büyük insanlık dramı, kan, ölüm ve soykırımlar, bireyin korunması gereğini uluslarüstü alana taşımıştır. Modern çağın en büyük katlimamının gerçekleştiği İkinci Dünya Harbi'nde Nazilerin Yahudilere karşı uyguladığı sistemli ve kesintisiz şiddet hem insan hakları hem de soykırım konusunu uluslararsı hukuk gündemine taşımıştır (İren ve Gürkaynak, 2016:135).

Birleşmiş Milletler'in kuruluş aşamasında çok önemli bir mihenk taşı olan Atlantik Bildirisi, dönemin ABD Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Churchil

tarafından, 14 Ağustos 1941'de yayınladıkları ortak bildirinin adıdır (Altıner, 2014 :1-9).

Başkan Roosevelt 5 Ocak 1941 tarihli ünlü söylevinde, "söz ve ifade özgürlüğü", "tanrıya inanma özgürlüğü", "yoksulluktan kurtulma özgürlüğü" ve "korkudan kurtulma özgürlüğü" olmak üzere dört özgürlük kavramını Uluslararası topluma beyan ettikten kısa bir süre sonra 14 Ağustos 1941 de Atlantik Demeci ile insan hakları düşüncesi İngiliz ve Amerikan başkanları tarafından ilk defa uluslararası hukuka geçmiştir (Dönmez, 1985 : 223-285).

F.D.Roosevelt tarafından kuruluş çalışmaları başlatılan Birleşmiş Milletler Teşkilatı, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak, uluslararasında dostluk ilişkilerini geliştirmek, uluslararası işbirliğini sağlamak ve uluslararası sorunlara çözüm bulmak amacıyla meydana getirilmiş bir "devletler-arası" örgüttür; "devletler-üstü" bir niteliği Kuruluş Sözleşmesi gereği yoktur. Zira, Kuruluş Belgesi'nin 2. maddesi de örgütün üye devletlerin "egemen eşitliği" ilkesine uymasını öngörür. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 2625 sayılı kararla 1970'te kabul edilen Devletler Arasında İşbirliği ve Dostça İlişkiler Bildirgesi de aynı ilkeyi benimsemektedir.

Lakin, pratikte durum farklıdır. BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden, bozan ve saldırı niteliği taşıyan durumlarda alacağı kararların bağlayıcı niteliği vardır ve bir çeşit "üstün egemenlik" belirtisi olan bu bağlayıcılığın yaptırımları "abluka önlemlerini, hattâ üyelerin hava, deniz ve kara kuvvetleri tarafından başka hareketler"i de içerebilir. Ne var ki, BM'nin bu en önemli ve güçlü organında İkinci Dünya Harbi'nin galibi olan beş devletin, yani Amerika, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin'in daimî üye sıfatını taşımaları ve bu sıfatla "veto" hakkına sahip olmaları, onların her birine rağmen hiçbir karar alınamaması sonucunu doğurmakta ve üyeler arasında bulunması gereken "egemen eşitlik" ilkesini derinden sarsmaktadır.

Zira, diğer bir konu şudur ki, hakkında önleyici ya da zorlayıcı karar alınan herhangi bir üye devletin üyeliğini Güvenlik Konseyi'nden gelen tavsiye üzerine Genel Kuruldaki üçte iki çoğunluğun kararıyla askıya almaya yahut o devleti üyelikten

çıkarmaya örgüt yetkili kılındığı halde, şimdiye kadar hiçbir devlet böyle bir yaptırıma çarptırılmış değildir.

Dikkat çekici bir diğer husus ise bireysel insan haklarının korunması konusunun ulusal egemenliğin üzerine çıkmaya başlamış olmasıdır. Bireyi, bir devletin "vatandaş"ı olmadan önce "İnsan" sayan evrensellik anlayışı, aşağıda kısaca özetlenen tarihsel süreçten sonra meydana gelmiştir (Soysal, 2003 : 5).

Aydınlanma felsefesi ile insanın özü gereği bir değer olduğu, insanların mutluluğunu sağlayacak yönetim biçiminin ise yeryüzünde ve "insan aklı" olduğu görüşü, hem Amerikan Bağımsızlık savaşına hem de Fransız Devrimine giden yolda mihenk taşı gibidir. Fransız devrimi ise, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik sloganı ile önceki devrimlerden daha ileri ve tutkuludur. Devrimin uluslararası belgelere yansıması ise çarpıcıdır. Şöyle bir karşılaştırma yapmak mümkün: 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Evrensel Bildirisi'nin birinci maddesi ile 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin "Her İnsan Özgür; onur ve haklar bakımından eşit doğar …"şeklindeki birinci maddesi birbiriyle uyumludur (Öndül,1989).

Bütün bu gelişmeler sosyal devlet anlayışınının kendini anayasal düzeyde ortaya koyduğu ilk anayasa olan 1848 Fransız Anayasası ile aile, çalışma, mülkiyet ve kamu düzenine dayalı bir toplumda, özgürlük, eşitlik ve kardeşliğin egemenliğini öngörmüş: eğitim hakkı, yoksullara yardım gibi düzenlemeler getirmiş ve insan hakları teorisinde önemli bir değişikliğe yol açarak, sosyal hukuk anlayışının ifadesi olmuştu. Bu anlayış çerçevesinde devlet, sosyal politikalar üretmeye başladı. 20.yüzyıl ise sosyal devlet anlayışının ağırlığının iyiden iyiye arttığı bir dönemi işaret etmektedir. Almanya'da Weimar Anayasası, 1919 yılında getirmiş olduğu hükümlerle bu alanda önemli bir örnek teşkil etmiştir. Anayasa, bir yandan getirmiş olduğu koruma rejimi ile sağlık, çalışma, aile ve meslek grupları ile eğitim hakkını güvence altına alırken, öte yandan çalışma şartlarının işçi ve işveren arasında beraberce araştırılması ve çalışanların işletme içindeki komitelerde görev almaları çerçevesinde orta sınıfın korunmasına özen göstermiştir. Weimar Anayasası, "ekonomik hayatın adalet esaslarına göre herkese ve insanlığa yaraşır bir biçimde düzenlenmesi" esasını benimseyerek bir nevi, sosyal politika üreten sosyal devlet anlayışına ışık yakmıştır. Aynı eğilim, 1947 İtalyan

Anayasası, 1949 Alman Anayasası ve 1958 Fransız Anayasası ile benimsenmiştir (Bulut,2003 : 176-177).

Milletler Cemiyeti ve daha sonrasında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler yapılanması, insanlık tarihininde kanlı savaş ve silahlı çatışmaların önüne geçebilmek ve barışı sağlayabilmek için kurulmuştur. Fakat Milletler Cemiyeti Teşkilatı İkinci Dünya Harbini engelleyememiştir. İki büyük dünya savaşı yaşandıktan sonra, Birleşmiş Milletler'in kurulması ile beraber, yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, uluslurarası hukukun ana belgesini meydana getirmiştir. Britanya İmparatorluğu'na karşı bağımsızlık savaşını kazanan Amerika'nın Hak ve Özgürlükler Bildirisi ile Krallık rejimine karşı Fransız halkının gerçekleştirdiği Fransız Devrimi ve Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirisi, çok eski tarihlere dayanan mücadelenin sonucunda, insan haklarının Uluslararası alanda gelişimine öncülük etmiştir. Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi ile dünyada "insan hakları çağı" başlarken, insan hakları konusu teker teker Uluslararası sözleşmeler ile güvence altına alınmaya başlanmıştır. Artık nerdeyse hiçbir devlet, kendi halkına hukuk dışı yollardan zulüm ve baskı uygulayamaz hale gelmiştir (Çeçen,1989:811).

Hukuk, gücün amaca uygun kullanılmasını sağlayan bir araçtır. Nihayetinde, Uluslararası güç kullanımı, uluslararası hukuk tarafından meşrulaştırılırken, göz ardı edilmemesi gereken husus, bu gücün uluslararası hukukta ne şekilde kullanıldığı hususudur. (Arsava, 2012). İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca kabul edilmiştir. BM üyesi 48 devlet temsilcisi oylamada olumlu oy vermiştir. Bunların arasında Türkiye'de vardır. Fakat 8 üye devlet, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni onaylamamıştır (Aybay, 2006:5). Özellikle Faşizm tehdidi nedeniyle Sovyetler Birliği'nin son derece istekli bir biçimde Birleşmiş Milletlerin kuruluşunda aktif rol oynamasına rağmen, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin yaklaşık 3 yıl süren taslak çalışmalarında zamanla derin bir şüpheye düştüğü, genelin menfaati yerine, liberal düşüncenin özünü oluşturan bireyin menfaatinin ön plana çıkarılmasından rahatsızlık duyduğu görülmektedir. Sovyetler Birliği, hem taslağı hazırlayan komisyondaki temsilcilerini geri çekmiş, hem de 10 Aralık 1948'deki oylamaya bağdaşıkları ile birlikte katılmayarak İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni kabul eden ülkeler arasında yer almamıştır (Omay,2010 : 131).

Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi ile insan hakları, keyfi güce, devlet ve toplum tehditlerine karşı kurumsalaşmış bir yapıyla hukuk çerçevesinde bireyi korumayı amaçladığından devletlerin egemenlik haklarını sınırlamakta ve birtakım kurallara uymaya mecbur bırakmaktadır. Zira, Uluslararası Toplum insan haklarını koruma altına almıştır.

Zira, 19.yüzyılın sonu ile birlikte insan hakları tartışması üç ekseni içinde barındırmaktadır. Şöyleki, Birinci ve özellikle İkinci Dünya Harbi sonrası insan hakların uluslararası kuruluşlara tanınan haklarla vatandaşlıktan (yurttaşlıktan) görece bağımsız gelişimi, ikinci Dünya Harbi sonrası refah devleti dönemiyle birlikte vatandaşlığının yeniden dönüşümü böylece insan haklarının siyasal ve sosyal haklar olarak genişlemesi, son olarak Evrensel Beyanname ve uluslararası hukuk ile temasının sağlanması mümkün olmuştur (Şanlı, 2004).

Tarih, nekadar sürmüş olursa olsun, hiçbir sarsıntının bugüne kadar kalıcı bir biçimde yolundan çeviremediği tek bir olgu var: “bireysel özgürlük" insanlık bir yüzyıldan diğerine geçerken bütün öteki değerler karşısında, bunun önceliğini dayatıyor.

- Her türden bedensel gücü azaltmaya imkan veren teknik gelişmelerle,
- Hertürlü esaret biçimine katlanmayı giderek artan şekilde dışlayarak,
- Örfleri, gelenekleri, siyasi sistemleri, sanatı ve ideolojileri liberalleştirerek,

Diyebilirizki, insanlık tarihi “bireysel özgürlük” kavramı ile kendi yazgısını düşünmeye ve çizmeye odaklı bir hukuk sistemi içinde başkalarının haklarına saygılı bir biçimde yaşamaya yönlendirildi. Günümüzde sürekli gelişen “piyasa” ve “demokrasi” olgusu, eskiden savaş beylerinin, imparatorların, kralların, kilisenin keyfine bağlı olan insan hakları konusuna bugün sahip çıkmıştır (Attali,2017: 37).

Birleşmiş Milletlerin kurulması ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin kabulu sonrası milletlerarası antlaşmalar yoluyla temel haklar koruma altına alınmıştır. Fakat sosyal hakların Uluslararası toplum tarafından yargı denetimine tabi tutulmayışı,

hükümetler tarafından raporlar sunulmasının tercihi, bireysel başvuru yerine kollektif başvuruya öncelik verilmesi sosyal haklar konusuna esneklik getirilmesi şeklinde anlaşılmaktadır. Sosyal hakların insan haklarının bir parçası şeklinde algılanmayışı, yaşanan küreselleşme olgusuyla birlikte başka değişik usul ve yöntemlere başvurulmasına neden olmuştur. Bunlardan birisi, "sosyal kayıt" uygulamasıdır. Uluslararası antlaşmalarda ve bazı çok uluslu şirketlerin strateji planlarında da sosyal kayıta yer verilmesi güç kazanmıştır. Bir başka iddia ise, insan hakları konusunun, egemen güçler tarafından ulus içi ve Uluslararası ilişkide bir baskı ve biçimlendirme aracı olarak kullanıldığı yönündedir (Sur,1998:65-91, Öztürk, 2008 :1-14).

Bilhassa tüm bu gelişmeler şu sonuçlara yol açmıştır:

a. İnsan Hakları devletlerin iç işi olmaktan çıktı. Tüm uluslararası toplumun sorunu oldu. O kadar ki, bir devletin kendi vatandaşlarının insan haklarını kitlesel bir biçimde ihlal etmesi durumunda, başka devletlerin bunu durdurmak için müdahale etme hakkı ya da sorumluluğuna (bu konu tartışmalı) sahip oldukları kabul edildi. Kosova'daki katliamı durdurmak için NATO uçaklarının Belgrad'ı bombalaması buna örnek.

b. İnsan hakları moral değerler olmaktan çıkarak hukuk normu niteliği kazandı.

c.Uluslararası hukukun öznesi olan egemen devletlere, bireyler eklendi. Böylelikle, bireyler Uluslararası hukukun öznesi oldu.

d. Devletlerin egemenliği sınırlandı. Yasama organlarının kabul ettiği yasaların, devletlerin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle uyum içinde olması zorunluluğu doğdu. Anayasamızın 90.maddesi ile Türkiye tarafından imzalanan ve onaylanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) bağlayıcı bir nitelik kazandı. AİHS, BM İnsan Hakları Bildirisi'ndeki bağlayıcı niteliği olmayan temel hak ve özgürlüklere hukuk normu niteliği kazandırdı. Bilhassa, bireysel özgürlük ve haklarının ihlal edildiğini düşünen bireyler Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) başvurabiliyorlar, kararları bağlayıcı nitelikte olan Mahkemenin, kararlarına Devletlerin uyup uymadağı ise, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından denetleniyor. (Sosyal Demokrat, 2016 : Uluslararası Hukukun ve Kuramların…)

Uluslararası Af Örgütü'nün Sudan'da zinayla suçlanan ve recm (taşlanarak öldürülme) cezasına çarptırılan Sadia Idris Fadul ve Amouna Abdallah Daldouum'un cezalarının iptali için başlattığı kampanya ile "kadın hakları" konusunda bir makaleyi internet üzerinden paylaşan Said Pervez Kambaks'ın uluslararası bir kampanya sonucu idam cezasından kurtulmaları, insan hakları ve adalet konularının devletlerin iç meseleri olmaktan çıktığını göstermektedir (Ovalı, 2010: 911).

İnsan hakları noktasında bazı az gelişmiş ülkelerde yaşanan insan onuruna yakışmayacak vücut bütünlüğüne yönelik cezalar ve kısıtlamaların, uluslararası hukuk tarafından engellenmesi, bireyin uluslararası hukukun bir öznesi olarak görülmesi gerçekten güzel bir gelişmedir. Ancak, gerek Milletler Cemiyeti gerekse Birleşmiş Milletler'in kurulması sonrası uluslararası hukukun güçlü ülkeler lehine evrildiği gerçeği ile karşı karşıyayız. 27.04.2018 tarihli Hürriyet gazetesinde bir haber başlığı "İngilizlerden Akıl Almaz Yöntem" ifadesi ile verilmişti. Türkiye Otelciler Federasyonu (TÜROFED) Başkan Yardımcısı Bülent Bülbüloğlu: Tatil için Türkiye'ye gelen İngiliz Turistlerin , yiyip içip eğlendikten sonra ülkelerine dönünce, çeşitli bahanelerle İngiliz mahkemelerine başvurarak, tazminat davası açtıklarını, -anlaşma gereği, turizmcilerin İngiliz tatilcilerle anlaşmazlığa düştüğünde İngiltere mahkemelerinin kararının esas alınması itibariyle- dava sonrası tazminat cezası alan tur operatörünün aynı zamanda "reklamasyon" adı altında mahkeme, avukat ve benzeri masrafları da ödemek zorunda kaldığını anlatıyor. Bu durumun geçen sene zirve yapması ile başta İsyanya'daki tur operatörleri olmak üzere sektör temsilcilerinin seslerini İngiliz hükümetine duyurduklarını ve tazminat başvurularında 10 taneden 6'sının İngiliz Mahkemelerince kabul ediliğini ifade ediyor (Hürriyet, 2018 : İngilizlerden Akıl Almaz Yöntem..).

Türkiyede, 24 Ocak 1980 sonrası, yeni bir sektörün doğması söz konusu olmuş. Bu sektöre ait, Turizmi Teşvik Kanunu çıkarılmış ve hızlı bir şekilde denizler, nehirler, dağlar, ormanlar ve doğal güzellikler yağmalanmıştır. Bütün bunlar inanılmaz betonlaşma ve kirlilik yaratmış, ucuz turizm ülkesi olmak için Türkiye yarışa sokulmuştur (Buğra ve Keyder, 2018).

Sözün özü,. Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi ile birey uluslararası hukukun bir öznesi olmuş olsada, esasen hangi ülkenin vatandaşı olduğuna bakılmaksızın eşit muameleye tabi tutulduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Zira, otokratik rejimle yönetilen bir ülkede, -örneğin recm edilecek bir kadının kurtarılması yada kadın sünneti gibi insa/nlık dışı bir uygulamanın engellenmesi şeklinde yaşam hakkının korunması iyi bir gelişme iken, - örneğin, gelişmiş ülke vatandaşı olan bir turistin gelişmekte olan bir ülkede kötü bir muamele görmeksizin uluslararası hukuk yolunu işletmesi yada dünya çapında ünlü bir yıldızın kolayca sorgusuz sualsiz Afrika'dan evlat edinmesi gibi haksız muamelerinde temel insan hakları şeklinde değerlendirilmesi ise özünde kötüdür.

1.2.DÜNYA BANKASI'NIN KURULUŞ ÇALIŞMALARI, SÖZLEŞMESİ VE AMAÇLARI

İkinci Dünya Harbi yıllarında iyiden iyiye artan ekonomik sorunlar dünya genelinde çok büyük kaosa yol açmıştır. Bu nedenle, Harp tüm hızıyla devam ederken, Amerika ve İngiltere hükümetleri tarafından, 1941-42 yıllarında yeni bir ekonomik sisteme ilişkin planlar hazırlatıldı. 1943 yılında son hali verilen bu planlar 1944 yılında Amerika'nın Bretton Woods kentinde yapılan Birleşmiş Milletler Para ve Maliye konferansında görüşüldü. Bretton Woods sisteminin kökenleri denince 1941-1942 yıllarında hazırlatılan White ve Keynes planları akla gelir. Başkan Roosevelt'e sunulan White Planı'nın giriş bölümünde savaş ne kadar sürerse sürsün üç kaçınılmaz sorunun çözümü ile karşı karşıya gelineceğine vurgu yapılmıştı. Bunlar: para-kredi sisteminin çökmesini ve uluslararası ödemelerin aksamasını önlemek, ticareti restore etmek ve dünyanın imarı ve iktisadi kalkınmasını sağlayacak büyük sermaye ihtiyacını karşılamak (Türkcan, 1980: 42-47). Zira, White planı, II. Dünya Harbi sonrası kurulacak olan yeni dünya düzeninde Amerika'nın uluslararası ekonomik sisteme hükmetmesini planlamaktaydı. Bilhassa, "Dünya Bankası" ve "Birleşmiş Milletler İstikrar Fonu" olmak üzere iki kurumun kurulması öneriliyordu (Öztürk, 2002: 99).

Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (IBRD: Bugünkü adıyla Dünya Bankası) ile Uluslararası Para Fonu'nun Ana Sözleşmesi, New Hampshire'da 44 ülke hükümetinin katılımı ile yapılan Bretton Woods Konferansı'nda hazırlandı, kabul ve tasdik edildi. Konferansa katılan hükümetler, Avustralya, Belçika,

Bolivya, Brezilya, Kanada, Şili, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Kuba, Çekoslavakya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Mısır, El Salvador, Etopya, Fransa, Yunanistan, Guetamala, Haiti, Honduras, Iceland, Hindistan, İran, Irak, Libya, Lüksenburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Nikaragua, Norveç, Panama, Paraguay, Peru, Filipinler, Polanya, Güney Afrika, Sovyetler Birliği, İngiltere, Amerika, Uruguay, Venezuella, Yugoslavya idi. Bretton Woods Konferansına katılmayan Türkiye, 11 Mart 1947'de Dünya Bankası ve IMF'nin Ana Sözleşmesini imzaladı (WorldBank, 2001).

1.2.1. Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası Nedir?

Bugün, Dünya Bankası olarak anılan, 1944 Bretton Woods uzlaşısı sonucunda 25 Haziran 1946 yılında kurulan, Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası'dır. IBRD'yi 1956'da Uluslararası Finans Kurumu (IFC), izleyen süreçte 1960'da Uluslararası Kalkınma Birliği, 1966'da ise Uluslararası Yatırım Uyuşmazlığı Çözüm Merkezi (ICSID) ve 1988'de ise Çok Taraflı Yatırım Garantisi Acentası (MIGA) takip eder ve Dünya Bankası Grubu doğar. Dünya Bankası terimi ise, IBRD ve IDA'nın birleşimine denir (Engel, 2007).

IBRD, Guvernörler Kurulu ve İcra Direktörleri Kurulu, Başkan ve diğer yönetim birimlerinden oluşan organlar eliyle yönetilir. IBRD yönetimi, diğer Dünya Bankası Grubu'nu da yönetir. IBRD'ye 2017 yılı itibarıyla üye olan devlet sayısı 189'dur. Her bir üye devlet bir tane Guvernör ve bir tanede Guvernör vekili atar. Guvernörler genellikle üye ülkenin Maliye ve Planlama Bakanı gibi mali yönetimin en üst düzeyinde bulunanlar arasından seçilir. Türkiye Kurul'da Hazine Müsteşarı tarafından temsil edilmektedir. Kurul kendi içinden bir Guvernörü, Guvernörler Kurulu Başkanlığına seçer. Guvernörler Kurulu her sonbaharda;

- Bankanın genel politikasını görüşmek,
- Yeni üye kabul etmek veya üyeliği askıya almak,
- Ödenmiş sermaye miktarını değiştirmek,
- Mali tabloları ve bütçeyi onaylamak üzere toplanır (Kaya, 2002: 11-12).

Banka'nın yönetim birimlerinden bir diğeri ise İcra Direktörleri Kuruludur. Deyim yerindeyse, İcra Direktörleri Kurulu Banka'nın yönetiminden sorumlu

Kurul'dur. Üye ülkelerin bakanları nezdinde yılda bir kez toplanan Guvernörler kurulu, yetkilerinin bir kısmını da İcra Direktörleri Kurulu'na devretmiştir. 1944'te kurulmasından bu yana Dünya Bankası Başkanlığı'na hep ABD'nin aday gösterdiği isim getirilmiştir. Benzer bir gelenek doğrultusunda Banka'nın ikiz kuruluşu ve tamamlayıcısı IMF'nin başkanlığına ise daima bir Avrupalı bir kişi getiriliyor. Ancak, son yıllarda bilhassa, Çin, Rusya, Hindistan ve Güney Afrika ülkeleri, bu kurumların yönetiminin rekabete açılmasını ısrarla istemektedirler (BBC, 2012: Dünya Bankası Başkanlığı). İcra Direktörleri Kurulu, benim görüşüme göre, üye devletlere verilen proje ve diğer kredileri onaylama veya onaylamama yetkisine sahip olduğu için uygulamada daha kilit düzeydedir.

Haftada iki kez toplanan İcra Direktörleri Kurulu, kurum bütçesinin uygulanması ve yönetilmesi, ülke yardım stratejileri, borçlanma ve finansal kararlar, kredi ve garanti antlaşmalarının onaylanması ve yeni politikaların oluşturulması gibi faaliyetleri yürütür. İcra Direktörler Kurulunu 25 adet İcra Direktörü yönetir. Bütün mesele, 25 adet İcra Direktörü 'nün nasıl atandığı dır? Banka'ya en fazla sermaye koyan ilk beş ülke kendi İcra Direktörünü atama hakkına sahiptir. 2019'da Banka'da en fazla sermaye veren ilk 8 ülke kendi İcra Direktörünü seçmiştir. Bu ülkeler sırasıyla, ABD, Japonya, Çin, Almanya, Fransa ve İngiltere, (Toplam oy gücü her iki ülkenin de 3.71'dir ve eşittir) dolayısıyla hem Fransa hem de İngiltere kendi İcra Direktörünü seçmiş ülke sayısı altıya çıkmıştır. Aynı zamanda, Rusya ve Sudi Arabistan'da kendi İcra Direktörünü seçebilmektedirler. Türkiye ise 10 ülkenin yer aldığı grupta olup, bu on ülke ile bir İcra Direktörü seçmiştir. Geri kalan 19 grupta aralarında bir İcra Direktörü seçmiştir. Rusya, Suriye ile aynı grupta ve sermaye katılım payı olarak da yüksek ülkedir. Sudi Arabistan sermaye katılım payı yüksek olduğu için grupta tektir. Bütün bu gruplar incelendiğinde grup içinden en yüksek sermaye katkı payı olan ülkenin vatandaşının, genel olarak İcra Direktörü olarak seçildiği görülmektedir (WorldBank, 2019: Halisçelik, 2008).

Üye devletlerin parasal gücüne bağlı oy gücü ve buna bağlı İcra Direktörü atayabilme olanağı, tıpkı IMF gibi, Dünya Bankası'nı, demokratik bir kurum olarak nitelendirmeye imkân vermemektedir. Birtakım temel kararların alınması için %85 oy gereklidir. En zengin devlet üye olarak ABD tek başına oyların %15'ten fazlasına sahiptir. ABD'nin hayır dediği bir şeyin olması mümkün değildir ve diğer bütün

kararlar da yine bu parasal güçle mütenasip olarak, onunla bağlantılı olarak verilir (Işıklı, ty: 43). Banka'nın en yüksek sermaye katkısına sahip altı ülkesinin oy oranı toplam oy oranının yaklaşık %40'ına tekabül eder. Bu altı ülke toplam oy oranının nerdeyse yarısına sahip iken, geri kalan 183 ülke ise yaklaşık %60'lık oy oranına sahiptir. İlaveten toplam sermayenin yaklaşık %50'sini oluşturan sekiz ülkenin (ABD, İngiltere, Japonya, Almanya, Çin, Fransa, Rusya, Suudi Arabistan) kendi İcra Direktörünü atadığı Banka'da geri kalan 181 ülke için ise, sermaye oranı çok düşük olan bazıları hiçbir zaman kendi İcra Direktörü 'nü atamayacak ülkeler olduğunu söylemek abartılı değildir (WorldBank, 2017) .

Bu orantısız güç, bazı ülkeleri rahatsız etmektedir. Banka'nın, ABD'nin kontrolünde olması Japonya ve Çin'in artan etkisi ile sınırlandırılıyor. Japon ve bazı Avrupalılar serbest piyasaların, liberalleştirilmiş politikaların ve özelleştirmenin Anglo-ABD felsefeyi yansıtan ilkelerine itiraz etmeye başladı (Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., 2018).

Dünya Bankası Grubu Yönetim Kurulu; Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası'nın Kurulu, Uluslararası Kalkınma Ajansı (IDA), Uluslararası Finans Kurumu (IFC) ve Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) olmak üzere dört ayrı yönetim kurulu tarafından temsil edilmektedir. Her Yönetim Kurulu, kendi organizasyonunun genel işlerinden sorumludur. Kendi başına bir icra direktörü, yönetim kurulu tarafından özel olarak yetkilendirilmediği sürece ne Banka'yı temsil edebilir ne de yetki kullanılabilir veya herhangi bir taahhütte bulunabilirler. İcra Direktörleri, Guvernörler tarafından seçilir veya atanırlar. Banka ve MIGA Yönetim Kurulu için ayrı seçimler yapılır. Banka Yönetim Kurulu re'sen IDA ve IFC'nin İcra Direktörü olarak hizmet verir. Şu anda Dünya Bankası İcra Direktörleri Kurulu 25 İcra Direktöründen oluşur. Banka'nın kuruluş sözleşmesi doğrultusunda, İcra Direktörleri, Yönetim Kurulu Başkanı olan Dünya Bankası Başkanını seçmektedir. Her bir İcra Direktörü, olmadığı durumlarda tam yetkilendirilmiş bir İcra Direktörü Vekili atar (WorldBank, 2016).

Dünya Bankası'na 1947'de üye olan Türkiye, ilk defa 2014-2016 yılları arasında Dünya Bankası İcra Direktörü Vekili, 2020-2024 yılları arasında ise İcra Direktörü

görevini üstlenecek. 2019 yılı itibarıyla Türkiye'nin oy gücü %1.07'dir. Böylelikle Türkiye, oy gücü bakımından ülke grubu içerisinde Belçika'nın ardından ikinci sırada yer aldı ve bu çerçevede, 10 Ekim 2014 tarihinde Washington DC' de imzalanan yeni "Ülke Grubu Anlaşması" ile Türkiye 2014-2016 yılları arasında İcra Direktörü Vekili, 2020-2024 yılları arasında ise İcra Direktörü görevini üstlenecek. Böylelikle Türkiye, IMF'nin ardından Dünya Bankası İcra Direktörleri Kurulu'nda da ilk defa yer alacak (Milliyet, 2014: Dünya Bankası'na Büyük Görev: WorldBank, 2019 : IBRDCountryVotingTable.).

Üye ülkelerin paraları ölçüsünde oy gücüne sahip olduğu Banka yönetiminde, demokrasinin hâkim olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda, Kissenger'in, Brzezinski'nin de benimsediği ifadeyle, bir imparatorluk dönemi başlıyor ve bu imparatorluk döneminin dikkate değer yanı, demokratik olmayışıdır ve bu demokratik olmayan dünya yapılanmasında kararlar, zirvede, "küreselleşmenin prezidyumu denen oluşum çerçevesinde alınmakta ve bunun dünyaya, dünya uluslarına, dünya devletlerine, demokratik olmayan yollarla benimsetilmesi şeklinde bir yönetsel yapılanma dünya çapında hayata geçirilmektedir (Işıklı, ty : 42).

Dünya Banka'sına gelişmiş, gelişmekte veya az gelişmiş ülkelerin üyelik amaçları birbirinden farklıdır. Gelişmiş ülkeler, öncelikle, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını destekleyerek, dünya ticareti ile ülkelerarası iş bölümü ve uluslararası refahı artırmak, ikinci olarak, gelişmekte olan ülkelerde Dünya Bankası'nca finanse edilen projelerin ihalelerine kendi şirket ve kuruluşlarının katılabilmesini sağlamak amacındadır. Zira, DB'na üye olmayan bir ülkenin şirket ya da kuruluşları, Banka tarafından finanse edilen bir projenin ihalelerine katılamaz ve herhangi bir sebeple projenin yürütülmesine dahil olamaz. Üçüncü olarak, gelişmiş ülkeler, DB'na üyelik için yüksek sermaye katılımı orantılı "ağırlıklı oy güçleri" ile Banka'nın karar ve uygulamalarında söz sahibi olmak ve bir bakıma uluslararası ekonomik sistemi şekillendirmek istemektedirler Gelişmekte ya da az gelişmiş ülkelerin, DB'na üyelik amaçları ise yurt içi tasarruflarının yetersizliği nedeniyle Banka'dan sağlanacak krediler ile ekonomilerini kalkındırmaktır. (ResearchGate, 2017 : Sağlıkta Dönüşüm).

Dünya Bankası'nın finansman kaynakları nelerdir sermayesi hangi kalemlerden oluşur?

Dünya Bankası, en üst kredi değerliliğine (rating), yani AAA kredi değerliliği notuna sahip bir kurumdur ve sermaye piyasalarından çok rahat uzun ve uygun vadeli borçlanabilmektedir. Zira, üye ülkelere verilen kredilerin %75'ine yakın bölümü bu şekilde sağlanmaktadır.

Banka'nın verdiği kredilerden ve diğer yollardan sağlanan dağıtılmamış kârlar (Altın, 2003: 36). Banka elde ettiği kârları, sermaye payı sahibi üye ülkelere ana sözleşmesindeki hükümler gereği dağıtılamamaktadır. Dağıtılamayan bu kârlar da finansman kaynağına eklenerek birçok kalkınma faaliyetinin fonlanmasında kullanabilmesi için mali gücüne katkı sağlamakta ve sonuç olarak da finans piyasalarında borç alan müşterileri için düşük maliyette ve uygun koşullarda borçlanabilme imkânı sağlayabilmektedir.

Menkul Kıymet Satışı ve Muhtelif Gelirler; Banka elinde bulunan fon fazlasını hisse senedi, bono ve tahvil piyasalarında değerlendirerek ya da söz konusu piyasalarda yatırımlar yaparak da gelir elde eder (Doğan, 2013 : 53).

1.2.2. IBRD'den sonra: "Uluslararası Kalkınma Birliği" Kuruluşu ile Beraber Dünya Bankası İsminin Ortaya Çıkışı

1960 yılında kurulmuş olan Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), fakir ülkelere özel şartlarda yardım sağlamak ve ucuz kredi vermek üzere IBRD'nın bir uzantısı olarak kuruldu. IDA'ya üye olmak isteyen bir ülke, öncelikle IBRD'ye üye olmak zorundadır. Türkiye IDA'ya kurucu üye olarak, 1960'da katılmıştır. Bir ülkenin IDA'dan kredi alabilmesi veyahut hibe alabilmesinin şartı, kişi başına düşen milli gelir oranının düşük olmasıdır (Altın, 2003:37). Zira, IDA ile IBRD kredilerinden iki farklı özelliğe sahiptir;

- IDA kredileri her üye ülkeye değil, kişi başı milli geliri fakirlik çizgisinin altın kalan ülkelere verilmektedir. Geçen altmış yıl boyunca 113 ülkede 369 milyar Dolar yatırım yaptı. Çoğu Afrika olmak üzere dünyadaki en

fakir ülkelerde faaliyet gösterir. IDA,IFC ve MIGA'nın katılımıyla en fakir ve kırılgan IDA üye ülkelerinde 2.5 milyar Dolar IDA kaynağını riski azaltmak ve özel sektör yatırımlarını uyumlaştırmak üzere kullandı.

- Söz konusu krediler 0 faizli yada çok düşük faizli olup, 5-10 yıl geri ödemesiz olmak üzere 35-40 sene gibi uzun bir vadeye yayılan imtiyazlı kalkınma kredileridir. IDA bunun dışında hibe niteliğinde yardım da bulunabilir fakat yukarıda belirtilen uzun vadeli krediler böyle değildir ve geri ödemesi gerekir.

IDA'nın Başkanı IBRD'nin Başkanıdır. IBRD'den ayrı sermayesi, kaynakları olan IDA, yönetimi ve denetimi bakımından IBRD ile aynıdır (Kaya, 2002 :33, WorldBank, 2019). Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (IBRD) ile birlikte, Dünya Bankası'nı oluşturan IDA, IBRD'ye borç verme konusunda yardımcı olur. IBRD kendi kendine faaliyet gösterebilecek bir iş birimi olarak kurulmuş olup orta gelirli ve kredi alabilecek ülkelere krediler ve kalkınma için ekonomik ve sosyal politika önerilerinde bulunur. IBRD ve IDA aynı merkezden ve aynı personelle faaliyet göstermekte olup, mevcut projeleri aynı sıkı standartlara uygun olarak değerlendirirler. 2012 yılı itibarıyla 172 üye devletli IDA, 39'u Afrika ülkelerinde olmak üzere dünyanın en yoksul 81 ülkesine yardım eden en büyük kaynaklardan biri olup bu ülkelerdeki temel sosyal hizmetlerin sağlanması için gerekli bağış fonlarının en büyük kaynağıdır. IDA tarafından mali kaynak sağlanan faaliyetler 2,5 milyar insanın yaşamında olumlu değişiklikler yaratmakta olup bunların çoğunluğu günde 2 doların altında bir miktarla geçinmektedirler. IDA, borç ödemekte güçlük çeken az gelirli ülkelerede hibe şeklinde yardım edebilmektedir. IDA birden fazla alanda faaliyet göstermekle birlikte, en önemlileri şunlardır; ilk öğretim, temel sağlık hizmetleri, arıtılmış su ve temizlik hizmetleri, çevre korumaya yönelik tedbirler, tarım, iş ortamının geliştirilmesi, altyapı ve kurumsal reformlar konuları bulunmaktadır (WorldBank, 2012: 1-2).

IDA, Dünya Bankası'nın adeta "ikinci bir gişesi" gibi çalışmaya başlamış, zira, Banka sermayesinde en fazla paya sahip olan sanayileşmiş ülkelerin verdikleri ödeneklerle en düşük gelir grubunda yer alan azgelişmiş ülkelere düşük faizle kredi açma görevini üslenmiştir. IDA'nın kuruluşu ile birlikte, IBRD, Dünya Bankası ismini

almışt borçlanan ülkenin ödeme gücü dikkate alınmaksızın fakir ülkelere ödünç para verilmeye başlanmıştır. Özellikle de bazı Asya ve birçok Afrika ülkesinin "gelecekte borçlarını geri ödeyememe" perspektifinin var olması IDA'nın kuruluşunda rol oynayan etkenlerden bir tanesidir, diğer neden ise, sömürge sonrası bağımsızlığına kavuşmuş ülkelerde komünizmin ilerlemesini önlemek üzere, IBRD'ye düşük gelirli ülkeler için yüksek imtiyazlı finansman programı uygulayıcısı IDA eklendi. İlaveten, çok başarılı bir politika yorumcusu olan McNamara, istikrarın sürdürülebilmesi için Banka'nın rolünü temel ihtiyaçlar ve yoksulluğu azaltmak üzerine şekillendirir. Lakin, Banka hayır kurumu almadığı için faizsiz kredi açmamaktadır; finansman ihtiyaçlarının değerlendirmesinde, bu ülkelerin sahip oldukları "temel zenginlik kaynağı olan hammadde potansiyellerinin" dikkate alınması söz konusudur (Korkmaz, 2003: 27, Mundy ve Verger, 2014:2-3).

"IMF ve Dünya Bankası, borç alan ülkeleri, uluslararası alacaklıların çıkarlarına "uygun" bir şekilde makro ekonomilerini yeniden yönlendirmeleri için zorlayabilir, (bir tür ekonomik şantaj). Zira, bu ülkeler borçlu. "Amaç şu: dış borç faizlerini meşrulaştıracak bir ilişki dayatmak. Bunu da borçlu ulusları, bağımsız ulusal ekonomiye demir atmalarını engelleyecek bir zincire vurarak yapmak (Metalurji, 2017: 9).

1.2.3. Dünya Bankası'nın Yapısı, Yönetimi, Sermaye Payları ve Üye Ülkelerin Oy güçleri Oranında Söz Hakları

Dünya Bankası'nın karar alma sürecinde üye ülkelerin güçleri Banka içindeki sermaye paylarına paralel olarak belirlenir. Sermaye payı yüksek olan ülke karar alma sürecinde daha fazla oy hakkına sahip olacaktır. Üye ülkelerin her birinin otomatik olarak 250 oyu vardır ve her 100.000 dolarlık sermaye payı, o ülkeye fazladan 1 oy kullanma hakkı vermektedir. Kurulduğu yılda Dünya Bankası'nın toplam sermayesi içinde ABD ve Birleşik Krallık'ın oy hakları toplamı, toplam oy hakkının %50'sine ulaşmıştır. Ancak, 2010 yılına kadar geçen süreçte ABD'nin oy oranı önemli bir gerileme göstermiş ve %16'lar civarına inmiştir, ancak, oy hakkı yüzdesi en yüksek ülke olmayı sürdürmektedir (Yarkın, 2010: 143, Zabcı, 2009).

Dünya Bankası, pek çok eleştirmene göre, üye devletlerin karar verme yetkisini diğer üye devletler ile paylaşma mecburiyetinden ve aynı zamanda konulan sermaye payı oranında üye devletin oy gücü sahip olmasından dolayı, kendi içerisinde anti demokratik bir yönetim tarzına sahiptir. Banka, klasik bir banka değildir, özel hesap açtırılamaz, kredilerinin büyük çoğunluğunu, devletlere vermektedir (Korkmaz, 2003: 26).

Hem Dünya Bankası'nın hem de IMF'nin kurucu babası, pek çok kişi tarafından 20.yüzyılın en zeki ekonomisti olarak kabul edilen, İngiliz İktisatçı John Maynard Keynes'dir. Dünya Bankası ve IMF, dünyanın ekonomik ve finansal düzeninin yapısını destekleyen hükümetler arası ikiz üyedaş kardeşlerdir. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu, zaman zaman ortak karakter sergilemelerinden dolayı karıştırılmaktadır. Her ikisi de bir anlamda, üye ülkelerin hükümetleri tarafından yönetiliyor. Dünyanın en gelişmiş sanayi gücü (ABD) gibi dünyanın en çok nüfusunun yaşadığı Çin'de, bu iki kuruluşa üyedir. Gerçekte hemen hemen dünyadaki bütün ülkeler bu iki kuruluşa üyedir. İkisi de ekonomik konularla ilgilenir ve üye ülkelerin ekonomilerini büyütmek ve dışarıya açmak için çabalarlar. Her iki kuruluşta, medya tarafından büyük ilgi ile takip edilen yıllık toplantılar düzenler ve merkezleri Washington ABD'dedır. Uzun yıllar boyunca aynı binada çalışan, IMF ve Dünya Bankası, şimdi ise, Beyaz Saray'ın çok yakınında aynı cadde üzerinde karşılıklı binalarda çalışmaktalar. Ortak kütüphane kullanan bu iki kuruluş, seminerler yapar, bilgi alışverişinde bulunurlar.

Bütün bu benzerliklere rağmen, IMF ve Dünya Bankası bir kaç hususta birbirinden farklıdır. En temel farklılık ise, Banka, gelişen bir kurum iken; Fon, ülkeler arası düzenli bir ödeme ve tahsilat sistemi oluşturmayı araştıran bir işbirlikçi kurumdur (Driscoll, 1996).

1996 yılında Dünya Bankası'nın Yıllık Genel Kurulunda konuşan Başkan Wolfenshon; "Kalkınma bilgisi, 'ortak küresel varlığın' bir parçasıdır; herkese aittir ve herkes ondan yararlanmalıdır…Banka Gruplarının dünyanın her yerindeki hükümetler ve kurumlarla kurdukları ilişkiler ve sektörler ile ülkeler düzeyindeki kalkınma deneyimlerinde sahip olduğumuz benzersiz birikim, bu yeni küresel bilgi

ortaklığında bize öncü bir rol biçiyor. İşin gerçeği, biz Bilgi Bankası olmak zorundayız", der.

Genellikle ekonomik bir kurum olarak görülen banka, üye ülkeler hakkında topladığı güncel bilgiler ile gerçekte kapitalist sistem içinde siyasi ve ideolojik olarak önemli bir işlevi de yerine getirmektedir. Banka gücünü, sadece elinin altındaki güçlü finans kaynaklarından ya da güçlü Batılı ülkelerin desteğinden değil; asıl olarak "bilgi" üretimine ilişkin süreçlerden, stratejilerden, bir "bilgi bankası" olarak yayımladığı raporlardan, araştırmalardan, projelerden, topladığı milyonlarca veriden, belli politikalar ve stratejiler içinde bu verileri kullanma gücünden, sayısız araştırma merkezini, araştırma enstitüsünü, üniversiteyi, sayısız uzmanı, akademisyeni, araştırmacıyı içine alan bilgi ağlarını kurma ve yönlendirme kapasitesinden almaktadır. Hem bir kredi verici, borçlandırıcı bir kurum hem bir politika oluşturucu hem devlet dışı aktörlerin, özellikle sivil toplum örgütlerinin eylem ve proje yönlendiricisi, hem bir bilgi üreticisi… Adeta bir "bilgi rejimi" yaratan Dünya Bankası, günümüzde her şeyin önüne geçmiş olan bilginin iktidar ile arasındaki ilişkinin, uluslararası sistem içinde bilginin iktidar olma ve iktidarı sürdürme stratejileri içinde nasıl kullanıldığının az rastlanır bir örneğini oluşturmaktadır (Zabcı, 2013: 23,28).

Kapitalizmin ideolojisi serbest piyasa düzenidir. Ancak, Karl Polanyi'nin iddia ettiği üzere piyasa kendiliğinden oluşmamıştır, aksine "emek ve parayı meta olarak gösteren bir takım kurumsal değişiklikler aracılığıyla gerçekleştirilen siyasi proje"dir. (Polanyi, 2009: 101-102). Bretton Woods sistemi ile kurulan uluslararası sistem, uluslararası kuruluşları içine alan ve yasal kurumsal örgütlenmenin güvenceye kavuşturulduğu, üye ya da aday ülkelerin uymakta zorunlu olduğu kriterlerden oluşan bir siyasal müdahale sistemidir. (Bülbül, 2016:107).

Ünlü Marksist düşünür Frederic Jameson; "Sermayenin yoğun bir biçimde uluslararasılaşması, teknolojik devrim ve siyasal güç olarak ulus devletin aşınmasıdır. Kapitalizmin bu yeni aşaması, yeni bir insan psikolojisi oluşumuna neden olmaktadır; bir başka deyişle ortalama insanın algılama, öğrenme ve bilme süreçleri büyük ölçüde etkinliği olağanüstü artan görsel medya tarafından belirlenmeye başlamıştır. Bu

medya, hızla ulusötesi hale gelen sermaye tarafından denetlenmekte; zaman ve uzay değişkenlerini aşan yeni bir ideolojik yorum dünya ölçeğinde egemen hale gelmektedir" (Aktaran, İşcanoğlu, 2014: 40). Dünya ölçeğinde ideolojik yorumun ulusötesi sermaye ve kuruluşlar tarafından yönlendirildiği günümüzde Dünya Bankası, esas gücünü bir "Bilgi Bankası" olmasından almaktadır. Banka, üye ülkelerin bütçe gelirlerinin hangi kalemlerden oluştuğunu, yurtiçi tasarruf miktarını, ekonomisinin güçlü ve zayıf taraflarını, doğal kaynaklarını, sağlık, eğitim, alt yapı durumunu, tüm demografik özellikleri gibi daha birçok açıdan bilgi sahibidir ve bu doğrultuda her sene ülke görünüm raporları, iş yapma raporları, dünya kalkınma raporları hazırlar.

Binası dahi Washington'da yer alan Dünya Bankasının çalışanlarının hemen hepsi, milliyeti ne olursa olsun, ABD üniversitelerinde doktora yapmış, ABD gazetesi okuyup, ABD filmlerini seyrederek yaşam kılavuzlarını ve dünya görüşlerini oluşturmuş insanlardır. Bu yıl itibarıyla, Dünya Bankası başkanı, etkin bir şekilde ABD tarafından belirlenmekte; ABD'nin yaklaşık %16, Japonya'nın %8, Çin ise %4,5 düzeyinde belirleme gücü -oyu- bulunmaktadır ve üstelik ABD, birçok temel yapısal konu üzerinde, üye ülkeler arasında veto hakkına sahip olan tek ülke konumundadır (Karaçay, 2016: 98).

Banka, dünyadaki en büyük araştırma-geliştirme örgütüdür, muhtemelen dünyanın en önemli gelişim-eğitim kurumudur da. Gerçi, Dünya Bankası Kurumu, her yıl yaklaşık 47.000 kişiyi eğitir. Bu eğitim programlarının esas amacı, üye devletlerinin hükümet görevlilerini ve çalışanlarını yetiştirmekken, özellikle son yıllarda, banka devlet dışı örgütlerin çalışanlarını, gazetecileri, akademisyenleri ve diğer araştırma uzmanlarını, milletvekillerini, ortaöğretim öğretmenlerini, çocukları bile eğitecek şekilde alanını genişletti. Banka'nın araştırma kapasitesi, herhangi bir üniversitenin araştırma departmanından kat be kat büyüktür. Nicholas Stern ve Francisco Ferreira'ya göre, Dünya Bankası'nda tam zamanlı araştırma elemanlarının sayısı birkaç yüzden fazla iken, daha fazla personel ise zamanının büyük bir kısmını araştırma faaliyetleri için harcıyor. Banka'nın araştırmaları sadece kendisi için değil aynı zamanda sınırlı araştırma kapasitesi olan OECD ve çeşitli Araştırma Acentaları içinde kaynaklık eder. Banka, genellikle ekonomik kalkınma alanındaki akademik tartışmaların odağında bulunur. Banka, kredi vereceği Gelişmekte Olan Ülkeler

hakkında geniş çaplı bir araştırma yapar ve analitik veriler ortaya koyar. 1996'da geniş tabanlı kitlesel web ağı sayesinde araştırma gücünü daha fazla yoğunlaştırmaya ve bir "Bilgi Bankası" olarak anılmaya başladı. Banka bütün bu araştırmalarını, kalkınma odaklı özel bir bakış açısı olarak gösteriyor (Engel, 2007).

Bilhassa, Banka'nın bir "Bilgi Bankası" olarak kendisini konumlamasından ötürü, ülkeler hakkında yaptığı araştırmalar büyük önem taşır. Banka'nın kredi vereceği ülke hakkında yaptığı araştırmalar, sadece açmayı düşündüğü proje kredisi ile ilgili değildir. Ülkenin uyguladığı genel ekonomik ve mali politikaları da gözden geçiren Banka'nın, yaptığı tüm değerlendirmeler; sadece kendi vereceği kredi için önem arz etmez, aynı zamanda öteki finansman çevreler için de büyük önem taşır (Çimen ve Akkaya, 2018). Dünya Bankası ülke analizleri ile ilgili raporlar, gazetelerin ve basın-yayın organlarının sayfalarını süslüyor. Banka, bir ülkenin ekonomik çevresinin yabancı şirketler için uygun olup olmadığını, tahmini büyüme rakamlarını, zayıf ve güçlü yönlerini, ileriye dönük enflasyon beklentilerini ve daha birçok şeyi analiz eder, raporlar ve sunar. Zira, bu analizleri, finansal piyasalar ve yabancı yatırımcılar için bir tür vize görevi görür (Haberrus, 2013).

Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development-IBRD), Uluslararası Kalkınma Birliği (The International Development Association–IDA), Uluslararası Finansman Kurumu (The International Finance Corporation–IFC), Çok taraflı Yatırım Garanti Ajansı (The Multilateral Investment Guarantee Agency–MIGA) ve Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (The International Centre for Settlement of Investment Disputes–ICSID)'nden olusan 5 ayrı kurumu ifade eder. Bu kurumlar Dünya Bankası adı altında birleşmiş ve

- Tümünün başkanlığını Dünya Bankası (IBRD) Başkanı üstlenmiş,
- Yönetim, amaç ve fonksiyonları bakımından DB ile doğrudan ilişkilendirilmiş
- Dünya Bankası Grubunun diğer kurumlara üye olabilmek için öncelikle IBRD'ye üye olma şartı vardır. Zira, tüm bu kuruluşlar kaynak ve hesapları bakımından birbirinden bağımsız olmakla birlikte, üyelik, amaçlar ve yönetim ilişkileri açısından DB şemsiyesi altında toplanmışlardır (Öztürk, 2006: 38 : Dünya Bankası Politiikaları).

Dünya Bankası, üye ülkelerle ilişkilerini kamu aracılığı ile yürütür. Bunun iki temel nedeni vardır. Banka, ana sözleşmesine istinaden, sadece, üye ülke hükümetine, ya da hükümet garantisi altında bir kamu kuruluşuna kredi verebilir. Diğer bir nedeni ise Banka'nın bir bilgi bankası konumunda olması nedeniyle ihtiyaç duyduğu bilgilerin kamunun elinde bulunmasıdır. Bilhassa belirtmek isterim ki, bir üye devlet, Banka'dan kredi alarak bir kalkınma planı yürütmek istiyorsa, Banka'nın ihtiyacı olan tüm bilgileri ve fazlasını paylaşmak zorundadır. Üye ülkelerle ile Banka arasındaki ilişkilerde mali ajan olarak kabul edilen Hazine Bakanlığı veya emsalidir (Ulusoy, 2008: 71-77). Türkiye'yi Dünya Bankası ile ilişkilerinde, mali ajan sıfatıyla Hazine Müsteşarlığı temsil eder ve T.C.M.B, Dünya Bankasının fonlarının aktarıldığı ve özel hesabın açıldığı bir "muhafaza kurumu" gibi görev yapar.

Üye ülkeler banka ile ilişkilerini, ana sözleşmenin ikinci maddesinin üçüncü kısmında da (III/2) belirtildiği üzere; Hazine, Merkez Bankası veya Kambiyo İstikrar Fonu İdaresi ya da benzeri bir "mali ajan" aracılığıyla yürütmek, Banka da üye ülke ile ilişkisini, üye ülkenin bu kurumlar arasından belirlediği bu mali ajan ile kurmak zorundadır. Üye ülkeler ayrıca ana sözleşmenin V/11' inci maddesinde belirtildiği üzere; merkez bankalarını ya da merkez bankası olmadığı durumlarda benzeri fonksiyonları yerine getiren bir kurumu, ülkenin kendi para cinsinden olan sermaye yükümlülüğünü muhafaza etmek için "muhafaza kurumu" olarak Dünya Bankasına bildirmek zorundadır (Halisçelik, 2008 : 31).

TCMB, IMF'den kaynak kullanımı, kullanılan kaynakların geri ödenmesi, faiz ve masraf ödemeleri gibi tüm mali işlemleri, aynen Dünya Bankası'nda olduğu gibi, Hazine Müsteşarlığı ile birlikte yürütmekte ve bir "muhafaza kurumu" şeklinde görev yapmaktadır (Çörtük, 2006 : 88).

IBRD'ye üye devletler, iki yolla doğrudan Banka faaliyetlerini yürütür ve denetler; Güvernörler Kurulu ve İcra Direktörleri Kurulu. Her üye devletin hazine bakanı ya da muadil bir hükümet yetkilisi Güvernörler Kurulunda ülkesini temsil eder. Resmi olarak, Güvernörler Kurulu Banka'nın tüm gücünü elinde tutmasına rağmen, esasen İcra Direktörleri Kurulu Banka'yı yönetir. Toplam 25 adet İcra Direktörü vardır

ve Banka'ya en büyük sermaye katkısı sağlayan beş büyük devletten her biri, bir icra direktörü atar. ABD Başkanı, ABD Senatosu'nun tavsiyesi ve onayı ile İcra Direktörü Seçer. Dünya Bankası'na üye diğer devletler ise kalan 20 İcra Direktörünü seçerler. Her bir İcra Direktörü, üye devletlerin grubunu temsil eder. Üye bir devlete kredi verirken, 25 İcra Direktörünün oy çokluğu esas alınır. Uluslararası örgütlerin pek çoğundan farklı olarak, Dünya Bankası tek devlet-tek oy temelinde çalışmaz. Üye devletin oy oranı, Banka'ya koyduğu sermaye katkısı ile belirlenir. Bugün Banka'nın en çok oy oranına sahip ülkesi ABD'dir. Oyların %15'inden fazlasına sahip olan ABD'nin Banka yönetiminde sıradan kararlar üzerinde bir veto yetkisi bulunmamakla birlikte, Banka'nın tüzüğü gibi düzenlemelerde oy miktarı veto yetkisi sağlar (Daugirdas, 2013: 516-572).

29 Nisan 2019 tarihi itibarıyla Dünya Bankası nezdindeki toplam oy sayımız 26.364, oy gücümüz ise % 1,07'dir. 2019 yılı itibarıyla oy gücü en yüksek olan ülke ABD iken (15.68), ikinci sırada Japonya yer almış (7.89) Çin ise üçüncü sırada yer bulmuştur (4.37). Çin'i Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya, Sudi Arabistan, Kanada gibi ülkeler takip etmektedir. 2019 yılında Dünya Bankası üye sayısı ise 189'dur.

Tablo 1. Dünya Bankası'nda En Yüksek Sermaye Payına Sahip 10 Ülkenin Oy Güçleri ve Türkiye

Üye Ülke	Sermaye Payı (Milyon Dolar	Toplam Sermaye İçindeki Payı (%)	Oy Sayısı	Toplam Oy İçindeki Payı (%)
ABD	38,450.2	16.57	385,223	15.68
Japonya	19,297.7	8.32	193,698	7,89
Çin	10,659.4	4.59	107,315	4.37
Almanya	9,657.4	4.16	97,295	3.96
Fransa	9,040.4	3.90	91,125	3.71
İngiltere	9,040.4	3.90	91,125	3.71
Hindistan	7,297.2	3.15	73,693	3.00
Rusya	6,650.5	2.87	67,226	2,74

Sudi Arabistan	6,650.5	2.87	67,226	2,74
İtalya	6,337.2	2.73	64,093	2,61
Türkiye	2,564.3	1.11	26,364	1,07

(Tablo 1.: WorldBank, 2019: International Bank For Reconstruction And Development Subscriptions And Voting Power of Member Countries verileri kullanıldı.)

IBRD'ye üye 189 ülke içindeki sermaye gücü en yüksek olan (Tablo 1) bu on üyenin toplam oy gücü, tüm oyların yarısına eşittir. Bu geri kalan 179 ülkenin oy gücüne eşit olan bu oy toplamı gerçekten inanılmaz bir adaletsizlik ve eşitsizlik göstergesidir.

1.2.4. Dünya Bankası Grubu'nu Oluşturan Diğer Üye Kuruluşlar

Dünya Bankası Grubu beş kurumdan oluşmaktadır: orta gelirli ülkelere finansman, risk yönetim ürünleri ve çeşitli başka finansal hizmetler sunan Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (IBRD) ile en yoksul ülkelere faizsiz kredi ve hibe sağlayan Uluslararası Kalkınma Birliği'nden (IDA) oluşan Dünya Bankası; gelişmekte olan ülkelerdeki özel sektör şirketlerine sermaye yatırımları yapan, krediler, garantiler ve danışmanlık hizmetleri sağlayan Uluslararası Finans Kurumu (IFC); Banka Grubu'nun siyasi risk sigortası kuruluşu olan Çok taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA); ve yatırım anlaşmazlıkları için uluslararası uzlaşma ve tahkim olanakları sunan Uluslararası Yatım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (ICSID) ile birlikte Dünya Bankası Grubunu oluşturur (WorldBank, 2013 : İslami İşbirliği).

Uluslararası Finans Kurumu (IFC), 1956 yılında kurulmuş olup, gelişmekte olan ülkelerdeki özel sektöre kredi açmak, özel sektörün gelişmesini sağlamak üzere görevlendirilmiştir. Türkiye bu kuruma kurulduğu yıl olan 1956'da katılmıştır. Dünya Bankası grubuna bağlı tüzel kişiliği olan kurum, günümüzde Türkiye'de sermaye piyasalarının geliştirilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Böylelikle,

Türkiye'de bankacılık sektöründe derinliği ve dengeyi sağlamaya yönelik faaliyetler yürütür (Tireli, 2009: 108).

Ekim 2013'de Dünya Bankası Başkanı Jim Yong Kim, Dünya Bankası ikinci büyük müşterisi Türkiye'ye iki günlük ziyaret gerçekleştirdi. Küresel İslami Finans Merkezi'nin açılışınıda gerçekleştiren, Kim, Türkiye'de özel sektörün gelişimini hızlandıran IFC için 2013 yılı rekor kırılan bir yıldır. Zira, 20.projeye 985 milyon ABD Doları yatırım yapmıştır (WorldBank, 2013 : İslami İşbirliği).

Banka'nın verdiği kredileri ticari bankalarla beraber finanse ettiğini söylemiştim, aynı zamanda, IFC'nin , gelişmekte olan ülkelerde kredi ve tahvil yatırımlarını yabancı ve yerel özel sektör yatırımcıları ile işbirliği içinde yürüttüğü bilinmektedir. Kamu yönetimini yapısal bir değişime yönlendiren DB tercihlerinin özel sektör ile bu yakın ve gizlenmeyen ilişkiden etkilenmemesi pek olası değildir (Erdoğan, 2006: 56-57).

Bugüne kadar IFC Türk şirketlerinin Balkanlara, Rusya'ya, Hindistan'a, Gürcistan'a, Haiti'ye, Tunus'a, Mısır'a ve Latin ABD'ye açılmalarına yardımcı olmak için 500 milyon ABD$'nın üzerinde bir taahhütte bulunmuştur. 2012 yılında IFC Zorlu Enerji'nin Pakistan'ın Sindh eyaletinde dönüm noktası niteliğindeki bir rüzgâr santrali projesine 38,1 milyon ABD Doları tutarındaki bir kredi destek vermiştir ve Sanko Tekstil'e modernizasyon ve genişletme yatırımları için 25 milyon ABD Doları tutarında bir kredi sağlamıştır (Dünya Bankası Grubu, 2013 : 5).

Nisan 2015 tarihli Dünya Bankası Grubu Türkiye İşbirliği: Ülke Programının Görünümünde Türkiye'de Uluslararası Finans Kurumu'nun yaptığı çalışmalar şu şekilde özetlenmiştir: IFC kısa süre önce Türkiye'de "Kadınlar için Bankacılık" programını başlatmıştır. Kadınlara ait işletmeler kayıtlı mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yüzde 40'ını oluştururken, bunların sadece yüzde 15'i kayıtlı finansmana erişebilmektedir. IFC ve müşterileri bu durumu değiştirmeye çalışmaktadır. 2011 yılında IFC Hollanda Kalkınma Bankası (FMO) ile işbirliği yaparak kadınlara ait KOBİ'lere sağlanan finansmanın arttırılabilmesi amacıyla Akbank'a 40 milyon ABD Doları tutarında finansman sağlamıştır. Kredi tutarının yarıdan fazlası kadın

girişimcilere kullandırılmış durumdadır. Aynı program kapsamında IFC 2012 ve 2013 yıllarında yine kadınlara ait KOBİ'lere kullandırılmak üzere Fibabank'a 30 milyon ABD Doları ve Şekerbank'a 50 milyon ABD Doları tutarında kredi sağlamıştır (Dünya Bankası Grubu, 2015 : 8).

Dünya Bankası Grubuna 1966 yılında Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çüzüm Merkezi, ICSID (International Center for Settlement of Investment Disputes) katıldı. CSID, yatırımcılar ile yatırımın ülkesine yapıldığı devlet arasında yatırımlardan kaynaklanan uyuşmazlıkların uzlaştırma ve tahkim yoluyla çözümüne imkân sağlamaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, (ty): Tahkim İle İlgili Uluslararası Düzenlemeler).

Türkiye'nin 1989 yılında üye olduğu ICSID üyeliği için Dünya Bankası üyeliği aranmaz. ICSID'in Başkanı, Dünya Bankası Başkanıdır. ICSID'in sermayesi veya IBRD gibi borçlanma benzeri gelir kaynağı yoktur. Tüm gelirleri kendisine ulaşan uzlaşma ve tahkim istekleri karşılığında ilgili taraflardan aldığı ücretlerden oluşmaktadır (Kaya, 2002: 38-39).

ICSID'in Amacı, Anlaşmazlıkların çözümünde hakemlik, ülkelerin yatırım ve yabancı sermaye kanunları, ikili yatırım anlaşmaları üzerinde yayın, araştırma ve danışmanlık yapmaktır, böylece, yatırım uyuşmazlıklarında uzlaşma ve tahkim olanakları sağlayarak yabancı yatırımı teşvik etmeye çalışmaktadır. Bu suretle ülkelerle yabancı yatırımcılar arasında müşterek güvenin olduğu bir ortam yaratılabilmektedir. Yatırımın yapıldığı ülke ile yabancı yatırımcılar arasında çıkan uyuşmazlıklarda mahkemeye başvurarak yargı kararı almak, yerel hukukun ulusal çıkarları gözetmesi nedeniyle yabancı yatırımcılar tarafından tercih edilmemektedir. Bu nedenle bir hakeme başvurarak ortak bir hakem kararı alıp ona uymak veya bir uzlaştırmacı mercii önünde uzlaşma yolunu denemek, yabancı yatırımcılar açısından çoğu zaman tercih edilen bir metot olmaktadır (HalisÇelik, 2008: 23).

Tahkim, tarafların aralarında çıkmış veya çıkabilecek bir uyuşmazlığın hallini, kendi seçtikleri resmî sıfatları olmayan özel kişilere (hakemlere) bırakmalarına ve uyuşmazlığın bu hakemlerce çözülmesine verilen isimdir. Tahkimde hakemlerce

çözüme bağlanan uyuşmazlık, bir dava değildir. Dava, bir uyuşmazlığın halli için devlet yargılamasına müracaatı ifade eder. Tahkimde böyle bir durum bahis mevzu olmadığı için tahkim, devlet kazasına karşı istisnaî, özel bir kaza yolu niteliği taşır.

Milletlerarası sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklarda milletlerarası tahkim sık başvurulan bir yargı yolu olmakla beraber, bugün kararlarını bütün devletlerin icra etmek mecburiyetinde olduğu uluslarüstü bir mahkemenin mevcut olmaması, milletlerarası tahkim sonucunda verilen kararların icrasında, özellikle ad hoc tahkim türünde hakem heyetinin oluşturulması ve hakemlik prosedürünün yürütülmesindeki güçlükler, milletlerarası tahkimin iki önemli sorununu oluşturmaktadır. Ad hoc tahkim: detaylı olarak düzenlenmiş tahkim sözleşmesi ile tarafların herhangi birinin hiçbir milli hukuk kuralları veya tahkim merkezi kurallarına bağlı olmaksızın kararlaştırılan bir hakem grubunu kararlarına uymasıdır. (SPK, 2017).

Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA-Multilateral Investment GuaranteeAgency), az gelişmiş ülkelere yapılan özel yabancı sermaye akışını hızlandırmak, yatırımları ticari olmayan kısıtlamalara ve özellikle politik risklere karşı korumak için özel bir amaçla kurulmuştur. MIGA, Dünya Bankasının en yeni kuruluşudur. MIGA, yabancı yatırımcılara savaştan dolayı ortaya çıkan kayıplar ve sorunlar, kamulaştırma ve ülke parasının konvertibl olmamasından kaynaklanan problemlere karşı bir güven unsuru teşkil eder. Eğer; ev sahibi ülke mevcut sözleşme şartlarına uymaz ise bu durumda o ülkenin mahkemeleri MIGA sözleşmesinden doğan yükümlülüklere bağlı olarak söz konusu ülkeyi tazminat ödemeye mahkûm edebilir. MIGA sözleşmesi, 9 sanayileşmiş ve 20 gelişmekte olan ülke tarafından onaylanarak 12 Nisan 1988 tarihinde yürürlüğe girerek Eylül 1988 tarihinde de çalışmalarına başlamıştır. 1994 yılında Uluslararası Kredi ve Yatırım Sigortacıları Birliği üyeliğine kabul edilmiştir. Türkiye, 1985'de MIGA Sözleşmesini imzalamış ve 1988 tarihli Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylamış ve sözleşmenin 27 Mayıs 1988 tarihinden itibaren geçerli olmasını kabul etmiştir. (Karataş ve Vatansever, 2001 : 9,13).

MIGA'nın misyonu, kalkınma için özel yatırımları teşvikte bulunmak, doğrudan yabancı yatırımcıları ticari olmayan risklere karşı sigorta etmek ve üyelerine teşvik ve danışmanlık hizmeti sağlayarak GOÜ'lerde cazip bir yatırım ikliminde bulunmaktır.

MIGA, hedef ve amacına ulaşmak amacıyla UluslararasıUluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası'nın, Uluslararası Finansman Kurumu'nun ve diğer uluslararası finansman kurumlarının faaliyetlerini desteklemektedir. Bu amaçla, kuruluş, diğer üye ülkeler lehine, bir ülkedeki yatırımları için sigortalarına, mükerrer ve ortak sigortalama da dâhil güvence tesis edebilecek ve hedefine uygun başka yetkiler kullanabilecektir. MIGA, bir yatırım garanti kuruluşu işlevi görür, ekonomik büyümenin olmazsa olmazı (IBRD'ye göre) doğrudan yabancı sermaye yatımlarını özendirmek ve korumak üzere kurulmuştur.(Göz, 2009 : 75).

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını (DYSY) destekleyen Miga, Çok Uluslu Şirketler ile (ÇUŞ), politika yapıcılar ve gelişmekte olan üye ülkelerdeki özel yatırımcılar arasında bir diyalog sağlamaktadır. Zira, MIGA'nın promosyon hizmetleri ile genellikle hedef ülke baz alınarak, 1990'da Gana, 1991'de Jamaika da olduğu gibi konferanslar düzenlemektedir. Bu konferanslar sonucunda oldukça olumlu gelişmeler sağlamış ve özellikle Joint-Venture tipinde çok yatırım gerçekleşmiştir. Miga, Konsey, Kurul, Başkan ve Sekreterlikten meydana gelen bir teşkilat yapısına sahiptir. Konsey, üye ülkelerin temsilcilerinden oluşurken, Kurul en az 12 direktörden oluşur. Miga Yönetim Kurulu tarafından atanan bir başkan tarafından yönetilir, Dünya Bankası Başkanı da aynı zamanda Miga Yönetim Kurul'unun başkanı statüsündedir (Harmancı, 2004: 60).

Sözün özü Dünya Bankası yönetimi gibi, Miga yönetiminde de parayı veren düdüğü çalar misali, konulan sermaye oranında oy hakkı (söz hakkı) söz konusudur. Şöyle ki, Miga'da oylamalarda her üye ülke ilk olarak 1 adet normal oy hakkına sahiptir. Üye her ülke, bir de hisseleri kadar 'ilave oy hakkına' sahiptir. 10 milyon SDR değerindeki kayıtlı sermaye 1 hisseye karşılık gelir. İlave oy toplamı açısından 21 ülkenin oy toplamı, kalan diğer ülkelerinkine eşittir. Miga ile üye ülkeler arasındaki Antlaşma şartlarının uygulanmaması veyahut sair ihtilâflardan dolayı Kurul karar verir. Miga da ihtilâfların çözüm yolları olarak sırasıyla 'müzakere', 'uzlaştırma' ve 'tahkim' metotlarına yer verilmiştir (Samur, 2009: 61).

1.2.5. Dünya Bankasının Amaçları

Bretton Woods konferansına 44 ülkeden 730 delege katıldı. Toplantıda mihver devletleri (Almanya, İtalya ve Japonya'nın başını çektiği grup) yoktu. ABD'nin Rusya doğumlu Hazine Bakanı Harry Dexter White tarafından hazırlanan 'White planı' ile İngiltere'den ünlü iktisatçı Lord John Maynard Keynes'in hazırladığı Keynes planının tartışıldığı toplantıda, Harry White'ın ABD dolarının uluslararası para birimi olması konusundaki önerisinde içeren White planı kabul edildi.

White Planı, temelde IMF ve Dünya Bankası şeklinde iki ayrı kuruluşun oluşturulmasına, doların altına karşı konvertibilitesinin korunduğu dolar merkezli bir "sabit kur" sisteminin yaratılması fikrini içeriyordu. White planına göre milli paralar %1 oranında dalgalanabilecek ve üye ülkeler %10'dan daha yüksek bir devalüasyona ancak IMF'nin iznini alarak başvurabileceklerdir. Zira, White, ancak dış ödemeleri yapısal olarak açık veren ülkelerin kur ayarlaması yapması gerektiğini düşünmüştür (Çörtük, 2006: 7-8).

Keynes Planı, yakından incelendiğinde, dünya uluslarının bütünün bir arada yaşayabilmesine olanak sağlayan ortak çıkarların organize edildiği sistematik bir yapı olarak karşımıza çıkarken, White Planı ise, ABD'nin çıkarları doğrultusunda hazırlanmış bir yapıyı gösteriyordu.

Bütün eksiklerine rağmen Bretton Woods ile tüm katılımcı üye ülke para birimleri dolar bazında sabit kura çevrilmiş ve böylece büyük ticari ve bilanço eksiklikleri olan ülkelere destek sağlayan, Uluslararası Para Fonu (IMF) oluşmuştur. Ancak bu sistem, temelde bir başarısızlıktır. Zira, ABD hükümeti, ABD merkez bankasının bu sisteme uyma zorunluluğunu engellemiştir. Bretton Woods Sistemi, Batı'nın piyasa ekonomisini, para siyasetlerini ulusal çıkarlar doğrultusunda kullanamayacak şekilde kayıtsız şartsız ABD'liların eline bırakmıştır (Daldal, 2009: 46) .

Bretton Woods Konferansları'nda kurulması kararlaştırılan Uluslararası Para Fonu (IMF), uluslararası para sisteminin işleyişinden, UluslararasıUluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası'nın (IBRD: Dünya Bankası) ise harpte

büyük bir yıkıma uğramış olan Avrupa'nın onarımı ve kalkınması için mali destek ile yol göstermekle görevlendirilmişti.

Dünya Bankası Anasözleşmesinin 1. maddesi Banka'nın kuruluş amacına ayrılmıştır. Maddede yer alan hükümlere göre Banka'nın kuruluş amacı özetle:

- Üye ülkelerin savaşın oluşturduğu yıkıntıların düzeltilmesi de dahil olmak üzere, kalkınma ve yeniden yapılanma çabalarına, verimli sermaye yatırımları kanalıyla yardımcı olmak, gelişme yolundaki ülkelerin kaynaklarının ve verimli imkanlarının geliştirilmesini özendirmek,
- Özel yabancı yatırımları garanti vermek ya da krediye katılımda bulunmak yoluyla desteklemek; özel sermayenin yetersiz olduğu yerlerde kendi kaynaklarını kullanmak suretiyle destek sağlamak,
- Uluslararası ticareti geliştirmek ve ödemeler dengesi istikrarını sürdürebilmek için kalkınma amaçlı uluslararası yatırımları özendirmek,
- Başka kanallardan sağlanan kredileri yeniden düzenlemek ya da garanti etmek suretiyle daha yararlı ve acil projelerde öncellikle kullanılmasını sağlamak,
- Savaş döneminden barış dönemine geçişte mümkün olan en uygun koşulların sağlanmasına yönelik uluslararası yatırımları yönetmek.

Görüldüğü gibi, Anasözleşme'de sayılan kuruluş amaçları, 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın onarılması isteğini net bir şekilde ortaya koymaktadır (Kaya, 2002: 3-42).

Dünya Bankası Kuruluş Sözleşmesinde, üye ülkelerin devlet politikalarına ve/veya iç politikalarına müdahale etmesi yasaklanmıştır. Ne yazık ki, Banka, 1990'lı yıllarda kendi kurallarını ihlal eden birtakım uygulamalara girişmiştir. Uygulamada; 90'ların başından itibaren borç isteyen ülkelerde kamu sektörü reformları birbirine benzer biçimde gerçekleştirilmiştir. Borçlu ülkenin, Banka'nın yaklaşımını kabul etmesi sonucunda, bu ülkelerin iç politika ve iktisadi yönetimleri izlenmeye başlanmıştır. Bu da söz konusu üye ülkelerin çok yönlü bilgilerinin toplanmasına, Banka'nın siyasi denetim yollarından biri olan üye ülkenin sâir bilgileri üzerinde hâkimiyetine yol açmıştır (Bayramoğlu, 2004: 13).

27 Aralık 1945'de IBRD Kuruluş anlaşması (Articles of Agreement) yürürlüğe girmiştir. Anlaşma üzerinde, 17 Aralık 1965, 16 Şubat 1989 ve 27 Haziran 2012 de üç defa düzeltme yapılmıştır. 25 Haziran 1946'da IBRD faaliyete geçmiş, 15 Kasım 1947'dc Birleşmiş Milletler'in bir ihtisas kuruluşu olmuştur.Türkiye Banka'ya 19.2.1947'de 5016 sayılı kanunla katılmış, 11 Mart 1947'de IMF, 12 Mart 1947 ise IBRD sözleşmelerini imzalamıştır. (History-World Bank Group, 2017 : History).

Her ne hikmetse, Dünya Bankası'na üye olabilmenin şartı, IMF'ye üye olmak olduğundan, Dünya Bankası'na üye olan ülkeler aynı zamanda IMF'ye üyedirler.

Banka'nın kuruluşunda öncelikli olarak Avrupa'nın imarı ve kalkınması ve üye ülkelerde özel sektörün geliştirilmesi ve uluslararası ticaretin artırılması ve neticesinde insanların yoksulluktan kurtulması gibi temel amaçları olsa da ve nihayetinde üye ülkelerin politik kararlarının etkileyebilmesi yönünde bir yetkilendirme Ana Sözleşme ile mümkün kılınmasa da durum baştan itibaren süslü söylemlerin ötesinde planlı ve sistemli bir kurgu dizgesinden ibarettir.

Nitekim Bretton Woods toplantısının açılış konuşmasında Henry Morganthau, ekonomik krizlerin doğurduğu "şaşkınlık ve acıların", "faşizmin ve en nihayetinde, savaşın kaynağı" olduğunu söylemiştir. Bu yeni kuruluşların destekçilerinin küresel ekonomik etkileşimin uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için gerekli olduğunu savunmuşlardır. Zira bu kuruluşlar, Morgenthau'nun sözleriyle "her milletin vatandaşlarının, barış zamanındaki potansiyellerini fark edecekleri, dinamik bir dünya düzeni yaratılmasına" hizmet edeceklerdir (Aktaran :Usal, 2008: 233-234).

Esasen, Bretton Woods sistemi'nin kurulmasına "Büyük Buhran" (1929 Kara Salı) olarak bilenen ve sonrasında, ulusal pazarların yüksek koruma duvarları ile dış rekabetten sakınıldığı, dünya ticaretinin olumsuz etkilendiği bu dönem damgasını vurmuştu. Bretton Woods ile korumacı politikalar ile ulusal pazarını korumak isteyen ulusların ekonomilerinin dışa açılması ve serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması planlanmıştı.

Günümüzde, Dünya Bankası gelişmekte olan ülkelerde ABD etkisini yaymak konusunda bir araç gibidir. Zira ABD'nin Dünya Bankası üzerinde ihtiyatlı fakat çok sıkı bir kurumsal kontrolü vardır. Bankanın başkanı fiilen ABD tarafından seçilir çünkü oyların %17 gibi büyük bir payı ABD'ye aittir. Bununla beraber ABD, birçok temel yapısal konu üzerinde üye ülkeler arasında veto hakkına sahip tek ülkedir. Dünya Bankası, ülkelere borç veren bir kurum değil, ülke ekonomisinin ya da yönetiminin nasıl olması gerektiği konusunda Anglo-ABD fikirlerin baskın olarak uygulandığı bir belirleyicidir. Dünya Bankası'nın üzerindeki ABD hegemonyasının varlığı bilindik bir gerçektir. Bu nedenledir ki, uluslararası toplumda bazı aktörler başka banka seçenekleri üzerinde harekete geçmiştir (Wade, 2001: 74-82).

Günümüzde, İngiltere'den hegemon gücün ABD'ye devrinde, Bretton Woods uzlaşıcısı önemli bir dönüm noktasıdır. Bretton Woods ile ABD,

- Merkezi ABD'de olan ve yönetimlerini etkin şekilde kontrol ettiği uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla az gelişmiş (bugün yükselen piyasalar) ülkelerin iç ve dış politikalarını etkileme gücüne erişmiş,
- Doların "rezerv para" olması, yani uluslararası ticarette en çok kullanılan bir numaralı para olması ile elde ettiği üstünlük sağlamış.
- Kritik üretim faktörlerini kontrol edebilme yeteneğine sahip olmuştur.(Kuruç, 2016 : 12, Bakırtaş ve Öğreten,2015).

İlk madde, 1980 sonrası IMF temelinde sorgulanmış olmasına rağmen, sonuç alınamamış. İkinci madde ise günümüzde özellikle Çin ve Rusya'nın başını çektiği grup tarafından sorgulamakta ise de ABD, keskin şekilde, doların rezerv para olmasını tartışmaya bile açmayacağını gerekirse dünya düzenini bozmaktan çekinmeyeceğini her vesilede göstermektedir. Üçüncü madde ise ABD'nin üretimini sağlayan hammadde kaynağıdır. Bu hammadde kaynaklarına ABD şirketlerinin güvenli erişimi için, Dünya Bankası nezdinde ICSID ve MIGA'yı kurmuş olan ABD, Venezüella örneğinde olduğu gibi "kamulaştırma" problemlerine karşı uluslararası hukuk yoluyla gerekli tedbirleri almaktadır, hali hazırda Venezüella dışında başka bir ülke özelleştirmelerden sonra kamulaştırma girişiminde de bulunmadı (Bakırtaş ve Öğreten, 2015).

1.2.6. Dünya Bankası ve Yeni Kalkınma Anlayışı

İkinci Dünya Harbi sonrası, merkezinde ulusal devletler olan yeni bir kalkınma anlayışı benimsenmiştir. Kuzey ülkeleri (özellikle A.B.D) fordist üretim sisteminin öncüsü olmuş, kitle üretimi artmıştı. 19. Yüzyılın sonlarına doğru, ABD'de ortaya çıkan Taylorizm, yeni bir emek örgütlenme biçimidir. Taylorizm, beyin ve kol gücüne dayanan işlerin birbirinden ayrılması, işin bölümlere ayrıştırılması, çalışanların sadece kendi alanlarında uzmanlaşması ve üretimin her aşamasının üst yönetim tarafından planlanması ve denetimi üzerine yapılandırıldı. Fordizm, emek ve teknoloji örgütlenmesi alanında Taylorizm'den sonraki aşamadır. Fordist üretim, hareketli montaj hattı sayesinde, kitle üretimini sağladı. Taylorizm Bilimsel Üretim Yaklaşımı, Fordizmin temelini oluşturdu. Fordist üretim şeklinin düşünürü ve uygulayıcısı Hendry Ford'tur. Ford, 1912-1913 döneminde kendi fabrikasında uygulamaya koyduğu üretim sistemi ile makineleri yarı otomatik bant sistemi üzerinde işlem sırasına uygun şekilde dizilmesini sağladı. Bu uygulama, verimliliğin artışına ve işgücü kayıplarının azalmasına neden oldu. Böylelikle montaj hattı öncesi T model otomobilin şaşesinin toplanlması süresi 12.5 saat iken, 1914'deki uygulamadan hemen sonra bu süre 1.5 saate indi. Birim maliyetin düşmesi otomobil fiyatlarını yansıdı ve satışlar arttı. (Çakmak, 2004: 236-238).

ABD, montaj hattına dayalı bu hızlı üretim şeklinin devam edebilmesi yeni pazarlara ihtiyaç duyuyordu. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sonrası yaygınlaşan dışa kapalı ekonomik sistem Bretton Woods sonrası aşılmıştır. Birbirine sıkı sıkı eklemlenmiş ulusal devletlerin üç ana hat halinde "kendi içinde kalkınma" olarak nitelendirilebilecek bir strateji oluşturulur. Bu stratejiye göre; birincil olarak, ekonomik kalkınma gerçekleştirilmelidir, bu da, ulusal çerçevede sağlanacak zenginlikleri biriktirme sürecidir. Böylelikle, gelişmekte olan ülkelerde ithal ikamesine dayalı sanayileşme politiklarına izin verilmiştir. İkinci olarak, kalkınma devlet gözetiminde ekonomik ve sosyal aktörlerin kararlarını etkileme, eşgüdüm sağlama şeklinde gerçekleştirilebilir. Üçüncü olarak kalkınmanın öncelikli ayağı, tarımsal ve kırsal moderleşme sağlandıktan sonra sanayileşmenin gerçekleştirilebilmesi mümkündür görüşünün benimsenmesidir.

1945'den 1975'li yıllara kadar süren bu dönemde, sosyal politikalar, piyasanın işleyişinden ileri gelen hasarları gidermekle ve bu yükün siyasal kararlara bölüştürülmesiyle ilgilidir. Böylelikle, siyasal kararlar vasıtasıyla "zorlama" prensibine dayalı piyasada "sosyal adaleti" etkin kılmak, birbirinden özerk kurumlar etrafında toplanmış işletmeler ile çalışanların farklı çıkarları arasında bir uzlaşma sağlamak mümkündür. "Zorlama" kararı siyasal tercihtir ve klasik liberalizm ile aykırı düşer. Esasen, her bir egemen ulus devlet, piyasalara müdahale edebilen siyasal güçtür. Bununla birlikte, piyasanın doğal güçlerini dengelemek için hukuksal müdahale, işletmenin gücüne karşı da çalışanların haklarının korunması için örgütsel bir mücadele kaçınılmazdır. Bu ilişkide, piyasa güce ve çalışanlarda haklara dayanacaktır (Erdut, 2004 : 12-20). Dönem itibarıyla, hukuk alanına yerleşen "sosyal devlet" ilkesi tesadüf değildir. Komünizm –kapitalizm savaşı, örgütlü işçi hareketleri, sosyalizmin yükselişi gibi tarihsel olaylar, bir üçüncü yol olarak, sosyal devlet ve sosyal politikalarının gelişmesinde etkili oldu. Aslında ABD, hiçbir zaman sosyal devlete taraf olmamıştır. ABD Anayasası incelendiğinde bunu görürüz. Zaman zaman burada sadece iki başkan ve uygulamalarından bahsedeceğim Wilson ve "İlerici Hareket'i" ile F.D.Roosevelt ve "New Deal" çeşitli müdahale araçları ile ki, bu genelde hukuk kullanılarak yapılan ve sosyal adaleti sağlama taraftarı uygulamalardı, tam anlamıyla sosyal devlet uygulamaları değildi ve bir sosyal entegrasyonu içermedi.. ABD, bazı durumlarda, misal, sisteme karşı toplumsal hareketlemeler oluştuğunda yada sosyal dalgalanmalar arttığında ki bunu ABD yönetimi çok hızlı ve akılcı analiz eder.(Oğuz, 2017 : Gül, 2008).

1970'lerin sonuna gelindiğinde tekrar dönülen ve ismi neoliberal (yeni serbestlik) politikaları olarak değişen liberal anlayış, öncelikle, işgücü piyasalarını düzenleyen ve müdahale eden "ulus devleti", ikinci olarak sosyal entegrasyonu sağlayan "sosyal devleti" hedef aldı. İlk gerekçe, Uluslararası düzeyde rekabet gereği iken Uluslararası rekabetin tek ve esas şartı olarak; yüksek maliyet unsuru olan çalışan ücretleri ve maliyetlerini ulusal devletlerin kulaklarına fısıldadılar. İkinci gerekçe ise, soğuk savaş boyunca sosyal politikaların desteklenmesinin sebebi olan tehdidin kısmen ortadan kalması oldu. Artık, Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezi zamanıydı. Özgür dünya tehdidi, sosyalizm, tarihe karışmıştı (Şener, 2014b : Bulut, 2003).

Başkan Wilson, Milletler Cemiyeti'ni kurarken, dünyayı yönetecek, barışı sağlayacak, adaleti sağlayacak "iktidar topluluğu"ndan bahsediyordu. Bu "sistemik güç" olgusuydu. Sözünözü, İkinci Dünya Harbi sonrası, ABD'nin önderliğinde kurulan yeni Uluslararası ekonomik sistem, sistemik gücün önemli bir örneğidir. Burdaki sistemik güç, bir devletin diğer devletin davranışların doğrudan etkileyebilme kapisitesi değil, ekonomik ve siyasal sisteminin yapısının değiştirilmesi sayesinde elde edilen güçtür. Kurulan liberal ekonomik sistem (kapitalizmin altın çağı denilen dönemde sosyal liberalizme izin verilmiştir) ABD'nin lehine bir asimetri yaratmış ve mutlak gücünün artmasına neden olmuştur. Bu sistemdeki daha az güçlü devletler, bu sisteme "gönüllü" olarak katılarak, dolaylı bir şekilde ABD'nin sistemik gücüne katıkıda bulunmaktadır. Bu tür bir sistemde, ABD, doğrudan etkileme yerine, sistemin yapısını kendi çıkarlarına göre düzenlemekte, kurallara uymayı da sistemik bir zorunluluk olarak empoze etmektedir (Bozdağlıoğlu ve Özen, 2004 : 79, Throntveit,2011).

Karl Polanyi "Büyük Dönüşüm" kitabında kendiliğinden işleyen serbest piyasa düzenin baştan beri varolmadığını, piyasa sisteminin devlet müdahaleleri ile bilinçli olarak kurulduğunu, sistemin dünya ölçeğinde başarılı bir şekilde işleyebilmesi için İngiliz buluşu olan, Altın Standardı ve Serbest Ticaret kavramlarının insan eliyle icat edildiğini söyler (Polanyi, 2009). Sadece İngiltere'de değil, Batı Avrupada'da iç piyasaları yaratan hep devlet müdahalesidir, der. Bilakis, serbest piyasa sistemi ile sadece ülkelere özgü değil, dünya çapında tek bir büyük piyasa ekonomisi oluşturma çabasının öteden beri varolması kaçınılmaz olduğunu ifade eder. (Dumludağ, 2004). Woodrow Wilson liderliğindeki ABD, aslında birinci Dünya Harbi'nin tek gerçek galibidir. Karl Polanyi'nin Büyük Dönüşüm kitabı daha o zamanlar yayımlanmamış olsada, bir tarihçi ve bilim adamı olan Wilson dünyaya özgürlük ve eşitlik getirmek adına, aslında ABD değer sistemini ve ekonomisini yaymak ve korumak istiyordu. Ancak, ABD Kongresi, ülkenin tekrar kabuğuna çekilmesi ve Rusya'nın ideolojik yayılımının engellenmesi görüşündeydi. Kongre, Wilson'ın Milletler Cemiyeti idealini reddetti. Wilson'ın ideallerinden etkilenen ve bunları uygulamaya geçiren ise F.D.Roosevelt oldu. İkinci Dünya Harbinden sonra, siyasi, ekonomik ve askeri alanda gücüne güç katan ABD, Kongreden aldığı yetki ile Wilson'ın idealize ettiği Liberal Enternasyonalizmi, ulus devletlerin üstünde, olağan üstü yetkilerle donatılmış, siyasi,

ekonomik ve askeri alanda Uluslararası örgütler ile içsel ve dışsal bir kontrol ağı yaratarak yeni Uluslararası sistemi inşa etti (Sezer, 2001).

Karl Polanyi'nin 1944 yılında yayınlanan ünlü eseri "Büyük Dönüşüm" de Ondokuzuncu yüzyıl uygarlığının dört kurumunun çöktüğünü ifade eder. 1. Güç dengesi sistemi: bu sistem bir asır boyunca büyük güçler arasında uzun ve yıpratıcı savaşların çıkmasını önlemiştir. 2. Altın standardı sistemi: dünya ekonomisinin daha önce görülmemiş bir şekilde örgütlenmesini sağlamıştı 3. Kendi kurullarına göre işleyen piyasa sistemi: İngiltere'nin liderliğinde büyük bir refaha ulaşılmasını sağlamıştı. 4. Liberal devlet.

Polanyi'nin kitabını yayınladığı yıl, ABD'nin New Hamshire Eyaleti Bretton Woods kasabasında, 1-22 Temmuz 1944 yılında, Mounth Washington otelinde Birleşmiş Milletler Para ve Maliye konferansında, ABD'nin öncülüğünde yeni bir uygarlık tasarlanmaktaydı. Bu tasarım, 19.yüzyılın deneyimlerinden dersler çıkarmıştı. Neredeyse kendiliğinden işleyen İngiliz ekonomik gücü yerine, kurumsal denetim araçlarıyla güvence altına alınan bir ABD hegemonyası inşa ediliyordu (Kaymak, 2016 : 65). Aralarında SSCB'ninde yer aldığı 44 ülkenin temsilcilerinin katıldığı konferansta, Hendy White ve Keynes'in Uluslararası parasal sisteme ilişkin tezleri tartışıldı. Aslında, Keynes, ödemeler dengesinin çift taraflı çözümlerini ortadan kaldırarak, ortaya çıkabilecek başka savaşların engelleneceğini düşünüyordu. İkinci olarak, ödemeler dengesinde açık veren ülkeleri harekete geçirmeyi hedefliyordu. Üçüncü olarak, Uluslararası finans hareketlerini, belli bir ülkenin finans ve para politikasından bağımsız olarak düzenlenmesini öngörüyordu. İşte temel bu üç nedenden ötürü, ABD, White planını tercih etmişti. Ancak, günümüzde "yatırımcı güvenini" kaybetmemek için yatırım alan ülkenin verdiği tavizler ile Uluslararası finans kurumlarının öncülüğünde yürütülen ulusal varlıkların sermaye piyasalarında yada başka yollarla özelleştirilmesi ülkeleri kendi kendine yeten ekonomiler olmaktan çıkardığı gibi, piyasanın belirlediği kutsal fiyat mekanizmaları dışında, hiçbir ortak çıkarın meşru görülmemesini sağlamıştır (Daldal, 2009 : 45, 62).

Bretton Woods konferansında kabul edilen yeni Uluslararası ekonomik sistem, Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları sonrası imzalanan Westphalia Barışı (1648) ile kabul

edilen Uluslararası sistemin de sonu oldu. Westphalia Barış Anlaşması ile Avrupa'da yeni bir dönem başlamıştı. Papalık temsilcilerinin dinlenmediği toplantıda, Westphalia Anlaşması ile bir ilk gerçekleşti ve uluslararası anlaşmaların Papa'ya da imzalatılması dönemi sonlandı. Böylece klisenin güçleri azaltılarak, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrıldığı bir laik ulus devlet sistemi kabul edildi. Devlet içinde birden çok egemen gücün varlığı ortadan kaldırılmış, feodalizmden ulus devlete geçiş gerçekleşmişti. Egemenlik kavramı ulus devletle birlikte tarihte yerini böylece almış oldu. Westphalia Barış Anlaşması ile, her bir devletin egemenliği ve self-determination hakkı: ulusların kendi geleceklerini kendilerinin tayin edebilme hakkı, devletler arası eşitlik hakkı (siyasal bakımdan), bir devletin iç işlerine başka bir devletin karışmaması ilkesi benimsenmiştir. İç de ve dışta tek başına karar alabilen ulus devletler, ticari kapitalizmin gelişmesi ile sorgulanmaya başlar (Uygun, 2003). Zira dünya sistemindeki devletlerin siyasal bakımdan bu derece güçlü olması, ticaret engellerinin kaldırılması (gümrük vergileri, tarifeler...) ve sermayenin serbestçe dolaşımı üzerinde bir engel teşkil ediyordu.

Örneğin, kuvvet kullanma 20.yüzyıldan önce, egemen devletlerin kendilerinde hak gördükleri, 20.yüzyılın ortalarında ise Uluslararası barışın temini için Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı imzalayarak vazgeçtikleri varsayımsal bir haktı. Zira üye devletler, birbirlerine savaş ilan etmeyecekleri sözünü vermişlerdir. Birleşmiş Milletlere, üye devletlerin meşru savunma ve BM Güvenlik Konseyi'nin zorlayıcı önlemleri dışında kalan çatışma eylemleri Antlaşmayı ihlal saymaktadır. Birleşmiş Milletler Antlaşması ile yanlızca kuvvet kullanmayı değil, kuvvet kullanma tehdidini de yasaklandı. Yasağın gerekçesi Uluslararası barış ve güvenliğin tesisi ve korunmasıdır. Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için Uluslararası hukuk sınırları içinde dışsal egemenliklerini sınırlandırmayı kabul eden devletler, iç hukuklarında mutlak egemen olmayı tercih etmektedirler. İç Egemenlik, bir devletin ülkesi ve uyruklarının üzerinde yetkilerinin tümünü ifade eder (Çiftçi, 2016: 491-511). Milletler Cemiyeti'nin kuruluşunda beş yıl sonra, 1925 yılında imzalana Locarno Antlaşmasıyla, Almanya, Fransa ve Belçika, mevcut sınırlarını korumayı ve birbirlerine karşı güç kullanmaktan kaçınmayı taahhüt etmişlerdi. Tarihsel açıdan belli bir süreçten geçen ve geleneksel güç dengesi modelinden vazgeçilerek gelinen bu safhada, artık devletler birbirine savaş açamaz ve ancak bir silahlı saldırı durumu gibi

bazı koşullarda savunma hakkını kullanma temelinde başka bir devlete yada terör örgütüne saldırabilir hale gelmiştir. Zira, Birleşmiş Milletler Antlaşması 51.maddesinde yer alan "Meşru Müdafaa" hakkının kullanılabilmesinin temel koşulu "Silahlı Saldırı"dır. Böylece savunma hakkını kullanacak devlet, önceden bir silahlı saldırıya uğramış olmalıdır (Kedikli, 2005). Fakat, hangi tür eylemlerin silahlı saldırı olarak kabul edileceği konusu muğlaktır. Zira, silahlı saldırının tanımı Antlaşmanın hiçbir maddesinde yer bulmamıştır. BM Güvenlik Konseyi, meşru müdafaa hakkına ilişkin iddiaları değerlendirip, yasal olup olmadığına karar veren tek yetkili organdır.

Böylece, Birleşmiş Milletler'e üye olan bir ülkenin başka bir ülkeye karşı kuvvet kullanma hakkı uluslararası barışın temini için kaldırılırken, meşru müdafaa hakkı ise bazı kurallara bağlandı. Amerikan Bağımsızlık Savaşı öncesi, Britanya Kırallığı, Amerikan kolonilerinde, yasama meclisinin rızası olmadan daimi ordu bulundurması ve orduyu sivil iktidardan bağımsız ve sivil iktidardan üstün görmesi, yüksek vergi yükü ile birleşince, savaşa neden olmuştu. İşin özü, İngilizler, Amerika kıtasında kontrolü sağlamak üzere kendi ordusunu bulunduruyordu (Barbak,2015: 878). Bir ülkenin silahlanması ve güvenliği için gerekli önlemleri alması dış egemenlik açısında önemli unsurudur, ancak İkinci Dünya Harbi sonrası kurulan sistem gerek dış gerekse iç egemenlik açısından çeşitli kısıtlar getirmiştir. Birleşmiş Milletler silahsızlanmanın teminini ve savaşların engellenmesinin teminini sağlama açısından dış egemenlik konusunda müdahale ederken, Dünya Bankası ise serbest ticaretin önündeki en önemli engel olarak gördüğü iç ve dış savaşlar açısından bu konuya eğilmektedir.

1990'lı yılların sonlarına doğru, nüfusunun %80'i yoksulluk sınırı altında yaşayan 9 milyon nüfuslu Afrika ülkesi Çad için topraklarında petrol bulunması büyük bir mucize oldu. Çad karayla çevrili, denizle bağlantısı olmayan bir ülke olduğu için çıkarılan petrolün Uluslararası pazara taşınması önemli bir sorundu. Ancak, Dünya Bankası yardıma koştu ve 4 milyar dolar tutarındaki Çad-Kamerun boru hattı projesini üslendi. Bu projenin en büyük ortağının Exxon Mobil olması bana ilginç gelmedi. İlaveten, bu finansman karşılığında, Banka, Çad hükümetine bir şart koştu: Elde edilen petrol gelirinin ülkenin gelişmesinde öncelikli sektör olarak belirlenen eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve kırsal alanların gelişimine yönelik kullanılması. Dünya Bankası ve Çad hükümeti arasında imzalanan anlaşma sonrası, Çad yönetimi Petrol Gelirlerini Düzenleme Yasası'nı (PGDY) çıkardı. Bir süre sonra PGDY üzerinde

değişiklik yapan Çad hükümeti, savunma ve güvenlik alanlarında da elde edilen petrol gelirini kullanmaya başlayınca, Dünya Bankası ile büyük bir gerilimin fitilini ateşledi (Tasarım, 2006 : www.tasam.org./TR/Icerik/342/cad-dunya_bankasi_gerilimi_ve_yeni_somurgecilik). Bu örnek Dünya Bankası'nın, bir ülkenin iç işlerine nasıl karıştığını ve iç egemenliğine nasıl müdahale ettiğinin iyi bir ıspatı olsa gerek, aynı zamanda Banka, ülkeleri 1990'lı yıllardan sonra sosyal politika alanında gözle görülebilir şekilde etkilemektedir.

Dünya Bankası, IMF ve GATT gibi ulusüstü finansal kuruluşlar, kredi alan devletlerin, iç işlerine karışarak, devletlerin, polita üretimi ve uygulaması konusunda söz sahibi olarak, Nato gibi askeri kuruluşların ise, üye ülkeye saldırı olduğunda ve/veya toprak bütünlüğü ile siyasi bağımsızlığı tehdit altına girdiğinde, biraraya gelmeyi ve karşılık vermeyi tahahhüt ederek, barışın korunması ve sürdürülmesi için kurulan yeni dünya düzeninin temel taşlarını oluşturmuşlar böylece, ulus devletlerin mutlak egemenliklerinden, siyasal, ekonomik, sosyal ve askeri alanlarda müdahaleye dayalı yeni bir dünya sistemi kurulmuştur (Uygun, 2003 : Roskin ve Berry, 2015).

1990'larda Birleşmiş Milletler'in Somali, Eski Yugoslavya, Rwanda'da çatışmanın sürdüğü bölgelerde acil müdahale kararı ve uygulamaları devletlerin iç politikalarının sorgulanmasında kapı aralamıştır.

Michel Foucault'ya göre iktidar yalnızca "birilerinin" "başkalarına"uyguladığı edinimdir ve tekrar tekrar ürer. İktidar, küresel olarak yoğunlaşmış yada dağılmış biçimde var olan bir ilişkiler ağıdır. Tüm düşünce sistemini iktidar olgusunun doğuşuna etki eden mekanizmaların deşifre edilmesine yöneltten Foucault, iktidarı bir "ilişkisellik" durumu olarak ele alır. Tarih içinde değişen olgudan öte, Klasik Çağ'dan itibaren "bilginin" başkaları üzerine yüklenmesi fiilidir, iktidar. Foucault bilginin iktidarını Arkaik Yunan'a kadar götürür (Foucault,1980).

Foucault, iktidarın toplumsal alanda bir ağ biçiminde işleyen ilişkiler çerçevesinde çalıştığını öne sürer (Foucalt, 1980). Zira, bireyler iktidarın alıcıları yada uygulanma noktaları değil, taşıyıcıları olarak görülür. Bireyin bedeni, bu tür bir taşıyıcılık konumuyla iktidarın gerçekleştirildiği ve ona direnildiği yer haline gelir.

Max Weber'in yaklaşımı benimseyen çağdaş kuramcılar ise, devleti kuramsal olarak iktidarın yoğunlaştığı ve depolandığı alan olarak görürler. Devletin özgünlüğünün ve düzenleyici gücünün nedeni, "meşru şiddeti" elinin altında tutmasıdır (Embel, 2004: 10-19: Şengül, 2012 : 46, Baştürk, 2012: 76).

Esasen, Bretton Woods : ABD'nin liderliğinde, tarihsel süreçte süregelen bir politika devamı olarak "uluslararası tarihsel blok" yoluyla yeni bir hegemonik düzen inşasıdır. Bu kurumsal güç sisteminin ideolojisi ; serbest girişim (ticari engellerin kaldırılması) ve liberal demokrasiydi. Lenin ve Wilson ile başlayan kömünizm-kapitalizm savaşı, Stalin-Truman döneminde ayyuka çıkmış, hem ekonomik hem de siyasal olarak Sovyetler Birliği'nin çevrelenmesine neden olmuştu. ABD'nin sağladığı kredi ve Pazar olanakları ile insanlar için bireysel refah sağlayan kalkınma vaadi ve ulusal egemenliğe saygı gibi ortak çıkar öğeleri ile meşrulatırılan, sovyet tehdidinin birleştirdiği bir Uluslararası tarihsel blok yaratılmıştı. Bu hegemonik düzen inşasında A.B.D'nin entelektüel ve moral üstünlüğü sağlayan en önemli öğe, kolanyalist bir geçmişe sahip olmayışı, Wilson'dan bu yana uluslarının kendi kaderini tayin hakkı ikesine sadık kalması ve en önemlisi Wilson'ın pragmatik idealizminin taşıyıcılığını yapan A.B.D. üniversitelerinin sunduğu entelektüel sermayesiydi. Böylelikle, IMF ve DB gibi kuruluşlar uzun dönemde ABD'nin liderliğinde hegemonik dünya düzeninin genişlemesine ve yeniden üretilmesine yönelik kuraları somutlaştıran bir rol oynadılar (Toman ve Akman, 2014 : Oğuz, 2017 : Şener, 2014a : Kaymak, 2016).

Wilson'ın ideali gerçek olmuş ve 1944 yılı Bretton Woods da Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı ile Dünya ticaretinin önü açılmıştır. Daha da önemlisi uluslararası piyasalarda ABD Doları temel ödeme aracı olmuştur. Klasik liberalizmin son bulduğu bu dönemde neo-liberalizmin uygulayıcısı olan Dünya Bankası ve International Monetary Fund-IMF kurulmuştur. fakat neo-liberalizm ortaya çıktığı bu ilk yıllarda pek etkin olamamıştır. Çünkü, Sovyetler Birliği'nin savaştan galip çıkması, Doğu Avrupa ülkelerinin komünist rejimlere dönüşmesi, Soğuk Savaş'ın ortaya çıktığı bu dönemde sosyalist-sol ideolojinin prestijli ve güçlü bir konumda olmasını sağlamış, neo-liberal görüşün yayılmasını engellemiştir (Kargı, 2014 : 121).

1.3.DÜNYA BANKASI'NIN KREDİ POLİTİKALARI

Başlangıçta, savaş sonrası Avrupa'nın imarı ve finansmanı için düşünülmüş olan Dünya Bankası, Keynes'in karşı çıkmasını rağmen, kalkınma projelerine finansman için kaynak sağlayan bir uluslararası finans kurumu olarak konumlandırıldı. Kurum, 1946-1950 yılları arasında, Avrupa ve Latin Amerika devletlerine kaynak sağlarken, 1950'li yıllardan itibaren hemen hemen, coğrafi anlamda tüm bölgelerdeki kalkınma projelerine finansman sağlamaya çalıştı. Banka, projeleri kredilendirirken, borcun, hükümetlerce veya üstlenici devlet tarafından geri ödenmesinin garanti edilmesini istemektedir. Dünya Bankası, esasen, uluslararası ekonomiyi canlandırmak üzere kredi verdi. Gerek Dünya Bankası gerekse IMF, savaş sonrası, uluslararası ticaretin ve yatırımların aksamaması için çaba gösterdi. Burada, ehemmiyetle üzerinde durulması gereken husus ise gerek Dünya Bankası gerekse IMF, ekonomik istikrarsızlıkların, sosyal ve politik alana sıçrayarak, komünist akımının artmasını engel olmak için var edildi (Sarı, 2016: 95-125).

IMF ve Dünya Bankası, seksenli yılların sonlarından itibaren yakın işbirliğine girişti ve krize giren ülkeler için uygulanması gereken ekonomik programlar ve tedbirler üzerinde ortaklaşa çalışmaya başladı (Öztürk, 2002: 95-125). 1980'li yılların başlarında Dünya Bankası'nın söylemi, yapısal uyum terimi etrafında şekillenmeye başlamıştır. 1980'lerde Keynesci politikalar sona ererken, neoliberal politikaların sözcüsü olan Dünya Bankası, söylemlerini makro ekonomik müdahaleler yönünde değiştirmiş ve az gelişmiş ülkelerin borçlarını geri ödeyebilmeleri için ihracatın artırılmasını kamu varlıklarının özelleştirme yoluyla satışa çıkarılmasını borçların geri ödenmesi için güvence olarak görmüştür (Gönüllü, 2017: 163).

Dünya Bankası'nın kredi politikasının bir başka belirleyici özelliği, azgelişmiş ülkelerin hammadde kaynaklarının yönetimi (mevcut doğal kaynaklarının işlenmesi ve ihtiyaç duyulan kaynakların temini) noktasında uzmanlaşmış bir kurum olmasıdır. Şöyle ki, Banka, uluslararası (yönetimde oy çokluğuna sahip) sermayenin politikaları doğrultusunda, az gelişmiş ülkelerde, kredi verilebilecek ya da desteklenecek sektörleri belirler. Türkiye'de kurduğu TSKB bu duruma örnektir.

1.3.1. Dünya Bankası Kredileri

Türkiye-Dünya Bankası kredi ilişkisinde başlangıç tarihi 1950 olmuştur. Banka, 1950 yılında Türkiye'ye liman ve silo yapımı projelerinin dış finansmanı için toplam değeri 16,4 milyon doları bulan iki kredi açmıştır (Kılınç, 2013:253-254). Alınan kredinin, 12,5 milyon doları (%4,5 faiz uygulaması ile) İstanbul ve Samsun'da yeni limanların inşası ile Haydarpaşa, İskenderun ve İzmir limanlarına ait tesislerin bakım ve onarımında, 3,9 milyon dolarlık kalan kısım ise (%3,8 faiz uygulaması ile) tarım silolarının inşası için kullanılmak üzere verilmiştir (Öğreten, 2014: 71). Liman ve Silo yapımı ile ilgili projenin amacı, Karadeniz, Samsun'da, tamamen yeni bir liman inşa edilmesi ve altı adet mevcut daha küçük limanlar için de onarım ve iyileştirme faaliyetleri kapsamında ekipman teminde edilmesine yönelikti. Kredi, yeni limanın yapımı ile belirtilen küçük limanların iyileştirilmesi için gerekli olan malzeme ve ekipmanların ile hizmetlerin yurt dışından kazanımını finanse etmek üzere kullanılacaktır (WorldBank, 2014: projects.worldbank.org). Samsun'da modern bir liman inşası ile ilgili ilk girişim 1910 yılında yapılmış ancak Birinci Dünya Harbi nedeniyle sonuç alınamamıştı. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra limanın yapımı zaman zaman gündeme gelmekle birlikte, 1950'ye kadar etkili bir girişim olmadı, 1950'de IBRD tarafından projelendirilen limanın yapımı 1953 yılında başlamıştır ve 1962 yılında yapımı tamamlanıp, hizmete açılmıştır (Yılmaz, 2006: 88).

Silo ve liman inşası projelerinin kredilerine ilişkin anlaşmaya varıldığı hafta Türk tarafı Dünya Bankası'nın isteği doğrultusunda iyi niyet göstergesi olarak dış ticaret rejimine ilişkin beş altı kalem mal dışında ihracatın tamamen serbest bırakılması ve hiçbir lisansa tabi tutulmaması kararını almıştır. Bundan böyle, hem Dünya Bankası hem de IMF tarafından verilen krediler sonrası Türkiye benzer kararları alacaktı. (Öğreten, 2014: 71). Banka'nın kuruluş amaçlarını gerçekleştirmek üzere, üye ülkelere üç farklı kredi vermektedir.

Bu krediler:

- Tek bir yatırım projesinin finansmanında
- Ekonominin genelini kapsayan yatırım teşvikinde
- Sanayileşme atağında olan ülkelerin yeniden yapılandırılmasında kullandırır.

Banka, IMF'den farklı olmak üzere 15-20 yıl vadeli, 3-5 yıl geri ödemesiz orta vadeli kredi vermektedir. Bu krediler, en fazla enerji, tarım, ulaştırma, özel sektöre mali yardım, sanayi, kentsel kalkınma, turizm gibi alanlar ile teknik yardım gibi konularda kullanılmaktadır. Banka'nın borçlanma aracı olarak kredi türleri;

1.3.2. Yatırım Kredileri

Yatırım kredileri kendi içinde beş ana başlık altında toplanır. Bunlar, Spesifik Yatırım Kredileri; amacı, ekonomik sosyal ve kurumsal alt yapıları iyileştirerek tam kapasite ile çalışması ve sürdürülebilirliğini sağlamasıdır. Bu kredilerin odaklandığı nokta ise; spesifik yatırımlarda, teknik, mali, ekonomik, çevresel konulara öncelik vererek kurumların sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Banka'nın çevre kredileri bu başlık altında değerlendirilebilir. İkinci olarak Sektörel Yatırımlar ve Sürdürülebilirlik Kredileri, bu kredilerin amacı belirli sektörlerde ve bunların alt sektörlerinde, ekonomik, etkin çalışmaya ve devamlılığa öncelik verilerek yatırım politikalarını belirlemektir. Bu çerçevede,

- Bilhassa, kamu harcamalarında sürdürülebilirlik, yeniden yapılandırma, iyileştirme ile yatırımlar arasında dengenin sağlanması
- Yatırımlarda kurumsal kapasitenin planlanması, yürütülmesi ve gözetimi
- Spesifik sektörler veya alt sektörlerde kamu yatırım programlarının içeriği konusunda anlaşma,
- Programın başarısı için gerekli reform politikalarının belirlenmesi
- Programın üzerinde anlaşma sağlanmış ve onaylanmış ise, kurumsal bağların güçlendirilmesi için kriterlerin gerçekleştirilmesi

Üçüncü olarak, Mali Yapılandırma Kredileri: mali kurumların gelişimin desteklemek, sektörler veya alt sektörlere kredi sağlamak, etkin ve rekabetçi olabilmeleri için mevcut sorunları gidermek amacıyla verilmektedir. Dördüncü olarak Acil İyileştirme Kredileri: Devlet, ekonomisine ciddi zarar veren doğal afetlerden veya iç savaştan kaynaklanan, ekonomik kırılganlıkların önlenmesi ve verimlilik artışın sağlanması için verilen kredilerdir. Beşinci olarak, Teknik Yardım Kredileri: ekonomik politikaların belirlenmesi, mali yönetim, bütçeleme, adli reformlar, kamu kurumlarının reformu, bu kurumlarda çalışan personelin sayısının azaltılması gibi

kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasını ile ilgili düzenlemelerdir. Önemli bir husus, Banka'nın kredi verirken, projenin seçimi, tanımlanması, amaçlarının belirlenmesi, proje uygulaması, kredi kullanım dilimleri, muhasebe kayıtları, satın alma usulleri, projelerde istihdam edilecek personel, istihdam edilecek danışmanlar, kredilerin denetimini yapacak denetçilerin belirlenmesi gibi birçok konuyu denetlemesi ve şartlar öne sürmesidir. İlgili şartlar yerine getirilmediği takdirde, kredini limitinin tamamının kullandırılmaması gibi uygulamalar vardır (Korkmaz, 2003: 30-31).

1.3.3. Yapısal Uyarlama (Uyum) Kredileri (Structural Adjusment Loan, SAL)

DB, 1980'li yıllara kadar özel sektörün kalkınması için proje finansmanı sağlarken, 1980'li yıllardan sonra, yatırım ortamının gelişmesi, rekabet edebilirlik ve ihracata dayalı yatırımlar ile doğrudan yabancı yatırımların artırılmasına dönük projelere ağırlık verir. (Lök, 2018 : 363).Yapısal uyarlama kredilerini, 1980 sonrası geliştirmiştir. Bu tür krediler, toplumun her bakımdan yeniden yapılandırılmasını hedefler ve kredi alan ülkenin dünya pazarları ile entegrasyonu sağlanır. Genellikle ekonomik kriz sonrası başka çıkış noktası bulanamayan sıkışmış ülkeler bu kredileri almak zorundadırlar. IMF'in uyguladığı "Stand-by" antlaşmaları, başka tercihi kalmamış ülkeler ile yapılır ve genellikle eleştirilir. IMF ve Dünya Bankası'nın 1980 sonrası birlikte hareket ettiği ve görev dağılımı konusunda eski ayrımın gözlenmediği bu dönemde, yapısal uyum kredileri iki amaca hizmet eder. Bunlar: borç krizine girmiş ülkenin, dünya piyasaları ile yeniden entegrasyonunu düzenlemek, bir bakıma hem borcun sürdürülebilirliğini hem de ülkenin içe kapanmamasını sağlamak (yani tekrar korumacı politikalara dönmesi ihtimalini yok etmek). Örneğin, 1980 sonrası neoliberal politikalar ulus devletlerin, sosyal politika araçlarından biri olan "kamulaştırma" yetkisini elinden almıştır. Çok uluslu şirketler karşısında tek bir ülke kamulaştırma yapmıştır. (Korkmaz, 2003 : 57, Boztepe, 2015 : 74-74, 79).

Türkiye ile Dünya Bankası arasındaki kredi ilişkilerine bakacak olursak, Türkiye 1950-1954 seneleri arasında Dünya Bankasından 60.7 milyon dolar kredi sağlanır. Alınan kredilerin, %64.4'lük orandaki kısmı altyapı yatırımlarına, %6.4'lük orandaki kısmı tarım kesimine ve kalan %29.2'lik kısmı ise Türkiye Sınai Kalkınma Bankası aracılığı ile özel sektör projelerine verilir.(Berk,ty). Dünya Bankası himayesinde 1950

yılında kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB), özel sektöre proje kredisi ve iştirak kredisi vererek büyük destek sağlar. (Lök,2018). 1954-1966 yılları arasında Dünya Bankası ile Türkiye arasında kredi anlaşması olmadı. 1966-1970 123.4 milyon dolar kredi alınır. Alınan kredinin %60.7 'lik kısmı TSKB tarafından Türkiye'de özel sektörün gelişmesi üzerine kullanılır, %9.7'lik orandaki kısmı tarım kesimine, %29.6'lık orandaki kalan kısmı ise ülke içinde, hidroelektrik santral ve enerji nakil hattının faaliyete geçirilmesi için kullanılmıştır. 1972 yılında Dünya Bankası Türkiye ilişkileri yeniden normalleşsede, petrol krizinin yarattığı ekonomik kriz ve bilhassa Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile gelişen sürtüşme, 24 Ocak kararları ve sonrasında 12 Eylül darbesi ile tamamen değişim sürecine girer. (Berk, ty : 2)

Dünya Bankası ve Türkiye arasında 1980 yılı Mart ayında imzalanan birinci Yapısal Uyum Kredisi, beraberinde 1985 yılına kadar peş peşe beş tane SAL getirir. 1985-1989 yıllarında ise sektörel yardım stratejileri başlar. Böylelikle yapısal uyarlama devri tüm hızıyla devam eder. (Berk, ty)

1.4.DÜNYA BANKASI KURULUŞ SÜRECİNDE ETKİLİ OLAN EKONOMİK ANLAYIŞ

Klasik liberalizmin yararlandığı çeşitli öğreti (doktrin) teorileri vardır: doğal haklar teorisi, faydacılık, iktisadi liberalizm, sosyal darwinizm ve neo-liberalizm. (Heywood,2013). Sosyal Darwinizm teorisinin bilimsel düşünce dünyasında öncüsü, İngiliz filozof Herbert Spencer'dır. Spencer, tıpkı doğada olduğu gibi, Darwin'in " The Origin of Species" eserinden esinlenerek, toplumlarda da doğal ayıklanma, hayatta kalma ve adaptasyon sürecinin geçerli olduğunu ileri sürer. İngiliz filozof Herbert Spencer, 1884 yılında yayınladığı *The Man Versus the State* başlıklı çalışmasında, birey özgürlüklerinin yüksek bir seviyeye taşınması için devletin ekonomide minimal rol oynaması gerektiğini savunur. Bu yaklaşımın arkasındaki sebep kuşkusuz, Sosyal Darwinist düşüncedir ve yoksullar, zayıf, basiretsiz, tembel ve yeteneksiz oldukları için hayat karşısında yenik düşmeye mahkumdur.(Aktaran: Dursunoğlu, 2016 : 214-215).

19. yüzyılın son çeyreğinde en önemli olgu, kuşkusuz, Avrupa dışında nüfuz ve hammaddeye ulaşmak için girişilen savaşlardır. Söz konusu emperyalist savaşları

meşrulaştırmanın en önemli yolu ise sosyal Darwinizm'dir. Birden fazla büyük devletin güç çatışması içinde olduğu, 19. yüzyılda başka ülkelerden toprak alarak büyüme, sosyal Darwinci anlayışta özellikle "doğal ayıklanmanın" meşru bir sonucu ki, en güçlü olan hayatta kalacağından, güçlü olmayan ve hayatını devam ettirme becerisinde olamayan "zayıf devletler" de doğal olarak yok olmalıdırlar; onların topraklarının alınması sadece doğal bir sürecin sonucudur (Yücel ve Taşar, 2016 : 321).

Tam da bu noktada, Wilson İlkeleri arasında yer alan dünyada daimi barışın sağlanmasın da hayatı öneme sahip olan iki olgu : "Açık Diplomasi" ve "Milletler Cemiyeti" klasik liberalizmin sosyal darwinizm doktrinine bir karşı çıkıştır. Çoğunlukla Sosyal Darwinizm kurallarının geçerli olduğu Birinci Dünya Harbi'ne kadar olan süreçte, ulusların kendi siyasal kaderlerini ve geleceklerini belirlemek ve varlıklarını sürdürebilmek için kuvvet kullanma, silahlanma, askeri ittifaklar kurma gibi mücadele alanları vardı. Fakat, yaşanan topyekun savaşlar ile felaketler, barışın sağlanabilmesi için sisteme müdahale etme gereğini tartışmaya açmıştır. 1800'lü yıllarda, Avrupanın en önemli diplomatlarından, Fransız Dışişleri Bakanı Talleyrand, yöneltilen bir soru üzerine ülkelerin uyguladığı dış politikalar için şöyle bir yorum yapmıştır. "Müdahale etmeme, müdahalecilikle hemen hemen aynı anlama gelen metafizik ve siyasî bir terimdir." Talleyrand, açıkça, başka devletlerin işlerine karışmamanın da karışmak kadar büyük etkisi olabileceğini belirtmiştir (Roskin ve Berry, 2015: 137). Dış politikada uluslara "Müdahale etmeme" Wilson İlkeleri 14.madde uyarınca kurulan "Milletler Cemiyeti" ile tarihe karıştı. Zira, Birinci Dünya Savaşına girerek, Monroe Doktrinini (izolasyonist politikaları) terk eden ABD Başkanı Wilson, Uluslararası sisteme müdahale etmemenin sonucunun yıkım, savaş ve insanlık dramı olduğunu söylemiş ve Milletler Cemiyeti'nin kurulmasını sağlamıştır. Bu tıpkı, bireyin rekabete ve çevreye doğal olarak uyum sağlaması ve varlığını sürdürmesi için uzaktan bakarak ve çok zor durumda kalana kadar müdahale etmeme şeklindeki yetiştirilmesi ile her türlü felaketleri öngörüp, ayıkladığımız, kurallar koyarak kötülüklerden sakladığımız bireyin yetiştirilmesi arasındaki fark gibidir. Wilson Prensipleri (İlkeleri) ile ABD ilk kez batı merkezli güç dengesi içine etkin bir şekilde girerek, küresel bir aktör olduğunu gösterdi (Özcan, 1995).

1.4.1. Bretton Woods Konferansı ve Açık Ekonomik Sistem

İkinci Dünya Harbi sonrası, dünyada ilk kez nükleer silah üreten ve kullanan, yüksek verimlilik ve sanayileşme hızı yakalamış, ekonomisi güçlenmiş ABD ile harpten bıkmış, askeri gücü nerdeyse tükenmiş her bakımdan büyük yıkıma uğramış Avrupa ve harbin bitmesine karşın, siyasi emellerine ulaşmak için bazı ülkelerden (özellikle doğu Avrupa ve İran) geri çekilmeyen SSCB, bütün bu tarihsel koşullar, siyasi ve ekonomik müdahaleye dayalı Bretton Woods sistemi ile ABD hegemonyasının doğuşu için elverişli bir ortam oluşturdu. Avrupa kıtası, savaştan harap ve ekonomik sistemi çökmüş bir halde çıkarken, Batılı devletlerin sömürgesi altındaki ülkelerde de bağımsızlık yanlısı devrimci hareketler başladı. Harp sonrası, kalıcı barış ve demokrasi sloganıyla yeni dünya düzenini tek başına kurabilecek ekonomik ve siyasi güce yükselen ABD, 1934 yılından sonra ekonomik milliyetçilik ve izolasyon politikalarını yavaş yavaş terk ederek ve "Monroe Doktrini" yanlılarını tasfiye ederek zaten yeni dünya sistemini şekillendireceğinin sinyallerini vermişti (Özkan, 2011 :63, Kurtbağ, 2010 : 47).

20. yüzyıl boyunca hemen hemen tüm uluslararası politika sorunlarında Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere aynı safta yer aldı. Birinci Dünya Harbi yıllarında filizlenen ittifak ilişkisi İkinci Dünya Harbi'nin ardından daha da gelişti. Birçok tarihçiye göre, Amerika İngiltere arasındaki dostluğun başlangıç tarihi Monroe Doktrinidir. Böylece, İngiliz donanmasının açık denizlerdeki hakimiyeti sayesinde Amerika kendini güvende hissetmiş ve Avrupa'nın büyük güçlerini düşünmek zorunda kalmamıştı (Laçiner, 2001).

İkinci Dünya harbi sırasında müttefik olan Amerika ve Sovyetle Birliği, savaş sonrası, fikir çatışmasına girerek, dünyada yeni bir kutuplaşma dönemi başlattı. Bu iki kutubun bir tarafında; Batı Dünyasını temsil eden Amerika Birleşik Devletleri ile müttefikleri olan devletler, diğer tarafta; Komünizm sistemini bütün devlet ve uygulama alanlarında kullanan Sovyetler Birliği ve onun uydusu olan başta Doğu Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok devlet bulunmaktadır. Bu kutuplaşma, başta askeri olmak üzere sanayi, bilim, siyasi, kültürel ve sosyal alanlarda inanılmaz gelişmeleri gündeme getirecektir (Çukurova Üniversitesi, 2008: turkoloji.cu.edu.tr).

Siyaset bilimcilerin pek çoğu, ikinci dünya harbinden gerçek anlamda galip çıkan iki devlet olduğunu iddia etmektedir. Bunlar; ABD ve Sovyetler Birliği. Sovyet Rusya, Amerika'nın aksine, ikinci dünya harbinde, yaklaşık yirmi milyon asker ve sivilin ölmesiyle, can kaybında birinci sırada olan ülkedir. ABD ise, Sovyet Rusya gibi ağır insan kaybına uğramadığı gibi, Harp yıllarında (1940-44) sanayi üretimi %90, zirai üretimi % 20, toplam Gayri Safi Milli Hasılasını ise %60'a yükseltmiştir. 1945 yılında toplam dünya rezervinin 2\3'si kadar (20 milyar dolar) altın rezervini elinde tutan ve savaş yılları boyunca zenginleşen tek ülkedir. Üstelik, bütün bu savaş yılları boyunca kalifiye ve genç işgücü kaybına da uğramamıştı (Erhan, 1996a: 267).

Bretton Woods Konferansı öncesi, İngiltere, bugünün parasıyla, yaklaşık 1 trilyon dolar gibi Amerika'ya borçludur. Alacaklı, arzulu ve iddialı Amerika ile borçlu İngiltere'nin yumuşak iniş -düşüş değil de- yumuşak iniş yapma çabasının bir birleşmesinden doğan konferanstır Bretton Woods. Bu nedenle, Japonya ve Almanya'nın çağrılmadığı Konferansa Sovyetler Birliği çağrılmıştır (Kuruç, 2016: 10).

İkinci Dünya Harbi, sadece İngiltere değil diğer Avrupa devletlerininde ekonomileri için yıkıcı olmuştu. İngiltere savaşta tüm rezervlerini kaybetmiş, temel ihtiyaç maddelerini bile karşılamakta yetersiz kalmış ve büyük bir borç yükünün altına girmişti. 11 Mart 1941 tarihinden itibaren ABD, Kongre tarafından onaylanan *"Ödünç Verme ve Kiralama"* Yasası ile İkinci Dünya Harbi boyunca Müttefik devletlerine silah, mühimmat ve para yardımı sağlandı. 11 Mart 1941 tarihinde A.B.D Kongresi'nin kabul ettiği Ödünç Verme ve Kiralama Yasası kapsamında, Amerika, İngiltere'ye yaklaşık 31 Milyar dolar, Sovyetler Birliği'ne 11 Milyar dolar, Fransa'ya 3 Milyar dolar Çin'e 1.5 Milyar dolar borç vermiştir. Yardımın adı "ödünç verme" olsa da İngiltere borcunu, hiçbir zaman tam olarak ödemedi. Her iki dünya harbinden ekonomik gücü zayıflayarak çıkan İngiltere, galip devletler arasında yer alıp, sömürgelerini korusa da ekonomik olarak çökmüştür Bilhassa, İkinci Dünya Harbi'nde, en çok can kaybını Kızılordu ve sivil Sovyet halkı vermişti. 22 Haziran 1941'de başlayan Almanların "Barbarossa Harekâtı" ile kendisini eski müttefiki ile savaşır durumda bulan Sovyetler, 3 yıl boyunca Batılı ittifak devletlerin de ekonomik yardımıyla, Almanları Doğu cephesinde durdurdu. Ancak Stalin'in Batılı devletlerden

beklediği, ekonomik yardımdan çok, üzerindeki Alman yükünü hafifletecek-ikinci bir cephenin açılmasıydı. A.B.D. ve İngiltere biraz da bilinçli olarak bu cepheyi 1944 Haziran'ına kadar açmadılar. Bu gecikme de daha çok can ve mal kaybına ve ekonominin daha çok bozulmasına yol açtı. Harp bittiğinde, Sovyet Rusya'da, İtalya, Fransa gibi siyasal istikrarsızlık olmasa da ekonomi için aynı şeyi söylemek mümkün değildi. Bununla beraber, Batı Avrupa devletlerinde Sovyetler Birliği tarafından desteklenen komünist partiler, güçlenmişti ve Alman işgalinden kurtarılan Doğu Avrupa devletlerinde ise Sovyetler Birliği'ne bağlı "uydu" hükümetler iktidara getirilmişti. Ruslar, savaşın ekonomilerine getirdiği yıkımı da bu ülkelerden sağlayacakları kaynaklarla telafi etmeye çalıştılar. İkinci Dünya Harbi öncesi batı-Doğu Avrupa ticari ilişkileri üst düzeyde seyrederken, savaş bitiminde Doğu Avrupa ülkeleri kendi aralarında alım-satım yapmaya ve dışarıdan mal alıp satmamaya başladı. Nitekim, Sovyet gücünün Doğu Avrupa'da yayılması ile ekonomik yapının sosyalist biçime dönüşmesi hem Batı Avrupa hem de Amerika'nın endişelenmesine neden oldu (Erhan, 1996a: 263-265).

Tüm bunlara karşın ABD savaştan çok az bir kayıpla çıkmış ve ekonomisini güçlendirmişti. Bu şartlar altında Avrupa, Amerikan yardımına muhtaçtı. Fakat Amerika, *bu yardımı doğrudan yapmaktansa, uluslararası mali kuruluşlar vasıtasıyla yapmayı* tercih etti. Yaşanan gelişmeler daha İkinci Dünya Harbi bitmeden kurulacak olan yeni dünya düzeninin sinyallerini veriyordu. Woodrow Wilson'ın izinden giden Amerikan Başkanı Delano Roosevelt, 1941'de İngiliz Başkan Churchill ile birlikte ortak karar olarak yayınladıkları Atlantik Bildirisi ile, İkinci Dünya Harbi sonrası kurulacak olan yeni sosyal ve ekonomik düzenin sinyallerini vermişti (Öztürk, 2002: 97).

İkinci Dünya Harbi sonrası, Batı Avrupa'da özellikle 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sonrası, serbest piyasa yanlısı olmayan, ekonomiye devlet müdahalelerini öngören korumacı bir politika söz konusuydu. Bu korumacı politika ABD'nin hoşuna gitmiyordu. Başkan Truman 1947'de yaptığı bir konuşmada tüm dünya halklarına sesleniyordu: *"Tüm dünya Amerikan sistemini adapte etmelidir. ABD kararlı bir şekilde harekete geçmezse bir yüzyıl sonrası ulusal kapitalizmin çağı olacaktır"* (Aktaran: Güney, 2006: 103-104).

Truman'ın 1929 Dünya Ekonomik krizi sonrası, yaşanan korumacı ekonomik politikalara geri dönmek istememesi ve açık ekonomik sistem tarafında yer alması doğaldı. Zira bu dönemde ülkeler ekonomik olarak içe kapanmış milli ekonomi politikaları uygulamışlardır. Böylelikle, ithalata konan vergi ve tarifeler ile kendi ekonomilerini koruyan devletler aynı zamanda ticaret savaşlarına da yol açtılar (Aytekin &Uçan, 2018 : 858).

İkinci Dünya Harbi sonrası, ekonomik sistem, Batı Bloğu (kapitalizm) ve Doğu Bloğu (komünizm) olarak ikiye bölünür. Avrupa devletlerinin, dış ticaret kısıtlamalarına ve korumacılığa yeniden dönme eğilimi önlemek üzere Dünya Bankası ve IMF ve GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) kurulur, böylelikle ticaret engellerinin kalktığı açık ekonomik sistem dünya genelinde kabul görür. Aynı zamanda, Keynesyen ekonomik politikalarının kabul gördüğü bu dönemin, laissez-faire terimi yerine, sosyal müdahaleleri ve Keynesgil makroekonomik müdahaleleri içeren ekonomik rejimin "piyasa ekonomisi" olarak adlandırılmasına başlanır. (Hiç, 2017 : 129).

1.4.2. Bretton Woods ve Kalkınma İlkesi Merkezinde Bir Dünya Bankası

Bretton Woods Konferansı'nda Birleşmiş Devletler delegasyonunda Henry Morgenthau (1913-1916 yıllarında ABD'nin İstanbul Büyükelçiliğini yapmıştı) ve daha sonra Sovyetler Birliği'ne casusluk yaptığı suçlamasıyla karşı karşıya kalacak olan Harry White, İngiliz delegasyonunda ise Lord John Maynard Keynes vardı. Sovyetler Birliği'nin katıldığı toplantıda, Amerika ve İngiltere ikilisiyle girişeceği pazarlık sonucu 'oy verme hakkı' bakımından üçüncülüğü elde ediyordu. Sovyetler Birliği aslında ikinci sırada olmak istiyordu; ancak pazarlık gücü buna yetmedi. Bu nedenle nihai anlaşmayı Rus temsilcisi onaylamadı. Sovyetler Birliği, 1947 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Bretton Woods Kuruluşlarının (IMF, IBRD) '*Wall Street'in kolları'* olduklarını, Dünya Bankası'nın ise *"tek bir büyük gücün aracı olmaya onu iten siyasal amaçlara tabi kılındığını"* açıklıyordu. Zira, 1947 yılında Banka'nın oylarının yaklaşık %50'sine Amerika ve İngiltere sahipti (%34,23, ABD, %14,17 İngiltere). Bilhassa, Bretton Woods ikizlerinin gelişmiş kuzey ülkelerinin

hâkimiyetinde olduğunun en önemli göstergesi ise ilgili dönemde en gelişmiş 11 ülkenin oy toplamının %70 civarında olmasındandır (Zabcı, 2009 : 30-31).

Konferansta başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, II. Dünya Savaşı'ndan zarar gören ülkelerin yeniden imarı üzerinde odaklanılarak, çok taraflı serbest ticaret olanaklarının açılması, ticaret engellerinin kaldırılması, ekonomik işbirliğinin sağlanması, Uluslararası para-finans sisteminin kontrolü gibi konularda mutabakat sağlanmıştır. Bretton Woods Konferansı sonunda kurulmasına karar verilen iki kuruluştan IMF, Uluslararası para –finans sisteminin yapılandırılması ve ulusların dış ödemeler dengesi sorunlarına çözüm oluşturulması gibi konularda görevlendirilirken, Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası misyonunu; savaştan tahrip olmuş Batı Avrupa ülkelerinin yeniden inşası ve bu ülkelerin savaş ekonomisinden sorunsuz bir biçimde çıkışını kolaylaştırmak, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına yardımcı olmak olarak belirlemiştir (Halisçelik, 2008 : 5).

Amerikan Yönetimine göre, II. Dünya Harbi'nin getirdiği büyük yıkım Avrupa'da kaos yaratmış, zira bu nedenle, komünist partiler ve dolayısıyla Sovyetler Birliği yükselişe geçmişti. Sovyet yayılması karşısında Avrupa maddi ve manevi olarak güçlendirilmeliydi. Avrupa, ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durabilirse, siyasal olarak da bağımsızlığını koruyabilirdi. Amerika Birleşik Devletleri bu noktada, İngiltere, Almanya ve Fransa'yı ve sonra tüm Avrupa'yı artan bir biçimde siyasal ve ekonomik işbirligi içine sokmak, böylece bütünleşmiş Avrupa'yı yaratarak Sovyet ilerlemesini durdurmak istiyordu. *Alım gücü sıfırlanan Avrupa, ABD üretimini ve ekonomisini de olumsuz etkiliyordu.* Amerikan mallarının alıcı bulabilmesi için, öncelikle Avrupa'nın ekonomik olarak kalkındırılması gerekmekteydi. II.Dünya Harbi sonlarına doğru, Amerikalı yetkililer, Avrupa'nın tamirini IBRD tarafından finanse edilen, kalkınma planları ile gerçekleştirmeyi öngörmüş olsalarda sonrasında, fikir değiştirerek Marshall planını devreye sokmuşlardır (Ertem, 2009: 390).

Dünya Bankası kurulduğu andan itibaren ABD yönetiminin etkisi altında çalışan bir kurum oldu. Dünya Bankası 1946 yılında faaliyete geçti ve ilk yıl kredilerin hemen hemen hepsine yakın bölümü endüstrileşmiş Avrupa ülkelerine verildi. 1948 yılında Marshall Planı'nın uygulanmaya başlamasıyla birlikte bir nevi Banka'nın etkinlik

alanı gasp ediliyordu. Bu tarihten itibaren Banka etkinlik alanını değiştirdi ve en etkin olduğu bölgeler, ABD'nin jeostratejik amaçları için en önemli bölgelerdi. Bu nedenle, Yugoslavya 1948'de Sovyet Blok'undan ayrıldığında Banka kredilerini hemen bu ülkeye yönlendirdi (Zabcı, 2009: 30-31).

ABD'nin gerek Birinci gerekse İkinci Dünya Harbi sonrası dünyada uygulamak istediği ekonomik sistem, "Iaissez-faire"e dayanan serbest piyasa düzeniydi. Bu ekonomik sistem kaçınılmaz olarak ençok rekabet edebilme yeteneği olan ABD'nin yararına idi (Erhan, 1996a: 268).

İngiliz egemenliğinin temel ideolojisi de,"serbest ticaret doktriniydi." Bu doktrin, İngiltere'nin Sanayi Devrimiyle büyük bir güç kazanan sinai üstünlüğü ile bağlantılıydı. 1880'li yıllarda, ABD'nin ekonomik, siyasal ve toplumsal yaşamında hızlı dönüşümlerin olduğu gözlenir. 1898 yılındaki İspanya Savaşı sonrasında, pasifik takım adalarını ele geçirerek, büyük güç konumuna gelen ABD, 1890'ların sonlarında, işgücü verimliliği ve sanayi üretiminde İngiltere'yi geride bıraktı. -1880'de İngiltere, dünya sanayi üretimindeki payı %22.9 iken, 1913'de bu pay %13.6'ya gerilemiştir. ABD ekonomisi 1913 yılına gelindiğinde ise dünya sanayi üretiminin %32'sini gerçekleştiriyordu. Bu nedenle ABD, tıpkı İngiltere gibi serbest piyasa ekonomisi taraftarıydı (Kaymak,2016).

Özellikle, Batı ve Üçüncü Dünya ülkeleri arasında, serbest ticaretin ve yabancı sermayenin her ekonomi için yararlı olduğu savı ekonomik bir ideoloji olarak yayılmıştır. Bu süreçte Üçüncü Dünya Ülkeleri içinde anahtar pozisyonda bulunan ajanlar/örgütler, uluslararası sermayenin bu ülkelere akışında ABD İle "ortak değerleri" paylaşmışlar, IMF gibi, Uluslararası finans kurumları ve uluslararası sermaye/finans çevreleri temas içinde olmuşlardır (Çiftçi, 2009: 203-219).

Richard Peet'in, "kutsal olmayan üçlü" (unhold trinity: WTO, IMF, WB) olarak kavramlaştırdığı bu üç uluslararası kuruluş, bugüne kadar hiçbir dinin yapamadığı etkiyi yaparak dünya halklarına şöyle seslenmişlerdir: "refaha erişmenin yolu, serbest piyasa düzeninden geçmektedir" (Karaçay, 2016 : 95).

Bretton Woods, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sonrası iyiden iyiye içe kapanık ekonomilerin dışa açılması ve aralarındaki ticaretin düzenlenmesi ya da ticari engellerin kaldırılması için IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların oluşturulmasını sağladı. Böylelikle, Dünya Bankası özellikle, üçüncü dünya ülkelerinin kalkınmaları için finansal destek sağlamaya başladı. Esasen bu mali destek, uluslararası sermaye (bilhassa Amerikan sermayesi) hareketlerinin önünü açmaya yönelikti. Ancak, bu süreçte her ne kadar ulusal ekonomilerinin küreselleşmesi temelde sağlansa da yeni rejimde Fordist üretim sistemine bağlı olarak sosyal refah devletinin gelişmesi ve tam istihdamın sağlanması konusunda çok önemli başarılar elde edildi. Bugün bile Almanya, gelişmiş bir vergi sistemi ve tam istihdama yönelik aktif politikaları ile dünyanın sayılı ekonomileri arasındadır (Zabcı, 2002a : 158).

Harry Truman ve Dünya Bankası ikinci başkanı J.McCloy, arasında yapılan 1947 tarihli bir anlaşmanın sonucu olarak, Banka'nın üst düzey yönetimi, kurum üzerinde önemli bir denetime sahip oldu (Sharma, 2013: 572-604). Banka'nın Ortadoğu'da *Süveyş Buhranı* sırasında, gösterdiği tavır tarafsız olmadığı noktasında tam bir kanıttır. Şöyle ki, 1955'li yıllarda Mısır'daki komünist blokun, SSCB ve Çin ile yakınlaşması sonrası 15 Temmuz 1956'da, ABD, Mısır'da Asvan Barajının yapımını için söz verdiği yardımı yapmayacağını açıkladı. İngiltere ve Dünya Bankası' da bu konuda ABD'yi destekledi. Burada, önemli olan husus, Banka'nın komünist ya da sosyalist rejimle yönetilen devletlere kredi vermekten özenle kaçınmasıdır (İzmir, 2015 : 19).

Dünya Bankası başkanı kredileri müzakere etme, ödünç verme ve personeli işten çıkarma ile birlikte Banka üyesi ülkeleri temsil eden İcra Direktörleri Kurulu ile her hafta kredileri onaylama işlemlerini görüşme gibi donatılmış yetkilere sahiptir. Banka'nın benzersiz bağış toplama sistemi kendisine daha fazla özerklik tanıdı. Pekçok hükümetler arası kuruluşların aksine, Banka, özel sermaye piyasalarındaki tahvil satışlarından fon miktarını yükseltti. 1960'da zengin ülkelerin Banka'ya bağışları ile IDA'nın kurulması dinamiği değiştirdi. Gerçekte, hükümet ödenekleriyle birlikte Banka yönetimine önemli bir derece bağımsızlık sağlayan bir durum daha önce olmamıştı (Sharma,2013).

Yıl 2017 olmasına rağmen, Dünya Bankası Başkanı hala bir Amerikan Vatandaşı. Amerika'da üst düzey eğitim almış birisi… İkinci Dünya Harbi'nin sonuçlarından birisi olan kurumun yapısı günümüzde henüz bir nebze olsun değişmiş görünmüyor. Dünya Bankası'nın Amerikalı Başkanının altında güçlü sayılabilecek diğer kıtalardan gelme İcra Direktörleri bulunuyor. Bankanın kurulduğu ilk yıllarda toplam sermayesinin %34 gibi büyük bir oranı Amerika'ya aitken günümüzde bu oran yarıya düşmüştür ve Banka'nın başkanı konusunda tartışmalar başlamıştır (Zabcı, 2009 : Hürriyet, 2005: Dünya Bankası Başkanı …).

Bilhassa, 2008 küresel ekonomik krizi sonrası, gelişmekte olan ülkeler ve BRIC (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin) , hem Dünya Bankası hem de IMF'nin karar alma mekanizmalarında ve Uluslararası para sisteminde reform yapılmasını talep ettiler. Bununla beraber, başta Çin ve Rusya olmak üzere, gelişmekte olan ülkeler aynı zamanda doların rezerv para işlevini sürdürmesinin eşit rekabet koşullarına aykırı olduğuna ve yeni bir uluslararası rezerv para yapılandırılması gereğini savunurlar. Ancak, bütün bu karşı mücadele acaba, uluslararası finansal sistemin daha adil, daha eşit ve daha kurallı olmasını sağlayacak mı (Özkan, 2010: 3-26).

İkinci Dünya Harbi sonrası, yeni uluslararası sistemin mimarı Amerika'nın İngiltere'den farkı, henüz harp devam ederken Atlantik Bildirisi ile temelini attığı Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve sonrasında Bretton Woods Kuruluşları ve diğerleri ile dünyanın ekonomik, siyasi ve güvenlik sistemini şekillendirme fırsatını bulmuş olmasıdır. Zira, Amerikan ideolojisi, bu kurumlar yardımıyla (özellikle Dünya Bankası), az gelişmiş ülkelerin yönlendirilmesine yardımcı olmaktadır (Alakel ve Yıldırım, 2014: 135-165). Dünya Bankası ve Uluslararası Finans Kurumu'nun yönetiminde Birleşik Amerika ve Batı Avrupa'nın daha etkin olması, bu ülkelere, uluslararası ticarette, ekonomik olduğu kadar, önemli ölçüde siyasi güç de sağlamaktadır. Amerika, bu nedenle, uluslararası finans kurumlarının yapılarında köklü değişikliklere karşıdır (Özkan, 2010: 3-26).

1.4.3. Serbest Piyasa Düzeninin Bir Uzantısı Olarak Dünya Bankası

Büyük Britanya İmparatorluğu, serbest ticaret ve "açık kapı politikası" ile yeni oluşan henüz doymamış bakir dünya pazarlarına ulaşmanın yolunu keşfetmişti. Yeni

oluşan doymamış iç pazarlar ile görece bakir bir dünya pazarında, İngiliz üretim mallarını ve teknolojisini ucuza ulaştırmanın bir yolu olan, serbest ticaret ve "açık kapı" politikası, henüz yeni inşa edilen Avrupa devletleri içinde uygundu (Kaymak, 2016 : 79).

19.yüzyılın sonuna doğru (1870'lerden sonra), ABD, dünya üretiminde ilk sıralara yükselmişti. Büyük üretim kapasitesi nedeniyle yeni pazarlara açılmak ve yeni hammadde kaynaklarına ulaşmak ABD sanayisinin daha da güçlenmesi ile dünya liderliğini Birleşik Krallıktan almanın ve hegemon güç olmanın bir yolu olarak görüldü. Bu nedenle, İngilizlerin ekonomik yükselişinde önemli bir yere sahip olan "açık kapı" politikasına sahip çıktılar.

İzolasyonizm döneminde ABD önceliği, ulus inşa etme (iç savaş bunun bir parçasıdır), bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü koruma, Kuzey ABD kıtasında topraklarını genişletme, ekonomik ve teknolojik alt yapı kurma ve Kuzey Atlantik ve Akdeniz'de serbest ticaret yapabilme gibi konulara verir. XIX. Yüzyılın ortalarında Japon pazarını uluslararası ticarete açan ABD, aynı yüzyılın sonlarında Çin'de Avrupalı devletlerle karşı karşıya gelmiştir. Avrupalıların Çin'i kendi aralarında nüfuz bölgelerine bölmeye giriştiklerinde ise ABD, Çin'in toprak bütünlüğünün korunması ve bütün taraflara eşit rekabet fırsatı verilmesi ve serbest rekabeti öngören "Açık Kapı" politikasının uygulanmasında ısrar etmiştir.

"Açık Kapı" politikasının fikir babası, dönemin ABD Dışişleri Bakanı John Hay'dir. 1899'un son baharında aynı diplomat tarafından teklif edilen bu fikir, 3 Temmuz 1900 senesinde resmiyet kazanarak uygulamaya konmuştur. Bu fikir ilk haliyle sadece Çin'deki serbest ticaretin tüm ülkelere açık olmasını ihtiva etmekteydi. Resmiyet kazandıktan sonra, buna Çin'in toprak ve idarî bütünlüğünü koruma şartı da eklendi. Son olarak da Çin'de her yabancı devlete de eşit ekonomik ve ticari hak ve hukuka sahip olacağı taahhüdü veriliyordu (Akçay ve Akbal, 2013 : 11-12).

XIX. yüzyılın sonunda Çin'in nüfuz bölgelerine ayrılması yerine toprak bütünlüğünün korunarak "Açık Kapı" politikası uygulanmasını savunan Washington, II. Dünya Savaşı'ndan sonrada İngiltere ve Fransa gibi müttefiklerine rağmen zaman

zaman kolonilerin self determinasyon haklarını desteklemiştir. Aslında ABD bu politikasıyla kendisinin serbest ticaret ilkeleri doğrultusunda ekonomik açılım yapabileceği geniş bir alan kurmaya çalışır (Levent, 2009 : 29 , Özkan, 2016 :10).

ABD'li diplomasi tarihçisi, William Appleman, Woodrow Wilson'ın, Açık Kapı politikasını kullanarak, ABD'nin ekonomik yayılma ve genişlemesini sürdürülebilir hale dönüştürmek istediğini ifade eder. O'na göre, "Açık Kapı" politikası geçici (ad hoc) bir politika olmayıp, müttefiklerin, eşit rekabet koşullarını ihlal eden yaklaşımlarını önlemeye yönelik bir tedbir içeriyordu. Williams'ın iddialarına göre, 1919-1927 yılları arasında Türkiye'ye gönderilen, ABD Yüksek Komisyon Üyesi olan Tuğamiral Mark L.Bristol'ın, Açık Kapı politikasını geleneksel anlamda kullanarak, Avrupalı güçlerin Türkiye üzerindeki ekonomik ve siyasi etkilerini azaltmak ve ekonomik kontrolü ABD lehine çevirmek için yoğun çabalar sarf eder (Bryson, 2008 : 105-106).

Bristol, ABD'nin refahı için en önemli sorumluluğun ABD ticaretini büyütmek olduğuna inanıyordu. Açık Kapı prensibi ise, ekonomik yayılmacılığı sağlamanın anahtarıydı. Bu nedenle, ilk olarak, Türkiye'nin ABD'ye karşı iyi niyetini artırmak; ikinci olarak, ekonomik yayılmacılığa elverişli bir hava yaratmak, üçüncü olarak, Türk ticaretini kontrol altına almaya çalışan Avrupalı müttefikleri, bertaraf etmek, dördüncü olarak, ekonomiye nüfuz etmeyi kolaylaştıracak bir altyapı sistemi oluşturmak, beşinci olarak, Türkiye'de bir ABD ekonomik sistemi şekillendirmek ve Türk pazarını ABD ile bütünleştirmek, altıncı olarak, Ortadoğu'da yeni pazarlara açılmak (Bryson, 2008 :108-110).

Hernekadar, Bristol, Ermeni mandasıyla ABD ticari çıkarlarının ve yayılmacılığının uyuşmayacağı yönündeki tavrı, 1921 yılının sonlarına doğru, görevden uzaklaştırılmasının istenmesi ile sonlansa da, pek çok ABD'li iş adamı mektup ve telefon aracılığı ile bakanlığa ulaşarak, Bristol'un yanında tavır sergiler. Bristol, ABD ticari emelleri için misyoner ve hayırseverleri dikkatlice görevlendirir. Tarihçi, Jerry Israel'e göre, Açık Kapı politikası, sadece ekonomik yayılmacılık değil, aynı zamanda sosyal ve politik kurumların reformlarla geliştirilmesi ve modernleştirilmesini de içerir.

Bristol'ın Ortadoğu'daki ana bilgi kaynağı olarak, istihbarat ağını, Kudüs, Şam, Halep, Beyrut, Bağdat, İzmir ve Samsun gibi yerlerdeki Yüksek Komisyon Ofisi delegelerini ve konsolosluk memurların kullanarak genişletti. Bristol, ABD'li gemilere lojistik destek sağlamak için Türklerden izin alarak Standart Oil firmasının İstanbul'da petrol depoları kurabilmesini sağladı. Bristol ve Standart Oil firmasının yakın işbirliği içine çalıştığı aşikârdı. ABD Dışişleri Bakanlığı, Ocak 1920'de Bristol'a ABD petrol şirketlerine Mezopotamya'daki petrol yataklarında eşit fırsatlar sağlanması için açık kapı politikasını kullanması yönünde talimat verilmişti. Bu bağlamda Standart Oil görevlisi Oskar Gunkel, Bristol tarafından yetkilendirilerek, ABD'li iş adamları için her limanda alt komite şubeleri kurarak ve daha etkin bir istihbarat ağı oluştururur. (Bryson, 2008). Amiral Bristol'ın Mezopotamya petrollerine ulaşmak için çabaladığı yoğun diplomasi ve istihbarat ağı, ABD'nin Musul petrollerinden pay alması ile sonlanır.

Harp sonrası 1944 yılında kurulmuş olan Bretton Woods kuruluşları, dönemin ruhuna uygun şekilde, çoğulcu demokrasi, insan hakları, eşitlik ve özgürlük gibi politik kavramlar etrafında şekillenen iktisadi liberalizm (bana göre sosyal liberalizm) üzerine yapılandırılmıştır. Böylelikle, Banka ve IMF kuruluş amaçları doğrultusunda serbest piyasa ve serbest ticaretin tüm ülke ekonomilerinin kalkınması ve refahın sağlanması için elzem olduğunu savunur (Embel, 2004 : 36-37).

Robert W. Cox'a göre tarihsel olarak iki hegemon gücün (ABD ve İngiltere) temel olarak kullandığı düşünce "serbest ticaret" idi. Serbest ticaret ise hegemona diğer çevrelere ve pazarlara nüfuz etmek için gerekli yolu açacaktır. ABD, bu anlayış çerçevesinde neo-liberalizm ile hegemonya üretir (Aktaran :Yılmaz, 2008 : 32).

ABD'li iş adamı Rockefeller, 1941'de "ABD, özgür dünya için savaşmaktadır" derken aslında her şeyden çok İngiltere'nin de içinde bulunduğu eski düzendeki kapalı ekonomik sistemlere gönderme yapar. ABD, liberal söylemi öne çıkararak, öncelikle İngiltere'ye etkide bulunur (Aktaran :Embel, 2004 : 43). Gelelim ABD'nin bu kadar ehemmiyet verdiği "Açık Kapı" politikasının günümüzde bir uygulayıcısı olarak Dünya Bankası'na. Banka'nın Ana Sözleşmesi'nin bir inci maddesinde düzenlenen

amaçları tam da 1900'lü yıllarda John Hay'in ilk defa gündeme getirdiği ve ABD Başkanı Wilson'ın sahip çıktığı "Açık Kapı" politikası ile özdeşleşmektedir. Bu maddeler: uluslararası ticareti geliştirmek ve ülkelerin ödemeler dengesinin istikrarını sürdürebilmek için kalkınma amaçlı uluslararası yatırımları özendirmek, özel yabancı yatırımları garanti etmek, desteklemek, kredi vermek, özel sermayenin yetersiz olduğu yerde banka kaynaklarını kullanmak şeklinde sıralanır. Bilhassa, söylemeden geçemeyeceğim husus, Banka'nın burada bahsettiği özel yabancı yatırımlar, dönem itibarıyla Banka'daki sermaye gücü %35'leri aşan ABD'nin kendi şirketleridir. Zaten Banka'ya konan sermayenin dönörleri de genelde büyük ABD şirketleriydi. Açık kapı politikası ile Avrupalı güçlere karşı eşit rekabet imkânları isteyen ABD, Bretton Woods sistemini kurduğu andan itibaren bu söylemini hemen çöpe atar. Zira, Banka'nın anti demokratik yönetimi, güçlü olanın yanındadır. Bir diğer husus ise serbest ticaret, özgürlük diye bas bas bağıran ABD'nin Dünya Bankası'nın kuruluşundaki getirdiği bir kural ile kendi kendisiyle çelişmesidir. Zira, Banka, kuruluş sözleşmesi ile gelişmiş ülke yatırımcılarına, gelişmekte olan ülkelerde Dünya Bankası tarafından finanse edilen bir projeye katılma ya da yürütme şansını, Banka'ya üye olmak dayatmasıyla mümkün kılmaktadır. Bu demektir ki, uluslararası ticarette söz sahibi olmanın yolu, Banka'ya büyük bir sermaye koyarak üye olabilmekten geçer. Aynı zamanda Banka, Türkiye için 1950'li yıllarda hazırladığı Barker Raporu ile Petrol Kanunu ve Yabancı Yatırımı Teşvik Kanunu hazırlanması yönünde salık vermiş ve 1951 yılında Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile ardından Petrol Kanunu çıkarılmıştır. Petrol Kanunu ile yabancı yatırımcıların Türkiye'de petrol aramaları ve işletmelerine izin verildi. Amiral Bristol'un 1920'li yıllarda Mezopotamya petrollerinden pay almak ve Türk pazarını ele geçirmek için yürüttüğü bir tür misyonerlik faaliyetine dayanan istihbarat ağı (Açık Kapı Politikası), Dünya Bank/ası'nın Barker Raporu tavsiyeleri ile çıkartılan "Petrol Kanunu" ve "Yabancı Yatırımları Teşvik Kanunu" ile Türkiye'nin hammadde kaynaklarına erişim ve pazarına nüfuz etmek şeklinde devam eder (Sönmez, 2008 : ResearchGate, 2017: Kaya,2002).

1.5.DÜNYA BANKASI'NIN SOSYAL POLİTİKA YAKLAŞIMI

Yapılandırması, II. Dünya Harbi sırasında başlayan ve 1946'da ulus devletler arasında bir tür kredi birliği olarak kurulan IBRD, başlangıçta Avrupa'nın yeniden imarı ve kalkınması üzerine odaklanır. Daha sonra, bağımsızlığını yeni kazanan uluslara kalkınma finansmanı sağlayarak, 1960'lı yıllarda yavaş yavaş, küresel bir sosyal politika düzenleyicisi olur. Zira 1960 yılında gelişmiş devletlerin bağışları ile kurulan IDA ile siyasi bağımsızlığına kavuşmuş ülkelerin komünizmi tercih etmemesi için düşük faizli kredi ve bağış sağlarken, McNamara yönetiminde kapitalizmi destekleyen Banka, yoksulluğu engellemek ve iktisadi kalkınmayı sağlamak şeklinde bir amaç öne sürer ve asıl amaç gizlenir (Mundy ve Verger, 2014).

Robert McNamara başkanlığında (1968-1981) Dünya Bankası, erken dönemde tekeline aldığı yoksulluğu azaltma projesi çerçevesinde sosyal politika yönlendirici konuma gelmeye başlar. Banka yönetimleri arasındaki politika devamlılığı, Banka'nın sosyal politika aktörü haline gelmesinde etkilidir. Geçen altmış yıl boyunca Dünya Bankası'nın gündemini ağırlık oy hakkına sahip Kuzey ülkeleri belirledi. Banka'nın tarihi geçmişine bakıldığında, A.B.D tarafından atanan Dünya Bankası Başkanları ve veto yetkisi, Banka'nın ABD'nin politika tercihlerinden fazlasıyla etkilendiğini gösterir. Çok başarılı bir politika yorumcusu olan McNamara, Dünya Bankası'nın rolünü, istikrarının sürdürülmesi için temel ihtiyaçlar ve yoksulluğu azaltmak üzerine konumlandırarak, geniş bir kesime hitap etti. McNamara yönetiminde Dünya Bankası sermayesi dört kat arttı.

McNamara yönetiminde, yoksulların üretken kapasitelerini artırmak üzere yapılan yatırım projelerinin hedefi ekonomik büyümenin gelirlerinin yeniden dağıtımı sağlayarak yoksullukla mücadeledir. Bu bağlamda yoksullukla mücadele gündeminde, küçük çiftçiler için bütünleşmiş kırsal kalkınma projeleri, alt yapı yatırımları vardır. Dünya Bankası, 1960 ve 70'lerde kalkınma ekonomisi alanında dünyanın en büyük işvereni olur. Bunun yanında, ülkelerin kalkınmaları konusunda politika araştırmaları ve tavsiyeleri ile öncü oldu. (Mundy &Verger, 2014: 2-3).

Sabahaddin Zaim'e göre ; gelişen ülkelerin iktisadi kalkınmalarında uluslararası finans kuruluşlarının gerek uluslararası iktisadi ve ticari muamelere aracılık ederek, gerekse uluslararası para politikasını düzenleyerek olumlu etkileri olabilir. Bir uluslararası Banka'nın ulusal kalkınmaya olumlu etkisi olabildiği gibi olumsuz etkiside olabilir. İkinci Dünya Harbi sonrası, siyasal bağımsızlığını kazanan islam ülkelerinin bazıları kapitalizm, bazıları sosyalizm bazıları ise karma ekonomik sistemi tercih ederek kalkınmak istemiştir. 1976'da Cidde'de kurulan İslam Kalkınma Bankası ile serbest piyasa ekonomisi içinde faizsiz finans müesselerinin kurulması ve islam ülkelerinin kalkınmalarının desteklenmesi hedeflendi. (Zaim, 2000: 249-256). Ancak, faiz ve faiz dışı maliyetler ile proje kredilerinin kullanımlarında yaşanan aksaklıklara, bazı durumlarda ise ülke ihtiyaç ve gerçekleriyle bağdaşmayan projelere rağmen, Dünya Bankası kalkınma projeleri ve kredileri gelişmekte olan ülkeler için büyük önem taşır (Candan, 2005a: 69-109).

1.5.1. Sosyal Politikanın Tanımı ve Amaçları

Almanya'dan Türkiye'ye gelen ve İstanbul Üniversitesi Sosyal Politika kürsüsü kurucularından olan Gerhard Kessler'in bilindik bir sosyal siyaset tanımı var. "sosyal sınıfların hareketleri, tezatlıkları ile kavgaları ve mücadeleleri karşısında devleti ve hukuk düzenini ayakta tutmaya ve devam ettirmeye yönelik siyaset." Dar anlamda sosyal politika, kapitalizmin iki sınıf arasında yarattığı tezatlık ve çelişkilerden doğan çatışmanın hafifletilmesine yöneliktir. Geniş anlamda sosyal politika ise işçi-işveren sınıfını da içine alacak şekilde genişleyerek tüm sosyal sınıfları kapsar ve sanayi devrimi öncesini de içine alacak şekilde çalışma ilişkilerinin başladığı tüm zamanları içine alır (Yalçıntaş ve Tuna, 1991:29-30, Hänlein, 2006).

Gerhard Kessler'in ifadesiyle, sosyal siyaset, tüm bu toplumsal olaylara karşısında hukuksal düzeni ve devleti korumaya yönelik bir siyaset olgusudur. Yani toplumsal eşitsizlikler, adaletsizler ve haksızlıklar çözülmediği sürece devletin devamlılığı tehlikeye düşebilir. Tam da bu noktada, uluslararası finans kurumlarının orta gelirli ülkelerde 1980 sonrası yürütmeğe başladığı yapısal reformlar, klasik sosyal güvenlik sistemlerini, sosyal hakları aşağı çekerek yenilerken, diğer taraftan Dünya

Bankası tarafından beşeri sermayenin ekonomik büyümenin lokomotifi olduğu yönündeki açıklamaları sosyal politikaları tekrar dünya gündemine sokmaktadır.

Ayşe Buğra'ya Göre, sosyal politika 16. yüzyılın Avrupa'sında ortaya çıkar. Juan Luis Vives, yazdığı Yoksul Yardımı Üzerine adlı kitap ile yetkililere hitap etmiş ve yoksulluğun sorumluluğun kendilerinde olduğunu söylemiştir. Bu kitap, büyük ölçüde kilisenin alanına giren ve sadaka alanı olarak kabul edilen yoksulluğun görünür hale gelmesini sağlar. İngiliz sanayi devrimi sonrası, Avrupa'da feodal düzen geride kalırken, işçi sınıfı doğar. 19.yüzyıldan itibaren işçi ve yoksul kavramı birbirinden ayrılmaya başlar ve sosyal politika alanına yansır. Bismark sosyal sigorta modelinin daha ilerisi 1942 ve 1944 yıllarında Beveridge raporları ile kendini gösterir. Zira insanların sadece çalışırken ödediği primler karşılığında sosyal sigorta sahibi yapan yaklaşıma ek olarak vatandaşlık konumundan doğan haklar alanında sosyal haklar yer almaya başlar (Buğra, 2003: 1-8).

Sosyal Politika alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak, sosyal politika araçlarında da bazı değişiklikler olmaktadır. Başlangıçta yardıma muhtaç ailelere dini ve ahlaki değerlere dayanarak yapılan sosyal yardımlar, örgütlü işçi hareketleri beraberinde, işçiler arasında dayanışma sandıklarına dönüşürken, süreç İkinci Dünya Savaşı sonrası sosyal refah hizmetleri kapsamında kamu harcamaları şekline değişim geçirir. Neoliberalizm beraberinde ise, sosyal politika,çocuk, kadın, çevre, tüketici hakları gibi yeni alanlar ile tanımlanır (Yorgun, 2017 : 121-122).

Bu bağlamda Esping-Andersen'in tanınmış çalışması bize yol gösterir. Andersen, ekonomik olarak benzer gelişmişlik gösteren ülkelerin, refah rejimlerindeki farklılığın, işçi hareketlerinin politik gücünün farklılığından kaynaklandığını ifade eder. Buna göre : Neoliberal (Anglo-Amerikan) Model : ABD, Kanada, Avustralya ile 1980 sonrası İrlanda ve İngiltere refah devleti modelini ifade eder. Ücretsiz kamu hizmetlerinin miktarının düşük olduğu bu modelde, devlet, sosyal refahın finansmanından çok, piyasaların işleyişini düzenler. İkincisi Sosyal Demokrat (Nordic) Model: Sosyal hakların en çok kurumsallaştığı bu modelde, eğitim, sağlık gibi kamu hizmetleri ücretsiz sağlanır. Liberal modelin tersine refah harcamaları devlet tarafından finanse edilir. Üçüncü model, Korporatist Kıta Avrupa'sı

(Franco-German) : iki modelin bir karışımıdır. Esas olarak Bismarck modeline dayanır ve sosyal hizmetler primlerle finanse edilir (Çelik, 2014 : 63-64).

Esping Andersen'in sosyal devlet sınıflandırması birçok olumsuz eleştiri ile karşılaşılaştı. Esping-Andersen'e göre sosyal politika, "toplumsal risklerin kamusal idaresi" anlamını gelir. Esping-Andersen toplumsal riskleri sosyal devlet modellerinin temel taşı olarak değerlendirir. Ona göre toplumsal riskler : sınıf riskleri, yaşamın akışı içinde ortaya çıkan riskler ve kuşaklar arası riskler şeklindedir. Bir toplumsal riskin "katmanlar arasında eşitsiz dağılımı"nı sınıf riskleri şeklinde tanımlar. Sosyal politika ise bu risklerin bertaraf edilmesini sağlar ve sosyal güvenlik de en önemli sosyal politika aracıdır. Ancak, başlangıçta sosyal güvenlikle özdeşleşen sosyal politika İkinci Dünya Harbi sonrası sosyal devletin kurumsallaşması sürecinde genişleme gösterir. Böylece sosyal politika, siyaset, ekonomi, hukuk ve sosyoloji başta olmak üzere çok sayıda bilim dalının bir araya geldiği bir alan olarak algılanmaya başlar (Güler, 2017: 89-90). Esping Andersen'ın, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi ülkeleri liberal model içinde sınıflandırması da, eleştirilir (Güler, 2017 : 99). 2018'de BBC tarafından yayınlanan bir araştırmanın sonucu, güven, ilerici sosyal politikalar ve adalet sistemi bakımından dünyada en iyi yönetilen ilk altı ülke arasında Yeni Zelanda'da yer aldı.1893'te kadınlara oy hakkı veren ilk ülke olan Yeni Zelanda, yalnız anneler, yaşlılar ve öğrencilere yönelik sosyal politikaları nedeniyle ilk altı arasında yer alıyor (Galloway, 2018 : BBC News). Tabiki, sadece emeğini satan işçilerin örgütlü mücadeleleri sonrasında kazanılmış haklar değil sosyal politika, eşitlik, adalet ve özgürlük adına yaşanan tüm mücadeleleri içerir.

18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'nin öncülük ettiği buhar ile çalışan makinelerin üretimde kullanılması ile başlayan sanayi devrimi, önce Batı Avrupa, daha sonra, ABD, Rusya, Japonya gibi ülkelere yayılır ve üretim ve çalışma ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatır. Ancak, sanayi devriminin yaşandığı dönemde geçerli olan klasik liberal ekonomi felsefesine dayalı ekonomik sistem, çalışma ve yaşam koşullarını olumsuz etkiledi (Altan, 2007 : 4). Liberalizm, İngiliz Devrimi ile mutlak monarşinin parlementoya karşı yenilgisinin sonucu ideolojik olarak başladığı varsayılır. Liberalizm, siyasi tarihi incelendiğinde ise Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız Devrimi'nin önemi büyüktür. Neticede, liberal hareket mutlak

monarşiye, merkantilizme, dini ortadoksiye karşı çıkmış, halk tarafından seçilmiş parlamento ile hukukun üstünlüğü kapsamında bireyin haklarının korunması yönünde gelişme göstermiştir (Taflıoğlu, 2013 : 1347-1364). 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Evrensel Bildirisi'nin birinci maddesi ile 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin "Her İnsan Özgür; onur ve haklar bakımından eşit doğar …"şeklindeki birinci maddesi birbiriyle uyumludur (Öndül,1989).

Bütün bu gelişmeler sosyal devlet anlayışınının kendini anayasal düzeyde ortaya koyduğu ilk anayasa olan 1848 Fransız Anayasası ile aile, çalışma, mülkiyet ve kamu düzenine dayalı bir toplumda, özgürlük, eşitlik ve kardeşliğin egemenliğini öngörmüş: eğitim hakkı, yoksullara yardım gibi düzenlemeler getirmiş ve insan hakları teorisinde önemli bir değişikliğe yol açarak, sosyal hukuk anlayışının ifadesi olmuştu. Bu anlayış çerçevesinde devlet, sosyal politikalar üretmeye başladı. 20.yüzyıl ise sosyal devlet anlayışının ağırlığının iyiden iyiye arttığı bir dönemi işaret etmektedir. Almanya'da Weimar Anayasası, 1919 yılında getirmiş olduğu hükümlerle bu alanda önemli bir örnek teşkil etmiştir. Anayasa, bir yandan getirmiş olduğu koruma rejimi ile sağlık, çalışma, aile ve meslek grupları ile eğitim hakkını güvence altına alırken, öte yandan çalışma şartlarının işçi ve işveren arasında beraberce araştırılması ve çalışanların işletme içindeki komitelerde görev almaları çerçevesinde orta sınıfın korunmasına özen göstermiştir. Weimar Anayasası, "ekonomik hayatın adalet esaslarına göre herkese ve insanlığa yaraşır bir biçimde düzenlenmesi" esasını benimseyerek bir nevi, sosyal politika üreten sosyal devlet anlayışına ışık yakmıştır. Aynı eğilim, 1947 İtalyan Anayasası, 1949 Alman Anayasası ve 1958 Fransız Anayasası ile benimsenmiştir (Bulut, 2003 : 176-177).

Dönemin sosyal politika uygulamaları bünyesinde, İngiltere'de 1833 yılında yürürlüğe giren ve çalışma saatlerini sınırlayan kanun ile ilaveten fabrikaları denetlemek için oluşturulan Fabrikalar Kanunu örnek verilebilir. Alman şansölyesi Otto Von Bismark tarafından 1871'de yapılan sosyal güvenlikle ilgili düzenlemeyle birlikte dünyada ilk kez, sosyal devlet ve sosyal politika uygulamaları açısından önemli bir yasal düzenleme yapılarak, büyük bir adım atılmıştır. 1884 yılında hastalık ve kaza durumlarında etkili olacak kaza sigortası, 1889 yılında ise yaşlılık ve malullük sigortası yürürlüğe girmiştir. Gerek sanayi devriminin ortaya çıkardığı sonuçlar

gerekse örgütlü işçi hareketleri ve hızlanan sendikal faaliyetler, 1880-1920 dönemi, devletin kamu yararına piyasaya müdahale ettiği, yasal yeniliklerle sosyal yönünün geliştiği dönemdir. ABD'de T.Roosevelt ve W.Wilson döneminde bilhassa hukuk aracılığı ile tröstlerle mücadele edilmiş, Wilson öncülüğünde, yeni kamu politikası geliştirilmiş ve böylece klasik liberalizmden bir sapma gerçekleştirilmiştir. Zira, gerek ABD'de gerekse, Fransa, İtalya, Avustralya, Kanada ve İspanya gibi sanayileşmiş diğer ülkelerde ulusal korumacı politikalar ve kamu lehine ekonomiye müdahaleler söz konusu olmaya başlamıştır. Böylelikle yaşanan özgürlük ve eşitlik mücadeleleri, ekonomik krizler ve artan işçi hareketleri beraberinde, başta ileri sanayileşmiş ülkelerde olmak üzere sosyal politika uygulamaları ilk kez gelişmeye başlamıştır (Erdal, 2012 : 56-80).

1.5.2. Woodrow Wilson ve ABD'de Sosyal Devlet ve Sosyal Politika

Yakın geçmişin tarihi gerçeklerine baktığımızda, Marx'ın ileri sürdüğü sömürüsüz toplum düzeni ideali gerçeğe dönüşmemiştir (Marx. 2015). Başta Sovyetler Birliği olmak üzere bir zamanlar, sosyalist blok içerisinde yer alan ülkeler de, 'işçi sınıfı' ihtilal yolu ile dahi yönetime gelememiştir. Buna karşılık sanayileşmiş kapitalist ülkelerde proleterleşme süreci, birçok sosyal ve siyasal tedbirler ile önlenmiş, sosyal refah seviyesi artan çalışanlar orta sınıflaşma sürecine girmişlerdir (Farnell, 2011 : Lobicilik). 20.yy'ın başlarında Batı dünyası, klasik liberalizmin öğretileriyle endüstriyel toplumun yarattığı sosyal soruna çözüm bulamayınca, gelişmiş ülkelerde liberalizm, yeniden yorumlanarak tekrar revize edildi. Bu bağlamda, Wilson'ın öncülüğünde ABD'de progressivism (ilerlemecilik) hareketi ile bir dönüm noktasıdır. ABD'de "İlerlemeci Hareket" ve İngiltere'de "New Liberalism", Fransa'da "Solidarism" adı altında yürütülen bu politika değişikliğinin nedeni nedir? Walter Benjamin tarihi, ressam *Klee'nin Angelus Novus* (Wikipedia : Angelus Novus) adlı eserindeki meleğe benzetir; geçmişe dönerek ölüleri canlandırmasını ve dökütüleri birleştirmesini engeleyen bu fırtına; kanatlarını sürekli açık tutmaya ve geçmişten uzaklaşmaya zorlayan; ilerlemedir (Bahçe,2011 : 175-206).

19.yy sonunda yaşanan endüstriyel gelişme, 1873-1896 iktisadi krizi ile yüzleşen ABD, büyük şehirler ile örüntülü, çok sayıda proletarya, çok sayıda zengin ve artan nufusla, yüksek bir toplumsal gerilim içindeydi (Oğuz, 2017 :2).

1873-1896 Krizi yol açtığı sonuçlarla kapitalizmin tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul görüyor. Friedrich Engels, İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu adlı eserinde 1880'lerden bahsederken, "iç karartıcı bir depresyon, bütün işkollarında ve bütün piyasalarda süregelen bir mal fazlalığı- yaklaşık on yıldır yaşadığımız bu" (Engels, 1997). İngiltere'de kriz, ekonominin yapısal zayıflıklarını derinleştirerek, İngiliz ekonomisinin yeni sanayileşen ABD ve Almanya karşısında gerileyişini göstermektedir (Kaymak, 2010:167-168). ABD'de her nekadar belirsizliklerle dolu çalkantılı bir dönem yaşanmış olsada krizin aşılmasında Wilson'ın aldığı kurumsal ve ekonomik tedbirler büyük bir önem arzeder.

1848'de yayımlanan Marx ve Engels'ın Komünist Manifesto ile yeni bir dünya düzeni kurmaya yönelik örgütlü işçi hareketi, tüm gelişmiş kapitalist ülkelerde büyük etki yarattı. Filizlenen ilk işçi mücadeleri, beraberinde sendikal faaliyetleri getirdi. İngiliz sendikacılığı ve işçi hareketleri de "Komünist Manifesto"dan etkilemişti. Bu etki bir devrim şeklinde değilde, sosyal eşitsizliklere dikkat çekme noktasında olmuştur. İngilizler, tabakalar arasındaki sosyal gerilimi azaltıkça, uzlaşma doğdu (Tütüncü, 2015, Kaymak, 2010). Sınıflar arası sosyal gerilimi azaltmakta başarılı olmuş olan İngiltere için, İkinci Dünya Harbi sonrasında kıta Avrupası devletlerinden belkide en büyük farkı, içeriden yükselen güçlü bir komünist akımının olmamasıydı (Kaymak, 2010 : 165-190). Gelelim ABD'ye….. "ekonomik milliyetçilik" politikaları ile parlak bir sanayileşme sürecine giren ABD'de, dünyanın en genç ve zengin kişileri vardı. Tröstler, almış başını gidiyordu. Theodore Roosevelt döneminde, bu zengin aileler, dünyada kaynak dağılımının eşitsizliğinden şikayet eder olmuşlardı. Bu nedenle 1989 yılında ABD Dış Ticaret Bürosu'nun etkisiyle ABD hükümeti, yeni pazarlara ve hammadde kaynaklarına ulaşmak, yeni imtiyazlar elde etmek ve rekabet gücünü artırmak üzere açık kapı politikasını uygulamaya koymuştu. Artık ABD tröstleri daha yayılmak daha da büyümek istiyordu. Fakat bir diğer tarafta, komünist hareket vardı ve işçiler arasında bu düşünce günden güne yayılıyordu (Hatipoğlu, 2015, Özkan, 2016).

1873- 1896 ekonomik krizi ABD için Wilson liderliğinde, eski yönetim politikalarına bir karşı çıkış şeklinde şekillenen "ilerlemeci hareket" ile

sonuçlanmıştır. 19.yüzyılın sonunda endüstrileşme ve kentleşme ile yaşanan büyük değişimler ABD'nin geleneğine yakışmayan bir yozlaşma yaratmıştı. 1890'lı yıllarda ortaya çıkan ve 1920'ye kadar ABD siyasal hayatını belirleyen ilerlemeci hareket, esas olarak, krizin yarattığı kaos ortamına karşılık olarak, sosyal reformlar, kadın hakları ve demokrasinin genişletilmesine yönelikti (Oğuz, 2017 : 6).

Woodrow Wilson'ın tröstlere karşı yürüttüğü haçlı seferinde, Roosevelt'ten bile açık sözlüdür. Anti tröst yasası ile tekellerin kırılması gereğine inanan Wilson'ın ekonomiyi kontrol etmeye yönelik yasa ve eylemleri ile ortaya çıkan ilerlemeci dönemi, "isteksizce yapılan ve kurumsal değişiklik olmaktan çok halk ayaklanmalarını bastırmaya yönelik reformlar" olarak değerlendirilmektedir (Hatipoğlu, 2015 : 160-163).

Demokratik bir sistemi, serbest rekabet ortamında herkese özgür gelişimi için fırsat eşitliği veren bir olgu olarak gören Wilson, bu fırsat eşitliğini bozduğu ve sosyal çatışma ile birlikte çalışanları sosyalizm eğilimlerini artırdığı için tröstlere karşıdır. Bu nedenle başkanlığı döneminde tröstelerin yarattığı haksız rekabeti önlemek için yasal düzenlemeler yapmış, yeni vergi yasası ise fakirlerin üzerindeki vergi yükünü zenginlere doğru kaydırmıştır.

İlerlemeci Hareketi ile klasik liberalizmin 20.yüzyıla uyarlanmasına yardımcı olan Wilson, modern ABD Liberalizmi'nin de kuruculuğunu yapmıştır. Böylece, Wilson, ilerlemeci hareket ile geliştirdiği modern liberalizm, sosyal demokrat düşüncenin ABD da önünü açtı (Oğuz, 2017: 23-24). Demokrat partinin bugünkü sol –liberal kimliğe kavuşmuşmasına vesile oldu. Wilson ile birlikte çalışmış ve Wilson hayranı, Keynes'in bir süre danışmanlığını yaptığı F.D.Roosevelt'de tıpkı Wilson gibi Demokrat Parti üyesidir ve Sosyal Güvenlik Kanunu'nun yapıcıdır. ABD Sosyal Güvenlik (SG) sisteminin kuruluş süreci, 1934 yılında Başkan F.D.Roosevelt'in Kongre'de yaptığı konuşma ve aynı yıl aralarında 5 hükümet temsilcisinin de yer aldığı "Ekonomik Güvenlik Komitesi'nin" oluşturulması ile başlar. Ocak 1935'de Kongre'ye Ekonomik Güvenlik Kanunu (The Economic Security Act) olarak sunulan teklif, 14 Ağustos 1935 günü "Sosyal Güvenlik Kanunu" (The Social Security Act) olarak yasalaşır. Ancak, Demokratların çoğunlukta olduğu mecliste Cumhuriyetçilerin, yasanın komünist anlayışın bir ürünü olduğu yönünde sert

eleştirilerine rağmen, Roosevelt Başkanlığındaki meclis oy çokluğu ile yasayı geçirmiştir (Alper, 2008 : 1-28).

Wilson, 1912 yılında seçim platformlarında dile getirdiği ana politikaları hayata geçirmek için bir dizi uygulamayı devreye sokmuştur. Yeni özgürlük (New Freedom) olarak adlandırdığı bu anlayış, T.Roosevelt'in, tröstlerle sözde mücadelesini farklı bir platforma taşımıştır. Roosevelt, tröstlerin ortaya çıkışını kaçınılmaz olarak değerlendirmiş, yönetsel kontrol mekanizmaları ile bu büyük şirketlerin eylemlerini kontrol altına almayı uygun görmüştü. Tam tersine, Wilson, iş dünyasını bu tekellerin tıkadığını düşünüyordu. İlerici hareket ile iş dünyasını özgürleştirmek, fırsat eşitliğini yaymak istiyordu. Zira, bu şirketlerin gücünün iktidara taşınmasından kaçınmak istiyordu. Wilson, Devlet kontrolünde de olsa tröstleri karşı olduğunu, 1912 seçim kampanyasında Roosevelt'in yasallaştırma çalıştığı tekelleri tehlikeli arabalar benzetir ve bu arabalara, ABD'nin ehliyet vermesinin türlü sıkıntılara yol açacağını söyler (Hatipoğlu, 2015 : 327).

Bütün bu ekonomik ve sosyal gelişmelerin yarattığı sosyal bunalımlar, liberal demokrasisiyi yapısal değişime zorlamıştır. Böylece, müdahalecilik gittikçe artmış, siyasal iktidar bir yandan sosyalleşirken, özgürlük burjuva tekelinden çıkararak halka doğru eşitlenirken, kamusal alanın iş yaratma sorumluluğu kamu iktisadi teşekküllerini artırmıştır. 1945-1970 arası bu dönemin işçilerin altın çağı olarak nitelendirilmesinin nedeni budur (Albayrak, 1996 :96).

Sözün özü, 20.yüzyılın başlarında Batı Dünyası klasik liberalizm öğretileriyle endüstriyel toplumun yarattığı sosyal sorunların çözülemeyeceğini görmüştü. İşçiler arasındaki memnuniyetsizlik ve hareketlenme tarihte hiç görülmediği düzeyde örgütlü ve bilinçli idi. Zira, sanayileşmiş ülkeler, çeşitli şekillerde bu sosyal gerilimi azaltma yoluna gidiyordu. Bu konuda iki ülkenin başarılı olduğunu söyleyebiliriz. İngiltere ve ABD….ABD Başkanı ve siyaset bilimci Woodrow Wilson, başlattığı ilerici hareketin esas amacı, endüstriyel toplumun yarattığı bireyciliği, siyasal iktidardan uzaklaştırmaktı. ABD'nin gerçek girişimcilerinin çalışan ve tasarruf edenlerin, orta sınıfın, zenginliği elleri tutmuş bir avuç kişi tarafından engellendiğini belirten Wilson, herkese eşit fırsat verilmesi gereğini savunuyordu. ABD liberalizmini dönüştüren

Wilson, herkese özgürlük ve eşit rekabet şartları vaad ediyordu. Sosyal adaletin sağlanması yönünde atılan bu adım, belli ki ABD'yi komünizm tehlikesinden korudu (Oğuz, 2017 : 12).

Wilsoncu liberal enternasyonalizmin ilerlemeci hareketinin en bariz yansımalarından bir tanesi de, Milletler Cemiyeti çatısı altında bulunan bütün anti-demokratik devletlerin zamanla demokratik dönüşümlerini gerçekleştirebileceklerini böy/lece, küresel barışın sağlam bir zemine oturacağını beklemeleri olmuştur (Güç, 2015 :153).

Bretton Woods Anlaşması ile başlayan yeni dönem ile ABD, İkinci Dünya Harbi sonunda batılı ülkelerde yükselen sosyalizm tehdidi ve güçlü sosyalist partiler ile sendikalar karşısında meşruluk krizini aşmak üzere refah devleti uygulamaları için ABD'nin sağladığı kredilerle finanse edilen kalkınma programları beraberinde yeni işbölümü sistemini kurmuştur (Kaymak, 2016 :85).

Kim derdiki, 21.yüzyılda ulusüstü şirketler küresel ekonomi imparatorlukları haline dönüşecek. Zira, küresel şirketlerin ticaret ve yatırımlarını tam bir serbesti içinde yapabilmeleri ve yatırım yaptıkları ülkelerde herhangi bir ekonomik-politik engelle karşılaşmamaları için devletlerin ulusüstü kurum ve örgütler tarafından "yapısal bir sınırlayıcı" zoruyla yetkilerinden arındırılmaları düşündürücüdür (Türe, 2003 : 41-52).

1.5.3. Keynesyen Refah Devleti ve Sosyal Politika

Ticari kapitalizmin gelişimi ile işçi sınıfı tarihte yerini almış fakat acımasız çalışma şartları beraberinde sömürü ve sınıf düzenine karşı hareketi tetiklemiştir. 1830'lu yıllar da Avrupa da sosyalist düşünce ve işçi hareketleri yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Belçika, Polonya ve Alman Devletleri başta olmak üzere, Fransa'da da işçi hareketleri, halk kitlelerini tetiklemiştir. İngiltere'nin liderliğinde gerçekleşen Birinci Sanayi Devrimi ardından yaşanan sanayileşme süreci ile ağır çalışma koşulları işçilerin sosyal hak arayışlarına girmesine neden olmuş ve 1830'lu yıllarda seçim mevzuatı gibi toplumsal ve siyasi alanda bir dizi liberal reformun yapılması ile sonuçlanmıştır. 19.yüzyılın başlarında İngiltere ve Fransa da gelişen sosyalist düşünce

ve sosyal hak temelli mücadeleler, sonra Almanya gibi devletlere sıçramıştır. Esas olarak, 18.yüzyıldan gelen Aydınlanmacı ve evrensel fikirler, 19.yüzyılda biraz değişerek, yerini toplum ve sınıf farklılıklarını öne alan fikirlere bırakmıştır. Bu dönemdeki sosyalistler, kollektif hakları, liberaller ise bireysel hakları savunmaktaydı (Uslu, 2014).

1860'lardan itibaren örgütlü işçi hareketlerinin yükselişe geçmesi, ücretlerinin sınırlandırılması sonucu, artı-değer oranını artırma yolundaki çabalarının engellenmesi ile neticelenmiştir. Hızlı sanayileşme ile birlikte yapılan uzun dönemli yatırımlar, sermayenin devir hızının düşmesine neden olmuş ve en nihayetinde kâr oranlarındaki azalma 1873-1896 krizine neden olmuştur. Bu kriz, gelişmiş kapitalist ülkeleri, Pazar ve hammadde kaynaklarını kontrol etmek üzere emperyalist politikalara doğru yönelmeye itmiştir (Kaymak, 2010:192). 1900'lü yıllarda ABD'nin "açık kapı" politikası adı altında Mezopotamya petrol kaynaklarına ulaşmak için çabalaması bu nedenledir.

Özetle, Batı toplumlarında ticari kapitalizm ile zenginleşen burjuvazinin önderliğinde 19. Yüzyıla kadar süren ve monarjiye karşı verilen mücadele sonucunda, liberal demokrasiye geçilmiş ve klasik haklar kazanılmıştır. Sosyal hakların kazanımı ise liberal demokrasiye geçen devletlerin, serbest ticaret ve rekabet dayalı ekonomilerin büyümesi için çalışan nüfus üzerinde yarattıkları acımasızlıklar, haksızlıklar ve adaletsizliklerin bir sonucu olarak, yayılan sosyalist düşünce önderliğinde örgütlü işçi hareketleri ve devrimleri ile elde edilmiştir.

Sosyalizm felsefesi bir dalga gibi işçi hareketlerini ve toplumsal devrimleri tetiklemiş ve dünya genelinde sosyal hakların kazanımı sağlamış olsada, Uluslararası insan hakları beyannamesi gibi Uluslararası hukukta yer bulamamıştır (Sencer, 1990). 18. yüzyılın ilk yarısında başladığı düşünülen işçi hareketleri ve mücadelesi, çalışanların ekonomik ve toplumsal talepleri doğrultusunda bilinçli ve amaçlı bir şekilde gerçekleştirilmiş ve bu toplumsal muhalefet, somut kazanımlarını 19.yüzyılın ilk yarısında elde etmiştir. Siyasal olarak örgütlenmiş işçi sınıfının uzun ve zorlayıcı siyasal mücadelesi, aynı zamanda sosyal demokrasinin doğumuna yol açtı (Bahçe, 2011).

Wagner, 1800'lü yıllarının sonuna doğru başlayan ve 1960'lara kadar devam eden dönemi örgütlü modernlik olarak tanımlar ve sosyal devletin ise bu örgütlü moderliğin doruk noktasında oluştuğunu ifade eder. Jessop ise, İkinci Dünya Harbi'nin sonundan 1970'lere kadar süren Keynesyen ekonomik politikaların, sol ve sağ ile sermaye ve emek arasında sosyal devlet tarafından yönetilen piyasa ekonomisi ile geniş tabanlı bir mutabak sağlandığı böylelikle çatışan çıkarların uzlaştırıldığını ifade etmektedir.(Şanlı,2004) Böylelikle, temelleri 19.yüzyılın ortalarında atılan sosyal devlet, özü itibarıyle sanayi devriminin sefalete mahkum ettiği işçi sınıflarından gelen itirazın bir sonucudur (Aydın ve Çakmak, 2017 : 1).

Şu halde, Sosyal Devlet'te önemli olan sosyal ihtilafların sosyal temaslarla giderilmesidir. Şöyleki, endüstri çağının Sosyal Devlet fikri, sosyal yükselmenin teminat altına alınması, ortaklığın kurulması ve geniş tabakaların kollektif varolma ve varlığının muhafazası için devletin tedbir alması olarak yorumlanabilir. Zira, Sosyal Devlet, klasik Devlet kavramı ile endüstriyel sınıf toplumu arasındaki tezatları sosyal entegrasyon yoluyla gidermeye çalışan modern endüstri çağının bir Devletidir. Buradaki Sosyal Entegrasyon, endüstri toplumunun tekleşmesidir, şöyleki, bünyesindeki mevcut sınıfların çatışmasının devamlı berteraf edilmesi sonucu tekleşmesidir (Huber, 1970 : 35-40).

Laissez Faire ekonomi politikalarının 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'na sebebiyet vermesi, beraberinde ekonomiye devletin müdahalesine dayalı Keynesyen Refah Devleti dönemini getirir. Keynesyen refah devleti, emek piyasalarına çalışan lehine müdahale eden devletler tarafından desteklenirken, fordist üretim sisteminin avantajlarını kullandı ve dünyada sosyal devlet ve sosyal politika kavramını yaygınlaştırdı. Ancak, post fordist ekonomik sisteme geçiş, 1970'lerde yaşanan ekonomik krizler, vatandaşlık esasına dayalı sosyal demokratik ekonomik sistem olan Keynesyen Refah Devletinin dönüşümüne neden oldu. "Schumpeterci Rekabet Devleti", 1980'ler de uluslararası finans örgütlerinin öncülüğünde uygulamaya konuldu (İçke &vd, 2012 : 2-6).

1.5.4. Türkiye'de Sosyal Politikanın Gelişim Süreci

1.5.4.1.Cumhuriyetin Kuruluşundan 1961 Anayasası'na 1. Dönem

1850 yılına kadar yabancılardan borç almayı ayıp sayan Osmanlı İmparatorluğu, 19.yüzyılın sonlarına doğru, kapitülasyonların mengenesine düşmekten kendini kurtaramamıştı. Osmanlı ekonomisi ve ticareti, giderek sırtını yabancılara, azınlıklara, dayamak zorunda kalmış; iğneden ipliğe, tuğladan Marsilya Kiremidine, tenekeden gaz hunisine kadar nerdeyse tüm ürünleri ya dışardan ithal ediyor ya da azınlıklar tarafından yapılıyordu.

Sorunların yığını ile karşı karşıya kalan, savaşların yorgunu ulusla; ulusal kurulma, ulusal koruma ve ulusal donatım sağlanması ve de ekonomik, sosyal kültürel yönlerden de bir devlet ve toplum çatısı oluşturulması Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurucularının başlıca tasası idi. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, ekonomik bağımsızlığa dayanmayan siyasal bağımsızlığı yeterli bulmuyordu. Türklerin, ticari ve sanayi geleneğinden çok savaş geleneği vardır, bu nedenle "Devletçi" yönetime Türk ulusu yatkındı, devletçiliği yadırgamadı. Zira, Türkiye gerçeklerine uygun, özel teşebbüsü reddetmeyen devletin ekonomik ilişkilere türlü yollardan katılmasını sağlayan bir yönteme gidildi (Babüroğlu, 1982: 513).

Türkiye, on dokuzuncu yüzyılın başından beri, kendini geliştirmeye çalışan bir ülkedir. İlk kalkınma çabaları, Japonların kapalı ve azgelişmiş bir ülke oldukları döneme, yani neredeyse, iki yüz yıl öncesine kadar gider. Bu gerçek, Türkiye'nin kalkınmasının, Cumhuriyetin ilanı öncesine kadar dayandığını gösterir. Maalesef Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu Libya savaşı (1910-1911), Balkan Savaşı (1912-1913), Birinci Dünya Savaşı (1914-1918), Kurtuluş Savaşı (1919-1922) sonrasında mümkün olabildi. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nden alınan ekonomik miras zengin değildi. Türkiye ve Avusturya, 1920'lerin başında imparatorluklarını kaybetseler de ekonomik gelişme seviyeleri birbirinden oldukça farklıydı. Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılının ekonomik göstergelerine göz atıldığında, Türkiye'nin ne kadar fakir ve az gelişmiş olduğu gözlenir. Ancak, 1923-1935 yılları arasında kişi başına Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) oranı neredeyse %30 oranında arttığı ve 1923-1950 döneminde ise Türk insanının refah oranının ikiye katlandığı gözlemlenir. 1923-1930 dönemleri boyunca, GSMH'deki ortalama büyüme oranı

%9,6 ile yüksek bir büyüme oranını yakalamıştır. 1930'lardaki ekonomik durgunluğun sebebi, öncelikle Türkiye'nin bir imparatorluktan bir ulus devlete küçülmesidir. Böylece, Suriye, Irak, Lübnan, Filistin, Arap yarımadası pazarlarını kaybetti. İkincisi nüfus mübadelesi nedeniyle Yerli Rumlar ve Ermenilerin kaçışı, Üçüncüsü, Türkiye, bu azınlıkların göç etmesiyle, birincil sermaye birikimi ve girişimciliği büyük oranda kaybetti. Böylece, Trabzon, Samsun, Mersin, İzmir ve İstanbul gibi liman şehirleri de ekonomik aktivitelerini kaybetti.

Üst üste savaşlar sonrası yıpranan ekonomi ile mücadele eden Türk hükümeti, Stalin yönetimindeki Sovyetler Birliği'nin, dünya ekonomik bunalımı yıllarındaki inanılmaz "ekonomik başarısı"ndan etkilendi. 1932 yılında Başbakan İsmet İnönü'nün Sovyetler Birliğini ziyareti sonucu, mali ve teknik yardım alan Türkiye, Birinci Beş Sanayi Planı'nı uygulamaya geçmiştir.

Şüphesiz ki, "Devletçilik", çöken ekonominin iyileştirilmesi için alınan bir pragmatik karardan öte, modern ekonominin kurulması için bir ideolojik seçimdir de (Akalın, 1995: 25-38).

Atatürk, Türk halkına yalnız hürriyet sağlamakla kalmamış aynı zamanda zamanımızın hukuk ve devlet anlayışına uygun olarak bir takım sosyal ve ekonomik hakları tanıyan güvenceler sağlamıştır. Atatürk döneminin ekonomik ve sosyal politikaya icraatı arasında, Toprak Reformu, Kooperatifçilik, Okuma-Yazma Seferberliği, Kadın Hakları, Halk Eğitimi gibi davalarını yanında çağdaş dünyanın sosyal ilkelerine uygun bir İş Kanunu'nun gerçekleştirilmesi, Kemalist rejiminin başarılarından olmuştur (Fer, 1982 : 5).

Kurtuluş Savaşı ile özgürlük mücadelesi devam ederken, yeni devlet önemli sayıdaki işçi grubunun ağır çalışma koşulları içinde bulunduğu Zonguldak ve Ereğli kömür bölgesindeki durumu ele almıştır. Arka arkaya iki yasa çıkarılmıştır. İlki 28 Nisan 1921 tarihli "Zonguldak ve Ereğli Havzai Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Manefil Umumiyesine Füruhtuna dair 114 sayılı Kanun". İkincisi, 10 Eylül 1921 tarihli "Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik 151 sayılı Kanun." Böylece , 1921'de çıkarılan bu iki Kanun ile, çalışma

alanı ilişkilerinde geniş koruyucu kurallar getirmiş, aynı zamanda, sosyal sigortalar ile ilgili bazı kurallara da yer vermişti. 1921 yasasının en önemli sosyal politika düzenlemesi ise, günlük çalışma süresini 8 saatte sınırlandırması ve işçilere ödenecek asgari ücretin belirlenmesi için Amele Birliği, İktisat Vekaleti ve işveren temsilcilerinden oluşan bir komisyonun oluşturulmasını öngörmesidir (Talas, 1983: 375).

Pekçok ülkede olduğu üzere Türkiye'de sosyal sigortalar, öncelikle korunmaya en muhtaç olan işçi kategorisinden başladı. Böylece, 1930 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile kadın ve çocuk işçiler için ilk düzenlemeler getirildi. 1932 yılında Türkiye ILO'ya üye oldu ve sosyal politikanın asgari normlarına uyma yönünde gerekli yükümlülükler kabul edildi. Böylece, Türkiye dış ilişkilerde ILO'dan kaynaklanan uluslararası yükümlülükleri yerine getirmeye büyük özen gösterdi (Can, 2014). 1936 tarih, 3008 sayılı İş Kanunu ile işçilerin sağlığının korunmasına yönelik maddeler (7.Bölüm 173-180.maddeler), Atatürk'ün çalışma hayatına dair ne kadar önemli ve geleceği öngörür nitelikte sosyal uygulamalar yaptığının ispatıdır. İlgili bölümlerde çırak yaşı (12) ve çalışma sürelerinden başlayarak, çalışma yerlerinin belirlenmesi; tüm işçilerin çalışma saatleri ve işyeri güvenlikleri, gebeler ve süt veren kadınlar için özel hükümler, belli işçi sayısına (50) göre tabip bulundurma ve 500'den yukarı işçi için iş verenin hastane yaptırma zorunluluğu vardı. 1930 yıllarda Türkiye'de büyük bir endüstri veya işçi sayısı olmamasına rağmen bu derece modern bir uygulama getirilmesi "sosyal devlet" uygulamalarının dünyadaki en güzel örneklerindendir. Bununla birlikte, Atatürk dönemi sağlık politikası incelendiğinde, sağlık personelini devlet hizmetinde tutmak için uyguladığı ücret politikası, Anadolu'nun dört bir yanına sağlık hizmetinin götürülmesi noktasında hassasiyeti, koruyucu ve tedavi edici hizmetlerin (devlet hastaneleriyle) sağlanması çok önemli sosyal devlet uygulamaları arasındadır (Özkan, 1982: 202-203).

1936 yılı 3008 sayılı "İş Kanunu", işçilerin asgari ücretleri, günlük ve haftalık azami çalışma süreleri, işçi sağlığı ve iş güvenliği tedbirleri, işçilerin akit ve ücret haklarının teminata bağlanması; iş ve iş bulma hizmetlerinin Devlet eliyle yürütülmesi, çeşitli risklere karşı çalışanları koruyan Sosyal Sigortalar sisteminin kabulü, iş ihtilaflarının uzlaştırılması ve mecburi tahkim yoluyla çözülmesi gibi ana hükümler, o

günün şartları bakımından memleketimizi dünyanın ileri ülkelerindeki sosyal politika standartlarına yaklaştıran önemli adımları teşkil etmiştir (Şişman, 2017 : Can,2014).

Bununla beraber, dönemin İş Kanunu'nda sendikalara ve grev hakkına yer verilmemiş olması, zaman zaman eleştirilere maruz kalmıştır. Ancak, ülkemizin 1930'lu yıllarda ekonomik şartları göz önünde tutulduğunda bu eleştirilerin gerçekçi değer taşımadığı ve yersiz olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönem, bütün dünyanın harp tehlikesi altında, hazırlıklarını sürdürdüğü, silahlanma yarışının yapıldığı, otoriter rejimlerin çoğaldığı bir dönemdir. Osmanlı'dan devralınan ekonomik yapının tarıma dayalı olması ve henüz başlangıç aşamasındaki iktisadi gelişmenin yapısal işsizlik ile niteliksiz işgücü ile karşı karşıya olması çok önemli engellerdi. Atatürk'ün iş hukuku alanındaki işçi-işveren-Devlet üçlüsüne dayanan sosyal politikası onun her alanda barışçı olan felsefesinin sosyal barışa yönelik bir uygulaması olmuştur (Fer, 1982 : 4).

5 Haziran 1946 tarih ve 4919 sayılı yasa ile 1938 yasasında önemli değişiklikler yapılmıştır. Böylece dernek kurma özgürlüğü yeniden serbestlik ilkesine kavuşmuştur. Yasadaki bu serbestlik ilkesi, 1956 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Böylece, 1946 seçimlerinin çok az bir zaman öncesi Türkiye sendikacılık yasallık kazanmıştır. (Mahiroğulları, 2003: 1-27).

Türkiye, bilhassa, 1945 sonrası ABD ile yakınlaşması nedeniyle, 1946'da Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişikliğe bağlı olarak hızla kurulan işçi sendikaları içinde aynı yıl marksist sendikaları kapatıp, ABD'de uygulanan ılımlı sendikacılığa uygun zemin kurulmaya çalışılmıştır. Yine bu doğrultuda, 1947'de kabul edilen 5018 sayılı Sendikalar Kanunu ile sendikaların siyasetle uğraşmaları ve 'milli menfaatlere' aykırı faaliyetlerde bulunmaları yasaklanmıştır. Türkiye'de sendika kurma hakkına dair ilk kanun, 1947 yılında çıkarılan 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanundur. Ancak, ilgili kanunun, sendikalar üzerinde yargı denetimi yanı sıra yoğun idari denetime olanak sağlaması, katı bir siyaset yasağı getirmesi, uluslararası mesleki kuruluşlara üyeliği Bakanlar Kurulu'nun iznine bağlaması gibi nedenlerden pek çok eleştiriye maruz kalır. İlaveten, 1940 yılında çıkarılan Milli Koruma Kanunu 1960 yılına kadar yürürlükte kalır ve çalışma ilişkilerini olumsuz etkiler (Toprak ve Schulberg, 2008 : Öztürk, 2009 : Şişman, 2017).

1.5.4.2.Devletçilikten Sosyal Devlete 2.Dönem

1937'de Anayasa'ya giren devletçilik ilkesi 1961 Anayasası ile kaldırılır ve sosyal devlet ilkesi getirilir.Anayasa Mahkemesi'nin 1985 tarih, 4 sayılı kararında: dönemin devletçilik ilkesinin katı ve doktriner olmadığı, günün koşullarına uygun az gelişmişlikten kurtulmak için uygulandığı konusuna vurgu yapılmıştır (Gözler, 2000 : 156-198).

İkinci Dünya Harbi sonrası popüler hale gelen kalkınmacılık yaklaşımı ve ithal ikameci sanayileşme süreci gelişmekte olan ülkelerde yüksek ekonomik büyüme rakamlarına ulaşılmasını sağladı. İlaveten, desteklenen yerli üretim ve çalışma ilişkileri ile geliri tabana yayan sosyal devlet, sosyal politikalar ile yaygınlık kazandı (Gümüş, 2010 :303).

1961 Anayasası, kişi hak ve özgürlüklerine de geniş yer bir yer verir. Klasik demokrasinin sağladığı kişi hak ve özgürlüklerinin yanısıra, ilk kez, iktisadi sosyal haklar ve ödevler (madde 53) düzenlenir. Aynı zamanda 46. Madde ile tüm işçi ve işverenler için sendika kurma ve katılma hakkı tanınarak özgür sendikacılığın temelleri atılır. 47. Madde ile toplu iş sözleşmesi yapma ve grev hakkı düzenlenir. 15 Temmuz 1963 tarihli ve 274 sayılı Sendikalar Kanunu, 15 Temmuz 1963 tarihli 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu, 9 Haziran 1965 tarih ve 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanunu ile 1961 Anayasası hükümleri işlerlik kazanır. 1961 anayasasında, temel kalkınma stratejisi olarak, ithal ikamesine dayalı planlı kalkınma politikasına yer verir (Altan, 2007 : 75, Mızrak, 2017 : 116).

1961 Anayasasının yarattığı özgürlük ortamında 60'lı yıllarda siyasal iktidarı rahatsız edecek kadar yoğun bir şekilde örgütlenme patlaması yaşanır ve 1965 yılında üst noktaya ulaşır. Bir yandan cemaat merkezli örgütlenmelerin, din, sosyal yardım, cami, okul, yurt, kuran kursu, köprü, baraj, dernek gibi gelişimi devam ederken; işçi ve memur gibi sınıf temelli örgütlerin sayısında artış görülür. Devletin iç örgüt yapısını ve devlet-toplum ilişkilerini çoğulcu-demokratik bir çerçeveye göre belirleyen, bilhassa temel hak ve özgürlüklerle ilgili liberal-demokratik hükümleri ile iktisadi ve sosyal haklarla ilgili de sosyal devlet vurgusunu öne çıkaran 1961 Anayasası, dönemin siyasal dengelerinin üzerinde bir Anayasa'dır (Tarhan, 2010 : 93-95).

1961 Anayasası'nın 2.maddesinde tanımlanan sosyal devlet ilkesini gerçekleştirmek için, Sosyal ve Ekonomik Hükümler" başlığı altında, devlete kalkınma planları hazırlama görevi verilirken, ekonomide kamu kesimine ayrı bir yer verilmiş, planlama, anayasal zorunluluk haline gelmiştir (Takım,2011). 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi öncesi DP tarafından, Türkiye'ye davet edilen ve gelen Jan Tinbergen başkanlığındaki heyet bir "Merkezi Planlama Teşkilatı"nın kurulması yönünde görüş bildirmiştir. 30 Eylül 1960 yılında kurulan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), 1961 Anayasası'nın 41. maddesinde, "İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek, bu maksatla milli tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma planları yapmak" hükmüyle sağlamlaşır. Böylece, 1961 Anayasası'nı oluşturan ilkeler şu şekilde ifade edilebilir : (1) Bireysel hak ve özgürlükler; (2) Sosyal hak ve özgürlükler; (3) Toplum yararının üstünlüğü ve hızlı kalkınmanın ve merkezi planlamanın temel hukuk prensiplerine katılması ile sosyal devlet ilkesinin merkezileştirilmesi (Asar,2017 : Somel, 2015).

Denilebilirki, 1961 Anayasası ile hukuken geçerlilik kazanan sosyal devlet ilkesi ve tamamlayıcısı olarak bireysel ve sosyal haklar, planlama, merkezi yönetim ve ithal ikameci politika bir bütün olarak uygulanır.

Bu dönemde, kamu iktisadi kuruluşlarının ve üretimin artması ücretli çalışanların sayısını da artırır ve 1970'lerin sonunda, sadece İş Kanunu'na tabi işçi sayısı 2 milyonu geçerken; sendikalı işçi sayısı da, gerçekleri yansıtmayan resmi rakamlar bir tarafa buakılacak olursa, 1 milyonu aşacaktır.

Bu dönem sendikaların siyasal etkinlikleri açısından da bir öncekinden farklıdır. Öyleki, sendikal hareketin niteliği, görev ve felsefesi üzerindeki görüş ayrılıkları, sendikal hareket içerisinde siyasi farklılaşmalara yol açacak; süreç farklı görüşler taşıyan konfederasyon seviyesinde örgütlenmelere ulaşacaktır. 1952'de kurulan Türk-İş'ten sonra, 1967'de daha sol bir görüşe sahip olan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) kurulacak ve bunu çeşitli siyasal görüşteki partilere yakın başka konfederasyonlar takip edecektir. Daha çok kamu işyerlerinde örgütlü olan Türk-İş partiler üstü sendikacılığı savunurken, DİSK siyasal partilerle ilişkilerinde

daha etkin bir tavır takınacaktır. Tam da işçilerin seçim baskısı üzerine, Kemal Karpat'ın saptaması önemlidir. "Resmen inkâr edilmekle beraber, Türk işçi sınıfı gerçekte politika ile ilgilenmiştir; bu ilgiliyi kendi başına harekete geçerek ve bilhassa büyük partilerden birini destekleyerek göstermiştir; ama bu hareket açıkça işçi teşekkülleri adına yapılmamıştır." İşçilerin siyasi süreçlere katılımları, konumlarına bağlı olarak çok farklı kanallar ve düzeylerde gerçekleşir. Sanayi işçisinin, genellikle Demokrat Parti'yi (DP) desteklediği görülür. "Yaşam pahalılığından ve Demokratların örgütlenme özgürlüğü ve grev hakkını tanımamasından yakınsalarda, pek çok işçi oyunu yine de iktidardan yana kullanmıştır." Örneğin bir gazetenin 1961 yılı seçimleri öncesi yaptığı yoklamanın neticesinde, Şişe-Cam, Deri Kundura, Tekel gibi büyük kuruluşların çalışanlarının seçmenlerin büyük bölümünü oluşturduğu bir sanayi bölgesi durumunda olan Beykoz'da daha önceki seçimlerde demokratların kazanmalarında mühim bir rol oynadığını ifade eder. 14 Mayıs seçimlerinden hemen önce yapılan bir kamuoyu yoklamasında İzmir'de işçiler arasında en yüksek oyu alacak olanın %73 ile DP olacağı ortaya atılmıştı (Koçak, 2008 : 91).

Özet olarak, 1960-1980 dönemi, 12 Mart sonrası dönemin ilk yılları ve 1970'lerin son yılları hariç tutulursa; siyasal ve iktisadi açıdan olduğu kadar, çalışma yaşamı açısından da önemli gelişmelerin ve özgürlüklerin olduğu ve bunun ücretlilerin çalışma ve yaşama koşullarına olumlu yönde yansıdığı bir dönem olarak tezahür etmektedir (Makal, 2003:137, Koçak, 2008 : 90-91).

1.5.4.3.Üçüncü Dönem: 1980 Sonrası

Dünya Bankası'nın 1980'li yıllara kadar, Keynes'in gelişmiş ülkelere önerdiği devlet müdahalesi ve planlı kalkınma modeli Harrod-Domar modeli ile GOÜ'lere aktarılmıştır. Modele göre azgelişmişliği çözmek için tasarruf ve yatırımları artırmak gerekir. R.Nurkse ve N. Kaldor'un düşüncelerinin de desteklediği bu modele göre; GOÜ'lerin dış talep yerine iç talebe bağlı gelir esnekliğinin yönlendirilmesi ve bu ülkelerde planlı kalkınmanın uygulanması ileri sürülmektedir. Ancak, 1980'li yıllara gelindiğinde devlet müdahalesine dayalı ithal ikâmeci planlı kalkınma modeli sona ermiş yerine devlet müdahalesinin azaldığı ihracata dayalı neoliberal kalkınma modelini geçiş yapılmıştır. Böylelikle, neoliberal politikaların uygulayıcısı olarak Banka ve Fon "Yapısal Uyum Politikalarını", bu süreci yönetmek üzere gündeme

koymuştur (Soyak ve Eroğlu, 2008: 1-14). Dünya Bankası'nın, 1980'li yılllara kadar Türkiye'de ithal ikâmeci dış ticaret politikasını destekledi, ancak 1978 yılında Robert McNamara başkanlığındaki Dünya Bankası yeni bir dönemi başlattı.

Zira, Türkiye'deki politika değişimlerinde asıl itici güç, dışsal dinamiklerden kaynaklanmış olmasıdır. Bununla beraber dışsal aktörlere, yurtiçi sermaye burjuvazisi de destek vermiştir. Jessob'ın yerel işbirlikçi dediği bu grup, örneğin Tusiad, 24 Ocak 1980 kararlarına karşı çıkmazken, Turgut Özal Başbakanlığında, ihracata dayalı sanayileşme politikasına karşı çıkmıştır. 1983 seçimlerinde Koç ve Sabancı gibi büyük sermaye temsilcileri, "Milliyetçi Demokrasi Partisi"ni destekleme eğilimi göstermiştir. Bu tavrın, ekonominin ithal ikameci yapısının hızlı bir biçimde dönüştürülmesine duyulan tepki ve endişeden kaynaklandığı söylenebilir (Öniş ve Şenses, 2007, Akyol, 2009).

Şenkal (2007), sosyal politikanın araçlarını, kamu müdahalesi, sivil toplum ve uluslararası sosyal politika kuruluşları ile uluslararararası toplum olarak sınıflandırır. Kamu müdahalesi, bilhassa az gelişmiş ve gelir dağılımı bozuk olan ülkelerin orta sınıf oldukça küçük olmasından dolayı, başta planlama olmak üzere, emek piyasalarına müdahaleyi sağlayan yöntemlerdir. Burada, sivil toplum ile sosyal politika arasındaki ilişkinin çok eskilere dayanması ile birlikte, gerek Dünya Bankası gerekse BM sivil toplum ile işbirliği süreçlerini artırarak sürdürmektedir. Bilhassa Dünya Bankası politikalarını sivil toplum örgütlerinin muhtemel tepkilerine göre belirlemekte veya yumuşatmaktadırlar. 2000'li yıllarda faaliyete geçen, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Dünya Bankası ile Türkiye'de işbirliği yapan sivil toplum örgütüdür (Şenkal, 2007 : 57-66, TEPAV, 2016).

Şenkal (2007), uluslararası sosyal politika aktörleri arasında gösterdiği Dünya Bankası, diğer uluslararası sosyal politika aktörleri ile ulusal düzeyde sosyal politikalarının şekillendirilmesinde, gelir dağılımın düzenlenmesinde ve sivil toplumunun geliştirilmesinde işbirliği konusunda birlikte hareket etmektedir. (Şenkal, 2007 : 57-68).

DPT ve Dünya Bankası gibi kurumlarda çalıştıktan sonra 12 Eylül Darbesi ardından yeniden kurulan siyasal sistem içerisinde başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı görevlerine gelmiş olan Turgut Özal'ın belki de en belirgin özelliği pragmatist bir yaklaşıma sahip olmasıdır. Muhafazakâr kökenlerini Batıcı çizgiyle birleştiren Özal, 24 Ocak 1980'de alınan ve Türkiye ekonomisinin neoliberal dünya ekonomisine eklemlenmesi sürecinin kilometre taşı olan kararların mimarıdır. Dış ticaretin geliştirilmesi ve ihracatın artırılması ve yabancı sermayenin ülkeye getirilmesi gibi amaçlar, Özal'ın ekonomi anlayışının merkezinde yer almış ve dış politika kararlarıda bu çerçevde alınmıştır (Erhan ve Embel, 2015).

24 Ocak 1980 tarihli kararların ardından Haziran ayında IMF ile yapılan üç yıllık stand-by düzenlemesi Türkiye'nin yeni sağ politikalara geçişinde izlenen politikalar arasındadır. Böylelikle, Türkiye'de Şili'deki gibi bir darbeyle kolaylaştırılan neoliberalizme geçiş diğer boyutlarıyla olağan ve dünya kapitalizmin gelişmesine uygundur. Türkiye, 24 Ocak 1980 kararları ile başlatılıp, 12 Eylül darbesi ile kolaylaştırılan süreçte, köklü neoliberal dönüşümün uygulandığı ilk ülkeler arasında yer alır. Nitekim, Türkiye için yapısal uyum politikalarının tasarımı öncelikle OECD ve Dünya Bankası çevreleri tarafından yapılmıştır (Boztepe, 2015:73).

1983 genel seçimleri sonucunda iktidara gelen Turgut Özal, başbakanlığı boyunca aşağıda belirtilen politika değişikliklerine gitmiştir.

- Türk Parasını Koruma Kanunu değişmiştir.
- Esnek kur politikasına geçilmiş, Türk lirası konvertble olmuştur.
- İMKB kurulmuştur.
- Fiyat kontrolleri kaldırılmıştır
- İthalat yasakları ve kotalar kaldırılmıştır
- Bütçe-dışı fon uygulamaları başlatılmıştır.
- Özelleştirme çabalarına girilmiştir.
- Yabancı yatırımlar teşvik edilmiştir.

Bu dönemin en önemli sonucu, 1981-1988 yılları arasında ihracatta yaşanan % 300'e yakın artıştır. Böylelikle, ENKA Holding, Toprak Holding gibi kuruluşlar ortaya çıktı. Aynı zamanda Anadolu'nun farklı (Denizli, Çorum, Gaziantep, Kahramanmaraş, Konya gibi) merkezlerinde "Anadolu Kaplanları" olarak adlandırılan bazı firmalar hızlı bir gelişim sürecine girmiştir. Bu firmalar, genel olarak dini eğilimleri ağır basan kişilerin oluşturduğu girişimlerdi. Özal ile birlikte yükselişe geçen bu yeni sermaye sınıfı 1990 yılına gelindiğinde Erol Yarar liderliğinde –TÜSİAD'a alternatif MÜSİAD (Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği) isimli muhafazakar/dindar işveren örgütünü kurdular. Muhafazakar gruplar yine iktidarın yaptığı yasal düzenlemeler kanalıyla "islami bankacılık" adı altında finansal alanda da kendilerine yer edindiler (Erdoğan, 2017).

Özal'ın ihracatı artırma ve dış pazarları genişletme arayışının bir benzeri 2000'lerde Erdoğan Hükümeti'nin politikalarında da görülmüştür. Bu dönemde özellikle, Anadolu Kaplanları olarak anılan ve TÜSİAD dışında kalan firmalar için çok daha uygun pazarlar olan Orta Doğu ve Afrika ülkelerine yönelik önemli bir ticari açılım gerçekleştirilmiştir (Erhan ve Embel, 2015).

Dünyada sosyal devlet anlayışının ve uygulamalarının yerini 1980'lerde neoliberal politikalara bıraktığı donemdir. Bilakis, kamu müdahalesi yerine, ekonomide serbestleşme, ozelleştirme, yerelleştirme, gönüllüleştirme, demokratikleşme gibi reformlar ile devletin gücünün, görevlerinin daraldığı donemdir. Bu donemde Turkiye'de dünyadaki gelişmelere uyumlu olarak, Türkiye' de 24 Ocak kararlarıyla başlayan sosyal devletin gerileme süreci, geçmişteki kazanımları da tartışmaya açmıştır. Erken emeklilik dönemi sona ererken, kademeli olarak düzenlemeye tabi tutularak, primi dolsa dahi, emeklilik yaşını beklemek durumunda kalan ve her seçim öncesi gündeme gelen bir grubun oluşmasına neden olur. Ayrıca deregülasyon ve özelleştirme uygulamaları ile kamu kesiminin ekonomideki yerinin küçültülerek, devletin görev ve fonksiyonları azlaltılmıştır.

Ekonomik değişimler, sosyal alanda zihniyet değişimi de beraberinde getirirken, sosyal devletin oldüğünden" ve "…Devlet baba değildir…" gibi ifadeler kullanması

bu zihniyet değişiminin sergilediği gibi Turkiye'de sosyal devlet anlayışının gerilediğinin de birer göstergesidir (Yay, 2014 : 158).

1980'li yılların politikaları 1990'lı yıllara da yansımış devletin giderek sosyal politikalardan uzaklaştığı, bilhassa, 2000'li yıllarda Turkiye'de sosyal devlet karakteri sosyal politikalar yerine daha çok sosyal yardımlarda kendini gösterdiği yıllardır.

1.5.5. Dünya Bankası ve Sosyal Politika

Dünya Bankası ve IMF, aslında ekonomik temelli kuruluşlardır ancak yürüttükleri faaliyetler üye ülkelerin sosyal politikalarını ve bireylerin insan haklarını etkilemektedirler. Zira, desteklenen eğitim, sağlık, sosyal refah, istihdam, alt yapı gibi gerek iktisadi kalkınma gerekse sosyal haklar noktasında etkiler yaratmaktadırlar (Usal, 2008 : 231). 1 Nisan 1968 yılında Robert McNamara Dünya Bankası Başkanlığına getirilir. Haziran 1981'e kadar süren Başkanlığı boyunca, yoksulluğun azaltılması konusunu Dünya Bankası'nın ana merkezine yerleştirir. McNamara'nın kalkınma konusunda başlattığı bu yeni yaklaşım, esasen 1950'li yıllarda başlayan Ortodoks Kalkınma Politikaları ile uyumludur (Ruger, 2007 :1471). Göreve getirildikten on yıl sonra, 1978 yılında Dünya Bankası Başkanı Robert McNamara tarafından ilan edilen ekonomik büyüme yaklaşımı ile "koşulluluk" (conditionary) ilkesi kredi anlaşmalarına getirildi (Yılmaz, 2012 : 44). İktisadi kalkınmadan ekonomik büyümeye politika değişikliğine giden Dünya Bankası, temel gereksinimler yaklaşımı ile kalkınma konusu tekrar düzenleniyordu Bu yaklaşım iki ana konu üzerine odaklandı. Bunlar : birincil olarak, kişinin fizyolojik yaşamına olanak sağlayan beslenme, konut, giyim gibi ihtiyaçlar ile ikincil olarak, sağlık, eğitim ve ulaşım gibi temel hizmetlerin minimum düzeyde karşılanması üzerinedir. Böylelikle, hükümetler Dünya Bankası tarafından sağladıkları fonları temel gereksinimler yaklaşımına uygun şekilde kullanacaklardı (Yılmazer, 2002). Gelinen noktada, sağlık ve eğitim kamu malı olmaktan çıkarken (Türkiye'de 1961 ve 1982 Anayasası karşılaştırıldığında farklılık gözlenir) özel sektör eliyle yürütülmesi hususunda Dünya Bankası yeni bir sosyal politika anlayışını sunuyordu. Çok kısa sürede gelinen bu noktada, tarihsel süreç içinde iki ideolojinin mücadelesi önemlidir. Esasen, Ekim 1917 devrimi ile Bolşeviklerin, Rus İmparatorluğu'nu devirmesi sonrası, yeni kurulan Sovyetler Birliği'nin başına

Lenin'in gelmesi, Birleşik Krallık ve ABD'yi harekete geçirmiş, komünüzmin dünyada yayılmasını önlemek için yoğun bir işbirliği ve çaba içine girmişlerdir. Lenin'in tüm çabalarına rağmen ne ABD ne de İngiltere yeni kurulan Sovyet Devleti ile ticari ilişkiler içine girmemiş, bir nevi ekonomik amborgo uygulamışlardır (Bekcan, 2013 : 81, Kaymaz, 2016).

1914 yılında başlayan komünizm-kapitalizm savaşı, savaşlar, üstüste yaşanan ekonomik krizler ve bilhassa, 1929 dünya ekonomik bunalımı sonrası liberal politikaların sorgulanması sonrası, 20.yüzyıl'da Batılı devletlerin çoğunda ve birçok gelişmekte olan ülkede piyasalara devlet müdahalesinde belirgin düzeyde artış sözkonusu olmuştur. Bu müdahalenin önemli bir kısmı, sosyal refah biçimindedir. Esasen, yoksulluk, hastalık ve cehaletin üstesinden gelmek ve yurttaşların refah düzeylerini artırmak gayreti sözkonusudur. Eğer minimal devlet 19.yüzyıl'ın tipik devleti ise modern devlet ise 20. Yüzyılda sosyal refah devleti idi. Bu durum birçok, tarihsel, ekonomik ve ideolojik faktörün bir ürünü olarak ortaya çıktı. Bu dönümde devletler, ulusal kimliği ve bütünlüğü artırma, daha sağlıklı ve verimli işgücü ve daha güçlü ordulara sahip olma arayışına girdiler. Ayrıca, genel oy hakkı kazanan sanayi işçisi ve bazı durumlarda da köylünün, sosyal reform talepleriyle çoğalan seçim baskıları olmuştur (Heywood,2013, İrge, 2005).

Sosyal politika, *Laissez Faire (bırakınız yapsıncı)* liberal kapitalist yaklaşımın ve düzenin karşısındadır. Ancak, bu karşısında olma, dönüştürüp ortadan kaldırma yada yeni bir toplum düzeni kurma anlamına gelmez. Esasen, ekonomik, sosyal ve siyasal nedenlerle Laissez Faire kapitalizmini dizginleme ; başlangıçta "işçi sorunu" ve giderek "sosyal sorun"biçiminde nitelenen ücretli emek sömürüsünü sınırlandırma, devletin kamu müdahalesi araçları ile iyileştirme, neticesinde kapitalist düzeni görece olarak düzenleyerek sürdürme yada ayakta kalmasını sağlama amacındadır (Gülmez, 2017a : 19).

Ancak, uluslararası sosyal politika aktörleri arasında yer alan Dünya Bankası, *Laissez Faire (bırakınız yapsıncı)*liberal kapitalist düzenin bir parçasıdır. Uluslararası sosyal politikayı "milletler arası ve milletlerüstü sosyal siyaset" olarak ele alan Tuna'ya göre; "milli ve milletlerarası sosyal siyasette olduğu gibi milletlerüstü sosyal

siyasette de hakim olan fikirler milletler arası barış ve sükunun, tehlikeye girmesi endişesidir."(Gülmez, 2017b:97). Erkul'a göre, "amacı, sürekli bir barış ortamı ve sosyal adaleti gerçekleştirmek olan bir milletlerarası sosyal politika uygulanamasına geçilmesi gerekir." (Gülmez, 2017b:100).

Dünya Bankası'nın kuruluş sürecindeki tarihsel olaylar içinde değerlendirdiğim, Açık Diplomasi ve Milletler Cemiyeti, ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından uluslararası alana kazandırılan kavramlardı. Gerçekte, basmakalıp izolasyoncu ABD'ye rağmen, küresel işbirliği yapısına ABD'nin katılımını öngören Wilson'ın temel politikası, evinde düşmanca bir tavır ile karşılanması günümüzde bile tümüyle anlaşılabilmiş değildir. O dönem, pekçok ABD'li Milletler Cemiyeti Üyeliği fikrini aktif olarak destekledi ve kendisini affettirmek isteyen Medeniyet tarafından "zafer olmadan barışı" sürdürecek bir "iktidar topluluğu" vizyonunu paylaştılar. Çok daha fazla ABD'li ise yıkıcı güç politikalarının sonunda mantıksal bir savaş getirisi için Milletler Cemiyeti fikrini destekliyordu (Throntveit, 2011).

Pek çok bilim insanına göre, günümüzde, IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlar, çokuluslu şirketlerin yararına çalışmaktadırlar. Bilhassa, dünyadaki hammadde kaynaklarına ulaşmada küresel firmaların uluslararası kuruluşları kullandığı bilinmektedir (İrge,2005 : 81).

"Önce sömürgeciliğin ardından komünizmin sona ermesi ile IMF ve Dünya Bankası için başlangıçta belirlenmiş görevlerini fazlasıyla genişletme ve yetkilerini muazzam artırma fırsatı verir. Günümüzde Dünya Bankası ve IMF, sadece dış kaynak arayan ülkeler için değil aynı zamanda uluslararası finans piyasalarına daha rahat ulaşmak isteyen ülkeler içinde bir "onay mührü "dür ve bu ülkeler, bu iki kuruluşun, serbest piyasa ideolojilerini ve teorilerini yansıtan tüm reçeteleri kabul etmek durumundadır (Stanford, 2011 : 269).

Günümüzde, kalkınma kredileri konusunda Dünya Bankası, hem mali hem de entelektüel bir hegemonyadır. Zira dünyanın en büyük ve en zengin kalkınma kurumudur (Annisette,2004 : 305). Banka'nın 2017 Yıllık Raporu'nda 2030 civarında dünyada aşırı yoksulluğu sona erdirmek ve paylaşılan mülkiyetin adil dağıtımı

sağlamak şeklinde iki hedefi vardır. Bu hedefe ulaşmak için Banka'nın belirlediği öncelikli alanlar beşeri sermaye inşa etmek, esnekliği artırmak ve ekonomik büyümeyi hızlandırmak şeklindedir.

1.5.6. Dünya Bankası Himayesindeki Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ve Sosyal Kalkınma

1948 Türkiye İktisat Kongresi, 1930'lı yıllarda başlatılan "devletçilik" politikasına "yeni-liberal" bir açılım getiriyordu. Buna göre, Devletin, ekonomi politikası özel mülkiyete dayanmalı, bireyin ekonomik özgürlüğü korunmalı, özel teşebbüs ekonomide anahtar rol oynamalı, ulusal ekonomiyi yönetecek bir sosyal adalet sistemi kurulmalıydı. Böylelikle, ekonomi politikasında kamu mülkiyeti (eğitim, sağlık, altyapı, ulaşım, iletişim, enerji, ormanlar ve özel sektörün kârlı bulmadığı için giremeyeceği bazı bölgelerdeki girişimler haricinde) reddediliyor, devletin teşvik, denetleme ve müdahale mevzuatını özel girişimin önünü açacak şekilde yapılandırması, özel sektörün kalkınmanın lokomotifi olması öneriliyordu. Hernekadar, CHP üst yönetimi bu kongreye sıcak bakmasa da gerek CHP içinde gerekse muhalefet partisi DP kanadında bu politika değişimi destek buldu ve artık 1948 İstanbul İktisat Kongresi bu yol ayırımının simgesiydi (Toprak, 1982 :37-42).

TSKB, 1950'li yıllarda Dünya Bankası'nın fikri ve mali desteğiyle kurulması açısından pek mühimdir. Gerçekten de, 1950-1960'lı yıllarda, Dünya Bankası kanalıyla, Türk Özel Sektörü'nün kalkınmasını destekleyen TSKB, 1963 yıllında sermaye piyasının kurulmasına öncülük etmiş ve kalkınma faaliyetlerini azaltarak (1995 yılında tamamen sonlandırmış), yatırım faaliyetlerine yönelmiştir (Dağlı ve Demir, 2003).

TSKB'den ilk borcu 1951 yılında Emin Giray almıştır. 1951 yılında TSKB'den kredi alan ve büyük sermaye birikiminin başlangıcını yapan bir diğer kişi ise o gün itibariyle 10 işçiyle küçük bir atölye işleten Nejat Ferit Eczacıbaşı'dır. Eczacıbaşı, bir ilaç fabrikası kurmak amacıyla TSKB'den 820.000 TL kredi almıştır. 1950'li yıllarda TSKB'nin kredi verdiği, ithal ikameci tüketim malı üretime yönelen diğer şirketler şöyledir: Bossa, Koruman Tarım İlaçları A.Ş., Tatko, Birlik Mensucat, Elka, Aksu Tekstil, Bozkurt Tekstil, Osman Boyner ve Oğulları Kolektif Şirketi Komili, Kavel,

Uzel, Türk Demir Döküm, Tamek, Vatan Konserve, Eskişehir Çimento, Kavel Kablo, Sunta Sanayisi, General Elektrik, Otosan, Erel Çelik Eşya (şimdi Arçelik), Profilo, Eti Bisküvi, Borusan. Bu şirketlerin en büyük özelliği, bu dönemde yeni kurulan ve ilerleyen süreçte Türkiye'nin en büyük şirketleri arasına girecek olmalarıdır. 1952 ile 1962 yılları arasında kalan dönemde TSKB'nin verdiği toplam borç miktarı; 500 milyon TL'dir. Bu krediler ağırlıklı olarak, Marmara Bölgesi'ndeki burjuvaziye yönlendirilmiştir (Yarkın, 2010 : 152-153).

TSKB, 1960 yılına kadar, "ithal ikamesi" stratejisine uygun olarak kurulan ve daha çok tüketim malı üreten sinai işletmelerine destek vermiştir. 1950-1960 arasında özel sektörün tekstil, gıda, inşaat malzemeleri ve demir dışı metal endüstrileri alanında yatırımların yoğunlaştırılmasında TSKB'nin yol göstericiliği önemli olmuştur. Koç, Sabancı, Eczacıbaşı ilk büyük işletmeler, TSKB desteğiyle ve kredileriyle kuruldu. TSKB, bu gibi müteşebbislerin yatırım öncesi sorunlarının çözümüne katkıda bulunduğu gibi, finansman, yönetim, projelendirme vb. konularda özel sektöre yol gösterici oldu ve iştirakleriyle öncülük yaptı (Tokgöz,1998:8 :Coşar, 2004 : 209-228).

TSKB'in kuruluş sözleşmesinde yer alan kuruluş amacı, Dünya Bankası'nın amaçları ile örtüşmektedir. Şöyleki; "TSKB, yeni özel sanayi işletmelerini desteklemek, genişletmek ve kurmak, yurtiçi Türk özel sermayesi ile uluslararası sermayenin ülkede kurulan sanayiye katılmasına yardımcı olmak, bunun tüm biçimlerinde mülkiyetin gelişmesini kolaylaştırmak amacını gütmektedir." TSKB, söz konusu amaçları orta ve uzun dönemli sanayi kredileri açarak, şirketlere ortak olarak ve sadece kendi kaynaklarıyla şirketler kurarak gerçekleştirmiştir Dünya Bankası'ndan TSKB'ye verilen borç öncelikli olarak Türkiye Hükümeti'ne verilmekte, daha sonra bu borçlar Maliye Bakanlığı ve TSKB arasında yapılan kadro anlaşmaları gereğince, TSKB aracılığıyla özel sektöre aktarılmaktadır. TSKB'ye verilen her borç devlet garantisi taşımaktadır. TSKB'nin kuruluşuyla Dünya Bankası, Türk burjuvazisini yönlendirme olanağını da yaratmıştır. Zira, TSKB'nin verdiği tüm krediler DB'sı direktifleri doğrultusunda yönlendirilmiştir (Coşar, 2004 : 209-228).

İKİNCİ BÖLÜM

2. DÜNYA BANKASI-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ: 1945-1979 YILLARI ARASINDA SİYASİ, İKTİSADİ VE SOSYAL POLİTİKALARA ETKİSİ

2.1. TÜRKİYE'NİN SOSYOEKONOMİK YAPISI VE SOSYAL DEVLET

1982 Anayasası Madde 2'ye göre Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk devletidir ve başlangıç bölümünde "her vatandaşın, şahsiyetli bir hayat sürdürme, maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu" belirtilmiş ve "herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir" şeklindeki ifade Madde 17'de tekrarlanmıştır.1982 Anayasası'nın 2. maddesinde de, 1961 Anayasası'nda olduğu gibi "sosyal bir hukuk devleti" ifadesi kullanılmaktadır ancak 5. maddede ise "sosyal devlet" yerine "sosyal hukuk devleti" ibaresi tercih edilmiştir. Sosyal devlet anlayışı ilke olarak anayasanın ilk maddelerinde ifade edilmiş olmakla beraber, içinin nasıl doldurulduğunun, sosyal devlet olma vasfının hangi surette kazanıldığının diğer maddelerde, özellikle "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" bölümündeki düzenlemelerde yer alır. 1961 Anayasası, devlete sosyal ödevler yükleyen güçlü bir sosyal devlet vurgusuna ve ikinci kuşak haklar olan sendikal ve sosyal haklar ile özgürlükleri güvence altına alan sosyal ve özgürlükçü bir felsefeye sahip iken daha sonra çıkarılan yasalar ve yapılan uygulamalar 1961 Anayasası'nın bu özelliğini sınırlandırmıştır. 1982 Anayasası'nda özgürlüklere ve haklara ilişkin hükümler oldukça kısa, sınırlamalara ilişkin olanlar ise hayli uzundur ve özgürlük kavramı sınırlama kavramıyla sıkı sıkıya bağlantılı duruma gelmiştir (Selçuk ve Aydoğdu, 2014 : 50-51).

Türkiye'nin 1980 sonrası sosyo-ekonomik yapısıda neoliberal politikalarla uyumlu bir şekilde değişim sürecine girer. 24 Ocak kararlarının baş mimarı Turgut Özal askeri yönetim zamanında da ekonominin yönetimini üslenir, kazandığı popülerlik ile kurduğu Anavatan Partisini iktidara taşır. Özal'lı yıllarda Türkiye özellikle iletişim, enerji, ulaştırma gibi altyapı alanında başarılı çalışmalar yapar. 1980'li yıllarda Özal'ın liberal politikalarıyla dünyadaki gelişmelere ve rekabete açılan iş ve ekonomi dünyasına ilaveten yazılı medya ve kısmen sivil toplum örgütleri de eklenir. 90'lı yıllarda işçi hareketleri-sendikal haklar ve görsel-işitsel medya

Türkiye'de devlet dışında sivil alanların canlanıp yeşermesine neden olur. 90'lı yılların en önemli gelişmesi olarak, özel radyo ve televizyonculuğun ortaya çıkmasını göstermek galiba yanlış olmaz. Böylelikle, devletin tekelinde olan görsel ve işitsel yayıncılık hakkı özel sermayeye de açılır. 90'lı yıllarda, önemli toplumsal olaylardan biri de terör sorunudur.

12 Eylül'den sonra Türkiye'de kendini muhafazakar olarak niteleyen insan sayısı artarken, bu hayat biçimini benimseyen gruplar oluşturdukları veya model olmuş yaşam biçimlerini bireysel ve kamusal hayata aktarmaya başlar. Nitekim, bu yaşam biçimi, her şeyi ticarileştirmeye yatkın müteşebbisler tarafından yaratılan ihtiyaçlara cevap verecek bir çok sektör oluşturulmasına yol açar. Muhafazakarlaşma ve cemaatleşme olgusunun hızla gelişmesinde, bu grupların yeni iş alanları ve ihmal edilmiş sektörlere yatırım yaparak sermaye birikimlerini artırması rol oynar. Cemaatlerin ilgi alanları özellikle Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olan eğitim alanına olurken, ilk atılımlar öğrenci yurtlarıyla daha sonrada dersaneler yoluyla başlamıştır. 90'lı yılların tatil alanına getirdiği en büyük yenilik ise muhafazakar kesiminin tatil anlayışına cevap verecek bir modelin ortaya konması olmuştur. Böylelikle muhafazakar insanların belli noktalardaki hassasiyetlerine cevap veren tatil imkanları sunuluyordu. Türkiye'de 1990 yılında 5 kişi tarafından kurulan MÜSİAD kısa zamanda 2.000 üyeye ulaşır ve Türkiye'nin en önemli sivil toplum kuruluşlarından biri durumuna gelmiştir. MÜSİAD üyeleri genelde dindar kişilerden oluşmakta ve bu kuruluşun felsefesini üyelerinin birbirlerinden alışveriş yapma tercihi biçimlendirdi (Toruk, 2005b : 495-500). 1990'lı yıllarda yaşanan sosyal olaylar arasında sivil toplum örgütleri, alışveriş ve iş merkezleri, yök ve yeni üniversiteler, terör, iletişim ve haberleşme alanında yaşanan gelişmelerin yanısıra Dünya Bankası kanalı ile yürütülen sekiz yıl zorunlu eğitim projesi de vardır.

5 Nisan 1994 ekonomik kararları öncesi Türkiye'nin ekonomik bir krize gireceğini öngören Dünya Bankası bir yıl önce uyarıda bulunur, ancak dikkate alınmaz. Kriz günlerinde açıklama yapan muhalefet lideri Mesut Yılmaz: "hükümet döviz büfelerini kapayabilir ve döviz tevdiat hesaplarını lira olarak ödeyebilir" der. Hemen sonrasında, Standart and Poors mahalli seçimlere 4 gün kala Türkiye'nin notunu düşürürken, bu karardan iki gün sonra bir kötü haber de Dünya Bankası'ndan

gelir. Nitekim, Dünya Bankası kredi musluklarını kapatıyor ve 100 milyon dolarlık krediyi vermeyeceğini açıklar. Dünya Bankası Türkiye'ye, ancak, hükümet bankalarda bulunan 536 trilyonluk dolar ve lira mevduatlara garanti vererek, vatandaşlar paralarını istedikleri bankalara istedikleri şekilde yatırabilmelerine olanak sağlayan düzenlemeleri yapması sonrası kredi veriyordu (Toruk, 2005a : 215).

Dünya Bankası tarafından desteklenen 2003 Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı'nda, devletin görevi, "rekabeti sağlayacak bir piyasa düzeni kurmak ve düzenleyici fonksiyonu görmektir" ifadesi yer almaktadır dolayısıyla tasarı ile "sosyal devlet" yerine "düzenleyici devlet" amaçlanır. Dünya Bankası borç verdiği ülkelerden piyasa ekonomisine işlerlik kazandıracak biçimde reform yapmalarını talep etmekte, ülkelerin ekonomi politikalarından başlayarak, toplumsal bölüşüm ilişkilerine, kamu yönetiminin yeniden düzenlenmesine kadar çeşitli alanları kapsamaktadır. Verilen krediler, kredi alan ülkelerin tercihleri yönünde değil kapitalist sistemin gerçeklerine göre kullandırılmaktadır (Kalağan, 2009 : 169-205).

2.1.1. "İktisadi Kalkınma" ve "Ulusal Bağımsızlık" Politikalarının Bir Uzantısı olarak Sosyal Devlet Anlayışı

1850 yılına kadar yabancılardan borç almayı ayıp sayan Osmanlı İmparatorluğu, 19.yüzyılın sonlarına doğru, kapitülasyonların mengenesine düşmekten kendini kurtaramamıştı. Osmanlı ekonomisi ve ticareti, giderek sırtını yabancılara, azınlıklara, dayamak zorunda kalmış; iğneden ipliğe, tuğladan Marsilya Kiremidine, tenekeden gaz hunisine kadar nerdeyse tüm ürünleri ya dışardan ithal ediyor ya da azınlıklar tarafından yapılıyordu.

Sorunların yığını ile karşı karşıya kalan, savaşların yorgunu ulusla; ulusal kurulma, ulusal koruma ve ulusal donatım sağlanması ve de ekonomik, sosyal kültürel yönlerden de bir devlet ve toplum çatısı oluşturulması Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurucularının başlıca tasası idi. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, ekonomik bağımsızlığa dayanmayan siyasal bağımsızlığı yeterli bulmuyordu. Türklerin, ticari ve sanayi geleneğinden çok savaş geleneği vardır, bu nedenle "Devletçi" yönetime Türk ulusu yatkındı, devletçiliği yadırgamadı. Zira, Türkiye

gerçeklerine uygun, özel teşebbüsü reddetmeyen devletin ekonomik ilişkilere türlü yollardan katılmasını sağlayan bir yönteme gidildi (Babüroğlu, 1982: 151-152).

Fakirlikten kurtulmak, üretimde makineleşmeyi sağlayarak nüfus başına üretimi artırmak, sanayileşmek, modern ekonomiye geçmek, sözün özü, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için "devletçilik" ilkesini ve politikasını benimsendi. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanarak bu planda yer alan 20 fabrikanın önemli bir kısmının kurulması, işletilmesi ve finansman ihtiyacı için 1933'te Sümerbank kurulmuş; şişe, cam, sömikok fabrikaları gibi bazılarının kurulması ise Türkiye İş Bankası'na bırakılmıştı. Büyük kârlar sağlamak amacıyla maden cevherlerinin israfına ve doğal kirliliğe ve kaynakların geleceğe intikalinde olumsuz bir etkiye yol açabilecek yabancı sermayeli yatırımcılara yönelik, Cumhuriyet hükümetleri başlangıçta, Devlete ait madenlerin ya doğrudan devletçe veya Türk ortakları ile birlikte işletilmesi, veyahut Devletin kâra iştirak ettirilmesi kaydı ile sermayenin en az %51'i Türk uyruklu kişilere ait ortaklıklara ihale edilmesi ilkesini benimsemişti. Birinci bölümde belirtiğim üzere dünyada, 1930'larda temelleri atılan sosyal refah devleti, pek çok ülkede, ulaşım, iletişim, madencilik gibi alanları devlet yönetimine bırakmıştı. Devlet gerek kamu hizmetleri gerekse kamu iktisadi kuruluşları kurarak ekonomiye müdahele etmiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin madencilik sektörünü devlet eliyle yönetmesi dünya da uygulamaya konan sosyal devlet politikaları ile örtüşüyordu (Öztürk, 2006 : Ekonomide Devletin Değişen Rolü, 23 ; Zarakolu, 1982: 96-98).

"Devletçilik" ilkesi gerçekten hayati önem taşıyordu. Zira, Türkiye gibi geri kalmış bir ülkede asıl sorun babadan kalma üretim metotlarını sürdüren çiftçinin, modern üretim tekniklerine kavuşturulup eğitilmesi, emek entansif yönteminden sermaye entansif üretim yöntemine geçiş yolunda gelişimin sağlanması, milli ekonominin tarıma dayalı olmaktan çıkarılması, artan nüfusa tarım dışında çalışma imkânı yaratılması, taşımacılık ve haberleşme alanında mahalli piyasalar arasındaki kopukluğun giderilmesi ve ülke çapında işbölümü ve uzmanlaşmanın artırılması… kısaca ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması acilen gerekliydi (Zarakolu, 1982).

Türkiye'de pek çok Avrupa ülkesinden daha önce kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınması (1934), dünyaya örnek olmuştu. Ancak, günümüzde kadın hakları hususunda OECD ülkeleri arasında Türkiye oldukça geridir. Yeni Zelanda 1893 yılında kadınlara oy hakkı veren ilk ülkedir ve günümüzde de bu ülkede yalnız anneleri, çocukları ve öğrencileri koruyan pek çok sosyal güvenlik hizmeti var ve 2018 yılı itibariyle Yeni Zelanda, dünyanın en iyi yönetilen 6 ülkesi içinde yer aldı (Galloway, 2018).

1936 yılı 3008 sayılı "İş Kanunu", işçilerin asgari ücretleri, günlük ve haftalık azami çalışma süreleri, işçi sağlığı ve iş güvenliği tedbirleri, işçilerin akit ve ücret haklarının teminata bağlanması; iş ve iş bulma hizmetlerinin Devlet eliyle yürütülmesi, çeşitli risklere karşı çalışanları koruyan Sosyal Sigortalar sisteminin kabulü, iş ihtilaflarının uzlaştırılması ve mecburi tahkim yoluyla çözülmesi gibi ana hükümler, o günün şartları bakımından memleketimizi dünyanın ileri ülkelerindeki sosyal politika standartlarına yaklaştıran önemli adımları teşkil etmiştir (Fer, 1982: 4-5).

Bununla beraber, dönemin İş Kanunu'nda sendikalara ve grev hakkına yer verilmemiş olması, zaman zaman eleştirilere maruz kalmıştır. Ancak, ülkemizin 1930'lu yıllarda ekonomik şartları göz önünde tutulduğunda bu eleştirilerin gerçekçi değer taşımadığı ve yersiz olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönem, bütün dünyanın harp tehlikesi altında, hazırlıklarını sürdürdüğü, silahlanma yarışının yapıldığı, otoriter rejimlerin çoğaldığı bir dönemdir. Osmanlı'dan devralınan ekonomik yapının tarıma dayalı olması ve henüz başlangıç aşamasındaki iktisadi gelişmenin yapısal işsizlik ile niteliksiz işgücü ile karşı karşıya olması çok önemli engellerdi. Atatürk'ün iş hukuku alanındaki işçi-işveren-Devlet üçlüsüne dayanan sosyal politikası onun her alanda barışçı olan felsefesinin sosyal barışa yönelik bir uygulaması olmuştur. Atatürk adaletli bir barışa her zaman taraftı. O, kadın hakları da dahil, bütün demokratik insan haklarını, bir mücadele sonucu değil, kendi dünya görüşünden gelen halkçı bir inisiyatifle önceden tanımasını sağlamıştır. Atatürk ekonomik ve sosyal kalkınma ve sosyal politika anlayışının esasını teşkil eden dayanışmacı fikirlerini, İzmir İktisat Kongresindeki açış nutkunda şu sözlerle belirtmiştir: "Bizim halkımız menfaatleri birbirinden ayrı sınıflar halinde değil, bil'akis varlıkları ve çalışmalarının muhassalası birbirine lazım olan sınıflardan ibarettir. Bu dakikada dinleyicilerim çiftçilerdir,

sanatkârlardır. Tüccarlardır, işçilerdir. Bunların hangisi ötekinin muarrızı olabilir? Çiftçinin sanatkâra, sanatkârın çiftçiye, çiftçinin tüccara ve bunların hepsinin birbirine ve işçiye muhtaç olduğunu kim inkâr edebilir? Bugün mevcut olan fabrikalarımızda ve daha çok olmasını temenni ettiğimiz fabrikalarımızda kendi işçilerimiz çalışmalıdır. Müreffeh ve memnun olarak çalışmalıdır. Ve bütün bu saydığımız sınıflar aynı zamanda zengin olmalıdır. Hayatın gerçek tadını tadabilmelidirler ki, çalışma için kudret ve kuvvet bulabilsinler." Onun iktisadi ve sosyal kalkınmadaki görüşü sınıf mücadelesini reddeden solidarfist (dayanışmacı) bir toplum felsefesi temeline dayanmaktadır (Fer, 1982: 4-5-6).

Atatürk Döneminde sanayileşmeye bağlı bir ulaştırma politikası izlendi. Ülkenin kuzey komşusu da içinde olmak üzere gelişmiş ülkeler ile dostane fakat ülke bağımsızlığından ödün vermeden yürütülen bu ilişkiler ulaştırma politikasına tamamlayıcı nitelikteydi. Kayseri Uçak Fabrikası'nda çalıştırılmak üzere ABD'den uzmanlar getiriliyordu. Uçak fabrikasında incelemeler yapmak üzere Fransa'ya heyet gönderiliyordu. Almanya ve Türkiye arasında karşılıklı posta uçuş seferleri planlanıyordu. Yine, 1930'lu yıllarda demiryolu yapımına, Kırıkkale Demir-Çelik fabrikasında üretilen raylar ile katkı sunulmaktaydı. Hem demiryolu yapılıyor hem de yerli sanayi ve üretim teşvik ediliyordu. Ulaşım ve sanayileşme politikası birbirini destekliyordu. Ancak, Atatürk'ün ölümünden sonra İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye-ABD ile yakınlaşmaya ve sonrasında sanayileşme ve ulaşım politikalarını terk etmeye başlamıştır (Soylu, 2015).

2.1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Sosyal Politika

Pekçok araştırmacıya göre İkinci Dünya Harbi yıllarında Türkiye'de ekonomi kötü yönetildi. Örneğin ABD'nin harbe katılacağını öngören dönemin ABD Başkanı Roosevelt, silah altına alınan erkek nüfusun yerine hemen onların eşlerini istihdam ederek, hem kadın işgücünün yoğun şekilde istihdama katılmasını sağlarken, diğer taraftan, ekonomik bir durgunluğun önüne geçmiştir. Bizde ise 2 milyon genç erkek silah altına alınca tarımsal üretimi olumsuz etkilenmiştir. Fiyatlar yükselmiş, geçim pahalı hale gelmiştir. Bilhassa buğday fiyatının yükselmesi önemli bir gerilim yarattı. Refik Saydam hükümeti döneminde fiyatların belirlenmesi yönelik iktisadi politika

bırakıldı ve "serbestlik" prensibi benimsendi (Boyraz ve Cantürk, 2014 : 498, Soylu, 2015 : 103).

Ocak 1946'da CHP içinde düşünce ayrılıklarının önde gelen temsilcilerinden dördü Demokrat Parti'yi kurdu. Savaş yılları boyunca ekonominin iyi yönetilememesi, CHP'ye karşı köylülerin doğal tepkisine yol açtı. Böylelikle, devletçiliğe karşı, piyasayı savunan DP'yi iktidara taşıdı.

Demokrat Parti'nin 1946 Ocağı'nda açıkladığı programında, ticaretle ilgili olarak "piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması" ve "devletin serbest rekabetin sürekliliğini temin etmesi" ibareleri dikkat çekiciydi. DP, siyasal alanda demokrasiyi, ekonomik alanda ise liberalizmi savunuyordu. Celal Bayar, "Batılaşma artık devletten millete doğru değil, millletten devlete doğru gerçekleşmektedir", diyordu. Demokrat Parti'nin özgürlükler üzerinde gerçekleştirdiği bu söylem 1950 seçimlerinde başarılı olmasını sağladı. 1946 yılı Şubat'ında ABD'li sanayiciler, yeni tesisler kurmak ve sanayi işlerine iştirak etmek amacıyla incelemeler yaptı. Bu girişimlerin ardında büyük bir ABD sanayi grubu vardı. İstanbul ve Ankara'daki birçok köklü ve güçlü Türk şirketi, ABD firmalarının mümessilliğini aldı. Aynı günlere gelen Meclis görüşmelerinde ticaretin serbest olmaması eleştirilmiş ve sonrasında Kayseri Milletvekili Suat Hayri Ürgüplü Gümrük ve Tekel Bakanlığı'ndan çekilmişti. Bakanın istifası, ticaretin serbestleştirilmesi yönünde basından ve Meclis'ten gelen şiddetli eleştirileri olumlayıcı bir karşılık niteliği taşıyordu (Soylu, 2015: 118-160, Gülsünler ve Ertürk, 2012: 91-92).

İkinci Dünya Savaşı sonrası, yani 1946-1950 yılları arasında Türkiye A.B.D. kredilerini kullanmakla birlikte, eş zamanlı olarak başka ülkelerden sağladığı kredileri de kullanmıştır. Esasen, savaş yıllarında gerçekleştirilen dış ticaret fazlaları, ülkede önemli miktarda altın ve döviz rezervlerinin birikmesine yol açmıştır. 1946 yılında altın ve döviz rezervleri 330 milyon dolara ulaşmış ve bunun 234 milyon doları altın rezervi olarak gerçekleşmiştir. Karluk (1997 :45)'a göre, Türkiye'nin Savaş yıllarında biriken rezervlerini, merkantalist bir politika sonucunda üretim için kullanmayıp, stokta tutması yanlış bir yaklaşım olmuştur. Zira, Savaş sonrasında yatırım mallarının fiyatlarının hızla yükselmesi, ithalatı pahalılaştırmış ve biriken rezervlerin erimesine

neden olmuştur. Böylece, ülkenin birikmiş sermayesi, ülke kalkınması için verimli yatırım alanlarına dönüştürülemeden, değişen ekonomi yaklaşımı (devletçilikten, piyasaya yönelik) ile dış ticaret kanalıyla dışarıya çıkmıştır.

İkinci Dünya Harbi yıllarında hazırlanan ve 1930'ların sanayi planlarının bir uzantısı niteliği taşıyan 1946 İvedili Sanayi Planı, uluslararası alanda değişen güç dengeleri nedeniyle rafa kaldırılmış bunun yerine 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Ne var ki bu planda uygulamaya geçirilememiştir. Bu dönemin siyasal ve ekonomi politikalarının ana çizgilerini belirleyen dış faktörlerden birincisi A.B.D., ikincisi ise uluslararası örgütler olmuştur. Bu dönemi ilişkin Yerasimos (1974), Dünya Bankası'nın Türkiye'ye ilişkin kalkınma raporuna dayanarak şunu belirtmiştir: "Bu raporda, Türkiye'ye, sanayileşme amacından vazgeçmesi gerektiği gibi bir telkinde bulunulmuyor. Ona telkin edilen şey; bu amaca en çabuk yoldan varmanın, tarım alanındaki kalkınmaya ağırlık tanımakla mümkün olacağı gerçeğidir. Türkiye, bu tarz dış telkinleri dikkate alarak, sanayi ağırlıklı ekonomik politikadan tarım ağırlıklı ekonomik politikaya geçmiştir." Böylelikle, pek çok araştırmacıya göre İkinci Dünya Savaşı yıllarında "Ödünç Verme ve Kiralama" yasası ile başlayan Türk-ABD ekonomik ilişkileri, dış yardım, dış borçlanma ve yabancı yatırıma yönelik bir izleme yönelmiştir (Eşiyok, 2009: 89-91, Kılınç, 2013 : 245).

Savaş sonrası politika değişikliği ile ilgili bir diğer husus ise 7 Eylül 1946 Devalüasyonu 'dur. Yeni bir dönemin başlangıcı olan devalüasyon kararı ile yeni ekonomi politikası çerçevesinde ithalatın serbest bırakılması ve 1947 yılından başlayarak ithalata ilişkin önemli artışlar yaşanmasına neden olmuştur. Böylece, dış ticaret alanında ilk açıklar oluşmaya başlamıştır. 7 Eylül 1946 Devalüasyon kararı ile Türk Lirası'nın değeri %40'a yakın düşürülmüş ve bir dolar, 2 lira 80 kuruş olmuş ve aynı zamanda ayarlanabilir sabit döviz kuru politikası uygulanmaya başlanmıştır. Aynı yıl, IMF ve İBRD'ye üye olunmuştur. Yapılan tüm girişimler ve döviz kuru ayarlaması üzerinden ülke ekonomisinin, savaş sonrası uluslararası fiyat düzeylerine ve yeni ekonomi politikalarına uyumu ve ülke ihracatının artırılması amaçlanmıştır. Ne var ki öngörülen sonuçlar alınamamıştır. Bu politika ile devletçilik döneminde birikmiş olan döviz rezervi hızla erimiş, dış yardım, dış kredi ve yabancı sermaye yatırımlarına yönelmek durumunda kalındı (Karahan,2015: 114).

1949 yılında dönemin Demokrat Parti Milletvekili Adnan Menderes, 7 Eylül 1947 Devalüasyon kararını ağır şekilde eleştirmekte, bu kararın zamansız ve isabetsiz olduğunu ekonomiye ve dış ticarete bir katkısı olmadığı gibi memleketin satın alma kudretini tükettiğini söylüyordu.(Tuna, 2007 : 105) Ancak, iktidara geldikten kısa bir süre, yaşanan ekonomik sıkıntı nedeniyle IMF tarafından kendisine devalüasyon seçeneği önerildiğinde (1954) de seçim öncesi zamansız bulmuş ve böyle bir duruma ekonomin gelmesine çok üzülmüştür. Merkezi planlamaya dayanmayan, Dünya Bankası ve himayesindeki TSKB ile özel sektör eliyle sanayileşme politikası neticesinde, istemeye istemeye 1958 yılında IMF ve Dünya Bankası ile masaya oturan Menderes, yeni ve çok daha büyük bir devalüasyon yapmak zorunda kalıyordu (Şur, 2015:164, Eroğul, 2014 : 214).

Türkiye, 1945 sonrasında ABD'ye giderek yakınlaşmasının bir sonucu olarak, önce yeni kurulan İsrail devletini. tanımış, daha sonra da Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak aracılığıyla NATO'ya üyelik başvurusunda bulunmuşsa da bundan olumlu bir yanıt alamamıştır. İnönü'nün son Başbakanı Tarihçi Prof. Dr. Şemsettin Günaltay döneminde ise, Türkiye'nin hazırladığı ulusal nitelikli planlar rafa kaldırılarak, Dünya Bankası'ndan bir kurul çağrılmasına karar verilmiştir. Bu kurulun Türkiye ekonomisini, eğitim düzenini, sanayini, yönetim yapısını ve tarımını vb. konulardaki sorunlarını inceleyerek, bir kalkınma raporu hazırlaması öngörüldü. Ancak bu kurul 1950 genel seçimlerinden sonra Türkiye'ye gelebilecekti (Albayrak, 2014: 300).

Özetle, 1948'de İstanbul'da toplanan iktisat kongresinde devletin ekonomi alanında öncülüğünü tamamladığı ve artık sadece eğitim, haberleşme, milli savunma, araştırma, denetim gibi temel kamu hizmetlerini yerine getirmesi ekonominin bundan böyle özel kesim tarafından yönetilmesinin zorunlu ve kaçınılmaz olduğu öne sürülmüştür. (Toprak, 1982) Diğer taraftan, bilhassa 2. Dünya Harbi yıllarında giderek gelişen özel sermaye, savaş sonrası dönemle, yabancı sermaye ile çeşitli işbirlikleri içine girmeye başlamıştır. 1947 yılında "Yabancı Sermayeyi Teşvik" konusunda kararnameler çıkarılmıştır. 1947 yılı sonrası ise, artık kalkınma stratejisi, ekonominin yönetimi ve yönü büyük ölçüde Thorburg, ICA, IBRD raporları gibi yabancı sermaye ve özel girişime her türlü kolaylığı ve önceliği sağlayan ve ABD güdümünde tayin

edilmeye başlanmıştır. Bilhassa belirtmekte fayda gördüğüm bir diğer husus ise, 1950 sonrası yabancı firmalarla "acentelik almak" şeklindeki ticari ilişkiler gelişerek ortak yatırımlara doğru Türk firmaları genişleme göstermiştir. DP, yabancı sermayeyi teşvik konusunu daha da ileriye götürerek 1951'de "Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu" ile sanayi enerji, maden, bayındırlık, ulaştırma ve turizm alanlarında yabancı sermayeyi Türkiye'ye davet ediyordu. İlginç olan ise, Keynesyen Sosyal Devlet uygulamalarının dünyada yaygınlaştığı bu dönemde, yer altı kaynaklarının devlet eliyle yönetiminin popüler olduğu bir zamanda gerek Petrol Kanunu gerekse Yabancı Yatırımlar Kanunu ile yapılan politika değişimidir (Yayman, 2005: 115, 225).

2.1.3. 1961 Anayasa'sı ve Sosyal Devlet

1961 Anayasası ile sosyal haklar anayasal statüye kavuştu. 1961 Anayasası, bir yandan sosyal hakları düzenlerken, diğer yandan bu hakların somut olarak kullanılabilmesi için yasalarla düzenlenmesini emrediyordu. 1963 yılında çıkarılan, 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu, 1947 tarih 5018 sayılı "İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri" kanununda yer almayan grev hakkı ve geçiştirilen toplu pazarlık hakkını yasallaştırmıştır. 1961 Anayasası ile mülkiyet hakları, ailenin korunması, çalışma ve sözleşme özgürlüğü, sosyal güvenlik hakkı, çalışma hakkı, sendika ve grev hakkı, adil ücret hakkı, sağlık hakkı gibi pekçok alanda düzenlemeye gidildi. Anayası'nın 49. Maddesinde düzenlenen sağlık hakkı, "devlet, herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesi ve tibbi bakım görmesini sağlamakla yükümlüdür" diyordu (Yıldırım, 1994 : 47-48, Mahiroğulları, 2015 : 154)

Türkiye'de Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte sağlık sisteminin temelleri atılmış ve sağlık programlarının planlanması, düzenlenmesinden sorumlu olan Sağlık Bakanlığı (SB)'nın görev ve fonksiyonlarını ortaya koyan birçok yasa çıkarılmıştır. Sağlık ocakları kurulmuş, hastaneler yapılmış ve Sağlık Bakanlığı'na bağlanmıştır. Türkiye'de sağlık alanındaki en önemli girişim 1961 yılında kabul edilen 224 sayılı "Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi" yasasıdır. Bu yasa ile "Herkese, her yerde ve her zaman sağlık hizmeti" anlayışı getirilmiştir. Aynı zamanda 1963 yılında ilk kez beş yıllık kalkınma planında sağlığa yer verilmiştir. Buna göre; koruyucu sağlık hizmetlerine öncelik verilmesi, Sağlık Bakanlığı aracılığı ile halk sağlığı hizmetlerinin

sunulması., sağlık personelinin ülke genelinde eşit dağıtılması, toplum sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, ulusal ilaç sanayinin teşvik edilmesi, Genel Sağlık Sigortası (GSS)'nın kurulması, devlet hastanelerine döner sermaye sisteminin kurulması planlanmıştır (Kıvanç, 2015: 162-166).

Burada üzerinde durmak istediğim 1963 yılı Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "koruyucu sağlık hizmetlerine öncelik verilmesi" hususundaki düzenlemedir. Bugün için ne kadar önemli olduğunu geçen gün fark ettim. 30 Nisan 2018 NTV Teknoloji haberlerinde şu başlık inanılmaz dikkatimi çekti. "Bill Gates'ten Uyarı: 6 ayda 30 milyon insanı öldürebilir." Teknoloji devi Microsoft'un kurucusu Bill Gates, küresel bir salgın hastalığa karşı insanoğlunu uyardı. 'Dünya, savaş için hazırlandığı ciddiyetle *pandemi* için hazırlanmalı, kontrol edilemeyen bir bilim insanı, laboratuvarda çiçek hastalığının daha ölümcül bir formunu geliştirebilir" diyordu. İşte tam da bu nedenle koruyucu sağlık hizmetleri en az iyileştirici sağlık hizmetleri kadar önemli olmalı ve sağlık alanında temel aktör devlet olmalı.

Malthus, nüfus planlaması tezi esasen nüfusu kalkınmaya karşı değil medeniyete karşı bir tehdit olarak değerlendirmişti. Bu nedenle nüfus ve doğum kontrolü politikaları moderleşme politikalarının temel taşlarından biri yapıldı. Uluslararası finans ve kalkınma örgütlerinden Dünya Bankası'da, bir zaman, ülkelerin kalkınma planlarında *nüfus planlamasını*, yardımın ön şartı olarak sundu. Ford ve Rockefeller Nüfus Konsülü'nü kurdular ve nüfus kontrolü ile ilgili girişimleri desteklemeye başladılar (Basiago, 1999 : 146). Günümüz itibarıyla dünya genelinde başarılamayan nüfus planlaması, öğrenen insana ait her işi yapmaya yakın zamanda muktedir olacağı kesin olan makineler iyiden iyiye arttığında yeniden gündeme gelebilir. Nüfus kapitalizmin sürdürülebilirliğini tehdit edeceği için satın alma gücü olmayan işsizlerin kontrolü sorun haline gelecektir. Kanımca, nüfus planlaması gelecekte küresel sosyal politikalarının en önemli unsurlarından biri olacaktır.

2.2. TÜRKİYE'NİN DÜNYA BANKASI'NA ÜYELİK SÜRECİ

Türkiye, 19.02.1947 tarihli ve 5016 sayılı Milletlerarası Para Fonu ile MilletlerarasıUluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası'na katılmak için Hükümete Yetki Verilmesine Dair Kanun TBMM'de kabul edilmiş ve IMF'e 43

milyon dolarlık kota ile üye olmuştur. (Bu üyelikle beraber aynı yıl içinde Dünya Bankası üyeliği de gerçekleşmiştir. Böylece, Türkiye, 11 Mart 1947 tarihinde IMF ve 12 Mart 1947 tarihinde ise IBRD'nin Ana Sözleşmesi'ni imzaladı. (Karataş ve Vatansever, 2001: 10, TC Resmi Gazete, 1947). Türkiye Cumhuriyeti devleti, İkinci Dünya Harbi sonrası ABD'nin liderliğinde IMF ve IBRD ikiz kuruluşlarının oluşturduğu "ana akım" olarak adlandırabileceğimiz ekonomik sisteme eklemlenme yolunda önemli bir adım atmış oldu.

Bugün 'yükselen piyasalar' adıyla anılan gelişmekte olan ülkelere çeşitli adlarla sağlanan Dünya Bankası (IBRD, IDA) fonları dünya mali piyasasında AAA notuna sahip tahvil satışlarından elde edilir. 189 üye ülkenin ödediği paralardan oluşan Banka'nın ana sermayesi, üye ülkelere kısmen piyasaya göre düşük faizli borç verilerek elde edilen faiz gelirlerine ilaveten finans piyasalarına tahvil satarak elde edilen daha kârlı gelirlerle artırılır.

IFC, ICSID, MIGA'nın Dünya Bankası Grubu içinde yer almalarının nedeni, bu üç kurumunda IBRD ve IDA'ya seçilen Başkan tarafından yönetilmesidir. Ayrı sermayeleri, ayrı bütçeleri ve ayrı personeli olsa dahi, bu kurumların hepsi aynı amaç doğrultusunda ve ahenk içinde çalışır (Politikaakademisi, 2014: IMF ve Dünya..).

Avrupa ekonomisinin yeniden onarım ve kalkınması için para mali kaynak sağlamak üzere kurulmuş olan Dünya Bankası, 1947 yılında Birleşmiş Milletler özerk uzman kuruluşlarından birisi olmuştur. Türkiye, Dünya Bankası İcra Direktörleri Kurulunda, Belçika, Beyaz Rusya, Çekoslovakya, Avustralya, Macaristan, Kosova, Lüksemburg, Slovenya, Slovakya ülke grubu içinde temsil edilmektedir. İlgili ülke grubunda, Türkiye Belçika'dan sonra en fazla sermaye katkısında bulunan ülkedir (Worldbank, 2017).

Dünya Bankası Uluslararası finans kurumları arasında Türkiye'ye en fazla kredi sağlayan kuruluşlardan biridir. Türkiye ile Dünya Bankası kredi ilişkilerinin tarihi geçmişine bakarsak, üyelik sürecinden üç yıl sonra 1950 yılında ilk kredi ilişkisi başlatılmıştır. Dünya Bankası'ndan sağlanan krediler, hem kredi türleri, hem de kredi verilen sektörler bazında çeşitlilik gösterir. Bu kredilerin büyük çoğunluğunu belirli bir anlaşmaya bağlı proje kredileri oluştururken, bu krediler, enerji, sağlık, altyapı,

tarım, sosyal güvenlik, kentleşme, çevre, finans, kamu yönetimi, altyapı gibi pekçok sektöre yönelik verilmiştir. 1980 sonrası Banka'nın kredi politikalarında büyük bir değişim yaşanmıştır. Aynı zamanda Türkiye'de bu tarihlerde liberal politikaların uygulandığı ve korumacı politikaların terk edildiği yeni bir döneme girmiştir. dolayısıyla, 1980 sonrası yapısal uyum kredileri ile ilgili antlaşmalar yapılmıştır (Candan, 2005b: 82-121).

2.2.1. Bir Demokrasi Sorunu Olarak Rejim Değişikliği

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, harbin sonuna doğru, Müttefik Devletlerin kazanacağının kesinleşmesine müteakip, 23 Şubat 1945 de Almanya ve Japonya'ya Mihver Devletlerine) göstermelik olarak savaş ilan etmiştir. Bu göstermelik savaş ilanının nedeni, Nisan 1945 de yapılacak olan San Francisco Konferansına katılabilmek ve Birleşmiş Milletler Teşkilatına üye olabilmekti (Koçak, 2015: star.com.tr/yazar/san-francisco-konferansi). Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Teşkilatına katılma konusundaki bu arzusu, aslında 4-6 Aralık 1943 yılında yapılan Kahire Konferansı'na kadar dayanmaktadır. Sovyetler Birliği'nin katılmadığı konferansa, Türkiye'den Başvekil İnönü ve bazı resmi görevliler katılmıştı. ABD Başkanı Roosevelt ile İnönü arasında samimi bir diyaloğun geçtiği konferansta Roosevelt, İkinci Dünya Harbi sonrası kurulması planlanan Birleşmiş Milletler Teşkilatından ve bu teşkilata üye olacak ülkelerin toprak bütünlüğünün korunacağından (kalıcı barış ve demokrasi söylemi; Atlantik Bildirisi) söz etmişti. Roosevelt, Türkiye'nin İkinci Dünya Harbine fiilen katılmasını, batı bloğu içinde yer alması ve Birleşmiş Milletler Teşkilatına üye olması gereğini ısrarla İnönü'ye telkin etmiştir. Kahire Konferansı sırasında ABD Başkanı Roosevelt ve İnönü arasındaki samimi diyalog, Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda İngiltere kadar ısrarlı davranmaması ve anlayışlı olması, savaş sonrası Türk dış politikasının yönünü belirlenmesinde etkili oldu (Ertem, 2013: 157-183).

Almanya'nın harpte yenilgiye uğraması ardından, dünyada tek partili rejimlerin faşizme kayacağı, kaos yaratacağı konusunda yaygın bir görüş belirdi. Ülke içinden ve dışarıdan (özellikle ABD'den) gelen baskılar, 1945 yılından itibaren CHP'yi demokratikleşme yolunda adımlar atmaya mecbur kıldı (Sancaktar, 2012: 31-64). San Francisco Konferansı'na katılan pek çok ülkenin rejimi, Türkiye'ninkiyle benzerdi ve

hiçbir ülkeden rejim değişikliği gibi bir talepte bulunulmamıştı. 1 Ocak 19 42 tarihli BM Beyannamesi'nin resmî belgelerinde, ülkelerin rejimlerine yönelik herhangi bir talep ya da koşul bulunmuyordu. San Francisco Konferansı'nda Türk heyeti içinde yer alan Nihat Erim ve Feridun Cemal Erkin de yıllar sonra, bu görüşmeler sırasında Türkiye'de demokratik bir yönetim kurulacağına ilişkin olarak bazı açıklamalarda bulunmaları için, bizzat İnönü'den talimat aldıklarını açıklayacaklardı (Koçak, 2015).

14 Ağustos 1941 tarihli Roosevelt ve Churchill arasında imzalanan 'Atlantik Bildirisi'nden bahsedilmişti. Atlantik Bildirisini esas tutarak birleşen ve Almanya'ya karşı savaşan devletlerin sayısının 1 Ocak 1942'de 26' ya çıkmasıyla birlikte, bu devletler 'Birleşmiş Milletler' nam ve sıfatı ile bu tarihte bir beyanname imzalamışlardır. Birleşmiş Milletler Beyannamesi adını verdikleri bu beyanname ile bir nevi Milletler Cemiyeti kurmuşlardır. 21 Ağustos 1944 de İngiltere, Sovyet Rusya ve ABD arasında Dumbarton Oaks görüşmeleri sonucu 7 Ekim 1944'de bu proje nihayetlendi. Bu projeyi bir antlaşma haline getirmek üzere 51 devletin temsilcisi San Francisco'da toplandı 26 Haziran 1945'de Birleşmiş Milletler Teşkilatı uluslararası statü kazandı ve resmileşti (Armaoğlu, 1950: 186-235).

Türkiye 23 Şubat 1945 de Mihver devletlerine savaş ilan etmek önkoşulu gerçekleştirerek, 26 Haziran 1945'te Birleşmiş Milletler Anlaşmasını imzalayan 51 ülke arasında yer aldı (Tekeli, 1979 : 292).

Yalta Konferansı'nın ardından Sovyetler Birliği, 19 Mart 1945 tarihinde Türkiye'ye bir nota vererek 1925 Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın, "esaslı değişiklikleri" gerektirdiğini yeni duruma uygun olmadığını bildirmesi ile Türkiye-Rusya arasında gerilim süreci başladı (Ertem, 2009: 377-397). 19 Mart 1945 de Sovyetlerden gelen nota ilk zamanlarda Türk tarafınca bir gerilim unsuru olmamıştır. Türkiye 4 Nisan 1945 tarihinde Sovyetlerin Ankara Büyükelçisi'ne verdiği bir deklarasyonda Dostluk Antlaşması'nın yerine günün şartlarına uygun her iki tarafın çıkarlarına göre bir düzenleme yapılabileceğini, teklif beklediklerini iletmiştir. Bu deklarasyona yazılı cevap vermeyen Sovyet tarafı 7 Haziran 1945 de, Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e sözlü bir nota vermiştir. Sovyet Dışişleri Bakanı

Molotov'un bu sözlü notası Türk tarafı açısından gerilim nedeni olmuştur (Dokuyan, 2013: 1).

Her ne kadar Sovyetler Birliği, Türkiye'den resmi yollardan bir toprak talebinde bulunmamış olsa da Stalin'in, Molotov'a toprak talebi yönünde talimat verdiği hususunda Rusya, Ermenistan ve İngiltere arşivlerinden yeni bilgilere ulaşıldı. 1921'de TBMM'nin Moskova büyükelçisi olan Ali Fuat Cebesoy'un Sovyet arşiv kaynaklarından derlediği bazı bilgiler, anılarını kaleme aldığı kitabında yer aldı. Türkiye-Sovyetler Birliği arasında Birinci Dünya Harbi sonrasında imzalanan 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması'nın Türk tarafının isteğine epeyce uygun şekilde imzalanmasında Stalin'in özel bir rolü olduğunu anlatıyor. Bu antlaşma ile Sovyet Rusya'nın Türkiye lehine, sadece 1914 öncesi sınırlarına çekilmeyi değil, 1877 öncesi sınırlarına geri çekilmeyi kabul etmesi, bilakis, 1828'de İran'dan aldığı Sürmeli (Iğdır) kazasını dahi Türkiye'ye bırakmasını dostane ilişkilerin bir göstergesi olmuştu (Ertem, 2013 : 174, Mumcu, 1998).

7 Haziran 1945'de ki, Molotov-Selim Sarper ile görüşmesinde, Sovyet hükümetinin o dönem zayıf olduğu için taviz verdiğini fakat şimdi bu haksızlığın giderilmesi gerektiğini söylemiştir. Stalin'in aşırı özgüvenle hareket etmesi ve gerçekçi olmayışı, Türkiye'yi ABD'ye daha da yakınlaştırmaktan başka bir işe yaramamıştır. Esasen Türkiye'nin batı tarafından yana tavır koyacağını umduğu Sovyetler Birliği'nin Almanya ile Saldırmazlık Paktı imzalaması sonrası Türkiye, Sovyetler Birliği'nden uzaklaşmış, sonrasında Türkiye'nin Almanya ile Saldırmazlık Paktı imzalaması, Almanya'ya krom satması büyük tepki çekmiş ve Alman denizaltılarına göz yumarak, ordunun büyük bir kısmını Sovyet sınırına yakın bir mevzide konuşlandırarak, Sovyetler Birliği ile zaten yol ayrımına girmiştir (Mumcu, 1998, Karakaş, 2010b : 447-482). Türkiye'ye Sovyetlerden sözlü notalar dışında toprak talebi konusunda yazılı bir nota ya da bir belge gelmemiştir. Boğazlar meselesi konusunda ise, ABD ve İngiltere'nin 9 Ekim 1946 günü boğazların hakimiyetinin Türkiye'de olduğunu hatırlatan bir nota vermeleri ile Sovyet Rusya geri adım atmıştır (Dokuyan, 2013: 1).

Henüz ABD, İkinci Dünya Harbi'ne katılmadan 14 Ağustos 1941 de ABD başkanı F. D. Roosevelt ve İngiltere başkanı Churchill'in görüşmeleri sonunda ortak

yayınladıkları Atlantik bildirisi ile ABD'nin tarafsızlığına son veriyordu. Bu bildiri silahsızlanma, uluslararası işbirliği, serbest ticaret, self determinasyon, savaştan sonra toprak kazanılmaması, açlıktan-korkudan-söz söyleme hakkından yoksun bir dünyadan kurtulma hakkı gibi maddelerden oluşuyordu (Altıner, 2014: 1-9, Kılınç, 2008 : 949-982).

Türkiye, 26 Haziran 1945'de San Francisco'da Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı imzalamış. 15 Ağustos 1945'te Birleşmiş Milletler Antlaşmasını Milletlerarası Adalet Divanı Statüsüyle birlikte 4801 sayılı Kanun ile onaylamıştır. İlgili kanun, 24 Ağustos 1945 gün ve 6902 sayılı Resmî Gazete 'de yayınlanmıştır. Birleşmiş Milletler Antlaşması Birinci Bölüm Madde 2, 4.bentte yer alan ilke, tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletler 'in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir şekilde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar ifadesi vardır (TBMM, 2000: tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari).

Atlantik Bildirisi bilindiği üzere, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın kurulmasına öncülük etmiştir. Bildirinin yayınlanmasından kısa bir süre sonra 1942 yılında Birleşmiş Milletler Beyannamesi yayınlanmıştır. Tam da bu noktada, benim kişisel kanaatime göre hem Atlantik Bildirisinde hem de Birleşmiş Milletler Teşkilatı Ana Sözleşmesinde yer alan ve üye ülkelerin toprak bütünlüğünü koruyan maddeler nedeniyle Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere üyeliği ile (1945) Sovyetlerin toprak talebi hukuken sonlandığı ve bu üyelikle beraber Türkiye'nin bir nevi kendisini koruma altına almasına rağmen, Türk basınında Sovyet tehdidi algısının devam ettirilmesi hayli ilginçtir.

Türkiye'nin ABD ile yakınlaşmasının bir başka sonucu, 1950 yılının Mayıs ayında yapılan genel seçimlerle Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ve çok partili sistemin hayata geçmesi olmuştur. Artık ABD'nin bir müttefiki olan Türkiye, 25 Haziran 1950'de başlamış olan Kore Savaşı'na 25 Temmuz 1950'de aldığı kararla 4.500 asker göndermiştir. Türkiye'nin Kore Savaşı sırasında Batılı müttefiklerinin yanında yer alması NATO'ya girişini kolaylaştırmıştır (Ertem, 2010: 252-273).

Esasen Türkiye'nin ABD'ye yönelmesi Sovyetler Birliği'nin topraklarını tehdit etmesinden değil, devletin ideolojik yapısından kaynaklanmıştır. Zira Atatürk dönemi başarı ile uygulanan "çok yönlü dış politika" terkedilerek, Batı'yı tek alternatif olarak gören politika yönelim söz konusudur (Zeki, ty : 14).

2.2.2. Truman Doktrini, Marshall Planı: Devletçilikten Liberalizme Geçiş

1947'de Recep Peker Hükümeti yerini, liberal eğilimli Hasan Saka Hükümetine bırakmıştır. Saka Hükümeti ABD'nin desteğini alarak ekonomide yeni politikalar izlemeye başlamıştır. Aynı yıl ABD kamuoyunda yayılan "kızıl tehlike" korkusu, halkın ve yöneticilerin, Sovyetlere karşı düşüncelerin büyük ölçüde değişmesine yol açar. Bu korku beraberinde Mart 1947'de Truman Doktrininin açıklanması ile siyasallaşmıştır (Payaslı, 2011: 133).

Truman'ın 12 Mart 1947'de ABD Kongresinde yaptığı tarihi konuşma, "Soğuk Savaş'ın resmi ilanıydı ve tarihe "Truman Doktrini" olarak geçti. Konuşmasının önemli bir bölümünde Türkiye ve Yunanistan'a yer veren Truman, "Yunanistan ve Türkiye bugün komünizmin pençesine düşerse, buradan komünizm, batı Avrupa, Kuzey Afrika, İran ve Orta Doğu'da yayılacaktır. Artık yeter deme zamanı gelmiştir". Konuşmasının sonunda kongre, Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardım yapılması konusunu onayladı. Türkiye'ye 100 milyon dolar, Yunanistan'a 300 milyon dolar askeri yardım yapılmasına karar verildiz(Göktepe ve Seydi, 2015: 197-222). 22 Nisan 1947 yılında ABD Senatosu'nda kabul edilen yardım, şarta tabiydi. Türk hükümeti, ABD'nin onayı olmaksızın, alacağı malzemelerinin mülkiyetini devretmeyecek ve verildikleri amaçlar dışında kullanamayacaktı. Türkiye'ye, neredeyse tamamı İkinci Dünya Harbi'nde kullanılmış ve küçük bir kısmı modern donanımlı askeri malzeme verildi. Bu durum Kıbrıs Harekâtı sırasında sorun oluşturmuştur. 100 milyon dolarlık askeri malzemenin tamamının Türkiye'ye gönderildiği hususu tartışmalıdır. Ancak, Türk devleti ABD'den aldığı bu askeri yardımla Ordusunu yenilebilme şansına sahip olmuştur (Korkmazcan, 2005 : 64).

ABD, 1946'da henüz Truman Doktrini açıklamadan önce, Türkiye üzerinden ısrarla İran'dan çıkmayan Sovyetler Birliği'ne, bu uzlaşmaz tavrını devam ettirmesi

durumunda, her türlü adımı atabileceği yönünde bir mesaj gönderdi. Bu mesaj 1944'de ABD'de vefat eden Türk Büyükelçi Münir Ertegün'ün cenazesinin ABD donanmasının en büyük savaş gemilerinden biri olan Misssouri Savaş Gemisi ile 6 Mart 1946'da göndermesine karar verilmesi ile oldu. Mart sonunda Münir Ertegün'ün cenazesinin ABD savaş gemisi "Missouri" ile Türkiye'ye getirilişi, Türk halkı ve idarecileri tarafından samimi ve olumlu karşılanırken, siyasi çevrelerde şaşkınlık yarattı (Ertem, 2009: 377-397).

Artık 1947 Şubat başlarından itibaren Türk basınında Türk-ABD dostluğu ve bu iki ülkenin ilişkileri ile ilgili haberler yoğunluk kazanmaya başlamıştı. Deyim yerindeyse bu dönem ABD'nin yüceltilmesi dönemidir. Pan - ABD Şirketi'nin New-York ile Ankara arasındaki ilk seferini gerçekleştirmesinden, ABD'li gazeteci Walter Lippman'ın Türkiye'yi doğunun anahtarı olarak değerlendiren yazılarından, ABD'nin Türkiye'ye yapacağı iktisadi yardıma kadar birçok konuda yazılar yazıldı. Diğer yandan, ABD'de Ruslara ve komünizme karşı sergilenen tutum, Türkiye'ye de yansır ve o günlerde Türkiye'de gazete sütunlarında solcu profesörlere yöneltilen ağır ithamlar ve komünist olmakla suçlamalar dikkat çeker (Malkoç, 2006: 92).

12 Mart 1947 tarihinde ABD Başkanı Truman'ın Sovyetler Birliği'nin adını hiç zikretmeden, bu devlete ve ideolojisine başlattığı ve "Truman Doktrini" olarak bilenen soğuk savaş, Sovyetler Birliği'nde çok sert eleştirilere sebep olmuştu. Truman Doktrinin ilanından üç gün sonra Rusya'da yayınlanan Pravda gazetesinin baş makalesinde; "Türkiye'nin milli bütünlüğünü hiç kimsenin tehdit etmediğini ispatlamaya lüzum yoktur. Demek ki, Truman'ın bahsettiği modernizasyonun anlamı, "Türkiye'de ABD egemenliğinin kurulmasıdır", denilmiştir. Yine Sovyetler Birliği'nin Birleşmiş Milletler 'deki daimî delegesi A. A. Ciromiko, yakın tarihlerde BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmada "ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a yapmayı öngördüğü yardımın Birleşmiş Milletler 'in otoritesini sarstığı, ilaveten, savaşa girmemiş bir ülke olarak Türkiye'nin bu yardımı almaya hakkı olmadığı söylenmişti" (Korkmazcan, 2005 : 50).

ABD, Türkiye'ye yapacağı bu askeri yardımın gerekçesi olarak, "Sovyet tehdidi" ile hür kurumlar ve ferdi hürriyetler üzerinden ifade edilen "demokrasi" yi

gerekçe göstermektedir. İşte tam da bu noktada, ABD bir taraftan Türkiye'nin çok partili rejime geçmesini "demokrasi" adına istemekte, diğer taraftan Sovyet tehdidi algısı ile beraber karakol vazifesi vermektedir. İlaveten, askeri yardımın bir diğer gerekçesi ise Türk ordusunun, İkinci Dünya Harbi başından bu yana Sovyet sınırında yığınak yapmasının Türkiye'nin bütçesine getirdiği yüktür. Bu nedenle askeri kuvvetlerin modernize edilmesi gerekmekte, zira, askerliğe çağrılmış genç nüfus çalışmaya dönmelidir (Malkoç, 2006: 94).

Truman Doktrini, Türkiye'ye sadece ekonomik ve askeri yardım sözü vermiyor, bir takım siyasal yükümlülükler de getiriyordu. Zira, bu doktrin, Türk Dış Politikasını sınırlayan birtakım maddeler içeriyordu. Bunlardan en önemlisi askeri yardım anlaşmasıyla ilgili 24. maddedir ve Antlaşmanın imzalanmasından on yedi yıl sonra, 1964 Haziran'ında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapmayı düşündüğü silahlı müdahale sırasında sorun teşkil eder (Baytal, 2007).

Aynı zamanda,Truman Doktrini ile gelen 100 milyon Dolarlık askeri yardımın, büyük bir kısmı, savaşta kullanılmış, eski silahlardan ibaret iken, geri kalan modern silahlar ise, bakım, onarım ve yedek parçaları hususundan her yıl bütçeye ek bir masraf eklenmesine ve yedek parçanın ABD'den ithali ile Türkiye'nin askeri alandaki bağımlılığına neden olur (Kalyon, 2010: 7-26).

Truman Doktrini olarak bilenen "Soğuk Savaş" dönemi, pek çok kaynakta ABD yönetiminin Sovyetler Birliği öncülüğünde komünizmin yayılmasını engelleme projesi olarak geçer. Benim görüşüme göre, Truman Doktrini sadece komünizmi engelleme ya da yayılmasını önleme projesi değildir aynı zamanda "komünizm-kapitalizm" savaşında yeni bir boyuttur. Şöyle ki, bu doktrin ile, ABD kapitalizmi ve ideolojisinin, tüm dünyaya daha sert ve net bir üslupla resmi ağızdan (birincisi üstü kapalı Wilson İlkeleri) duyurulması ile birlikte bir nevi, ABD'nin kıta dışına yayılma sürecinin ilanıdır. Böylece, ülkeler, ABD'nin denetimindeki uluslararası örgütler ile çeşitli anlaşmalar yaparak (özellikle Dünya Bankası) tüm ticari ve hususi girişimcilerin önündeki engellerin kaldırılması şartı ile borçlanırken, ABD yatırımcılarına ilgili ülkenin kapıları açılır (Kantarcı, 2012 : Armaoğlu, 2014).

ABD'nin, özellikle 19.yüzyılın sonlarında ivme kazanan üretim verimliliği ile birlikte sergilediği ekonomik performans, iki dünya savaşı yıllarında dahi devam etmiş, bunun sonucu oluşan refah ise savaş sonrası kapitalizmin cazibesini artırırken, en ciddi ideolojik rakibi olan komünizmin ise cazibesi ise azalmıştır. Bu ortamda, mevcut misyon, ABD'nin kurmuş olduğu yapının uluslararasılaştırılmasına paralel olarak da kolaylaştırılmıştır. Bu süreçte ABD'nin Marshall Planı önemli bir işlev üslenmiş. Batı Avrupa ve Japonya dahil olmak üzere, pek çok ülkeyi liberal demokratik perspektife yönlendirilmesi, ABD firmalarının bu ülkelerde doğrudan yatırım yapması ile gerçekleştirilmiştir. İkinci Dünya Harbi sonrası ABD, bu geçiş sürecini, Dünya Bankası, IMF, GATT, BM Konsey Veto, Truman Doktrini, Marshall Planı gibi kurumlarıyla hegemonyasını güçlendirdi. Böylece, Bretton Woods ve BM sistemi çerçevesinde kurulan uluslararası kurum ve mekanizmalar bir yandan ABD'nin ülke içinde kurmuş olduğu hakim üretim tarzını desteklerken, diğer taraftan, ABD norm ve değerlerini küresel ölçekte yaymaya yardım ettiler (Alakel ve Yıldırım, 2014: 135-165).

2.2.3. "1946 İvedili Sanayi Planı'nın 1947 "İktisadi Kalkınma Planı'na Yeni Dönem

İkinci Dünya Savaşı sürerken hazırlanan İvedili Kalkınma Planı, gerek sanayileşmeyi merkeze alması gerekse sanayileşmeden beklenilen sosyal kalkınma hedefi bakımından kendisinden önceki planların devamı niteliğindeydi. Alınan dersler sonrası, Planlama'yı ekonomik ve siyasi bağımsızlığın kaburgası olduğunu gören Cumhuriyet'in kurucuları, İkinci Dünya Harbi sonrası Batı ile yakınlaşma, algı operasyonları, dayatmalar ve serbest piyasa düzeni içinde kalkınılabileceğine inanıştan ötürü, Marshall yardımından yararlanabilmek üzere ABD'nin isteğiyle İvedili Kalkınma Planı'na son verdi (Erat ve Arap, 2017 :151).

Öncelikle, 1923-1929 döneminde bütün sosyal sınıfları kapsayan sosyal politikaların, tarihsel süreç içinde aşınması ve önemini yitirmesi ile bu bütün sosyal sınıfları kapsayıcı sosyal politikaların gerçekleştirilebilmesi için 1930-1939 dönemin de uygulanan devlet eliyle sanayi de kalkınma projesinden, Marshall Planı'ndan faydalanmak üzere 1946 yılı İvedili Sanayi Planı'dan vazgeçilelerek İktisadi Kalkınma Planı'nın kabul edilmesi ile yaşanan kopuş.. Bir bakıma, serbest piyasa düzeni içinde

ABD'nin önderliğinde sanayileşebileceğimize inanılması nedenlidir (Uçkaç, 2010: 422-430).

Türkiye'nin kurucu üyelerinden olduğu DB'sı 1950'li yıllarda Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sürecinde yer almıştır. Bilhassa 1950-1960 yılları arasında Banka, "devletçi-müdahaleci kalkınma" yaklaşımından, "özel sektör aracılığında dışa açık kalkınma" yaklaşımına doğru geçişte, önemli çabalar sarf etmiş olsada, Demokrat Parti yönetimine her istediğini yaptıramamıştır. Bu dönemde, Banka'nın yönlendirmesi sonunda, "Yabancı Yatırımları Teşvik Kanunu" ve "Petrol Kanunu" ile özel teşebbüse önemli imkânlar sağlanmış olsada, bilhassa, KİT'lerin sayısında artışlar yaşanması her tarım alanında kalkınmanın tersi yaklaşımlardır. 1950'li yılların sonunda planlı kalkınmaya yönelik başlayan çalışmalar, 1960 yılında meyvelerini vermiş, Devlet Personel Dairesi ve Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur ve 1961 Anayasası ile Planlı Kalkınma benimsenmiştir. Böylelikle 1960-1980 yılları arasında planlı kalkınma dönemin de "karma ekonomi modeli" ekonomiye hâkim olmuştur (Haykır ve Demir, 2017 : Sadıoğlu ve Öktem, 2011).

2.2.4. 1948 Türkiye İktisat Kongresi ve Özel Sektör Eliyle Kalkınma

29 Haziran 1948 tarihinde aldığı bir kararla İstanbul Tüccar Derneği, ülkenin güncel ekonomik meselelerini incelemek ve tartışmak üzere Türkiye Ticaret ve İktisat Kongresi toplanmasını uygun buldu. 22-27 Kasım 1948'de gerçekleştirilen kongreye 1.100 kadar davetli katıldı. 1948 Türkiye İktisat Kongresi, devletin ekonomik işlevlerinin sınırlandırılmasını talep ediyordu. Devletçilik karşıtı bir girişim olarak gerçekleştirilen kongrede, devletçilik, dış ticaret ve vergi komisyonu olmak üzere üç ayrı komisyon oluşturulur. Kongrenin son gününde komisyonların hazırladığı raporlar genel kurulda oya sunuldu. Devletçilik Hakkındaki Rapor'da (384 Oy çokluğu ile kabul edilir) devletin ziraat, ticaret ve sanayi alanındaki işlerden elini çekmesi ve özel girişim karşısında ne rakip nede denetleyici olarak bulunmaması gerektiği vurgulanır.CHP'nin tasvip etmediği kongre sonrası, devletçilik karşıtı akımlar toplumun her kesiminde ve ülkenin her yerinde Demokrat Parti etrafına toplanarak, hükümetin iş yapması zorlaştır. 15 Ocak 1949'da, baskı ve muhalefete dayanamayan Hasan Saka Hükümeti istifa etti. Devletçilik ilkesininin zayıflatılması noktasında, ABD tarafından gönderilen heyetler ve Amerikan yardımının nasıl verilebileceğine

dair tespitler sonrası belirginleşir. Sanayici Max Thornburg'ün, Türkiye ziyareti sonrası ABD özel teşebbüsü için "Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Durumunun Tenkidi" başlıklı raporu yazar. M. Thornburg, devletçiliğin terk edilmesini, Karabük Demir-Çelik Fabrikası'nın satılmasını, lokomotif üretimi yerine saban ve el aletleri yapılmasını ve yapay gübre fabrikası dahi kurulmamasını gibi konularda öneriler yapar. Tıpkı, 1950 yılında Türkiye'ye gelen Dünya Bankası heyeti tarafından hazırlanan Barker Raporu gibi Thornburg Raporu da, Türk hükümetinin yapacağı en iyi işin, yabancı sermayeye yerli sermayeyle eşit haklar tanıyan bir yabancı sermaye teşvik yasası çıkarmak olacağını savunur. Nitekim, gerek Türk iş adamlarının gerekse ABD'nin baskılarıyla Atatürk döneminde benimsenmiş ekonomik bağımsızlık ve sanayileşmeyi esas alan politikalar terk edilmeye başlar (Karahan,2015:117-118).

2.3. DÜNYA BANKASI, BARKER RAPORU VE YENİ KALKINMA ANLAYIŞI

1946 İvedili Kalkınma Planı'nın 1947 yılında İktisadi Kalkınma Planı'na dönüştürülmesi ile başlayan yeni kalkınma dönemi, 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti ile sürer. DP'nin politika ve uygulamalarında önemli bir yol gösterici olan "Barker Raporu", 1949 yazında, hükümetin Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası ile temasları sonucunda istenen kalkınma planını hazırlamak üzere, James Barker başkanlığındaki heyet, 1950 ortasında Türkiye'ye gelir ve kısa süreli araştırma sonucunda Barker Raporu'nu hazırlar. Türkiye'nin Kalkınma Programı İçin Tahlil ve Tavsiyeler adı altında Barker Raporu, 1951'de Celal Bayar'a sunulur (Albayrak, 2003).

Barker raporuna göre, Türkiye, öncelikle tarım sektörüne ağırlık vermeli, bu alanda kalkınmalıydı. O güne kadar yapılan KİT'ler hemen tasviye edilmeli, demiryolu yerine karayolu taşımacılığı tercih edilmeliydi. Marshall Planı ile Türkiye traktör kullanımına geçer. Tarımda modernizasyon kapsamında büyük toprak sahiplerinin yararlandığı traktörleşme süreci Türkiye açısından hem bazı avantajlar hem de dezavantajlar sağlar. Zira, ABD menşeli birinci nesilden kalma tanktan bozma traktörler, toprağın yapısına zarar vererek, ilerleyen yıllarda erozyanların sebeplerinden biri olur. Tarımda makineleşme süreci ile, işsiz kalan marabalar, kentlere göç eder. İstanbul'da 1950'li yıllarda bu göçten dolayı gecekondulaşma

başlar. Bu da bugün bile çözülemeyen çarpık yapılaşmanın ve bölgesel eşitsizliğin nedenidir (Köymen, 2014 : 104-105).

Serbest piyasa ekonomisi ile kalkınabileceğini sanan Türkiye, 1947 yılından itibaren dış yardıma dayalı kalkınma plancılığı dönemine girer. IBRD ile ilişkiler CHP döneminde başlar. 1949'da İstanbul'da hükümetin desteği olmaksızın gerçekleştirilen Türkiye İktisat Kongresi, dönemin ruhunu yansıtır ve özel sektör eliyle kalkınmanın altını çizer. Esasen, gerek Thornburg, gerekse Barker Raporu ile tavsiye edilen tarım sektöründe kalkınma fikri, Almanya'da eğitim gören ve CHP'nin sağ kanadında yer alan pek çok politikacının hem fikir olduğu bir husustur (Tekeli,1979 : Toprak, 1982).

IBRD ve Türkiye arasında 1947'de başlayan kalkınma süreci, bölgeler arası kalkınma farklılıklarına ve eşitsizliklere neden olan bir süreçtir. Bilhassa TSKB kanalıyla Kuzey Batı Anadolu hattında kurulan özel sermayeye dayalı sanayileşme süreci; sermaye hasıla yaklaşımı ile sosyal olmayan ve sosyal politika üretmeyen piyasa yanlısı bir zeminde şekillenir. Örneğin, 1960'larda Anadolu Çimento Fabrikası'nın linyit kömürü yerine fuel oil kullanabilmesi için gerekli krediyi TSKB ekonomik kârlılık açısından verir ancak, petrol fiyatları yükseldikten sonra hata anlaşılmış, tekrar linyite dönülmüştür. Bu örnek, orta ve uzun vadeli kredi veren TSKB'nin sadece iç kârlılığı düşünerek haraket ettiğinin ve uzun vadeli sanayileşme ve sosyal kalkınmanın gözetilmediğinin göstergesi gibidir. (Coşar, 2004). Hernekadar 1960-1980 arası bir mücadele dönemi ve tekrar ulusal kalkınmaya yönelik bir hareket süreci olsada, içsel ve dışsal etkenlerle başarısızlığa uğrayacaktır.

2.3.1. Barker Raporu ve Özel Sektöre Dayalı Kalkınma

Birinci Dünya Harbi ile birlikte- o vakte kadar birkaç yüzyıl boyunca batılı gelişmiş ülkelerin iktisatçıları tarafından temel oyun kuralı olarak kabul edilmiş olan "uluslararası serbest-kısıtsız ticaret" fikri, bilhassa 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sonrası tümüyle bir yana konulup, ülkelerin yoğun koruma tedbirleri uygulamalarına geçildi. Böylece, uluslararası ticaretin yeniden serbestleştirilmesi için İkinci Dünya Harbi sonrasının Bretton Woods Antlaşmalarını, IMF, Dünya Bankası, GATT ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşları ve yıllarca süren uluslararası çalışmaları beklemek gerekti (Uluatam, 2013: 28).

UluslararasıUluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası, uluslararası kalkınmayı destekleyen ticari ulus üstü bir bankadır. Banka, kalkınma felsefesinin temelinde Pazar ekonomisi, özel mülkiyet ve özel girişimciliği görür. Bu nedenle merkezden planlanmış bir ekonomiye karşıdır. Ancak, Çin 1949'da komünist rejime geçmiş ve uzun yıllar merkezi planlama ile yönetilmiş bir ülkedir ve 1970'li yılların sonlarına doğru Dünya Bankası'na üye olmuştur. Dünya Bankası ile ilişkilerini karşılıklı saygı ve bilgi alışverişi ile yürüten Çin, hiçbir zaman merkezi planlamadan ve ulusal kalkınma hedefinden uzaklaşmadı. Dünya Bankası'nın ülkelerin kalkınması konusundaki amacı, mevcut kaynakların optimal kullanımını sağlayarak, kamu ve özel sektör hizmetlerini maksimize etmektir. Planlama, ABD merkezli yardımlarının da bir ön koşuludur. Savaşın hemen ardından Avrupa ülkelerinin ekonomilerini düzeltmeye yönelik Marshall yardımının koşullarından biride, bu ülkelerin ekonomilerini bir plana bağlamaları, yardımı nereye ve nasıl kullanacaklarını belgelendirmeleridir. Bu nedenle, ilk başta Marshall Planı'na sıcak bakan Sovyetler Birliği, yardımının şartı olarak, tüm ekonomik bilgilerinin paylaşımının öngörülmesi nedeniyle tehlikeli bulmuş, bu durumu ulusal devlete müdahale olacağını düşünerek, plandan faydalanmamıştır (Erhan, 1996b : 1-13).

Ancak Türkiye'nin gerek Marshall yardımı ve gerekse Dünya Bankası tarafından hazırlanan Barker Raporu ile belirlenen ulusal kalkınma planına göre, alınan yardımlar, tarımsal alanda, hammadde üretiminde, değerli madenlerin çıkarılmasında ve karayolu yapımında kullanıldı. ABD'nin ve OEEC'nin Türkiye ekonomisini bu dört alana yönlendirmesinin nedeni Avrupa kapitalizminin yeniden inşa edilmesi sürecinde Türkiye'ye biçilen roldür. Bu role göre Türkiye, Batı Avrupa sanayilerinin ihtiyacını duyduğu ucuz tarım ve hammadde ürünleri üretip Avrupa'ya satacak, bunun karşılığında ise Batı Avrupa'dan sanayi mamul malları satın alacaktır. Böylece, ABD ve Avrupa otomobillerinin Türkiye'ye satılabilmesi için gerekli olan altyapı hazırlanmış oldu. Nitekim karayolları ağı geliştikçe Batı Avrupa ve ABD'den ithal edilen otomobil ve otobüs sayısı büyük artış kaydetmiştir. Yani ABD'den gelen yardımlar ağır sanayinin ve yüksek teknolojinin kurulup geliştirilmesinde kullanılmadı. Tam tersine, ekonomik yardımlar sonucunda Türkiye, bir "ucuz tarım ve hammadde deposu" haline getirildi (Sancaktar, 2011 :33).

2.3.1.1. Barker Raporu ve 1954 tarih 6224 sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu"

Türkiye'de cumhuriyetin ilk dönemlerinde vazgeçilmez bir hedef olarak belirlenen sanayileşme çabalarının önünde üç temel sınırlılık söz konusu idi. Bunlar: yurt içi sermaye birikiminin yetersizliği, sanayileşme çabalarını yürütecek yetkin bir girişimci sınıf ve sanayileşme için ihtiyaç duyulan işgücü eksikliğidir.

Atatürk, Osmanlı Devleti'nin dışarıdan aldığı yüksek faizli borçlar nedeniyle belini doğrultamadığı çok iyi bildiği için, çoğunlukla kendi iç olanakları ve dışarıdan geri ödenmesinde sıkıntı yaşanacak (yüksek faizli ve şartlı) kredi almaksızın akılcı bir yönetimle çok büyük bir sanayi atılımı gerçekleştirir. Bilakis, yerli sermaye ile kalkınmaya öncelik verilse de bu dönemde yabancı sermayeye karşı çıkılmamış ancak temkinli yaklaşılmış, ülkenin menfaati gözetilerek hareket edilmiştir. O, yabancı sermayeye karşı değildi ve ülkenin kalkınması için gerekli görüyordu. Ancak, Türk kanunlarına saygılı olmak koşuluyla yabancı sermayeye açık olduğunu, yeni Türk Devleti'nin geçmişte olduğu gibi yabancı sermayenin jandarmalığını yapmayacağını ve ülkenin yabancı sermaye denetimine girmesine izin vermeyeceğini daha Lozan Barış görüşmeleri kesintiye uğradığı dönemde toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nin açılış konuşmasında beyan etmiştir ve şöyle demiştir: "*Efendiler, İktisat sahasında düşünürken ve konuşurken, zannolunmasın ki, biz yabancı sermayesine karşıyız. Hayır, bizim memleketimiz geniştir. Çok emek ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Binanenaleyh kanunlarımıza uymak, saygı göstermek koşuluyla yabancı sermayelerine lâzım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız, ancak, yabancı sermaye emeğimize ve serveti sabitimize katılsın. Bizim için ve onlar için faydalı neticeler versin; fakat eskisi gibi değil!*"

1920'lerde sadece 3 yabancı şirket millileştirilmişken, Türk Hükümeti 1933-1945 döneminde 21 ayrıcalıklı yabancı şirketi millileştirmiştir. Millileştirmenin çok büyük bir kısmı, demiryolları, limanlar, belediye hizmetleri ile ilgiliydi. Yabancıların işlettiği belediye hizmetlerinin, elektrik, havagazı, su, tramvay, telefon şirketlerinin satın alınması da yine yabancı sermayeye karşı bir tavır değildi, kâr amacı güden

yabancı şirketler yerine kârlılık beklentisi düşünülmeden kamu kuruluşları tarafından işletilmesini, sosyal politika gereği yeğlemiştir (Sükan, 2014: 195-222).

Kayseri uçak fabrikasında çalışan teknikerlerin eğitim için Rusya, Almanya gibi büyük devletlere gönderilmesi yine cumhuriyet tarihinin ilk yıllarında gerçekleştirilen atılımlardır. Atatürk dönemi uygulamalarından birisi de çiftçilere çok büyük bir yük olan "Aşar Vergisi" nin 1925 yılında kaldırılması ile 31,1 milyon TL yani o yılın bütçesinin % 15,4 oranında bir açık verilir.(1930'lu yıllarda Merkez Bankası kurulmasıdır. z eden Atatürk'ün yabancı sermaye anlayışı son derece gerçekçi ve akılcıydı. (Deniz, 2018 :120, Kaya ve Durgun, 2009:237).

İkinci Dünya Harbi sonrası, yeni dünya düzenini kuran Birleşik Amerika'nın öncülüğünde kurulan Dünya Bankası ve IMF'ye katılan Türkiye, dış borç telaşına düşmüş, yabancı yatırımcıları ülkeye çekmek için çabalar içine girmiştir. İvedili Sanayi Planının, Amerika'nın talebiyle çarçabuk, İktisadi Kalkınma Planı (Europen Recovery Plan-"Avrupa için" Turkish Recovery Plan "Türkiye için" seçilen isimdir) şeklinde değiştirilmesi Marshall Planı'na dahil olabilmek için gösterilen büyük gayretin eseridir.

1950 yılında kabul edilen 5583 sayılı "Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesine ve Döviz Taahhüdünde Bulundurulmasına Dair Kanun" kabul edilmiştir. Böylece 5583 sayılı kanunla Türkiye'ye gelen yabancı sermaye ve dışarıdan borç alan girişimcilere transfer hakkı tanınmıştır. 1951 yılında çıkarılan 5821 sayılı "Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu" çıkarılmıştır. Bu kanundan beklenen yarar sağlanamayınca, 1954 yılında 6224 sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" çıkarılmış ve maden ve petrol konusunda yatırım yapan yabancı sermayenin de ülkeye çekilebilmesi hedeflenmiştir. 6224 sayılı kanunun "yabancı sermayenin ülkenin ekonomik kalkınmasına yararlı olması" hususundaki maddesi muğlak bir ifade olup, yabancı sermayenin hangi kriterleri sağlayacağı konusu belirsiz kalmıştır. Bu kanun ile birlikte Türkiye'ye gelen yabancı sermaye hareketleri gözle görülür şekilde artmıştır. 1954 yılında yıllık 7,9 milyon TL olan yabancı sermaye, 1959 yılında 20,5 milyon TL'ye çıkmıştır (Takım, 2012: 157-187, Haykır ve Demir, 2017:257).

1950'lerle beraber, sanayileşmede devlet ve Türk özel müteşebbisleri yanında yabancı yatırımcılar da söz sahibi olmuşlardır. Orhan Dikmen, Türkiye'de sanayi sektörüne yönelmiş yabancı sermaye yatırımlarını; Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununa göre gelen yatırımlar, Türkiye Sinai Kalkınma Bankası kanalı ile sanayiye yöneltilenler, Petrol Kanunu çerçevesinde gelenler, Ereğli Demir ve Çelik Fabrikası'nda yapılan yatırımlar olmak üzere dört kısımda mütalaa etmiştir. Dikmen, 1 Ocak 1951'den 31 Mayıs 1963'e değin Teşvik Komitesi tarafından 252 müracaatın kabul edildiğini, bunlarla getirilmesi teklif edilen yabancı sermaye toplamının 935 milyon Türk Lirası olduğunu belirtmiştir ki, bunun 560 milyon Türk Lirası araç ve gereç, 189 milyon Türk Lirası nakit, 21 milyon Türk Lirası fikrî hak ve 165 milyon Türk Lirası kredi şeklindedir (Elmacı, 2015: 59-60).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan yeni dünya düzeni çerçevesinde Türkiye hızlı kalkınmak için DYS yatırımlarına başvurur. Bu amaçla 1950 ve 1951 yıllarında hazırlanan ve yabancı yatırımı teşvik eden ve kısa tutalan kanunlar yeterli olmayınca 1954 yılında geniş kapsamlı içerisine yer altı kaynaklarını da dahil edilen bir Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılılır. 6224 sayılı bu kanun dünyanın o zamanki en liberal yabancı sermaye kanunlarından biri olup 2003 yılında Doğrudan Yabancı Yatırım Teşvik Kanunu yürürlüğe girer.

Bilhassa, 1953 yılında liberal politikadan beklenen sonuç alınamayınca DP, yabancı sermayeye dört elle sanldı. 1920'li yıllarda dış borçlanma, yabancı sermaye ile siyasi bağımsızlık arasında ilişki kurmayan Demokrat Parti için ekonomik büyüme en önemli hedefti. 1951 yılında yasalar sonrası, 1954 yılında 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile yabancı sermaye geniş bir içimde teşvik edilerek, kâr ve anapara transferine tam serbesti getirildi ve idari formaliteler azaltıldı. Tüm uygulamalara rağmen, Demokrat Parti döneminde yabancı sermaye önemli bir kaynak olmadı (Coşar, 2005: 33-34).

Türkiye 1950-1960 yılları arasında liberal bir politika izlemesine karşın, görece önemli bir yabancı sermaye girişi olmamıştır. 1960 yıllarından sonra plânlı bir kalkınma modeli izlemiş, fakat bu dönemde de yabancı sermaye girişi oldukça azdır,

nitekim, 1980 yılından sonra yabancı sermaye girişi hızlanır (Yavan ve Kara, 2003 : 29).

24 Ocak 1980 ekonomik kararları beraberinde 6224 sayalı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çerçevesinde gelecek yatırımları hızlandırmak ve yetki dağınıklığına son vermek üzere DPT bünyesinde yabancı sermaye başkanlığı kurularak ihracata dayalı serbest ticaret politikasının uygulayıcısı haline getirilmiştir. Çünkü, "Kalkınmalarını tamamlamış güçlü ülkeler, IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası organizasyonların bünyesinde yüksek seviyede nüfuz etme ve düzenleme gücüne sahipken, gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkeler daha kısıtlı bir pazarlık gücüne sahiptir ve etki etme güçleri biraraya gelseler dahi çok azdır." Nitekim, Dünya Bankası'nın Şili, Küba gibi ülkelere siyasi sebeplerden dolayı yardımı reddetmesi bu nedenledir.(Akdenizli, 2010 : 36,Özer, 1993:125).

Türkiye İlaç Sanayiinin gelişiminde önemli bir yere sahip olan 6224 sayılı kanun ile, 1950'li yıllarda başlayan ilaç sanayinin modernleşme dönemi (Eczacıbaşı Holding, 1952 yılında TSKB'den Marshall Planı üzerinden kredi almayı ve işini genişletmeyi başarmıştı) yerli ilaç firmalarının laboratuvar düzeyindeki ilaç üretimi tesisleri yerini modern fabrikalar almıştır. 1954 tarihli 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, esasen, yabancı ilaç firmaları temsilciliklerini değil, yerli ilaç sanayiini desteklemiştir. Böylelikle, ilaç sanayiinde 1952-1972 döneminde modern üretim tesisleri artmış, Türkiye ilaç gereksiniminin %95'ini yerli üretimle karşılamış, ilk kez ilaç hammaddeleri üretimine başlanılmıştır. Özellikle, 70'li yıllarda çoğu üretim tesislerine sahip 11 yabancı firmanın pazarda yer aldığı, 130 yerli ilaç firmasının faaliyetini sürdürdüğü bilinmektedir. (İSO,2004)

Adnan Menderes döneminin ilk zamanlarında (1950-1953) banka kredilerinin yaklaşık %10'u kamu sektöründe kullanılırken, özel sektörde kullanılan krediler %90 olarak gerçekleşmiştir. 1954-1960 yılları arası ise kamu kesiminin banka kredilerindeki payı %20'ye yükselmiş, özel sektörün pay ise %80'e düşmüştür. Adnan Menderes döneminde 1950 yılında 17,6 milyon TL olan olan kamu harcamaları 1960 yılında 76,3 milyon TL'ye yükselerek %230 oranında artış göstermiştir. Gerek kamu

gelirlerinde azalış gerekse kamu giderlerinde artış 1955'e kadar dış ticaret açığını sürekli olarak yükseltmiştir.

Özetle, 1950-60 yılları arasında devletçi-müdahaleci kalkınma yaklaşımından "özel sektörün öncülüğünde dışa açık kalkınma" yaklaşımına geçiş yapılmak istenmişse de pek de başarılı olunmamıştır. Zira, KİT'lerin sayısında artış yaşanmış, 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı ve Devlet Personel Dairesi kurulmuştur. 1961 Anayasası ile planlı kalkınmaya geçilmiş, böylece, Batı Bloğunda "kalkınma iktisadı" ve "kalkınma yönetiminin" zirve yaptığı dönemde, Türkiye, devlet öncülüğünde "planlı kalkınma" ve "karma ekonomi" modelini uygulmaya koymuştur (Sadioğlu ve Öktem, 2011 : 53-54).

2.3.1.2. Yabancı Sermayeyi Teşvik Konusunda En Son Düzenleme 4875 Sayılı Kanun

1951 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a sunulan DB Barker Raporu tavsileri doğrultusunda hazırlanan 5821 sayılı Yabancı Sermaye Yatırımları Teşvik Kanunu, yeterli ilgiyi görmeyince, maden ve petrol alanlarının da dahil edildiği 1954 tarihli 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılır. (Haykır ve Demir, 2017).

6224 sayılı kanundan önce, Türkiye'ye sadece 2,8 milyon $ yabancı sermaye girmiştir. 1954-1959 yılları arasında 12.6; 1960-1969 yılları arasında 81,1; 1970-1979 yılları arasında ise 160,3 milyon $ yabancı sermaye girişi olmuştur. 1954 yılı öncesi ve sonrası olmak üzere (1980 yılına kadar) toplam 228,1 milyon $ yabancı sermaye girişi vardır.6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çerçevesinde, 1954-1975 arasında Türkiye'ye toplam,109 yabancı sermayeli firma gelmiştir. 1975 yılı sonu itibariyle Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı sermayeli firmalarda hem firma sayısı bakımından (93 adet), hem de getirdiği yabancı sermaye miktarı bakımından en büyük pay (%86,29) imalat sanayine ait olmuştur. Yabancı firmalar imalat sanayi içerisinde, bilhassa, karayolu taşıtları, elektrik-elektronik, kimya ve lastik gibi yoğun sermaye ve yüksek teknoloji gerektiren alt sektörlerde yoğunlar ve diğer sektörlere gelen yatırımların payı oldukça düşüktür (Yavan ve Kara, 2003:29).

1980 sonrası, gelişmekte olan ülkeler, Dünya Bankası'nın destek ve yönlendirmeleriyle sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırarak, ekonomilerini uluslararası sermaye hareketlerine açmaya başlamışlardır (Narin, 2007:1). Bu doğrultuda, Türkiye'de, 24 Ocak 1980 kararları ile devam eden politika değişikliği beraberinde yabancı sermaye girişi ile ilgili yeni ve daha liberal düzenlemelerin yapılmasını sağlar. Öncelikle DPT bünyesinde Yabancı Sermaye Başkanlığı kurulur ve elli milyon dolara kadar yabancı sermaye girişlerinde yetkili kılınır, üzerindeki girişlerde de, Bakanlar Kurulu onayı gerekir. 1992 yılında ise yeni bir düzenlemeye gidilerek Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesinde Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü kurularak 20.03.1992 tarihli Resmi Gazete ile yayımlanan Yabancı Sermaye Çerçeve Kararlarına göre yabancı sermaye girişi ile ilgili izin, tescil, teşvik gibi konularda Hazine Müsteşarlığı bünyesindeki Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü görevlendirilir (Özer,1993).

Dünya Bankası gibi birçok uluslararası kuruluş tarafından desteklenen STK'lar hükümet kararlarını sorgulayarak, değiştirilmesi yönünde baskılar yapabilmektedirler. (Şener, 2014b :72). FIAS (Yabancı Yatırımları Danışmanlık Hizmetleri), GOÜ'ler ve geçiş ülke hükümetlerine gerek yerel ve gerekse de yabancı yatırımcılar için yatırım ortamını iyileştirici tavsiyelerde bulunmak için 1985 yılında kurularak örgütlenenen FIAS, IFC ve DB'nin çok yönlü yardım hizmetidir (Narin, 2007:86). 05.06.2003 yılında kabul edilen ve 17.06.2003 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 4875 sayılı "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu (DYYK)", 6224 sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" nu yürürlükten kaldırır. 4875 sayılı yasa tasarısının hazırlanma aşamasında IFC ve DB gibi dünyanın iki büyük çok taraflı kalkınma kuruluşunun bir ortak kuruluşu olan FIAS'ın aktif desteği ve katılımı sağlanmıştır. Nitekim, 17 Mayıs 2002 tarihinde yapılan çalıştayın oturumunda yasa tasarısını bizzat FIAS yetkilileri sunmuş, eleştirileri yanıtlamış ve maddelerin gerekçeleri tartışılmıştır".4875 sayılı kanun ile yabancı yatırımcıları özendirmek ve yabancı yatırımcıların haklarını korumak üzere, yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla eşit muameleye tabidirler hükmü yasaya konulmuştur (Narin, 2007 : 94).

4875 sayılı DYYK ile yabancı sermayeli şirketlerin kurulması veya şube açabilmesi için Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nden izin alınmasına gerek

kalmadı. Bu kanunla birlikte, yabancı yatırımlar için hertürlü sektörel kısıtlama ve yasaklar kaldırılarak, yabancı yatırımın milli muamele görmesi sözkonusu olurken, Türkiye'de faaliyet ve işlemlerinden doğan her türlü kâr, temettü, satış gibi kazançları yurtdışına bankalar ve finans kurumları aracığılığı ile çıkartabilme imkanına sahip olmuşlardır (Özel, 2003: 604).

1980'lerin sonunda uluslararası siyasette yaşanan en önemli değişim Orta ve Doğu Avrupa'da bürokratik devlet sosyalizminin çökmesiydi. Soğuk Savaşı sona erdirmesinin dışında bu değişim serbest piyasa ekonomisinin değerlerini savunan liberal ideolojilerin zaferi ve genel anlamda sosyal yardım sistemine ve dış yardımlara tümden karşı gelen Yeni Sağ'ın hâkimiyeti anlamına geliyordu. Bu bağlamda, sanayileşmiş ülkeler arasında dış yardımlar için bütçeden ayrılan pay giderek azalmaya başlamıştı. "Kalkınma" için geleneksel bir araç olan dış yardım yavaş yavaş yerini doğrudan yabancı yatırıma bırakacak şekilde gelişletildi. 1990'da resmi olarak sağlanan dış yardım 60 milyar USD civarındayken, doğrudan yabancı yatırım miktarı 20 milyar USD'nin biraz üzerindeydi; doğrudan yabancı yatırım miktarı gelişmekte olan ülkelerde ilk defa 1992 yılında dış yardım miktarını geçmiştir. 1997 yılına gelindiğinde, gelişmekte olan ülkelere sağlanan doğrudan yabancı yatırım 160 milyar USD' yi geçerken, diğer yandan dış yardım miktarı 40 milyar USD' de kalmıştır (Chachage, 2006: 221-242).

2.3.1.3. Barker Raporu ve 1954 tarihli, 6326 Sayılı "Petrol Kanunu"

Dünya Bankası özel sektörün ekonomik büyüme ve istihdam yarattığını ve desteklenmesi gereğini savunur. Bu doğrultuda bilhassa petrol ve gaz ile enerji endüstrisini destekler. DB heyeti başkanlığında yapılan analizler sonucu oluşturulan "Barker Raporu"nun madencilik faaliyetlerine dair tavsiyeleri ve bu tavsiyeler sonucu Demokrat Parti uygulamaları araştırılması gereken konulardan biridir. Öncelikle Barker Raporu'nda yer alan tavsiyeler gözden geçirilecek devamında ise bu tavsiyeler doğrultusunda DP tarafından yapılan politika değişikliklerine dikkat çekilecektir.

Barker Raporu, merkezi planlamaya dayalı kalkınma planlarını devlet sosyalizmi şeklinde nitelendirilerek, Thornburg Raporun'da olduğu gibi eleştirilmiş ve Türkiye'nin kalkınmasının tek yolunun özel girişim ve dış yardım ile mümkün

olabileceği savunmuştur. Barker raporun ardından yabancı sermayenin Türkiye'ye girmesine yönelik ilk çalışma 1 Ağustos 1951 yılında kabul edilen 5821 sayılı 'Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu' olur. Barker Raporu'nun öngörüsü doğrultusunda karayolu yatırımlarına ağırlık veren DP, taşıt sayısının artmasıyla birlikte, petrol tüketiminin artması ve Barker Raporu ile petrol arama ve işletme faaliyetlerinin yabancı sermaye ile yapılması yönündeki tavsiyeleri doğrultusunda, 1954 yılında 6326 sayılı "Petrol Kanunu" kabul etti. Kanunun amacı, Türkiye'nin petrol kaynaklarının özel teşebbüs eliyle süratle, kesintisiz ve verimli bir şekilde geliştirilip, değerlendirilmesini sağlamaktı. Petrol Kanunu ile ilgili görüşmeler sırasında CHP ile DP arasında hararetli tartışmalar yaşanmış, tasarıda yer alan 136. Madde, ana muhalefet partisinin ayak diremesi ile çekilmiştir. Bu madde, Türk hükümetin, bu kanun çerçevesinde istediği zaman herhangi bir haklı sebep göstermeden petrol arayan yabancı yatırımcının sözleşmesini tek taraflı fesih etme yetkisini elinden alıyordu (Haykır ve Demir, 2017: 251-269).

Neredeyse bir asırdır petrol bütün dünyanın en önemli ve stratejik maddesi ve uzun yıllardır mevcut dünya düzeninin bir parçası, bütün büyük ekonomilerin ihtiyaç duydukları enerjinin çok önemli bir kısmıdır. Günümüzde önemini koruyan petrol ve türevleri, Ortadoğu coğrafyasındaki çalkantılarında bir nedenidir. Türkiye, 1925-1926 Musul Meselesinin İngiltere'nin kontrolündeki Milletler Cemiyeti'nde çözmeye çalışırken, çıkartılan onca ayaklanma, karışıklık ve öldürme olaylarının arkasında petrol hesaplarının yattığını çok iyi biliyordu. 1930'lu yıllardan sonra petrol konusunu ciddi anlamda ele almaya başlayan Türkiye, 1934 yılında, İktisat Bakanı Celal Bayar ve Başvekil İsmet İnönü'nün girişimleriyle Petrol Arama Dairesi kurdu. Ardından, 1935 yılında Maden Teknik Arama Enstitüsü (M.T.A.) kuruldu (Yanmaz, 2004: 1-5).

MTA Enstitüsü'nün kuruluşundan önce, 24 Mart 1926 tarih 792 sayılı Petrol Kanunu ile Türkiye sınırları içerisinde zengin doğal yakıt maddeleri ile petrol türü ürünlerin arama ve işletme hakkı maden kanunu hükümleri çerçevesinde "hükümete" verilmiştir. Bu kanun Romanya'nın 1924 yılında petrollerini millileştirmek amacıyla çıkardığı bir kanundan esinlenerek hazırlanmıştır. Bilhassa, 20 Mayıs 1933 yılında yürürlüğe giren 2189 sayılı Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdareleri Teşkiline Dair

Kanun ile devletin petrol arama görevini doğrudan üstlenmesine olanak tanınmıştır (Yurtoğlu, 2017: 149).

Cumhuriyetin kurulduğu ilk zamanlardan itibaren, petrolün ülke ekonomisi için önemi bilindiğinden ötürü, petrol arama ve işletme faaliyetlerine büyük önem verilmiştir. 1935 yılında yürürlüğe giren 2804 sayılı kanunla MTA'nın kurulmasının ardından Raman Dağı'nda jeolojik çalışmalara başlandı. Ancak, 1940 yılından itibaren kazılan 7 kuyuda petrol bulunmazken, 1945 yılında Avusturya'dan alınan 'Trauzel Kulesi' ile ilk defa farklı bir teknoloji kullanılarak yapılan sondaj çalışmasında 17 Aralık 1946'da 1361 metrede petrol bulundu. 2. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün katılımıyla gerçekleştirilen tören ile 8 Mart 1948 günü Raman-8 ismi verilen kuyudan petrol çıkarılmaya başlandı. Raman 8 kuyusundan bugüne kadar yaklaşık 1 milyon ton petrol çıkarıldı. TPAO Batman Bölge Müdürlüğü'nce çevre düzenlemesi yapılan ve çalışanların gözdesi olan Raman-8 kuyusunu çevreleyen duvarda "Emektar-Old Faithful" levhası göze çarpıyor (Milliyet, 2015-petrol).

Artık, Türkiye'nin kendine ait bir petrol üretimi ve bunu işleyecek bir rafinerisi olmuştu. 1954 yılında kurulan Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), MTA Enstitüsü bünyesindeki petrol dairesinin bütün varlıklarını devraldı. Böylelikle, TPAO ilk Türk petrol arama ve üretim şirketi oldu. Bugün, artık dünyadaki tüm uluslararası petrol firmalarının tanıyıp bildiği ve bazılarının birlikte petrol aramacılık faaliyetlerini yaptığı bir firma oldu (Yanmaz, 2004: 1-5). Türkiye'de ilk petrolün bulunması ve bundan yararlanılması ile birlikte, dış ülkelerden ithal edilen petrol miktarında azalmalar kaydedilmiş, bu sayede petrol ithalatında harcanan paranın bir kısmı, Türkiye'nin milli ekonomisinde yatırımların kaynağı olarak kullanılmıştır (Yurtoğlu, 2017: 145-167). TPAO ise Türkiye'nin ilk modern rafinerisini ABD'li Ralph M. Parsons şirketine ihale etmiş ve bu tesis Batman'da kurulmuştur. 1955 ortalarında tecrübe çalışmalarına başlanan rafinerinin devreye alınması ve çalıştırılması ABD'lilar tarafından gerçekleştirilmiştir. Devreye alma sürecinde Türk mühendis ve işçiler işi öğrenmişler, 6 ay sonunda tesisi ABD'li yönetimden teslim almışlardır (Elmacı, 2015: 59).

6326 sayılı Petrol Kanunu bana göre iki yönden önemlidir. Birincisi, o zamana kadar Petrol arama faaliyetleri, devletin doğrudan faaliyet ve kontolü altında ve çoğunlukla devletin imkanları ile yürütülürken, ilgili kanunla birlikte hukuken yabancı sermayeli şirketlere petrol arama izni ve ruhsatının verilmesi ile birlikte bulunan petrolün işletilmesi hakkında verilmesi yönünden yapılan ilk yasal düzenlemedir. Petrol Kanunu, yabancı petrol arayıcısı ve işletmecisini, sahadan elde ettiği ve depoladığı petrolün 1/8'ini Devlet Hissesi olarak ödemesini hükmetmiştir. Bu Kanun arama ruhsat süresini 4 yıl, uzatma uygun görülürse 8 yıl olarak belirlemişti. Belki de şu anki Petrol Kanunu ile arasındaki en önemli fark ise, işletme ruhsatının tayinini Türkiye Petroller Anonim Ortaklığı (T.P.A.O.) tekeline bırakmasıdır. Bir önemli diğer husus ise ülke topraklarından çıkarılacak petrol ve doğalgaz ile ürünlerinin karada yüzde %65'inin, denizde %55'inin memleleket ihtiyacına ayrılması zorunluluğunun getirilmesidir. Bilhassa, arama ruhsatlarında hektar başına alınan 'devlet hakkı' geliri de önemlidir (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, 2018: tpao.gov.tr/tpfiles/uerfiles). Bir diğer husus ise 150 milyon TL sermaye ile 12 Aralık 1954'de, topraklarımızdaki petrolü bulmak, çıkarmak, taşımak ürün haline dönüştürmek ve satmak üzere T.P.A.O. kurulmasıdır.

6326 sayılı Petrol Kanunu ile birlikte, ekonomik kalkınma için çok önemli bir değere sahip olan petrol ve türevlerinin aranması ve işletilmesi konusu devletin tasarrufundan çıkarılmıştır. Petrol arama, sondaj ve çıkarma ile işletme faaliyetlerinin getirdiği büyük ekonomik yük nedeniyle, yabancı sermaye yatırımlarına öncelik tanınmıştır. Bilhassa, çıkarılacak olan petrolün özel teşebbüs eliyle süratle kesintisiz ve verimli bir şekilde geliştirilip değerlendirilmesi istenmiştir. Petrol Kanunu'nun 136. Maddesi kanundan çıkarılmasına rağmen, T.B.M.M.'inde Petrol Kanunu ile ilgili tereddütler devam etmiş. Bu tereddütlerin odak noktasını, Türkiye Devleti serbestçe petrol çıkarıp çıkaramayacağı, yabancı devletlere Türk petrolleri üzerinde işletme hakkının verilip verilmediği, İşletme Ruhsatının 50 yıllık bir imtiyaz olarak kalıp kalmayacağı, Türk petrol uzmanlarının yabancı şirketlerde çalıştırılıp çalıştırılamayacağı konusu oluşturmuştur. Kanunun 12.maddesi gereği, yabancı şirketlerin doğrudan petrol hakkına sahip olamayacağı ve arama yapamayacağı hususu vardır. Bu kanun ile TPAO'na bu konuda tam yetki verilmişti. Aynı zamanda, Exxon Mobil, Shell, BP gibi büyük petrol şirketleri Türkiye'de petrol aramak için imtiyaz

almışlardır. Ancak, arama sonuçlarında bu şirketler Türkiye'de ekonomik değeri yüksek sayılacak bir petrol kaynağına rastlamadıkları gerekçesiyle sözleşmelerini yenilemeyerek arama çalışmalarına son vermişlerdir. Yabancı şirketler dışında TPAO ise, devlet bünyesinde çalışmalarını yürüterek özellikle Raman ve Garzan bölgelerinde çeşitli petrol kuyularını açmak suretiyle Türkiye'nin petrol üretimine büyük katkıda bulunmuştur. TPAO tarafından yapılan üretim 1959'da 372 bin tondan 889 tona yükselmiştir. Yabancı sermayenin 1961 yılında ürettiği 441 ton petrolün 27 bin 500 tonu Shell ve Mobil tarafından üretilmiştir. Yine de bütün çalışmalar rağmen Türkiye petrol ihtiyacının büyük bir kısmını ithalat yoluyla sağlamıştır. Bu sebeple Türkiye'de petrol konusundaki arama ve işletme çalışmaları Türkiye ihtiyacına cevap verebilecek düzeyde olmamıştır (Haykır, 2017: 251-269).

Petrol Kanunu ile ilgili önemli bir tereddüt, yabancı devletlere Türk Petrolü üzerinde işletme hakkının verilip verilmeyeceği hususu olmuştur. 1958 yılında Mersin'de yabancı sermaye tarafından kurulmuş olan Ataş Rafineri A.Ş. (%51 Mobil, %27 Shell, %17 BP ve %5 yerli Türk Petrolü), o yıllarda işlevi, ithal ettikleri ham petrolü Ataş Rafinerisinde damıtarak ülke genelinde piyasaya satmaktır. Devletle yaptıkları protokol gereği "gümrüksüz ithalat" vergisine tabi olarak, Türk Devletine vergi ödemeden ham petrol ithal edebilmektedirler. Buna rağmen mevcut hükümeti zarar ettikleri gerekçesiyle üretim ve ithalatı durdurmakla tehdit ederler. Ataş Rafineri, Kıbrıs Barış Harekâtında "bakım ve onarım" bahanesiyle üretimi durdurur ve Türk Devleti, savaş uçaklarına benzin ve tanklarımıza Mogan gazı bu rafineriden temin edemez. Libya Lideri Muhammer Kaddafi'den yakıt temin edilerek, sorun çözülür (Yeni Mesaj Gazetesi, 2012).

Bir önceki bölümde Bretton Woods uzlaşı ile beraber "Klasik Liberalizm" tarihin sonlandığını Karl Polanyi'nin "Büyük Dönüşüm" kitabından alıntılarla izah etmiştim. Bu tarihten sonra Modern Liberalizm çağı başlamıştır. Liberalizmin Türkiye'de gelişimi açısından değerlendirdiğimizde, Osmanlı Devleti döneminde "Tanzimat" ve "Islahat" reformları çerçevesinde bir modernleşme projesinin başlatıldığını görürüz. Bu süreç, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında kalkınma ve iktisadi bağımsızlığı hedefleyen öncelikte, devletçi-milliyetçi ideolojide devam etmiştir. Bu noktada belirtmek isterim ki ekonomik alanda liberal

uygulamaların o zamanın şartlarında mümkün olamadığı bu dönem, sosyal hayatı düzenleyen kanunlar incelendiğinde insan hakları üzerine yenilikçi reformlar ile Osmanlı Devleti'nden alınan modernleşme süreci devam ettirildiğinin ispatı niteliktedir. Türk siyasal hayatında çok partili döneme geçildikten sonra özellikle DP'nin iktidar olmasıyla birlikte, liberalizm tekrar sahneye çıksa da uygulamalarda yer yer muhafazakâr ve devletçi öğelerin etkisi fazlasıyla hissedilmiştir (Köroğlu, 2012: 119-138; Siyasi Liberalizmin…).

'Petrol Kanunu', Dünya Bankası heyeti tarafından yapılan incelemeler sonrası, hazırlanan Barker Raporu ile tavsiye edilen politika değişikliklerinden biriydi. Gerek, Birinci ve İkinci Sanayi Planları, gerekse İvedili Sanayi Planı, yabancı sermaye konusunda ihtiyatlıydı. Ancak bu durum İsmet İnönü hükümetinin batıya entegre sürecinde değişti. ABD İkinci Dünya Harbi yıllarında sanayi üretimini yüzde 170 artırmıştı ancak ürettiklerini satamama sorunu ile savaş sonrası yüzleşti, ihracatını 8 milyar dolara çıkaramadığı takdirde işsizlik sorunu ile karşılaşacaktı. Bu nedenle, ABD, dünya kapitalist sistemi, savaş sonrası dönemin dünya ekonomisini denetleyecek temel kurumlarını oluşturma çabası içindeydi. Bu kurumlardan birisi olan IBRD, (Wilson'ın ideali) tüm ticari engellerin kalktığı (yabancı sermaye önündeki tüm yasal ve ekonomik engellerin kaldırıldığı) eşit rekabet ortamının sağlandığı bir ortamda ulusların kalkınmasından sorumlu olandı. Bana göre buradaki eşit rekabet koşulları baştan beri aldatmacadır. Dünya tarihinde hiçbir dönem, lider ülke, diğerleri ile kendini eşit saymamıştır. Bilakis, Wilson, eşit rekabet koşulları isterken, İngiltere'nin her yeri nüfuz bölgesi haline getirmesi; hammadde kaynaklarını sömürmesi ve kendi ürünlerine bağımlı pazarlar haline getirmesine karşı çıkıyor. Bu rekabet ortamında ABD'de bende varım diyordu. Esasen ABD, bu sömürü düzenine değil, bu düzenden eşit olarak ABD'nin faydalanmamasına karşıydı. Bu nedenle Bretton Woods ile dünya ekonomisini ABD'nin lehine yönlendiren ve denetleyen kurumlar kurdu (Tekeli, 1979: Gürbüz, 2002: Boztaş, 2014).

Banka'nın yer altı kaynakları konusuna ilgisi bugün de devam etmektedir. Dünya Bankası grubuna bağlı, UluslararasıUluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (IBRD) de, Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TANAP) için, Boru Hatları Petrol Taşıma A.Ş. 'ye (BOTAŞ) 400 milyon dolar ve

Azerbaycan'ın Güney Gaz Koridoru AŞ (SGC) şirketine de 400 milyon olmak üzere toplamda 800 milyon dolar tutarındaki kredi onayladı. Böylece, Banka, TANAP Projesi için toplam 800 milyon dolar kredi vermeyi onayladı. DB Avrupa ve Orta Asya'dan sorumlu Başkan Yardımcısı Cyril Muller, TANAP'ı destekleme nedenleri olarak, bu projenin Azerbaycan ve Türkiye'de ekonomik fırsatları artıracağını, bölgedeki ticareti destekleyeceğini ve Türkiye ve Avrupa'nın enerji güvenliğine katkı sağlayacağını belirtti. TANAP Genel Müdürü Saltuk Düzyol, proje ile ilgili olarak şu açıklamalarda bulundu. İlk gaz Türkiye'ye Haziran 2018'de verilecek ve 2020'de ise, Avrupa'ya gaz sağlamayı hedefliyoruz dedi. DB için TANAP neden önemli bir projedir (Karanfil, 2019 : 15).

Güney Gaz Koridoru Şirketinin (SGC) yüzde 58, BOTAŞ'ın yüzde 30 ve BP'nin yüzde 12 oranında ortak olduğu Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi, Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerinin enerji ihtiyacını karşılayacak (İHA, 2015).

Uzunluğu 1.850 km olan TANAP, Azerbaycan ile İtalya arasındaki toplam 3.500 km'lik Güney Gaz Koridoru boru hattı sisteminin yarıdan fazlasını oluşturmaktadır. TANAP Türkiye hattı, Gürcistan sınırından başlayacak, Türkiye'yi doğu batı doğrultusunda geçecek ve Yunanistan sınırında TAP'a bağlanarak gazı Avrupa piyasalarına ulaştırmış olacak. TAP ise Trans Adriyatik Boru hattı anlamında gelmektedir. TAP ile Adriyatik Denizi'nin altından Güney İtalya'ya gaz taşınabilecek. Bu projeye Avrupa Yatırım Bankası (EIB), Avrupa Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (EBRD), Asya Alt Yapı Yatırım Bankası (AIIB) ve Asya Kalkınma Bankası (ADB) ile IBRD, büyük ilgi göstermektedir. Böylelikle Hazar Denizi'nden Avrupa'ya enerji sağlanmış olacak (Fortune, 2016 : 800 Milyon..)

2.3.2. Türkiye'de İdari Reformlar ve Dünya Bankası

Marshall Planı'na dahil olmak isteyen Türkiye'ye, 1946 yılında kabul edilen İvedili Kalkınma Planı'nı değiştirmesi yönünde ABD tarafından baskılar uygulanmıştır. Şöyle ki, incelemeler ve araştırmalarda bulunmak üzere Türkiye'ye gelen ABD Heyeti, hazırlanan bu planı beğenmemiş, "devlet sosyalizmi" olarak değerlendirerek, kabul etmemiştir. 1946 yılı İvedili Sanayi Planı, ABD'nin Türkiye'yi Marshall Planı'na dahil edebilmesinin şartı olarak 1947 yılında İktisadi Kalkınma

Planı (Turkish Recovery Plan) olarak değiştirilir. Türkiye'nin liberalizme yönelişi ve iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi'nin özel girişime destek veren politikalarının saydamlık kazanmasından sonra, Türkiye'nin 1948-49 yılları arasında Marshall yardımından aldığı %1'lik pay 1949-50'de %2,7'ye çıkarılmıştır. CHP'nin liberal anlayışa yönelmesinin bir belirtisi olarak göreve getirilen Tarih Profesörü M. Şemsettin Günaltay'ın kurduğu son C.H.P. Hükümeti, 1949 yılında Türkiye'nin ekonomik durumunu incelemesi ve bir kalkınma planı hazırlaması için UluslararasıUluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası'ndan (bugünkü adıyla Dünya Bankası) bir kurulu Türkiye'ye davet etmiştir (Albayrak, 2003 : 132-133).

Demokrat Parti'nin çoğunlukla iktidara gelmesiyle sonuçlanan 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinin ardından, 18 Haziran 1950 tarihinde IBRD Türkiye'ye gelmiştir. Banka'nın finanse ettiği ve 13 kişilik bir kurul tarafından hazırlanan ve kurul başkanı James M. Barker'in ismine atfen Barker Raporu ismi verilen çalışma 15 Mayıs 1951'de dönemin cumhurbaşkanı Celal Bayar'a sunulmuştur (Albayrak, 2003: Kara, 2006: Yayman, 2005).

Daha önceki raporlarla benzer nitelikleri kapsayan rapor, Türk İdari Sistemiyle ilgili sorunları tespit edip, idari reformların yapılması; merkezi idareden, yerel yönetimlere doğru yetki kaydırılması, personelin çalışma kriterleri gibi konular üzerinde durulurken aynı zamanda iktisadi olarak ana tema, Türkiye'nin tarım memleketi olduğu, başka kalkınma arayışları içine girmemesi gerektiği, kalkınmada önceliğin ağır sanayi yerine tarıma ve tarımsal hafif sanayiye verilmesi gereği, devlet yatırımlarının ise alt yapı yatırımları ile sınırlı kalması, kimi devlet işletmelerinin ve madenlerinin özel sektöre devri ile devletin sanayiden el çekmesi önerileri bulunmaktadır. Bu özellikleriyle Thornburg Raporu'nun bir benzeri şeklinde nitelenen rapor, Thornburg Raporu ile karşılaştırıldığında daha diplomatik ve yumuşak bir dille kaleme alınmıştı. İlaveten, raporda, Türkiye'nin yeterli demiryolu yapımını gerçekleştirdiği için önceliğini kara yolu yapımına vermesi gibi tavsiyelerde yer almaktadır (Yayman, 2005).

15 Mayıs 1951 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a sunulan Barker Raporu, 276 sayfa, 19 tablo ve 3 haritadan oluşuyordu. İlginç olan 13 kişilik kurul arasında tek bir Türk uzmanının görev almamış olmamasıydı. Barker raporunda, personel barem yasalarının getirildiği sistemin yetersiz kaldığı, hizmete alma çoğu kez gereksinimler doğrultusunda yapılmadığı gibi çeşitli saptamalar yer almakla birlikte, merkezi bir personel rejiminin oluşturulması yönünde öneri getirilmiştir. Demokrat Parti Hükümeti, uygulamada bu önerileri dikkate almakla birlikte, kamu yönetiminde esaslı değişikliklere gidilmemiştir. Barker Raporu'nda önerildiği üzere, 11 Mart 1954 tarihinde 6400 sayılı yasa ile, "Devlet Malzeme Ofisi" kurulmuş ve Sayıştay'ın yetkileri genişletilmiştir. Barker Raporu'na göre, personel ve barem kanunlarının getirdiği düzenlemeler yetersizdir. Hizmete alma çoğu kez gereksinim ile ilgilendirilmediğinden Devlet dairelerinde gereğinden fazla memur bulunmaktadır. Personel sistemimizde yaşanan sorunlar nedeniyle, sınıflandırma, maaş, emeklilik ve malullük sigortası, işe alma ve yükselme usulleri, fazla olan personelin hizmette uzaklaştırılması gibi konular üzerinde durulmuş ve bu amaçla merkezi bir personel örgütünün kurulması önerilmiştir. Bu nedenle, Barker Raporu, Devlet Personel Dairesinin kurulmasına vesile olacak ilk yazılı kaynak olması bakımından da önem arz etmektedir (Kara, 2006: 149-162).

Devlet Personel Dairesi'nin kuruluşuyla ilgili elimizde bulunan ilk yazılı kaynak Barker Raporu olarak anılan yazanaktır. "Türkiye ekonomisi" üzerine yapılan inceleme sonucu oluşturulan raporun görev yönergesinde "Türkiye'nin kalkınma amaçlarını gerçekleştirmeye elverişli bir kamu maliye politikası ile yönetim düzeni" kurulmasından söz etmiştir. Raporun onuncu bölümünde, iyi işleyen bir yönetimin geçimsel (ekonomik) kalkınmanın bir ön koşulu olduğu düşüncesinden yola çıkılarak kamu yönetimi konusu ele alınmakta, kamu görevlileri ile ilgili düzenin tekrar gözden geçirilmesi hususu şiddetle tavsiye edilmektedir. Türk Kamu Yönetimi'ni doğrudan doğruya etkileyen Barker Raporu, önemli değişikliklerin öncüsü olmuştur.

Raporda, "Merkezi Personel Örgütü" ve ABD'dekine benzer bir "görev sınıflandırması" düzeninin kurulmasını öneriliyordu. Öneriler arasında kamu görevlilerinin görev sırasında yetiştirilmesi konusunda bilhassa vurgulanmıştı. Bu kapsamda Türk üniversitelerinde, yabancı uzmanların görüşleri alınarak, üniversite

öğrencilerinin yansıra uygulamacılarında gereksinimlerini karşılamak üzere kamu yönetimi ile işletmecilik kürsü ya da bölümlerinin kurulması önerilmekteydi (Mıhçıoğlu, 1987: 77).

Barker Raporunda bahsedilen Devlet Personel Dairesi, rapordan yaklaşık on yıl sonra, 13.12.1960 tarihinde kurulmuştur. Ayrıca, kurul raporunda bahsedilen kamu yönetimi ve işletme kürsülerinin kurulması teklifi doğrultusunda 1953 yılında Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi, 1957 yılında ise Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Amme İdaresi şubesine bağlı olarak, amme idaresi kürsüleri kurulmuştur. Yine bu doğrultuda İstanbul Üniversitesi bünyesinde İşletme İktisadı Enstitüsü kurulmasına yol açan gelişmelere Barker Raporu kaynaklık etmiştir (Yayman, 2005.)

Barker Raporunda verilen tavsiyeler doğrultusunda yaşanan diğer bir önemli gelişme ise Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden beş kişilik bir grubun âmme idaresi (kamu yönetimi) konusunda incelemeler yapmak üzere ABD'ye gönderilmesidir. Buradaki ilginç nokta, bu beş kişinin Barker Raporu'nun "Kamu Yönetimi" ile ilgili kısımlarını kaleme alan Prof. Emry E. Olson'ın Dekanı olduğu Los Angeles'teki Güney Kaliforniya Üniversitesinin Kamu Yönetimi Okulu'na gönderilmiş olmasıdır.

Barker Raporu, Türkiye'de "personel yönetimi" ni de içine alan kamu yönetimi bilim dalının kurulup yerleşmesinde olağanüstü bir ölçüde belirleyici olmuştur. Bilhassa, Siyasal Bilgiler Fakültesinde kamu yönetimi öğretiminin başlaması, genç üniversite akademisyenlerinin eğitim için ABD'ye gönderilmesi ilgili raporun bizzat önerisiyle gerçekleşmiştir.

Türkiye'de merkezi bir personel örgütü kurulmasına ilişkin önerilerin ilk kez yer aldığı Barker Raporu, "Devlet Personel Dairesi (DPD)" kurulmasına öncülük etmiştir. Prof. Dr. Cemal Mıhçıoğlu'nun yorumu, büyük beklentilerle kurulan DPD'nin beklentileri karşılayamadığı, ihtiyaca cevap veremediği yönündedir. DPD'nin kuruluşunun hemen ardından çıkan 657 sayılı "Devlet Memurları Yasası" içinde pek çok açıdan eksik ve Türkçe 'de hiçbir anlamı olmayan İngilizce kelimelerle dolu birkaç ülkeden aktarılmış özgün bir yasa niteliği taşımadığı yönündedir.

Demokrat Parti yönetiminin son yıllarında, dönemin Maliye Bakanı'nın tutumunda, yönetsel düzeydeki yabancıların telkinleri karşısında gözü kapalı sayılabilecek bir uyma eğilimi içinde oldukları ve bu eğilimin 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası yönetiminde de devam ettiği yönünde bir gözlem söz konusudur.

Bununla beraber Prof. Dr. Cemal Mıhçıoğlu, Dünya Bankası içinde hayli ilginç bir yorum yapmıştır. Görünüşte bir uluslararası kuruluş olan Banka'nın, ABD'lilaların kendi yönetsel kurum ve uygulamalarını üçüncü ülkelere uygulanabilirliği konusunda düşünmeden, eleştirici bir tutuma girmeden, parasal ve teknik destekler yardımıyla gerçekleştirilmesinde bir araç gibi kullanıldığı yönündedir (Mıhçıoğlu, 1987: 75-114).

2.4. DÜNYA BANKASI GÖZETİMİNDE TÜRKİYE'DE ÖZEL SEKTÖRÜN KURULMASI VE SOSYAL ETKİLERİ

Küreselleşme sürecinde ulus-devletin sahip olduğu yetki ve sorumluluklar, yürüttüğü faaliyetler özelleştirme yoluyla özel sektöre, yapısal uyarlama reformları ile yerel yönetimlere devredilmektedir. Bu değişim ve dönüşümler DB ve IMF ve OECD gibi küresel aktörler tarafından güçlü bir şekilde desteklenmekte ve teşvik edilmektedir (Karaarslan, 2007 : 80-82). Bu noktada, DB Barker Raporu, Türkiye'de özel sektörün geliştirilmesi için devlet işletmelerine verilen ayrıcalığın sona erdirilmesi ve bu ayrıcalıkların özel şirketlere yönlendirilmesi hususunda önerilerde bulunmuştur (Yarkın, 2010 : 147).

ABD, 19.yüzyılın sonu 20.yüzyılın başı itibarıyla sanayi ve yatırım alanlarında İngiltere'nin yerini alarak, Avrupa'yı finansal bakımdan destekleyecek kadar güçlü bir ekonomik potansiyele sahip olmuştu (Özcan,1995: 37-55). Bir Dünya Bankası Grubu içinde yer alan, IFC gelişmekte olan ülkelerde "özel sektör yatırımlarını" finanse etmek amacıyla kurulmuştur. Bu amaca ulaşmak için iki araç kullanmaktadır. Bunlardan ilki doğrudan yatırım kredisi sağlamak diğeri ise, finanse edeceği şirketin sermayesine iştirak etmektir. IBRD'nin tersine, IFC hükümet garantisi istememektedir (Kaya, 2003 : 34). IBRD, Türkiye'de 4 Ağustos 1950 tarihinde, sermayesinin yarısını karşıladığı "Türkiye Sınai Kalkınma Bankası" (TSKB) nın kuruluşunda önemli bir rol oynamıştır. TSKB'nın kuruluş amacı ise "Türkiye'de özel girişim öncülüğünde, sanayi

kurmak, yerli ve yabancı sermayenin sanayi alanına girmesini sağlamak ve Türk sanayinin dayandığı menkul değerleri özel ellere transfer edip, orada muhafaza etmek, sanayi yatırımlarına kredi sağlamak" (Albayrak, 2003 : 1-39).

2.4.1. Bir Dünya Bankası Kuruluşu: TSKB ve Özel Mülkiyete Dayalı Kalkınma

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB), kuruluş sermayesinin önemli bir bölümü ticaret bankaları IBRD'nin desteği ve T.C. Merkez Bankası ile çeşitli ticari bankaların işbirliği sonucu 12.5 milyon sermaye ile ilk özel yatırım ve kalkınma bankası olarak kuruldu. IBRD, TSKB'nin kuruluşunda 9 milyon Dolar kredi vermiştir. TSKB, Dünya Bankası'nın fikri ve mali desteğiyle kurulmuş devlet denetiminde olmayan bir özel kalkınma bankasıdır. 1950 yılında kurulan Banka, Barker Raporu doğrultusunda, özel imalat sanayi, tarım sanayi, tüketim malları üretimi gibi pek çok alanda Türk lirası ve döviz kredileri ile özel yatırımları finanse etmiştir (Karacaoğlan, 2011). 4 Ağustos 1950 tarihinde de, "devlet girişimlerinin transferini ve özel girişimin gelişmesini kolaylaştırmak üzere", kurulan TSKB'nin amacı ; *"Türkiye'de özel sanayi kurmak, yerli ve yabancı sermayenin sanayi alanına girmesini sağlamak ve Türk sanayinin dayandığı menkûl değerleri özel ellere transfer edip, orada muhafaza etmek..."* olarak belirlenmistir. Başkanlığını ABD'li Mr. Tucker'in yaptığı Yönetim Kurulu'nda; Vehbi Koç, Hâzım Atıf Kuyucak, Hakkı Avunduk, Suphi Argun, Nuri Dağdelen, Mecit Duruiz gibi sanayicilerin bulunduğu TSKB, sadece özel girişime hem Türk parası, hem de döviz olarak kredi vermek üzere Türkiye'de kurulan ilk banka olmuştur (Avşaroğlu, 2008: 10).

DP Hükümeti TSKB'nin bir devlet bankası olmasını isterken, ABD özel banka statüsünde olması hususunda ısrar etti. Böylelikle IBRD'nin desteği ve T.C. Merkez Bankası ile çeşitli ticari bankaların işbirliği sonucu ilk özel yatırım ve kalkınma bankası olarak TSKB kuruldu. TSKB'ye ait tahvilin Merkez Bankasına satılması ile 12.5 milyon TL sermaye ile kurulan banka için IBRD, 9 milyon Dolar kredi vermiştir. Nitekim, kamu iktisadi teşekküllerinin kuruluşunda finansman ihtiyacını karşılayan Sümerbank ve Etibank karşısında, özel sektörün finansman ihtiyacına yönelik olarak TSKB kurulmuştur. Birleşik Amerika, Marshall Planı ile ilgili yardımlarını TSKB üzerinden yürüterek, Türkiye'nin devlet eliyle sanayileşme politikasından, hususi teşebbüse dayalı kalkınma politikalarına geçişte iktisadi örgütlenmeyi sağlamak istedi.

TSKB, Türk Özel Teşebbüsüne sabit kıymetlerinin en fazla yüzde 60'ına kadar ipotek karşılığı kredi verdi. TSKB, özellikle Türkiye'de üretim ilişkilerinin değiştirilmesinde, devlet eliyle sanayileşme politasının devredilmesinde ve piyasa ekonomisine geçişte çok önemli bir rol oynadı. 1963 yılı sonrası TSKB, iştirak yatırımlarını azaltma yoluna giderek, kalkınma bankacılığından sermaye piyasalarında yatırımları yönlendiren bir bankaya doğru yumuşak bir geçiş yaptı. TSKB'ye atanan Amerikalı personel ise, yatırım bankacılığını Türkiye'ye öğretti (SABİS, 2016 : 1950-1960...).

1950 yılında TSKB'nin kurulması sonrası "Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonu" oluşturulur ve fonun kullanımı 15 yıl süre için TSKB'ye bırakılır. Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonu'ndan istifa etmek üzere 31.03.1955 tarihine kadar TSKB'na 1089 adet proje talebi gelmiş, değerlendirme sonucu, bunlardan 78 adedi red, 457 adedi ise iptal edimiş, 351 proje ise tetkikte olup, 177 adedi ilgili tarih itibarı ile mukaveleye bağlanmıştır. Kabul edilen bu projelere göz gezdirdiğimizde, tarım ve bakım atölyeleri (68), gıda maddeleri sanayi (31), kimya sanayi (19), mensucat sanayi (16), taş, toprak, cam çini sanayi (11), nakliye vasıtaları sanayi (6) başta olmak üzere gerçekleşmiştir.(TBMM, 2018 : Marşal Planı)

Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonu'ndan, Türkiye Sinai Kalkınma Bankası proje, Karyolları Genel Müdürlüğü malzeme ve eğitim, Devlet Su İşleri, teçhizat ve Elektrik Etüd İdaresi sondaj makinesi kredisi kullanmıştır. (Ekodialog, 2017). Nejat Eczacıbaşı'nın anılarından 1950 yılında, özel sanayi girişimlerine kaynak sağlamak üzere kurulan Türkiye Sinai Kalkınma Bankası'na kredi için başvurduğunu öğreniriz. Kredi için görüşmeye gittiği komisyon üyelerini ikna eden Eczacıbaşı, Levent'teki ilaç fabrikasının yapım hazırlıklarına başlamıştır (Eczacıbaşı, 2018).

Eczacıbaşı İlaç Fabrikası, sağlanan imkânlardan istifade edilerek tesis edilmiş Türkiye'nin ilk modern ilaç fabrikalarından biridir. 23 Kasım 1952 tarihinde açılan bu tesis yurt dışından satın alınan teknoloji ile kurulmuş, 2 milyon Türk Lirasına mal olmuştur. Diğer Türk ilaç üreticileri de Eczacıbaşı İlaç Fabrikası benzeri modern tesisler kurmuşlardır. 1950'ler öncesinde laboratuvarlar düzeyinde olan Türk ve yabancılara ait ilaç üretimi ileri teknoloji fabrikalar ile hızla endüstrileşmiştir.

1950'lerle beraber, sanayileşmede devlet ve Türk özel müteşebbisleri yanında yabancı yatırımcılar da söz sahibi olmuşlardır. Orhan Dikmen, Türkiye'de sanayi sektörüne yönelmiş yabancı sermaye yatırımlarını; Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununa göre gelen yatırımlar, *Türkiye Sinai Kalkınma Bankası* kanalı ile sanayiye yöneltilenler, Petrol Kanunu çerçevesinde gelenler, Ereğli Demir ve Çelik Fabrikası'nda yapılan yatırımlar olmak üzere dört kısımda mütalaa etmiştir. Dikmen, 1 Ocak 1951'den 31 Mayıs 1963'e değin Teşvik Komitesi tarafından 252 müracaatın kabul edildiğini, bunlarla getirilmesi teklif edilen yabancı sermaye toplamının 935 milyon Türk Lirası olduğunu belirtmiştir ki, bunun 560 milyon Türk Lirası araç ve gereç, 189 milyon Türk Lirası nakit, 21 milyon Türk Lirası fikrî hak ve 165 milyon Türk Lirası kredi şeklindedir (Elmacı, 2015 : 59-60).

Bilhassa, 1951 yılında kredi faizlerinin %12'den %8.5'e çekilmesi TSKB'nin Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonu aracılığı ile özel kesime kredi tahsis etmesi özel sermaye yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payını yükseltmiştir. Böylelikle, 1950-1954 yılları arasında özel sermaye yatırımları %61 gibi yüksek bir orana çıkmıştır (Güngör, 2014 : 263).

2.4.2. TSKB Kredi Politikalarının Bölgeler Arasındaki Gelişmişlik Farklılıkları Üzerindeki Etkisi

Türkiye'nin özel sektör yatırımlarının yönlendirilmesinde adeta bir pusula gibi hareket eden, yabancı sermayeli ilk özel kalkınma ve yatırım bankası TSKB'dir. TSKB, Türkiye'de özel girişimcilerin yatırımlarını finanse etme, Türk Lirası ya da döviz ile kredi sağlama, teknik destek verme, özel yatırımların gelişmesi için yatırıma sermaye koyarak katılma (iştirak yatırımları) gibi faaliyetler ile aşağıda belirtilen faaliyetleri yürütür :

- Türkiye'de sermaye piyasasının oluşumuna öncülük etme ve ilk özel sektör tahvil ihracı yapma
- İstanbul borsasında, ilk defa işlem gören şirketlerin hisse senetlerini halka arz etme
- Türkiye ekonomi tarihinde yurt dışına ilk kez tahvil satışı, birden fazla sektöre danışmanlık hizmeti
- Sanayide çevre kirliliğini önleme konulu kredi kullanımı ve yeşil tahviller…

- Yenilenebilir enerji sektörüne finansman desteği sağlayarak Türkiye'de enerji alanında pek çok projeyi desteklemek (Ercan ve Kestane, 2017: 13-29).

Dünya Bankası, TSKB aracılığı ile Türkiye'nin özel sektör yatırımlarını yönlendirmiş ve kontrol etmiştir. Şöyle ki TSKB, gerek Marshall Yardımı fonlarını, gerekse Dünya Bankası fonlarını Türkiye'de uygun gördüğü alanlarda yatırım yapmak isteyen Türk girişimcilere belli koşullar altında kredi kullandırmıştır. Böylelikle hem Türk Burjuvasına hem de kamu yatırımlarını destekleyerek, iç sermaye birikimine yardımcı olmuştur. TSKB'nin yatırım amaçlı kredi politikaları gelişigüzel değil, Dünya Bankası politikaları ile uyumludur. Zira, uluslararası yatırımların önündeki engelleri kaldırma yönünde hareket eden Dünya Bankası, Türkiye'nin günümüzde bile hammadde satan ülke olmasında büyük payı vardır. Aynı zamanda ödünç verme ve kiralama yardımıyla Türkiye'ye uçak hibe eden ABD, harp sırasında kafaları karıştırmış, Barker raporu ile de uçak sanayinin gelişiminin önünü kesmiş bunu ise, hava taşıtları ve uçak parçalarını her daim Türkiye'ye satabilmek için yapmıştır. Politikanın adı üretmeyin satın alın şeklindedir (Coşar, 2004, Ünlü, 2015 : 260, Bocutoğlu ve Dinçarslan, 2014).

Nasıl ki, "Devletçilik" döneminin temel kurumu Sümerbank'tır, "Serbest Piyasa" döneminin yani Demokrat Parti döneminin temel kurumuda Türkiye Sinai Kalkınma Bankası'dır. 1950'de kurulan ve 1951 yılında faaliyete geçen bu banka, özel kesime orta ve uzun vadeli sanayi yatırım kredisi vermek üzere, büyük ticaret bankalarınca örgütlenmişti. TSKB, onayladığı projelerin ithal girdileri için, döviz sağladığı gibi yatırımcıya teknik yardım da veriyordu.

1954 yılından itibaren baş gösteren döviz darboğazını aşmak için Hükümet, ithalatta liberalizme son verdi. Böylece, KİT'lere yeniden yatırım yapma yetki ve izini verildi. Öncelikle iki kıtlığı çekilen temel malın şeker ve çimentonun üretimi ele alındı. Nitekim, Türkiye'de, devlet yeniden fabrika kurmaya ve işletmeye başladı.

TSKB, 1960 yılına kadar, "ithal ikamesi" stratejisine uygun olarak kurulan ve daha çok tüketim malı üreten sinai işletmelerine destek vermiştir. 1950-1960 arasında özel sektörün tekstil, gıda, inşaat malzemeleri ve demir dışı metal endüstrileri alanında

yatırımların yoğunlaştırılmasında TSKB'nin yol göstericiliği önemli olmuştur. Koç, Sabancı, Eczacıbaşı ilk büyük işletmeler, TSKB desteğiyle ve kredileriyle kuruldu. TSKB, bu gibi müteşebbislerin yatırım öncesi sorunlarının çözümüne katkıda bulunduğu gibi, finansman, yönetim, projelendirme vb. konularda özel sektöre yol gösterici oldu ve iştirakleriyle öncülük yaptı (Coşar, 2004 : 209-228).

TSKB, devlet eliyle sanayileşme politikasından özel sektör eliyle sanayileşme politikasına geçiş sürecinde Türkiye'de kurulan, Dünya Bankası'nın yol göstericiliğinde belirlenmiş temel kriterler ve yöntemlere uygun olarak fon dağıtan bir özel bankadır. TSKB, içsel kârlılığı yüksek, ekonomik dönüşü hızlı olan sanayi projelerini kredilendirmek üzere Dünya Bankası öncülüğünde kurulmuştu. "Sermaye-hasıla" oranını baz alarak Dünya Bankası'nın Türkiye'ye kredi kullandırdığını TBMM Zabıt Tutanaklarında görürüz. Şöyle ki, 7 Temmuz 1950 tarihinde Dünya Bankası'nca Türkiye'ye liman ve silo yapımı için verilen 16,4 milyon dolarlık ilk kredi, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile MilletlerarasıUluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası arasında 7 Temmuz 1950 tarihinde imzalanan Kredi Anlaşmaları Hakkında Kanun" adı altında TBMM gündemine getirilmiştir. Bazı milletvekillerinin alınan kredinin sadece bazı bölgelere değil, memleketin tamamına yarar sağlaması yönündeki itirazlarına ilişkin Dışişleri Bakını Fuat Köprülü'nün, 14 Temmuz 1950 tarihli TBMM Tutanağına geçen şu sözleri açıklık getirir: *"Anlaşma geregince karşı taraf bize parayı verirken, en kârlı ve ve en verimli alana parayı vererek, en hızlı ve kazançlı şekilde paranın geri dönmesini doğal olarak istemektedir"*. Nitekim, TSKB'nin iştirak politikası, Kuzey Batı Anadolu bölgesinde, daha çok tüketim malları üretimine yönelik yüksek kârlılık ve hızlı gelişme potansiyeli olan alanlara olmuştur (Öğreten, 2014: 71-72, Coşar, 2004 : 210).

Dünya Bankası tarafından Türkiye'de Barker Raporu'nun denetimi maksatlı olarak, Hollanda Maliye Bakanı Pietre Lieftink'i görevlendirmişti. Ancak, Liefthink, alınan ekonomik kararların hepsinde kendisine danışılmasını istiyordu. Ancak, Menderes, kamu iktisadi teşekküllerinin elden çıkarılması bir yana, esen yere şeker fabrikası, çimento fabrikası kuruyordu. Liefthink, Menderes'in odasına girerek, yatırımların kendisine haber verilmeden plansız şekilde yapılamayacağını söylediğinde, çok sinirlenmiş ve odamdan derhal çıkın diyerek odasından atmıştır. Olay sonrası, Menderes "Dünya Bankası Türkiye'nin İçişlerine Müdahale Ediyor"

gerekçesiyle Banka temsilcisinin çekilmesini istedi. 20 Mart 1954 tarihinde Türkiye'deki daimi temsilciliğini Türk hükümetinin isteğiyle çektiğini ilan etti. sonrasında, Banka ile Türkiye'nin arası bozuldu (Yarkın,2010 :152-153, Şen, 2014).

Esasen, Dünya Bankası, Türkiye'de kredi verdiği projelerin istihdam yaratacağı ve ekonomik büyümeyi sağlayacağı görüşü üzerinden hareket etmişti. Ancak, Seyhan Barajı projesinde olduğu üzere, istenilen ekonomik getiriye ulaşılamayınca, Banka, Türkiye için kalkınma öncelikli bir ekonomik politikadan vazgeçilmesi gerektiğini dillendirmiştir.

Gerek Uluslararası finans kurumlarının verdiği borçların nereye harcandığını görmek istemeleri ve bir planlama kuruluşu kurulmasını salık vermeleri gerekse bölgesel eşitsizlikleri giderici kalkınma planlarının hayati öneme sahip olması, planlamaya yönelek adımların atılmasına neden olur. Zira, Dünya Bankası'nın gözetimindeki TSKB kanalıyla kuzeybatı anadolu hattında özel sektöre dayalı sanayileşme politikası kırsaldan buraya 1950'li yıllarda yüksek bir göç yaşanmasına ve gecekondu probleminin bugün bile önemli sorun olmasına neden olur. Mıhçı, kalkınmayı "*toplumsal ve iktisadi yapıda meydana gelen niceliksel ve niteliksel bir değişim süreci olarak tanımlamaktadır*". Türkiye'nin kalkınma planları ile tanışması, 1960'lı yıllarda planlı dönemle birlikte olmuş ve bölgeler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla kalkınmada öncelikli yöreler ve teşvik uygulamalarını kapsayan beş yıllık kalkınma planları şeklinde yürütülmüştür. Bölgesel kalkınma farklılıkları Türkiye'nin bilhassa İstanbul'a yönelik büyük göç dalgası sonrası, çözmeye çalıştığı problemlerden bir tanesidir. Bunun önüne geçmek için teşvikler verilmiş, geri kalmış bölgeler için kalkınma planları hazırlanmıştır (Fedai, 2016 : 415).

Sosyal devlet, sosyal planlama yapan devlettir. Sosyal adaleti, adil gelir dağılımı, tam istihdam politikası, her türlü ayırımcılığı önleyen bir hukuk sistemi üzerine planlama yaparak sağlar. Adnan Menderes, planlama konusunda temkinli yaklaşmış, ancak, 1950 yılından itibaren köylerden şehirlere doğru hızlı ve yüksek göç hareketi, sosyo-ekonomik planlamanın eksikliğinden dolayı gecekondulaşmaya yol açmıştı. 1955 yılı sonrası kent nüfusunun hızlı bir şekilde artması sonrası planlamanın önemi artmıştır (Ertaş, 2015: 4744, Yılmaz, 2012 : Kentsel Yoksulluk).

1950'ye kadar oldukça yavaş artan kent nüfusu, Marshall Planı sonrası tarımda makineleşme, 1930'lu yıllardan itibaren yoğun sanayileşme atılımı, TSKB kanalıyla Kuzey Batı Anadolu hattında özel sermayeye dayalı sanayileşme beraberinde kırsal alandan kentlere göçü artırır. 1950'li yıllarda kentleşme ve göç olgusu Türkiye'nin en ciddi meslelerinden biri haline gelmiştir. Türkiye, 1950-1960 yılları arasında, tarihinin ilk yoğun ve hızlı kentleşme hareketlerine sahne olur, böylelikle, 1950'de 5 milyon 244 bin olan kentli nüfus, 10 yılda % 69 oranında artarak 1960'da 8 milyon 860 bin kişi olarak hesaplanmıştır. Kentli nüfusun toplam nüfus içindeki payının da aynı dönemde % 25,1'den % 31,9'a çıktığı görülür. Bu dönemde 1950'lerin ilk yarısında kentli nüfus artışı en yüksek düzeyine ulaşmıştır. 1945-1955 yılları arasında binde 22,5 olan kentli nüfus artış hızı, 1950-1955 döneminde binde 55,6'ya yükselir (Yılmaz ve Çitçi, 2011: 258-259).

Gerek, 1958 yılında yaşanan ekonomik kriz, gerekse, uluslararası finans örgütlerinin verdikleri kredilerin nasıl kullanıldığını denetleme isteği noktasındaki ısrarları, Adnan Menderes'in planlamaya bakışını değiştirir (Yılmaz, 2012 : 181, Sezen, 1999). Nitekim, 1958 yılında İmar ve İskân Bakanlığının kurulması ve 1961 Anayasasının kabulü ve devletçilik yerine sosyal devletin konumlandırılması, dönemin konut politikasına yönelik olarak değerlendirilebilecek en önemli hukuki gelişmelerdendir. İmar ve İskân Bakanlığı bölge, şehir, kasaba ve köylerin planlaması, konut politikaları belirlemek ve uygulamak, afetlerden önce ve sonra gerekli önlemleri almak, konut yapmak veya yaptırmak, yapı malzemesi konuları ile uğraşmak, kentsel altyapıyı gerçekleştirmek amacıyla kurulmuştur. 1961 Anayasası'nın 49. maddesi ise devlete, yoksul ya da dar gelirli ailelerin sağlık koşullarına uygun konut gereksinimlerinin karşılanması için sosyal devlet anlayışı doğrultusunda gerekli önlemleri alma yükümlülüğü getirilmiştir. Diğer taraftan 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ile 1963 yılından itibaren (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı) kalkınma planlarında belirlenen bir konut politikaları izlenmeye başlanmıştır. Birinci, ikinci ve üçüncü beş yıllık kalkınma planları konut sorununun çözümünü kredi destekleri ile toplu konut üretiminin arttırılması ve sosyal konut ile çözüleceği öngörülür. Dördüncü beş yıllık kalkınma planında devletin, artan konut ihtiyacının karşılanması amacıyla gerekli tedbirleri almasını vurgulanırken, ilk kez bir

kalkınma planında konutun barınma gereksinimi dışında sosyal bir güvence olduğu ifade edilmiştir Bu planda kamu arazi ve arsalarının konut üretmek için kamu kredi kurumları ile yerel yönetimlere verilmesi ve kooperatifler yoluyla konut edinimi öngörülmüş, ancak, plan uygulanamadan 1980 darbesi yaşanmıştır. (Akalın, 2016: 114-115).

1980 sonrası serbest piyasa koşullarının işlerlik kazanması, bilhassa kentlerdeki sınıflar arasındaki uçurumu derinleştirirken, kentle bütünleşme sürecini olumsuz etkileyerek, grupların içe kapanık cemaatlere dönüşmesine neden olmuştur. 1990'lı yıllarda büyük kentlerin gecekondu bölgelerinde üç önemli gelişme yaşanır. Bunlar, Toplu Konut İdaresi'nin kurulması, İmar İskân Bakanlığı'nın kaldırılması ve yerine 1983'te Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın kurulması, üçüncüsü de; 1983-84 yılında çıkarılan yasalarla belediyelerin kaynaklarının önemli derecede arttırılması, merkezi yönetim denetiminin bir ölçüde azaltılması ve imar planı yapımına ve onanmasına ilişkin yetkilerin belediyelere devredilmesidir. Bilindiği üzere, Dünya Bankası merkezi yönetim ve denetim mekanizmalarına karşı yerelleşme politikaların öne sürer. -22.03.2007 tarih ve 5609 sayılı kanun ve 775 sayılı Gecekondu Kanunu'nda yapılan değişiklikle, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın bu konudaki yetki ve görevlerini TOKİ'ye devredilmiştir. TOKİ'ye 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu'nda yapılan değişiklikle bazı ek görevler de verilmiştir. -Hazineye ait arazileri, Maliye ile Bayındırlık ve İskân Bakanlık'larının teklifi ve Başbakan'ın onayıyla bedelsiz olarak devralma yetkisine sahip olmuştur. Ayrıca, bu dönemde bir yandan kentsel yenileme ve gecekondu dönüşümünün önünü açacak yasal düzenlemeler yapılırken, diğer taraftan da ceza kanununda yapılan düzenlemelerle gecekondu ve kaçak yapılaşmanın önüne geçilmesi de hedeflenmiştir. Yine bu dönemde İstanbul, İzmir, Ankara gibi kentler 3030 sayılı yasa gereği "Büyükşehir" statüsü kazanmışlardır. Mahalli İdareler üzerindeki merkezi denetimin azalması kentleşme hareketini şekillendiren en önemli etkendir. Bir önceki dönemde kentsel hayatın belirlenmesinde merkezden alınan politikalar etkili olurken, bu dönemde kentsel hayat merkezi politikaları belirlemiştir (Yılmaz ve Çiftçi, 2011: 262, Akalın, 2016 :117).

2.5. SOSYAL HAKLARIN GELİŞİMİNE YÖNELİK YENİ BİR PLANLAMA ANLAYIŞI

Sanayileşmenin ilk adımları, çalışma hayatında düzenlemeleri beraberinde getirdi. Türk sosyal güvenlik sisteminin temeli oluşturan ilk düzenleme 1936 tarihli 3008 sayılı İş Kanunu idi. İlgili İş Kanunu ile sosyal güvenliğin zorunlu sigorta sistemine dayanacağı belirtilmiştir. Sosyal yardım konusu altında devletin belirli sosyal riskleri kapsaması ve hangi yöntemlerle yardım yapacağı ve bu yardımlardan yararlanacakların kimler olması gerektiği belirlenmiştir. Ayrıca, özel sigortalara ilişkin hükümlerin işçi sigortası hakkında uygulanamayacağını, İşçi Sigortası Kurumu'nun vergi, resi ve harçlardan muafiyetini ve işverenlerce yerine getirilen sigorta yükümlülükleri nedeniyle işçi ücretlerinde indirim yapılamayacağı belirtilmiştir. (Gülcan, 2017: 980)

II. Dünya Harbi sonrası, yaygınlaşan Keynesyen Sosyal Refah Devleti, ülke vatandaşlarını çalışmaya bağlı risklere karşı koruyacak, sosyal güvenlik sistemlerini güçlendirmiştir. Böylelikle, II. Dünya Savaşı sonrası Türk sosyal güvenlik sistemi, bireyin karşılaşabileceği riskleri ve bunların yol açacağı gereksinimler için düzenlemelere gitmiştir. 1945 yılından itibaren iş kazası, meslek hastalıkları ve analık kanunu, ihtiyarlık kanunu, hastalık ve analık kanunu, maluliyet, ihtiyarlık ve ölüm sigortaları kanunları gibi pek çok yasal düzenleme yapılır.1950 yılında, 5434 sayılı Emekli Sandığı (ES) kanunu çıkarılır. Sosyal güvenlik sisteminin kurumsal, işlevsel ve mali yönden gelişimi 1961 Anayasası ile hız kazanmıştır. 1961 Anayasasının 48.maddesinde, 1848 tarihli Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin 22.maddesi aynen aktarılarak, sosyal güvenliğin herkes için temel bir hak olduğu tekrarlanmıştır (Gülcan, 2017: 976). 1982 Anayasası'nın 2'inci maddesi Türkiye Cumhuriyeti'nin "sosyal bir hukuk devleti" olduğunu vurgularken, aynı zamanda, "Sosyal ve Ekonomik Hak ve Ödevler" başlıklı üçüncü bölümünde birçok sosyal hakkı düzenlemiştir. Sosyal devlet ilkesini devletin temel niteliklerinden birisi olarak belirten ve sosyal haklara yer veren ilk anayasamız 1961 Anayasası'dır. Esasen, sosyal devlet anlayışı ve bu anlayışın beraberinde getirdiği müesseselerin hukukumuza girmesi 1961 Anayasası getirildi. Hatta doktrinde bu hususta 1982 Anayasası'nın, sosyal hakları kısıtlayıcı ve sınırlayıcı bir şekilde düzenlediği, sosyal devletten düzenleyici devlete kaydığını, 1961 Anayasası'na oranla geri kaldığı dahi belirtilmektedir. (Ertaş,2015: 4745).

2.5.1. Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Yeni Kalkınma Anlayışı

Marshall Planı, Barker Raporu ile Demokrat Parti döneminde uygulamaya konan liberal ve tarıma dayalı ekonomi politikası, 1953'de tırmanan dış ticaret açıkları nedeniyle, 1953 ve 1954 yılında kabul edilen 4/1360-1361 ve 4/3321 sayılı Kararnamelerle kapanmıştır. Bu dönemde Demokrat Parti, serbest dış ticaretin yıkıcılığını görerek, ithal ikameci bir politikaya kaymıştır; böylelikle, yurtiçi piyasaya yönelik üretimin artırılması için gerekli yatırımlar devlete kalmıştır. Bu doğrultuda, 1952'de yurtiçi hasıladaki sanayi payı %11,8 iken, 1957'de bu pay %16,3'e çıkmış, aynı dönemlerde tarım payı %43'den %38'e inmiştir. DP politikalarının yarattığı sanayi sermayesi, DP politikalarının tasfiye nedeni de olacaktır. Zira, Adnan Menderes 1954 yılında "Sanayiin kurulması için plân şart diyorlar. Hâlâ totaliter iktisâdiyattan totaliter memleketlerin beş yıllık plânlarından bahsediyorlar. Acaba Avrupa sanayi ve büyük ABD ekonomisi de beş yıllık plânlarla mı kuruldu?" diyordu. (Yılmaz, 2012 : 178-181).

Ancak, 1957-1958 yılları kapitalizme özgü plan fikrinin yerleştiği yıllardır. Bu doğrultuda Türkiye'de planlama tarihi şu şekilde gelişme göstermiştir: 1930'ların Sanayii Planları; 1950-1960 Plansız Dönem ;1960-1980 yılları arasındaki Kalkınma Plancılığı; 1990-2004 yılları Şirket Temelli Stratejik Plancılığa ve Üç Yıllık Ön Ulusal Kalkınma sistematiğine geçiş izlemiştir (Ekiz ve Somel, 2005: 1).

DP hükümeti 1958 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrası, 1950'den beri merkezi planlamaya karşı yürüttüğü politikaları 4 Ağustos 1958 İstikrar Programı ile terk ediyor ve planlı döneme geçiyordu. Planlı döneme geçişte yine başta ABD olmak üzere, borç veren ülkelerin etkisi söz konusuydu. (Özcan, 2014: 267).

DP, gerek Marshall Planı gerekse Barker raporu gibi uluslararası finans kurumlarının reçetelerine göre tarım ve ticarete önem vermiş ancak buradaki birikim sanayi alanına yeterince aktarılamadığından, istenilen kalkınma gerçekleştirilememiştir. En nihayetinde DP hükümeti, bu başarısızlığın neticesinde batılı finans kuruluşlarının verdikleri kredilerin nerelere gittiğini görmek istemeleri ısrarı ile 1958'de bir Koordinasyon Bakanlığı'nı kurmuş ve başka ülkelerden ağır

sanayinin kalkınması için kredi arayışına gidilmiştir. Politika değişikliğine giden DP hükümeti, son dönemlerinde planlama ve sanayi alanında kalkınma amacına yöneldi. Dolayısıyla, DP hükümeti sonrası kurulan yeni hükümetin, Planlı Kalkınma misyonunu büyük ölçüde DP'den aldığı söylenebilir (Soyak, 2003: 167-182).

1958 yılında kurulan "Koordinasyon Bakanlığı", 1958'de yaşanan ekonomik krizin bir neticesi olarak DP hükümetinin planlama gayretinin bir ürünüdür. Dış yardım için planlamayı ön şart olarak sunan Dünya Bankası ve IMF, 1958 yılında kurulan "Koordinasyon Bakanlığı"nın fikri destekçileridir. Ünlü ekonomist J.Tinbergen ve yardımcısı J.Koopman başkanlığında kuralan çalışma ekibi; Uluslararası örgütlerin mali yardımlarının merkezi planlamaya bağlandığı, devlete bağlı ancak uzmanların danışmanlığını yürüttüğü bir planlama örgütünün kurulmasını öngörmüşlerdir. Böylelikle 27 Mayıs Darbesi sonrası kurulan yeni hükümetin ilk icraatı da bu planlama fikrinin devamı niteliğindeki Devlet Planlama Teşkilatı'dır (Aslan, 1998: 103-123 : Sezen, 1999).

Nitekim, Türkiye'de 27 Mayıs 1960 yılında gerçekleşen askeri darbe sonrası, planlı kalkınma dönemine geçiş yapıldı. 30 Eylül 1960 yılında Ankara'da "Devlet Planlama Teşkilatı" kuruldu. DPT'nin kuruluşunun üzerine millî tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararına, gerektirdiği önceliklerle yöneltmek ve iktisadi ve sosyal kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek üzere Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) hazırlandı. (Asar, 2017: 1-14)

1961 Anayasasında, "Sosyal ve Ekonomik Hükümler" başlığı altında, devlete kalkınma planları hazırlama görevi verilirken, ekonomide kamu kesimine ayrı bir yer verilmiş, planlama, anayasal zorunluluk haline gelmiştir. Böylece, ekomide devletin üstlendiği görevleri icra eden KİT'lere belirli sorumluluklar verilmiş, iktisadi ve sosyal hayata planlama düşüncesi egemen olmuş, planların icrası için DPT kurulmuştu. "İthal ikameci" politikaların uygulandığı 1960-1980 dönemi planlarının genel özellikleri; seçici değil dengeli büyümeyi hedef almaları, ithal ikameci politikalarla yürütülmeleri ve genel denge anlayışına bağlı kapsamlı planlar olmalarıdır. 1963 yılından itibaren uygulamaya başlanan planlı kalkınma döneminde, başta ekonomik büyüme olmak üzere, ilk iki planda öngörülen hedeflere ulaşılmıştır. Ancak 1970

yılından sonra kamu harcamalarındaki artış bütçe disiplinini bozmuş ve ek finansman yoluyla borçlanma yoluna gidilmiştir (Takım, 2011: 154-176).

Dünya Bankası ve IMF, DPT'nin Koordinasyon Bakanlığı'na bağlanması hususundaki ısrarları tehlikeli bulunmuş olsaki, -zira, bu Bakanlığa, Dünya Bankası kendi uzmanlarını yerleştirmek istemektedir- Milli Birlik Komitesi, DPT'nin Başbakanlığa bağlı olmasını uygun görmüştür (Sezen, 1999).

2.5.2. Devletçilikten Sosyal Devlete 1961 Anayasası

İkinci Dünya Harbi sonrası, devletin ekonomik yaşamdaki rolünün değişimine yönelik bir anlayış söz konusudur. Değişen devlet anlayışı, Keynesyen ekonomi politikalarının dünyada yaygınlaşması ile mümkün olmuştur. İngiliz İktisatçı John Maynard Keynes, ABD Başkanı Roosevelt'in danışmanıdır. Roosevelt, 1941 yılında ABD Parlementosu'nda açıkladığı dört özgürlük demecinden biri olan yoksulluktan kurtulma özgürlüğü (Freedom from Want) 1930'larda ABD'de uygulamaya koyduğu New Deal programı ile yasallaştırdığı sosyal sigorta sisteminin bir uzantısıdır. Bu dört özgürlük prensibine göre, 1941 tarihli Atlantik Bildirisi (ABD-İngiltere arasında), savaştan sonra kurulacak yeni dünya düzeninin insan özgürleri temelinde ekonomik ilerleme ve sosyal güvenlik yönünde gelişme içermesi yönündeki maddelerin gerçekleştirilmesi için bir Uluslararası hukuk düzenin kurulması yönündeki Birleşmiş Milletler esasında anlaşmaya varılır. Böylece, BM çerçevesinde, ikinci kuşak insan hakları diye tanımlanan ekonomik ve sosyal hakların yer alması "Sosyal refah devleti" olarak ifade edilen bu anlayışın temellerinin atılmasını sağlamıştır. (Üzümcü, 2007 :88, Birsel, 2014 : 3615-3620).

Anayasa Mahkemesi'nin 18 Şubat 1985 tarih, K.1985/4 kararında Atatürk'ün devletçilik ilkesi ile ilgili şu yorum yapılır: "Atatürk'ün iktisadi görüşleri katı ve doktriner olmayıp, ülke koşullarına uygun politikalar izlenmesine açıktır. Başka bir değişle ülkeyi geri kalmışlıktan kurtarmak için şartlara göre kamu kesimi ve özel kesime ağırlık verilmesinin bu görüşlere ters düştüğü söylenemez". Anayasa Mahkemesi'ne göre Anayasa'da, devletin sosyal ve ekonomik hayata müdahalesinde "devletçilik" değil "sosyal devlet" ilkesi uygun görülmüştür. Bilakis, devletçilik, sosyal devlet değildir ve sosyal devlet ilkesi devletçiliği gerektirmez. Ergun Özbudun

ise bu konu ile ilgili olarak "KİT'leri ve devletçiliği sosyal devletin bir gereği saymak, çağdaş anlayışa ve Batı demokrasilerine uygun değildir. Aynı zamanda devletçi ve müdahaleci bir politikanın uygulanmasını zorunlu kılmak, çok partili demokratik rejimin mahiyetine aykırı düşer. Zira, her bir partinin farklı ekonomik politika sunma ve farklı görüşleri savunma hakları bulunur." (Gözler, 2000: 198-199).

1961 Anayasası (274 ve 275 sayılı kanunlar) ile sendikal haklar konusunda sağlanan özgürlükler, 1980'e kadar solun, sendikal hareketliliğin ve grevlerin en yoğun olduğu yıllardır. 1952 yılında kurulan Türk-İş bünyesindeki çatışmalar ve mücadeleler sonrası 1967 Şubat'ında DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) kurulur. (Şafak, 2014) .Cumhuriyet sonrası süreçte sağlık alanında en önemli girişim 1961 yılında kabul edilen 224 sayılı "Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi" yasasıdır. Bu yasa ile "Herkese, her yerde ve her zaman sağlık hizmeti" anlayışı getirilmiştir. Bu aynı zamanda yönetim anlayışı, hizmet modeli ve personel özlük hakları açısından dönemin en ileri yasal düzenlemelerinden biri olarak kabul edilmektedir (Kıvanç, 2015 : 164).

1961 Anayasası, ulusal-kalkınmacı bir yaklaşımının neticesinde, ithal ikameci sermaye birikimi, sosyal-devlet, devletin ekonomik alana aktif katılımı gibi toplumsal bölüşüm politikalarında büyük sanayiye olan desteğinin yanı sıra emeğe yönelik ekonomik ve siyasal ödünleri de içermişti. 1961 Anayasası, Çift Meclis, Anayasa Mahkemesi, güçlü Danıştay gibi kurumlarla kırsal çoğunluğa dayalı bir iktidarın, tekrar kentsel azınlık üzerinde hakimiyet kurmasına, özel olarak da sanayi burjuvazisinin çıkarlarına aykırı davranmasını önlemeye yöneliktir. Ancak, 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'nda geniş tutulan bireysel, sivil ve siyasal hakları sınırlandırarak devletin güç alanını temel hak ve hürriyetler aleyhine genişletti. Aynı zamanda, ihracata dayalı bir sermaye birikimi ile adem-i merkeziyetçiliği, emeğin örgütlenmesine yönelik katı düzenlemeleri ve devletin ekonomik alanda sadece düzenleyici işlevini içeren neoliberal politikaları içermektedir. Bu anlamda 1982 Anayasası'nda serbest piyasa ekonomisinin benimsendiğinin ve devletin ekonomide müdahaleden ziyade, düzenleyici niteliğine yöneliktir.(Gürgen, 2011: 162-205). 1982 Anayasası ile 1970'li yıllarda DİSK öncülüğünde gerçekleştirilen, bir toplumsal mücadele hareketi ile kapatılan Devlet Güvenlik Mahkemeleri yeniden tesis edilmiştir.

Nitekim, askeri darbe ile gelen yeni sağ siyasetin nihai amacı, burjuvazinin siyasal gücünü pekiştirmek üzere "sınıf-temelli siyasete son vermek" niyetindedir (Basmacı, 2017: 38).

2.5.3. Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Sanayileşmede Yeni Dönem

1963 yılında planlı kalkınma politikaları başlamıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) devletçi ve ithal ikameci düşüncelerle hazırlanmıştır (Pıçak, 2010 : 1-18). Dünya Bankası başta olmak üzere, Uluslararası finans kurumlarının verdiği kredilerin nasıl kullanıldığının takip edilmesini yönünde yoğun eleştirileri ve 1958 yılında istikrar önlemlerinin ardından, 1959 yılında bir Koordinasyon Bakanlığı kuruldu. Kuruluş aşamasında DPT'nin Koordinasyon Bakanlığı'na" bağlı olması dillendirilirken, dönemin hükümeti DPT'yi, 1960'da Başbakanlığa bağlı bir kuruluş olarak teşkilatlandırılması ile belli ki Banka'nın talebi yönünde hareket etmemişti (Sezen, 1999: 167-168, Coşar, 2005 : 55, Mıhçıoğlu, 1987 : 75).

Bilhassa, 1961 Anayasası'nın ortaya koyduğu eskiye nispetle daha hür olan düşünce iklimi içerisinde, Türkiye'nin Batı Bloğu dışındaki devletlerle ilişkilerini de geliştirmesi gerektiği dillendirilmeye başlayacaktı. Aynı zamanda NATO içerisinde daha bağımsız bir politika izlenmesinden tam tarafsızlığa kadar pek çok görüş, toplumda ve entelektüel çevrelerde ortaya atılmaya başlandı.(İzmir, 2017 : 184). Bu durumun bir göstergesi olarak, Türkiye'nin Eylül 1963'te imzaladığı Ankara Anlaşması ile müşterek pazara dahil olması sonrası, ABD'nin yerini gerek yabancı yatırımlar gerekse borçlanmada Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) almıştır. Bu değişimi, altyapı yatırımları dâhil bütün yabancı sermaye yatırımlarında gözlemek mümkündür (Şener ve Kılıç, 2008 : 22-50).

1930'lardan başlayarak Türkiye, 1950-1960 dönemi hariç planlı kalkınma yolunu seçmiştir. Planlama, 1961 Anayasası ile kalkınmanın uzun dönemli planlara bağlı olarak gerçekleştirilmesi ilkesi ile buyurucu hale gelir. 1961 Anayasasından önce kurulan Devlet Planlama Teşkilatı planlama konusunda hükümet üstü bir kurum olarak teşkilatlandırılırken, kamu kesimi için buyurucu, özel kesim için yönlendirici kalkınma planlarını hazırlayarak TBMM sunduğu belgenin, ayırd edici özelliği, ivedili

görüşülmesi ve yapılacak değişikliklerin sınırlayıcı işlem kurallarına bağlı olması ile planın belli bir süre geçerli olmasıdır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) ile kalkınmada öncelik endüstriye verilmiştir. Dış ticaret politikasının hedefi ise italatın kısılarak, yerli hammadde kullanımının özendirilmesi, böylelikle ithalat giderlerinden tasarruf yapmak amaçlıdır (Sencer,1991 : 25-55).

1960'lı yıllarda Avrupa Birliği ile yakın ilişki içerisine giren Türkiye, başka dış kredi kaynakları bulmuştur. 1964 yılında çıkarılan 440 sayılı kanunun ikinci maddesinde KİT'lerin asıl işlevinin sermaye birikimine yardımcı olmak şeklinde belirlenince, 1965'te ABD, Türkiye'ye gönderilen yardımların 1973'te son bulacağı uyarısında bulunurken, 1965 yılında iktidara gelen Süleyman Demirel "Batı, bizim sanayileşmemizi istemiyor" diyordu. Ancak Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, planın öngördüğü sanayi yatırımlarını tamamlayabilmek için Sovyetler Birliği'nden kredi alınması gerektirmişti (Övgün,2005: 65-84). Tüm bunlara ilaveten, merkezi yönetim tarafından devletçi ve ithal ikameci düşüncelerle hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Banka'nın serbest piyasa ve özel teşebbüs yönlü kalkınma politikaları ile ters düşmüştü (Soyak,2003:175).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ı (BBYK)İsmet İnönü Hükümeti tarafından hazırlanıp yürürlüğe konulmuştu. Ancak, Hükümet, Plan'ın birinci programını 1963 yılı başında yürürlüğe koymamıştı. Zira, o zaman 'Mali Yıl' 1 Mart'da başlıyordu. Bütçe, yıllık programa uygunluğu sağlandıktan sonra Şubat 1963'de yürürlüğe konulmuştu. Bu arada "Plan"dan ürken yerli ve yabancı sermaye çevreleri ilk iki yılın uygulamasını gördükten sonra tavır değiştirmişti. Bilhassa, AET ile imzalanan Ankara Antlaşması Hükümete itibar kazandırmaktaydı. 29 Kasım 1964 yılında Adalet Partisi Genel Başkanlığı'na seçilen Süleyman Demirel, kısa bir süre sonra Meclis'te etkili bir siyasal kurnazlıkla, İnönü Hükümeti'nin bütçesinin reddelimesini sağlayıp, İsmet İnönü'yü istifa ettirdi. Bunun üzerine S.H.Ürgüplü başkanlığında tarafsız bir hükümet kuruldu ve ülkeyi 20 Ekim 1965'de erken genel seçimlere götürdü. (Tokgöz, 1998 : 11)

Seçimler sonrası S.Demirel'in başkanlığında Adalet Partisi çoğunluğu sağladı ve Demirel 42 yaşında Başbakan oldu. Böylece Plan'ın üçüncü yılında üçüncü

başbakan ve hükümet değişikliği yaşanıyordu. Anti komünist sloganlara büyük önem veren Demirel Hükümeti, Ürgüplü Hükümetinin Sovyetlerle kurduğu ekonomik ilişkileri geliştirmekte sakınca görmemişti. 'Plan'ın öngördüğü "temel sanayi projeleri"nin gerçekleştirilmesinde Kuzey Komşumuzdan teknik ve mali yardım sağlamıştı. Böylece, Batı'dan mali destek gelmeyince, Plan'ın kaynak sorunu Sovyet yardımıyla çözülmüştü. Böylece, 1966 yılında son 30 yılın en yüksek büyüme hızı (%12) gerçekleşmiştir. (Tokgöz, 1998:11-12)

1963'te başlayan, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1978 yılında ise Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulama süresi biter (Sencer, 1991 : 25-55).İkinci Beş yıllık Kalkınma Planı'nda sanayide hedeflenen rakama ulaşılamadı ancak ülkeyi sanayinin kalkınmadaki rolü konusunda uyandırmış ve harekete geçirmiştir. Üçüncü Beş yıllık kalkınma planı ile ihracatın % 57,1 artırılarak toplam 5.000 milyon $'a ulaşılması hedef alınır ve 7.964 milyon $ ihracat gerçekleştirilerek bu dönemde ihracatta hedeflenen rakamın % 59,3 üstünde bir performans sağlanır. (Asar, 2017 : 7-8). Dünyada yaşanan ağır ekonomik koşullar altında hazırlanan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) gerek ulusal gerekse uluslararası olumsuz koşullar nedeniyle gerçekleştirilemez. (Sencer, 1991:36).

2.5.4. Planlı Kalkınma Döneminin Sosyal Politikalara Etkileri

Karl Polanyi, modern ekonomiyi fiktif bir emtia olduğunu ileri sürdüğü "emek gücü (labor force)" ile tanımlar. Çünkü, Polanyi'ye göre, kapitalist ekonomilerde alım satıma konu alan unsur görünürde mal ve hizmetler iken, gerçekte emektir. Polanyi, emek gücünün taşıdığı sosyo-ekonomik nitelikler nedeniyle piyasa koşullarına bırakılmayacak kadar değerli bir üretim faktörü olarak görmektedir (Polanyi, 2009). Bu nedenle, devletin iş sözleşmelerine çalışanlar lehine müdahele etmesini savunmaktadır. Bu müdahalenin sosyal refah devletinin bir gereği olduğunu vurgu yapan, Polanyi, emek gücünün içerisinde pek çok sosyal riski barındırdığını ifade eder (Erarslan ve Bayraktar, 2013 : 168).

Türkiye'de özellikle 1961 Anayasası, "sosyal haklar" ve "sosyal güvenlik" açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuş, böylelikle, bu haklar anayasal güvenceye kavuşturulmuştur. Bu anayasa'nın 48. maddesinde, herkesin sosyal güvenlik hakkına

sahip olduğu ve bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatını kurmak ve kurdurmak devletin görevleri arasında kabul edilmiştir. (Kalağan, 2009 : 219). 1936 tarihli 3008 sayılı İş Kanunu 1967 yılında, 931 sayılı İş Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle kaldırılır. 1971 tarihinde 931 sayılı İş Kanunu'na çok benzeyen ancak şekil bakımından düzeltilen 1475 sayılı İş Kanunu yürürlüğe girer. (Altan, 2007 : 76).

John Maynard Keynes'in "Genel Teori" isimli kitabı 1936'da yayınlandığında, planlı bir toplum için bilimsel bir formüle sosyalistler çok olumlu yaklaştılar. Genel Teori'nin ilk ve net bilinçli kullanımı Amerika Başkanı Roosevelt tarafından olmuştu. Roosevelt "New Deal" refah hükümeti uygulamaları için yapılan açıktan harcamaları, ülkenin geleceği için bir yatırım olarak sunuyordu (Garrett, 2010: 97).

Sosyal güvenlik kavramı dünyada ilk kez, ABD Başkanı F.D.Roosevelt dönemi New Deal (Yeni düzen) politikalarının devamında, 14 Ağustos 1935 tarihli ABD Sosyal Güvenlik Kanunu'nda (Social Security Act) yer almış, daha sonra 1941 tarihli Atlantik Paktı Sözleşmesi'nde ve ILO'nun 1944 tarihindeki Philedelphia Konferansında kullanılmıştır (Türkoğlu, 2013: 282). Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi açısından ele alınması gereken kurum, Sosyal Sigortalar Kurumudur (SSK). Bu çerçevede ilk olarak 1945 yılında 4772 sayılı İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu ve 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu yürürlüğe girmiştir. 506 sayılı, 1964 yılında yürürlüğe giren Sosyal Sigortalar Kanunu ile her iki kanunun kapsamına giren hususlar birleştirilir. Bu kanunla İşçi Sigortaları Kurumunun adı Sosyal Sigortalar Kurumu olarak değiştirilir ve böylece, SSK, 2003 sonrası reform sürecinden Sosyal Güvenlik Kurumuna devredilinceye kadar özel sektör çalışanlarına ve işçi statüsündeki kamu çalışanlarına hizmet eder. SSK, kurulduğu yıllarda, gelişmekte olan ülkelerde sık görülen bir uygulama olarak sağlık hizmetlerini dışarıdan almak yerine kendi dispanserleri ve hastaneleri aracılığı ile halka hizmet sunma yoluna gider (Tatar, 2011: 125). 2001 yılında Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu yürürlüğe girmiş, 5502 sayılı yasa ile SSK Başkanlığı, Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü ve BAĞ-KUR Genel Müdürlüğü tüzel kişiliğine son verilerek 20 Mayıs 2006 tarihinde Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Başkanlığı kurulmuştur (Türkoğlu, 2013 : 285-286).

Türkiye'de yoksulluk ile mücadele 1970'lere kadar "devletçi kalkınma modeli" çerçevesinde ulusal çapta ekonomik büyüme ve kalkınma politikalarıyla orta ve uzun dönemde kendiliğinden çözülecek ya da azalacak bir sorun olarak görülmüş ve yoksulluk sorununa yönelik doğrudan politikalar geliştirilmemiştir. Ancak, 2000'li yıllara gelindiğinde, Belediyeler, gerek kendi bütçelerinden gerekse yerel kaynaklardan elde ettikleri gelirleri yoksul hanelere nakdi ve ayni yardım olarak vermeye başlar. Bu yardımlar arasında meslek edindirme kursları, aş evleri, mikro kredi ve gıda bankacılığı uygulamaları, kültür ve sanat hizmetleri gibi uygulamalar yer alır (Bakırcı ve Çınar, 2012 : 322, Kalağan,2009).

2.5.5. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Programı ve İlk Kırılma

Dünya Bankası, Barker Raporu ile Türkiye'nin ekonomik politikalarına müdahale etmiş ve devlet eliyle ağır sanayiinin oluşturulmasına sıcak bakmamış, Türkiye'yi evvela tarımda gelişmeye yöneltmişti. Sanayileşmenin mümkün olabilmesi için öncelikle tarımın geliştirilmesi gerekli demişti. Ancak, 1970'lerin sonlarına doğru Dünya Bankası, bu sefer de Türkiye'nin Dördüncü Kalkınma Planı'na karşı çıktı. İkinci Milli Cephe (MC) hükümeti döneminde hazırlanmaya başlayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Devlet Planlama Teşkilatı'nın devre dışı bırakılması ile şaibeli bir konuma sürüklenmiş, II. MC (Milli Cephe) hükümetinin yerine kurulan CHP ağırlıklı hükümet tarafından bu plan tasfiye edilmiş ve yeni bir plan taslağı DPT tarafından hazırlanmaya başlanmıştır. Ancak, 31 Ağustos 1978 tarihli Resmi Gazete'de Yayımlanan, "Dördüncü.Beş Yıllık Kalkınma Planı Stratejisi", uluslararası finans kuruluşlarının büyük tepkisine yol açtı. DPT tarafından hazırlanan plan, azgelişmiş ülkelerinin sorunlarının emperyalist dünya sisteminden kaynaklandığı tespitini başlangıçta yapmış, dışa bağımlılığın azaltılması için yatırım malları ve ara malların üretimin geliştirilmesini, bu doğrultuda, metalurji, makine imalat, kamiya ve elektronik sanayilerine öncelik verilmesini öngörmüştü. Böylece, ulusal kaynaklar, ulusal yarar doğrultusunda kullanılacaktı. Dünya Bankası ise yatırımların ağır sanayiler kurmaya yönelik değil, hafif sanayi dallarına (örneğin Tekstil) yönelik olması gereğinin altını çiziyor (Barker Raporu'nda Tarım) ve Türkiye'nin ara mallar ve yatırım malları üretimi yapma planına karşı çıkıyordu. Barker Raporu ile aynı görüş doğrultusunda Banka, devletin ekonomiye müdahalesinin sınırlandırılması istiyor

ilaveten, hızlı sanayileşme beraberinde gelir dağılımında adaletin sağlanabileceği hususunu gerçekçi bulmuyordu. Nitekim, Dünya Bankası ve IMF, Dördüncü Kalkınma Planı'na karşı çıkıyor ve kendi istekleri doğrultusunda bir plan hazırlanmaz ise, kredi veremeyeceklerinin altını çiziyordu. Dış finansman bulunamadığından, uygulanamayan Dördüncü Plan, Türkiye'nin döviz krizine girmesi sonrası "ticari liberalizasyona"a dayalı dışa açılma modelini uygulamak zorunda kalması ile gündemden kalktı. Böylece, 1980 askeri darbesi öncesi alınan 24 Ocak ekonomik kararları Anavatan hükümetinin iktidara gelmesi sonrası, emek yoğun ve düşük teknolojili tekstil sektörü gibi alanlar Dünya Bankası tarafından desteklendi (Ataay, 2005 : 171-185).

Bir süre Dünya Bankası'nda da çalışmış olan ABD'li iktisatçı John Weeks devlet müdahalesi konusundaki görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır: "Doğrusu ben, hala birçok insanın, ülkelerin ekonomik başarısını, sözüm ona piyasa dostu iktisat politikaları sayesinde olduğuna inanmalarına şaşıyorum". Nitekim, Asya (özellikle Çin) başarısının temelleri ve kaynaklarının iyi şekilde analiz edilmesi gerekir. Bu dersler cesaret verici olmayabilir, ancak ulusal ekonomik yönetimin ve dayanışmacı kamu politikalarının uluslararası rekabeti sağlamak açısından taşıdıkları kilit değeri kanıtlamaktadır. Bu, küreselleşme teorisyenlerinin savunduklarının tam tersi bir durumdur (Leba, 2001 : 1-20).

25 Ekim 1956 tarihinde, ABD Dış İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanan bir rapor; ABD yardımlarını almaya başladığı 1947 yılından 9 yıl sonra Türkiye'nin A.B.D'nin "dünyadaki en bağımlı müttefiki" haline geldiğini ifade ediliyordu (Korkmazcan, 2005 : 66).

Planlı Ekonomiyle birlikte Menderes Hükümeti tarafından başlatılan Devlet Planlama Teşkilatı kuruluş çalışmaları 24 Mayıs İhtilâli sonrası Eylül 1960'da tamamlanmış ve DPT resmi olarak faaliyete geçmişti. Bilhassa Dünya Bankasınca Türkiye'ye verilen kredilerin ve yardımların nasıl kullanıldığını takip etmek üzere 1958'de kurulan Koordinasyon Bakanlığı'nın denetimine verilmesi düşünülen DPT, Milli Birlik Komitesi'nin kararı ile Başbakanlığa bağlı bir kuruluş olarak teşkilatlandırılmıştır (Aslan,1998 :103-123).

Karl Marx'a göre, "...koruyucu düzen [uluslararası rekabete kapanmak], bir ülkede büyük-ölçekli endüstriyi kurmanın bir aracından başka bir şey değildir. Başka bir deyişle, (koruyucu politika bir ülkeyi) dünya pazarına dayanır yapmanın (aracıdır)..." Bunun anlamı, bebek sanayilelerin gelişmiş sanayiler karşısında ayakta kalabilmesinin yolu, devlet müdahalesine dayalı sanayileşmeden geçmekteydi (Akt. Uçar, 2014 :50). Ancak Dünya Bankası, az gelişmiş veyahut gelişmekte olan ülkeleri, kendi güdümündeki kalkınma planları çerçevesinde, toplumsal ve sosyal yapısını dikkate almadan piyasa ekonomisine dahil etmekten kaçınmadı. (Wade, 2001 :74-82). Zira, Dünya Bankası, dünyada Keynesyen müdahaleci sosyal refah devletinin en üst düzeye ulaştığı dönemlerde dahi, devletin ekonomiye mühale etmesine karşıydı ve Pazar ekonomisinden yana hareket ediyordu. Zira, kurulduğu zaman sermayesinin %30'dan fazlası ABD tarafından sağlanıyordu ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında dış yardımı ve dışa açık kalkınmayı destekliyordu.

IMF, Dünya Bankası, DTÖ kapitalist sistem içinde işleyen ve hâkim güçlerin ekonomik ve mali çıkarlarına göre hareket eden düzenleyici kurumlar olarak tanımlanmaktadır. Bilindiği üzere, sosyal devlet, müdahaleci, düzenleyici ve geliri tekrar dağıtıcı işlevlere sahiptir. Üzerinde durmak istediğim, sosyal devletin "düzenleyicilik" işlevidir ki, bu nedenle, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerini üslenir. Zira, iş piyasalarında dezavantajlı konumdaki çalışanların, gerek çalışma gücünün korunması, gerekse düşük ücretle ve sağlıksız çalışma koşulları ile sefalete sürüklenmemesi için bir asgari ücet belirlenmesini ve yaşama güvenliğinin sağlanmasını garanti eder. Ancak, gelinen noktada, özellikle az gelişmiş ülkelerin devletlerinin düzenleyicilik unsuru, Bretton Woods ikizlerinden bilhassa Dünya Bankası'nın küresel sosyal politika belirleyicisi olma konumunda değişti. Bilhassa, azgelişmiş ülkelerin kalkınma sorununa yönelik geliştirilen kalkınma stratejilerinin çıkış noktasında Banka ve Fon yer almaktadır. Küreselleşme hareketi içerisinde, Dünya Bankası ve IMF gibi Uluslararası finans kuruluşlarının borç verme, borçların ertelenmesi, ticari anlaşmalar yapılması ve kaynak sağlanmasına yönelik olarak girişilen faaliyetlerin temelinde bu yardımlara bağlı olarak gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş olan ülkelere bağımlılıklarını artırmak ve kalkınma hareketlerine yine bu ülkeler tarafından yön verilmesi yatar. Yeni küresel ekonomik yapı içerisinde, güç

dengesinin gelişmekte olan ülkelerden yana değil de borç veren ve yatırım yapan yabancı yatırımcıların, küresel finans kuruluşlarının ve özellikle de sanayileşmiş ülkelerin lehine değişmesi, küreselleşme ve kalkınma kavramlarının birbirleriyle uyuşmayan uygulamalar ve politikalar ortaya koymasına sebep olmuştur (Niray, 2004 :159-173 , Özden ve Yetiş, 2017: 33-53).

Böylece, küresel ekonomik düzen içerisinde gelişmiş ülkelerin ve Uluslararası şirketlerin belirlemiş olduğu politikalar ulusal ekonomilerin karar alma özgürlüklerini sınırlamakta ve kalkınma hamleleri içerisinde bağımlılıklara sebep olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DÜNYA BANKASI'NIN KALKINMA ANLAYIŞINDAKİ DEĞİŞİMİN TÜRKİYE'YE YANSIMALARI VE 1980 SONRASI TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKA

3.1. DÜNYA BANKASI'NIN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ KALKINMA YAKLAŞIMIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası finans kurumlarının, ABD hegemonyası altında, geniş tabanlı bir üye yelpazeleri olduğu için, ABD hegemonyasının meşruiyet dayanaklarının bir yönünü temsil eder. Zira, ABD, hegemonyasının çok taraflılık ilkesi bu kurumlar aracılığıyla kendini gerçekleştirir. Ancak uluslararası ekonomik örgütlerdeki ağırlıklı oy ve kota yapısı bu çok taraflılığın aslında tek taraflı işlediğini gösterir.

Dünya Bankası gibi ulusötesi finans kurumu, esasen 1939 dünya ekonomik bunalımından alınan dersler doğrultusunda küresel ekonomiyi kendi haline bırakmamak ve ülkelerin tekrar içe kapalı ekonomiye dönmesini engellemek üzere kuruldu. Banka, Keynesçi refah devletiyle de uyumlu bir şekilde, piyasaların düzenlenmesi için ülkelerin politikaları üzerinde baskı uygulayacaktı. Böylelikle, ulusal düzeyde harcamaları artırmak, vergileri azaltmak ve faiz oranlarını düşürmek gibi genişlemeci ekonomi politikalarının dünya genelinde uygulanmasının yaygınlaşması sağlanacaktı (Bedirhanoğlu, 2006: 79-80).

Demokrat Parti hükümeti, tek parti dönemine karşı devlet müdahaleciğinin en aza indirildiği bir ekonomik yapıyı vaat ederek, 1950 yılında, iktidara gelmiş, liberal politikalar doğrultusunda, serbest piyasa ekonomisine geçmek için çaba sarf etmiştir. Devletçi müdahaleci politikaların dünyada en yaygın olduğu dönemde liberal serbest piyasa yanlısı politikaları tercihte, bilhassa Dünya Bankası olmak üzere, ABD'den gelen pek çok uzmanın hazırladığı raporlarla yönlendirmeler çok etkili olmuştur. Bu bağlamda DP hükümeti, sanayileşmeyi özel kesim eliyle yürütmek, KİT'leri özelleştirmek, dış ticareti serbest bırakmak, tarım sektörüne öncelik vermek, ülkenin yoksulluğuna ve geri kalmışlığına yönelik kalkınma projelerini Dünya Bankası aracılığı ile gerçekleştirmek istemiştir. Bu bağlamda Türkiye'de kalkınmayı yürütecek piyasa ekonomisini örgütlemek ve bunu yönetecek müteşebbis sınıfını finanse etmek

üzere, fikri ve mali projesini Dünya Bankası'nın desteklediği Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) kurulmuştur. 1950 yılında kurulan TSKB'nin bana göre önemi ve anlamı büyüktür. CHP dönemi Marshall Planı'ndan istifade etmek üzere uygulamadan kaldırılan "İvedili Sanayi Planı" nasıl bir u-dönüşünün başlangıcı ise Dünya Bankası gözetimi altındaki TSKB, devlet eliyle sanayileşme politikasını yürürlükten kaldıran bir dönüşümün temsilcisidir. Akademik camia tarafından yeterli şekilde araştırılmayan TSKB, aslında Türkiye açısından önemli bir kırılma ve politika ir politika değişikliği meydana getirmiş ve çok da incelenmemiş bir kurumdur (Takım, 2012 : 159, Kandemir, 2002 : 36-37).

Dünya Bankası tarafından gerek döviz cinsinden Türkiye'ye verilen kredileri denetlemek gerekse Türkiye'de özel girişimciliğin desteklenmesi için 1950'de Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) faaliyete geçmiştir. TSKB, 1950'li yıllarda özel sektöre orta-uzun vadede kredi veren ve çeşitli projelerde teknik danışmanlık sağlayan, 1960'lı yıllarda ise sermaye piyasasının kurulmasına öncülük eden, döviz yokluğunun çekildiği dönemlerde ithalat için gerekli dövizi kredi olarak verebilen tek kuruluştur. Aynı zamanda, Marshall yardım fonundan serbest kalan dövizin peşin para ile satışına aracılık eden tek kuruluştur (TSKB, 2018: tskb tarihi : İnce, 2016).

Sosyal politika alanının, istihdam düzeyi, işsizlik oranının ortadan kalkması, gelir dağılımı, sosyal haklar, demokratik gelişme, teknolojik gelişme gibi alanlar da müdahaleyi öngörmesi, bireyin ekonomide özgürce hareket etmesi yönünde "engel" olduğu gerekçesi ile liberaller tarafından eleştirilir. Bana göre, ABD önderliğinde yürütülen bireyin özgürlüğü ve refahı politikası ve propagandası, esasen, daha çok bireyin ticaret yapma, para kazanma ve refah elde etme özgürlüğüdür. Keynes'e göre, sermaye hareketlerinin kontrolü, uluslararası finans sisteminin işlemesi için gerekliydi. White ise tam tersini öneriyor, uluslararası sermaye kontrolünü "akıl kontrolü" olarak görüyordu. Keynes, teorisini kurgularken, içinde bulunulan İkinci Dünya Harbi'ni analiz etmiş, savaşın nedenleri üzerinde durmuş ve böylece, temel motivasyonlarından biri savaşın iktisadi nedenlerinin ortadan kalktığı bir dünya iktisadi modelini oluşturmak olmuştu (Daldal, 2009 : 45). Bu bağlamda, TSKB, Türkiye'de piyasa ekonomisinin alt yapısının oluşturulmasında çok önemli bir rol oynadı. TSKB kurulduktan sonra, DP'nin, Halk partisinden farklı olarak, ithalatı

büyük oranda serbestleştirmesi, ikili anlaşmalardan ve kliring uygulamalarından vazgeçmesi, liberal bir yabancı sermaye mevzuatı uygulaması, dış ticaret açıklarını artırmıştır. DP'nin dış ticaret rejimi değişikliğinin gerçek nedeni ise, TSKB'nin yatırım malları ve ara malların ithalatı için Türkiye'deki girişimcilere döviz (Dolar) üzerinden kredi kullandırması için yapılan bir Dünya Bankası aracılığı ile ABD dayatmasıdır. Şöyle ki, 1950 yılında 50 milyon dolar olan dış ticaret açığı, liberalizasyonun etkisiyle 1952 yılında 198 milyon dolara ulaşmıştır. Buna bağlı olarak 1953 yılında ithalatın liberasyonuna da son verilmiştir. İlaveten, DP hükümeti, 1956 yılında Milli Koruma Kanunu'nu yeniden yürürlüğe koymuş, 1958 yılında IMF ile masaya oturunca kaldırmıştır. Dünya Bankası'nın Barker Raporu önerilerine uyularak, 1950-1953 yılları arasında yeni bir KİT kurulmamış ve mevcut KİT'lerde sermaye artırımına gidilmemiştir. Ancak 1954 yılından sonra KİT'ler yeniden önem kazanmıştır. Örneğin, 1950 yılında, özel kesiminin toplam yatırımlardaki payı %57 iken, 1959'da %38'e gerilemiş, buna karşılık, KİT'lerin payı %15'ten %20'ye çıkmıştır. Böylece, bu dönemde Marshall Programı ile sağlanan kredilerin bir kısmının KİT'ler için kullanıldığını söyleyebiliriz (Güngör, 2014 : 265).

3.1.1. II. Dünya Harbi Sonrası Türkiye'de Dışa Bağımlı Planlama Süreci (1947-60)

Ulusal kalkınma planları üzerinde en önemli ulusüstü kuruluşlardan biri olan Dünya Bankası, esasen Avrupa'nın tekrar imarı ve kalkınması için kurulsada, Marshall Planı'nın devreye girmesi ile az gelişmiş (üçüncü dünya) ve gelişmekte olan ülkelerin iktisadi kalkınması üzerine yoğunlaşmıştır. Banka, bu ülkelerdeki yerleşik uzmanları ve diğer araçları ile, ulusal kalkınma planlarının hazırlanmasına katkı sağlanması noktasına odaklanmıştır. Bölgesel ve yardımcı ajanların tesis edilmesi yoluyla dünyanın farklı bölgelerinde ulusal kalkınma palanlarının yayılmasına yardımcı olmuştur. Türkiye'nin iktisadi kalkınma anlayışındaki değişimin bir belgesi olan 1947 İktisadi Kalkınma Planı bu tür bir güdümlü bir plan niteliği taşımaktadır. 1950-1960 dönemi plansız dönem olarak nitelendirilir. Zira gerek Marshall Planı, gerekse Barker Raporu ile yapılan yönlendirmeler sonucu, Demokrat Parti hükümeti, iktisadi kalkınmada kilit sektör olan sanayi sektörü yerine tarım sektörünü, kamu girişimciliği yerine özel girişimi, iç kaynaklara dayalı bir kalkınma stratejisi yerine dış kaynaklara bağımlı bir kalkınma yolunu seçer. İşte tam bu noktada, Atatürk'ün iktisadi

bağımsızlık ve devlet eliyle kalkınma idealinden uzaklaşır. Zira, Atatürk, büyük oranda dış kaynağa ve yüksek faizli borca dayalı bir kalkınma olmayacağını, bunun bir sömürü politikası olacağını Osmanlı Devleti ekonomik politikalarından çok iyi analiz etmiştir. Ancak, planlamanın komünizmle özdeşleştirildiği bu dönemde, ekonomik kalkınmayı büyük ölçüde uluslararası finans kurumlarının dış yardımlarına bağlayan Böylelikle, 1950'li yılların sonlarında yaşanan dış ödeme güçlüğü ve yüksek enflasyon sonucu bozulan ekonomik yapının istikrarlı hale getirilmesini sağlamak için sermaye kullanımını serbest rekabet koşulllarına bırakmak yerine, sermaye kaynaklarının kullanımındaki belirsizliği ortadan kaldırarak planlı sermaye kullanımına geçmek tercih edildi. Böylece, Türkiye ekonomisindeki, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak amacıyla planlı dönem olarak bilinen yeni döneme girildi (Takım, 2011 :Yılmaz, 2012 :Sancaktar, 2011:85-86).

Truman Doktrini ve Marshall Planı ile gelişen sürecin, Türkiye'deki sosyal yaşama büyük etkileri oldu. ABD'nin Türk kamuoyundaki imajı güçlenirken, ABD mallarını kullanmak bir prestij haline geldi. ABD çizgi romanlarının gelmesiyle birlikte çocuklar ABD kahramanlarını benimsediler. Bu süreçte Türk kamuoyunda ABD'ne karşı büyük bir ilgi ve hayranlık yaşandı (Ertem, 2009: 395). Adnan Menderes döneminde kurulan Karayolları Genel Müdürlüğü, ABD Federal Karayolları Genel Müdür yardımcısı olan Hilts'in teşvikleri ile kuruldu. 1948 yılında bir heyet ile Türkiye'ye gelmiş ve Hilts Raporu'nu hazırlamıştır. Rapor, karayolu yapımını ve Karayolları Genel Md. Kurulmasını öngörmektedir. İlaveten Barker Raporu ile demiryolu yapımı yerine karayolu yapımı önerildi (Avşaroğlu, 2008 : 6). ABD'nin kendi Pazar çıkarları ekseninde, demiryolu aleyhine yarattığı bu teşvik sonucu, demiryollarını ihmal etmek pahasına, karayollarında büyük gelişme sağlandı. Örneğin Konya-Ankara arası 3-4 saate indi. Güneydoğu illerinin ana yolları da yol planı kapsamına alındı. Türkiye'nin dört bir tarafını karayolu götüren Menderes hükümeti döneminde çıkarılan "Petrol Yasası" ile değişen ulaşım ağı tercihi nedeniyle artan petrol ihtiyacı karşılanmak istemiştir (Soylu, 2015 : 233).

Adnan Menderes döneminin ilk zamanlarında (1950-1953) banka kredilerinin yaklaşık %10'u kamu sektöründe kullanılırken, özel sektörde kullanılan krediler %90 olarak gerçekleşmiştir. 1954-1960 yılları arası ise kamu kesiminin banka

kredilerindeki payı %20'ye yükselmiş, özel sektörün pay ise %80'e düşmüştür. Adnan Menderes döneminde 1950 yılında 17,6 milyon TL olan olan kamu harcamaları 1960 yılında 76,3 milyon TL'ye yükselerek %230 oranında artış göstermiştir. Gerek kamu gelirlerinde azalış gerekse kamu giderlerinde artış 1955'e kadar dış ticaret açığını sürekli olarak yükseltmiştir (Takım, 2012 :173).

Özetle, 1950-60 yılları arasında devletçi-müdahaleci kalkınma yaklaşımından "özel sektörün öncülüğünde dışa açık kalkınma" yaklaşımına geçiş yapılmak istenmişse de pek de başarılı olunmamıştır. Zira, KİT'lerin sayısında artış yaşanmıştır (Sadioğlu ve Öktem, 2011 : 53). İstanbul merkezli sanayi şirketlerinin bir kısmını temsil eden ve 1959 yılında Koç Grubu'nun öncülüğünde kurulan Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası'dır. 1959 yılında kurulan Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (MESS) , Türkiye'de imalat sanayi içindeki payı yüzde 20'yi aşan metal işkolunda en büyük işveren sendikasıdır ve Arçelik, Erdemir, Tofaş, Oyak-Renault gibi birçok büyük ölçekli işletmeyi içermektedir. MESS Türkiye'de en etkili sermaye örgütlerinden biri olmuş, sendikal mücadelelerde (her zaman ön planda olmasada) genellikle merkezi bir konum işgal etmiş, bazı dönemlerde devrimci işçilerin boy hedefi haline gelmiştir (Öztürk, 2009 : 337-340). Aynı zamanda, MESS ve Sabancı Holding yönetici olarak çalışan ve DB bağlantıları ile Uluslararası sermayenin güvenini sağlayan Turgut Özal, 1980 öncesi, son Demirel hükümetinin Başbakanlık Müsteşarlığı görevini yürütürken, IMF ile sıkı bir işbirliğine girmiş, Uluslararası finans kurumlarının dahi beklentisinin üzerinde bir istikrar paketi ile Türkiye'de 1980 neoliberal devrimin siyasal ayağını gerçekleştirir (Gürgen, 2011 :153).

3.1.2. 1960 Sonrası Türkiye'de Ulusal Planlama Süreci (1963-1979)

Türkiye'de 1960-1980 dönemi arasında "planlı kalkınma dönemi" ve karma ekonomik politika uygulanır. Bilhassa Batı öncülüğünde "Kalkınma İktisadı" ve "Kalkınma Yönetimi"nin zirve yaptığı bu dönemde, Türkiye'de 1960'da DPT ve Devlet Personel Dairesinin kurulması 1961 Anayasası ile planlı kalkınmanın vurgulanması, bu dönemi başlatır (Sadioğlu ve Öktem, 2011 : 54).

"1960-1970'li yıllar dünyada yoğun bir şekilde kalkınma planlarının uygulandığı ve ülkelerin kalkınma çabası içerisine girdiği dönemdir. (Gönel, 1997:

13). Türkiye'de, 1960 ile başlayan yeni dönemde, çalışma yaşamına ilişkin verilen haklar, işçi hareketinin güçlenmesine neden oldu. Anayasal düzenleme ile sosyal devlet ilkesinin kabul edildiği bu dönemde, diğer önemli adım ise merkezi planlamaya yönelik olan düzenlemelerdir (Şimşek, 2002: 139-172).

Devletin, artan ekonomik ve sosyal görevlerinin bir uzantısı olarak ortaya çıkmış olan Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT'ler), en genel anlamda devletin, mal ve hizmet sunumunu gerçekleştirmek için kurduğu tüzel kişiliklerdir. Bilhassa 1960 yılında DPT'nin kurulması ve 1961 Anayası ile DPT öncülüğünde planlı kalkınmaya geçiş beraberinde sanayi alanında KİT'lerin artmasını sağlar. Aynı zamanda, bu durumun ABD ile olan ekonomik ilişkilerimize yansıdığını, Dünya Bankası'nın Türkiye'deki bankası olan TSKB'nin, 1961'den sonraki gelişmeler doğrultusunda yön değiştirdiğini, kuruluş aşamasında kredilendirdiği ve teknik yardımda bulunduğu özel sanayi kuruluşlarının finans taleplerine kulak tıkadığı, yeni sanayi yatırımlarını desteklemediği gibi yüksek katma değer yaratmayan yatırımları kredilendirdiği ve iştirak yatırımlarını halka arz ederek azalttığı gözlenir. 1964 yılında çıkarılan 440 sayılı kanunun ikinci maddesinde KİT'lerin asıl işlevinin sermaye birikimine yardımcı olmak olarak tanımlanınca, Birleşik Amerika harekete geçer. Nitekim, 1965'te ABD, Türkiye'ye gönderilen yardımların 1973'te son bulacağı uyarısında bulunurken, Süleyman Demirel "Batı, bizim sanayileşmemizi istemiyor" sözleriyle durumu dillendiriyordu. Böylelikle üçüncü beş yıllık kalkınma planında KİT'lerin görevleri, özel sektörü desteklemek ve piyasa düzeninin aksaklıklarını gidermek şeklinde belirlenmiştir. Öncelikle, 1979'da DPT'de yaşanan dönüşüm sonrası, bu durum V.Beş Yıllık Kalkınma Planı'na yansımış ve KİT'lere bağlı işletmelerin özelleştirileceği, altıncı planda işletmeler dışında da özelleştirme uygulamalarına gidilmesi kararlaştırılmıştır. Yine yedinci planda daha önceden özelleştirme uygulamarına konu olmayan enerji ve telekomünikasyon alanları da özelleştirmeye açılırken, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (2001-2005) ise devletin asli görevi olarak, rekabetçi piyasa düzenine ulaşmak işlevi tanımlanmıştır (Övgün, 2005 : 65-84).

Türkiye'nin neoliberal ekonomiye geçişinde önemli bir rol oynayan DB, bilhassa 24 Ocak 1980 kararları öncesi, IV.Beş Yıllık Kalkınma Planı'na tepkisi, DPT içindeki değişime katkısı ile dikkat çeker. İktidardaki hükümetin istifasına giden bu

süreç sonrası, 15 Mart 1980'de Milliyet gazetesinde yayınlanan niyet mektubu dikkat çekicidir. DB gönderilen bu niyet mektubunda, devletçilik politikasından vazgeçileceği, serbest Pazar anlayışının güçlendirileceği, KİT'lerin özelleştirileceği gibi konular bulunmaktaydı (Övgün, 2009 :123-124). Nitekim, Dünya Bankası,1980 sonrası yapısal uyum kredileri (SAL) ve sektörel uyum kredileri (SECAL) ile 2000 sonrası ülke destek stratejileri (CAS) beraberinde gerek KİT'lerin kavramsal çerçevesini, gerekse ekonomideki konumlarını değiştirdi (Övgün, 2009 :157).

3.1.3. Türkiye'de İthal İkameci Sanayileşmeden Serbest Piyasa Ekonomisine Dönüşüm

1960 yılında kurulan Devlet Planlama Teşkilatı'na (DPT) kalkınma politikasını belirleme görevi verilmişti. DPT, ithal ikamesi yoluyla sanayileşmeyi teşvik eden bir politika izledi. Böylece 1960 ve 1970'lerde ithal ikamesi politikası ile ithal hammaddeye bağımlı bir sanayileşme politikası yürütüldü, bu dönemde imalat sanayiinde önemli bir üretim artışı oldu. İkinci Milli Cephe hükümeti 1977 yılında Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın hazırlıklarına başladı. Ancak, IMF ve DB baskılarıyla öndört gün gibi kısa bir sürede hazırlanan plan, 1978 yılı başında iktidara gelen CHP hükümeti tarafından uygulamadan kaldırıldı. Mustafa Erman görevden alınarak Bilsay Kuruç DPT müsteşarlığına atandı. Dördüncü Kalkınma Planı özü itibarıyla imalat sanayinin geliştirilmesi, KİT'lerin artırılması gibi topyekün ve hızlı sanayileşme hedefleri içerdiğinden Uluslararası finans kurumlarının tepkisini çekti. Daha da ilerisi DB ve IMF, CHP hükümetini borç vermemekle tehdit etti ve planın değiştirilmesini istedi. Tüm bu baskılar ve ikinci petrol krizi, 12 Kasım 1979'da CHP hükümetinin istifası sağladı. Böylece, Bilsay Kuruç, DPT müsteşarlığından alınırken yerine Turgut Özal atanıyor, DPT, neoliberal politikalara uyum sağlayacak şekilde dönüştürülüyordu (Barbaros ve Karatepe, 2009 : 282-283).

Batıda, 1979 yılında Thatcher'ın iktidara gelişi ile başlayan neoliberal söylem, Türkiye'de 24 Ocak 1980 tarihinde alınan radikal ekonomik kararlar ile ortaya çıktı. Bu kararların mimarı olan Turgut Özal 1983 yılından itibaren başbakanlık görevini üstlenecek ve yeni sağ politikaların sağlam bir uygulayıcısı olacaktı. (Erdoğan, 2017 : 398-407.) Turgut Özal'ın, Batı'da popülaritesinin yüksek oluşu, özellikle Washington, Dünya Bankası ve IMF ile yakın ilişkilere sahip olmasındandır. Aynı zamanda Özal'ın

siyasal hayata girişi "demokrasinin restore edilmesi" (restoring democracy) sürecinde gerçekleştiğinden dolayı şüphe uyandırmaktadır. Böylelikle, Anavatan partisi, 1983'te oyların %45'ini alarak parlamentoda çoğunluğu elde etmiştir. Bu seçimlerin en önemli sonucu, 1970'den beri ilk defa "hasretle beklenen" tek parti iktidarının gerçekleşmesidir. 1983 seçimlerinde Koç ve Sabancı gibi büyük sermaye temsilcileri, "Milliyetçi Demokrasi Partisi"ni destekleme eğilimi göstermiştir. Bu tavrın, ekonominin ithal ikameci yapısının hızlı bir biçimde dönüştürülmesine duyulan tepki ve endişeden kaynaklandığı söylenebilir (Akyol, 2009 : 301).

Ocak 1984'te yapılan ithalat rejimi reformuyla geçmişteki uygulamalardan çok farklı bir anlayış getirilmiştir. İki ana liste iptal edilirken üç yeni liste getirilmiştir, bunlar: Yasaklılar Listesi, İzne Tâbi Olan İthal Mallar Listesi ve Fon Listesi (lüks malları içeren) idi. 1985 yılında Yasak Mallar Listesi ortadan kaldırılmış; ithal edilmesi yasak malların sayısı 500'den 3'e (silah, muhimmat ve uyuşturucu) düşürülmüştür. 1988'de 33 farklı mal ithalat izin belgesi gerektiriyordu. Temmuz 1989'da hükümet yerel üretimi haksız rekabete karşı korumak amacıyla "anti-damping yasası"nı yürürlüğe koymuştur. 1989'da ithalatta liberalleşme daha da hız kazanmıştır. İzne tâbi malların sayısı 33'ten 16'ya düşürülürken ithalata uygulanan tarifeler ve vergiler de önemli ölçüde azaltılmıştır. 1990'da ithalat rejimi tekrar değişmiş, ithalatta teminat yatırma zorunluluğu ve izin belgesi alma uygulamaları tamamen yürürlükten kaldırılmış; "Yatırım Malları Listesi" adlı yeni bir liste oluşturulmuş ve gümrük vergileri ve Toplu Konut Fonu vergileri tek bir liste altında toplanmıştır. 1991 ve 1992 yıllarında gümrük tarifelerinde yapılan küçük düzenlemelerden sonra Ocak 1993'te yeni bir takım önlemler getirilmiştir. AB'ye verilen sözler doğrultusunda gümrük vergisi ve Toplu Konut Fonu ücretleri dışındaki tüm gümrük tarifeleri ve buna eşdeğer tüm ücretler kaldırılmış, diğer vergiler ve TKF ücretlerindeki gerekli indirimler ise 1996 başına kadar tamamlanmıştır (TCMB, 2002: 9).

Böylece, yerli üretimi korumaya yönelik "ithal ikamesi" rejimi büsbütünüyle ortadan kalkmış ve yerli üretim dünya pazarları ile rekabete sokulurken, ucuz ithal mallarının yaygınlaşması sağlanmıştır. Esasen ABD, 1980'lere kadar çevre ülkelere izin verdiği ithal ikameci dış ticaret politikasından ihracatı teşvik politikasına dayalı politika değişikliğine giderken, tüm ticaret kısıtlarını bertaraf ederken, Çin'in bir ekonomik güç olmasının da önünü açmıştır (Özdek,1999 : 25-48).

1979'da başlayan ikinci petrol krizi, petrole bağımlı Türkiye ekonomisi açısından 1977'de baş gösteren ödemeler dengesi krizininin aşılamamasına ve ticarette liberalleşme sürecine girilmesine yol açmıştır (TCMB, 2002: 5). Nitekim, 1979'da IMF ile Stand-By anlaşması imzalanmış, ardından DB ile 5 adet Yapısal Uyum Kredisi (Structural Adjustment Load-SAL) imzalanmıştır. Toplam 1.6 milyar Dolar kredi serbest bırakılırken, KİT'lerin özelleştirilmesi, devletin siyasal denetimi, enerji politikalarında reform, ithal ikameci politikalara son verilmesi gibi koşullar getirilmiştir. 1985 yılında başlatılan Sektörel Yapısal Uyarlama Kredileri (SECAL) ile tarım, finans ve enerji sektöründe reformlar başlatılmıştır (Özdemir, 2007).

Türkiye'de 2000 yıllara gelindiğinde planlamanın kurumsal temele indirgendiği, stratejik planlama dönemi başlar. Bilhassa Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında belirginleşen anlayış net biçimde planın 1837. maddesinde görülmekte ve ilgili maddede niteliksel hedeflere odaklanılarak kamu yönetiminin hangi alanlarında ne tür düzenlemelere gidileceğine değinilmemektedir. Aynı şekilde Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planın AB süreci çerçevesinde hazırlanma ve yalnızca genel stratejiyi ortaya koyma özelliği, açık bir şekilde ifade edilirken, "istikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte re-kabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen ve AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" vizyonu ön plana çıkmaktadır (Övgün, 2010 : 192-193).

3.2. DÜNYA BANKASI'NIN, "YOKSULLUĞU AZALTMA" STRATEJİSİ VE SOSYAL POLİTİKALARA YANSIMASI

1980'lerin sonunda doğu blokunun çökmesiyle birlikte, kapitalizm yeni bir evreye girdi. Bir bakıma, sosyal devletlerin çalışmanın muhafazası çerçevesinde geliştirdikleri sosyal haklar ile sermaye aleyhine çalışan lehine geliştiren Keynesyen Refah Devleti düzeni, komünizm tehlikesi bertaraf edildikten sonra tasfiye sürecine girdi. İdeolojik dayanağı neoliberalizm olan yeni küreselleşme dönemi, fiziki ve mali sermayenin önündeki tüm ticaret engellerini kaldırmak üzere harekete geçti. Neoliberal ideoloji, 1970 petrol krizin yarattığı ekonomik ve sosyal çalkantılar sayesinde uygun zemin ortamında "Washington Mutabakatı (Konsensüsü)" ve "Neoliberal devrim", G-5 zirvesinde alınan kararlarla büyüme ve istihdam

“enflasyonla mücadele”nin alt ürünleri olarak iktisat literatürüne girerken, işsizlik ve yoksulluk, iktisadi bir konu olmaktan çıkıp, sosyolojik bir olgu olarak kavramsallaşıyordu (İnsel,2015 :10).

Neoliberal politikalar, sosyalist Şili Devlet Başkanı Salvador Allende’nin 1973 yılında CIA tarafından desteklenen General Augusto Pinochet tarafından devrilmesi ile hayata geçirildi. Ünlü ekonomist ve neoliberal politika öncüsü Milton Friedman’ın öğrencisi Chicago çocukları (Chicago boys), Şili Ekonomisi’ni düzeltmek için görevlendirildi. Şili’nin ardından 1980’ler boyunca, Arjantin, Brezilya, Meksika gibi Latin ABD ülkeleri, Uluslararası finans örgütlerinin öncülüğünde ithal ikameci kalkınma modelinden uzaklaşarak neoliberal reformlar uygulamaya başlamışlardır. ABD Başkanı Reagan ve İngiliz Başbakan Thatcher yönetimlerinin önderliğini yaptığı ve dünyaya tanıttığı neoliberal politikalar, IMF ve Dünya Bankası’nın denetiminde “yapısal uyum programları” adı altında yürütülmüştür. Böylelikle uygulamaya konan neoliberal politikalar ile Latin ABD ülkelerinin borçları yeniden yapılandırılarak, enflasyon kontrol altında alınmaya, cari açıklar azaltılmaya ve makro ekonomik büyümeyi sürdürülebilir hale getirilmeye çalışılmıştı. Ancak, makroekonomik değerlerinde büyüme sağlanan Latin ABD ülkelerinin ekonomileri dış finansmana bağımlı ve kırılgan bir yapıya dönüşünce, 1994 yılında Meksika’da patlak veren döviz krizi beraberinde ardı ardına gelen krizler, neoliberal politikalar konusunda tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Ancak, 1990-1998 arasında Şili, Asya Kaplanları ile birlikte dünyada, en yüksek büyüme, tasarruf ve yatırım oranı ile neoliberal ekonomik ve siyasi dönüşümün başarılı sonuçlar verdiği ülkeler arasında yer aldı. Bu durum 2006 yılında “Penguen Devrimi” adı altında başlatılan öğrenci direnişi ile gölgelendi. Neoliberal devrime karşı 2011’de de “Şili Kışı” ismi altında devam eden muhalefet hareketi ile Şili’de adil bir bölüşüm olmadığı ortaya çıkıyordu (Akgemci,2015 :179-216).

Tam istihdam veya asgari geçim düzeyini sağlayacak temel gelir garantisi sağlama ideali üzerine kurulu Keynesyen sosyal refah devleti yerine, devletin istihdam yaratmak yâda gelir dağılımını düzenlemek üzere ekonomiye müdahalesini engelleyen ve devleti tekrar düzenleyen neoliberal devrim, eşitsizliği artırma pahasına enflasyona karşı “parasalcı” önlemlerin alınmasını öngörür. Uluslararası sermayenin gelişmesi

önündeki tüm engellerin kaldırılmasını öngören neoliberal devrim, devletleri piyasaları uyumluk gösterdiği ölçüde kabul eder (Acar,2017: 253).

Ekonomik büyüme, ulusal gelir artışı ile ölçülen bir kavramdır. GSYİH, kişi başına düşen ulusal gelir ve diğer ekonomik göstereler ekonomik büyümeyi gösteren sayısal verilerdir. Dünya Bankası, Türkiye'de kuruluşuna öncülük ettiği TSKB vasıtasıyla üretime dayalı büyüme için pek çok yerli yabancı şirkete ucuz kredi sağlamıştı. 1960-70'li yıllarda alt yapı yatırımları ve kırsal kalkınmaya yönelik projelerde yer alan Dünya Bankası, neoliberal politikalar beraberinde Türkiye'de finans ve enerji sektörünü desteklerken, üretime dayalı kalkınma programını rafa kaldırmıştır (Zafir, 2009: 69). Neoliberal paradigma beraberinde Banka'nın politika değişimi aşağıda bilgilerinize sunulmuştur

3.2.1. Robert Mc Namara ile Yeni Dönem: "Kalkınma'dan","Yoksulluğu Azaltma"ya Değişen Ekonomik Yaklaşım

23 Eylül 1973'de Robert McNamara çok öfkeliydi. ABD'li Eski Savunma Bakanı, IMF ve DB'sının yıllık toplantısı için Kenya Nairobi'ye henüz varmıştı. Pentagon'u Şubat 1968'de terkettikten kısa bir süre sonra, Dünya Bankası Başkanı olan McNamara, dünyanın en fakir ülkelerine düşük faizli kredi sağlayan, Banka'nın kolu, Uluslararası Kalkınma Birligi (IDA)'nin payına 4.5 milyar dolar, "yenileme" kredisine, ABD'nin karar vermekte zorlanmasına çok üzüldü. McNamara, yaklaşık bir yıldır Nixon Yönetimini IDA'ya 1.5 milyar dolar yardım etmesi konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Ancak, yönetim ayak diretiyordu ve işler kırılgan bir noktaya geldi: diğer dönörler, fonlarını serbest bırakmadan önce, iflasın eşiğindeki IDA için ABD'nin harekete geçmesini bekliyorlardı. McNamara yargılama arifesinde yardımcılarına ABD tutarsızlığının "IDA'nın varlığı için ciddi bir tehlike" oluşturduğunu şikayet etti. Yenilenme temin etmede başarızlık, sadece bankanın faaliyet yeteneğini tehdit etmesini sağlamaz, aynı zamanda Uluslararası kalkınmaya ilişkin Batı'nın taahütleriyle ilgili sorularıda gündeme getirecekti. Dört, dört buçuk yıldır Bankanın kredisini artırmak için olan gücüyle çalışmış olan McNamara, çok sinirliydi ve üst düzey personeline ABD yönetiminin sözüne gelmemesi durumunda görevinden istifa edeceğini söyledi. Bir süre, McNamara endişelerini yok saydı. Ertesi

gün, Banka'nın gelişmekte olan ülkelerdeki "mutlak yoksulluk" konusu üzerinde atağa geçtiğini anons eden dünya çapında beğeni toplayan bir konuşma yaptı, kısa süre sonra Banka yetkilileri IDA'nın yenilenmesi üzerine ABD ile anlaşmaya vardı. Robert Mc Namara 30 Haziran 1981'de Dünya Bankası başkanlığından emekli olduğunda, tıpkı Pentagon'dan ayrılışı gibi çağın geçişini simgeledi. Hernekadar gözetimindeki Banka, gelişmekte olan dünyada Kapitalizmin yayılmasını teşvik etsede, McNamara, başkanlığı boyunca, devlet tarafından yönetilen kalkınma yaklaşımlarına nisbi açıklık gösterdi. McNamara için, anahtar konu, kamu ve özel sektör arasındaki denge değildi. Ancak, gelişmekteki ülkelerin resmi yetkililerinin ulusun büyümesini hızlandırma konusunda ne kadar ciddi oldukları önemliydi (Sharma, 2013: 572-604).

1971 yılında ABD Bretton Woods ile gelen dolar-altın dönüştürülebilirliğini kaldırdığını açıklamıştır. Bu durum Uluslararası mali sermayeyi deregülasyona iterek spekülatif mali sermaye hareketlerinde öngörülemeyen muazzam bir yükselişine neden oldu. McNamara bu değişimden, finansal sermaye sahiplerini Dünya Bankası'nın "global senetlerini" almaya ikna ederek faydalanmıştır. Zira, buradan elde edilen gelir, azgelişmiş ülkelerin gelişmelerini sağlayacak projelerde kullanılacaktı. Bu durum, Banka'nın Japonya, Fransa, İtalya, Hollanda gibi orta ve üst gelir grubundaki ülkelere yönelik "yatırım bankacılığı" rölünden az gelişmiş ülkelere yönelik "kalkınma bankacılığı" rolüne yönelmesinde anlamına geliyordu. Bu değişikliği Banka'nın kullandığı dilde görmek mümkündür. Böylelikle, bu dönemde mutlak yoksulluk ve göreli yoksulluk gibi terimler gündem oluşturmuştur. McNamara döneminin son dört yılında verilen kredi miktarı üç kat artarken, personel sayısı dört kat, idari bütçe üç buçuk kat artmıştır. 1960 yılında kurulan IDA , az gelişmiş ülkeleri hedef alan genişlemenin en önemli aracı olmuştur. Böylelikle Banka, "yeşil devrim" projesi ile, Asya, Afrika ve Latin ABD ülkelerinde tarıma dayalı büyük çaplı kalkınma hamlelerin de yer almıştır. Bu projeler, verim artırıcı gübreler, sulama, sermaye ve teknik destek içermektedir. Mutlak ve göreli yoksulluk gibi kategorilere göre sınıflandırılan azgelişmiş ülke nüfusunun, yaşam standartları, tüketim, üretim, yoksulluk, sosyal değişkenler, doğal kaynaklar v.s. gibi başlıklarda bilgileri üretilmiş ve bunlar yoksullukla mücadelede başvurulan veri kaynaklarını oluşturmuştur. Dünya Bankası, Rockefeller Vakfı'nın Meksika ve Filipinler'de kurduğu iki araştırma merkezini model alarak Uluslararası Tarım Araştırmaları Danışma Grubu

(Consultative Group on International Agriculture Research-CGIAR)'nu kurmuştur. Bu kuruluş azgelişmiş ülkelerde binlerce bilim adamına eğitim vermiş, ziraat fakültelerinin ve tarım araştırma merkezlerini açılmasını desteklemiştir (Aslan, 2015: 24).

IDA, bağımsızlığını kazanmış eski sömürgelerin komünizm tehlikesinden korumak zere, ABD başkanlığında gelişmiş ülkelerin bağışları ile kuruldu. McNamara tarafından yoksulluğu azaltmak stratejisi üzerine konumlandırılan IDA, az gelirli ülkelerde aşırı yoksulluğu önlemek ve komünizmin yayılmasını engellemek için çalıştı. Yukarıda Sharma (2013) aktardığı üzere, 1970'lerde IDA, kaynak sıkıntısı çekmeye başlar ve ABD, daha fazla bağış yapma noktasında tereddüt eder. Böylelikle, Dünya Bankası McNamara yönetiminde dönüşür ve üretime dayalı kalkınmadan, yabancı yatırıma dayalı ekonomik büyüme politikalarına yapısal uyum kredileri ile yeni bir manevra yapar.

1979 yılında dönemin Dünya Bankası Başkanı Robert McNamara Dünya Bankası Yapısal Uyum Programlarına ilk kez giren "Şartlılık" ilkesini şu şekilde açıkladı; iktisadi büyüme ve kalkınma için DB tarafından önerilen belirli bir politika dizgesinin hayata geçirilmesi ile söz konusu politikaları uygulaması gereken ülkeye yapılacak finansal yardım arasında bir bağ kurmaktır. Belirtilen bu politika uygulamaları ise "yapısal uyum/intibak" ismi ile uygulamaya konmuştur. Böylece, gelişmekte olan ülkelerin (GOÜ) kendi kalkınma programlarını uygulamalarına fırsat tanımayan ve DB'nca öngörülen bir politika seti olarak 1980'lere ve 1990 başlarına damgasını vuran yapısal uyum bağlayıcı bir nitelik taşımıştır (Yavuz, 2007: 181-196).

Dünya Bankası ve Uluslararası Finans Kurumu, gelişmekte olan ülkelere politika ve kurumsal reformları desteklemek için tasarlanmış "şartlı (koşullu)" krediler verirler. Bu nedenle, bu kredileri imzalayan hükümetler, kararlaştırılan fonları gerçekten almadan önce, belirli politika menülerini uygulamak zorundadır. Son yırmı yılda, bu iki kurumun verdiği şartlı kredilerin, sürdürülebilir reformları desteleyip desteklemediği ve ekonomik kalkınmayı teşvik edip etmediği sorusu hala tartışmalıdır. Aslında, politikaya dayalı krediler karma bir kayıt sunar (bkz. Dünya Bankası, 1998) ve bunun gerçek etkisi iki ana nedenden dolayı değerlendirmek zordur. İlk olarak, kredilerin ekonomik etkilerini, ülkeyi yardım istemeye götüren diğer gözlemlenebilir ve gözlenemeyen durumlardan ayırmak zordur. İlaveten koşullu krediler, sağladıkları

fon miktarı, istenilen politika değişikliği içeriği ve ima ettikleri bilgi ve tavsiye aktarımı gibi, çeşitli kanallardan alıcı ülkenin ekonomik performansını etkileyebilir (Agostino, 2008: 1692-1708).

1978 yılında hazırlanan ilk Dünya Kalkınma Raporu, 1980 sonrasında yaygınlık kazanacak yeni birikim rejiminin manifestosu niteliğindedir. Önsöz'ünde Dünya Bankası Başkanı McNamara tarafından kaleme alınan şekliyle, "Kalkınmanın ikiz amacı, esasen, ekonomik büyümeyi hızlandırmak ve yoksulluğu azaltmaktır. Bu amaçlara dönük daha büyük ilerleme gelişmekte olan ülkelerin büyük çabasını gerektirmekte; bu çaba gelişmiş ülkelerin daha gerçekçi düzeyde desteği ile birleştirilmelidir. Uluslararası ekonominin bağımlılığı giderek artırmıştır. Bu değişim hem sanayileşmiş hem gelişmekte olan ülkelere yarar sağlayabilir ve sağlamalıdır, ancak, bunun için küresel ekonomide karşılıklı üstünlüklerdeki değişiklikleri yansıtacak yapısal uyarlama yapılmalıdır" (Yılmaz, 2012: 228).

Stiglitz (2018 : 519)'e göre, kalkınmanın devletin yürüttüğü planlarla mı, yoksa bağımsız piyasalar yoluyla mı gerçekleştirilebileceği savlarının ikiside başarılı olamadı. Zira kalkınma, sadece kaynaklar ve sermayeden ibaret değildi, toplumda bir dönüşümü içeriyordu.

3.2.2. F.D.Roosevelt'in "Free From Want", "Yoksulluktan Kurtulma Özgürlüğü" İdeali ve Dünya Bankası

Roosevelt 1941 "Atlantik Şartı" hem Dört Özgürlük hem de Dört Polis prensibine dayanır. Esasen, bu korkmadan yaşama, konuşma, ibadet etme ve yoksulluktan kurtulma özgürlükleri, Wilson'ın Milletler Cemiyeti'ni kurarken yaptığı konuşmalardan esinlenmiş görünüyor. Roosevelt'e göre bu dört özgürlüğü sağlayabilecek dört ülke ise ABD, Birleşik Krallık, Çin ve Sovyetler Birliği'dir. Stalin ile resmi olmayan bir konuşma sırasında Roosevelt, dört polisle savaş sonrası uluslararası bir organizasyon hakkında fikirlerini dile getirdi. Stalin, Roosevelt'e böyle bir örgütün herhangi bir bağlayıcı karar verip veremeyeceğini sordu. Roosevelt, anlaşmazlıkların barışçıl çözümü için sadece tavsiyelerde bulunulacağı yönünde garanti verdi. Toplantının sonunda Stalin, Roosevelt'in dünya genelinde bir uluslararası organizasyon kurulması yönündeki fikirlerini kabul etti. Ancak,

Roosevelt'in ani ölümünün sonrası ABD Başkanı olan yardımcısı Harry Truman hem kişilik hem de yaklaşım olarak çok farklıydı (Kalyon, 2010 : Korkmazcan, 2005).

ABD'de Mart 1933'de işbaşına gelen Franklin D. Roosevelt, yaşanan ekonomik krizden çıkabilmenin yolu olarak müdahaleci politikaların benimsenmesi gerektiğini ilan ederek, İngiliz iktisatçı J.Maynard Keynes'e desteğini açıkladı. Böylece, "Keynesci" iktisat kuramı, krizden sonraki 40 yıl boyunca ABD'de uygulanmasını sağladı. Daha iktidarının baharında işsizliğin %25'lere çıktığı, reel üretimin %30 oranında düştüğü, dibe vuran bir ABD ekonomisi ile yüzleşmek zorunda kalan Roosevelt, ilk icraatına ekonomik, mali, ve sosyal önlemler paketini içeren birinci ve ikinci New Deal'i uygulamaya koyarak başladı. Birinci aşama 1933-1934, ikinci aşama ise 1935-1938 dönemlerini kapsıyordu. Birinci aşamada bankacılık, tarım ve kırsal kalkınma ve sanayiye yönelik çeşitli kesimlerin ekonomik açıdan varlıklarını sürdürmesininin teminini, ikinci aşama ise daha çok mevzuata yönelik düzenlemeler üzerine odaklanılmıştır (Şen ve Kaya, 2015 : 62).

New Deal, aslında krizden çıkabilmek için uygulamaya konulan genişletici maliye politikası önlemlerinden başka bir şey değildi. Nitekim, özünü J. M. Keynes'in fikirlerinin oluşturduğu plan, devletin ekonomiye oldukça kapsamlı müdahalesini öngörüyordu. Kısaca, "3R" ile sembolize edilen plan şu üç konuyu ihtiva ediyordu: Yardım [Relief], İyileşme [Recovery], ve Reform [Reform]. Burada yardımdan kasıt, işsiz ve fakirlere devletçe sosyal yardımlarda bulunulması; iyileşmeden kasıt, ABD ekonomisinin düzlüğe çıkartılması; reformdan kasıt da, finansal sistemin reformize edilmesi ve aynı zamanda sosyal güvenlik sisteminin oluşturulmasıdır. (Şen ve Kaya, 2015 : Focus, 2018).

Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan 1929 ekonomik krizinin yarattığı ekonomik ve sosyal olumsuzlukları bertaraf etmek üzere New Deal olarak adlandırılan politika çerçevesinde 1935 tarihli Sosyal Güvenlik Kanunu kabul edilmiştir. Kanunda öngörülen çözümler, ekonomik kriz nedeniyle gerek işçilerin gerekse işsizlerin düştüğü yoksulluk çukurundan kurtarmak içindir. Bu Kanun, çağdaş sosyal güvenlik sisteminin öncülüğünü yapmakla birlikte, yoksulluk sorununa bir bütün olarak bakmakta ve tutarlı ve uyumlu çözümler getirmektedir. New Deal politikasının amacı,

kişileri ekonomik krizden kurtarmaktır. Bu nedenle Kanun, ekonomik yapı ile sosyal güvenlik arasında doğrudan bağ kurmuştur (Baybora, 2013 : 201).

Başkan Roosevelt 5 Ocak 1941 tarihli ünlü söylevinde, "söz ve ifade özgürlüğü", "tanrıya inanmak özgürlüğü", "yoksulluktan kurtulma özgürlüğü" ve "korkudan kurtulma özgürlüğü" olmak üzere dört özgürlük kavramını Uluslararası topluma beyan ettikten kısa bir süre sonra 14 Ağustos 1941 de Atlantik Demeci ile insan hakları düşüncesi İngiliz ve Amerikan başkanları tarafından ilk defa uluslararası hukuka geçmiştir. (Dönmez, 1985 : 223-285) Bu bağlamda, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25. Maddesinde "insanlara kendileri ve aileleri için yiyecek, giyim, konut, sosyal hizmetler ve sosyal güvenlik hakkının olduğu" ifade edilerek, "insanların yoksulluktan kurtulma hakkı" olduğu ifade edilmiştir (Ulusoy, 2011: 266).

Banka'nın kuruluşunda öncelikli olarak Avrupa'nın imarı ve kalkınması ve üye ülkelerde özel sektörün geliştirilmesi ve uluslararası ticaretin artırılması ve neticesinde insanların yoksulluktan kurtulması gibi temel amaçları olsa da ve nihayetinde üye ülkelerin politik kararlarının etkileyebilmesi yönünde bir yetkilendirme Ana Sözleşme ile mümkün kılınmasa da durum baştan itibaren süslü söylemlerin ötesinde planlı ve sistemli bir kurgu dizgesinden ibarettir. Esasen, Dünya Bankası, piyasaya müdahale edilmeyen bir sistemde yoksulluğun kendiliğinden önlenebileceği görüşüne baştan beri sahiptir.

Esasen, Bretton Woods sistemi'nin kurulmasına "Büyük Buhran" (1929 Kara Salı) olarak bilenen ve sonrasında, ulusal pazarların yüksek koruma duvarları ile dış rekabetten sakınıldığı, dünya ticaretinin olumsuz etkilendiği bu dönem damgasını vurmuştu. Bretton Woods ile korumacı politikalar ile ulusal pazarını korumak isteyen ulusların ekonomilerinin dışa açılması ve serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması planlanmıştı.

Günümüzde, Dünya Bankası gelişmekte olan ülkelerde Amerikan etkisini yaymak konusunda bir araç gibidir. Zira ABD'nin Dünya Bankası üzerinde ihtiyatlı fakat çok sıkı bir kurumsal kontrolü vardır. Bankanın başkanı fiilen Amerika tarafından seçilir çünkü oyların %17 gibi büyük bir payı Amerika'ya aittir. Bununla

beraber ABD, birçok temel yapısal konu üzerinde üye ülkeler arasında veto hakkına sahip tek ülkedir. Dünya Bankası, ülkelere borç veren bir kurum değil, ülke ekonomisinin ya da yönetiminin nasıl olması gerektiği konusunda Anglo-Amerikan fikirlerin baskın olarak uygulandığı bir belirleyicidir. Dünya Bankası'nın üzerindeki Amerikan hegemonyasının varlığı bilindik bir gerçektir. Bu nedenledir ki, uluslararası toplumda bazı aktörler başka banka seçenekleri üzerinde harekete geçmiştir (Wade, 2001: 74-82).

3.3.1980 SONRASI DÜNYA BANKASI'NIN YENİ BİR "SOSYAL POLİTİKA" ANLAYIŞI

3.3.1. Makro Ekonomik Büyüme Araçlarından Sosyal Sermaye

1980'li yıllarla birlikte yaygın bir uygulama alanı bulan ve Washington Uzlaşması başlığı altında listelenen neliberal iktisat politikalarının, zengini daha zengin, yoksulu daha yoksul yapan, gelir dağılımını gerek ülkeler arasında gerekse ülkeler içinde bozan iktisat politikalarının olumsuz sonuçları, 1990'ların ikinci yarısından itibaren çözüm arayışlarına yol açmıştır. Washington Mutabakatı (Uzlaşması, Konsensüsü) yerini Post Washington Uzlaşması olarak isimlendirilen ve kalkınmada ekonomik büyüme yanında yoksulluğun giderilmesine de vurgu yapan ve iyi yönetişim kavramı ile ifade edilen kurumsal yeniden yapılanmayı talep eden, yeni bir kalkınma anlayışı ve kalkınma politikalarına bırakmıştır.

Sosyal Sermayeyi bugünkü anlamı ile ilk kez kullanan, West Virginia da çocukların okul başarası ile komşuluk ilişkileri arasında bir ilişki arayan Lyda Judsen Hanifan olmuştur. Hanifan, 1916'da komşuluk ilişkilerinin yol açtığı iyi dileklerin, sempatinin ve arkadaşlığın sonuçlarının sosyal sermaye birikimi olduğundan ve bu tür ilişkilerin tüm toplumun yaşam kalitesini yükselttiğinden bahsetmiştir (Eşkinat, 2016: 75-90).

Sosyal sermaye kavramı, Jane Jacobs, Pierre Bourdieu, Jean Claude Passeron ve Glenn Loury tarafından tanımlanmıştır. Bourdieu (1986) sosyal sermayeyi, "Örneğin bir grubun üyesi olmak gibi karşılıklı tanışlık yada tanınma ilişkilerinin mevcut olduğu, her bir üyesine ortak sermaye ile destek olan, duyulan güvenin, kelimenin her türlü kullanımı ile kredi hak etmesini neden olarak görülen, az yada çok

kurumsallaşmış uzun ömürlü bir ağa sahip olmaya bağlı olarak mevcut yada olası kaynakların birikmesidir." şeklinde tanımlar. Dünya Bankasında sosyal sermaye tartışmaları Putnam'ın 1993 yılında İtalya bölgesel politika ve kalkınmasıyla ilgili yazmış olduğu ünlü çalışmasından sonra yoğunlaşmış ve teori, Dünya Bankası'nca iki yönetici tarafından destek bulmuştur. Birinci destek, Kalkınma Ekonomisi Kıdemli Başkan yardımcısı Michael Bruno'dan ikinci destek ise, Çevresel Sürdürülebilirlik Kalkınma Başkan yardımcısı İsmail Serageldin'den gelmiştir. Putnam, her iki başkan yardımcısınada danışmanlık yapmıştır (Balcı, 2015 : 2).

1990 yılında kurulan "Katılımcı Kalkınmada Öğrenme Grubu" bankanın baskın kalkınma teorilerini kıracak şekilde İsmail Serageldin'in desteğiyle; Banka'nın katılım sürecinin projelendirilmesi ve uygulanması alanında politika değiştirmesine sebep olmuştur. Bu konuda ikinci ekip ise Banka'nın katılımcı gündemine bağlı olarak çevreci odaklanmayı destekleyen 'Çevre Departmanı'dır. Bu grup doğal sermaye kavramını ele alıp, sosyal sermayeyi sürdürülebilirlik bağlamında yorumlamışlardır. Bu iki ekibin geliştirdiği teoriler; Banka'nın sosyal kalkınma politikalarını sorgulamaya itmiştir (Baysal, 2015: 1-7).

Sosyal Sermaye ile ilgili çalışmalar dokuz temel alanda karşıma çıkmaktadır. Bunlar:

- Aile ve gençlerin davranış problemleri
- Okullaşma ve eğitim
- Toplumsal yaşam
- Çalışma ve örgütsel yaşam
- Demokrasi ve yönetişim
- Ortak davranış problemleri ve genel durumlar
- Kamu sağlığı ve çevre ile ilgili sorunlar
- Suç ve şiddet
- Ekonomik kalkınma

Bu bağlamda, Banka, sosyal sermayeyi, toplumu bir arada tutan tutkal yada kayıp halka metaforları ile tanımlamaktadır; kalkınmayı sağlayıcı ve refahı artırıcı gücünü vurgulanmaktadır. Sosyal sermaye yaklaşımları arasında yer alan güçlü grup

içi bağlar (bağlayıcı sosyal sermaye) ve zayıf gruplar arası bağlar (köprü kuran sosyal sermaye) şeklindeki ağ yaklaşımı, köprü kuran sosyal sermaye gelişmiş devletlere özgü, bağlayıcı sosyal sermaye ise gelişmekte olan ülkelerde özgü görür.

Nihayet, sosyal sermaye, barajlardan sulama sistemlerine ve yerel okullardan sağlık kliniklerine kadar değişen Ortodoks kalkınma projelerinin bir parçası olarak görülmelidir. Yoksul toplulukların, projelerin tasarlanmasına, uygulanmasına, yönetilmesine ve değerlendirilmesine doğrudan girdi katkısı olması, yatırımların getirisini ve projenin sürdürülülebilirliğini artırmaktadır. Bu durumda kalkınmanın sosyal boyutları Dünya Bankası'nın ve diğer kalkınma ajanslarının yaptıkları herşeyin merkezi olmaktadır (Eşkinat, 2016: 75-90).

2000'li yıllara gelindiğinde, "ekonomi disiplini ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar", ajandalarına "sosyal"i tekrar koymuşlardır. Sosyal sermaye kavramının liberal yönetim rasyonalitesiyle ilişkisini saptamak için kavramın bir takım özelliklerini tartışmak yol açıcı olabilecektir. Birinci özellik söylem olarak "sosyal"in sermaye kavramı ile birlikte kullanılmasıdır. Bu yeni liberal politikalarla uyumlu bir durumdur. Zira, 1970'lerden bu yana sosyal ve politik alan giderek ekonomik terimlerle tanımlanmaya; böylelikle yaşanan verim krizi çözülmeye çalışılmaktadır. Aynı zamanda sosyalin sermayeleştirilmesi, ulus, sosyal vatandaşlık gibi bir takım kollektif kimliklerin çözülmesi; bunların yerine bireyin seçmekte özgür olduğu cemaat bağlarının yerleşmesi anlamına gelmektedir (Köse, 2004: 41-47).

Ünlü sosyal bilimcilerden Tönnies'e göre, cemaat, yapısal olarak homojenleşmenin hakim olduğu nüfus yoğunluğunun az, enformel normların hakim olduğu, akrabalık ve dayanışma bağlarının çok güçlü olduğu, tarım ekonomisine dayalı geleneksel toplum özellikleri gösterir. Cemiyet ise artan nüfus ve işbölümü ile birlikte kurum ve ilişkiler düzeyinde yapısal farklılaşmanın başladığı, formel normlarla birlikte yazılı kurallar ve bürokrasinin yerleştiği, bireyselleşmenin hızlandığı sanayileşmiş modern toplumların niteliğini yansıtır. Daha önce birlikte çalışmış, birbiriyle ilişkide ve edinimde bulunmuş kişilerin ihtiyaçlarından, menfaatlerinden, arzularından ve kararlarından yeni bir fenomen baş gösterir. Bu yeni

fenomen, “kapitalist toplum”, gücünü artırır ve yavaş yavaş üstünlük kazanır (Kaya, 2012: 111-132).

Dünya Bankası araştırmacıları, sosyal sermayeyi, ; yapısal sosyal sermaye (structural) ve kültürel-bilişsel (cognitive) sosyal sermaye olarak iki ana eksende incelemişlerdir. Toplumsal ağlar, dernekler ve organizasyonlar yapısal kaynaklar olarak tanımlanmıştır. Demokratik kurumlar, hükümet, eğitim, din vb. gibi kurumsal kaynaklar, yine yapısal sermaye kapsamındadır. Güven, değerler, karşılıklılık, normlar vb. gibi unsurar ise bilişsel sosyal sermaye olarak tanımlanmıştır. İki ana gruptan sosyal sermayeyi ölçmek için altı alt boyut dikkate alınmıştır. Buna göre; (ı) Gruplar ve ağlar, (ıı) Güven ve dayanışma, (ııı) Kollektif eylem ve işbirliği, (ıv) Bilgi ve iletişim (v) Sosyal uyum ve içerme, (vı) Yetkilendirme ve siyasal eylem.

Sosyal sermaye, toplumsal ilişkilerin doğasında yerleşik (embedded) kaynaklardır. Zira, “güven” sosyal sermaye ölçümlerinde en önemli kıstastır. Bir ülkedeki genel güven düzeyi sosyal sermaye açısından önemlidir. Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Organizasyonu (OECD) ve Dünya Bankası, dünya ölçeğinde önemli sosyal sermaye araştırmalarına dahil olmuşlardır. Bu çalışmalarda OECD’nin beş temel düzeyde sosyal sermayeyi ölçtüğü görülmektedir. Bunlar: (ı) Yurttaşlık Katılımı; oy kullanma oranları, yerel ve ulusal konularda eyleme geçme, (ıı) Sosyal Ağlar ve Destek; arkadaşlar ve akrabalar ile ilişki durumu, (ııı) Sosyal Katılma; gruplar ve gönüllü organizasyonlarda yer alma, (ıv) Karşılıklılık ve Güven; hediye alıp verme, iyilik yapma isteği gibi diğer insanlara ve kurumlara, polis, jandarma ve hükümet gibi-güvenme; (v) Sosyal Çevre; yaşanılan alan ile ilgili memnuniyet oranları, vs. Tıpkı, OECD gibi sosyal sermaye ile ilgili araştırmalarla Dünya Bankası, kavramın ölçülmesinde ve ekonomik kalkınma ile olan ilişkisini belirginleşmesinde önemli sonuçlar elde etmiştir. Yapılan çalışmalarda sosyal sermaye, ekonomik kalkınmanın kayıp halkası olarak kavramsallaştırılmıştır (Aydemir, 2011: 89).

Sosyal sermaye kavramı, bireylerin kendilerini üyeleri olarak hissedebilecekleri, tümüyle gönüllük üzerine kurulan, topluluk-cemaat ilişkilerinin birbiriyle ilişkileri üzerinden doğmaktadır. Bu nedenle, bireyler kimliklerini “millet” gibi ideolojik kaynaklardan referanslarla değil, üyeleri bulundukları cemaatlerden alırlar. Böylelikle,

kültür temelli bir kimlik edinme süreci ve kültür farklılaşmalarının getirdiği Pazar farklılaşmaları (heterojenliği), sosyal sermaye kavramı içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Sosyal sermaye kavramının liberal yönetim zihniyeti ile bir diğer bağlantısı ise, "yeni liberal kalkınma modeli" açısından kurulmaktadır. Bu kalkınma modelinde ana aktör devlet değil, mikro kuruluşlar olarak belirlenmektedir. Ekonomik alan değerleri ve prensiplerine (verimlilik, risk, sorumluluk) tabi kılınmış bir sosyal alan yaratma projesine göre, maliyetli kalkınma kredileri ve sosyal güvenlik mekanizmaları gerekmeden toplumun kendi kendisi yönetmesini sağlayan modeller geliştirilmektedir. Akdoğan'a göre, toplumsal sermaye kavramı, üçüncü dünya ülkelerinde yeterince varolmayan özel sektörün güçlendirmek için, cesaretli ve kendi yaşamının sorumluluğu alabilen girişimcilerin (birey, aile ve gruplar) desteklenmek üzere mikro krediler yoluyla ortaya çıkarmaktır. Böylelikle, Dünya Bankası, yoksulluğun önlemek üzere sosyal sermaye modelini, geri kalmış ülkeler için alternatif bir kalkınma modeli olarak ortaya koymuştur (Köse, 2004: 41-47).

3.3.2. Dünya Bankası'nın Türkiye'de Mülkiyet Haklarının Gelişimi Sürecine Etkisi

Bilhassa Türkiye'de 1950-1960'lı yıllarda mülkiyet haklarının yeniden düzenlenmesi konusunda çarpıcı gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde, Dünya Bankası öncülüğünde gerçekleştirilen tarım reformu uygulamalarının çok başarılı ve başarısız örnekleri vardır. Başarı, hükümetlerin konuya verdikleri önem ve mülkiyet değişiminden sonrauygulanan destek tedbirleri ile artmış veya azlamıştır. Bu dönemde "arazi kiracılığından arazi sahipliğine dönüşüm ve kırsal kesimde feodalizmin (toprak ağalığı) bitirilmesi" olmak üzere iki temel reform uygulanmıştır.

Ancak, 1980 sonrası neoliberal politikaların uygulamaya konulması ile beraber, Dünya Bankası üye ülkelerde toprak reformlarını desteklemek üzere "piyasa destekli toprak reformu" yaklaşımını benimsemiştir. Böylece, alıcılar ve satıcılar doğrudan görüşürek arazi alım-satımı yapabilmekte ve bu araziler içinde kredi alabilmektedirler. Bankanın piyasa destekli toprak reformu çalışmalarını sürdürdüğü yerlerde arazi toprak bedellerinin spekülatif artışından dolayı eliştirilmiştir. Dünyada, ülkeden

ülkeye değişen tarım reformları incelendiğinde, başlıca üç çeşit uygulamanın var olduğu görülür. Bunlar;

- Feodal yapının kaldırılarak kiracı ve tarım işçilerinin mülk sahibi olması yönünde reform uygulamaları
- Kollektif işletmeciliğin yaygın olduğu sosyalist ve komünist ülkelerde devlete ait toprakların özelleştirilmesi yada kullanım haklarının çiftçilere devredilmesi
- Dünya Bankası'ca desteklenen *"Piyasa Odaklı Toprak Reformu"* uygulamaları (Türker, 2010: 38-57)

24 Mart 1982 tarihli Tercüman gazetesi, tarımda yapısal değişimi amaçlayan Toprak Reformu Yasa tasarısının üç yıldır değişik kesimlerden gelen tepkiler nedeniyle, hükümet, ilgili komisyon ve Danışma Meclisi arasında bitmeyen turmalarını sürdürmekte olduğunu, öte yandan, kurulduğundan bu yana ilk kez Devlet Planlama Teşkilatı'nca toprak reformuna karşı çıkıldığını belirtmektedir. DPT içindeki Sosyal Planlanlama Dairesi'nin hazırladığı raporda toprak reformu yerine bir "Çiftlik Kanunu" önerilmektedir. Yapılacak toprak ve tarım reformu ile arazilerin daha küçük birimler haline getirileceğinin belirtildiği raporda, diğer sektörlerdeki büyük işletmelerin holdingleşmesi teşvik edilirken, tarımda büyük işletmelerin kanunla yasaklanmasının, kabul ettiğimiz anayasal rejim ile bağdaşmayacağı görüşü savunulmaktaydı.

Tarımsal alanların küçük parçalara ayrılmasını piyasa odaklı toprak reformu uygulamaları ile destekleyen DB, işletmelerde daha küçük ortalama büyüklükler ve toprak sahipliğinde az derece yoğunlaşma, hektar başına out-put artışıyla sonuçlanmaktadır demektedir (Tekelioğlu, 2010: 43-80).

Türkiye ile Güney Kore'yi karşılaştıracak olursak; ABD'nin teşvik ve yardımları ile Güney Kore'de toprak reformları yapılmıştır. Bu reformların bölge ekonomisinin modernleşmesinde ve daha sonraki dinamizminde oynadığı rol oldukça önemlidir. 1953 yılında biten Kore Savaşı, ülkeyi tam bir harabeye çevirmişti. 1950'lerin sonuna kadar, ABD yardımı ve etkisiyle yapılan toprak reformu ve alt yapının tamir ve yapımı dışında belirgin, tutarlı ve devamlılık gösteren bir kalkınma politikası yoktu. 1953-

1962 döneminde dış yardımlar G.Kore toplam sabit sermaye oluşumunun %80'ini finanse etmiştir (İktisatKolik, 2016). Ayrıca bu dönemde ABD yardımları birçok açıdan ülkenin ileride gerçekleştireceği ekonomik sıçramanın temellerini oluşturacak etkilerde bulunmuştur. Öncelikle iç pazara yönelik üretim yapan firmaların döviz ihtiyacı karşılanmış, firmaların büyük ölçekli üretime geçişi düşük faizli krediler ile desteklenmiş, eğitim alanına büyük miktar da, fon ayırılarak nitelikli işgücünün artışı sağlanmıştır ki bu durum sanayileşme sürecinde G.Kore'ye büyük avantajlar sağlamıştır. G.Kore'nin kalkınma deneyimi önemli hale getiren en önemli olgu ise devlet müdahaleleridir. OECD, G.Kore'nin tarihsel olarak kalkınma sürecindeki başarısını, güçlü devlet önderliği, devletin kontrol ettiği bankacılık sistemi ve chaebol'ların (büyük ölçekli aile şirketleri) hâkimiyetinin şekillendirdiğini söylemektedir (Arıcıoğlu, 2012: 36-53).

Türkiye'de 2000'li yılların tarım politikalarının temeli, IMF ve DB ile yapılan anlaşmalar sonucu değişti. Aralık 1999'da IMF ile imzalanan Stand by Anlaşması ve 2001 yılında Dünya Bankası ile imzalanan Tarım Reform Uygulama Projesi Anlaşması'nın hükümleri, o günden bugüne değişen iktidar yapılarına karşın, küçük istisnalar dışında neredeyse tümüyle uygulandı. Aralık 1999 da imzalanan Stand by Anlaşması ve bu çerçevede yazılan niyet mektuplarında, tarımla ilgili birçok taahhüt verilmiştir. 1999-2008 Döneminin aralıksız IMF ile geçirildiği göz önüne alındığında bu taahhütlerin büyük bir kısmının yerine getirildiği ortaya çıkar. IMF'nin tarım politikası ile ilgili şartları aşağıdaki gibidir:

Mevcut destekleme sisteminden doğrdan gelir desteğine geçilmesi

- Ziraat Bankası'nın sübvansiyonlu tarım kredi sistemine son verilmesi
- Destekleme alım fiyatlarının dünya borsa fiyatlarına göre belirlenmesi
- Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin yeniden yapılandırılması
- TŞFAŞ, ÇAYKUR ve TEKEL'in özelleştirilmesi
- Tütün ve Şeker Yasalarının çıkartılması

Tarımsal kredi destek sistemi, uzun yıllar boyunca, T.C.Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığı ile yürütüldü. Ancak, 1997 Dünya Bankası heyetinin Türkiye ziyareti sonrası hazırladığı raporda, Ziraat Bankası'nın özelleştirilmesi

öneriliyor, tarım kredilerinin piyasanın altında olmasının zararları anlatılıyordu. Ziraat Bankası'nın azınlık hisseleri, tüm siyasi talepleri karşılayabilecek bir gruba devredilmeli yada satılmalıydı. Dünya Bankası ve IMF'nin Türkiye'de tarım politikalarına müdahaleleri bilhassa 1999 yılında artan ve değişen bir şekilde yeni bir hal almıştır. Tarımsal destekleme adı altında dayatılan doğrudan gelir desteği (DGD), 2000'li yıllarda uygulanmaya başlanmıştır. Hektar başına para desteği şeklindeki yardım yoksul üreticiye ulaşılacak ve rekabet artırılacaktı. Yerel idarelerinin denetimi altında uygulanan DGD, üretimde artışı sağlamadığı gibi küçük toprak sahiplerinin topraklarını ekmemesi ile sonuçlandı. Böylelikle, tarımsal üretim azalırken, tarımsal dış alım arttı. DGD, tüm çiftçilerin gelir düzeyini artırmayı, aynı zamanda üretici konumundan tüketici konumuna getirilen bu sınıfı desteklemeyi amaçlamıştır. 2000'li yıllarda başlayan bu süreç tarımda dışa bağımlılığımızı artırırken, tarımda istihdam oranının azalmasına ve hizmetler sektöründe büyümeye neden oldu. 2008 yılı Dünya Bankası Dünya Kalkınma Raporu'nun başlığını 30 yıl sonra yeniden "Kalkınma İçin Tarım" koyması ise neoliberal politikaların baskısına rağmen tarımda sübvansiyon ve devlet desteğini kesmeyen gelişmiş Avrupa ülkelerinin başarısını kanıtladı (Özkaya vd,2010 : 3-22).

3.3.3. Aktif İşgücü Piyasası Oluşumunda Eğitim ve Dünya Bankası

Yoksullukla mücadelede kullanılabilecek politikaları, işsizlere gelir desteği sağlamak amaçlı "pasif politikalar" ve işsizliği: eğitim, iş yaratma, danışmanlık ve işe yerleştirme faaliyetleri gibi doğrudan azaltmaya yönelik "aktif politikalar" olarak ikiye ayırmak mümkündür. Pasif politikalar, daha çok gelişmiş ülkelerde uygulanan; işsizlik sigortası, işsizlik yardımı gibi uygulamaları içeren politikalardır. Aktif istihdam politikaları ise işsizlere gelir desteği sağlamak yerine, onları iş sahibi yapma amacı taşır. Burada uzun dönemli işsizler, kadınlar ve özürlü işçiler, yani emek piyasasında iş bulma şansı zor olan kesimler hedef kitle olarak alınmaktadır (Yüceol, 2005: 492-516).

Aktif istihdam politikaları uygulamaları ise; kamu ve özel istihdam hizmetleri, mesleki eğitim programları, sübvansiyonlu istihdam programları, girişimciliği teşvik ve gençlere yönelik programlar şeklinde sıralanabilir. Bu programlar arasında mesleki eğitim ayrı bir öneme sahiptir. Zira, gerek bireyin becerilerini artırmak gerekse, bireylerin piyasalar arasında daha hareketli hale gelmelerini sağlayarak yapısal

işsizliğin azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Aktif istihdam politikaları, uzun süredir işsiz olanların yanı sıra eski hükümlüler, eğitimsiz işçiler ve tekrar tekrar işsiz kalarak sadece kısa süreli çalışma imkanı bulabilen gençler gibi grupların istihdamını artırarak sosyal eşitliğe katkıda bulunmayı amaçlamakta ve ekonomik duraklama dönemlerinde ise emek piyasaları ile ilgili darboğazları gidermektedir (Şahin ve Sevimli, 2013: 1-10).

Bu bağlamda dünya genelinde aktif istihdam politikaları uygulamaları içerisinde yer alan programlar şu şekilde özetlenebilir:

a) Doğrudan İş Yaratma Programları
b) Yoksul Emeğin Bilgi ve Beşerisinin Geliştirilmesi
c) İstihdam Sübvansiyonları
d) Yoksullar Arasında Kendi Hesabına Çalışmanın Özendirilmesi
e) Kadın Emeğinin emek Piyasasına Girişinin Kolaylaştırılması (Yüceol, 2005: 492-516).

Dünya Bankası tarafından hazırlanan Haziran 2008 tarihli ve "Türkiye'nin Gelecek Nesillerine Yatırım Yapmak: Okuldan İşe Geçiş ve Türkiye'nin Kalkınması" isimli raporunda, Türkiye'nin genç nüfus potansiyelinden yararlanabilmesinin yolunun gençlere yatırım yapmasından geçtiği, işgücü piyasasında gençlere yönelik istihdam imkanlarının genişletilmesi gerektiği, eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte işgücüne katılımın arttığı, özellikle 15-24 yaş arası gençlerde işsizlik oranın oldukça yüksek olduğu, gençlerin istihdamlarının kolaylaştırılması için beceri düzeylerinin yükseltilmesi gerektiği, esnek çalışmanın özendirilmesi gerektiği ve istihdam programlarında hedeflemenin gençleri odağa alarak yapılması gerektiği dile getirilmektedir (Odabaşı, 2009: 1-72).

Ülkemizde aktif işgücü piyasası politikalarının temel uygulayıcısı İŞKUR'dur. İŞKUR, 1988 yılından itibaren aktif işgücü programlarının yürütülmesinde rol oynayamaya başlamıştır. Özellikle, 1990'larda Dünya Bankası'ndan sağlanan kredi ile İŞKUR, aktif işgücü piyasası programlarına yeni bir ivme kazandırmış ve bu konuda etkinliğini artırmıştır. 4904 sayılı Kanun ile kuruluş yasasına kavuşan İŞKUR, klasik iş ve işçi bulma hizmetlerinin yanısıra; işgücü piyasası bilgi sisteminin oluşturulmasına, işgücüne vasıf kazandırma ve işbaşında eğitim, meslek ve kariyer

danışmanlığı, mesleki rehabilitasyon tedbirlerinin uygulanması, iş yaratma tedbirleri, toplum yararına çalışma gibi aktif işgücü programları ile işsizlik sigortası ve iş kaybı tazminatı gibi pasif işgücü programlarını etkin bir şekilde uygulayabilecek yapıya kavuşturulmak istenmiştir.

Yeni İŞKUR yasası ile ayrıca sosyal diyagoğa açık ve katılımcı bir çalışma ve örgütlenme modeli getirilmek istenmiştir. Yeni yasa ile Bölge Müdürlükleri kapatılmış ve İŞKUR'un il düzeyinde etkin ve hızlı hizmet sunmasını sağlamak için İl Müdürlükleri oluşturulmuştur. İŞKUR yasası ile getirilen bir diğer yenilik ise, Türkiye İş Kurumunun "istihdam alanı"ndaki tekel yetkisinin kaldırılarak, özel istihdam bürolarının kurulmasına izin verilmesidir. Yeni yasal düzenleme ile getirilen bir diğer yenilik ise Bilgi İşlem Daire Başkanlığı'nın kurulmuş olmasıdır, böylecek İŞKUR hizmetlerini bilgisayar ortamında sunma olanağına kavuşmuştur.

Aktif işgücü piyasası politikalarından biri olan doğrudun kamu istihdamı kapsamında uygulanan programın adı , "Toplum Yararına Çalışma Programı"dır. Programın amacı, işsizliğin yoğun olduğu dönemlerde (ekonomik kriz, doğal afetler, olağanüstü haller v.b), geçici olarak bu kişilere iş sağlamaktır. Toplum Yararına Çalışma Programı çerçevesinde, çevre temizliği, kamusul alt yapının yenilenmesi, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi okullarda çevre düzenlemesi, bakım onarım ve temizlik işlerinin yapılması, tarihi ve kültürel mirasın korunması, restorasyon, ağaçlandırma, park düzenlemeleri, vadi ve dere ıslahı, erozyon engelleme çalışmaları gibi alanlarda faaliyetler gösterilmektedir.

Bu programlar sekiz aylık dönemlerde halinde düzenlenmekte, katılımcılara aylık asgari ücret üzerinden ödeme yapılmaktadır. İlaveten, bu programlara katılanların, sosyal güvenlik sigortası primleri İŞKUR tarafından ödenmektedir (Sakarya Üniversitesi, 2018: 1-15).

Dünya Bankası'nın "Türkiye: İşkur Mesleki Eğitim Programlarının Etki değerlendirmesi" isimli 82306-TR numaralı raporu ; İŞKUR'un mesleki eğitim programlarının işsizler üzerindeki etkilerini değerlendirmek ve programları güçlendirmek üzere hazırlanmıştır. Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), sağladığı mesleki

eğitim programları ve diğer istihdam hizmetleri yoluyla iş arayanların becerilerini artırmada ve bunların üretken istihdama erişimlerini kolaylaştırmada bilhassa 2008'den bu yana önemli bir yol katetmiştir. İŞKUR kursiyerlerinin çoğunluğu daha az iş tecrübesi olan gençlerden oluşmaktadır. Zira, İŞKUR kursiyerleri, herhangi bir işe girmeden önce İŞKUR eğitimlerine büyük önem vermekte ve bunu bir kalite göstergesi olarak tanımlanamaktadır. İŞKUR, mesleki eğitim kurslarının istihdam üzerinde pozitif etkisi olmakla birlikte, net geri dönüşüm kayda değer büyüklükte değildir. Bunun bir sebebi, İŞKUR'un eğitim sağlayıcılar ve yerel işverenler arasındaki bağların, İl İstihdam ve Eğitim Kurulları'nda deneyimlerine de dayanara, güçlendirilmesi ve devam edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Dünya Bankası aşağıdaki hususları tavsiye etmektedir: iş aramanın artırılmasını teşvik etmek ve desteklemek, eğitim için İŞKUR'un öncelik gruplarını belirlemesi, eğitim hizmetlerinin ihtiyaca göre düzenlenebilmesi için iş arayanlara ilişkin daha güvenilir ve kontrollü bilgiye ulaşımın sağlanması, eğitim hizmetlerinin özel sektör ihtiyaçlarına yönelik kalite ve nitelikte olmasının sağlanması. (Dünya Bankası, 2013 : Türkiye-Dünya Bankası İşbirliği).

Banka'nın Türkiye'nin işgücü piyasasına ilişkin tespitleri ise dikkat çekicidir: işsizlik oranının kadın ve gençler arasında yüksek oluşu, düşük becerili çalışanlarının yüksek oluşu, gençlerin örgün eğitimleri boyunca edindikleri bilgilerin işgücü piyasasına uygun olmayışı gibi. İŞKUR kursiyerleri üzerinde yapılan inceleme ise, daha genç, büyük çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu, iş deneyimi az ve genel olarak orta öğretim mezunu oldukları yönündedir. Kursiyerlerin, genel olarak yarısının iş aradığı, iş arayanların ise, iyi ücretli tam gün işlere baktığını, İŞKUR eğitimlerini önemsedikleri, izlenmiştir (Dünya Bankası, 2013: 1-63). Eğitim, aktif işgücü piyasasının temel taşıdır. İstihdamı artırmak için eğitim potansiyelinin artırılması, daha kaliteli ve nitelikli işlere ulaşımda beklentileri büyük ölçüde gerçekleştirir. Eğitim programları, genel eğitim almak yada beceri elde etmek noktasında önceliğe göre değişim gösterir. Buda, zor yada kolay elde edilen beceriler arasındaki farka, ve eğitimin şekli, sınıfta, işyerinde ya da alternatif olarak çıraklık türüne göre değişiklik gösterir. Para ve zaman açısından temsil ettiği yatırıma göre de farklılık gösterir. Lechner ve ark(2011) altı aydan daha kısa süren eğitim ve altı aydan daha uzun süren periyoda göre eğitimi tanımlar. Eğitime özendirilme konusu ise, bireyden bireye

farklılık gösterir. Eğitim, bir beceriyi pekiştirmek, geliştirmek veya yeniden yönlendirmek anlamına gelebilir. Eğitim programlarının etkisini üzerine pek çok literatür var. Card ve ark. (2010,2015), genel olarak kısa vadede küçük veya olumsuz etkilere sahip olduklarını, ancak bunun zamanla geliştiğini ve etkilerinin uzun vadede olumlu, hatta önemli ve anlamlı hale geldiğini göstermektedir.

Lechner ve ark. (2011) , Almanya'daki eğitim programlarının etkisini analiz etmiştir. Çalışmaları süreye göre bülünmüş yöntem ve programların eşleştirmesine (uzun, kısa, yeniden eğitim, gerçek dünyadaki iş bağlamlarındaki simülasyonlara dayalı) dayanıyordu; çalışmaların özelliği; sekiz yıldan fazla bir süredir iş arayanları kapsamasıydı. Sonuçlar, her çeşit eğitim programının, istihdam durumu üzerinde uzun vadeli etkiler yarattığı gösterdi, şöyleki, kısa veya uzun eğitim programları için yaklaşık 10 puan, yeniden eğitim için yaklaşık 20 puan istihdam üzerinde etkisi gözlenmişti (Aktaran : Crépon vd, 2016: 521-546).

Dünya Bankası, eğitim, sağlık ve altyapı alanlarını özel mülkiyete açmış, bir zamanlar temel haklar arasında yer alan bu hizmetler, serbest piyasa koşullarına uyarlanan kamu hizmeti şeklinde sunulmaya başlanmıştır. Türkiye'de DB yapısal uyum programları kapsamında özel mülkiyete açılan eğitim sektörü, özel okul, üniversite, dershane, kurs gibi yüksek ücretle bir tüketim malı olarak eğitimi sunmaktadır. Çoğu özel üniversite ve vakıf üniversiteleri yüksek kâr marjı ile çalışırken, ar-ge çalışmalarına yeterince kaynak ayırmadığı gibi, öğretim elamanı başına düşen öğrenci sayısı, devlet üniversitelerinden daha fazladır. Böylelikle, özelleşen eğitim sektörü, nitelikli eğitim hakkının tüm vatandaşlar için erişebilir olmasını engellerken, yeterli imkânları olmayan çocukların eğitimi, sivil toplum örgütlerine ve hayırseverlere bırakılmış ve siyasal vatandaşlık hakkı gerilemiştir. DB raporlarında üzerinde basa basa durduğu, esneklik ve hareketlilik, az gelişmiş ülkelerin eğitim müfredatına yerleştirilmiş, yurttaşlık bilincinden uzak, bireyselliği, esnek işgücüne uygun bir tüketim toplumunun tohumları atılmıştır (Özdemir,2008: 153).

3.3.4. Dünya Bankası ve Beşeri Sermaye ile Aktif Eğitim Anlayışı

Sosyal devletin 1970'lerde başlayan ideolojik çözülmesi "yö etim zihniyeti"ndeki değişimlerle kendini göstermektedir. Değişen yönetim zihniyeti;

bireyin ve bir yönetim nesnesi olarak toplumun temsil formunun iktidar söyleminde farklılaşmaya uğraması, yeni temsil formuna göre oluşturulan yeni yönetim stratejileri ve programları anlamına gelmektedir. Bu yeni yönetim sisteminde bireyler kendi bedenlerini, düşüncelerini ve duygularını "toplumsal temsil formu" na göre düzenlemekte, disiplin etmekte ve yeniden kurmaktadır. Bu noktada, sosyal/beşeri sermaye kavramlarının yeni liberal yönetim zihniyeti ile ilgili bağlantı noktası olarak belirginleşmekte ve benlik teknolojileri ile tahakküm teknolojileri arasındaki ilişkinin bir sonucu olarak M.Foucault'un "Bio-iktidar" kavramı ön plana çıkmaktadır (Köse, 2004: 41-47).

Böylelikle, beşeri sermayeye yapılan her türlü yatırım, üretimi artırmakla kalmaz, bilgi ve teknolojiye olan katkısıyla üretim potansiyeline de katkıda bulunur. Sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi yaşam süresini artırarak, öğretime yapılan yatırımı daha etkin ve verimli hale getirmektedir. Eğitim ve öğretim etkinliklerine yapılan yatırım ise teknoloji ve bilgi birikimine katkı sağlayarak verimliliği artırmaktadır. Sermaye kavramının ilk kez maddi unsurların dışına taşınmasıyla ortaya çıkan beşeri sermayeye yapılan yatırımlar, kısa vadede bir getirisi olmadığı için tüketim harcaması, uzun vadede ise, bireysel kazanç ve milli gelir üzerindeki etkilerinden dolayı bir yatırım harcaması olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, Woolcock (2001) ve Burnt, beşeri sermaye ile sosyal sermaye arasındaki farkların, beşeri sermayenin bireylere, sosyal sermayenin ise sosyal ilişkilere ait olmasından kaynaklandığını vurgulamaktadır (Eşkinat, 2016: 76).

Dünya Bankası, eğitimi, beşeri sermayenin anahtarı olarak görür. Bu anlamda, eğitime dayalı beşeri sermaye politikalarının yürütülmesinde üye ülkelere yol gösterir. Beşeri Kalkınma Endeksi'nin yetişkinlerde okur-yazarlık oranı, okullaşma oranları, gibi kavramlar ile ilişkili olması, Banka'nın Türkiye'de uygulandığı "Şartlı Nakit Transferleri" programı çerçevesinde çocuk başına ödenen paraların, çocuğun okula gönderilmesi şartına bağlı olması bu konuda açıklayıcıdır (Günkör ve Özdemir, 2017: 70-90).

Barro'ya (1991) göre, beşeri sermaye stoku bakımından güçlü olan ülkeler, teknolojiyi daha etkin kullanarak, toplam faktör verimliliğini daha çok artırabilir ve böylece ekonomik büyümeyi hızlandırabilirler. Bununla beraber bir ekonomide ortaya

çıkan yüksek büyüme oranı ile sağlanan gelir artışı; hükümetler tarafından sağlık, eğitim, konut, bölgesel dengesizlikle mücadele, meslek ve iş edindirme programları ile yoksulluğu giderici politikalara yönelik harcamalara aktarılarsa beşeri sermaye düzeyi daha da artacaktır. Aksi halde, beşeri sermayesi yetersiz olan ekonomilerde başta yatırımların verimliliği düşük olacak ve bu durum ekonomik büyümenin de hızını kesecektir. Beşeri sermayenin gelişmediği ülkelerde, teknolojileri geliştirme ve kullanma yeteneğide azalmakta, katma değeri yüksek iş yaratılmamaktadır (Aktaran : Özyakışır, 2011: 62).

İşgücünün istihdam edilebilirliğin artırılması ancak eğitimle mümkündür. Bu nedenle eğitim sistemiyle istihdam arasındaki ilişki güçlendirilmeli, iş gücü eğitimine ve meslek eğitimine yönelik yatırımlar artırılmalıdır. Çünkü Türkiye'de istihdam edilen işgücü içinde ücretli, maaşlı ve yevmiyeli kesiminin oranının düşük, kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçilerinin oranının yüksek oluşu nitelikli işgücü ve bunu istihdam edecek katma değeri yüksek sanayinin eksikliğindendir.

1980'li yıllara kadar Fordist-Taylorist paradigma tarafından bir maliyet unsuru olarak görülen insan kaynağı, küreselleşme süreciyle birlikte çokuluslu şirketlerin güç kazanması ve Uluslararası alana taşınan rekabet gelişen teknolojiler ve değişen üretim ve yönetim teknikleri ile stratejik bir önem kazanmış, işin özü yeniden keşfedilmiştir (Işık, 2009: 147-166). Doktrinde İnsan Kaynakları Yönetimi (İKY) ile ilgili olarak pekçok tanım bulunmakla birlikte; "Herhangi bir örgütsel ortamda, insan kaynaklarının örgüte, bireye ve çevreye yararlı olacak şekilde, ulusal ve Uluslararası yasalar çerçevesinde etkin yönetilmesini sağlayan işlev ve çalışmaların tümüdür," diyebiliriz. İKY kavramı önceleri, personel yönetimi kavramı ile eş anlamda kullanılmış, ancak, daha sonraları kendi içinde, bilhassa insan faktörünü çok yönlü olarak incelemesi nedeniyle yeni bir disiplin dalı olarak kabul edilmiştir (Filizöz, 2003 : 162).

1980'li yıllarda neo-liberal politika söylemi ile birlikte çalışma ilişkilerinde birey ön plana çıkarılmış, böylelikle, işçi ve işverenin birebir karşı karşıya gelmesi söz konusu olmuş, toplu sözleşme yapma devri geride kalmıştır. Endüstri ilişkilerinde insan kaynakları yönetiminin ön plana çıktığı bu dönemde, işletmenin işçilerle birebir

doğrudan iş ilişkisinin benimsendiği ve sendika gibi bir gücün araya girmesinin istenmediği en azından teorik olarak benimsenmediği görülmektedir.

Esasen, yapısı gereği kollektivist olan endüstri ilişkileri, plüralist bir yaklaşımla, işçi-işveren ve devlet arasında gerçekleşir ve bir uyuşmazlık durumunda "kollektif" bir çözüm bulmayı amaçlar. Böylece, endüstri ilişkileri birey yerine çoğulculuğu öne çıkarır. Ancak, İKY, bireyi ön plana çıkarır ve iş ilişkilerinin bireyselleştirilmesini esas alır, yani sendikalar yoluyla katılımcılığı benimsemez. Aynı zamanda İKY, devleti yok sayar, çalışma ilişkilerinde, mahkeme kararları, toplu iş sözleşmelerini değil, pratik uygulamaları tercih eder. İnsan kaynakları yönetimi işçinin işletmeye sadakatini önemser ve kural olarak benimser, oysaki, endüstri ilişkileri, işçi sendikaları ile işverenlerin aynı ve ortak amaçları paylaştığı ayrırı durumlar dışında, sendikaya bağlılığı esas almaktadır. Endüstri ilişkilerinde değişimin en önemli göstergelerinden birisi, kuşkusuz sendikaların kan kaybetmesi ve bunun neden olduğu arayışlardır. Beden işçiliğinin eski önemini kaybederek ikinci plana itilmesi, fikir işçiliğinin yani vasıflı işçiliğin ön plana geçmesi, çalışma koşullarında esnekleşme ihtiyacının artması, özelleştirme beraberinde kamunun istihdamdan çekilmesi gibi konular sendikalaşma oranında önemli düşüşlere neden olmuştur (Aydın, 2000: 1003-1024).

Dünya Bankası'na göre Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasını gerçekleştirebilmesi, öncelikle, beşeri sermayelerini geliştirmelerine bağlıdır. İlk olarak 1960'lı yıllarda Theodore W.Schultz tarafından ortaya beşeri sermaye; gelir artışına bağlı olarak kazanılmış insani özellikleri içeren geniş bir kavramdır. Kavram genel olarak, insanların bilgilerini, becerilerini, yeteneklerini ve kısmen eğitim boyunca elde ettikleri kazanımları içermekle birlikte, aynı zamanda, onların sağlık ve beslenmelerine bağlı olarak elde ettikleri güç ve canlılığı da kapsamaktadır.

Arrow, Lucas, Schumpeter tarafından geliştirilen "içsel büyüme" modellerinin ortak yanı, beşeri sermaye ve teknolojiyi bu model içerisinde değerlendirmeleridir. Başka bir ifadeyle bu ekonomistler, beşeri sermaye ve teknolojinin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisini kanıtlamışlardır. Bu yüzden, geleneksel beşeri sermaye teorisi, eğitim (resmi ve resmi olmayan) ve sağlık gibi iki önemli bileşeni içermekle

beraber, 1980'li yılların sonlarından itibaren iyi eğitilmiş ve nitelikli işgücü olarak ele alınan beşeri sermaye olgusu, ekonomik büyümenin motoru olarak kabul edilmeye başlamıştır. Bir kişinin veya toplumun sahip olduğu bilgi, beceri, yetenekler, sağlık durumu, toplumsal ilişkilerdeki yeri ve eğitim düzeyi gibi kavramları tümünü ifade etmek için kullanılan ve ekonomik büyümenin temel kaynağını oluşturan beşeri sermaye kavramı sanayi toplumundaki fiziki sermayeye aletrnatif olarak bilgi toplumunda ön plana çıkmış ve ülkeler için kalkınma stratejisi olarak önem kazanmıştır. Bilgi toplumunun personel alt yapısı olarak ifade edilen beşeri sermaye, özünde uzmanlaşmış insanı tanımlayan bir kavramdır (Aktaran : Özyakışır,2011 :52-53).

Beşeri sermayenin oluşturulması ve geliştirilmesi; ortalama yaşam uzunluğu, okuma yazma oranı, beslenme, çocuk ölüm oran ve çeşitli sağlık göstergeleri gibi konular bağlamında incelen bir olgudur. Beşeri sermayenin oluşmasında önemli olan kaynakları (eğitim,sağlık,beslenme) özel sektörün mü yoksa kamu sektörünün mü sağladığı önemlidir. Eğer yatırım harcamaları özel sektör tarafından yapılıyorsa, bu hizmetleri talep eden bireylerin, gelir dağılımından yeterli payı alıp almadıkları önemli bir husustur. Yatırım harcamaları devlet tarafından yapılıyor ise, bu hizmetleri karşılayacak bütçe gelirlerinin artırılması gerekmektedir. Bu nedenle Dünya Bankası 2018 raporunda olduğu üzere, beşeri sermaye alanında zengin ülkeler, eğitim ve sağlık yatırımlarının genellikle kamu tarafından karşılandığı ve gıda güvenliğinin sağlandığı Kuzey Avrupa ülkeleridir. Zira,bir ülkenin beşeri sermaye yönünden zenginliği, iş gücünün verimliliğini artıracak eğitim düzeyi, yetenek, sağlık ve beslenme gibi etkenlere bağlıdır (Özyakışır, 2011: 46-71).

3.3.5. Dünya Bankası ve Sağlık

1970'li yıllarda gelişmekte olan ülkelerde baş gösteren ve artan kamu harcamalarının finansmanın da yaşanan güçlükler, kamu yönetiminde yeni düzenlemeler yapılmasını gündeme getirmiştir. Nitekim yeni kamu yönetimi (YKY), uygulamalarına ait sinyaller, Eylül 1978 yılında Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Alma Ata Temel Sağlık Hizmetleri Konferansı ile sağlıkta neo-liberal uygulamalara yönelik verildi. Alma Ata Bildirgesi, hükümetleri, uluslararası örgütleri, çok ya da iki taraflı kuruluşları (neoliberal sistem dinamiklerini) özellikle gelişmekte olan ülkeleri

desteklemeye, artan teknik ve parasal desteği bu amaçlara yöneltmeye ve işbirliğine çağırmaktadır.

Ne tesadüftür ki, DSÖ Temel Sağlık Hizmetleri Konferansı'nın yapıldığı 1978 yılında DB ile IMF arasında "Washington Mutabakatı" olarak adlandırılan anlaşma yapılmış ve DB ilk kalkınma raporu olan "Büyüme İçin Beklentiler ve Yoksulluğun Önlenmesi raporunu yayınlamıştır. Washington Mutabakatı 1980'den sonra hem Türkiye'de hem de dünyada (Çin hariç) uygulamaya konulan neoliberal politikaların temelini oluşturur.

Dünya Bankası Türkiye'ye ilk kredilerini (üç farklı projeye) 1950 yılı içinde yerir.1970-1980 yılları arasında (bana göre 1963 yılından sonra), düşük büyüme hızı ve devletçi ekonomik yönetim modeli nedeniyle DB, Türkiye ile ilişkilerini bir süreliğine kızağa çeker. 1979 yılında IMF ile Stand-by antlaşması yapılır. 1980 yılında ise Yapısal Uyum Programlarının kabulü olarak tanımlayabileceğimiz 24 Ocak kararları ve ardından 12 Eylül askeri darbesi gerçekleşir (ResearchGate, 2017).

1980 sonrası, DB ve IMF'nin odak noktası, özel mülkiyet haklarını ve kuralsız serbest piyasayı destekleyen neoliberal ekonomik reformlarla ekonomik büyümeyi teşvik etmek; aynı zamanda yolsuzluğun temizlendiği daha iyi bir yönetim için harakete geçmektir. Bilhassa belirtmek isterimki, 1980, "Washington Mutabakatı" ile Dünya Bankası, bundan böyle ulusal kalkınma yönlü yatırımları desteklemek yerine, üye ülkelerin "ekonomik büyüme" politikalarını desteklemiştir. Bununla beraber, McNally (2006), DB, IMF ve WTO gibi küresel örgütlerin, tarihsel olarak, neoliberal serbest piyasa tarzı ekonomik yeniden yapılanma reformları üzerinden toplumsal eşitsizliklerin artışına zemin hazırladığını iddia etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Dünya Bankası tarafından sürdürülen küresel stratejilerin gelişmiş ülkelerin çok uluslu şirketlerini, Güney ABD'nin fakirlerini daha da fakirleştirerek ekonomik ve politik marjinallikleri artırırken, aynı zamanda bu ulusal devletlerin ulusal servetlerini de açıkça yağmalayarak günden güne zenginleşiyorlar. Bunun yerine durumu sabit kalan ulusal neoliberal destekçiler, serbest Pazar genişlemesinin damlama etkilerinin gelişmekte olan ülkelere fayda sağladığını ileri sürerler. Dünya Bankası politikasında önemli bir değişiklik 20.yüzyılın sonunda gerçekleşti. Banka, en azından söylemsel

olarak, kredi verilen ülkenin nüfusunun sosyal refahına ve küresel sağlık sorunlarına daha fazla odaklanarak yön değiştirmiştir. Bilhassa, 2002 yılından bu yana, Banka, sağlık ve sosyal hedeflerin başarılması ve yoksul yanlısı söylemler üzerine odaklanmıştır. Örneğin, Banka, yoksulluğun azaltılması konusundaki çalışmalarını, eserlerinin ana hedefi olarak keskinleştirdi. Ekonominin ötesinde toplumsal konulara artan ilgiyle ortaya çıkan bu trend, Banka çalışanları üzerinde de etkisini gösterdi. Bir Zamanlar, Banka, sadece Washington D.C.'de çalışan, homojen mühendis ve mali analist kadrosuna sahipti. Bugün ise sosyal bilimciler, sektörel uzmanlar, kamu politikaları uzmanları ve ekonomistleri de içeren çok disiplinli ve farklı bir personel dağılımına sahip ve aynı zamanda Banka çalışanlarının yüzde 40'ı, şu an ülke ofislerinde bulunuyor (Nakiboğlu,2004: Zabcı,2009).

Banka'nın 1993 "Dünya Kalkınma Raporu: Sağlıkta Yatırım"ile sağlık hizmetlerinin sunumunda kamunun yanında özel sektörün yer almasını sağlayacak teşviklerin sübvanse edilmesi önemle tavsiye edilmektedir. İlgili raporda, aynı zamanda, kamu sağlık hizmetlerinin uygulanması aşamasında merkezileşmeden yerelleşmeye geçilmesi yönetimde etkinlik ve verimliliği artıracak bir politika değişikliği şeklinde şiddetle tavsiye edilmektedir. Lancet dergisinin gözlemlediği gibi, bu rapor, Uluslararası sağılığın liderliğini Dünya Sağlık Örgütü'nden Dünya Bankası'na geçirildiğinin bir kanıtıdır. Böylelikle, DSÖ'nün halk sağlığı perspektifinden DB'nin piyasa odaklı sağlık bakışına doğru bir geçiş söz konusudur. Banka'nın tüm bu paradigma değişimine yönelik olarak devlet ve aygıtlarının örgütsel ve işlevsel olarak reforma tutarak, yeniden yapılandırma sürecine girdiği bilinen bir gerçektir (Küçük, 2017: 257).

Türkiye'de sağlıkta dönüşüm ile ilgili ilk sinyal, 1961 Anayasası ile bir devlet hizmeti olarak tanımlanan sağlığın, 1982 Anayasası ile devletin denetleyici olarak faaliyet gösterdiği bir alan olarak yeniden tanımlanmasıdır. 1982 Anayasası'nın 56.maddesinde "Genel Sağlık Sigortası kurulabilir" hükmü de yer almıştır. 1986 yılında Dünya Bankası'nın Nüfus, Sağlık ve Beslenme Bölümü 'Türkiye Sağlık Sektörü' araştırmasını yapmış, Mayıs 1987'de Anap hükümeti ilk somut adımı atarak, "3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu"nu (SHTK) çıkarmıştır. SHTK, kamu sağlık hizmetlerinin ticarileşmesi ve piyasaya açılması, devletin bu alandaki

sorumluluğunu devretmesi, sağlık personelinin piyasa mantığı ile çalıştırılması gibi konularda sonraki tüm yasal girişimlere yol gösterici olmuştur.

1980-2000 dönemi incelendiğinde 1992 yılında başlayan Yeşil Kart uygulamasına rağmen, 2003 yılına gelindiğinde nüfusun yüzde 30'unun sağlık sigortası bulunmamaktaydı. Aynı zamanda 1990'lı yılların başlarından itibaren sosyal güvenlik kurumlarının devletten aldığı borçların artması, sosyal güvenlik sisteminde bir "kara delik" olduğu söylemini ve radikal bir dönüşüme ihtiyaç olduğu düşüncesini zihinlere kazıdı. Böylelikle, Mayıs 1993'te, DYP-SHP Koolisyon hükümeti tarafından DB politikaları doğrultusunda, "Sağlık Reformu Proje Genel Koordinatörlüğü"nün kurulması ile "Sağlık Bakanlığı" devre dışı bırakıldı.

RP-DYP koolisyon hükümeti, Kasım 1996 tarihinde, "Sağlık Finansman Kurumu Kuruluş ve İşleyiş Kanunu", "Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri ve Aile Hekimliği Kanunu" ile "Hastane ve Sağlık İşletmeleri Temel Kanunu" tasarı taslaklarını hazırlamıştı. Ancak sosyal güvenlik sisteminde ilk büyük dönüşüm DSP-MHP-ANAP koalisyonu döneminde gerçekleşmişti. Zira, 1999 yılında 4447 Sayılı Sosyal Güvenlik Yasası, kadın ve erkek çalışanda emeklilik yaşları konusunda radikal bir değişikliğe imza attığı için "Mezarda Emeklilik Yasası" olarak isimlendirilmişti.

2004 yılında Dünya Bankası ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti arasında imzalanan 60 milyon dolarlık kredi anlaşması ile "Sağlıkta Dönüşüm Programı" başladı. Sağlıkta Dönüşüm Programı çerçevesinde Sağlık Bakanlığı'nın konumu planlayıcı ve denetleyici bir kurum olarak dikeyden yatay örgütlenme biçimine indirgendi. Programın temel dayanakları; aile hekimliği uygulaması, genel sağlık sigortası, kamu sağlık birimlerinin tek çatı altında toplanması ve yerinden yönetimin güçlendirilmesidir. Böylelikle sağlık hizmetlerinde merkezi planlama ve doğrudan yönetim yerine yönetişim ile, yerel karar alıcıların toplumun ihtiyaçlarına daha iyi cevap verecekleri yönünde bir desantralizasyon uygulamasına geçiş oldu. 3 Kasım 2011 de 663 sayılı KHK çıkartılarak, Sağlık Bakanlığı ve bağlı teşkilatlarının yapısı tamamen değiştirilmiştir. Böylece, Bakanlığın merkez teşkilatının dağıtılması, belirli kadrolarının sözleşmeli pozisyona geçirilmesi, çeşitli iş ve işlemlerin kurullar yoluyla yürütülmesi, özel bütçeli Türkiye İlaç ve Tıbbı Cihaz Kurumu ile birlikte Bakanlığa

bağlı Kamu Hastaneleri Kurumu ve Türkiye Halk Sağlık Kurumu'nun kurulması hükme bağlanmış, yönetişim çerçevesi netleşmiştir (Balta, 2013: 147-166).

Küreselleşme ile birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik düzen, gelişmiş ülkelerin birer pazar ekonomisi haline dönüşmeleri; gelişmekte olan ülkelerin ise bu pazarlara mal sağlayan üretici ekonomiler haline gelmeleri şeklindedir. Bunun başlıca sebebi, teknolojik olarak ileri olan gelişmiş ülkelerin büyük şirketlerinin ve belirli sektörlerin ucuz işgücü piyasaları olan ülkelerde üretim tesisleri kurarak yatırımlarını gelişmekte olan piyasalara kaydırmalarıdır. Böylece rekabet avantajı sağlamaktır. Küreselleşme ile birlikte gelişmekte olan ülkelerin yürüttükleri ekonomi ve sosyal politikalarına, bu ülkelerle yaptıkları kredi anlaşmaları çerçevesinde sağladıkları fonlarla kısıtlamalar getirebilen iki kuruluş sağlık politikalarında da önemli rol oynamaktadır. Bunlar, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'dır. Dünya Bankası, doğrudan olmasa da, dolaylı olarak Uluslararası sağlık politikalarını etkilemektedir. Bunun başlıca yolu, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, kredi ihtiyacı olan ülkelere, verdikleri kredileri, nerede ve nasıl kullandıklarına ilişkin kullanış biçimlerine kadar tayin edebiliyor olmalarıdır (Topkaya, 2016: 707-722).

3.3.6. Dünya Bankası ve Kentleşme

1950'li yıllarda yoğun şekilde yaşanan göç olgusu beraberinde konut sorununu getirmiş,1950 yılında Türkiye'de 50.000 gecekondu varken, 1965'te gecekondu sayısı 430.000'e çıkmıştır. Tarihi ve toplumsal yapımızın bir özelliği, kentlerin etrafındaki arazilerin çok büyük bir kısmının devlete ve belediyelere ait olmasıdır. Ülkemiz için büyük bir talih olan bu durum, hızlı kentleşme ve köyden kente göç sürecinde, pekçok ülkenin aksine büyük çatışmalar yaşanmasını engellemiştir. Kır ve Kent ikilemi, pek çok sosyolog tarafından ele alınmıştır. Tönnies'te "cemaat" ve "cemiyet", Durkheim'de ise "mekanik" ve "organik" dayanışma kavramları ile açıklanır. Ancak, Türkiye'de kırsal kesimden gelen ve cemaat yapısının hakim olduğu bir kültürden şehre göç eden yığınlar için "cemaat" yapısı devam etmektedir. Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesinden göç edenler için "yeni cemaat" etnik ve kısmen de dini karakterli olabilmektedir (Sağlam, 2006 : 40-42). Bu kentten köye göç olgusu Dünya

Bankası'nıda hareke geçirmiş ve 1970'li yıllarda kırsal kalkınma projeleri finanse edilmeye başlanmıştır. İşte tam da bu noktada çok güzel bir örneği sayfaya taşıdım.

1970'li yıllarda, DPT'nin öncülüğünde, sanayinin ülke yüzeyine dengeli yayılabilmesi için "Geri Kalmış Yöreler"e yatırımlarda öncelik verilmesine başlandı. Yöresel birikimleri yatırıma dönüştürmek, sanayi tesislerini bölge halkınca sahiplenilmesini sağlamak için "Halka Açık Şirketler/Hemşehri Şirketleri"nin kurulmasına ve sayılarının artırılmasına çalışıldı.

TSKB uzmanları, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun değişik şehirlerinde yapılabilecek yatırımlar için projeler hazırladı. TSKB, oluşturulan yöresel şirketlerin sermayesine katkıda bulundu. Başka ortaklar buldu. Kurulan şirketleri işletmeye aldı ve çalıştırdı.

Bu noktada, Muş, Siirt ve Ağrı dağlarında kendiliğinden yetişen meyan kökü bitkisini değerlendirmek için Siirt ve Muş'ta 2 meyan kökü fabrikası yatırımı için proje hazırladı. O yıllarda Forbes&Andrews isimli bir ABD firması, Türkiye'nin değişik yörelerinden toplanan meyan köklerini ucuz fiyat ile satın alıyor, İzmir'deki tesislerinde işleyerek yüksek fiyatla ihraç ediyordu.

TSKB yönetimi, Siirt ve Muş'ta kurulacak 2 tesisin teknolojisinin teminde ve işletilmesine ve ürünlerin dünya pazarına ihracında yardımcı olması için, ABD şirketinin rakibi Alman Haribo firması ile anlaştı. Siirt ve Muş'ta iki tesis kuracak olan şirkete, Almanlar yüzde 26, Şeker Fabrikaları ve İl Özel İdareleri yüzde 10, TSKB ve İş Bankası yüzde 15 ile iştirak etti. Kalan paylar Almanya'daki işçilere ve yöre halkına satıldı. TSKB, projenin gerçekleşmesi için döviz kredisi desteği sağladı.

Nevarki, dünya piyasasına hakim olan ABD şirketi, önce alıcılara baskı kurarak, sonra fiyat dampingi ile Siirt ve Muş'tan ürün ihracını imkansız hale getirdi. Böylece, Alman Haribo firması ortaklıktan çekildi. Teknoloji desteğini çekti. (Uras, 2012 : Milliyet Gazetesi)

1970'lerin sonunda kapitalizmde yaşanan kârlılık krizi beraberinde içe dönük sermaye birikiminin krize girmesi, Dünya Bankası'nın politikalarında değişikliğe sebep olmuştur. TSKB ise, Dünya Bankası'nın politika değişimine paralel olarak 1979-1980 yıllarında borç verme ilkelerini yeniden değiştirmiştir. Böylece, kârlılık kriterleri bir projeye borç verilmeden önce en önemli değerlendirme ölçüsü olmuştur. Bölgesel eşitsizlikleri engellemeye yönelik faaliyetlerden vazgeçilmiştir. Orta Anadolu az gelişmiş yöre olarak tanımlanmıştır. Doğu Anadolu'ya borç verilmesinden tamamen vazgeçilmiş, TSKB'nin sermayesine katıldığı şirket sayısı giderek azalmıştır. Bu dönemde TSKB, kredi verirken, ihracata yönelik faaliyet yapan şirketleri gözetmiştir (Yarkın, 2010).

Kırsal kalkınmaya dair bir başka örnek ise yine Dünya Bankası kredileri ile Bülent Ecevit'in köy-kent projesidir. Merhum Başbakanlardan Bülent Ecevit, Köy-Kent projesini 1970'lerin ortasında dile getirmiş, ancak ilk pilot uygulama Bolu'nun Mudurnu ilçesine bağlı "Taşkesti" köyünde 1978 yılında yapılmıştı. "O zamanın koşulları nedeniyle sınırlı bir uygulama olmasına rağmen, Taşkesti köyü kasabalaşmıştı," diyen Ecevit, bir diğer köy-kent projesini Ordu-Mesudiye'de uygulamıştı. 15 Haziran 2000 yılında Mesudiye İlçesi Çavdar köyünde başlatılan proje, üç aşamadan oluşuyordu. 2002 yılında Dünya Bankası tarafından 900 bin dolarlık hazırlık kredisi gönderilen proje 2003 yılında iptal edilerek, 750 bin doları iade ediliyordu. Oysaki 300 milyon dolarlık kredi başarılı olması halinde Dünya Bankası tarafından 4 milyar dolara kadar projelendirilecekti. (http://www.gazetevatan.com/ecevit-in-hayaliydi-kabus-oldu) Ecevit Eylül 2002 yılında Van'da halka hitaben yaptığı konuşmada , köy-kent projesi ile ilgili çok ilginç tespiti yapıyordu. "Bizim ülkemizde yaklaşık 35 bin köy ve bir o kadar mezra var. Devletin gücü bu köylerin ve mezraların tümüne hizmet vermeye yetmiyor, ancak, köy-kentle, birbirine yakın köyler arasına işbirliği kurulacak, tek bir köyün halkı fabrika kuramazken, birbirine yakın on köyün halkı birararaya gelerek devletin yardımıyla fabrika kurabilecek" (NTV, 2000).

Öncelikle söylemekte yarar gördüğüm husus, Çin, 1949'daki devrimin ardından, Sovyetler Birliği'nin izlediği planlı ekonomi modelini izleyerek, devlet kontrolünde ağır endüstriye öncelik veren bir kalkınma planı uyguladı. Sanayileşmenin,

kentleşmenin gelişmesi ve kentte yaşayanlar için gıda arzını garanti etmek için hükümet sanayi ürünlerine yüksek fiyat uygularken, tarım ürünlerine düşük fiyatlar uygulamıştır. Böylece ağır sanayinin gelişmesi için fonlar tarım sektöründen elde edilmiştir. Bu stratejinin olumsuz yönü, kırsal ve kentsel kesim arasında bir gelir eşitsizliğinin doğması olsada, Çin'de ağır sanayii bu şekilde gelişti (Sezen, 2007: 27-66).

Türkiye'de, kentleşme olgusuna göz attığımızda, ilk resmi nüfus sayımının Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllarda yapıldığı, sayım sonucunda ise nüfusun %75,8 gibi yüksek bir kesiminin belde veya köylerde yani kırsal alanda yaşadığı görülmektedir. TÜİK verileri baz alınarak bakıldığında, nüfusun kırsal alanda yoğunlaşmasının 1935 yılına kadar artış eğiliminde bulunduğu bilakis 1940'tan itibaren ise düşüşe geçtiği gözlenmektedir (Zengin, 2018 : 99).

Dünya'da, 1950'lerden beri kent nüfusunun payı önemli ölçüde artmıştır. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)'nın 2005 raporuna göre, 21 yüzyıl, dünya nüfusunda hızlı kentleşmenin yaşandığı bir yüzyıl olacağı yönündedir. Kentsel nüfusun oranı 1900'de % 13 (220 milyon) civarında iken, 1950'de % 29'a (732 milyon), 2005'te % 49'a (3,2 milyar) yükselmiş ve 2007 yılında, dünya nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşamaya başlamıştır. UNFPA'nın tahminine göre, 2030 yılında nüfusun % 60'ının (4.9 milyar) 2050 yılında da % 66'sının kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir. Yaklaşık % 93'ünün Asya'da ve Afrika'da gerçekleşeceği tahmin edilen kentsel nüfusun, daha az oranda Latin Amerika'da ve Karayipler'de de artacağı belirtilmektedir (Ertekin ve Kırca, 2017 : 46). Türkiye'de ise, 2016 yılı itibariyle nüfusun yalnızca %7,7'sinin kırsal alanlarda yaşadığı, %92,3'ünün ise kentsel alanlarda yaşadığı belirlenmiştir (Zengin, 2018 : 99).

Türkiye'de, 1930'lu yıllarda başlayan hızlı sanayileşme ve kalkınma süreci beraberinde bilhassa, TSKB öncülüğünde Kuzey-Batı Anadolu hattında gerçekleştirilen özel mülkiyete dayalı sanayi yatırımları, İstanbul gibi illerin popülerliğini artırmış, "taşı, toprağı altın" şeklinde nitelendirmelere yol açarak, yoğun göçe sahne olmuştur. Pek tabi bu yoğun göç beraberinde plansız yapılaşma ve gecekondulaşmaya neden olur. Menderes'in 1956'da başlattığı imar seferberliği, maalesef, İstanbul artan nüfusun karşısında ihtiyaçları karşılayamaz hale gelmiştir.

Hilts raporu doğrultusunda, dönemin ekonomik tercihi olarak karayolu ve bunun bir sonucu olarak otomobil benimsenince, tek toplu ulaşım aracı olan tramvaylar da otomobillere yer açmak amacıyla dışlanmış ve çarpık taşımacılık da, çarpık mimariye eklenmiştir. DP, bu durumu politik çıkarlarına alet etmiş ve gecekonduları sadık bir oy deposu olarak gördüğü için gecekondulaşmaya kalıcı çözümler üretmemiştir. Gecekonduları yasallaştırmak için 1948 yılında af yasası çıkarmış, Yasayla Ankara'da belli alanlardaki gecekondulara af getirilmiştir. 1949 yılında af tüm ülkeyi kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmıştır. 1953 yılında çıkan Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Binalar Hakkındaki Kanun da af ve bazı kapasite genişletici önlemler alınmıştır (Balcı, 2018 : 12).

Tüm bu gelişmeler Türkiye'de kentleşmeyi çarpık kentleşme ve gecekondulaşma düzeyinde kalmaya mahkûm etmiştir. Bununla da kalmamakla birlikte, sosyolojik açıdan, kente uyum sağlayamayan toplum, kırsaldaki dostluk ve ortak bağları kentlerde de aramış ancak bulamamış, böylece, kentli nüfusun azımsanmayacak bir kısmını bir kimlik bunalımına girmelerine neden olmuştur. 1950'lerde aile ve hemşerilik ilişkilerine dayanan kimlikler, 60'lı yıllarla birlikte biraz daha politikleşerek, 1983 seçimlerinde ANAP'ın yenilikçi, tüketici, muhafazakâr, milliyetçi öğelerinin benimsenmesinde yardımcı olmuştur. ANAP, kent yoksullarının maddi, manevi özlemlerini tatmin etmeyi vaat ettiği her seçim döneminde iktidar olabilmiştir.(Balcı, 2018 :12-13). Ancak, büyük şehirlemizde henüz çözülemeyen gecekondulaşma ve buna bağlı ciddi bir mülkiyet sorunu günümüzde bile yaşanmaktadır.

On yıl içinde dünya nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşıyor olacak. Birleşmiş Milletler (BM), bunun sosyal çatışma, çevre bozulması ve temel hizmetlerin çökmesi ile kentleri tehdit edeceğini belirtti. "Kentsel Sürdürülebilirliği" temsil eden toplumların ekonomik, sosyal ve çevresel planlama uygulamaları, bu olumsuz kent eğilimlerinin panzeheri olarak önerildi. "Kentsel sürdürülebilirlik" farklı kökenlere sahip bir doktrin. Yazar, Curitiba, Brezilya, Kerala, Hindistan ve Meksika'daki Nayarit'teki alternatif kültürel gelişim modellerinin ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğin entegrasyonu ile bağlılığını somutlaştırdığına inanıyor. Curitiba, verimli bir şehiriçi otobüs sistemi kurarak, kentin yeşil alanını genişleterek ve kentsel

yoksulların temel ihtiyaçlarını karşılayarak daha yaşanabilir bir şehir haline geldi. BM Nüfus Fonu, Mayıs 1996'da, kentlere göç eden nüfusun gün be gün çoğalarak tehlike oluşturduğu belirtmektedir. Bu bağlamda, Curitiba, Brezilya, Kerala, Hindistan ve Meksika ve Nayarit gibi yerlerde alternatif kültürel gelişim modelleri ile sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğin alt yapısı modelleri resmedilmektedir. Dünya şehirlerinin pek çoğunda, kentsel gelişmeyi karakterize eden yaygın patolojik bulguların ışığında, bu modeller yanlızca kensel sürdürülebilirliğin değil, kentsel canlılığın habercisi olarak önemlidir. Curitiba, şehir içi etkili bir otobüs sistemi kurarak, kentsel yeşil alanları genişleterek ve kentsel yoksulların temel ihtiyaçlarını karşılayarak gelişim gösterdi. Ekonomik sürdürebilirlik için, şehrin daha "yeşil" hale getirilmesi ile insanlar için daha yaşanabilir olması gibi konularda insanlar için planlama yapmak gerekiyor. Kerala, tüketimden ziyade, eşit kaynak dağılımını vurgulayarak, nüfus planlaması yaparak ve ırk, din, kast ve cinsiyet ayrımlarına karşı çıkarak sosyal uyum sağlamıştır. Sosyal sürdürülebilirliğin, insanların rekabet dürtülerinden ziyade, dayanışma ruhunu cesaretlendiren planlamaya ihtiyacı olduğunu söylenebilir (Basiago,1999 : 145-161).

Dünya Bankası İcra Direktörleri Kurulu 20 Aralık 2016'da, Türkiye'ye yönelik 132,7 milyon ABD $ tutarındaki Sürdürülebilir Şehirler Projesi kredisini onayladı. Türkiye'nin şehirlerinin ekonomik-finansal, çevresel ve sosyal sürdürülebildiğini desteklemeyi amaçlayan proje, entegre belediye planları yoluyla sürdürülebilir bir altyapı için gerekli temelleri oluşturmalarına ve bunları sağlıklı bir Sermaye Yatırım Planı ile ilişkilendirmelerine yardımcı olacaktır.

Dünya Bankası Türkiye Ülke Direktörü Johannes Zutt kredinin onaylanması vesilesiyle yaptığı açıklamada şunları kaydetti: "Onlarca yıldır Türkiye'de kentsel nüfus artmakta, şehirler idari görev bölgelerini aşacak şekilde genişlemektedir. Hizmetlere erişimin önemli ölçüde artmasına rağmen, hizmet kalitesi ve uzun vadeli finansal ve çevresel sürdürülebilirlik halen ele alınmayı bekleyen zorluklardır. Bizler Dünya Bankası olarak kentsel büyümeye ve ülkenin daha küçük şehirlerinde istihdam olanakları yaratılmasına katkıda bulunacak bu proje ile Türkiye'nin şehirleşme sürecini ve bu sürecin daha kapsayıcı hale gelmesini desteklemekten memnuniyet duymaktayız."

Sürdürülebilir Şehir Planlama ve Yönetim Sistemleri başlıklı A ve B Bileşeni yoluyla yürütülülecek. A bileşeni, kentsel imar planlamasını iyileştiren ve kentsel sürdürülebilirliği attıran politikalar ve yasal düzenlemeler gibi reformları desteklerken, B Bileşeni toplu taşıma, su ve sanitasyon, katı atık yönetimi ve enerji gibi sektörlerde talebe bağlı belediye altyapı yatırımlarını finanse edecektir. Bu ilk projenin bu bileşeninden yararlanacak şehirler Denizli ve Muğla'dır (WorldBank, 2016 : Türkiye'nin Şehirleri).

3.4. DÜNYA BANKASI VE YOKSULLUK

Dünya Bankası'nın (DB) 1990 yılında hazırladığı Dünya Kalkınma Raporunun teması yoksulluktur. Bu doğrultuda, DB yoksulluğu, asgari yaşam standartlarına erişememe durumu ve asgari bir yaşam düzeyini sürdürecek gelirden yoksun olma hali olarak açıklar. Dünya Bankası, günlük geliri 2.400 kalori besin almaya yetmeyen insanları mutlak yoksul olarak tanımlar ve mutlak yoksulluk sınırı ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre değerlendirir. Buna göre açlık sınırının altına düşmemek veya yeterli düzeyde beslenebilmek için, az gelişmiş ülkelerde yaşayan bir kişi günde en az 1 dolara sahip olmalıdır. Bu sınır, Latin Amerika ve Karayipler'de 2 dolar iken, Türkiye'nin de dahil edildiği Doğu Avrupa ülkelerinde 4 dolar olup, gelişmiş ülkelerde ise 14,40 dolar olarak belirlendi. Türkiye'de yoksulluğun ana nedenleri, büyüme ve istihdam arasındaki ilişkinin değişmesi, enformel sektörün artması, sosyal yardım mekanizmalarının yeterli olmaması öngörülür (Korukçuoğlu, 2012: 3-5,73).

3.4.1. Dünya Bankası'nın Sosyal Risk Yönetimi ve Türkiye'de Yürüttüğü Sosyal Riski Azaltma Projesi

Hindistan'daki Narendra Modi ve Rusya'daki Vladimir Putin de dahil olmak üzere, birçok ulusal lider, iş yatırımlarındaki engelleri kaldırarak, iş yapma raporlarındaki yerlerini yükseltmeyi hedefleyerek, bu tür raporlardan etkilendiler . Dünya Sağlık Örgütü gibi Banka'nın "yumuşak gücü", geniş alanlara tesir etmektedir. Böylelikle, Banka'nın şartlı yoksullukla mücadele programları etkili olmaktadır. Dünya Bankası kurulduğunda, düşük gelirli ülkelerin yoksulluk girdabı içinde sonsuza kadar sıkıştıklarını ve mali akışlarının bu tuzaktan kaçmalarına yardımcı olabileceği düşünülmüş olabilir. Geçen on yıllık dönemde kişi başına ortalama yıllık GSYİH, Çin'de %9.4, Hindistan'da %6,2 olarak gerçekleşti. Bu dönemde, Sahra Altı

Afrika'nın GSYİH, %2 olarak gerçekleşti. Dünya Bankası verilerine göre aynı dönemde, yüksek gelirli OECD ülkeleri %0.8 büyürken, düşük gelirli ülkeler %3.3 büyüyerek, zengin ülkelerden daha hızlı büyümüştür. Aynı zamanda bazı Afrika ülkelerinde, etnik çatışmalar ve toplu katliamlar devam etmektedir (Clemens ve Kremer, 2015: 5-6).

Orta ve düşük gelirli ülkelerin yoksulluk tuzağına düşmesini, donörler tüm çocukların temel eğitime erişebilmelerini sağlamak veya bebek anne ölümlerini azaltmak gibi hedefleri önemsiyorsa, uluslararası sermaye piyasalarında kusurları düzeltmek adına yoksulluk tuzağından ülkelerin kurtulmasında yardımcı olmaları, yoksullukla ilgili dış yardımların kavramsallaştırılması hususun anlaşılabilmesinde yardımcı olur (1-36). Türkiye'de yoksullukla mücadele politikalarına baktığımızda, 1980 sonrası, yapısal değişim politikaları ekonomik yapıyı yeniden şekillendirdiğini görürüz. Ekonomik yapı, ithal ikameci yerli üretimi destekleyici ekonomik politikadan, ihracata dayalı büyüme politikasına evrilmiştir. Böylelikle, 1980 ile 2000'li yıllar arasında artan sayıda ekonomik kriz yaşanmış, yüksek kamu açıkları oluşmuştur. Bununla beraber, işsizlik ve gelir dağılımındaki adaletsizler büyümüştür. Zaman zaman Dünya Bankası ile yürütülen yoksullukla mücadele programları aşağıdaki gibidir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu :

14.06.2014 tarihli, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Fonu kuruldu. Türkiye'nin en önemli sosyal yardım kuruluşu olan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, hem yurt genelinde gerçekleştirdiği yardım faaliyetleri ile sosyal güvencesi olmayan yoksul, kimsesiz, muhtaç ve düşkün vatandaşların, hem de istihdam odaklı mesleki eğitim ve proje destekleri ile işsiz, eğitimsiz vatandaşların sosyal sorumluluklarını üstlenmektedir. Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) ise, düzenli bir nakit sosyal yardım sisteminin gelişmesini desteklemiştir (Türk ve Ünlü, 2016: 98-99). Cumhuriyet tarihinin en büyük krizi olarak bilinen ve kamuoyunda "Kara Çarşamba" olarak adlandırılan 21 Şubat 2001 ekonomik krizinin ekonomik yaşamda yarattığı sarsıntının etkileri, kendisini kısa zaman sonra sosyal alanda hissettirdi. Bu durumun, Türkiye'de sosyal gerilimi artıracağı düşüncesiyle, bazı

önlemler alınmaya başlandı. Bunlardan ilki, 2002 bütçesinde sağlık ve eğitim gibi sosyal harcamalarda bir artışın öngörülmesidir. Bir diğeri ise, Dünya Bankası'nın desteklediği ve Banka tarafından 11 Eylül 2001 tarihinde onaylanarak başlatılan "Sosyal Riski Azaltma Projesi"dir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nun (SYDTF), uygulayıcı kuruluş olduğu proje için, Dünya Bankası'ndan 5 yıl ödemesiz 15 yıl ödeme koşuluna bağlı 500 milyon dolar tutarında kredi alınmıştır. Dünya Bankası'nın Türkiye temsilcisi, Ajay Chibber'e göre, projenin amacı, Şubat krizinin yoksul aileler üzerindeki olumsuz etkisini azaltmaktır. Sosyal Riski Azaltma Projesi'nin amacı: krizden etkilenen yoksullara doğrudan gelir desteği sağlamak, yoksula sosyal hizmet ve yardım götürecek olan devlet kurumlarının kapasitesini artırma, temel sağlık ve eğitim hizmetlerini kullanma şartına bağlı olarak nüfusun en yoksul yüzde sekizini hedefleyen temel bir sosyal yardım sistemini uygulama, yoksullar için gelir ve istihdam yaratıcı fırsatları artırma. Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP), "hızlı yardım, şartlı nakit transferi, kurumsal geliştirme ve yerel girişimler" olmak üzere birbirini tamamlayan dört bileşenden oluşmaktadır. Sosyal Riski Azaltma Projesi çerçevesince gerçekleştirilen "Şartlı Nakit Transferleri" önemlidir. Projenin bu bileşeni nüfusun yüzde 8'ini hedefleyen sosyal güvenlik ağı oluşturulmasını amaçlamaktadır. Bu amaç çerçevesinde ailelere, çocuklarını okula göndermeleri ve onların temel sağlık ve beslenme ihtiyaçlarını sağlamaları koşuluyla, nakit yardımlar yapılmasını öngörmektedir. Şartlı Nakit Transferlerine projeden ayrılan kaynak, 480 milyon dolardır. Bunun 260 milyon dolarlık kısmı Banka'nın verdiği krediden karşılanmaktadır (Zabcı, 2002b : 215-239).

1999 depremi ve onun hemen ardından gelen ekonomik krizlerle birlikte SYDT Fonu ciddi işlev sahibi bir kurum olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemde Demokratik Sol Parti (DSP) başkanı Bülent Ecevit'in kurduğu koolisyon hükümeti iktidardaydı ve SYDT Fonu DSP'li devlet bakanı Hasan Gemici'ye bağlıydı. Büyük ölçüde Hasan Gemici'nin kişiliğinden kaynaklanan nedenlerle, Fon saydam ve etkin bir biçimde işliyordu. Marmara depreminden sonra Dünya Bankası'nın Türkiye'ye kanalize ettiği bir yardım da Fon aracılığı ile dağıtılmış ve Dünya Bankası yetkilileri bu sürecin işleyişinden çok memnun kalmışlardı. Buna dayanarak, 2001 krizinden sonra Banka Türkiye'ye Şartlı Nakit Transferleri projesi bağlamında sağladığı kredilerin kullanımını da Fona verdi (Zabcı, 2002b : Buğra, 2003).

2004 yılında ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü kurulmuş, 1986 yılından itibaren faaliyet gösteren ve yoksullukla mücadalenin başlıca aracı durumundaki SYDTF merkezi ve kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. 2011'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nun kurulması ile, ilgili bakanlığa bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdüren Genel Müdürlük, eğitim için materyal yardımı, ücretsiz kitap yardımı, öğle yemeği yardımı, engelli çocukların okullarına ücretsiz taşınması gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Ancak, bilhassa seçim dönemlerinde yapılan yardım miktarında önemli düzeyde artış olması, yardımların seçimleri kazanmanın kritik oluğu yer ve bölgelerde yoğunlaşması nedeniyle eleştirilmektedir. Bu nedenle yardımların Klientalist ve Paternalist özellikler taşıdığı gözlenmektedir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) gibi, temelinde "sosyal devlet" düşüncesinden ziyade, Osmanlı'dan miras alınan hayırsever düşüncenin olduğu kurumun, 2000'li yıllarda yaşadığı değişim ve dönüşüm neticesinde bir "hayırseverlik" modelinin kurumsallaştığı söylenebilir (Şişman, 2017 : 20).

Sağlık Yardımları: Şartlı Nakit Transferi (ŞNT); Dünya Bankası'nın yoksullukla mücadelede en etkili araç olarak gördüğü, bu amaç doğrultusunda, bilhassa ekonomik kriz gibi Uluslararası sermaye piyasalarını ve ülkeleri olumsuz etkileyen durumlarda, sosyal patlamanın önüne geçilmesi için uygulanan sosyal yardım modelidir. 1990'larda Güney ABD'de başlatılan ŞNT uygulamaları halen yaklaşık 20 ülkede yürütülmektedir. ŞNT, çocukların temel sağlık ve eğitim hizmetlerine tam olarak erişmelerini teşvik etmek amacıyla nüfusun ey yoksul kesimini hedef alan bir sosyal güvenlik ağı olarak tasarlanmıştır. İsmi üzerinde olduğu üzere, şarta bağlı nakit para transferi uygulaması iki şekilde gerçekleşmektedir. Şartı sağlık yardımı olan ve şartı eğitim yardımı olan. Şartı sağlığa bağlı olan yardım, yoksulluk ölçütü uygun bulunan ailelerin 0-6 yaş arası çocukları için, sağlık kontrollerini düzenli yaptırmaları şartıyla düzenli nakit para yardımı yapılmaktadır. Bu kapsamda, 0-6 yaş grubu arasındaki çocuklara beslenme sağlık yardımları, çocukların düzenli aşı ve sağlık kontrolleri şartına bağlı olarak; eğitim yardımları ise Milli Eğitim Bakanlığı mevzuatı içinde okula devam şartına bağlı olarak" yapılacağı belirtilmiştir. Şartlı Nakit Transferleri, 2002 yılının Mart ayında başlatılmıştır. ŞNT kapsamında gebelik yardımları ise,

hamile kadınların düzenli muayeneye gitmeleri, doğumun hastanede yapılması gibi sağlık şartlarına bağlı olarak verilir (Zabcı, 2002b : 215-239).

Eğitim Yardımları: Nüfusun en yoksul %6'lık kesiminde yer alan ve maddi imkansızlıklar nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelerin çocuklarının okula devam etmesi şartı ile yapılır. Ödemeler Ziraat Bankası ve PTT'ler aracılığı ile doğrudan anneler adına açılan hesaplara yapılmaktadır. Kız çocuklarına yapılan yardım erkek çocuklara yapılandan bir miktar yüksektir. Bu kapsamda ilköğretime devam eden kız öğrenciler için aylık 40 TL iken erkekler için 35 TL, ortaöğretime devam eden kız öğrenciler için aylık 60 TL iken, erkek öğrenciler için 50 TL olarak belirlenmiştir (Bülez ve Yüksel, 2017: 1573-1588).

İstihdam Projeleri: Yapısal nitelikteki işsizlik sorunun çözmek ve nitelikli işgücüne ihtiyaçdan dolayı İş ve İşçi Bulma Krumu, yeniden yapılandırılarak, aktif ve pasif işgücü politikalarını etkin bir şekilde uygulayabilecek bir yapıya dönüştürülmüştür. Bilhassa, Dünya Bankası İşkur'a aktif işgücü potansiyelinin artırılması hususunda çeşitli proje kredileri ile destek vermektedir (Türk ve Ünlü, 2016: 92-104).

Konut Projeleri: Bilhassa, 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nden sonra yaşanılan olağanüstü durum nedeniyle ortaya çıkan kalıcı konut gereksimini karşılamak üzere, çeşitli illerde ve bölgelerde konut üretimi yapılmıştır. Kalıcı konutların bir bölümü devletçe finanse edilirken, bir bölümü ise Dünya Bankası'ndan alınan kredi ile finanse edilmiştir (Kömürlü ve Öztekin, 2007: 679-694). TOKİ ile Dünya Bankası arasında, "Türkiye'de uygun maliyetli yeşil konutların geliştirilmesini destekleme konusunda işbirliği yapılması amacıyla bir mutabakat zaptı" imzalandı. TOKİ'nin üreteceği konutlarda enerji verimliliğnin geliştirilmesi konusunda yapılan proje ile ilgili TOKİ Başkanı Ergün Turan, "Bu projeyle binalardaki mevcut enerji verimliği düzeyinin ölçülmesi, tasarrufların gerçekleşmesini sağlayabilecek sepesifik uygulama önlemlerine ilişkin tavsiyelerin geliştirilmesi hedeflendi" dedi (Emlak Sayfası 2016: TOKİ).

Mikro Kredi Uygulamaları: Sosyal Riski Azaltma Projesi çerçevesinde bir diğer program "Yerel Girişimler Bileşeni" yine 2002 yılında başlatılmıştır. Banka 103.10 milyon doları bu bileşen için karşılamaktadır. Bu bileşen kapsamında, Türkiye'de en yoksul %36'lık kısmın desteklenmesi hedeflenmektedir. Yoksullar için, istihdam eğitimi gibi işsizliği azaltacak projelerin desteklenmesi hedeflenmiştir. Böylelikle, 2002 yılında Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) Türkiye'de ilk mikro kredi kuruluşunu Maya adıyla kurmuştur (Zabcı, 2002b : 215-239).

Şubat 2001 krizi nedeniyle başlatılıp, 2006 yılında tamamlanan SRAP, Banka'nın 2008 raporuna göre, başarılı olmuştur. Bu proje ile yoksullukla mücadele, riskin üstesinden gelinmesi değil, onun azaltılması (reduce) yada yumuşatılması (mitigate) amaçlanmıştır. Böylelikle, bu proje ile yoksulluğun tasfiyesi değil düşük maliyetle önemli bir fayda sağlama şeklinde yönetimine işaret etmektedir.

Yoksullukla mücadele de kullanılan borç yardımı, esasen, ağır borç yükü altında olan yoksul ülkelerin borçları sürdürülebilir hale getirmek için yapılır. Dünya Bankası ve IMF'nin 1996 yılında kararlaştırdıkları, "Ağır Borçlu Yoksul Ülkeler İnisiyatifinin" amacı, bu ülkelerin dış borçlarını "sürdürülebilir" seviyesine çekmektir. Aslında yoksullukla mücadele programının esas amacı borç düzeninin devamıdır. Sosyal politika (SP), geleneksel olarak, bireyler ve hanehalkları için gelir güvencesi sağlamak üzere kamu önlemleri olarak tanımlanmaktadır. SP programları, tipik olarak işgücü piyasası politikası, sosyal sigorta ve sosyal yardım alanlarını kapsar. Sosyal Risk Yönetimi (SRM), Dünya Bankası tarafından ortaya atılan ve sosyal politikaların geleneksel çatısını, piyasa bazlı ve piyasa dışı (resmi olmayan) sosyal risk yönetimi araçları şekline dönüştürmek üzere genişleten yeni bir kavramsal çerçevedir. Sosyal Risk Yönetimi, bireylere, ev halkına ve topluma riski daha iyi yönetmesine yardımcı olmak ve aşırı yoksullara destek sağlamak üzere kamu müdahalelerinden oluşur. Gelir dağılımı hem SRM, hem de SP faaliyetlerinde önemli bir özelliktir ancak, birincil hedef değildir. Birincil piyasada belirlenen gelir dağılımını daha eşitlik bir sonuca yönelik olarak refah devletinin yeniden dağıtım kavramının aksine, SRM, toplumsal esneklik sağlamak üzere bir ara hedef olarak gelir dağılımı karakterize eder. SRM, kavramı, doğal felaketlerden ve salgın hastalıklardan korunmak için kamu önlemleri

gibi “fiziksel” risk yönetim politikalarından yola çıkarak, SP’nin geleneksel tanımını aşmaktadır (Uzun, 2003 : 155-173).

Sosyal Risk Yönetiminin temel düşüncesi, tüm bireylerin, farklı yollardan, (örneğin deprem, taşkın, hastalık gibi) doğal yollardan yada (işsizlik, çevre bozulması, savaş ve terör gibi) insan-yapımı yollardan çok sayıda riske maruz kalmasıdır. SRM, aynı zamanda, ani petrol fiyatlarındaki artışlar ve döviz kurlarında öngörülemeyen hareketler gibi ekonomik şoklara maruz kalmayı azaltmak için makroekonomik politikalarıda kapsıyor. Yani, SRM’nin arkasında “tüm bireylerin, hane halklarının ve toplulukların çeşitli risklere karşı savunmasız oldukları” fikri yatıyor. Yoksulluk, bu şoklara karşı hassasiyet açısından değerlendirilmektedir. Banka (2001), SRM, sosyal koruma ve yeniden dağıtım arasında bir etkileşim olduğunu iddia etmektedir (Adesina, 2011: 454-470).

Sosyal Risk Yönetimi genel olarak üç stratejiye ayrılır:

Koruyucu Stratejiler: risk olasılığını azaltmak üzere kamu müdahalelerini içerir. Örneğin, işgücü piyasasındaki koruyucu SRM müdahaleleri, işsizlik ve düşük istihdam riskini azaltmak için işgücü piyasasının işleyişini ve becerilerini geliştirmeye yöneliktir. (İşkur-Dünya Bankası İşbirliği)

Hafifletme/Yumuşatma Stratejileri : olası bir riskin etkisini azaltmak üzere uygulanır. Tipik hafifletme stratejileri, portföy çeşitlendirmesi, sigorta ve finansal riskten korunma argümanlarıdır. Hem resmi hem de gayri resmi olabilirler. Aile veya topluluklarda karşılık esasına dayalı düzenlemeler, kayıt dışı sigorta şemalarına örnektir.

Başa Çıkma/Üstesinden Gelme Stratejileri : oluşur oluşmaz risk yükünü hafifletme stratejileridir. Hükümetin, bireysel hane halklarının ciddi hastalık ve felaket riskleriyle başa çıkacak birikimi olmadığında, insanların bu konularla başetmelerinde önemli bir rolü vardır.

Pazar ortakları, bireyler, gruplar ve hükümet arasındaki asimetrik bilgi, bir risk yönetim stratejisinin etkinliğini kritik biçimde etkiler. Daha genel olarak, asimetrik bilgi, "Pazar başarısızlığı" için bir potansiyel yaratıyorsa, kamu düzenlemesi ve gözetim ihtiyacı doğar. Bununla birlikte asimetrik bilgiler de "hükümet başarısızlığına" neden olabilir; karşılaştırmalı kurumsal analiz gereklidir.

Son yirmi yılda, sosyal içerme (SI) kavramı, sosyal politika üzerine tartışmalarda akademik ve politik çevrelerin ilgisini artırdı. SI politikaları savunucuları, modern sosyal politikanın geleneksel gelir desteğiyle sınırlandırılmaması gerektiğini savunuyor. Ancak, bu noktada karşımıza sosyal uyum yönlerini ele alma gereği çıkıyor. Öte yandan, Sosyal içerme önlemleri, sadece finansal ve gelir odaklı düşüncelerin ötesine geçmektedir. 'Sosyal Sermaye' de dahil olmak üzere sosyo-kültürel altyapı yatırımları, genişletilmiş bir sosyal politikanın uygun araç ve kurumlarıdır (Wagner ve Steiner, ty).

Yoksullukla mücadele konusunda bir başka önemli husus ise Amartya Sen'in yaptığı çalışmalarda somutlaşan "capabilities" kavramıdır. Bu kavram, insanların gelirleri kadar, haklarının ve hakları kullanabilme yeteneklerinin de eşitlik yaratıcı özelliğini ortaya çıkarır. Bu hakların varlığından söz edebilmek için, onların kullanılmasını mümkün kılan somut araçların varlığı gerekir. Örneğin fakirlik yardımı gibi bir nakdi gelirin fakirliği ortadan kaldırma ihtimali zayıftır; çünkü fakirlik sadece bir gelir yetersizliği değil, hem bir hak yetersizliği, hem de yaşamın sunduğu fırsatlardan yararlanma kapasitesi yetersizliğidir.

Banka'nın Türkiye'de uyguladığı "Şartlı Nakit Transferi" programları ile ilgili makaleler ve genel gerçekler incelendiğinde, hem sağlık hem de eğitim şartına bağlı nakit transferleri, bilhassa kadınların hesabına yatırılmasına rağmen, Doğu Anadolu'da PTT kuyruklarındaki pek çok kadının, arkalarında bekleyen eşlerine parayı verdikleri gözlenmiştir. Burdaki kadınların kendilerine verilen hakkı toplumsal ve ailesel nedenlerden ötürü kullanamadıkları, engellendikleri görülür. Yani, kadınların "talep etme kapasitesi" cinsiyet ayırımcılığına dayalı toplumsal normlardan dolayı engellenmiştir. Yine Van ilinde yapılan bir alan çalışması da sağlık şartına bağlı verilen ŞNT uygulamalarında ise pek çok kadının kendilerine sunulan bu fırsattan

haberleri bile olmadığını gösteriyordu. Bir örnek de Muş'da yaşayan eşimin amcasının karısından vermek isterim. Çok emektar, zayıf ve konuşma engelli Yadigar'a, devletin verdiği engelli maaşını alan amca, bundan herhangi bir rahatsızlık duymadığı gibi, nerdeyse tüm dişleri dökülmüş olan Yadigar'ın ne sağlık sorunları ile ne de beş tane çocuğun eğitim ve sağlık sorunları ile gerçek anlamda ilgilenmez ve çözüm üretmez. Hatta Yadigar'ın devletin kendisine verdiği bu parayı, eşinin ne yaptığını sorma hakkı bile yoktur. Özetle Yadigar, temel haklarına ulaşabilme yeteneğinden yoksundur (İnsel, 2000: 1-11).

Türkiye'de, kadınların, cinsiyet ve toplumsal ayırımcılığa dayalı temel haklarını kullanımının (yasal düzenlemelere rağmen) engellenmesi sadece bugüne özgü bir şey değildir. İkinci Dünya Harbi yıllarında ABD Başkanı Franklin D.Roosevelt, erkek nüfus seferberliğe katıldığında "kadınların milli işgücüne katılımı" politikası hem genç nüfusun işgücüne katılması, hem de işsizliğin azaltılması noktasında pek çok sosyo-kültürel olumlu etki yaratmıştı. Böylelikle, 1940-1945 yılları arasında erkek işgücünde 9 milyon civarında düşüş yaşanırken, 14 milyon olan kadın işgücü 7 milyon kadar artmıştı. Tüm yaş gruplarında evli kadınların işgücüne katılmaları oranı ise 1940'da yüzde 15.06 olurken, 1944'de bu rakam evli ve eşi sağ olan kadınlarda yüzde 21.7, eşi kayıp yada orduda olan kadınlarda yüzde 52.5 olmak üzere değişmiştir.

Böylece, A.B.D. "1940-1944 aralığında işsizlik oranı, %14.6'dan %1.2'ye düşerken, sivil işgücü 1940-1945 yılları arasında 54-56 milyon civarında olmuştur". Verilerden anlaşılacağı üzere, işgücü ve üretim konusunda İkinci Dünya Harbi sırasında duraksama yaşamayan ABD, aynı zamanda ekonomik istikrarın sürdürülebilirliği konusunda büyük başarı yakalamıştır. Peki, Türkiye, İkinci Dünya Harbi yıllarında, 2 milyon genç Türk erkek nüfusunun silah altına alınması sonrası, kadın işgücünü istihdama neden katmamıştır, yada katamamıştır. Tabiki bunun pek çok nedeni vardır. Ancak, "Köy Enstitüleri" ile başlatılan eğitim seferbirliğinin bir nedeni de, kadının hayata ve aynı zamanda işgücüne katılabilmesinin kendi öz varlığını tanıyabilmesenin sağlanabilmesi mücadelesidir. Hatta, İsmet İnönü'nün doğuda bir köy enstitüsünü ziyareti sırasında bir kız çocuğunun çantasında bir roman görmesi üzerine duygulanması bundandır. İnsan bu noktada Max Weber'in "doğu despotizmi" analizini hatırlıyor (Boyraz ve Cantürk, 2014 : 498).

Bu noktada, Osmanlı Devleti'nin doğulu devlet sistemi ve geleneksel alt yapısı, bilhassa, Osmanlı kapı kulunun, ekonomide yaratılan değerden aldığı payı koruma güdüsü, emeğin özgürleşmesinin önüne geçilmesine neden olmuştu. Bu da burjuvazi'nin bir sınıf olarak ortaya çıkışını geçiktirmiştir.

3.4.2. Yoksulluğun Önlenmesinde Mikro Kredi

Amartya Sen, yoksulluğun esas nedenini "yapabilirlikten yoksunluk" olarak tanımlar. Gelir düzeyinin düşük olmadığı durumlarda da ortaya çıkabilen yapabilirlikten yoksunluk, genellikle, haklarını bilmeyen yada habersiz olan, koşullarını değiştirecek yeteneği olmayan yani fiziksel, sosyal ve ekonomik imkanı olmayan kimseleri işaret eder. Sen'e göre, bir toplumda, gelir, temel hak ve özgürlükler adil bir şekilde dağıtılsa bile, dezavantajlı bireyler (sakatlık, hastalık, özürlülük gibi) daha eşitsiz konumda olacaktır.

Mikro finansman, bir ekonomide resmi finans kuruluşlarına erişim olanağı bulunmayan ya da resmi finans kuruluşlarının hizmet sunmadığı veya eksik hizmet sunduğu yoksul aileler için oluşturulmuş bir finansman yöntemidir. Mikro finansman, yoksul insanlara kredi, tasarruf ve diğer finansman hizmetlerinin sağlanması anlamına gelmektedir. Mikro finansman, yoksul insanların üretici olarak girişimde bulunmalarına, çok küçük işletmelerini büyütmelerine, tüketimlerini artırabilmelerine ve hatta küçük miktarda dahi olsa tasarruf yapabilmelerinin yolunu açabilen bir işlev görmektedir. Bu yöntem ile sağlanan kredi miktarı çok küçük miktarlarda olduğundan adı "mikro" dur.

1974 yılında Bangladesh'de bir iktisat profesörü olan Muhammed Yunus tarafından düşünülürek uygulamaya geçilen mikrokredi ve mikro finansman yaklaşımları, Gremaan Bank adı ile kurulan bankanın öncülüğünde hızla gelişmiştir. DB, mikro finansman kuruluşların GOÜ'de 16 milyonun üzerinde insana hizmet sunduğunu belirtmektedir (Altay, 2007: 56-67).

Mikro kredi, 1980'lerden itibaren Dünya Bankası'nın ilgisini çeken araçlardan birisi oldu. Bilhassa Banka'nın 1990'lı yıllardan itibaren yaygınlaşan mikro kredi uygulamaları ile yoksulluğun azaltılması istenir. Banka'ya göre; cinsiyet ve gelişme

konusu mikro finans konusuyla birebir ilişkilidir. Bu nedenle, Dünya Bankası, yoksulların mikro kredilere ulaşmasını sağlamak amacıyla Yoksullara Yardım İçin Danışma Grubu oluşturmuştur. Bu grubun calışmaları 1995'te başlamıştır. Banka, mikro kredi kavramına da ilk olarak 1997 yılındaki raporunda yer vermiştir. Mikro krediler, şehirde ya da kırsal kesimde yaşayan en yoksul kişilere verilmektedir. Daha çok kadınlara yönelik olan bu krediler, kadınların ekonomide aktif bir şekilde yer almasını sağlama ve sosyal dışlanmaya maruz kalmalarının önüne geçilmesini amaçlamaktadır.

Dünya Bankası grubu içinde mikro finansmanı destekleyen üç kuruluş IBRD, IDA ve IFC'dir. IBRD ve IDA, küçük ve orta ölçekli firmaların finansmanı için hükümetlere mikro kredi sağlar. 2010 yılında sağlanan kredi miktarı 4.5 milyar dolardır. Bunun 2.05 milyar doları sadece mikro kredilere ayrılmıştır. IFC yaklaşık 60 ülkede mikro kredi sağlayan 1000 kuruluşla işbirliği içerisindedir. 2010 yılında sağladığı kredi miktarı yaklaşık 1.7 milyar dolardır (Güzel, 2011: 87).

Günümüzde mikro finansman adeta bir endüstri haline gelmiştir. 2005 yılını BM, "Mikrokredi Yılı" ilan etmiş ve böyece mikro finansman bir çok ülkenn yoksullukla mücadele programında bir yöntem olarak görülmeye ve uygulanmaya başanmıştır. Bilhassa, Türkiye, 1980'li yıllardan sonra başta IMF ve Dünya Bankası olmak üzere Uluslararası finans kuruluşlarının neo-liberal politika önerileri bağlamında ekonomisini dışa açarak, gelişme ve büyümesini bu doğrultuda yönlendirmiştir. 2001 yılından itibaren Banka'dan sağlanan kredi desteği ile "Sosyal Riski Azaltma Projesi" yürütülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de mikro kredi uygulaması ilk kez Haziran 2002'de Maya adı ile Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı tarafından Marmara deprem bölgesinde başlatılmıştır (Altay, 2007: 56-67).

2001 yılından itibaren Dünya Bankası ile yürütülen Sosyal Riski Azaltma Projesi, 2007 yılında sonlanmıştır. Dünya Bankası sayfasında "Social Risk Mitigation Project (SRMP)" olarak geçmekte ve onay tarihi olarak 13 Eylül 2001 gözükmektedir. Banka sayfasında projenin amacını; son ekonomik krizin yoksul haneler üzerindeki etkisini hafifletecek ve gelecekte bu tür risklere karşı dayanma kapasitesini geliştirecek bir uygulama olduğunu belirtmektedir. Bunun gerçekleşmesini ise kamu aracılığı ile

yardım programlarının gerçekleşeceğini ve yardım programı kapsamındaki ödemelerin okul materyalleri, ders kitapları, ilaçlar ve tıbbı malzemelerin alımları için kullanılacağı, yoksulluk düzeyi yüzde altının altında olan ailelere eğitim ve sağlık alanında bir sosyal güvenlik ağı oluşturmak üzere şartlı nakit transferleri şeklinde olacağını öngörüyordu.

Her ne kadar 2007 yılında proje sonlanmış olsa da, projenin en önemli ayağı olan yerel girişimler bileşeni halen, "devletin kendi kaynaklarıyla" devam etmektedir. Yerel girişimler bileşeni altında destekte bulunulan beş kentte(Bitlis, Çanakkale, İzmit, Çorum ve Kayseri) devam etmektedir (Gökgöz, 2013: 323-324).

Dünya Bankasıyla birlikte Birleşmiş Milletler de mikro kredi uygulamasını desteklemektedir. Birleşmiş Milletler 2005 yılını mikro kredi yılı olarak ilan etmiştir. Mikro krediler Milenyum Gelişim Amaçlarını gerçekleştirmede de önemli bir yere sahiptir. Kadınların ekonomik, sosyal ve politik açılardan geliştirilmesinde politika aracı olarak kullanılmaktadır. Kadınların gelir elde etmeleri, aile içerisinde alınan kararlarda söz hakkı edinmelerini sağlamaktadır. Mikro krediler bu anlamda kadınların sosyal haklarının da gelişmesine yardımcı olmaktadır. Türkiye de dahil dunyada 175 ulkede uygulanan ve Muhammed Yunus tarafından bulunan Grameen Mikro Kredi Sistemi 2006 yılında Nobel Barış Odulu almıştır IFC, bu kredileri verirken savaş sonrası ekonomilerini iyileştirmeye çalışan ülkeler gibi bu kredilere en çok ihtiyacı olan ülkelere öncelik tanımaktadır (Güzel, 2011: 79-96).

Mikro kredi uygulaması yoksullukla doğrudan mücadele yöntemlerinden birisidir. Ancak, mikro kredi uygulamaları hem kadınların yoksulluktan kurtulmaları hem de güçlenmeleri için verilir. Türkiye'de mikro kredi uygulamalarına bakıldığında, mikro kredi kullanıcısı bayanların, yeni bir iş değil de, var olan işini geliştirmek üzere kredi kullandığı, bu işlerin ise emek-yoğun ve yarı vasıflı, getirisi düşük işler olduğu gözlemlenir.

Neoliberal yapılanma, sosyal vatandaşlığı negatif özgürlüklerle uyumsuz, ekonomik açıdan verimsiz ve bağımlılık kültürüne yol açtığı gerekçesi ile reddetmektedir. Tembelleştiren ve bağımlılık kültürüne yol açan sosyal politikalar

yerine ekonomik büyümeyi destekleyen düşük faizli mikro krediler ve sosyal yardımı yeğliyen yönetimler gün geçtikçe çoğalmaktadır. Ancak, sosyal haklar ne kadar sakatlanırsa, devlet-vatandaş arasındaki sosyal vatandaşlığa dayalı, ulusal kimliğin gerçekleştirilmesi de o yönde sakatlanacaktır. Günümüzde, büyük Uluslararası şirketlerin devlet ile yakın ilişkiler içindeki dini ve etnik cemaatlere ve hatta mafya çetelerine kadar uzanan yasa dışı ve gayrimeşru ilişkileri göz önünde bulundurulacak olursa, sosyal hakların bertaraf edilmesiyle sivil toplumun güçlü çıkar odakları ve cemaatler arasında parçalanması sürecinin de beraberinde geleceği açıktır. Oysaki, modern vatandaşlık (sosyal vatandaşlık, anayasal vatandaşlık..) kurumunun ayakta kalabilmesi için sosyal haklar, sosyal adalet ve hukuk devleti gibi kavramların değerinin korunması gerekmektedir (Polat, 2010: 1-422).

3.4.3. Yoksulluğun Önlenmesinde Doğrudan Gelir Desteği

Dünya Bankası 1990'lı ve 2000'li yıllarda birçok ülkede yaşanan ekonomik krizler sonrası, yoksulluğun, dünya ekonomisi tehdit eder hale gelmesi sonrası, yeni bir yaklaşım içine girmiş adına ise yoksulluğu azaltma stratejisi koymuştur. Bu bağlamda yeni sosyal politikalar geliştirilmesini öngörmektedir. Banka, yoksullar için iş, kredi, yol, su, elektrik, sağlık gibi tüm hizmetlerin sağlanmasının yolu olarak ekonomik büyümeyi görür. Yoksulluğun çözümünde devletin daha hesap verebilir, saydam, etkin ve verimli yönetilmesi gerektiğinin altını çizer ve bir politika aktarımı olarak "yönetişimi" önerir. Üçüncü olarak, yoksulları gerek doğal afetler gibi ani gelişen gerekse ekonomik kriz gibi durumlarda karşı karşıya kalacakları risklere karşı sosyal ağlar ve sosyal yatırımlarla güçlendirilmesini öngörür. Bu nedenle sosyal risk yönetimi, şartlı nakit transferleri, *doğrudan gelir desteği*, mikro kredi uygulamarı gibi yeni sosyal politika önerilerinde bulunur. Böylelikle, 1990'lı yıllarda, Uluslararası ideolojik ortam büyük bir değişime uğradı. Bu değişimin öncülüğünü yapan Dünya Bankası ise yeni bir yönetim şekli olan "yönetişim"i dünyaya tanıttı. İyi yönetimiş ise, piyasanın kurulması ve düzgün işlemesi için düzenleyici ve yasal çerçevenin oluşturulması için gerekli ekonomik ve sosyal önceliklerin geliştirilmesi ve uygulanmasını içeriyordu. Böylelikle piyasa dostu devletin, piyasa mağduru yoksulları, tekrar üretim ve tüketime katabilecek sosyal tedbirleri alması isteniyordu. Böyle bir sosyal önlem alınırken sivil toplum örgütlerine ve piyasa mekanizmalarına da çeşitli görevler düşüyordu (Zabcı, 2002b : Woods,2000).

Doğrudan Gelir Desteği (DGD) piyasa isleyisi ve üretim kararlarını, oldukça az etkileyen bir destekleme sistemidir. Bu sistemde, bütçeden ya da vergi ödeyenlerden üreticilere piyasa mekanizmalarını kullanmak üzere doğrudan bir ödeme söz konusudur. Bu uygulamanın asıl amacı piyasalara işlerlik kazandırmak, esasen, destekler aracılığıyla üretim ve ticaret üzerindeki çarpıklıkları en aza indirmektir. DGD'nin Türkiye'de uygulanmasının önemli amaçlarından birincisi Çiftçi Kayıt Sistemi, ikincisi ise üreticilere doğrudan kaynak aktarılarak, üretimden bağımsız şekilde gelir elde etmeleri ve tüketime katılmalarıdır (Menek ve Kızılaslan, 2008 : 54).

3.4.4. Yoksulluğun Önlenmesinde Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Fırsat Eşitliği

Refah devletinin ve sosyal politikanın kuruluşu ve kurumsallaşmasında olgusal olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliği vardır. Bu eşitsizlik, refah devleti üzerine olan bilimsel yazında da uzun zaman toplumsal cinsiyet körlüğü olarak devam etmiştir. Bu süreçte kadınların geleneksel rolleri, refah devleti tarafından pekiştirilmiştir. Ancak, 1970'lerle beraber sosyal politikalar, özellikle kadın işgücünün dünyada yükselen oranlarıyla birlikte değişmiştir. Pek çok ülkede kamu politikalarının sahası genişlemiş, çocuk, engelli ve yaşlı bakım hizmetleri kurulmuş, sosyal hizmetler kamu hizmeti olarak kurumsallaşmıştır. Ancak, 1980'lerden buyana gerek IMF, gerekse Dünya Bankası tarafından desteklenen kamu harcamalarının kısılması şeklinde uygulamalar dünyada sosyal politikalar konusunda bazı değişimleri beraberinde getirmiştir (Topcuoğlu, 2016: 37-64).

1970'li yıllar, kadın istihdamının genişlemesine neden olan yıllardır, böylelikle kadınlar aile kurumlarına bağımlılıklarından bir nebze de olsa kurtulmuşlardır. Ancak, kadınların işgücüne katılımı, bir insan hakkı olarak değil de, hizmet sektörünün ihtiyacı olarak doğmuştur. Bu dönemde Dünya Bankası, kalkınmada kadının rolü konusuna artan şekilde vurgu yaparken, esasen, toplumsal cinsiyet kavramının yerine kadınların ekonomik durumuna bırakmaktadır. Dünya Bankası'nın "Akıllı Ekonomi Olarak Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" sloganı ile artan cinsiyet eşitsizliğinin, ekonomik büyüme üzerinde ciddi etkisi olduğunu, kadınların emek piyasasına daha çok katılımının teşviki üzerinde olumsuz etkisi olduğu savına dayanır (Akgöz, 2016 : 88).

Yoksullukla mücadelenin uluslarası gündeme girmesi 1990'da Dünya Bankası Dünya Kalkınma Raporu ile gerçekleşmiştir. Bu raporun sonrası, yoksullukla mücadele pekçok Uluslararası kuruluşun hedefi olmuştur. Beşeri sermayeye yatırım yapmak, temel hizmetilerin yoksullara ulaştırılmasını sağlamak, güvenlik ağları oluşturmak aracılığıyla yaratılacak emek yoğun bir iktisadi büyüme gerçekleştirmek, 1990 Dünya Kalkınma Raporu'nun temel vurgusudur. Bu raporda emegin üretkenliğinin artırılması ve yoksullar için güvenlik ağlarının oluşturulması eksenli bir model önerilmektedir (Demir, 2013: 1-396).

2000 yılında Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilen "Bin Yıllık Kalkınma Zirvesi", Uluslararası örgütler ve ulus devletler tarafından başlatılan birçok projenin dayanağı olmuştur. Bu çerçevede, Dünya Bankası tarafından hazırlanan "Yoksulluğu Azaltma Strateji Belgesi" (Poverty Reduction Strategies) de bu hedefleri baz almaktadır. UNICEF'in, 1990'da Dünya Eğitim Forumu ile başlatılan "Herkes İçin Eğitim (Education For All) Hareketi", bu doğrultuda, "Kız Çocuklarının Okullulaşmasına Destek Kampanyası" ile teşvik edilmiştir. Böylelikle, temel eğitim hizmetlerinden yararlanamayan kız çocuklarına eğitim olanağı sunmak ve okullardaki kız öğrenci sayısını artırmak üzere 25 ülke seçilmiştir. Söz konusu ülkelerde okula kayıtlı kız öğrenci sayısının düşük ve eşitsizliğin yüksek olduğu, HIV, AIDS, savaş, terör gibi nedenlerle kız öğencilerin okullaşma oranının az olduğu, Dünya Bankası'nın "Herkes İçin Eğitim Hızlı Kulvarı Girişimi" programına dâhil olmak gibi şartlar gözlemlenir. Afganistan, Pakistan gibi ülkelerin yer aldığı seçili ülkeler arasında Türkiye'de vardı (Akyıldız, 2013: 46-58). Türkiye'de kız çocuklarının okullaşma oranlarındaki düşüklüğün nedenleri arasında, bilhassa doğu illerinde daha hakim olan "doğu kültürü" anlayışı vardır. 21.yüzyılda, bugün bile, doğu ve güneydoğu Anadolu bölgesinde, çok çocuklu ailelerin kız çocuklarını "bir yabancı" gibi görmelerinin ve çocuktan saymamalarının nedeni, babayı ailenin en yetkili ve en sorumlu kişisi kabul eden Türk aile yapısından kaynaklanır. İslam dininin eşitlikçi felsefesi uygulamada fazla bir yanıt bulmazken, doğuda kadının "erkek" çocuk doğurması ve soyu devam ettirmesi, ancak belli bir statü almasını sağlar (Aydın, 2014: 1-274).

Türkiye'de kadın istihdamı konusunda Dünya Bankası'nın önerdiği sektörlerden birisi bakım sektörüdür. Banka'ya göre, bakımı sektör olarak yeniden düşünmek ve

düzenlemek gerekmektedir. Bakım sadece ailenin özel alanına bırakıldığında, bu durum düşük eğitim seviyesi ve yoksulluk ile birleştiğinde hem engellileri hem de kadınları evin dört duvarı arasına kapatan, depresyona sokan, toplumsal bütünleşmeyi engelleyen bir psiko-sosyal etki yaratmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'de, Üsküdar Üniversitesi engelli bakımı ve rehabilitasyonu uzmanı yetiştirmek için bölüm açtı. Bölümün öğrencileri; engelli grupları, engelli hakları, rehabilitasyon ve uygulama, sosyal psikoloji, engelli psikolojisi, engellilerle iletişim, sosyal hizmetler, sağlık kurulu gibi hem teorik, hem de uygulamalı dersler verecek (Hürriyet, 2014: Engellilere Bakacak.).

6223 sayılı Kanun ile Nisan 2011'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. Bakanlık, kadına yönelik politikaların geliştirilmesi, hizmetlerin sunulması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve bunların kamu politikalarına yansıması yönünde çalışmalar yürütmektedir (Yavuz ve Ateş, 2017: 28-42). Beşeri Sermaye modeline göre, kadınların daha az ücret alması ve daha düşük statülü mesleklerde yoğunlaşması, kendilerinin beşeri sermaye donanımının yetersiz olmasından kaynaklamaktadır. Kadınların beşeri sermaye donanımlarının erkeklere göre daha az olmasının bir nedeni ise çocuk sahibi olduklarında, işe devamsızlık, ilgisizlik ya da ayrılma eğilimleri yansıtmalarıdır. Yukarıda belirttiğim üzere, en refah ve beşeri sermaye rezervi en yüksek olan ülkelerden Norveç'te gerek okul öncesi gerekse okul sonrası (ilkokul dördüncü sınıfa kadar) devlet tarafından verilen ve bir kısmı aileden bir kısmı devletçe karşılanan yuva ve bakım hizmetleri, bu ülkede kadın çalışanların işgücüne katılımını arttırmıştır. Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranlarındaki düşüklüğün bir diğer sebebi ise, erkek işveren ve işçilerin kadın çalışanlara karşı bazı yerleşik önyargı ve tutamları, kadınlar ve erkekler için kafalarında oluşturdukları belli geleneksel rol beklentilerinin oluşudur. Örneğin, erkeğin evin reisi olarak asıl görevinin eve gelir sağlamak oluşu, kadının ise eş ve anne olarak konumlandırılması bu katılımı azaltmaktadır. Aynı zamanda bu önyargı ve yoz tavırlar kadın işgücünün aynı işi yapıp daha az para kazanmasına ve güvencesiz çalıştırılmasına yol açmaktadır (Palaz, 2003 : 91-92).

Ülkemizde kadınların işgücüne katılım oranı son derece düşüktür, son verilere göre yaklaşık %22.8 civarında seyretmektedir. Kadınların işgücüne katılımının

sağlanması için bir takım tedbirlerin alınması şarttır. Öncelikle toplumda yerleşmiş olan inanç ve düşüncelerin değiştirilmesi yönünde bir eğitim politikasının hedeflenmesi, kitle iletişim araçları kanalıyla kadın-erkek eşitliğini destekleyici yayınlar yapılması, Türk Hukuk sistemindeki mesleksel ayrımcılığa neden olan bazı yasaların tekrar ele alınarak düzenlenmesi gerekmektedir (Palaz, 2003: 87-109). TUİK tarafından 2006 yılında gerçekleştirilen hane halkı işgücü anketi sonuçları, kadınların işgücüne katılımının bu denli az olmasının nedenini göstermektedir. Kadınların işgücüne katılım oranındaki düşüklüğünün nedeni sorulduğunda yüzde 65 gibi yüksek bir oranda, ev işleri ile meşgul olmak gösterilmiştir. Türkiye'de istihdam edilen kadınların neredeyse yarısı (%44.4) tarımda çalışmaktadır. Bu kadınların %74.9'u ücretsiz aile işçisidir. Kadın çalışanlarının %42.2 gibi yüksek bir oranı da hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. Bunun nedeni ise kadına bakış açısıdır. Ev sorumluluklarının ev dışındaki bir uzantısı olarak görülen, eğitim, bakım ve temizlik gibi işlerde kadınlar çalıştırılmaktadır (Uçar, 2011 : 40).

Dünya Bankası, Türkiye İşgücü Piyasaları Çalışma Raporu'nda yer alan bilgilere göre, Türkiye'de kentlerde kadın ve erkek ücret ortalamaları arasında %22 düzeyinde bir fark vardır. Böyle bir durumda kadınların çalışma yaşamına katılımları artışı bir takım sosyal politika araçları bilhassa Dünya Bankası tarafından yönlendirilmektedir.

- Yoksul kadınların çalışma yaşamına katılımı engelleyen düşük eğitim ve nitelik sorununun açılmasına yönelik, eğitim ve mesleki eğitim çalışmalarının yürütülmesi,w
- Aktif işgücü politikaları kadın istihdamını artırmada bir diğer araçtır.
- Kadın girişimciliğinin artırılması çabaları. Mikro finasman gibi
- Sosyal politikalar yoluyla, kadın işgücünün istihdamına yönelik bir vergilendirme politikasının uygulanması (Uçar, 2011: 1-177).

3.5. FORDİZMDEN POSTFORDİZME GEÇİŞ BERABERİNDE YENİ ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ VE DÜNYA BANKASI

Fordist üretim modeli, ABD'de 1920'lerden sonra özellikle büyük miktarlarda üretilen kitlesel tüketim mallarının üretiminde kurulmuş ve giderek bu tüketim araçlarının imalâtında kullanılan standart ara malların/parçaların üretimine yayılmıştır.

Fordizm olarak tanımlanan bu (yoğun) birikim rejiminin "özgül emek süreci, yarı-otomatik montaj-hattı üretimidir" Fordizm, Taylorizmin ilkelerini daha etkin olarak uygulamaya geçirmiş ve emeğin daha yoğun kullanılmasını sağlamıştır. Fordizm, emek sürecinin mekanizasyonunu geliştirmiş ve kafa ve kol emeği arasındaki ayrımı pekiştirmiştir. Fordist üretim sisteminde, işçiler (artık makinalar/yönetim tarafından belirlenen) çalışma temposu üzerindeki kontrollerini tamamen kaybetmiştir.

İkinci Dünya Savaşı ve sonrası dönemde kurumsallaşan tekelci düzenleme, Fordist yoğun birikimin potansiyelini açığa çıkarmış ve kapitalizm "Altın Çağı"nı yaşamıştır. Bu dönemdeki tekelci düzenleme tarzını oluşturan temel öğeler, toplu sözleşmeler, sosyal sigorta ve işsizlik sigortası sistemini geliştiren Sosyal Refah Devleti ve düzenli talep artışlarını garantileyen Keynesci devlet, fiat rekabetini sınırlayan oligopolistik rekabet ve birikiminin gereksinimine göre para ve kredi arzını düzenleyen banka sistemidir (Bayraktar, 2012: 256 , Erdal, 2012 :65).

Fordizm 1960'ların sonlarında krize girdi. Bu krizin en önemli nedeni, bir anlamda, kâr oranlarının düşme eğilimi yasasının etkisini göstermesiydi. Bu dönemde, ulusal kalkınma anlayışı içerisinde ulusal tekeller, kurulduktan ve ulusal sınırlar içinde geliştikten sonra dünya genelinde birbirleriyle rekabete girmekteydi. Bu durum, fiyatların görece kolay saptandığı ülke içindeki oligopolistik rekabeti ve ücretlerin oluşumunu düzenleyen mekanizmaları bozmaktadır. Böylece üretim ve tüketim normlarının ulusal sınırlar içinde paralel değişme olanakları ortadan kalkmakta, hâlâ ulusal düzeyde kalan düzenleme tarzı ile dünya genelinde belirmeye başlayan birikim rejimi arasında bir çatışma başlamaktadır. (Saklı, 2013 : Kutlu, 2009).

Birde, Avrupa ve Japon ekonomilerinin gelişimi ile birlikte ABD hegemonyasının aşınması, döviz kurlarındaki dalgalanmaların artmasıyla istikrarsızlığı arttırıcı/krizi yoğunlaştırıcı bir etkide bulunmuştur. 1970'li yılların sonuna doğru fordist üretim modelinin yaşadığı kriz, post-fordizmi doğurdu. Böylelikle, Post-Fordizm, üretimin örgütlenmesinden tüketim kalıplarına, işletmeler-arası ilişkilerden üretiminin mekânsal dağılımına, bilginin kullanımından sınıfsal yapılanmalara kadar hemen her alanda Fordist ilişkilerden bir kopmayı ifade ediyor Yeni teknolojilerin işin niteliği, karar ve icra süreçlerinin ayrışması, işçilerin

niteliksizleştirilmesi ve emek süreci üzerindeki kontrolleri konularında farklı görüşler mevcuttur. Bazı araştırmacılar, yeni teknolojilerin işçilerin beceri düzeylerini arttırıcı, işi zenginleştirici etkileri olduğunu, adeta 19. yy'daki zanaat üretimini yeniden-canlandırdığını söylerken (Piore ve Sabel, 1984: 354), başka araştırmacılar da bu teknolojilerin tam tersine işin yoğunluğunu arttırmakta, işin kontrolünü yönetimin daha çok güven duyduğu mühendis, programcı gibi kesimlere aktarmakta ve işçilerin (bilgisayar yardımıyla) daha sıkı denetimini sağlamakta kullanıldığını belirtmektedir (Aktaran Taymaz, 1993: 40-41).

3.5.1. Çalışan Yoksullar ve Çalışma İlişkilerinde Yeni Bir Kavram Olarak "Decent Work" ve Uygulanabilirliği

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 2017'de küresel seviyede işsizlik sayısının geçen yıla göre 3.4 milyon artarak 201 milyona ulaştığını açıkladı. Raporda özellikle küçük ve ora büyüklükteki işletmelerin (KOBİ) dünya genelindeki istihdamda "hayati rol" oynadığı vurgulandı. Buna göre 2003-2016'da KOBİ'lerde tam zamanlı çalışan saysı neredeyse ikiye katlandı ve KOBİ'lerin toplam istihdamdaki payı yüzde 31'den yüzde 35'e yükseldi. Gelişmekte olan ülkelerde KOBİ'ler istihdamın %52'sini oluştururken, gelişmiş ekonomilerde bu oran %41 ve yükselen ekonomilerde ise %34 olarak gerçekleşti. Raporda ayrıca, son yıllardaki tüm ilerlemelere rağmen, gelişmekte olan ülkeler ile yükselen ülkelerde yaklaşık 780 milyon işçinin halen "aşırı" veya "orta derece" yoksulluk koşullarında yaşadığı kaydedildi (Hürriyet, 2017: 201 Milyon İşsiz).

Çalışan yoksullar ile ilgili ilk çalışmaların yapıldığı ülke olan ABD için, çalışan yoksulluk önemli bir sorun olarak görülmektedir. Yoksulluğun nedenini kişiye bağlayan ve kişilerin ekonomik girişimlerinin önemini savunan neoliberal politika uygulayıcalarından ABD için, çalışan yoksulluk bir çelişki oluşturmaktadır. Çalışan yoksulların tamamı esnek zamanlı çalışanlar değildir, tam zamanlı çalışıp yoksul olanlarda azımsanmayacak kadar fazladır. Bu durumun en önemli nedeni düşük ücrettir. Bilhassa hizmet sektöründe düşük ücret ve istihdam biçimleri yaygındır. Çalışan yoksulluğunun diğer iki önemli nedeni ise işsizlik ve irade dışı kısmı zamanlı çalışmaya mecburiyettir (Seçer, 2007: 137-164).

İşsizlik açısından Türkiye'deki çalışan yoksulluğunu değerlendirdiğimizde, istihdam ve işgücüne katılma oranları Avrupa Birliği ve OECD ülkeleri ele karşılaştırıldığında Türkiye diğer ülkelere göre,oldukça geridedir. Türkiye'nin genç nüfus sayısı AB ve OECD'nin genç nüfus sayısından oldukça fazla olmasına rağmen, istihdam oranlarında oldukça geride kaldığı gözlenmektedir. Şöyleki: Türkiye'de 15-64 yaş arasındaki aktif nüfusun 1994 yılında yüzde 52'si ; 2009 yılında yüzde 44'ü, 2015 yılında ise nüfusun yüzde 46.8'i istihdam edilmiştir. Postfordizm ve teknolojik gelişmeler ile bilgi çağı beraberinde çok fazla sayıda yeni iş imkanı getirmiş gibi görünsede, istihdam oranlarından anlaşılacağı üzere, gelişmekte ve az gelişmiş ülkeler açısından büyük sorunlar doğurmuştur. Nitekim, Türkiye, aktif nüfusunu istihdam etmekte OECD'nin gerisinde kalmıştır.

Çalışan yoksulluğun artması değerlendirecek olursak; ekonomik yapı ve işleyişin uygun olmayışı; işletmeler tarafınan çalışanlara uygun istihdam sahaları yaratılmaması, çalışanların çalışma yaşam ve şartlarını geliştirme amacı taşımaması, hanelerde çalışan sayısının az ve işsiz sayısının fazla olması sıralanabilir. Aynı zamanda, dünyada ekonomik büyüme hızının artması yoksulluğu kendiliğinden azaltmadığı gibi gelişmiş ülkelerde "çalışan yoksullar" sorunsalı tekrar karşımıza çıkmaktadır.

Güvencesiz, geçici, dönemsel çalışma kısaca mevsimlik işçilik Türkiye'nin çalışan yoksul sayısını artıran bir başka etmendir. Mevsimlik işçilik yanında kendi hesabına çalışan, ücretsiz aile işçisi olan bireylerin istihdam içerisindeki oranı yüzde 40 civarında olduğu için bu kişiler yoksulluk riski ile karşı karşıya kalmaktadır. 2010 yılında yapılan hanehalkı işgücü anketinin sonuçları, Türkiye'de istihdam edilen yüzde %54'lük kesimin ücretli ve maaşlı kişilerden oluştuğu ve bu kesimin içinde çalışan yoksulluğun az olduğu yönündedir (Ofluoğlu ve Balcı, 2016: 56-75).

Bilhassa esnek çalışma koşullarının, istihdam alanında yarattığı olumsuzluklardan yola çıkan ILO 1999 yılında gerçekleştirilen 87.Uluslararası Çalışma Konferansı'nda "insana yakışır iş" adı verilen evrensel bir hedef seçmiştir. ILO'ya göre insana yakışır iş; "çalışma yaşamında bireylerin temel haklarının korunduğu, yeterli bir gelir ve sosyal koruma sağlayan üretken bir iş" olarak

tanımlanmaktadır (Işığıçok, 2009: 307-331). 'İnsana Yakışır İş' başlıklı raporda üç saptama yapılmıştır:

- Ekonomik liberalleşme politikaları, devlet, işçi ve işveren arasındaki ilişkileri değiştirmiştir. Böylece, artık piyasa güçleri, sosyal taraflar arasındaki uzlaşmanın, yasal düzenlemelerin yada devlet müdahalerinin önüne geçmiştir.
- Değişen üretim sistemleri ile birlikte, eğitimin, merkezi önemi giderek daha da artmaktadır. Toplumların ve halkların, ekonomik küreselleşmenin yoğun şekilde yaşandığı günümüzde, yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadan başarılı olması mümkün değildir.
- Dünyanın çeşitli bölgelerinden elde edilen kanıtlar gösteriyorki, sendikaların varlığı, insan kaynakları yönetiminde yeni tekniklerin uygulanmasını kolaylaştırabilecektir (Tınar, 2000: 897).

ILO'nun 89.Uluslararası Çalışma Konferansına ise, Genel Direktör, "Uygun İş Açığının Azaltılması" başlığı ile yeni bir rapor sunmuştur. Bu raporlar sonrasında uygun iş yaklaşımı Örgüt'ün gündem ve etkinliklerinin merkezinde yer almaktadır. Uygun iş yaklaşımı, ILO ve Anayasası bakımınıdan bir Uluslararası çalışma standardı değildir, bir amaçtır. Uygun iş yaklaşımı ILO'nun Anayasasında yer alan değerlerin toplamıdır. Uygun iş, sosyal ilerlemeye ve işe ilişkin geniş bir yaklaşımdır. Böylece, uygun işin birbiriyle bağlantılı dört bileşeni şöyledir: (i) istihdam, (ii) çalışmaya ilişkin temel ilke ve haklar, (iii) sosyal koruma, (iv) temsil ve sosyal diyalog. (Kapar, 2004 : 186-188)

ILO'nun gerek küresel ekonomik ilerlemeden herkesin adil şekilde faydalanması ve yoksulluğun azaltılması noktasında önerdiği uygun iş kavramı, refah düzeyi yüksek ve sosyal demokrasi ile yönetilen İsveç, Norveç, Danimarka, İsviçre, Finlandiya gibi ülkeler açısından neredeyse çözülmüştür. Zira, bu ülkelerde uygun iş açığı azdır (Kapar, 2004: 186-204) İsveç, Danimarka, Norveç ve Finlandiya gibi ülkelerin geliştirdiği sosyal demokrat model, bireyin piyasaya olan bağımlılığını mümkün olduğu kadar en alt seviyeye çekmeyi amaçlayan bir anlayışının ürünüdür; bütün bireyler, sosyal güvenlik sistemine dahil edilerek, piyasanın yoksullatırıcı yada refahı geriletici etkilerinden korunmalıdır (Aydın ve Çakmak, 2017: 1-19).

Karl Marx, çalışan yoksulluğunu kapitalist sistemin işleyişinin kaçınılmaz bir parçası olarak görür. Marx'ın çalışan yoksulluğuna ilişkin yaklaşımının birinci öğesi, çalışanlarının yoksulluğunun sınıf eşitsizliği bağlamında çözümlenmesidir. Böylece, yoksulları "ayrı bir sınıf" olarak ele alan yaklaşımların aksine, "sınıfın bir parçası' olarak ele alır ve yoksulların uğradığı eşitsizliği, toplumsal adaletsizlikle değil, sınıfsal eşitsizliklerle açıklar (Marx, 2015: 54). Çalışan yoksulluğu kavramı, bu bağlmada artı-değere el konulması ve artı-değerin sinai, ticari ve mali sermaye tarafından bölüşülmesi süreci dışlanarak çözülemez. Hızlı ve yüksek ekonomik büyüme dönemlerinde, çalışan yoksulluğu, azalma eğilimi gösterir; ancak işçi sınıfının maddi durumunun iyileşmesi, nispi sosyal durumun kötüleşmesiyle elele gider. Marx'ın çalışan yoksulluğuna yaklaşımının ikinci öğesi, sınıf içi gelir eşitsizlikleridir. Marx'ın çalışan yoksulluğunu üçüncü öğesi ise, kapitalist sermaye birikimi sürecinde yaratılan yedek işgücü ordusunun dinamikleridir. Marx, kapitalist ekonomilerin bir yedek işgücü ordusuna ihtiyaç duyduğunu söyler. Kapitalist sistemin işleyişine paralel olarak, gerektiğinde istihdama çekilen, gerektiğinde de istihdam dışı bırakılabilen yedek işgüçü ordusu, aynı zamanda bir yoksulluar ordusudur. Bu yoksullar ordusu, istihdama dahil olduklarında, çalışan yoksullar olarak gerek ücret düzeyi gerekse çalışma koşulları açısından emek hiyerarşisinin en alt basamaklarında yer alırlar. (Erdoğdu ve Kutlu, 2014 : 66-67).

Çalışan yoksulluk kavramının önemini yitirdiği yada azaldığı döneme baktığımızda, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sonrası Sovyetler Birliği öncülüğünde Merkezi Planlama'ya dayalı sanayileşme politikaların önemini artırdığı, sosyal devlet uygulamalarının genişlediği bir dönem olarak karşımıza çıkar. Tam da bu dönemde çalışan yoksullarla ilgili olarak Rowntree'nin iki araştmasına değinmek uygun olacaktır. Rowntree (1942), 1935'te York kentinde işçi aileleri arasında yaptığı ve Yoksulluk ve İlerleme başlığı ile yayımladığı ikinci saha çalışmasında, 1899'daki araştırmasından bu yana, işçi ailelerinde mutlak yoksulluğun yüzde 50 oranında azaldığını saptamıştır. Aynı zamanda, 1890'larda işçi ailelerinde yoksulluğun temel nedeni ücretlerin düşüklüğü iken, 1930'larda ise yoksulluğun temel nedeni işsizlik olarak belirlenmiştir. 1951 yılında yayımladığı Yoksulluk ve Refah Devleti başlıklı son araştırması ise York kentinde mutlak yoksulluğun işçi aileleri arasında ortadan

kalktığı, yaşlı işçi ailelerinde görülen ve sosyal politikalarla engellenebilecek bir olgu haline geldiğini göstermektedir. (Erdoğdu ve Kutlu, 2014 : 67)

Birinci Dünya Harbi sonrasında yaygınlaşarak, 1970'li yıllara kadar kapitalizme damgasını vuran Fordizm, yalnızca kitlesel üretim değil, kitlesel tüketimi de (toplam talep) teşvik eder. Kitlesel üretim yeni yatırımları mümkün kılarken, yeni yatırımlar emek verimliliğini artırmış, bu da üretilen malların göreli fiyatlarının düşmesi ve bu malların daha geniş yığınlarca tüketilmesi imkanı doğurmuştur. Böylece, fordist üretim sisteminin istikrarlı bir şekilde sürdürülebilmesi için kitlesel tüketime ihtiyaç doğmuş, bu da çalışanların önemini artırmış, sosyal sınıfların zenginlikten pay almasının bir yolu olarak, sosyal refah devleti ortaya çıkmıştır. Bu ekonomik ve sosyal yapının endüstri ilişkileri alanına yansıması ise, demokrasi, sendikal özgürlükler ve sosyal haklar temelinde bir sosyal uzlaşma şeklinde olmuştur. Ancak, bu sosyal uzlaşma 1970'lerin sonlarına doğru yeni bir üretim sistemi olan Post-Fordizm ile bozuldu. Zira, makinelerin devri kapanırken, bilgisayarlar sisteme dahil oluyordu. Böylece, niteliksiz işgücü önemini yitiriyordu. Post-Fordist yada esnek üretim sistemine uygun neo-liberal politikalar, sosyal refah devletini alt-üst etmek üzere sisteme dahil oluyordu. Böylelikle, çalışan yoksulluğu kavramı 1990'lardan sonra yeniden patlak verdi. Yeni bir Uluslararası işbölümü hayata geçti; sanayi üretiminin emek yoğun bölümü, merkez ülkelerden emeğin göreceli olarak ucuz ve örgütsüz olduğu çevre ülkelere kaydı. Üretim sisteminde ve üretim organizasyonundaki esneklik, esnek çalışma biçimleri ile bütünlendi. Geniş bir işçi kitlesinin daha küçük üretim birimlerinde, taşeron işletmelerde, fason üretimde, evde, düşük ücretli ve düzensiz çalışma koşullarında istimdam edilmeleri, işgücünün düzenli istikrarlı işlerde çalışanlarla, düzensiz, istikrarsız işlerde çalışanlar arasında parçalanmasını sağladı. Sendikaların üye sayıları azaldı; toplumsal ve siyasal etkileri zayıfladı. Sosyal güvenlik, sosyal yardım ve sosyal hizmet sistemlerinin yeniden yapılandırlamsı yoluna gidildi. Borç yükü altında ezilen gelişmekte olan ülkeler, IMF ve Dünya Bankası'nın istikrar ve yapısal uyum programları dayatmaları ile karşı karşıya kaldılar. Finansal liberalizasyon ile 'Gazino kapitalizmi' denen süreç, sermaye piyasalarının artmasına, üretimden, paradan para kazanmaya doğru spekülatif kazançların büyümesi ile ülkeler arasında derin uçurumlara sebebiyet verdi (Erdoğdu ve Kutlu, 2014: 63-114).

Esnek uzmanlaşma sistemi, çalışanları "nitelikli" ve "niteliksiz" işgücü olarak keskin bir şekilde ayırmış ve özellikle niteliksiz işgücü bundan son derece olumsuz etkilenmiştir. Zira, esneklik, işgörenlerin cinsiyet ve nitelik düzeyine dayanan ayrımcılığın sömürülmesine zemin hazırlamıştır. Esnek üretminin işsizliği azaltacağı ve büyümeyi sağlayacağı iddiası bir yana, dünya ekonomileri sürdürülebilir bir büyüme içine giremedikleri gibi yeni ve kalıcı istihdam şekilleride ortaya çıkarılamamaktadır. Tüm dünyada işsizlik oranlarının arttığı bir dönemde ILO'nun "insana yakışır iş" yada "uygun iş" yaklaşımı ancak sosyal demokrasinin yerleştiği, nüfus artış hızının düşük seyrettiği ve katı göç politikalarının uygulandığı ülkelerde mümkün görünüyor (Memduhoğlu, 2007 : 7-8).

Post-Fordizm üretim sistemi dünyaya yeni ve çözülmesi zor bir kavram getirmiştir. Alt işverenlik yada taşeron çalışma denilen bu yeni çalışma biçimi, yeni toplumsal sancılara gebedir.

Nitekim, taşeronlaştırma iş güvencesini yok ediyor, ücretleri baskı altına alıyor, sendikal hareketleri zayıflatıyor. Çalışanların işyeri ile ilişkilerini patronal bir anlayışa dayandırıyor ve endüstriyel ilişkilerde bir gerileme ifade ediyor. Aynı zamanda bir ekonomide, işsizlik düzeyi yüksek ve kayıt dışılık yaygın ise taşeronlaştırma daha yoğun bir sömürü yaratıyor (Atılgan, 2013: 85-117).

3.5.2. "Uygun İş" Kavramının Gerçekleşmesinde Bir Engel Olarak Görünmeyen İşçiler

Çeşitli sebep ve biçimlere bağlı olarak, yaşadıkları yeri değiştiren insanlar, Uluslararası belgelerin ve kurumların tanımlamasına göre mülteci, sığınmacı ve göçmen gibi isimler almaktadır. Kimlerin mülteci sayılacağı 1951 sayılı Mültecilerin Hukuku Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesinde belirtilmiştir. Buna göre mülteci, "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasanıdan yararlanamayan yada söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve butür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs'lardır. Sığınmacı ise, aynı şekilde

1951 tarihli Cenevre sözleşmesinde belirtilen nedenlerle ülkelerini terketmek durumunda kalanları tanımlar ancak bu kimselere henüz mültecilik statüsü verilmemiştir. Göçmen kavramı ise, genellikle ekonomik ve içinde bulunduğu koşullardan yana memnun olmayan ve ülkesini gönüllü biçimde terk eden ve başka bir ülkeye yasal yada yasal olmayan yollardan giren kimselere denir. Mültecilik ve göçmenlik arasında neden, amaç ve araç gibi konularda farklılıklar ile birlikte göçmenler genellikle daha uygun araçlarla yer değiştirirken, mülteciler ani kararla daha zor şartlarda ve araçlarla yer değiştirirler. Göçmenler, mültecilik hakkı ve statüsünden yararlanamazlar. Ancak, daha iyi şartlar için yer değiştiren göçmenler, ülkesini gönüllü terk eder ve mal varlıklarını mülteciler gibi geride bırakmazlar. (Demirhan ve Aslan, 2015: 26).

Özellikle 1960'lı yıllarda ilk kez Türkiye'den çalışma amacıyla batı ülkelerine (Almanya, vb) göç yaşanmıştır. 1980'li yıllarda ise, Türkiye'ye sınırı olan ülkelerde yaşanan ekonomik, siyasi sorunlar ve rejim değişiklikleri nedeniyle meydana gelen iç karışıklar (Bulgaristan, vb) ilk kez Türk ve Müslüman olmayanlardan Türkiye'ye göç gerçekleşmesine neden olmuştur. Türkiye bu dönemde, özellikle, ülkeye yönelik göçü küresel bazı kuruluşların çıkardığı bir kısım metinleri esas alarak yönetmiş ve politika geliştirmeye çalışmıştır.

Burada üzerinde durulması gereken konu göç olgusunun , göç alan ülkenin işgücü piyasasını nasıl etkilediği yönündedir. Zira, göçmenler, ülke sakinlerinin çalışmayı tercih etmediği işlerde daha ucuzu ve kötü koşullarda çalışarak işgücü piyasalarına, ucuz ve kayıt dışı istihdam noktasında katkı sağlarlar. Bu durum kitle üretim sisteminin (fordist üretim sistemi, sanayi 2.0) geçerli olduğu dönemlerde büyük bir sorun değilken, postfordist üretim sisteminin yaygınlaştığı 1990'lı yıllar ve sonrasında işsizliğin artaması ile birlikte bir reaksiyona neden olmuştur. Özellikle, günümüzde, batılı ülkelerde aşırı sağ gruplar tarafından yapılan eylemler, Avrupa'da göçmen politikaları etkilemektedir (Erat, 2017: 137-156).

Dünya piyasalarına dönük üretim yapan Denizli imalat sanayii, küresel rekabet gücünü artırabilmek üzere ihtiyaç duyduğu ucuz işgücünü uzun yıllar boyunca iç göç yoluyla karşılamıştır. Hernekadar, Denizli'de kablo, enerji ve makine gibi sektörlerde

yüksek katma değerli üretim yapan büyük firmlar mevcut olsada, kentteki egemen sanayileşme stratejisi, çok uluslu şirketler için düşük katma değerli ürünlerin ucuz işgücü ile üretimine dayanmaktadır. Böylece kurulan fason ilişki ağları ile kentin çöküntü alanlarında düşük teknoloji kullanımıyla üretim yapan çok sayıda merdiven altı atölye ve kayda değer bir ev eksenli üretim sistemi oluşmuştur.

2010 yılından itibaren kette İranlı ve Afgan sığınmacıların, 2012 yılından sonraysa Suriyeli sığınmacıların artışı ile özelikle fason tekstil atölyeleri ile, çalışma koşullarının son derece ağır ve ücretlerin düşük olduğu mermer fabrikalarında yaygın biçimde Uluslararası göçmenler kayıtdışı biçimde çalıştırılmaya başlanmıştır. Uluslararası göçmen istihdamı hızla inşaat ve hizmetler sektöründe de yaygınlık kazanmıştır. Çoğunluğu işgücü piyasasının en alt katmanında konumlanan göçmenler günümüzde Denizli yedek işgücü ordusunun önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu durum endüstri ilişkileri ve emek yönetimini olumsuz bir şekilde etkilemiş ve yüzde 5.26 sendikalaşma oranı ile Denizli Türkiye'de sonuncu sırada yer almıştır. Aynı zamanda ucuz emek akınından dolayı kendilerini işsiz kalma tehdidi altında hisseden, kentlerindeki suç oranlarının, fuhuş, konut ve tüketim malı fiyatlarının artışlarından Suriyelileri sorumlu tutan yerli halkın bu konudaki rahatsızlığı kimi zaman protesto ve saldırılarla, kimi zaman ise kavgalara yol açmıştır.(Akbaş ve Ulutaş, 2018)

1990'lı yıllardan beri yapılan göç çalışmaları, göçün "ulusötesi" boyutunu ve oluşturduğu sosyal ağlar noktasında çarpıcı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Böylece, farklı ülkelerde yaşayıp aynı kökenden gelen kişiler arasında örülmüş Uluslararası ağlarla, malların, sermayenin ve bilginin dünya ölçeğinde dolaştığı anlaşıldı. Zira, bu ağlar, güç sürecinin organizasyonu açısından önem arz eder, şöyleki, göçmenler için iş bulmak, barınmak, mal ve hizmete erişmek ve psikolojik destek bu ağlarla sürdürülebilir kılınmaktadır. Ulusötesi ağ oluşumu, hem akrabalığa veya hemşehrililiğe bağlı ilişkilerin göç kararlarındaki etkisini açığa çıkartırken, aynı kökenden gelen göçmenlerin aynı mahallelerde yoğunlaşması ve işgücü piyasasında "etnik niş" oluşturmasında etkilidir (Akbaş ve Ulutaş, 2018: 167-192).

Dünya Bankası uzmanlarının gözlemlerine göre, göçmenler, 17 yıldan sonra ülkelerine dönme eğilimi göstermektedirler-esasen bu, ekonomik gerekçelerle göç

etmiş insanalara özgüdür. Milli Eğitim Bakanlığı'nın yaptığı araştırmaya göre, göçmenlerin yüzde 75'i Suriye'ye dönmek istememektedir; ancak yine bu yüzde 75, Türkiye'de de kalmak istememekte, ABD, Kanada ve Avrupa'ya göç etek istemektedir. İltica ve Göç Araştırma Merkezi'nin gözlemlerine göre ise 5 yıldan sonra mülteciler, ülkelerine dönme eğiliminden uzaklaşmaktadır; üstelik Suriyeli göçmenlerin rejim muhalifi olduğu da dikkate alınırsa, kendileri ve aileleri için ekonomik bir gelecek görmezlerse geri dönmeleri pek mümkün görünmemektedir (Terzi, 2018: 203-234).

3.5.3. 1475 Sayılı İş Kanunu'ndan 4857 Sayılı İş Kanunu'na Geçişte Post-Fordizm Etkisi ve Alt İşverenlik Uygulaması

Kamu hizmetlerinin sunumunda, devlet memuru ve kamu işçisini çalıştırma biçimindeki geleneksel kamu hizmeti anlayışı, postfordizmin (esnek üretim rejimi) devreye girmesiyle önemli bir dönüşüm yaşadı. Bu durumun bir boyutu, atipik ve esnek istihdam modellerinin güncel hayata ve iş yasalarına girmesi iken, diğer boyutu ise, daha önce kamu görevlileri eliyle sunulan hizmetlerin, işi ihale ile alan özel işletmelere yaptırılmasıdır (Saklı, 2013: 107-131).

Alt işverenlik (subcontracting), kapitalist üretimin bir örgütleme modelidir ve tarihsel geçmişi çok eskilere dayanır. Alt işverenlik, 20.yüzyıl boyunca aralıklı olsada sürekli var oldu. Neo-Liberalizmle, alt işverenliği yaratan koşullar yeniden yaratıldı. Zira, büyük sermayenin serbestlik kazanması bunda etkili oldu. Büyük fabrikalar ortadan kalktı ve küçük atölyeler kadar alt işverenlik de bir üretim biçimi oldu. Aynı zamanda, 1950'li yıllarda büyük fabrikaları ve ekonomik kalkınmayı destekleyen Dünya Bankası, günümüzde, küçük çaplı ve sosyal sorunların yoğunlaştığı yerlerdeki yerel üretimi desteklemektedir (Şen, 2006: 71-98).

Türkiye'de taşeron ilişkisi daha eskiye dayansada, endüstride taşeron uygulamalarının yaygınlaşması 1980'li yıllardan sonra olmuştur. Taşeronlaşmanın temel nedeni, işgücü maliyetlerinin düşürülmesi, -ucuz işçilik- ve bu yolla rekabet şansı yaratılmasıdır. Buna bağlı olarak taşeronlaşma, sendika ve toplu pazarlık hukuku alanında doğrudan işçilerin hak ve özgürlüklerinin ortadan kaldırılması amacına yönelmiş, etkili bir sendikasızlaştırma aracı olarak kullanılmış ve kullanılmaktadır.

Taşeron ilişkisinin olağanüstü boyutlarda yaygınlaşması, emek pisasının parçalanmasına, sendika hakkının, toplu pazarlık hakkının kullanılamaz duruma gelmesine neden olmuştur.

Taşeron uygulamaları, kayıtdışı istihdamın, endüstri ilişkilerinde yeni bir kültürün hızla yaygınlaşmasının da önemli nedenlerinden biridir. Öte yandan bazı işlerin taşerona verilmesi suretiyle, yapay biçimde işyeri ölçeğinin küçültülmesi, işçi sayısının azaltılması mümkün olabilmektedir. Bu yolla taşeronlaşma, işyeri ölçeğine bağlı bir dizi yükümlülüğün ortadan kaldırılmasının bir aracı olarak da kullanılmış ve kullanılmaktadır.

Burada 'Taşeron iş ilişkisi' bakımından iki iş kanunu karşılaştırılmaya çalışılacaktır. 1475 sayılı İş Kanunu'nda "diğer işveren" olarak düzenlenen taşeron konusu, bilhassa 1980'li yıllardan sonra, "taşeron", "tali işveren", "alt ısmarlanan", "alt işveren", "alt işletici" gibi kavramlar ile tanımlanmaya bağladığını görüyoruz. 4857 sayılı İş Kununu'nda ise, taşeron ilişkisi "asıl işveren-alt işveren" kavramıyla düzenleniyor.

4857 sayılı İş Kanunu 2.maddede "asıl işveren-alt işveren ilişkisi" tanımlanmaktadır. Buna göre; "Bir işverenden, işyerinde yürüttüğü mal veya hizmet üretimine ilişkin yardımcı işlerinde veya asıl işin bir bölümünde işletmenin ve işin gereği ile teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektiren işlerde iş alan ve bu iş için görevlendirdiği işçilerini sadece bu işyerinde aldığı işte çalıştıran diğer işveren ile iş aldığı işveren arasında kurulan ilişkiye asıl işvren-alt işvern ilişkisi denir." Maddede "asıl işveren-alt işveren" ilişkisinin unsurlarında, 1475 sayılı İş Kanunu'nda yer alan esasların genel olarak korunduğu görülmektedir (Şafak, 2004: 113-132). Ancak, 1475 sayılı İş Kanunu'nda yer alan "Bir işverenden belirli bir işin bir bölümünde veya ekletilerinde iş alan…" ifadesi değişmiş oldu. Böylece 1475 sayılı İş Hukukunda yer alan "eklentiler" kavramı, yerini yeni kanunda "yardımcı işler" kavramına bıraktı. 4857 sayılı kanundaki tanımda yer alan"İşletmenin ve işin gereği ile teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektiren işlerde" şeklindeki ifade Türkçe yazım kurallarından oldukça uzak bir ifade getirerek yeni tartışma alanları yaratmıştır. Bu tanım değişikliği ile yardımcı işlerin sınırsız ve koşulsuz bir şekilde alt işverene verilmesi sağlanmış

oldu. Asıl işin bir bölümünün alt işvrene verilmesinde bazı ölçütler aranırken, yardımcı işlerin bu ölçütlerin dışında tutulması ilginçtir. Asıl bir işin bölümü ile yardımcı işler arasında böyle bir ayırım yapmak, bu işlerde çalışan işçiler arasında da ayrım yapmayı gerektirir. Asıl işin bir bölümündeki, alt işveren işçisi olarak çalışanlar, "işletmenin ve işin gereği ile teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektirme" koşulunun aranmasıyla belirli bir güvenceye kavuşturulurken, yardımcı işlerde alt işveren işçisi olarak çalışanları bu güvenceden yoksun bırakmak, üzerinde tekrar düşünülmesi gereken bir konu olarak günümüzde de karşımıza çıkmaktadır (Şen, 2006: 71-98).

DİSK'e göre 2003 yılında yürürlükten kaldırılan 1475 sayılı İş Kanunu yerine getirilen 4857 sayılı İş Kanunu ile "bireysel çalışma ilişkileri esneklik temelinde yeniden yapılandırılmıştır". Çalışma ilişkilerinde bir anlayış değişikliğine gidilmektedir. 1475 sayılı yasanın sistematiğine bağlı kalınarak, çalışma biçimleri, sözleşme türleri, iş bulma hizmetlerinin özelleştirilmesi gibi konularda var olan esneklik biçimlerine meşruiyet kazandırma, uygulamada yaygınlaşan kuralsız çalışma biçimlerini yasallaştırma istenmektedir.

Küreselleşmenin emek üzerindeki etkileri konusunda Dünya Bankası'nın 1995 yılında yayınladığı "Bütünleşen Dünyada İşçiler" (Workers in an Integrating World) adlı raporu dikkat çekicidir. Raporda, "Küreselleşme kaçınılmazdır: Günümüzde, Joe'nun, Maria'nın ve Xiao Zhin'in çıkarları hiç olmadığı kadar birbirine bağlıdır," denmektedir. Bunun yanında Dünya Bankası, artan Uluslararası rekabet ile sermayenin serbest dolaşımının sadece ücretleri düşürmekle kalmayıp, iktisadi harita üzerindeki bazı ulusları ve bölgeleri toptan sileceğini de kabul etmektedir. Banka, "küreselleşme yeni fırsatlar sunar, fakat aynı zamanda bazı riskleri de çoğaltır" sözleriyle aslında devletlere önemli bir mesaj da vermektedir (Tartanoğlu, 2007: 1-165).

Sendikaların doğup güç kazanmasıyla, işçiler toplu iş sözleşmesi yapma hakkını elde ettiler ve çalışma koşullarının belirlenmesinde söz sahibi oldular. Toplu iş sözleşmeleri, ekonomik, sosyal ve hukuki yönden önemli bir kurumdur. Anayasamızın 53.maddesi, işçi ve işverenlerin, karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarını ve çalışma şartlarını düzenlemek amacıyla toplu iş sözleşmesi yapma hıkkanı sahip

oldukları belirtmektedir. Bu amaçla 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunun 2.maddesine göre, toplu iş sözleşmeleri, hizmet akdinin yapılması, muhtevası ve sona ermesi ile ilgili hususları düzenlemek üzere işçi sendikaları ile işveren sendikası veya sendika üyesi olmayan işverenler arısında yapılacaktır. Toplu iş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanununun yararlanmaya ilişkin 9.maddesi, toplu iş sözleşmesinden esas itibariyle taraf işçi sendikasına üye olan işçiler yararlanır. Taraf sendikaya üye olmayan işçilerin sözleşmeden yararlanmaları, dayanışma aidatı ödemelerine veya taraf sendikanın muvafakatına bağlıdır. Sözleşmenin uygulama alanı, yetki belgesinde gösterilen işyerleri ve buranın işverenine hizmet akdi ile bağlı olan işçiler ile sınırlıdır. Bu nedenle alt işveren işçileri, sözleşmenin kişiler açısından uygulama alanı dışında kalmaktadır. Aynı zamanda, tarafların toplu iş sözleşmesine koyacakları bir hükümle, sözleşmenin asıl işverenle alt işveren arasındaki hizmet akdi ilişkisine de uygulanacağını kararlaştıramazlar (Canbolat, 2002: 1-39).

1980'li yıllardan sonra, alt işverenlere iş verilme oranlarında gözlenen sayısal artışlar sonucu, işçilerin bireysel ve kollektif haklarının sınırlandırılması ve kullanılamaz hale getirilmesinin yaygın örnekleri yargıya intikal etmiştir. Yargıtay, önceki dönemlerde yaptığı tespitlerde asıl işveren-alt işveren ilişkilerinde muvazaalı işlemlerin belirli ölçütlerde ortaya konulması için çaba göstermiş ve hukuki sonuçlarına ilişkin önemli içtihatlar oluşturmuştur. Bu doğrultuda 4857 sayılı İş Kanunu'nda Yüksek Mahkemenin görüşleri de dikkate alınarak ve sınırlayıcı hükümler getirilmiştir. Son dönemde ise uygulamada yaşanan pek çok sorun alt işverenlikle ilgili tartışmaları alevlendirmiş ve 10.09.2014 tarih 6552 sayılı (Torba Yasa) Kanun ile alt işverenlik mevzuatında önemli değişiklikler olmuştur. Bunlar; (i) Muvazaa iddiasına itiraz süreleri, (ii) ücret ödemenin kontrolü, (iii) yıllık ücretli izin kullanımının kontrolü. Bu üç madde kamu ve özel sektör ayırımı yapılmaksızın tüm asıl işveren-alt işveren ilişkilerinde uygulanacakken, 6552 sayılı Yasa kamuda faaliyet gösteren alt işverenler ve bunların işçilerin kıdem tazminatlarını güvenceye almış ve tazminatlardan kamu (asıl) işverenlerin sorumlu tutmuştur. Yine 6552 sayılı Kanun ile kamuda faaliyet gösteren alt işverenin yetkilendirmesi üzerine toplu pazarlık sürecine kamu işveren sendikasının katılması düzenlenmiştir. Böylece, 6552 sayılı Yasa, kamuda faaliyet gösteren alt işveren işçilerini korumaya yönelik önemli hükümler

getirmiş ve kamuda çalışan taşeron işçiyi, "işçiyi koruma" ilkesi çerçevesinde değerlendirmiştir (Aydın, 2015: 9-31).

3.6. TÜRKİYE'DE FORDİST SİSTEMDEN POSTFORDİST SİSTEME GEÇİŞTE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE SENDİKACILIK

Çalışma, en temel haklardan biridir. Çalışma hakkı hem evrensel insan hakları metinlerinde hem de ulusal anayasalarda düzenlenmiştir. Evrensel temel haklardan olan çalışma hakkı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında 1961 Anayasasası ile birlikte düzenlenmiştir. 1961 Anayasasında olduğu gibi çalışma hakkı 1982 Anayasasının sosyal haklar bölümünde açıkça düzenlenmiştir. Sosyal haklar insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları sağlayan haklardır. Anayasamızın 2.maddesinde yer alan Cumhuriyetin niteliklerinden biri de sosyal devlet ilkesidir. Sosyal devlet ilkesi, devletin sosyal adalet ve barışı sağlamak üzere sosyal ve ekonomik hayata müdahalesini meşru kılan bir anlayışın ürünüdür. (Sunal,2011)

Anayasamızın çalışma ile ilgili hükümler bölümünde çalışma hakkına bağlı dinlenme (izin) hakkı (Madde 50), sendika kurma, üye olma, üyelikten çekilmeye dair sendikal haklar (Madde 51), Sendikal faaliyetleri belirten ayrı bir hüküm ise 1995 yılı Anayasa değişiklikleri ile yürürlükten kaldırılmıştır. Toplu iş sözleşmesi ve grev hakkı ayrı bir başlık olarak farklı maddelerde (Madde 53-54) düzenlensede çalışma hakkı ile ilgilidir. Bunun yanısıra, Anayasada bir hak olarak açıkça belirtilmesede emeğin karşılığı olarak ücret hakkı ve devletin adil ücret sağlama ödevinden bahsedilmiştir (Madde 55) (Erken, 2013: 66-84). Yasal düzenlemeler ile çalışmanın bir hak olarak kabul edilmesi ile devlete çalışma hakkı konusunda "çalışma olanaklarının sağlanması, çalışanlar için koruyucu ve geliştirici düzenlemeler yapılması gibi" birçok görev yüklemiştir. Böylelikle, çalışma hakkı, bir sosyal politika kaynağı hatta nüvesi olarak karşımıza çıkar. Çalışma hakkı, devlete aşağıda verilen sosyal sorumlulukları yüklemektedir. Bunlar:

- Yeterli istihdam olanaklarının yaratılması
- İşgücüne, eğitim ve nitelik kazandırılması
- İş yaşamında, iş güvencesi sağlanması
- İş yaşamında belirli bir gelir güvencesi sağlanması

- İşçi sağlığı ve iş güvenliği koşullarının iyileştirilmesi
- Ücretlilere örgütlenme hakkının kazandırılması
- İşsizlik karşısında sosyal koruma sağlanması
- İşgücünün sosyal risklere karşı korunması (Bedik, 2004: 38-60)

Gorz'a göre, ekonomik ve sosyal alanda meydana gelen gelişmeler, çalışma kavramın, daha da daralmasına neden olacak, bunun sonucu olarak, büyük ihtimalle çalışmanın olmadığı bir toplum tipine yani "çalışmasız bir topluma" dönüşüm yaşanacaktır. Böylece, post endüstriyel toplumda nüfusun çok az bir kesiminin çalışacağını ve teknoloji sayesinde şimdiki insanların ürettikleri mal ve hizmeti çok az sayıda çalışanın üreteceği iddiasında bulunacaktır.

Türkiye'de 1960 öncesi çalışma hayatına ve sendikal yapılanmaya baktığımızda, sendikaların devletin gözetimi ve konrolü altında tutulmak istendiği, siyasi otoritenin kendi dünya görüşü çerçevesinde bir sendikal yapılanmayı öngördüğü şeklinde bir algı belirir. Ancak, Makal (2003)'a göre, tüm sınırlılıklarına karşın, tek parti döneminden çok partili döneme geçiş; otoriter çizginin daha yumuşak ve ince tutulması sonucunu doğururken, bireysel hakların gelişimine de katkıda bulunmuştur (Tartanoğlu, 2007: 1-165).

1946 yılında çok partili hayata geçilmesiyle birlikte, bu değişim çalışma hayatını da etkiler. Çalışma Bakanlığı kurulur, Mayıs 1946'da Cemiyetler Kanunu'ndaki sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağı kaldırılır; böylece işçi sınıfı da sendikalar içerisinde örgütlenmeye başlar ve bu dönemde sendikalar hızla örgütlenir. 1946 sendikacılığının dikkat çeken yanlarından birisi "örgütlenen bölge ve işkollarının eskiden beri sosyalist partilerin faaliyet gösterdiği alanlar olmasıdır." "1946 sendikacılığı" olarak anılan bu dönemde kurulan sendikalar, mevcut siyasal iktidardan bağımsız olarak kurulurken; özellikle II. Dünya Savaşı sürecince uygulanan ekonomi politikalarına karşı bir tepki niteliğindedir ve yaşanan zorlu koşullarında etkisiyle, sendikal hareket işçiler arasında hızla yayılır (Hacısalihoğlu, 2008: 1-125).

1940 yılında çıkarılan Milli Koruma Kanunu, çalışma hayatına ilişkin bir dizi düzenleme getirmiştir. Cumhuriyet tarihinde devletin emek sürecine en doğrudan

müdahalesi olma özelliği taşıyan bu kanun: Ücretli iş mükellefiyeti (madde 9), işyerini habersiz terk etme yasağı (madde 10), gerekli hallerde üç saate kadar günlük fazla mesai zorunluluğu (madde 19), çocuk ve kadın çalıştırmaya ilişkin iş yasası hükümlerini uygulamama izni gibi maddeler içermektedir. Çok sayıda işçinin askere alındığı, ciddi bir işgücü açığının olduğu bir sırada uygulamaya konan bu kararın işçiler için ne kadar ağır bir iş yükü olduğu tahmin edilebilir (Koçak, 2012: 15-48). 1946 Cemiyetler Kanunu ile, sosyalist partilere bağlı sendikaların hızla örgütlenmesi sebebiyle, sendikal hareketi denetim altına almak amacıyla hükümet tarafından İşçi ve İşveren Meslek Dernekleri ve Dernek Birlikleri kanun tasarısı hazırlanır. Bu tasarıya göre, işçi ve işveren derneklerinin siyaset ve siyasi propaganda ve yayın faaliyetleri içerisinde bulunmaları ve siyasi teşekkül faaliyetlerine vasıta olmaları yasaktır. Bu tasarıya tepkiler beraberinde, 1946 Aralığında sıkıyönetim komutanlığı tarafından sosyalist sendikalar kapatılır. Ardından 20 Şubat 1947'de 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun Tasarısı kabul edilir. Bu kanunla sendika kurma hakkı tekrar serbest kalsada, sendikaların grev yapmaları, gerve teşvik etmeleri ve greve teşebbüs etmeleri yasaklanır (Hacısalihoğlu, 2008: 1-125).

20 Şubat 1947 tarihli 5018 sayalı kanun sonrası, ilk işçi sendikası, 20 Haziran 1947 yılında, 'Paşabahçe Şişe ve Cam Sanayi İşçileri Sendikası' adıyla kurulmuştur. Böylelikle, Paşabahçe Fabrikası ilk sendika kurulan ve ilk defa sosyal sigorta uygulaması başlatılan işyeri olmuştur (Akıncılar, 2013: 1-130).

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonrasında sendikacılığın gelişim yollarını tıkayan önemli bazı engeller kaldırılmış, işçi hakları ile ilgili fikirlerin serbestçe savunulduğu ve tartışıldığı bir dönem başlamıştır. 1963 yılında yasalaşan iki önemli kanun; 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve Türk işçisine ilk defa grevli toplu pazarlık hakkını veren 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu sendikal harekete yeni bir yön çizmiştir. Bu dönemde çalışma yaşamında olumlu adımlar atılmasının nedeni de 1961 Anayasası'dır. Böylelikle, 1961-1980 döneminde, sendikalar yeni haklar ve çıkarlar elde etmede ağırlıkla toplu iş sözleşmelerini kullanmışlardır. Bu dönemde milli gelir artmış, sendikalaşma açısından büyük önem taşıyan kamu işletmeleri kurulmuştur. Çok sayıda işçinin bir arada çalıştığı büyük

işletmelerin kurulması, işçilik bilincinin ve sendikalarda örgütlenme ihtiyacının hızla gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur (Yaşar, 2017; Tartanoğlu, 2007: 1-165).

1960-1980 dönemi Türkiye tarihi açısından hem toplumsal sınıflar ve kesimlerin belirginleşmesi, hem de örgütlenme ve mücadelerin radikalleşmesi anlamında farklı bir tarihi ifdae etmektedir. Emek-sermaye kurumsal yapısı açısından 1960-1980 dönemi, işçi ve emekçi sınıfların "gerçek" anlamda toplumsal arenaya çıktığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. 1970'lerin başında ise, yaygınlaşan işçi-emekçi sınıflar ile gençlik ve siyasal solun yükselmesi ile oluşan toplumsal muhalefet, siyasal rejim ve sermaye kesimi açısından bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır. 1970'lerin ikinci yarısından itibaren emek sermaye dengesi ve beraberinde güç ilişkileri değişmiştir. Yani, kapitalist sınıf karşısında işçi sınıfının kazanımlarının artması, ülkede sosyal demokrasi ve sol hareketin yükselmesi, bu güç dengesinin bozulmasındaki unsurlar arasındadır. Böylelikle, 1970'lerin ikinci yarısından itibaren Türkiye'de toplumsal ve siyasal istikrar bozulmuş, "kaos ve istikrarsızlık" kalıcı bir nitelik haline gelmiştir. 1960-1980 döneminde yapılan üç askeri darbenin sermaye birikimi için gerekli toplumsal ve siyasal istikrarın sağlanmasında temel bir rol oynadığı, bilhassa sanayi sermayesi açısından belirli ölçüde desteklenmesi ile genelleşmiştir. 1980-2001 yılları arasında emek-sermaye arasındaki kurumsal yapı bir önceki döneme göre farklı bir seyir izlemiştir. Öyleki 1980'lerin sonuna kadar sendikalar ve işçi sınıfı hareketi sert biçimde bastırılmış, çalışma yaşamını kısıtlayıcı bir dönem yaşanmıştır. Nitekim, işçi sınıfı baskı altına alınarak, sermayenin taleplerine göre çalışma ilişkileri tek taraflı yeniden yapılandırılmıştır (Akyol, 2009: 1-346).

1980 öncesi ithal mallarının yurt içinde üretimini destekleyen ithal ikameci sanayileşme politikası terkedilerek, eski Dünya Bankası Başkanı Joseph Stilingz'e göre henüz rekabete hazır olmayan az gelişmiş ülkelerin sanayileri 1980 sonrası Uluslararası pazarlara açıldı. Böylece, planlamanın yerini özelleştirme, merkeziyetçiliğin yerini ademi-merkeziyetçilik, sosyal devletin yerini düzenleyici devlet, kalkınmanın yerini yoksulluğu azaltma, tam istihdamın yerini kayıtdışı istihdam alıyordu. Devletin istihdam yaratma ve kamuya müdahale etme yönündeki tüm rollerinin azaltıldığı bu yeni sistemde Türkiye, devlet eliyle sanayileşmenin tarihi aktörleri olan Sümerbank ve Etibank'ı, kurdukları tüm fabrikaları özelleştiriyordu.

Gelecek nesillerin korumasız ve yalnız, insan haklarından mahrum bırakabilecek bir dönem başlıyordu.

Zira, devlet eliyle sanayileşmeyi gerçekleştirmek üzere kurulan, Sümerbank ve Etibank, aynı zamanda birer sosyal politika uygulayıcıları da olmuştu. Örneğin, Sümerbank'ta 1944'te uygulanmaya başlayan işçilere ücretli izin uygulaması ve evli işçilerin aileriyle barınmaları için lojman olanakları söz konusu iken, özel sermaye ile kurulan İşbankası'nın Paşabahçe Cam Fabrikası'nda ise ücretli izin uygulaması 1953 yılında başlamıştır. Nitekim, özel sermaye kuruluşu olarak Şişe Cam; milli niteliğiyle, piyasada ve kamuoyunda yarı kamusal bir kimlik kazanmış görünse de uygulamada ise kârlılık prensibi önplana çıkmıştır. Bu da Türkiye'de ve dünyada sosyal politika uygulamalarının, ancak sanayileşmiş, kamuyu regüle eden güçlü bir devlet ile mümkün kılınabileceğini gösterir (Koçak, 2012: 15-48).

3.6.1. Türkiye'de Esnek Üretim ve Kayıt Dışı Çalışma ve Sendikalar

Gorz, istihdam edilemeyen ve gereksinim dışında kalan bir nüfusun, esasen toplumun kendisine hizmet edecek bireyleri üretmekte aciz kaldığını, daralıp küçüldüğünü ve giderek yok olduğunu ifade eder, demektedir.

Neoliberal politikalar eşliğinde ekonomik yeniden yapılanma sürecinde, istihdamın yapısı, imalat sanayi gibi yüksek ortalama ücret ödeyen sektörden hizmetler gibi çoğunlukla düşük ücret yapısına sahip sektörlere yönelmiş, formel istihdamın daralmasına neden olmuştur. Böylece, işgücü piyası hızla enformelleşmiş, kayıt dışı çalışma artmıştır. Düşük ücretli, güvencesiz ve düzensiz çalışma biçimi olan kayıt dışı çalışma ise "çalışan yoksulluğu"na yol açmıştır.

Aralık 2017 döneminde herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 0.6 puan artarak %33.3 olarak gerçekleşti. Tarım dışı sektörde kayıt dışı çalışanların oranı ise bir önceki yılın aynı dönemine göre 0.4 puan artarak %22.1 oldu (Bloomberg, 15.03.2018). Türkiye'de kayıtdışı çalışma oranı neoliberal politikalarla birlikte hızla artmaktadır. Türkiye'de kayıtdışı ekonomi ve kayıtdışı istihdam, 1980'li yılların sonlarından itibaren hızla artmıştır. 2006 yılında kayıtdışı çalışanlar, istihdamdaki nüfusun %50,5'ine

yükselmiştir. Kayıtdışı kesimin önemli bir kısmı asgari ücretin altında bir gelir elde etmektedir. Yaygın işsizlik ve kayıtdışı çalışma, sendikaların gücünü zayıflatmıştır; bu durum istihdam güvencesini ve ücret düzeylerini olumsuz etkilemektedir. Bu koşullarda kayıtlı istihdamdaki çalışanların çalışma koşulları da giderek kötüleşecektir. (Boztepe, 2015 : 82).

Taşeronlaşma, etkisini en fazla iş güvencesinin azalması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan çalışma standartlarının gerilemesinde göstermektedir. 1946'dan 2006 yılına kadar "iş kazaları" sonucu ölen işçi sayısı 55 bin, sakat kalanlar sayısı ise 145 bindir. 60 yılın ortalması yılda 900 işçi ölümüdür. Son 25 yılda ise 30 bin işçi hayatını kaybetmiş, işçi ölümleri isi yıllık ortalama 1200'e çıkmıştır. İş sağlığı ve güvenliği mevzuatı ve koruyucu teknik imkanlar gelişmiş olmasına rağmen işçi ölümlerinin artışındaki temel neden taşeronlaşmadır.

Türkiye'de 2000 yıllarda Dünya Bankası öncülüğünde uygulanan tarım reformu, tarımsal üretimin tasfiyesi ile yoksulluğun kırsal kesimden kentlere akışına neden olmuştur. İşsiz olmak kadar, kayıtdışı istihdamda olmak da kente göç enedenlerin nitelik ve becerilerini kullanmalarını, mesleki bir formasyon kazanmalarını, bu formasyonu geliştirmelirini engellemektedir. Geçici, düşük ücretli, niteliksiz işlerde, uzun saatler ve kayıtdışı çalışmak emekçi kitlelerin beceri ve yeteneklerini ile birlikte özüvenlerini de zayıflatmakta, maddi anlamda olduğu kadar, sosyal ve kültürel anlamda da toplumsal dışlanmalarına ve yoksullaşmalarına yol açmaktadır.

Dünya Bankası'nın 2006 yılında yaptığı öneriyle Türkiye'de emek piyasasının esnekleştirilmesi hız kazanmıştır. Kidem tazminatındaki yüksek oranın ve geçici çalışma yada kısmi çalışma üzerindeki yasal kısıtlamaların, istihdam artışı üzerinde olumsuz etki yapıtığını söyleyen Dünya Bankası'nın görüşleri TİSK, TÜSİAD gibi sermaye örgütler tarafından desteklenmiştir. Ancak, işsizliği ve kayıtdışı istihdamı önleyeceği öne sürelen işgücü esnekliği uygulamaları istenilen etkiyi yaratmadı. Türkiye'de son yıllarda yaygınlaşan esnek çalışma biçimlerinden birisi olan taşeran eliyle işçi çalıştırılması, işi yaptıran ana işletmelere kendi bünyesinde sürekli işçi çalıştırma zorunluluğundan kurtarmaktadır. Fason üretim yapan işletmeler, genellikle

düşük ücretle, sendikasız, sigortasız işçi çalıştırmakta, sosyal güvenlik mevzuatından büyük işletmelere göre daha kolay kaçabilmektedir (Boztepe, 2015: 80-83).

3.6.2. Bir Çözüm Önerisi Olarak Sosyal Yatırım Devleti

Barry, refah devletini "kurumsal/institutional" ve "artık/residual" olarak iki kategoriye ayırmıştır (2001). Barry'e göre, sosyal güvenlik (insurance) sistemi tarafından finanse edilen, daha geniş bir alanda toplu olarak sağlanan ve evrensel olan hizmetlere- eğitim, sağlık, emekli aylığı, yoksul yardımı vb.-isaret eden kurumsal refah devleti Avrupa'ya özgüdür. ABD'nin uygulamaları, kurumsal olanın tersine, tıp ve güvenlik (security) hizmetlerini dışarıda bırakan ve yoksullara yönelik nakit harcamaları sınırlayan bir model olarak "artık/residual" refah devleti biçimindedir. ABD'de refah devletinin amacı sosyal güvenlik sistemi yaratmak değil, çalısanların durumunu düzelterek yoksulluğu önlemek, mümkün olduğunca tam istihdamı sağlamaktır. Bu önlemlerin yetmediği yerde düşük gelirli guruplara yardım programları geliştirilmiştir.

Drucker, yaşlı bakımı, yetişkin eğitimi, sağlık gibi sorunları toplum hizmetleri sektörü içerisinde değerlendirir (Drucker, 1994). Devletin toplumsal alandan çekilmesi ile coğrafi ve mesleki hareketlilik sonucunda geleneksel aile bağlarının çözülmesi, bireyleri farklı arayışlara sürüklemektedir. Drucker, bireyin zorunlu ihtiyaçlarını, karşılama sorumluluğu alan gönüllü kuruluşlardan oluşan "sosyal sektör" ün geliştirilmesini savunur. Örneğin kilise bu kuruluşlardan biridir ve ABDda yoksullara, gıda, sağlık gibi hizmetleri sunar (Özalp, 2008: 106-119).

1990'lı yıllara gelindiğinde, sosyal harcamayı üretken bir niteliğe dönüştüren sosyal yatırım devleti anlayışı yaygınlık kazanmaya başladı. Sosyal yatırım devleti paradigmasının temel düşüncesi, tüketim karakterli sosyal harcamadan, üretken sosyal harcamaya geçiş; aktifleştirme ve geleceğe yatırım yapma düşüncesi; içinde bulunulan zaman diliminde koruma amaçlı harmaca yerine pasif yardımların kısılması ve sosyal harcamalırn eğitim, aile programları gibi sosyal yatırım olarak kabul edilen refah programlarına aktarılması olarak açıklanabilir.

Başta Dünya Bankası olmak üzere OECD, IMF, DTÖ, ILO gibi Uluslararası kuruluşlar da, sosyal yatırım devleti anlayışına uyumlu olacak şekilde, kamu harcamaları içinde, beşeri sermayeye yönelik harcamalarla diğer harcamaları ayırmaya başladılar. Avrupa Birliği seviyesinde de sosyal politikada sosyal yatırım anlayışı 1999 yılındaki Amsterdam Anlaşması ile kabul görmeye başladı ve 2000 yılında Lizbon Strateji ile de daha ileri bir noktaya taşındı. Amsterdam Anlaşmısında ekonomik ve sosyal hedeflerin entegrasyonuna vurgu yapılırken, Lizbon Strateji ile modern kamu politikasının genel amacı rekabetçi ve uyumlu bilgi temelli bir ekonomi inşa etmek olarak belirlendi. Ayrıca insanlara yatırım yapmanın ve aktif ve dinamik bir refah devleti geliştirmenin yeni ekonimde kritik bir önemde olduğu vurgulandı. Böylece Sosyal Yatırım Devleti'nin unsurlarını, Toplumsal ve Ekonomik Alanın Entegrasyonu, Fırsat Eşitliği için Yatırım, Ekonomik Faaliyetlere Katılımın Teşvik Edilmesi oluşturur. Bu noktada, sosyal yatırım devleti bireylere yatırım yaparak, sosyal politikaya ulaşmayı hedefler. Örneğin; beşeri sermaye inşa etmek, aktif bir politikadır ve risk gruplarını sosyal güvenlik yardımlarıyla reaktif biçimde koruma modelinden farklılaşır. Ayrıca beşeri sermayeye yatırım yapma, işgüvencesinin azaldığı ve esnekliğin arttığı bir neoliberal piyasa ekonomisinde gıda güvenliği gibi insan güvenliğinin sağlanması unsuru olarak görülmektedir. Bu yüzden, sosyal korumanın yeni ekonomik işlevi iyi eğitilmiş nitelik ve esnek işgücünü sağlama olmalıdır. Böylelikle, bireyin istihdam edilebilirlik özelliklerinin artırılması mümkün olabilmektedir. Zira, bilgi beceri ve yetenekleri artan birey, işgücü piyasalarında rekabet edebilirlik kapasitesine sahip olacak bu da eş zamanlı olarak toplumların ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği bakımından katkı sağlayacaktır (Öztürk, 2011: 81-131).

Dünya Bankası çalışmalarında, sosyal politikanın üç ana başlığı şu şekilde gözlemlenir: sosyal refah, sosyal koruma ve sosyal kalkınma.

- *Sosyal Refah*: temel kalkınma geleneğini izleyen bir süreç şeklinde gelişen Banka'nın sosyal politika yaklaşımı; eğitim, sağlık, beslenme, nüfus, emekliliği içeren sosyal güvenlik gibi sosyal refah hizmetlerinin tedariki ile eşit görülür. Banka, böylelikle, modernleşme teorisinde entelektüel kökenleri olan makro-ekonomik büyümeyi artırmak için beşeri sermayenin geliştirilmesinin altını çizmektedir. Ayrıca,

1980'lerde resmileştirilmiş yoksulluğun azaltılmasına yönelik yaklaşım, Temel İnsan İhtiyaçlarının yansımasıdır. DB tarafından artan yaşam süresi ve nüfus nedeniyle, pek çok ülkede uygulanan sosyal güvenlik reformlarının dikkat çekici yanı : Banka'nın üst yönetiminin mevcut sosyal güvenlik sistemlerinin tümüyle dayanışma endeksli olması ve sosyal güvenlik sistemlerinin özelleştirilerek, dayanışma anlayışının bir an önce terkedilmesi yönündeki tavsiyeleridir. (Kitapcı, 2007 : 64)

- *Sosyal Koruma*: en fakir grupları hedefleyen sosyal güvenlik ağlarının oluşturulmasına yönelik bir hareket ve yapısal uyum programları izinde, sosyal politika, giderek sosyal koruma ile eş anlamlı görülmektedir. OECD ve diğer ülkelerde sosyal güvenlik ağları sosyal politikanın uzun bir süredir parçası olmuş olsada, Banka için, mutlak yoksullukla mücadelede bir araç olarak yeni yeni popüler olmaya başlamıştır. Sosyal korumaya, sosyal fonlar ve şartlı nakit transfer (ŞNT) programları dahildir. Bu ikinci kategori, Bankanın güvenlik önlemleri politikaları da (örneğin, çevresel etkiler, gönülsüz yeniden yerleşim ve yerli grupların korunması gibi) içine alınarak genişleyerek benimsenmektedir.
- *Sosyal Kalkınma*: Sosyal Koruma, Banka fonlarının önemli bir kısmını oluşturan ve önemli sosyal etkilere sahip, Banka'nın üçüncü faaliyet kategorisidir. Topluluk güdümlü kalkınma, sosyal hesap verebilirlik, çatışmanın önlenmesi ve sivil katılımı ve ortaklığı gibi temalar etrafında proje kümeleri veya önemli çalışma programlarını içerir. Bununla beraber, bu, net ve rasyonel olmayan, kaynaklar için iç yeniden yapılanma ve rekabete bağlı olarak geçici bir biçimde aşamalı olarak gelişen gevçek gruplanmış bir sosyal gündemdir.

Tablo 2. Dünya Bankası'nda Sosyal Politikanın Boyutları

1. Sosyal Refah	2. Sosyal Koruma	3. Sosyal Kalkınma
HD (İnsani Gelişim)	**HD(İnsani Gelişim)**	**SDN (Sürdürülebilir Kalkınma Ağı)**
Eğitim	Sosyal Koruma Birimleri	Katılım ve Sivil Katılımı
Sağlık	Güvenlik Ağları	Sosyal Sermaye
Beslenme	Sosyal Sigorta	Topluluk Güdümlü Kalkınma
Nüfus	Emek Piyasaları	Çatışmanın Önlenmesi ve Kararlılık
	Hassas Gruplar	Sosyal Hesap Verebilirlik
	Sosyal Risk Yönetimi	Gençlik Dönemi Sosyal Analizi

	OPCS (Operasyonel Politikalar ve Ülke Hizmetleri)	**PREM** (Yoksulluğu Azaltam ve Ekonomi Yönetimi)
	Sosyal Çevresel Önlemler	Yetkilendirme Sosyal Sermaye Cinsiyet Eşitliği

HD : İnsani Gelişim

OPCS : Operasyon Politikası ve Ülke Hizmetleri

SDN : Sürdürülebilir Kalkınma Ağı-Haziran 2006'da Sosyal Gelişim (SDV) de dahil olmak üzere Çevresel ve Sosyal Sürdürülebilir Kalkınmayı (ESSD), altyapı başkan yardımcısı ile birleştirerek kurulmuştur.

PREM : Yoksulluğu Azaltma ve Ekonomi Yönetimi

(Kaynak :Hall, Anthony (2007) *Social policies at the World Bank:* 154).

3.6.3. 1970 Sonrası Emeğin Beşeri Sermaye'ye Dönüşümü

Drucker'a (1994) göre, bu durumda sendikaların önünde üç seçenek görülmektedir. Birincisi, işçi sendikalarının hiçbir şey yapmadan seyrederek beklemeleri sonucu yok olmaları, ikincisi, siyasi güç yoluyla şirket yönetimleri karşısında bazı yasal haklar elde ederek varlıklarını sürdürmeye çalışmaları, üçüncüsü ise durup işlevleri üzerinde yeniden düşünmeleri. Üçüncü seçenek, sendikaların kendilerini yeniden yaratmalarını sağlayacak ve toplumun insan yapısı ve insan kaynağı konusunda düşünmeleri ve ilgilenmelerini sağlayacaktır. Sendikaların yumuşamasını gerektiren yeni anlayış, İskandinavya'daki Ombudsman'ın ilişkisine benzeyecektir. Verimlilik ve kalite konusunda, ticari teşebbüsün rekabet gücünün sürdülmesi üzerine yönetimle birlikte çalışacak, böylece de üyelerin işlevlerini ve gelirlerini korumuş olacaktır. Almanya'daki Madencilik, Kimya ve Enerji İşkolu Sendikası Başkanı Hubertus SCHMOLDT, giderek karmaşıklaşan çalışma yaşamında çözümler geliştirmekte yetersiz kaldıklarını kabul etmekte ve sendikaların daha açık ve değişime hazır şekilde örgütlenmesi ve yapılandırılması gereğini savunmaktadır.

İnsan Kaynakları'nın artan önemi, 'insan sermayesi', 'sosyal sermaye', 'insana yatırım' gibi kavramların ön plana çıkmasını sağladı. Sosyo-ekonomik kalkınmanın artık her zamankinden çok insan faktörü niteliğine bağlı olduğu bir dönemde

bulunmamız ve ülkemizin insan kaynağı açısından Dünya Bankası milli servet hesaplamalarında 'dünya altıncısı'unvanını alacak kadar zengin olması, demografik gelişmelerin çalışma yaşamı açısından tekrar değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu da, genel eğitim ve mesleki eğitim politikaları ile birlikte esas olarak nitelikli eğitimin geliştirilmesi, beyin göçünün engellenmesi, fırsat eşitliğinin sağlanması gibi konuları beraberinde getirmektedir (Tınar, 2000: 895-897).

1995 Dünya Bankası Dünya Kalkınma Raporu "entegre bir dünyada çalışanlar" ile sınırlardan arındırılmış bir dünyanın en başta çalışanlar olmak üzere tüm insanlık için çok faydalı olduğu vurgulanıyordu. Pekçok ülkede, bilhassa, Polonya ve Güney Afrika'da demokrasinin yerleşmesinde sendikaların katkısının altı çizildikten sonra, sendikaların kurumsal kalkınma sürecine dahil edilmesinin kalkınma açısından iyi sonuçlar getireceği belirtildi. Banka, şirketler ile özgür sendikalar arasındaki toplu pazarlığın; ücretleri ve çalışma koşullarını belirlemek için etkili bir yol olduğunu, hükümetlerin, bu pazarlık sürecini sendikalar açısından mümkün kılacak koşulları yaratarak, kurallar koymasını öneriyordu.

Son çeyrek yüzyılda sendikaların kürselleşme sürecine uygun örgütlere dönüştürüldüğünü, yeterince ıslah edildiği gösteren önemli dokümanlardan biri de Dünya Bankası'nın hazırlamış olduğu 2003 tarihli "Sendikalar ve Toplu Pazarlık" rapordur. Bu raporla son yıllardaki sendikacılık mevcut durum ve süreç ile uyum sağlamıştır. Sendikalar artık işçilerin değil, sermayenin istediği örgütlere dönüşmüştür. Çünkü, sendikaların örgütlü olduğu alanlarda artık daha az greve gidilmekte ve grevler daha kısa sürmektedir. Üstelik sendikalı işçi ile sendikasız işçi arasında çok büyük bir ücret farkı bulunmamaktadır. ABD'de bu fark yüzde 15'e kadar sendikalı işçi lehine çıkarken, Avrupa'da bu fark yüzde 5-10 arasında değişmektedir. Gelişmiş sanayileşmiş ülkeler açısından bakıldığında, sendikacılığın yapılandırıldığı yeni haliyle kapitalizm tarafından kabul göreceği anlaşılmaktadır. Bu nedenle olsa gerek 2000'li yılların başında Avrupa'da pek çok sendika yeniden üye kazanmaya başlamıştır. Ancak, bu sendikaların ücretler üzerinde ciddi bir baskı oluşturmadığı da gözden kaçırılmamalıdır. Sendika üyeliğine göre, toplu pazarlık kapsamının geniş olduğu ülkelerde sendikaların ücretleri arttırarak çalışanlar lehine gelir dağılımını yeniden düzenleme olanağı bulunmaktadır. Bilindiği gibi yoksulluk da ortalama gelir

düzeyi, ekonomik büyüme ve gelir dağılımının eşitsizlik derecesiyle yakından ilişkilidir. (Akkaya, 2004 :111)

Özellikle son yıllarda gelişmiş ülkelerde sendikalar ücretler üzerinde olumlu işlevini büyük ölçüde kaybetmiştir, sendikalı işçi ile sendikasız işçi ücreti arasındaki fark yüzde 5 ile 10 arası gibi oldukça düşük bir oranda kalmıştır. Bu durum DB'nı sendikalara sahip çıkmaya itmiştir. Zira, sendikalara bir sosyal kontrol aracı olarak ihtiyaç vardır. Sermaye artık o kadar güçlenmiştir ki, istediği zaman sendikaları etkisizleştireceğini, istediği zaman sahip çıkabileceğini göstermiştir. Tek koşul, sendikaların, kâr oranlarını düşürme eğilimi içine girmemesi, sermaye birikiminin önünde ciddi bir engel oluşturmamasıdır. 1980'lerin hikayesi de bir parça budur. Bu hikaye de sendikasızlaştırma ve yoksullaştırma hikayesinden başka bir hikaye değildir (Akkaya, 2004: 93-122).

Bir başka gelişme ise, ABD'de, sendikaların faaliyete geçtiği işyerlerinde (yaklaşık 2/3'ü) işverenler sendikalaşmaya karşı mücadale için sendikasızlaştırma konusunda uzman istihdam etmektedir. Bu uzmanlar genellikle, eğlence, basın yayın, sağlık, eğitim gibi alanlarda hizmet vermektedirler. Yeni teknolojik gelişmeleri takip eden bu uzmanlar, sendika karşıtı DVD, video veya web siteleri gibi farklı araçlar kullanarak işçileri sendikalaşmanın sakıncaları konusunda uyarmaktadırlar. ABD, bu alanda eşsiz bir yer edinmiş olup, kimi ülkelere de uzman ihraç etmektedir. Sendikasızlaştırma alanında başı çeken danışmanlık firması Burke Group, kurulduğu 1981 yılından 2004 yılına kadar yaklaşık 800 kadar sendika karşıtı kampanya yürüttü. Burke Group müşterileri arasında, General Electric, MCI,Coca-Cola, K-Mart gibi büyük firmalar bulunuyor. (Uçkan ve Yıldırım, 2010 : 167).

Türkiye'de sendikalaşmanın önündeki olumsuz etkenlerin başında, işten çıkarma ve işyerini kapatma tehdidi geliyor. Sendikal nedenlerle işten çıkarmanın da yüksek olduğu gözönünde bulundurulduğunda, dava açan ve işe iade edilen işçilere yönelik yıldırma politikalarıda bir başka yaptırımdır. Aynı zamanda dünyada da yaygın bir uygulama olan işçiler için kara liste oluşturulması, organize sanayi bölgelerinde daha da artmakta ve sendikal nedenlerle işten çıkarılan bir işçinin işe alınmaması yönünde işverenler tarafından bir özen sözkonusu olmaktadır.

Şimdilerde konkordato isteyen süt ve süt ürünleri sektöründe yarım asırdır faaliyeti sürdüren Türkiye'nin en önemli süt ürünleri işletmelerinden birisi olan firma, 2007 yılı Aralık ayında bazı gazetelere verdiği ilan ile huzur içinde yaşayan şirket personelinin bir tür ideolojik saldırı altına alınarak sendikalaştırılmak istediğini ima ediyordu. (Uçkan ve Yıldırım, 2010)

3.6.4. Yükselen Sivil Toplum

Yapılan araştırmalar sosyal sermaye ile ekonomik büyüme arasında doğrusal bir orantının olduğu yönündedir. Ekonomide var olan şirketlerin sahip oldukları sosyal sermaye ile ekonomik krizlere karşı daha dirençli oldukları da saptanmıştır. Nan Lin gibi araştırmacılar, insanlar ile kurumlar arasındaki bağların güçlü ve zayıf olmalarına göre sosyal sermayeyi gruplandırır, buna göre, güçlü bağlar kuralcı ve kimlik temelli bağları biraraya getiren kaynaklardan oluşur. (Yıldız ve Topuz,2011 :201-226)

Piyasalara vurgu, refah devletinin temellerini tartışmaya açıyor. Marshall gördü ve diğerleride görmeye devam ediyor, sosyal vatandaşlığının çok önemli bir bileşenidir, refah devleti. Pek çok eleştirmene göre, siyasi ve sosyal problemleri çözmek üzere piyasalara güvenmek, vatandaşlığın temelleri üzerine zalim bir saldırıdır; diğerleri için se, sosyalist devletlerin çöküşü, bireysel haklar ve liberalizmin bir zaferidir. Örneğin, Peter Saunders (Citizenship in a Liberal Society), sınıf sisteminin eşitsizliklerine ve piyasanın aşırılığına karşı, refah devleti kurumları tarafından yazılı hale getirilmiş vatandaşlığı, bir tampon farzetmektedir. Vatandaşlık, devlet sistemin bir hükmü olarak, vergilere katkıda bulunmak üzere bir bireysel yükümlülük üzerine temellendirilmiştir. Bu, savaş sonrası, özel heteroseksüel ilişki ve çekirdek aile hanesinin üstünlüğü ile tam istihdam varsayımları esasına dayanan Keynezyen yeniden yapılandırmanın anahtar bileşeniydi. Bunlar, Marshall'ın vatandaşlık modelinin üstünlüğüne ilişkin varsayımlardı. Bu sosyal konulara hitafen tercih edilen mekanizma olarak egemen piyasa ve küreselleşmenin etkisi altında ciddi şekilde sulandırıldı.

Vatandaşlığının doğası, eski konulara yeniden ilginin artarak yayılımına karşı çıktı. Göçmenler, yurtsuz halklar, aborjin toplumunun ulusal vatandaşlığı arasındaki meselelerdir. Ulus devlet üzerinde sosyal değişimlerin tesiri; küreselleşmenin

devletler üzerindeki etkisi, hakim sınıf ve alt gruplar arasındaki ilişkinin kimlik konusu üzerinde temel yansımalarıda vardır.

Batı sosyal ve politik teorisinde vatandaşlık, sivil toplumun tarihi ve kültürel kavramsal özgünlüğü düşündüğümüzde, bu sorun başka anlamlar taşır. Bugünün dünyasının şartları sivil toplumunun anlam ve içeriğinde değişiklik yapıyor. Böylece, vatandaşlık kavramı da değişiyor. Ulusal bazlı vatandaşlık teorisinin perspektifinden, bu gibi bazı dönüşümler vatandaşlığın değerinin düşmesi veya azalması anlamında yorumlanır veya daha iyisi, henüz adı konmamış bir üyelik ve kollektif organizasyonların diğer şekilleri karşısında vatandaşlığın yerini doldurma olarak yorumlanır. Peki sosyal vatandaşlığın yerini dolduran öğe yada öğeler nelerdir? Habermas, sosyal refah devleti ve özel çıkar grupları arasındaki mücadeleyi öne çıkaran, sivil toplumdaki 'yeniden feodalleşme'eğilimi doğrultusunda kamunun parçalanma sürecinin altını çizer. Şimdiye kadar vatandaşlık ulusal çerçevede şekillendi fakat alternatif bir yorum olarak, ulusal bağlamda vatandaşlık kavramını askıya alarak, ulusötesi vatandaşlık kavramını gündeme taşıdı. (Özkazanç, 2009 : Polat, 2010)

Kurumsallaştırılarak genişletilen sosyal haklar, vatandaşların tabi oldukları devletten hak talebinde bulunmasına izin veriyordu, vatandaşlık kurumu ile resmi devlet aygıtı arasındaki uzaklık genişledikçe, resmi politik alanın özerkliğini bir tedbir olarak yürürlüğe girmesine izin veriliyordu. Diğer taraftan, ulus devletler, bir dizi "hakkı", dış aktörlere, özellikle ekonomik aktörlere, yabancı firma ve yatırımcılara, Uluslararası pazarlara ve yabancı ticari müteşebbislere doğru dağıtıyorlar. Esas sorun, vatandaşların bu yeni güç konsantransyonu ile nasıl idare edecekleri ve gelecek demokrasinin bir anahtarı olan küresel şirketlere "hukuksal zeminde" nasıl eklemlenecekleridir. "Küresel" bir devleti beklemektense, ulusal ve kurumsal kanallar yardımıyla küresel ekonomik aktörlerden vatandaşlar için hesap verebilirlik talebi hala daha ulusal kurumlara hapsolmuş vaziyettedir (Saskia, 2003: 5-28).

İnsan hakları, vatandaşlığın uluslararası "katmanı" olarak, ulusal ve ulusalcı olmayanlar tarafından birbirinden farklı olarak servis edilebilir. Sosyal vatandaşlığın ulusal düzeye gelmesi zaman aldı. Sosyal vatandaşlığın insan hakları olarak ortaya

çıkması, insan haklarının uluslararası seviyeye gelmesi ile gerçekleşti. 1993 civarı, devletler, yoksula doğru, insan hakları temelli yükümlülükleri kabul etmeye başladı ve bireysel refaha yönelik sosyal politikalara doğru yoğunlaştılar. Günümüzde vatandaşlık, ulus devletin ötesine geçmiştir, ya küresel seviyede demokratik katılımı ifade eden dar bir anlama yani "dünya vatandaşlığına" hapsolmuş ya da gezegene ait olmak hissine dayandırılmaktadır. Bu yaklaşım, dünya üzerinde esas olanın aynı etnik yapıdan, aynı kökten gelmek değil, aynı çıkarları paylaşmak aynı deneyimleri paylaşmak olduğunu söyler. Bu görüşün doğal sonucu ise, ulusal bir aidiyeti olmayan, küresel bir sorumluluk anlayışını da benimsemeyen elit bir kesim yaratmaktır. Bu anlayışın ürünü olan vatandaşlar açısından ulusal sınırların hiçbir anlamı ve amacı yoktur, zira onlar için, tüm dünyayı açık bir Pazar olarak kullanabilmek ve sorunsuz bir şekilde sermaye transferi yapabilmek için ulusal sınırlar engel yaratmaktadır. Bu konuda, Hard ve Negri, kavramın, merkezsiz ve topraksız egemenlik anlayışına karşı çokluğun uzam üzerindeki kontrolü yeniden ele geçirme yöntemi olarak dağerlendirirler. Sermaye ve emek gücünün hareketliliğine ve ulusal sınırları aşan sürekli göçlere karşılık herkesin yaşadığı veya çalıştığı ülkede tam vatandaşlık haklarına sahip olması gerektiğini savunurlar.

Küresel vatandaşlığı savunanlar, hakların, artık ulus devletler tarafından değil, uluslararası insan hakları anlaşmaları çerçevesinde savunulması gerektiğini söylerler. Bu yaklaşım küreselleşmenin mahalli olanla ulusal olanın çatıştırılması, fert ve sosyal grupların ulusal yapılardan soyutlanması, coğrafyaya dayalı kimlik türlerinin pompalanması gibi etkiler yarattığı yolundaki eleştirileri de beraberinde getirir. Küresel vatandaşlığın hayata geçirilmesi pek kolay görünmemektedir. Bir diğer vaka ise küresel vatandaşlık yasal bir durum değildir, ancak dünya vatandaşı olmanın bireysel iddiasından türemektedir. Diğer bir değişle vatandaşlık nadiren uluslararası insan hakları ile birleştirilir. 1948'de Birleşmiş Milletler tarafından Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi ile bağlantılı olarak 1960'lı yılların son çeyreğinde kabul edilen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar sözleşmesi, ulusal seviyede sosyal politikaları yönetmeleri için üye devletlere yön verir. Kafaları karıştıran soru, Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar sözleşmesi ile "sosyal vatandaşlığın" uluslararası seviyeye mi taşıyor yoksa "sosyal vatandaşlık" için yeterli ölçüde hakların

verilmesini konusunu üye devletler için bağlayıcı bir niteliğe mi taşıyor? (Davy, 2014:201-263; Polat, 2010: 1-422)

Sosyal vatandaşlığın temel özelliği sosyal politikalardır. Zira, sosyal vatandaşlık, sosyal hak menşeli olup, gereklerini yerine getirebilmek için sosyal politikalardan faydalanılır. Sosyal hakların benimsenmesi ve uygulanması modern anlamda refah devletinin meşruiyet zeminini oluşturmaktadır. Sosyal haklar, toplumu oluşturan bireylerin birbirine yardımından değil, vatandaş olmaktan ileri gelen haklardır.Böylece, bilhassa vurgulanması gereken bir husus karşımıza çıkar, İngiliz refah devletinin ilk teorisyenlerinden biri olan T.H.Marshall, sosyal vatandaşlık ile devlet ve vatandaş arasındaki sosyal hak ve sorumlulukları perçimliyordu. Ancak günümüzde yaşanan gelişmeler, ulusal kimlikte zayıflamalar, devletin merkezileşme derecesinde azalmalar ve yerelleşme yönündeki eğilimler, sosyal ilişkilerin Uluslararası finans örgütleri tarafından metalaştırılması ve yoksulluk meselesinin devletin tekelinden çıkarılarak, kısmen Dünya Bankası'nın güdümüne bırakılması gibi sosyal vatandaşlığın geleceğini belirsizleştiriyor (Şenkal ve Doğan, 2012: 65-67)

Değişen Teknoloji ile birlikte, vatandaş ve vatandaşlık ile ilgili kavramların dijital bir yapıya büründüğüne şahit olmaktayız. Günümüzde teknolojiyi etkin bir şekilde kullanan nitelikli bir vatandaşın sahip olması gereken tüm özellikleri taşıyan dijital vatandaşlar ortaya çıkmıştır. Dijital vatandaş, kitle iletişim araçlarını etkili bir şekilde kullanan ve bir vatandaş olarak günlük hayatta sahip olduğu hak ve sorumlulukları bilen ve kendisinden beklenen ödev ve yükümlülükleri dıjital ortamda yerine getiren kişidir. Dijital vatandaşlık kavramının karmaşık ve kapsamlı yapısını biraz daha anlaşılır kılmak üzere Ribble (2011) dokuz alt boyuttan söz etmektedir. Bu boyutlar sırasıyla, dijital erişim (elektronik ortama tam katılım), dijital ticaret (çevrimiçi ortamda ürün satma ve alma), dijital iletişim (elektronik bilgi alışverişi), dijital okuryazarlık (teknolojik araçları aktif kullanma, teknoloji vasıtasıyla öğretme ve öğrenme metodları), dijital etik (online ortamda davranış standartları), dijital kanun (online prosedür ve eylemlerin sorumluluğu), dijital güvenlik (online ortamda elektronik önlemler), dijital sağlık (dijital dünyada fiziksel ve psikolojik iyi olma hali), dijital haklar ve sorumluluklar (dijital dünyaya kadar uzanan özgürlükler) olarak gruplandırılmaktadır. Son yıllarda dijital teknolojilerdeki gelişmelere bağlı olarak

vatandaşlık hak ve sorumluluklarıyla ilgili yeni durumlar (dijital vatandaşlık, e-Devlet, sanal ticaret, sosyal medya, sosyal ağlar, vb…) ve beraberinde bazı problemler (dijital bölünmüşlük, kimlik hırsızlığı, kişisel bilginin gizliliği, siber dolandırıcılık, siber zorbalık vb) ortaya çıkmıştır. Gerek teknolojik gelişmeler gerekse küresel ekonomi, vatandaşlık kavramının, ulus devlet temelinde şekillenmeyi sürdüreceği hususunda endişeler ortaya koymaktadır (Kan, 2009 :Görmez, 2017: 1-15).

Türkiye'de Dünya Bankası Sivil Toplum işbirliğine ve Türkiye'deki ortağına güzel bir örnek, Kasım 2006 yılında Ekonomi Politikaları Araştırma Merkezi Vakfı (TEPAV) ile Dünya Bankası ortaklığında kurulan Bilgi Merkezi'dir. Bilgi Merkezi, kalkınma konuları ve Dünya Bankası operasyonları ile ilgili bilgiye kolay erişimin yanısıra, Dünya Bankası proje, belge, rapor ve yayınlarına on-line erişimi de sağlamak üzere kuruldu (TEPAV, 2017).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE'DE SOSYAL DEVLETİN VE SOSYAL POLİTİKALARIN DÖNÜŞÜMÜNDE DÜNYA BANKASI'NIN ROLÜ

4.1. SOSYAL DEVLET ARAÇLARINDAN "PLANLAMA"NIN ETKİSİZLEŞTİRİLMESİ: ÖNCESİ VE SONRASI

Bilindiği üzere, 20.yüzyıl, hem "Sosyal Devlet" uygulamalarının yaygınlaşmaya ve yasal zemininin güçlenmeye başladığı bir dönem, hem de, ulusal ekonomilerin "Planlama" ile bütünleştiği bir dönemdir de. Bilhassa, "Planlama", 20. yüzyılda dünyaya hâkim kapitalist sistemin temelini oluşturan -ve iktisatçılarca doğal ve evrensel oldugu iddia edilen- piyasa ekonomisine bir müdahale aracı olarak ortaya çıkmıştır. Bretton Woods sisteminin kurulması sonrası, "Dünyada huzurun tesisi için uluslararası kuruluşlar, azgelişmiş ülkelerin gelişmelerine destek olmaktadır" tezi ile açıklanan ABD Dış Politikası, esas olarak ABD baskısının yardım edilen ülkeler üzerinde tesisine temel teşkil ediyordu. Böylelikle, ABD, azgelişmiş ülkelerin ekonomilerini Batı Bloğu'a bağlayarak, ekonomik yapılarını şekillendirdi. Zira, Azgelişmiş ülkelerin, sermaye yetersizliğinden kaynaklı yatırım açığı, dış sermayeyi ve dış yardımı zorunlu kılmakta; bunun sonucunda da "borçlanma iktisadı" ABD'nin liderliğinde güneş gibi doğmaktaydı (Yılmaz,2012 :181-182).

İkinci Dünya Harbi sonrası dönemde pekçok ulus devlet tarafından yürürlüğe konulmuş olan sosyal devlet uygulamaları esasen, 1917 Ekim Devriminin kapitalist dünyada yarattığı korku ve fordist üretim sürecinde istihdam ağındaki milyonlarca emekçinin çetin mücadelesi yanında , asıl amacı sermayenin iç piyasa gereksinimi karşılamaya yöneliktir. Merkez ülkeler, fordist üretim sistemi öncülüğünde Sanayi 2.0 ile yüksek sanayileşme ve üretim hızına eriştiği bu dönemde çevre ülkelerin ithal ikameci politikalar uygulamalarına izin verildi. 1970'li yıllarda daralan kâr hadleri, merkez ülkelerin birikim krizi ile karşı karşıya kalmasına neden oldu. Bilhassa Lodra'da 1950'li yıllarda meydana gelen büyük sis, asit yağmurları, hava kirliliği tüm bunlar yeni bir politikanın ortaya çıkışına neden oldu. Bundan böyle, merkez ülkeler, ucuz işgücüne, hammadde kaynaklarına ve yarattıkları çevre kirliliğinden mesul tutulmayacakları tam bir özgürlük içinde olacakları çevre ülkelere ve yeni bir sömürge politikasına yön verdiler. Çok uluslu şirketlerin yükselme dönemi olan bu dönem bu

nedenle neoliberalizm ismini aldı. Aslında özgürlük sermaye için tarihin her döneminde vardı. Bana göre bu dönemin en önemli özelliği ise Wilson'ın idealindeki gibi savaşmaya engel olacak yeni bir Uluslararası sistem yaratmak ve bu sistematik güç ağında bundan böyle hiçbir devletin tek başına bir kararlılık gösteremeyeceği bir düzen kurmak girişimi ile başladı. Zira, bazı bilim insanları, ÇUŞ leri "topyekün ve dengeli ekonomik büyümenin, eğitimde fırsat eşitliğinin, yaygın bir güvenlik sistemi içinde silahsızlanmanın", esasen, dünya barışının bir aracı görmektedirler (Sönmez, 2016; Kutal,2000 :71).

Dünya Bankası ve IMF başta olmak üzere başlatılan kuralsızlaştırma (deregulation) politikaları, ulus devletin elini ayağını bağlarken, sosyal devleti ise başkalaştırarak, işlevlerinin büyük bir bölümünü Dünya Bankası gibi bir Uluslararası finans kurumuna bırakmıştır. Bu nedenledirki, Banka, siyasi alanda, "yerelleşme (decentralization)", "düzenleyici devlet", "yönetişim", "iyi yönetişim" politikalarını, ekonomik alanda ise "özelleştirme (privatization)" politikalarını yürütür. Böylelikle, Uluslararası örgütler yoluyla, küreselleşme, çevre ülkelerinin uyumlaştırıldığı yeniden düzenleme (re-regulation) gerçekleştirilmektedir. (Arı, 2006 : 23-30)

4.1.1. Devlet Planlama Teşkilatı'nın Dönüşümü

Gerek Dünya Bankası'nın gerekse OEEC gibi kuruluşların yönlendirmesi ile 1960 öncesi Uluslararası örgütlerin (bilhassa Dünya Bankası'nın) Türkiye için gerekli gördükleri planlama türü, sosyal hedefleri ve göstergeleri dışarıda bırakan bir ekonomik planlamadır (Barker Planı gibi). Ancak, 1960 sonrasında, ekonomik sorunlarla toplumsal sorunların içiçeliği gözönünde bulundurulmuş ve bütüncül bir yaklaşımla, daha planlama örgütünün kuruluş aşamasında planlamanın hem ekonomik hem de sosyal sektörleri içermesine karar verilmiştir. Planlama örgütünün kuruluş yasasının hazırlıkları aşamasında örgütün başkanlığına yabancı bir uzmanın atanması dillendirilmiş ancak hükümette olan Milli Birlik Komitesi'nce benimsenmemiştir. Devlet Planlama Teşkilatı 30 Eylül 1960 tarihli ve 91 sayılı yasa ile kurulmuş ve başına bir asker, Albay Şinasi Orel getirilmiştir. Kuruluş yasası 1980'lerin başına kadar yirmi yılı aşkın süreyle pek değişmeden yürürlükte kalmıştır. 1980 sonrası Türkiye kadar DPT için de bir dönüm noktasıdır. 1990'lı yılların ilk yarısında DPT, tarihinde görmediği sıklıkta yasal düzenlemelere konu olmuştur. Görev, yetki ve

örgütlenmesinin KHK'lerle değiştirildiği bu dalgalanma dönemi 1990'ların ikinci yarısında sona ermiştir (Sezen,1999, 72-74).

DPT, 1979 yılında bir deprem geçirmiştir. Kasım 1979'da kurulan II. Milli Cephe Hükümeti, 24 Ocak kararlarından hemen önce DPT'de üç aşamalı bir personel tasfiyesi uygulamıştır. İlk aşamada üst yönetim kadroları (müsteşar, şube müdürleri ve daire başkanları) görevden alınmıştır. İkinci aşamada başka kurumlardan DPT'de görevlendirilen ve sayıları 30-40 arasında değişen personel kendi kurumlarına iade edilmiştir. Üçüncü aşamada ise, otuzsekiz plancıya sözleşmelerinin sona erdiği tarihten itibaren sözleşmelerinin yenilenmeyeceği ama isterlerse kadrolu olarak göreve devam edebilecekleri bildirilmiştir. Bu tebliğin amacı, bu kişileri kurumdan ayrılmaya zorlamaktır. Zira, kadroya geçen sözleşmeli plancının maaşı, önemli miktarda düşmektedir. Bunun üzerine plancılar idari yargı yoluna gitmişler ve yürütmeyi durdurma kararı almışlardır. Ancak, araya askeri darbenin girmesi, idari yargının yürütmeyi durdurma kararlarını kaldırması, iptal kararlarının da çok uzun zaman alması nedeniyle, birçok kişi bu arada kurumdan ayrılmıştır. Az sayıda personel, açtıkları davalardan vazgeçmek koşuluyla daha sonra sözleşmeli olarak göreve devam etmişlerdir (Sezen, 1999 : 102).

Biryandan eski plancılar kurumdan tasfiye edilirken diğer yandan da açılan sınavlarla kuruma, tarihinde görülmedik sayıda yeni personel alınmıştır. Böylelikle 1978 ve 1979 yıllarında iş hacmi değişmemiş olmasına rağmen personel adedinde büyük ölçüde artış görülmüştür. Bu yıllarda DPT'na toplam olarak 180 yeni personel alınmış, 69 eski personel ayrılmıştır. Personel alımı sırasında niteliğin değil siyasi iktidara yakınlığın belirleyici olduğu sınavlar sonunda işe alınan personelin işin gerektirdiği nitelikler, sonradan kazandırılmaya çalışılmıştır. Biryandan nitelikli yetişmiş uzman personel kurumdan uzaklaştırılırken, diğer yandan mesleki yeterlilikten yoksun kişilerin kuruma yerleştirilmesi 1967'de olduğu gibi kurumun siyasallaştırılması ile açıklamak, bu dönem için yetersiz kalmaktadır. Ancak, sadece sol eğilimli değil aynı zamanda AP ve MC hükümetleri döneminde işe giren ve bu yelpazenin sağında yer alan kişilerin de bu tasfiye sürecinde yer alması akıllara şunu getirmektedir : DPT'de ki tecrübeli nitelikli personel tasfiyesi, esasen, IMF'nin istikrar programlarına ve Dünya Bankası'nın yapısal uyum programlarına direnç

gösteribilecek, en azından zorluk çıkarabilecek plancı grubun etkisiz kılınarak, programların hızla yürürlüğe girmesini yönündeki engellerin kaldırılmasına yönelik bir eylem özelliği de taşımaktadır. Zira, DPT geleneksel olarak 1980'lere kadar, IMF, Dünya Bankası gibi Uluslararası kuruluşlara mesafeli kalmıştır. DPT'nin bu yaklaşımı aynı zamanda, bu kuruluşlara daha ılımlı yaklaşan Maliye Bakanlığı ile temel sürtüşme konularından birini oluşturmuştur (Sezen, 1999 :103).

1982 tarihli Anayasa, 1961 Anayasası gibi ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın planlanmasını, bir devlet görevi olarak düzenlenmiştir. Bununla birlikte, iki anayasanın planlamaya yaklaşımları iki noktada farklılaşmıştır. 1961 Anayasası, planlamayı devletin temel görevlerinden biri olarak tanımlar ve ulusal planlama örgütü olarak DPT'ye yer verirken, 1982 Anayasası'nda planlama, devletin temel görevi olmaktan çıkarılmış ve ekonomik hükümler bölümünde düzenlenmiştir. 1982 Anayasası planlamanın örgütlenmesi konusunda da "….bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak Devletin görevidir" hükmüyle 1961 Anayasası'ndan farklı bir yol izlemiştir.

Böylelikle DPT, 12 Eylül öncesi MC Hükümeti ile başlayan ve 12 Eylül darbesi ile 1983 seçimlerine kadar süren askeri yönetim döneminde dört temel değişikliğe uğramıştır. Bunlardan ilki, DPT'nın tecrübeli ve nitelikli ve merkezi planlamanın önemine haiz personelinin tasfiyesi ile Uluslararası kuruluşların yeni yapılandırma sürecine uyumun sağlanması, ikincisi, kuruma yeni birimlerin katılımı ile örgütün genişleme süreci, üçüncüsü, kuruluşun ilgili olduğu bakanın düzeyinin değiştirilmesi ve dördüncüsü, Anayasal kurum kimliğinin kaybedilmesidir. Bütün bu gelişmeler ile DPT kamu yönetimi içinde özel önemi olan kurum niteliğinde zayıflama sürecine girmiş, aynı zamanda yetişmiş uzman planlamacı kadrosunun tasfiyesi ile Uluslararası kuruluşlara (IMF, Dünya Bankası) kuruluşundan beri mesafeli ve özerk yaklaşımı dönüşüm sürecinde belirleyici olmuştur (Sezen,1999 :101-109).

Peki 12 Eylül 1980 darbesi öncesi 1970'lerin sonunda başlayıp 1983 seçimlerine kadar süren DPT'nın büyük değişimi esas olarak Türkiye'de 1970'lerde baş gösteren kriz sonrası ekonomiyi yeniden yapılandırmak üzere 1978-1979 yıllarında uygulamaya konulan istikrar politikalarının uygulanabilirliğini sağlamak üzere yapılmıştır. Ancak, siyasi istikrarsızlık ve işçi sınıfının güçlü örgütlü yapısı nedeniyle

kolayca uygulanamamış ve yetersiz kalmıştır. Böylelikle, krizin iyice derinleşmesiyle, sermayenin yeniden yapılandırılmasını sağlayacak yeni istikrar ve yapısal uyum politikaları ancak 24 Ocak 1980 kararlarının alınmasının ardından politikaların uygulanabilmesi için gerekli ortam 12 Eylül 1980 darbesi ile yaratılmıştır.

24 Ocak 1980 ile Teşvik ve Uygulama, Yabancı Sermaye gibi birimlerin örgüte bağlanması sonrası, temel işlevi olan plancılık ve hükümete danışmanlık olan DPT, ne yazıkki, teşviklerin dağıtıldığı örgüt haline gelir. Böylelikle, 1980 sonrası DPT'nin planlama işlevi "göstermelik" planlar yapmakla sınırlandırılırken, yüksek eğitimli ve nitelikli kadro yerini dinci-milliyetçi kadroya bırakmıştır. İzleyen süreçte, 511 sayılı KHK (16 Eylül 1993) ile DPT, yapısal uyarlama sürecini izleme ve düzenleme örgütü durumuna gelmiştir. Böylelikle örgütün bünyesinde "Yapısal Uyum Sosyal Politikalar ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. İlgili Genel Müdürlük, yapısal uyum politikalarının uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek toplumsal sorunların çözümü amacıyla projlere geliştirmek, kamu ve özel kesim kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak gibi görevleri üslenmiştir. Nitekim, 1980 sonrası DPT, iki yönlü güçyitimine uğramıştır. Birincisi, uygulanan ekonomik modelin artık plan düşüncesinden ayrılması ki, günümüzde dahi gelişmiş ülkelerin tüm ekonomik ve sosyal faaliyetlerini "planlama" doğrultusunda yürüttüğünü ve "planlama" olmaksızın "sosyal devlet" olunamıyacağınında altını çizersek bu çok önemli bir eksen kaymasıdır. İkincisi ise örgütteki personelin niteliğindeki düşüştür, zira, 1980 öncesinin yüksek nitelikli uzmanlar yerini belli bir ideolojik görüşe sahip uzmanlara bırakmıştır. (Aslan,1998,103-123)

Ekonominin ihracata yönelik sanayileşme politikaları doğrultusunda yeniden yapılanması ulus içi toplumsal kesimler arasında yeni ilişki biçimlerinin oluşmasını gerekli kılarken, aynı zamanda da dünya kapitalizmiyle yeni bir entegrasyon biçiminin kurulmasını gerektiriyordu. Bu değişim en çarpıcı biçimde planlama anlayışının kurumsal ifadesi olan DPT'nin ekonomi bürokrasisi içindeki konumundaki kaymada görüldü.(Güzelsarı,2007: 35).

Robert Cox, ulusal ekonomilerin dünya ekonomisi ile bütünleşme sürecinde, hakim devlet aygıtlarının rolünün bu doğrultuda değiştiğine dikkat çeker. Bu değişim

refah devleti dönemindeki ulus içi toplumsal kesimlerle daha fazla ilişkilendirilmiş kuruluşlardan (Çalışma Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı, Planlama Bakanlığı gibi) "ulusötesi" bir uzlaşma süreciyle daha yakın ilişkiye geçen kuruluşlara (Hazine ya da Maliye Bakanlığı, Merkez Bankası ve Başbakanlık) doğru bir kayma olarak gerçekleştiğini belirtir.

1980 öncesinde, kamu ekonomisi yönetiminin temel kurumları Maliye-DPT-Merkez bankası'dır. 1980'lerle birlikte planlama anlayışındaki değişim ile DPT güç kaybetmeye başlamış, böylece, bu üçlü saç ayağı içinde DPT'nin yerini Maliye Bakanlığı'ndan ayrılarak kurulan Hazine Müsteşarlığı almıştır. Temel ilkeleri, IMF ve Dünya Bankası gibi Uluslararası kurumların öncülüğünde ve denetiminde yürütülen istikrar ve yapısal uyarlama politikalarıyla azgelişmiş ülkelerde hayata geçirilen neoliberal program, yerel düzeydeki resmi bağlantı noktaları Maliye Bakanlığı ya da Türkiye özelinde söylenecek olursa Hazine örgütü ile gerçekleştirilmektedir. (Güzelsarı, 2007 :34-85).

Bir başka önemli husus ise, DPT'nın dönüştürüldüğü yıllarda, Dünya Bankası'nın değişen kredi politikasıdır. 1970'li yıllara kadar proje kredileri ile altyapı yatırımlarına kredi sağlayan Banka, 1980'li yıllarda sektörel uyum kredileri (SAL) vermeye başlamıştır. Böylece, kredi verilen ülkenin ulusal kalkınma planlarını desteklemeyen Banka'nın uygun gördüğü sektörlere kredi vermesi söz konusudur. Aynı zamanda, ABD Hazine Dairesi ile IMF ve Dünya Bankası ikizinin (Washington ve Post-Washington Konsensüsü diye anılan) baskısı sonucu az gelişmiş ülkeler, teker teker ulusal kambiyo rejimlerini serbestleştirmeye zorlanmakta ve bağımsız para, döviz kuru faiz poitikalarını izleyebilme ve dolayısıyla özgün kalkınma hedeferini saptayabilme olanağından yoksun da bırakılmaktadır.

Nitekim, Grabel'e göre, "bu politikalar, yatırımcıların anlık çoşkularıyla birlikte, menkul kıymetlerin fiyatlarında spekülatif nitelikli değerlenmelere, aşırı derece yüksek faiz hadlerine ve iktisadi aktivitenin sanayi yatırımlarından giderek finansal hareketlere yönelmesine neden olmaktadır." Nitekim, günümüzde gelimiş-azgelişmiş sorunsalı yerine finansal getiri olgusu ön plandadır; ve artık "azgelişmiş ülkeler" tanımı iktisat yazınından sessiz sedasız çıkartılmış, yerine "yükselen piyasalar"

(emerging markets) kavramı konmuştur. Böylelikle, az gelişmişlik bir çözülmesi gereken bir sorun olmaktan çıkmış, az(gelişmekte) olan ülkelerde yükselen piyasaya dönüşmüştür.(Aktaran :Yeldan, 2002 :1)

4.1.2. Planlı Kalkınma Döneminde Dünya Bankası İlişkileri

1950-1960 dönemi plansız dönem olarak tarihe geçmiştir. 1946 İvedili Kalkınma Planı'nın Marshall yardımından faydalanmak üzere ABD'nin isteği doğrultusunda Vaner Planı ile değiştirilmesi ulusal kalkınma plancılığından ilk kopuş oldu. Tüm dünyada sosyal devlet uygulamalarının yayıldığı, bilhassa, yer altı kaynaklarınının kamu mülkiyetinde çıkarılması ve işletilmesinin popüler olduğu dönemde, Barker Raporu ile yer altı kaynaklarını çıkarmak ve işletmek hakkının yabancı sermayeye verilmesi yönündeki tavsiyeler doğrultusunda çıkarılan kanunlar, devlet eliyle sanayileşme ve ekonomik bağımsızlık politikalarının tersi yönündedir.(Ay, 2012). Adnan Menderes'in KİT kurma konusundaki ısrarı ve tavrı Dünya Bankası ile Türkiye arasındaki ilişkileri gerginleştirmişti. 1938 tarihli 3460 sayılı kanunla "sermayenin tamamı devlete ait olan kuruluşlar" olarak tanımlanırken, 1964 yılında çıkarılan 440 sayılı yasa ile "sermayenin yarısından fazlası kamuya ait kuruluşlar İktisadi Devlet Teşekkülü" olarak tanımlanmıştır Bu noktada, Dünya Bankası (IBRD), Adnan Menderes tarafından kurulan KİT'lerin sermayesine yabancı girişimin katılmaması hususunda itiraz etmiştir. KİT'lerde neo-liberal politikalar doğrultusunda yaşanan dönüşümü 1983 yılında 60 sayılı KHK ile "kuralsızlaştırma" dönemine, 1986 yılında 3291 sayılı kanunla birlikte "özelleştirme" dönemine girmiştir. Böylelikle, 1980-2007 yılları arasında 193 kuruluş özelleştirilmiş, 183'ünde hiç kamu payı kalmamıştır.(Köroğlu,2012 : 453-475 :Kitlerin….)

TSKB, 1950-1960 yılları arasında Dünya Bankası'ndan sadece 18 milyon dolar kredi kullanabilmişti. Bu kredilere hükümet kefildi. DP Hükümeti ve Dünya Bankası ilişkilerinin 1954'de bozulması nedeniyle, aynı yıl imzalanan kredi sözleşmesi sonrasında 1960 yılına kadar Dünya Bankası'ndan yeni kredi alınamadı. Hükümet ile Dünya Bankası ile ilişkilerinin bozulmasının nedeni ise, IMF'nin önerilerinin aksine büyüme ve kalkınma politikaları tercih etmesi, devlet eliyle sanayileşme politikasını sürdürmek istemesidir. Pek tabii, bu fikir ayrılığı, TSKB'nin Dünya Bankası ile ilişkilerini etkiledi ve TSKB, Uluslararası finansman bulma konusunda sıkıntıya girdi.

Bu nedenle TSKB, sermaye ihtiyacını başka bir yolla sağladı. 1954 yılında ilk kez sermaye artırımına giderek, sermayesini 12.5 milyon liradan 25 milyona, ortak sayısını ise 33 den 287'ye çıkardı. Böylece, sermaye piyasasının gelişimi ile ilgili ilk hareketini yapmış oldu. TSKB, bilhassa 1961 yılından itibaren sermaye piyasalarını geliştirmeye yönelik faaliyetlerini artırdı. 1963 yılında IFC, TSKB'nin sermayesine iştirak etti. Böylece, TSKB, özel sektöre doğrudan kredi sağlama dışında, IFC aracılığı ile de kredi bularak dolaylı destek vermeye başladı (Coşar, 2004).

Dünya Bankası tesirindeki TSKB, 1953 sonrası sanayi yatırımları hususunda da bir değişime gitti. Şöyleki, 1953 sonrasında, mevcut sanayi üretim kapasitesinin devamını sağlayacak yatırımlar, en kısa sürede ve en az yatırımla ülke ekonomisine en yüksek verimi sağlayan makul büyüklükte ve emek yoğun projeler ile dışarıdan sağlanması kolay teknik nitelikli projeler tercih edildi. Böylece, 1951 yılında TSKB kredilerinin %65'i basit süreçli sanayi yatırımlarına giderken, bu oran 1956'da %6'ya indi. 1956 yılında TSKB'nin kredi verdiği alanlar değişti, eski müşteriler ve mevcut firmalar yerine yeni, boş alalara ve yeni firmalara kredi verdi. 1951'de kredilerin %64'ü mevcut sanayi, %31'i yeni ve az gelişmiş sanayi alanlarına giderken, bu oran 1956 yılında %6 ve %93 oldu (Coşar,2004 :209-228).

Müteşebbis oluşturmanın ve özel sektörü teşvik etmenin bir başka yolu iştiraklerdi. TSKB, sermaye eksikliği olan girişimcilere, şirketlerinin hisse senetlerini alarak sermaye desteği sağladı. 1951 yılında başlayan iştirakleri ile, 1951-1960 yılları arasında, TSKB iştirakler yoluyla ülkenin en büyük kuruluşları arasına girecek girişimlere öncülük etti. Bunlar; Balık Sanayii Kalkınma TAO, Anadolu Çimento (%24.5), Bozkurt Mensucat (%23), Rabak Vernik Sanayii, Apek Çelik, Elka, Teknik Boya, Koruma Tarım İlaçları, Santral Dikiş Sanayi, İzmir Boya, Türk Demir Döküm Fabrikaları, Yatırımlar Holding, gibi. 1963 yılında TSKB'nin 29 şirkette 76 milyon liralık iştiraki bulunuyordu. Nuh çimento, Karadeniz Bakır İşletmeleri, Pirelli, Goodyear, Otosan, Mercedes-Benz iştirakte bulunduğu bazı kuruluşlardı. Uzun süreli iştirakleri elinde tutmayan TSKB, elindeki hisseleri halka satarak, sermayeyi tabana yaymaya ve tasarruflarıda bu alana yöneltmeye 1961 yılında Elka hisselerini satarak başladı. TSKB, kaynaklarını kullanabilir hale sokmak için olabildiğince hızlı bir şekilde iştiraklerini satıp eleden çıkarıyor ve yeni şirketlerin sermayelerine katılıyordu. Bu nedenle, TSKB iştirak portföyü hızla değişti, 1969 yılında 32 iştiraki varken, 1970

yılında 29 iştiraki elinde tutuyordu. 1961-70 yılları arasında, Mensucat Santral, Arçelik gibi, 26 şirketin hisse senetlerinin halka arzında rol aldı. 1960'lı yıllarda hisse senetlerinin alınıp satıldığı bir ikincil piyasa hareketlenmişti. Ayrıca, şirketlerin tahvil çıkarmalarına aracılık ederek yatırım bankacılığını başlattı.

TSKB'nin iştirak politikasındaki bu değişiklik, Dünya Bankası'nın değişen politikaları çerçevesinde, Türkiye'de sermaye piyasalarının oluşumunda çok önemli bir rol oynadı. 1978'den itibaren iştirak edilen şirket sayısı giderek azalan, TSKB, Türkiye'de 1980 sonrası finansal kesimin serbestleştirilmesi, Sermaye Piyasası Kanunu'nun çıkarılması, 1985 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın açılması ile sermaye piyasasını oluşturma yönündeki fonksiyonunu tamamladı. İMKB'de işlem gören hisse senetlerinin büyük bölümü, TSKB'nin 1960-80 arasında hisselerini sattığı şirketlerdi. 1996 yılında 17'ye inen iştirak sayısı, nitelik olarak değişerek sanayi şirketlerinden finans şirketlerine yöneldi. (Coşar,2004 : 225).

Hernekadar Dünya Bankası daha önce söylediğim üzere, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na (BBKP) temkinli bir bakış açısı ile yaklaşsada, 1968 yılında Dünya Bankası Başkanı olan Robert McNamara'nın kısmen demokratik bir yaklaşım sergilemesi ve kredi alan hükümetin kararlılığına bağlı olarak kalkınma projelerini destekleyen bir yaklaşım sergilemesi beraberinde Banka'nın Türkiye'ye olan tavrı değişmiştir. Aynı zamanda IV.Kalkınma Planı, sosyal devleti en önemli fonksiyonu olan kamu girişimciliği ve kamu hizmetleri konusunda ekonomik ve toplumsal alanda önlemlerin alınmasını öngörmüştür. Bu doğrultuda TSKB politika değişliğine gitmiş ve gerek köy-kent projesi, gerekse başka projeler ile kırsal kalkınmayı destekleme yoluna gitmiştir. (Şahin, 2014),

4.2. KAMU MÜLKİYETİNE DAYALI SOSYAL KALKINMADAN ÖZEL MÜLKİYETE DAYALI İKTİSADİ KALKINMAYA

Sosyal Devlet, çalışan lehine emek piyasalarına müdahale eden, düzenleyici, tekrar dağıtıcı ve himaye edici devlettir. Bu kapsamda, ülkeden ülkeye değişen derecelerde, sağlık, eğitim, gibi haklar temel "sosyal haklar" adı altında vatandaşa ücretsiz sunulmuştur. Norveç, Danimarka, İsveç gibi sosyal hukuk devleti statüsündeki bazı ülkeler de, vatandaşların sağlık ve eğitim hakkı günümüzde de

mevcuttur ve bu ülkeler, Dünya Bankası raporlarında "beşeri sermaye" bakımından en zengin ülkeler arasındadır. Önceki bölümlerde anlattığım üzere, Dünya Bankası'nın ideolojik kökenleri itibarıyla, özel mülkiyet hakkı ve piyasa özgürlükleri tarafındadır. Ancak, sosyal devlet uygulamalarının dünyada yoğunlaştığı yıllarda, Türkiye için özel mülkiyete dayalı, katma değeri düşük hafif sanayi ve tarım alanında kalkınması gereğini Barker Raporu ile Dünya Bankası önermişti. Böylelikle, özel mülkiyete dayalı sermaye birikimi DB tarafından desteklenirken, sosyal devletin önemli unsurları arasında yer alan kamu mülkiyeti erken dönemde terk edilmiştir.

1947 yılı sonrası, artık kalkınma planları ve stratejisi ile ekonominin yönetimi ve yönü büyük ölçüde Thorburg, Hilts, Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (IBRD) raporları öncülüğünde yabancı sermaye ve girişime her türlü kolaylığı ve önceliği sağlayan ABD'in istekleri doğrultusunda yapılmaya başlamıştır. Bütün bu raporlarda özet olarak, ekonomik hayatta devletçilik uygulamalarına kesinlikle son verilmesini özel girişime öncelik verilmesini, Pazar ekonomisine dayalı mekanizmaların geliştirilmesini, ağır sanayi alanındaki yatırımlara son verilmesini, ekonominin dengeli büyümesi için öncelikle tarımdan başlanmasını, iç pazarı genişletmek için kırsal nüfusun hayatını yükseltmek açısından öncelikle karayolları ağı ile ulaşım olanaklarının geliştirilmek şeklinde sıralanmıştır. Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası tarafından hazırlanan Barker Raporu, devletçi ekonomik politikadan vazgeçilmemesi, özel sermayenin önünün açılmaması, demiryolları yerine karayollarına öncelik verilmemesi durumunda Türkiye'nin ABD yardımlarından faydalanamayacağını dikte etmiştir. 1948 Hilt Raporu ile dünyanın önemli tahıl ambarlarından biri olarak gördükleri Anadolu coğrafyasını karayollları ağı ile örerek hammadde ihracını kolaylaştırmak ve Anadolu'da üretilen ürünlerin daha kolay şekilde Uluslararası pazarlara nakletmek şeklinde öne çıkan tavsiyeler, esasen ABD otomotiv sanayinin Türkiye pazarına girmesini sağlamak üzere geliştirilmişti. Gerek Hilts Raporu gerekse Barker Raporu tavsiyeleri ile ulaşımda demiryolu tercihi rafa kaldırılmış, karayollarına ilişkin kamu örgütlenmesi olan Karayolları Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Böylelikle, 1950-1960 yılları arasında ulaştırma alt sektörleri içerisinde en önemli gelişme karayolları iken, bu durum, DP iktidarının her yıl bütçeden ayırdığı ödeneğin düzenli artmasına neden olmuştur.(Yayman,2005: Yurtoğlu, 2014)

4.2.1. Dünya Bankası Gözetiminde Birikim ve Kalkınma Modeline Geçiş: Pazar Ekonomisi ve Özel Mülkiyete Dayalı Kalkınma(1950-1960)

Dünya Bankası, Avrupa Kalkınma Fonu gibi düzenleyici kuruluşların, borç alan ülkelerin kalkınmasından başka hedefleri de vardır: Kapitalizmin bu ülkelerde yayılması. Borçlu ülkeler, Dünya Bankası'nın hazırladığı ve AB gibi kurumların benimsedikleri, yapısal denen uyum programlarını hayata geçirmek zorunda bırakılır. Bu programların genel amacı, dış ticaret alanında, finansal sistem içinde ve devletin geleneksel olarak düzenlediği sektörlerde yeniden düzenleme yaparak, özel girişimin önünü açmak ve Pazar ekonomisini yaratmaktır. (Boztepe,2015)

Bilindiği üzere, sosyalist devlet anlayışında özel mülkiyet değil kamu mülkiyeti söz konusu iken, piyasaya dayalı devlet sisteminde ise, özel mülkiyet ve serbest teşebbüs söz konusudur. Günümüzde İskandinav ülkelerine özgü sosyal demokrat hukuk devletinde, toplanan vergiler, kamu malları olarak görülen, eğitim, sağlık gibi temel hakların ücretsiz olarak sunulmasında kullanılır. Fillandiya gibi ülkelerde devlet, eğitim alanını kamu mülkiyetine dayalı olarak şekillendirir ve özel girişime bırakmaz. Böylelikle, pek çok ülkede kamu hizmetleri başta vergiler olmak üzere, kamu gelirleri ile karşılanmaktadır. Sosyal devlet, aynı zamanda sosyal adaleti sağlayan devlettir ve bunun gerçekleşmesi için planlı kalkınma yaklaşımı ile gelirin ve servetin yeniden dağıtımının gerçekleştirilmesi gerekir.

Sosyal devlet ilkesi, ilk kez 1961 Anayasası'nda yer almıştır. Sosyal devlet işlevinin yerine getirilmesinde belki de en önemli husus, kamu gelirlerinin çoğaltılmasıdır. Kamu gelirleri etkin bir vergi politikası yürütülerek artırılır, ancak, düşük istihdam oranlarına sahip yüksek nüfuslu memleketlerin pek tabi vergi gelirleride düşük olacaktır. Bu da kamu hizmetlerinin aksamasını ve nüfusun yoksullaşmasına neden olur. Nitekim, sosyal devletin en önemli vazifesi tam istihdamdır. Kamu İktisadi Teşekkülleri, esasen devletin kamusal alanda sosyal fayda sağlaması üzerine kurulmuştur. Adnan Menderes döneminde kurulan Et-Balık Kurumu, iki açıdan toplumsal fayda sağlıyordu. Hem Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'da ki, küçükbaş-büyükbaş hayvancılığı desteklerken, hem de, kentlerdeki halkın ucuz ve güvenilir et ihtiyacını karşılıyordu. İlaveten, Türkiye geneline yayılan kurum, istihdam da sağlıyordu. Ancak, neoliberal politikalar beraberinde özelleştirildi

ve etkinliğini yitirdi. Benzer şekilde, Bursa Merinos, halkın ucuza giyinmesini, Türk kaşmiri ve ipeğinin dünyaca tanınmasını, çıkardığı dergiler ve yayınlar ile giyim endüstrisinin bilgi birikiminin sağlanmasını, kadın istihdamını, yün üretimini ve yerli kumaş üretimini sağlayan çok yönlü bir sosyal fabrika projesiydi. KİT'lerin özelleştirilmesi süreci, her ne kadar Dünya Bankası ve IMF tarafından henüz 1950'lerde dillendirilsede, 1980 darbesi sonrası uygulamaya konulan neoliberal politikalar ile birlikte hayata geçirildi. Bu süreçte özellikle, yatırım, verimlilik, ekonomik değer gibi birtakım makroekonomik göstergelerden yola çıkarak yapılan, -pekçok açıdan verimlilik ve ekonomik zarar konusu abartılarak-özelleştirmeler yapıldı. (Gümüş,2010) Türkiye'de KİT'ler de istihdam oranları, sürekli artmış 1970 yılında tüm kamu personeli içinde %21.2 düzeyine ulaşmıştır. 2004 yılında ise bu oran %14.5'e gerilemiştir. (Köroğlu,2012 :462 : Kamu İktisadi Teşekküllerinin…)Bazı Kamu İktisadi Teşekküllerinde (Tekel gibi) özelleştirmelerden önce, yüksek ücretle istihdamın olduğu yegane işletmelerdendi. Ancak, özelleştirilmesi, sadece çalışanlar açısından işsizlik, güvencesizlik, düşük ücret gibi sorunları beraberinde getirmedi, aynı zamanda tütün üretimine de büyük darbe indirdi. Bu durum 1991 yılında DYP-SHP hükümeti tarafından KİT'lerin özelleştirmelerinde bir rehabilitasyon süreci olarak "özerkleştirme"ye gidilmesi önerilsede devamı gelmedi.(Tan,1992) Başka bir açıdan bakarsak, KİT'ler, istihdam sağlama işlevinin yanısıra, yurt genelinde ucuz üretim sağlayarak, halkın fakirleşmesinin önüne geçerken, yurt içi hammadde tedariki ile teşvik edilen pamuk, tütün, ham kağıt, süt, hayvan gibi alanlarda üretimi de teşvik etmiştir. Aynı zamanda önemli bir kamu gelirinin oluşmasını sağlamıştır. Ancak, klientalist politikalar ile seçim dönemi (öncesi ve sonrası) gerçekleştirilen atamalar, kayırmacılık, liyakat sistemine uygun olmayan istihdam politikaları KİT'lerin verimli şekilde çalışmasını engellemiştir. Belkide Dünya Bankası'nın Barker Raporu ile dile getirdiği "liyakat ve örgütlenme unsuru" ; işe almada liyakat ilkesine önem verilmesi, ehliyetsiz kişilerin işe alınmasının önüne geçilmesi, terfi sisteminin kidemden liyakata dönüştürülmesi, ihtiyaca uygun memur alınması, ihtiyaçtan fazla memur alınmaması ve merkezi personel dairesinin kurulması en uyulması gereken önerilerdendi. (Kaya,2016,s.171)

4.2.2. Türkiye Sinaî ve Kalkınma Bankası ile Yerli-Yabancı Özel Girişim Öncülüğünde Kalkınma

Sümerbank'ın kuracağı sanayi işletmelerinin öncelik sırası şu şekilde belirlenmişti:

1. Hammaddesi yurtiçinde bulunan ve üretimi tüketimi karşılamayan sanayi dalları
2. Hammadde olarak ihraç edilen ve işlenmemiş ürünleri, yarı işlenmiş veya işlenmiş hale getirerek değerlendiren ve sürümünü kolaylaştıran sanayi
3. Hammaddesi yurt içinde yetiştirilmeyen ancak büyük oranda tüketilen ve kurulması durumunda ham maddelerin yurt içinde yetiştirilebilme olanağı olan sanayi
4. Hammaddesi yurt dışından gelen ancak kurulmasında önemli ölçüde yarar bulunan sanayi. (Berk,2016 :111-120)

Atatürk için sanayileşme, aynı zamanda, yurt dışına bağımlılıktan kurtulmaktı. Osmanlı Devleti'ne karşı Avrupa siyaseti, hammadde kaynaklarını sömürme ve Avrupa ürünlerini satın alan bir Pazar haline dönüştürme şeklindeydi. Ekonomik bağımsızlık ve sosyal kalkınma için sanayileşme, sanayileşme için ise planlama zaruretti. Sümerbank'nın yatırım öncelikleri içinde ilk sırada hammaddesi yurt içinde bulunan ürünlere yönelik sanayileşme, bir bakıma bağımlı olmadan kalkınma, dışardan yüksek faizli borç almama, daha ziyade yurt içi tasarruflara bağlı kalkınma yönünde atılan büyük bir adımdı. Lakin, Dünya Bankası kontrolündeki TSKB, 1950-1954 yılları arasında özel imalat sanayinin gelişimine öncülük etsede, Demokrat Parti ile ilişkileri zora girince özel mülkiyete dayalı imalat sanayi yatırımlarını, 1954 yılında tüketim malları üretimine yönelik sanayiine yöneltmiştir.

Örneğin, 1953 yılında DP hükümetinin Dünya Bankası ile ilişkilerinin bozulması, IMF'nin önerilerinin aksine büyüme politikalarını sürdürmesi, bu yıllarda TSKB'nin Dünya Bankası ile olan ilişkilerinide etkiledi ve Uluslararası finansman bulmada güçlükler yaşandı. IMF'nin bu dönemde temel talepleri; devalüasyon, deflasyonist önlemler ve dış ticarette liberasyonu öngören istikrar politikalarının uygulanmasıdır. Ancak, DP, temsil ettiği tarım ve ticaret burjuvazisinin ihtiyaçlarına

paralel olarak, IMF'nin bu taleplerini yerine korumacı önlemleri ve enflasyonist politikaları uygulamaya devam etmiştir (Yarkın, 2010, Coşar, 2004).

1950'lerin ortalarında Dünya Bankası ve Demokrat Parti Hükümeti arasında gerginlik o kadar arttıki, 1954-1962 yılları arasında Dünya Bankası ile kredi anlaşması yapılmadı. Peki neden? A.E.Yalman, anılarında, Adnan Menderes'in Dünya Bankası'nın Türkiye için hazırladığı Barker Raporu ile ilgili yorumlarına yer verir. Adnan Menderes, rapor ile ilgili "…Bizi geri bir memleket halinde tutmak, kendilerine rakip bir endüstri diyarı haline gelmemizi geciktirmek istiyorlar," demiştir. Yalman'a göre Başbakan raporu hasıraltı ederek, Barker ve arkadaşlarına yüz vermemiştir. Aynı zamanda, Dünya Bankası tarafından danışman ve yardımcı olarak hükümetin ayağına kadar gönderilen Hollandalı Maliyeci "Lifting" Adnan Menderes'e devam eden KİT yatırımlarının neden kendisine danışılmadığını sorduğunda, çok sinirlenen Menderes, Lifting'i kapı dışarı etmiştir (Şur,2015 :163).

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın, sanayileşme sürecindeki rolünü büyük ölçüde Dünya Bankası ilkeleri belirledi; hükümet politikaları ise TSKB'nin bu süreçte etkinliğini yönlendirdi ancak hedeflerini etkileyemedi. TSKB, özerk bir yapıya sahip olduğundan Dünya Bankası'nın desteği ile büyük ölçüde iç politik baskıların dışında kalabildi. TSKB tarihinin yazarı, Erol Üyepazarcı, kitabında, Dünya Bankası'nın her kredi anlaşmasıyla yeni şartlar getirdiğini, bu şartlar konusunda Banka ile TSKB ikili görüşmeler yapılabildiği halde, 1970'lerde uygulanan politikalara ilişkin, TSKB'nin daha tedrici bir yol önermesine rağmen Dünya Bankası'nın bunu kabul etmediğini, bu nedenle 1980'lerde TSKB'nin krize girdiğini ifade etmiştir. Kalkınma Bankalarının en önemli problemlerinden biri politik baskılarla fonlarının yönlendirilmeleri idi, bu yönden TSKB, hükümet baskısının dışında, Dünya Bankası baskısının ise altında kalmıştır (Coşar, 2004 : 228).

Demokrat Parti, iktidarının ilk yıllarından itibaren Atatürk döneminde uygulanan devletçi ekonomik politikaları terkederek, kontrolsüz bir liberalleşme sürecine girmiştir. Gerek İkinci Dünya Harbi sonrası oluşan dış ticaret ve altın rezervi, gerekse Marshall Planı kapsamında gelen yardımlar ve tarımda modernizasyon ile üretim artışı beraberinde Cumhuriyet tarihinin en önemli ekonomik büyümesini

getirsede, bu durum uzun sürmemiş, ithalata harcanan parayı ihracat karşılayamamıştır (Şur,2015:151). Ekonomi krize girer girmez IMF devreye girerek, bir borç paketi ile istikrar programı sunmuştur. Ancak, Menderes Hükümeti, devalüasyon ve ithalatta korumacılığın kaldırılmasını öngören bu programı uygulamak istememiştir. Menderes Hükümeti 1954 sonrası, Dünya Bankası'nın, yeni Kamu İktisadi Teşekkülleri yapılmaması, eskilerin devredilmesi gibi politika söylemlerinin tersini uygulamış ve yeni KİT'ler yapılmaya başlanmıştır. Ancak,1958 yılının Mayıs ayına gelindiğinde; OEEC, Türkiye'ye, hükümet eğer istikrar programını uygulamaya sokmazsa, yapılan yardımın sona ereceğini açıklamıştır. Böylece, 1958 yılının Ağustos ayında, hükümet, 420 milyon dolar borcunun ertelenmesi ve 359 milyon dolar borç verilmesi karşılığında IMF yönetimi altında istikrar programı uygulamayı kabul etmiştir. İstikrar programının getirdiği ithalat rejimi, yurtiçinde üretilecek olan malların ithalatına, kotalar ve yasaklar koyarken, yurt dışından alınan yatırım malları ve ara girdilerin ithalatını serbest bırakmıştır.1954 yılında Türkiye-Dünya Bankası arasındaki gerginlik TSKB'nin imalat sanayi yatırımlarını azaltarak, tüketim malları üreten yatırımcılara yönelmesinde etkili olur. Bu da üretim mallarına yönelik sanayileşmeden vazgeçilmesi ve tüketim malları üretimine yoğunlaşılmasına neden oldu. Nitekim, yatırım mallarının ithalatında uygulanan kotaların kaldırılması, TSKB'nin imalattan, tüketim malları üretimine yöneltilen kredi politikası ile uyumludur (Coşar,2004: 224, Yarkın,2010).

1954 yılında başlayan ve 1960'dan sonra egemen politika durumuna gelen ithal ikameci sanayileşme, teknoloji, yatırım malları ve ara maların ithal edildiği, nihai ürünlerin ise, ülkede yerli-yabancı sermaye birlikteliği ile üretildiği, 1980'li yıllara kadar devam eden dönemdir.(Ataay, 2001). Neden ABD, Güney Kore örneğindeki gibi Türkiye'ye teknoloji transfer ederek, sanayisini geliştirmemiş ya da,devlet eliyle imalat sanayiinin kurulmasını engellemiştir? Üstelik, Türkiye ABD'nin çoğu zaman stratejik ortağı oldu. Ancak, Türkiye ABDe, planlı bir şekilde, ekonomik olarak bağımlı hale getirildi. Önceki bölümlerde devlet eliyle sanayileşme ve sosyal kalkınma reformundan kademe kademe nasıl vazgeçildiğini anlattım. Zira, Theodore Roosevelt'nin dünyada yok edilmesi gereken iki ırk vardır, Türkler ve İspanyollar, sözü Osmanlı Devleti'nden ne derece nefret edildiğinin göstergesidir. Bir sonraki ABD Başkanı, Wilson, Albay House ile bir konuşmasında, öyle bir devlet (Türk

Devleti) tarih sayfasında kalmayacak demiş, Ermenileri destekmiş, Ermeni Devleti'nin kurulması için yoğun diplomasi yürütmüştür. Esasen, ABD Başkanları Türkleri tehlikeli ve güvenilmez buluyor ve misyonerlik faaliyetleri ile dönüştürmek, parçalamak, köleleştirmek ve hammadde kaynaklarına erişmek istiyordu. İkinci neden ise, ABD'in Ortadoğu politikasında gizlidir. Zira, güçlü ve ekonomik olarak bağımsız bir Türk Devleti, Ortadoğu'da söz sahibi olsaydı, ABD'nin Ortadoğu Enerji kaynaklarına ulaşımı, kontrolü ve ticareti olumsuz etkilenecekti. (Hülagü, 2007 : Karakaş, 2010a)

ABD'nin, Açık Kaçınılmaz Yazgı ve Açık Kapı Politikası ve Misyonerlik faaliyetleri ile tüm dünyaya yaymaya çalıştığı ABD değerleri bugünkü kapitalist sisteminin temellerini oluşturmuş, böylece, hammadde üreticiliğinden bir türlü sıyrılamayan Güney ile , hammadde işleyen gelişmiş Kuzey arasındaki zenginlik farkı, teknoloji ve yatırımların "çoğaltan etkisi" ile günden güne katlanarak artmıştır (Yılmaz,2009 : 10).

4.2.3. Devlet Eliyle Sanayileşmenin Öncüsü Sümerbank İle TSKB'nin, "Nihai Amaç" Farklılığı

Üretime Dayalı Ulusal kalkınmacılık modeli, II.Dünya Harbi sonrası, bağımsızlığını kazanmış olan ülkelere, kapitalist sistem içerisinde nasıl modernleşeceklerini ve de gelişeceklerini öğreten modeldir. ABD liderliğindeki "gelişmiş ülkeler", Dünya Bankası gibi kurumlar aracılığı ile kullandıracakları hibe, yardım ve kredi aracılığı ile bu süreci destekleyeceklerdir. Hatta, DB bünyesinde söz konusu ülkelerin gelirlerinin her yıl yüzde l 'lik kısmını ayırmasıyla oluşacak bir de ortak yardım fonu kurulmuştur. Fakat, bu yüzde 1 oranı tutturulamadığı için, oran zamanla binde 7'ye çekilerek revize edilmiştir.

Ulusal kalkınmacılık modeli, büyük ölçüde ekonomi merkezli ve sermaye birikimi odaklıdır, (ki, sermaye birikimi kapitalist ekonomilerin merkezinde yer alır) ve temelde milli gelirdeki artışla ölçülmektedir. Böylece, sosyal, kültürel, siyasal kalkınma ise onu takip eder. Halbuki, böyle olmamış pek çok ülkede büyük milli gelir artışlanna, ABD destekli askeri darbeler, diktatörlükler, artan gelir dağılımı adaletsizlikleri eşlik etmiştir (Doğan, 2009: 15-27).

Türk toplumunun modern uygarlığa geçebilmesini gerici güçlerin etkisinin kırılması ile mümkün olacağını savunan pek çok bilim insanı arasında Niyasi Berkes de vardı. Berkes, bunun için üç husus üzerinde durur. Birincisi, Türk toplumunun yeniden biçimlenişinin sürdürülebilmesi için gerici güçlerin engellerini ortadan kaldırmak. İkincisi, Bu gerici engellerden kurtulduktan sonra dünyanın politik çıkarlarının dışında kalarak, değişimin hızlandırılması. Üçüncü olarak, Tük halkının yoksulluktan kurtarılabilmesi için toplumsal reformları uygulamak. Berkes'e göre, söz konusu bu reformlar, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen devrimlerle hayata geçirilmeye başlanmış, ancak, kısa bir süre sonra da, bazı yöneticilerin devrimlerden sapması, yeni bir sürece girilmesine neden olmuştur. (Hira, 2018 : 5)

Konumuz açısından önemli olan son madde, Türk toplumunun yoksulluktan kurtulabilmesi için toplumsal reformların yapılması hususunda : Ekonomik tüm boyutları ve bilhassa "Sanayileştiren Sanayii", Planı ile, "Sosyal Devlete" varan boyutları, halkçı ve sosyal adaletçi anlayışı ile bir "Devletçilik" politikası, alt yapısı ile birlikte sadece ülkenin gelişmesini değil, ulusun yükselecek yaşama düzeyi (refahı) ile, çelişkileri ve sömürüyü mümkün olan en alt seviyeye indirgeyen başarıları ile, üreteceği dayanışmalı ve tutarlı sağlıklı bir toplumda, dış emperyalist güçlerin sızıp yerleşebileceği bir açık doku bırakmayacağından, ulusal egemenliği pekiştirecek güçlü ekonomik yapılarda oluşturabilecekti. Açıkça görülüyor ki, Atatürk, Osmanlı İmparatorluğu döneminde tecrübe edilmiş, ekonomik sömürüyü sonsuzlaştırmak isteyen Emperyalist dış borçlar ve yabancı sermayeye karşıdır. Bilakis, ülkenin ekonomik gelişmesini engellemeyecek nitelikteki yabancı sermayeye ise taraftır. Atatürk'ün şu sözleri, yabancı sermaye ile fikrini açıkça ifade eder. "Zannolunmasm ki ecnebi sermayesine hasımız; hayır, bizim memleketimiz vâsidir. Çok say ve sermayeye ihtiyacımız var. Kanunlarımıza riayet şartıyla ecnebi sermayelerine lâzım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız. Ecnebi sermayesi bizim sayımıza inzimam etsin ve bizim ile onlar için faydalı neticeler versin". Yine vurgulayalım ki, kesinlikle karşı olunan "olgu", yabancı sermaye değildir, onun sömürerek ekonomik gelişmeyi engelleyebilecek "biçimleridir".(Hamitoğulları, 1982 :113-114).

1.1.1932 günü TBMM'nin açılışında : "Milli ihtiyaç ve menfaatlerimizin mübrem kıldığı sanayi şubelerinin bir an önce tahakkuk ettirilmesine hassasiyetle çalışıyoruz..." dedi. Bundan sonra, Devlet Sanayi Ofisi ve Türkiye Sanayi Kredi Bankası kaldırılarak 3.6.1933 gün ve 2262 sayılı kanunla, Türkiye Sanayi ve Kamu İktisadî Teşekkülleri tarihinde çok önemli yeri olan "SÜMERBANK" kuruldu. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan bu yana Devlet; ulusal ekonomiyi korumayı, ülkeyi kalkındırmayı sağlamak için, madencilik, sanayi, tarım, ulaşım, ticaret gibi alanlarda pek çok önlemler almıştı.(Babüroğlu, 1982 :156).

1950'lilerin sonunda Dünya "dramatik, uzun erimli ve bizi geçmişin dünyasından koparan [bir] toplumsal değişim"den geçmektedir: "köylülüğün ölümü". Soğuk Savaş artık her ikisi de sanayileşmiş "Birinci Dünya" ile "İkinci Dünya" arasında bir mücadeledir. 1950'lilerde Türkiye'de ekonomi politikası, dünyanın aksi bir yönde ilerlemektedir. "Avrupa ve Ortadoğu yöresinde" tek kalan "köylü ülkesi" olarak Türkiye, 1948'de kabul edilen Marshall Planı'ndan sağlanan dış yardımlarla liberal ve tarıma yönelik bir ekonomi politikası takip ediyordu (Yılmaz, 2012: 178).

Bu dönemde, dünyada yaygınlaşan ulusal kalkınma planlarının benimsenmesinde üç önemli etken söz konusudur. Bunlar; Dünya Bankası'nın rolü, finansal yardımların rolü, sömürgesel kalkınma planlarında ülkelerin rolü. Örneğin, İngiliz Hükümetinin kabul ettiği Sömürgesel Kalkınma ve Refah Yasası'nda (1940), sömürgesel kalkınma planlamasının gerekli ve istenen bir şey olduğu ve koloni hükümetlerinin süratle kalkınma planları yayınlaması gerektiğinin altını çizmektedir.(Ekiz ve Somel, 2005 :4)

TSKB, 1951 yılında DB (IBRD) aracılığı ile ilk defa özel sektöre döviz cinsinden kredi kullandırmıştır. Bu dönemde DB, azgelişmiş ülkelerde özel sektörün gelişmesi için finansman desteği sağlamak üzere kalkınma bankaları kuruyordu.(Öztürk, 2008 :17) Ancak, burada sorulması gereken en önemli soru, TSKB, Türkiye'de imalat sanayiini ne ölçüde desteklemiştir?

Az gelişmiş ülkelerde kurulan kalkınma bankaları, ülke içinde imalat sanayiini desteklerken, ihtiyaç duyulan makine ve teçhizatın hangisinin üretileceği hangisinin

ithal edileceğine de karar veriyordu. Böylelikle ara malların ithatı için 1951 yılından itibaren TSKB, sanayicilere döviz cinsinden kredi vermiştir. (Öztürk, 2008 :20-21)

Türkiye'de ilaç, tarım ve gıda v.b endüstrilerin kurulmasında önemli rol oynayan TSKB, 1963 yılından itibaren iştirak yatırımlarını azaltarak Türkiye'de sermaye piyasalarının gelişimine odaklandı. Bu durumun bir nedeni olmalıydı.

1960'da DPT'nin kurulması ile hazırlanan kalkınma planları işte tam da bu noktada yüksek katma değerli üretime geçilmesi imalat sanayiinin geliştirilmesi gibi hedefler içerir. 1963-1979 arası merkezi planlamaya dayalı kalkınma döneminde sanayi sektörü büyümüş ortalama %25 civarına gelmiştir. GSMH ise, ilgili dönemde ortalama %6.7 oranında artmıştır.

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde, planlı bir kalkınma aynı zamanda kuvvetli bir devlet ve hükümet ister. Zira geleneklerine çok bağlı ve durgun bir toplumu harekete geçirmek, alışkanlıklarını kırmak, kalkınma için lüzumlu temel reformları yapmak için kuvvetli bir devlete ihtiyaç vardır. Nehru'ya göre, az gelişmiş memleketlerde, kalkınma güçlüğü, bugünün ihtiyaçları ile yarının talebleri arasındaki çelişkiden ibarettir. Zira, fakir bir ülke, yarını inşa edebilecek kaynaklara sahip değildir. Buna rağmen, yarını inşa etmek ve kısa zamanda refaha ulaşmak arzusunda isek, bugünkü nesillerin ihtiyaçlarını görmezden gelebilmeliyiz. Ancak, demokrasi daha çok bugünü düşünmek eğilimindedir. Otoriter, halkın istek ve şikayetlerine önem vermeyen bir hükümet, yarını inşa etmek için bugünkü nesillerin ihtiyaçlarına fazla önem vermeyebilir. Ancak, biz demokratik memleketler, bunu yapamayız. (Talas, 1962: 1-13). Mustafa Kemal Atatürk, devlet eliyle sanayileşme (kalkınma) politikasını seçerken, Osmanlı Devleti'nden miras alınan pek çok unsuru birleştirerek, hem bugüne hem de geleceğe dönük bir kalkınma doktrini ve reformu gerçekleştiriyordu.

Ancak, Uluslararası finans kuruluşlarını yönetenler, Türkiye'nin kamu mülkiyetine dayalı kalkınma planını Büyük Türk Devleti"nin tekrar inşasında ekonomik bağımsızlığımızı kazanmanın yolu olacağını düşündüler? Zira, bugün Çin, 1949'da uygulamaya koyduğu kamu mülkiyetine ve merkezi planlamaya dayalı

sanayileşme politikası ile dünya üretim devi olmuştur. Komünist özenti, devlet sosyalizmi gibi karalamalar, Ortadoğu'da istikrarı sağlayacak ve Osmanlı Devleti'nin yeniden doğuşu olacak Büyük Türk Devleti'ni tehdit görmelerindendir. Bu nedenledir ki, TSKB tarafından özel mülkiyete dayalı kalkınma desteklenmiştir. Ancak, desteklenen özel mülkiyet başlangıçta yüzde yüz yerli olsada, sermaye piyasalarının kurulması ile yabancı ortaklar ile tanıştırılmıştır.

4.3. 1953 SONRASI TSKB'DE POLİTİKA DEĞİŞİKLİĞİ

İktisadi kalkınmayı gerçekleştirecek piyasa ekonomisini örgütlemek ve bunu yönetecek müteşebbis sınıfını finanse etmek üzere Türkiye Sınai Kalkınma Bankası 1950 yılında Dünya Bankası'nın desteği ile kurulmuş olup, Türkiye'nin ilk özel yatırım ve kalkınma bankasıdır. Bankanın amacı; Türkiye'de başta sanayi olmak üzere bütün ekonomik sektörlerdeki girişimlere ait yatırımları desteklemek, *yabancı ve yerli sermayenin Türkiye'de kurulmuş veya kurulacak şirketlere iştirakine yardımcı olmak,* Türkiye'de sermaye piyasasının gelişmesine yardım etmektir. (Özcan, 2014:264).

TSKB, 1950-1960 yılları arasındaki dönemde bir atılım içinde görülen özel kesimin 400 sınaî projesine kredi açmıştır daha çok tüketim malı üreten özel sektöre çok büyük destek sağlamıştır. Bankanın imalat sanayinin alt kollarına açtığı kredilere bakıldığında ara ve yatırım malları kesimine açılan kredi oranının zaman içinde göreceli de olsa bir artış göstermesine karşın, tüketim malları kesiminin aldığı kredilerin toplam içindeki payının ortalama olarak %54.4'lere ulaştığı görülmektedir. (Bahar,2005:78).

4.3.1. Demokrat Parti İle Dünya Bankası Arasında Alınan Kredilerin Kullanımı Hususunda Fikir Ayrılığı ve TSKB

Dünya Bankası tarafından Türkiye'deki projeleri denetlemek üzere gönderilen Hollanda Hazine Bakanı Lifting ile Başbakan Adnan Menderes arasında çıkan bir tartışma sonrası, Lifting ülkesine geri dönmüş, Dünya Bankası Ankara temsilciliği kapatılmıştır. Bu olanlar, Demokrat Parti ile Dünya Bankası arasındaki işbirliğini zora sokmuş ve yaklaşık 6 yıl boyunca Türkiye Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası'ndan kredi kullanmamıştır. Bu durum TSKB'nin iştirak politikasınıda etkilemiştir (Yarkın,2010).

Nitekim, ABD yönetimi 1950'li yılların ikinci yarısı ile birlikte dış yardımlar konusunda isteksiz davranmaya ve Ankara'dan gelen talepleri geri çevirmeye başlayınca, kalkınmayı en temel hedef olarak gören Menderes hükümeti uzun süredir reddettiği Sovyetler Birliği'nden gelen yakınlaşma çağrılarına tepkisiz kalmamıştır.

Dünya Bankası isteği ile kurulan TSKB, Barker Raporu ile Türkiye'ye önerilen çizgide hareket etmiş, devletin doğrudan sanayiyi planlamak, KİT'ler kurmak gibi görevler yerine, enerji ulaşım gibi alt yapı yatırımları yapmasını, sanayi yatırımlarını ise özel teşebbüse bırakılmasını desteklemiştir. Böylece, TSKB, özel girişim yoluyla yeni sanayi tesislerinin kurulması, mevcut sanayi tesislerinin tevsii yatırımlarının yapılması, yerli ve yabancı sermaye sahipleri ile iştirak halinde sanayi teşebbüsleri kurmak, özel sanayiye mali yardım yanında idari ve teknik yardımlarda bulunmak ve sanayiye ait hisse senedi ve tahvil alım-satım piyasası oluşturmak gibi görevleri başarı ile yürüttü. TSKB'nin kaynaklarına göz attığımızda ise, Marshall Planı Özel Teşebbüs Fonu, IBRD kredisi, Banka'nın sermayesi ve diğer kaynaklar olarak sınıflandırabiliriz (Selik,1955 : 108) .

1950-1953 yılları arasında gerek Marshall Planı kapsamında gerekse Avrupa ülkelerinden dış yardım alan Türkiye, tarımda o güne kadar görülmemiş bir kalkınma hamlesi gerçekleştirmişti. Ancak, 1954 yılından sonra tarımın gelişmesini temin eden dış koşulların ve iyi hava şartlarının ortadan kalması, üretimin hissedilir derece azalmasına ve tarımın sekteye uğramasına yol açmıştır. Tarım üretiminin düşmesi aynı zamanda ihracat rakamlarının düşmesine ve cari açığın büyemesine sebep olmuştur (Yurtoğlu, 2014).

1954'lü yıllarda Demokrat Parti'nin ithal ikameci politikaya dönüşü ve yerli üretiminin desteklenmesi süretiyle yeni sanayi birikimine yönelik politikalarının TSKB üzerindeki etkileri nelerdir?

Ana kredi kaynağı Dünya Bankası olan TSKB, 1951 yılında kredi dağıtmaya başladı. Amaçlarından biri de yabancı sermayenin Türkiye'ye getirilmesi olan TSKB'nin politikaları ABD ile örtüşüyordu. Zira, o dönem, tamamiyle ABD'nin

kontrolünde olan Dünya Bankası, TSKB fonlarının nereye yatırılacağı ve sanayileşmenin niteliğinin ne olacağı konusunu tayin ediyordu.

4.3.2. Türkiye'de Sermaye Piyasalarının Ortaya Çıkışı ve Gelişiminde TSKB'nin Rolü

Türkiye'de sermaye piyasalarının ortaya çıkışının temelleri Osmanlı İmparatorluğu'na kadar uzunmaktadır. Ancak, Avrupa devletleri ile Osmanlı devletinin de sermaye piyasalarının gelişimi birbirinden farklılık gösterir. Şöyleki, sanayi devrimi ile beraber dış ticaret ve sömürgecilik yolu ile kazanılan servet birikiminin sanayi sektörüne kredi olarak aktarılması batılı ülkelerde bankacılığın gelişmesinin nedeni iken, Osmanlı da ise, hazinenin borç para gereksinimini karşılamak nedeni ile bankacılık sektörünün oluşumuna neden olmuştur. Böylelikle, dış ticaretin finansman ihtiyacının ortaya çıkması ve borçlanma ihtiyacının artması, Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı bankaların kurulmasına ve Avrupa'nın büyük bankalarınının şubeler açmasına neden olmuştur. Böylelikle, önce mal piyasalarını sonra finansal piyasalarını Avrupalılara açan Osmanlı Devleti, Avrupa ekonomisi ve finansal piyasaları ile entegrasyon sağlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşundan 1960 yılına kadar sermaye piyasalarında belirgin bir gelişme olmamıştır. Maddi ve beşeri sermayenin azlığı, Düyun-u Umumiye'ye yol açan gelişmelerin ürkütücülüğü 1929 yılında çıkarılan 1447 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu ile bu piyasa iyice sınırlandırılmıştır. 1958 yılında döviz işlemlerinin T.C.Merkez Bankası'na verilmesiyle kambiyo işlevini de yitiren borsaya, yabancı sermayenin eski ilgiside kalmamıştır.

1960-1980 döneminde ise özel sektörde hızlı bir holdingleşme süreci yaşanmıştır. Sermaye ihtiyacını karşılayabilmek için birçok şirket hisse senedi ve tahvil çıkarmaya başlamıştır. Aslında, Türkiye'de sermaye piyasalarının yeniden doğuşu , 1960'lı yıllarda Hürriyet tahvilleri ve tasarruf bonaları ile başlamıştır.

Bu gelişmeler, 1963 yılında sermaye piyasası tasarısı hazırlanmasını neden olsada, 1967 yılında görüşülemeyerek kadük olmuştur. 1970'li yıllarda hazırlanan benzer bir tasarı da 1973'te aynı akıbete uğramıştır. Bununla beraber 1970'li yıllarda

bazı büyük holdingler halka açılmanın avantajlarını görerek 2-3bin ortaklı büyük şirketler kurmuşlardır. Başlangıçta halka açık olarak kurulan yada sonradan halka açılan şirketlere başarı kazalıp güçlendikçe, bunların hisse senetleri piyasada aynı esnaf tarafından alınp satılmaya başlanmıştır. Bununla beraber daha önceden kapalı aile şirketi olarak kurulan pek çok şirket ölümler ve veraset yoluyla kapalı olmaktan çıkmıştır. (Eyüboğlu ve Bulut,2016 : 114-115).

Dünya ekonomisinde sermaye hareketleri kapitalizmin gelişmesine paralel olarak ortaya çıkan bir olgudur. Gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akımlarıda bu sürecin bir parçası olarak görülebilir. Son yıllarda, birçok gelişmekte olan ülkede finansal serbestleşmenin ekonomik gelişmeyi sağlayacağı beklentisiyle sermaye girişlerinde artış söz konusu olmakta, ilgili ülkeler büyümeleri bu kaynaklarla finanse etmek istemektedirler. Başlangıçta, uzun vadeli doğrudan yatırım şeklinde ortaya çıkan yabancı sermaye hareketleri, sonradan kısa vadeli pörtföy yatırımları şeklinde gerçekleşmiştir. Yapılan teorik ve ampirik çalışmaların bir kısmı, sermaye hareketlerinin yöneldikleri ülkeye olumlu yanlarının yanısıra olumsuz yanlarının da olduğunu iddia etmektedir. Yabancı sermaye gittiği ülkede üretimin artmasına, yeni teknoloji ve yönetim biliminin gelmesine, rekabeti geliştirerek ülke ekonomisinin dinamizm kazanmasına, pörtföy çeşitlendirmesine, döviz girişinin sağlanmasına ihracatın artmasına ve finansal piyasaların gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Olumsuz etkileri olarak ise, yabancı sermayenin geldiği ülkede ekonomik krize sebep olduğu gösterilmektedir. Bunanla birlikte, yabancı sermaye girişleri, ülke yönetiminin ekonomik denetim üzerindeki etkinliğini azalttığı, yerli firmalara karşı haksız rekabet oluşturduğu, teknolojik bağımlılık yarattığı gibi konular üzerine eleştirilmektedir. (Niray, 2004)

1990'lı yılların başlarında yoğunluk kazanan finansal serbestleşme hareketleri sonucunda, sermaye hareketlerini düzenleyen yasal düzenlemeler ortadan kaldırılmıştır. Finans piyasaları üzerindeki denetimlerin zayıflaması, bir taraftan yeni finansal araç ve yöntemlerin geliştirilmesine neden olurken, diğer taraftan finansal piyasalar ve kurumların birbiriyle bütünleşmesine olanak tanımıştır. Ancak, 1990'lı yıllar aynı zamanda birçok gelişmekte olan ülkenin ekonomik ve mali krizle karşı karşıya kaldığı yıllardır.(Takım,2016 :39-60)

TSKB'nin 1963 yılında iştirakinde bulunduğu şirketlerinin hisse senetlerini halka arz etmek yoluyla sermaye piyasalarının oluşumuna katkı sağlamasının bir nedeni, iştirakinde bulunduğu ve finansman yapısını sağlamlaştırdığı şirketlerin hisselerinin kolayca satılabilmesidir. Bu nedenle iştirakinde bulunduğu herhangi bir şirket günümüz itibariyle yüzdeyüz yerli değildir. Böylece, Dünya Bankası himayesindeki TSKB, sermayesine ortak olarak kurulmasına katkıda bulunduğu tüketim odaklı üretim yapan şirketleri, değeri arttıktan sonra, yabancı sermaye ile ortaklık kurabilmeleri noktasında hisse senetlerini satışa çıkararak, Dünya Bankası politikalarına yardımcı olmuştur.

4.4. DPT'NİN KURULUŞU SONRASI TSKB POLİTİKALARI

Dünya Bankası, Adnan Menderes'in esen yerde şeker fabrikası esen yerde çimento fabrikası kurması ve KİT'lerin özel girişime devri noktasında yavaş hareket etmesi nedeniyle Ankara temsilcisi Lifting ile Menderes arasındaki tartışma yaşanmış, Banka'nın Ankara temsilciliği kapatılmış, bu durum Banka'dan altı yıl boyunca kredi kullanılmaması ile sonuçlanmıştır. Ancak, Banka'nın planlama konusundaki ısrarları 1959 yılında Prof.Dr.Jan Tinbergen ile anlaşma yapılmasına ve bir planlama teşkilatının kurulması çalışmalarına başlanmasına neden olmuştur. Nitekim Devlet Planlama Teşkilatı 27 Mayıs ihtilali sonrası Eylül 1960'da kurulmuştur. Ancak, Dünya Bankası, DPT'nin Koordinasyon Bakanlığı'na bağlanması hususundaki ısrarları tehlikeli bulunmuş olsaki, -zira, bu Bakanlığa, Dünya Bankası kendi uzmanlarını yerleştirmek istemektedir- Milli Birlik Komitesi, DPT'nin Başbakanlığa bağlı olmasını uygun görmüştür (Yarkın,2010: Sezen, 1999).

4.4.1. 1970'li Yıllar ve DPT Öncülüğünde TSKB Yatırımları

1970'li yıllarda, DB, gerek dünya genelinde artan Kentsel Yoksulluk gerekse Türkiye'de DPT öncülüğünde "Planlı" dönemin etkisiyle politika değişikliğine gitti ve TSKB'nin iştirak ve kredi politikası, sosyal ve bölgesel dengesizlikleri düzeltmek ve sermaye açığı olan şirketlere finansman sağlamak şeklinde düzenlendi. Böylelikle TSKB, kırsal kalkınmayı destekleyen projelere kredi vermeye başladı. (Yüce&Özbek,2006 :1-23)

DB, çok uluslu şirketlerin etkinliğini artırırken, ükelerin dengeli içsel kalkınmasının önüne geçti. Böylece, ulus devletin sosyo-ekonomik, politik sınırlarının aşınması, kentlerin niteliğini değiştirerek, küresel sermayeyi çekme arayışına sokabilmektedir. Bu dönemde, kentler neo-liberalizmin bir diğer etkisi olan rekabetçi anlayış doğrultusunda örgütlenmekte ve yeniden yapılandırılmaktadır. Öte yandan, hizmet sektörünün büyümesi, sermayenin kentlerde yoğunlaşarak kentlerin finansal faaliyetlerin merkezi haline gelmesi istihdam açısından kentleri önemli kılmakta ve kentlere göçü teşvik etmektedir.

Bu dönemde, Giddens'e göre kentlerle ilgili iki düşünce ortaya çıkar. İlkin kentler dinamizmin, kültürel yaratıcılığın kaynağı, ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlayabilecek fırsatları en üst seviyeye çıkarabilecek bir yaşam alanı olarak değerlendirilmekte, ikinci olarak kentler kalabalıkların güvensizliği ve saldırganlığının yükseldiği, suç, şiddet ile yoksulluğun her tarafı kapladığı bir alan olarak görülmektedir. (Yılmaz,2012: 257-287 :Küreselleşme ve Kentsel Yoksulluk)

TSKB, 1950-1962 yılları arasındaki dönemde, özel sermayeli sanayi kuruluşlarına yaklaşık 500 milyon TL tutarında kredi vermiştir. TSKB'nin dönem içinde verdiği kredi miktarı, toplam banka kredilirenin onda biri tutarındadır. Verilen krediler, bilhassa temel tüketim mallarına yönelik sanayiinin kurulmasına yönelik olup, Marmara bölgesi ise öncelikli olmuştur. (Coşkun vd, 2012:9)

Gelişmekte olan ülkelerde 2020 yılına varmadan, tarihte ilk kez kentli nüfusun kırsal nüfusu aşacağı tahmin edilmektedir. Gelişmiş ülkeler hizmet ve bilgi yoğun faaliyetlere yönelirken, imalat işleri emek gücünün ucuz olduğu çevre ülkelere sevk edilmeye başlamıştır. Bununa birlikte gelişmekte olan ülkelerin hizmet ihracı büyük bir ivme kazanmış, 1990 ile 2008 yılları arasında %21 oranında artmıştır. Üçüncü olarak, gelişmekte olan ülkelerde eğitimli nüfus son derece artmış, Hindistan'da yüksek öğrenim gören öğrenci sayısı 20 milyon ile neredeyse ABD'yi yakalarken, bu ikiliyi Rusya izlemektedir. Son olarak istihdamda özel sektörün payı artmış, 1995 ile 2005 yılları arasında tüm işlerin Brezilya'da %90'ı Filipinler ve Türkiye'de ise %95'i özel sektör tarafından yaratılmıştır. (Nurol,2014). Bütün bu gelişmeler kırsaldan kente

doğru hızlı göç ve kentlerdeki nüfus artışı beraberinde kentsel yoksulluk olgusunu getirmiştir.

"Kentsel Yoksulluk"; kentin sosyal hiyerarşisini, geleneksel ve sosyal tabakalarını erezyona uğratıp, daha yoksul yada dip/sınıf altı dediğimiz bir dışarıda kalan potansiyele (outsider) açık kapı bırakmaktır. Geleneksel orta tabakalar zamanla erimekte, alt tabakalar daha alt dip katmanlara kaymakta, umarsız, yükselme umudunu kaybetmiş, gelecek korkusu içinde olan geniş bir dezavantajlı sınıf kök salmaktadır. (Aytaç,2016 :40)

Wilson'ın ilk bölümde sözüne ettiğim İlerlemeci Hareketi, klasik liberalizmin 20.yüzyıl şartlarına uyarlanmasına yardımcı olmuş, toplumunun ihtiyaçlarını sosyal reformlar ile yeniden düzenlerken, ABD tröstlerine karşı da bir hukuki ayar çekmişti. Wilson,"ABD'nin gerçek girişimcileri, çalışan ve tasarruf eden orta sınıfları, bizim varsıllaşma dediğimiz süreçten dışlanmış durumdalar. Zenginliği elinde toplamış bir avuç azınlık küçük girişimcileri engellemek için tüm güçleri ile saldırıyorlar" diyordu.(Oğuz,2017 : 21)

O dönemde yaşanan ekonomik krizler sonucunda fakirleşen orta sınıf, saldırganlaşmıştır. Sisteme itiraz etmektedir. 1980 sonrasında Türkiye'nin ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel dönüşümü; ekonomide artan dış borçlar, sosyal hakların azaltılması, orta sınıfın zayıflaması, gelir dağılımı eşitsizlikleri, fırsat eşitsizliğinin yaygınlaşması, demokrasinin temsil sisteminin yıpratılması, tüketim toplumu uygulamalarının yaygınlaşması, ulusal kimlikte çözülmeler, geleneksel kültürel yapıdaki dönüşüm, pek çok noktada Latin ABD devletlerinin deneyimleri ile benzeşir. Söylemeden geçemeyeceğim geçenlerde sosyal medya haberlerinde okumuştum. Şili'de kanser olanların sayısı dünya geneli ile kıyaslandığında az imiş. (Topateş,2016 :21-42) Araştırmacılara göre kanser görülme sıklığındaki azlığın nedeni , Şili'de geleneksel yemek kültürünün devam etmesiymiş.

Kent, üç ana tip kapanma sahasının git gide genişlemesiyle yeniden biçimlenmektedir: Kapalı yaşam alanları (siteler), kapalı işyerleri (plazalar), alış-veriş merkezleri (AVM). Üç kapanma sahası ve üç temel bağlayıcı teknolojik unsur olan cep telefonu, kredi kartı ve otomobil, bu ilişkiler ağını yönetmektedir. Yirminci

yüzyılın ikinci yarısından itibaren, kömür-çelik uygarlığının eseri olan sanayi kenti aşamalı olarak yeni bir kapitalizmin dönüştürücü dinamikleri tarafından yeniden biçimlenmeye başlamıştır. 1960'lardan itibaren gözlenmeye başlayan bu köklü değişme, aslında İkinci Dünya Harbi sonrası kurulan siyasi ve ekonomik yeni düzenin biçimlenişinde kendini göstermiştir. Gitgide sanallaşan değer değişimi üzerine kurulu, sinai tipe oranla daha fazla uçucu, kırılgan, değişken yeni bir kapitalizm, belirginleşmeye başlamıştır. Böylelikle, bireyin kentle kurduğu ilişkinin zihinsel boyutu, doğasına uygun bir esneklik kazanmıştır.

Kamu hizmetlerinin en vazgeçilmez alanlarından güvenlik, ilginç bir şekilde kapalı sitelerde en göze çarpan hizmetlerden biri haline geldi. Diğer hizmetler az yada çok ikincil derece önemliyken, güvenlik, kapalı sistemin kapalı kalabilme önkoşulu haline gelmiştir. Böylelikle, bugün, Türkiye'de özel güvenlik hizmetlerinin yüksek kârlılık oranına sahip bir Pazar haline gelmesi mümkün olmuştur. Gözetime olan gönüllülük tezat bir şekilde "özgürlük" temellidir. Ancak, ilginç bir şekilde, kapalı sitelerde (özellikle Kemer Country gibi tam kapalı olanlarında) oturanlar, maalesef buraya taşındıktan sonra güvenlik sorunu algılamaya başlamaktadırlar. Diğer bir deyişle, kentten güvenlik eksikliği nedeniyle kaçış değil, güvenli alana girdikten sonra daha fazla güvenlik talep etme söz konusu olmaktadır. Bu durum, bir genel iç-gözetimin meşrulaşmaya ve kurumsallaşma başladığı bir eşiktir. Özel alanın sınırlarının belirsizleştiği bir dünyada en içe dönmenin yolu olarak kapalı siteler, üretimin sanallaştığı, dikey baskıcı hiyerarşinin yerini yatay/içselleştirilmiş olanların aldığı ve acımasız rekabete dayalı bir örgütlenin mutlak kapalı alanları olarak iş binaları (plazalar); iş dışı etkinliklerin varoluş referansı ve anda yaşamanın hali tüketim tapınakları olarak alış-veriş merkezleri. Kentsel mekan, bu nedenle aynı zamanda küresel ekonominin simgesel alanı haline gelmiştir. Kentlerin dünya ölçeğinde geçirmekte olduğu yeni dönüşüm süreci, mekanın, yeni küresel aktörlerin güç paylaşımın simgesel bir ifadesidir. (Ergur,2014 :32-34)

1950'lilerin sonunda Dünya "dramatik, uzun erimli ve bizi geçmişin dünyasından koparan [bir] toplumsal değişim"den geçmektedir: "köylülüğün ölümü". (Yılmaz, 2012 :176). Türkiye, 1950'li yıllarda siyasi, ekonomik ve sosyal bir değişim sürecine girmiş ve bu süreçte köylü nüfusu çözülmeye başlamıştır. Türkiye'nin köyden

kente göçün başladığı 1950'li yıllarda bu durum bir sorun olarak algılanmamış hatta yer yer desteklenmiştir. Ancak, sonraki yıllarda köyden kentte göç; kontrolsüz, plansız ve hızlı bir şekilde gelişince durum bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Bu durum hem köylerde hem de kentlerde öngörülmeyen bir takım sorunları beraberinde getirmiştir. (Güreşçi,2010 :47-55)

4.5. 1980'Lİ YILLAR VE 24 OCAK KARARLARI BERABERİNDE TSKB'NİN DEĞİŞİMİ VE SOSYAL BOYUTLARI

İngiliz Devrimi, buhar gücü nedeniyle suya olan ihtiyacı, Dördüncü Sanayi Devrimi ise bilgisayarlaşma nedeniyle elektriğe olan ihtiyacı getirdi. Bunu gören DB, az gelişmiş ülkelerde kamu tarafından sağlanan elektirik üretimi ve dağıtımını özel sektöre açmak üzere enerji reformları başlattı.

4.5.1. Türkiye'de Enerji Sektöründe Dönüşümün Tetikleyicisi Olarak Dünya Bankası ve TSKB

Bütün dünyada devlet tekelinde başlayan doğalgaz, kömür, hidroelektrik enerji, petrol gibi birincil ve elektrik gibi ikincil enerji üretimi ve dağıtımı, 1980 neoliberal dönüşüm süreci ile birlikte devlet tekelinden çıkarılarak, özel sektöre ve/veya devletinde katılımı olan halka açık şirketlere bırakılmaktadır. Türkiye ise bu açılımı, 1985 yılından itibaren tartışmaya başlamış ve 1990'lı yıllarda uygulamaya geçmiştir. Buna bağlı olarak çeşitli anayasal ve yasal düzenlemeler yapılmış, kurulan yatırım ve finansman modelleri ve genel olarak devletin yüzde 100 alım garantisi ile özel sektörün katılımı sağlanmıştır. Türkiye 2000'li yıllardan itibaren Dünya Bankası ve IMF ile yaptığı ortak çalışmalar sonucunda İngiltere'nin 16 yıl önce yürürlüğe koyduğu liberalizasyon ve regülasyon modeli ile yola çıkmıştır.

Bu yeniden yapılandırma çalışmaları çerçevesinde, Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, Coopers and Lybrand firmasıyla ortaklaşa Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu projesini yürütmüştür. Böylelikle 20 Şubat 2001 tarih 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun 4.maddesi uyarınca Enerji Piyası Düzenleme Kurumu kuruldu. (Karaçor&Güvenek,2010,s.147-166)

Gelişmekte olan ülkelerde, elektrik talebinin hızla artması, ekonomik büyümenin, artan sanayileşmenin ve artan yaşam standartlarının etkisiyle dramatik olarak çoğalmıştır. Elektrik talebinin hızla büyümesi, Dünya Bankası'nı harekete geçirmiştir. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde (Dünya Bankası'nın bu sorunları daha önce başarılı bir şekilde ele aldığı diğer piyasalara benzer şekilde) ortaya çıkan enerji verimliliği piyasaları, yetersiz yada olmayan politikalar, kurumlar ve özel sektör sermayesi tarafından engellenmektedir.

Büyük bir politika danışmanı ve yatırımcısı olarak rol alan, Dünya Bankası, kredi alıcısı ülkelerine, enerji verimliliği önündeki engelleri ele almada yardımcı olmak ve gelişmekte olan ülkeledeki enerji verimliliği teknojileri pazarını genişletmek üzere benzersiz bir konumda bulunmaktadır. Banka'nın, enerji sektörünün arz tarafındaki özel sektör yatırımlarını teşvik etmede ki başarısının emsali görülmemiştir. Fiyatlandırma reformları, kurumsal yeniden yapılandırma ve stratejik yatırımlar olmak üzere bir bileşeni kullanarak, Banka, gelişmekte olan ülkelerin enerji sektöründe çok çeşitli olumlu gelişmelerinin oranını teşvik etmektedir.

Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelerin elektrik enerjsi sektörlerinde hem bir finansör hem de politika danışmanı olarak önemli bir rol oynamaktadır. Bu ülkelerdeki enerji projeleri için en büyük sermaye kaynağıdır (World Bank 2013 : Ülke Görünüm Raporu). Aynı zamanda borçlu ülke hükümetlerinden, çok taraflı ve iki taraflı ajanlardan, ticari bankalardan ve özel yatırımcılardan kendi kredilerinin değerini pek çok kez katlar. Ekonomik tavsiyeler ve kredi koşulları sayesinde birçok gelişmekte olan ülkedeki enerji politikalarını şekildirerek, özel sektör kredilerindeki eğilimleri belirler.

1980'lerin ikinci yarısında Dünya Bankası her ne hikmetse, gelişmekte olan ülkelerdeki enerji sektörlerinin performansı konusu ile giderek daha fazla ilgilenmeye başladı. Devlete ait elektrik şirketleri, hükümetin fiyatları düşük tutma baskısı sonucunda, elektrik fiyatları reel olarak düştüğü için kademeli olarak iflas ediyordu. Böylece, elektrik hizmetlerinin kalitesi ve güvenilirliği ile birlikte, kamu hizmetlerinin teknik performansı da kötüleşti.

Bu kötüleşen performans, Banka'nın 1992 yılında enerji sektörü kredilerine yeni bir yaklaşım getirmesini sağladı. Böylece, sadece, kendi enerji sektörlerini yeniden yapılandırmayı taahhüt eden ülkeler borç vermeye başladı. Yeniden yapılandırma, devlete ait kamu hizmetlerinin ayrıştırılmasını, ticarileştirilmesini ve özelleştirilmesini, bağımsız düzenlemeler getirilmesini ve özel yatırım ve yönetim hizmetlerinin cazibesinin artırılmasını içerir. Bu değişimin iki önemli nedeni vardı. Birincisi, enerji sektöründe devlet müdahalesinin azaltılması, ikincisi ise, yeni enerji sağlayıcıları finanse etmek ve hizmet kalitesini yükseltmek.

Daha da önemlisi, Banka, yeni enerji ihtiyacının, özel sektör finansmanı için beklentileri artıracağını umdu. Gelişmekte olan ülkelerdeki enerji projeleri, geleneksel olarak ulusal hükümet ve Dünya Bankası gibi çok taraflı kalkınma bankaları tarafından finanse edilirken, özel sektör sınırlı bir rol oynamıştı. 1990'ların başlarında, elektrik talebinin hızla artmasına karşın, gelişmekte olan ülkelerdeki enerji sektörü yatırımları için hükümet ve çok taraflı fonlar durgunlaşıyor yada düşüyordu. Böylece, Banka, enerji piyasalarının geleneksel sermaye kaynaklarının artan talebi karşılayamayacağına inanarak, gelişmekte olan ülkelerin elektrik ihtiyacının karşılanmasında özel sektör piyasalarına girmek zorunda kalacakları kanaatine ulaştı. Böylelikle 1992 yılına gelindiğinde Banka enerji sektöründe uyguladığı yeni kredilendirme politikası ile 1990-1995 yılları arasında gelişmekte olan ülkelerdeki enerji sektöründeki yıllık 40 milyar dolarlık özel sektör yatırımının 170 milyar dolara ulaşmasına neden olacak eğilimlerin yaratılmasında öncülük etti. Banka, ticarileştirilmiş operasyonlar ile yeniden yapılandırılan ve özelleştirilen enerji sektörünün bu özel yatırımlarının önemli bir katılım payını ele geçirebileceğini düşündü (Strickland ve Sturm,1998 :873-883).

4.5.2. "Yenilenebilir Enerji" Politikası ve TSKB

Türk özel şirketlerine 2004 yılında piyasaya dayalı hidroelektirik santral projelerine yatırım yapma olanağı verilmiştir. Şirketler, temel olarak üretimlerini büyük ölçekli tüketicilere ve ticaret şirketlerine piyasa fiyatlarından kârlı bir şekilde satmayı bekledikleri için hidroelektirik santral ve daha sonra diğer yenilenebilir enerji yatırımlarına girmişlerdir. Bu durum, hükümetlerin kendi elektrik piyasalarında mevcut toptan satış fiyatlarının çok üzerinde fiyatların sunulduğu cazip destek

programları ile özel yatırımları teşvik ettikleri başka bazı Avrupa ülkelerinde uygulanan yaklaşım ile tezat teşkil etmekteydi. Bu nedenle, Türk bankaları arasında başlangıçta yenilenebilir enerji finansmanı konusunda tereddüt yaşanmıştı. Ancak, TSKB ve Türkiye Kalkınma Bankası (TKB)'nin öncülüğünde yenilenebilir enerji yaklaşımı, diğer büyük bankaları da harekete geçirdi. (Türkiye'de Enerji Sektöründe Dönüşüm, Önemli Aşamalar ve Zorluklar, (Dünya Bankası;2015)

Dünya Bankası, 2004 yılında hidroelektirik enerjsi üretimi kapsamında gerçekleştirdiği 150 milyon dolarlık finansman desteğini 2005 yılında 420 milyar dolara çıkarmıştır (Ağaçbiçer, 2010 : 47). Özel sektörü yenilenebilir enerji yatırımlarına çekme çabasının ikinci bir adım olarak, hükümet, 2005 yılında bir Yenilenebilir Ereji Kanunun hazırlamış ve bu kanun ile yenilenebilir enerji için destekleyici bir güvenlik mekanizması oluşmuştur. (Dünya Bankası : 2015)

Diğer taraftan, Dünya Bankası'nın büyük ölçekli hidro-elektrik ve tarımsal sanayi projelerine verdiği destek, milyonlarca insanın yerlerinin değiştirilmesine ve tahliye edilmesine yol açmış, ormansızlaşma ve doğal çevrenin tahrip olması sürecini hızlandırmıştır. Çevre sorunlarının sınır ötesi etkisi, biryandan Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, OECD, AGİT, Dünya Bankası gibi kuruluşlar, bünyesinde çevre ile ilgili teşkilatlar ve bölümler oluşturmalarına, ortak politikalar, kurallar ve ilkeler geliştirmelerine neden olmuştur. Dünya Bankası'nın 1990 yılında Paris'te düzenlediği toplantıda, 25 sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkelerin temsilcileri, Küresel Çevre Fonu (Global Environment Facility-GEF) kurulması konusunda görüş birliğine varılmıştır. GEF, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından ortak yönetilen bir fon olmasına karşın, bu kurumlar arasındaki düzenleme ile Dünya Bankası içerisinde bir pilot program olarak kurulmuştur. GEF, her nekadar BM ve DB'nın başlattıkları bir girişim ise de, GEF'in politikaları, programları ve gündelik işleri Dünya Bankası tarafından yürütülmektedir. (Korkmaz, 2003)

Aynı zamanda, Banka, GEF kapsamında yarısı diğer enerji ajanlarından karşılanmak üzere 100 milyon dolar kaynak aktarmaktadır. Bir diğer önemli husus ise elektrik enerjisi üretimi ve dağıtımından devletin çekilmesi yönündeki politika değişikliğinde Dünya Bankası'nın rolüdür.

Şöyleki, Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde Türkiye, pekçok alanda olduğu gibi enerji alanında da çeşitli uyum politikaları belirleyerek, enerji sektörüne yönelik yasal düzenlemelere gitmiştir. Bu amaca yönelik olarak öncelikle hukuki mevzuat oluşturulmuştur. Bu çerçevede 2003 yılında kabul edilen 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu, 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu, 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kanunu ve Enerji Verimliliği Kanunları kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Enerji sektöründe Avrupa Birliği mevzuatına uyum çerçevesinde yapılan bu hukuki düzenlemelere Dünya Bankası'nın kredi desteği ile "Elektrik Enerjisi Sektör Reformu Strateji Belgesi" hazırlanarak Yüksek Planlama Kurulu'nda onaylanmıştır. Yapısal sorunların giderilmesini amaçlayan Dünya Bankası projesi kapsamında, özelleştirme programlarının düzenlenmesi, piyasa koşullarında iyileştirmeler ve rekabetçi ortamın yaratılması yanında geçiş sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesini sağlayacak tedbirlerin alınması hedeflenmiştir (Ağaçbiçer, 2010 : 45).

Böylece, 17 Mart 2004 tarihli "Elektrik Enerjisi Sektör Reformu ve Özelleştirme Stratejisi Belgesi" ile Türkiye'nin dağıtım şebekesi, coğrafi yakınlık, yönetimsel yapı, enerji talebi ve diğer teknik/mali etkenler dikkate alınarak 21 dağıtım bölgesine bölünmüştür. Bunlardan yirmisinin sahibi olan TEDAŞ bünyesinde, bölgelerin her birinde anonim şirket statüsünde dağıtım şirketi kurularak özelleştirme programına alınmıştır.

2000'li yıllara kadar TEDAŞ tarafından devlet tekelinde yürütülen elektrik dağıtım hizmetleri, 2001 yılından sonra sektördeki yapısal reform çalışmaları, 2003 yılından sonra da Dünya Bankası'nın istekleri ile IMF'ye verilen niyet mektubunda yer alan enerji üretim ve dağıtım tesislerinin özelleştirilmesi işlemlerini gerçekleştirmek üzere 21 adet dağıtım bölgesinin özelleştirme çalışmaları başlatılmıştır. (Ertilav ve Aktel, 2015)

1990 yılından sonra, Dünya Bankası'nın çevre sorunlarıyla ilgilenmesinin iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Banka'nın çevre sorunları ile yoksuluğu aynı kategoriye koyması, ikincisi ise, Banka'nın yürüttüğü, enerji, sanayi , altyapı, tarım projelerinin çevreye verdiği geri dönülmez ve onarımı güç zararlarına karşı

gelişen muhalefet, bilhassa Sivil Toplum Kuruluşlarınca gösterilen tepkilerdir. (Korkmaz,2003)

Türkiye'nin 2009 yılında Kyoto Protokolü'ne taraf olmasının ardından, Dünya Bankası başta olmak üzere, kredi kuruluşları tarafından yenilenebilir enerji yatırımlarına yönelik finansman anlamında kredilerden yararlanmanın önü açılmıştır.. Bu bağlamda Türkiye'de HES (Hidroelektrik Santralleri) yapımı hızlanmıştır. Bir yandan, HES yatırımlarının doğaya zarar verdiği ve suyun ticari bir mal haline getirilip, Uluslararası piyasaya açıldığı yönündeki bir takım tartışmalar sürmektedir. TSKB raporuna göre, Dünya bankası tarafından kullandırılan ve kullanımı devam eden 1.260 milyon dolarlık kaynak, toplam kurulu gücü, 2.218 MW'a uluşması öngörülen 80 elektrik üretimi projesine tahsis edilmiştir. Finanse edilen yatırımların 72 adeti (HES) hidroelektirik santrali ve toplam 2..046 MW kurulu güce sahiptir. Aynı rapora göre, 2009 Dünya Bankası ve CTF'den (Temiz Teknoloji Fonu, Clean Technology Fund) 420 milyon dolarlık kredi temin edilmiştir. TSKB, 9 Haziran 2009 tarihinde imzaladığı kredi sözleşmesi kapsamında 350 milyon doları dünya Bankası'ndan, 70 milyon doları CTF'den olmak üzere toplam 420 milyon dolar tutarında kredi sağlamıştır. Bu kredilerden yararlanmak isteyen şirketler için önkoşul, HES'lere yatırım yapmalarıdır. (Özüer,2018)

Büyük miktarda suyu depolayan santraller, bölgenin mikroklimatik sisteminde bozulmalara yol açarak ekolojik dengeyi ve canlı yaşamlarını olumsuz yönde etkiler. Bu durum, ekolojik dengenin bozulmasına, su kaynaklarının tahrip olmasına, uzun vadede, hidroelektrik gücün yenilenebilir özelliğini kaybetmesine yol açabileceği gibi, besleyici özelliğe sahip nehir ve akarsuların tutulması ile tarım alanlarının verimliliğinin düşmesine ve nehir kıyılarında erezyonlara sebep olur. Baraj gölleri ise doğal su kanallarının akışını engellediği için balıkların yaşam alanlarını daraltarak sayılarının azalmasına ve balıkçılık endüstrisinin ise zarar görmesine neden olurlar. Bazı hidroelektirik santraller ise geniş su yüzeyine sahip oldukları için suda üreyen bulaşıcı hastalıkların yaygınlaşmasına neden olurlar. Benzer çevresel etkiler, kamuoyunun hidroelektrik santrallere olan tepkisini her geçen gün artırmaktadır. Bu nedenle Dünya Bankası hidroelektrik santraller için verdiği kredileri indirme kararı almıştır (Ağaçbiçer, 2010 : 10).

Türkiye, dünyanın en büyük yirmi ekonomisi içinde yer almaktadır. Büyüyen ekonomi ve nüfus artışı ile birlikte Türkiye'de enerji talebi de hızla artmaktadır. Bu durum enerji arz güvenliğini önemli hale getirmektedir. Zira, Türkiye'nin enerji ihtiyacının büyük bir kısmı ithalat yolu ile sağlanmaktadır. 2012 yılı itibarı ile enerji tüketiminin %90'lık kısmı ithal edilmektedir. Üstelik, bu enerjinin büyük bir kısmı fosil yakıtlarına dayanmaktadır ki, fosil yakıtların rezervlerinin sınırlı olması ve çevreye olumsuz etkileri bu kaygıları artırmaktadır. Tahminlere göre, 2023 yılına doğru, Türkiye'nin enerji talebi %90'lık bir artış gösterecektir. Bilhassa, politik, lojistik ve benzeri nedenlerle ortaya çıkabilecek enerji arz kesintilerine ve fiyat dalgalanmalarına aşırı duyarlı olan Türkiye, kömür kaynaklı termik santrallere ve nükleer enerjiye yatırım yapmaktadır. Ancak, yenilenebilir enerji kaynakları önem arz etmektedir. Özellikle, Türkiye'nin yenilenebilir enerji kaynağı bakımından zengin bir ülke olması, enerji arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi için bir fırsat niteliği taşımaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırımının finanse edilmesinde sermaye piyasalarına ihraç edilen yeşil tahviller, ilk kez 2007 yılında Avrupa Yatırım Bankası tarafından çıkartılmıştır. Dünyada hızla yaygınlaşan yeşil tahviller, özellikle yenilebilir enerji yatırımlarının finansmanında önemli bir araç haline gelemeye başlamıştır. Türkiye'de ilk ve tek yeşil tahvil ihracı 2016 yılında TSKB tarafından yurt dışına yapılmıştır. Bu yeşil tahvil ihracı, yedi banka koordinatörlüğünde yıpılmış olup 5 yıl vadeli ve 300 milyon dolar tutarındadır. TSKB, Türkiye'nin ilk yeşil tahvil ihracatından sağladığı fonla yenilebilir enerji ve kaynak yatırımları ile toplumsal sağlık ve eğitim alanlarındaki projelerde kullanacağını belirtmiştir. Türkiye gibi enerji ihtiyacı her geçen gün artan ve bunun büyük bir kısmını ithal etmek durumunda olan bir ülke için, TSKB tarafından gerçekleştirilen yeşil tahvil tutarı yeterli değildir. Bu miktarın artırılması, yenilenebilir enerji yatırımlarının finansman olanaklarının geliştirilmesi ve yatırımlarının hayata geçirilmesi çok önemlidir. (Kandır ve Yakar, 2017 : 85-110).

4.6. ORTA GELİRLİ ÜLKELERDEKİ SOSYAL DEVLET'İN PİYASA DOSTU DEVLETE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

1970'lerden itibaren her yerde, ekonomi-politik pratik ve düşüncelerde çarpıcı bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşümün liderliğini görünüşte ABD ve İngiltere Reagen/Thatcher devrimleri gerçekleştirmiştir (Coşkun, 2017 : 225).

Türkiye'nin Dünya Bankası ve IMF ile ilişkilerinin keskinleştiği ve dönüşüm geçirdiği dönem bana göre 1979 yılıdır. 1970'li yıllar Türkiye ekonomisi açısından tam anlamıyla IMF'li yıllar olarak ifade edilebilir. 1970-1977 yılları arasında yine IMF'nin isteği ile tam on üç mini devalüasyon yapılmıştır. 1979 yılında IMF ile bir kez daha stand-by masasına oturan Türkiye, 250 milyon SDR'lik bir kredi almıştır. 18 haziran 1980'de üç yıllık ve 1.250.000 SDR'lik yeni bir stand-by anlaşması yapılmıştır. IMF'nin 24 Ocak kararlarını desteklediğini belirten bu anlaşma 1983 yılına kadar sürmüştür (Turan, 2011: 78).

Türkiye'nin IMF ve Dünya Bankası ile ilişkisi 1979 yılında büyük bir değişime uğramıştır. Derin bir krize giren Türk ekonomisi, IMF'den borç almak dışında pek fazla seçeneği olmadığından, bu dönem ile birlikte, hem siyasal hem de ekonomi yönetiminin kontrolünü, bundan sonra, eskisi gibi elinde tutamayacaktır. Zira, Dünya Bankası ile 1980-1984 yıllarını içeren Yapısal Uyum Kredileri'ne ilişkin anlaşmalar, dünya pazarı ile bütünleşmenin ilk aşaması olarak görülebilir. 12 Eylül Darbesi sonrası, Türkiye ekonomisinin yeni bir birikim tarzına uygun politik sermayeyi hazırlamak ve gerekli hukuki üstyapıyı hazır hale getirmek ile mümkün olmuştur.

İkinci Dünya Harbi sonrası, sermaye ile işçi sınıfı arasındaki sosyal uzlaşının sağlandığı müdahaleci devlet, yani refah devleti, işçi sınıfının, ekonomi pastasından daha büyük pay almasını ve üst sınıfların ekonomik gücünün dizginlenmesi gibi konulara yoğunlaşmıştı. Avrupa'nın büyük bir bölümünde komünist ve sosyalist partiler güç kazanmaktaydı. ABD'de bile popüler güçler, çevrenin korunmasından, iş güvenliğine, sağlığa, şirket suistimallerinden tüketicilerin korunmasına kadar neredeyse her alanda devlet reformlarının yayılmasını teşvik etmekteydi. İkinci Dünya Harbi öncesi ABD'de üst sınıfın ulusal gelirden aldığı pay, %16'dan fazla iken, savaş sonrası bu pay %8'in altına düşmüştü ve neredeyse otuz yıl boyunca bu seviyeye yakın

seyretmişti. Ekonomik büyüme istikrarlı iken bu durum önem arzetmedi. Ancak, 1970'li yıllarda büyüme durup, gerçek faiz oranları negatife döndüğünde, kâr düştüğünde, yöneten sınıf kendini tehdit altında hissetti. Böylece, süregelen refah devleti politikaları ve harcamaları acımasızca eleştirilmeye ve itibarsızlaştırılmaya başlandı (Harvey,2012 :71-73).

Ancak, yeni sağ politikaların devreye sokulması, dünya genelinde sol hükümetlerin iktidarda olduğu bu dönemde şiddete başvurularak mümkün oldu. Sosyalist bir devlet başkanı olan Salvador Allande'nin 11 Eylül 1973'te, CIA tarafından desteklenen askeri bir darbeyle devrilmesinden sonra, Şili'de, başlayan ve 1990 yılına kadar sürecek olan ve sonradan neoliberalizm olarak adlandırılacak olan bir siyaset uygulamasıdır, bu. Türkiye'de de Şili'deki gibi bir darbeyle kolaylaştırılan neoliberalizme geçiş, diğer boyutlarıyla olağan ve dünya kapitalizminin gelişmesine uygundur. 24 Ocak kararları ile başlatılıp, 12 Eylül darbesi ile kolaylaştırılan süreçte, köklü bir neoliberal dönüşümün uygulandığı ilk ülkeler arasında yer alır, Türkiye. Aslında Türkiye için yapısal uyum politikalarının tasarımı öncelikle OECD ve Dünya Bankası çevreleri tarafından yapılmıştır. İçedönük ekonominin dışa açılması yönünde öneri paketleri 1970'li yılların sonlarına kadar birbirini izlemiştir. Bu paketlerde esnek döviz kurunun belirlenmesi; ekonominin Uluslararası rekabete açılması; kaynakların dayanıklı tüketim malları sektöründen, dayanıksız tüketim mallarına aktarılması ve özellikle dokuma, konfeksiyon ve gıda sanayiine ağırlık verilmesi; ücretlerin sınırlandırılması; tarımsal desteklerin azaltılarak zamanla kaldırılmasıve tarım sektörünün vergilendirilmesi; devlet müdahesinin ve düzenleyiciliğinin en alt seviyeye indirilmesi; yabancı sermayenin teşviki gibi öneriler, Dünya Bankası ve IMF tarafından 1979 yılında Türkiye'ye dayatılan politikalardır (Boztepe, 2015 :73-74).

1960'ların sonlarına doğru ABD'nin üst sınıflarında, ortaya çıkmış olan işletme karşıtı ve anti-emperyalist iklimin çok ileri gittiğine dair büyüyen bir algı vardı. Böylelikle refah devletinden neoliberal devlete doğru bir dönüşüm başladı. 1973'de Augusto Pinochet'in darbe ile iktidara gelmesi sonrası, sol merkezli bütün sosyal hareket ve politik örgütler şiddetle bastırılmış ve yoksul semtlerdeki halk sağlığı merkezleri gibi popüler kuruluşlar dağıtılmıştı. Emek piyasası, düzenleyici ve kurumsal zincirlerinden –örneğin sendikal güçten- "özgürleştirilmişti". Ardından,

Chicago Üniversitesi'nde görev yapan "Chicago boys" olarak da bilinen bir grup ABD'li ekonomist, Milton Friedman'ın neoliberal teorilerine bağlılıklarından ötürü, Şili ekonomisinin yeniden yapılandırılmasın da yardım için çağrıldılar. Serbest piyasa yanlısı düzenlemeler ve kamu mallarının özelleştirilmesi, doğal kaynakların özel teşebbüse açılması, doğrudan yabancı yatırımlar ve serbest ticaret kolaylaştırıldı (Harvey, 2012 :71).

Dünya Bankası'nın 1990'larda uygulamaya koyduğu "Piyasa Dostu Devlet" yaklaşımı, yoksulluğu artırmış ve ekonomik krizlere yol açmıştı. Böylece, gündeme gelen sosyal piyasa ekonomisi, toplumsal gruplar arasında bir denge gözeten serbest ekonomik düzen olarak tanımlanabilir. Şöyleki, sosyal piyasa teorisi, kollektivizmi ve laissez-faire kapitalizmini reddetmekte ve bu iki sistem arasında bir dengenin sağlanması gerektiğini ileri sürmektedir. Sosyal piyasa ekonomisi yanlıları, özgür bir toplumda serbestçe işleyen piyasa ekonomisinin mutlak bir zorunluluk olduğunu, ancak piyasanın acımasız rekabetiyle baş edemeyen ve işlerini, gelirlerini ve servetlerini kaybedenlerin de kendi kendi kaderlerine terk edilmesinin yanlışlığını vurgulamaktadır. Onlara göre, devletin görevi, piyasa ekonomisinin işleyişine müdahale etmeden, kapitalist ekonominin yoksullaştırdığı geniş kitleleri, sosyal transferler yoluyla korumaktır. Tam da bu nedenledirki, işçi sınıfının işsiz kalması, yoksulluğun artması ve yükselen hoşnutsuzluklar nedeniyle Dünya Bankası "Sosyal Riski Azaltma" projesini devreye sokmuştur (Erarslan ve Bayraktar, 2013 : 166).

Sosyal pisaya ekonomisi dört temel ilkeye sahiptir. Bunlar: Bireysellik İlkesi : kişisel özgürlükleri garanti eden liberal bir piyasa düzenini ifade eder. İkincisi Aşırılıkların Kaldırılması İlkesi : Özgürce işleyen serbest piyasa sisteminin aşırılıklarının önlenmesi; örneğin tröst oluşumuna karşı hukuki yaptırımlar gibi. Üçüncü olarak, Para Arzının Sıkı Denetimi ve Sosyal Pazara Bağlılık İlkesi : Sağlıklı yatırım ortamının oluşmasında etkin bir fiyat mekanizması, fiyat istikrarı ise para arzının sıkılaştırılması ile mümkündür. En son ilke ise, Toplumsal Dayanışma ve Sosyal Güvenlik İlkesi: Tam istihdamı içermeyen ancak, korunmaya muhtaç kişilere yönelik devletin sosyal yardımlarının artırılması durumudur (Erarslan ve Bayraktar, 2013:166-167).

4.6.1. Piyasa Dostu Devlete Dönüşümde Değişen Sosyal Politika Anlayışı

1980 sonrası artan şekilde Dünya Bankası'nın az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin "sosyal politika"larını nasıl etkilediğini analiz edebilmemiz için sosyal politika kavramına açıklık getirmemiz gerekir. Sosyal polita, "insanların özgür ve eşit haklara sahip bireyler olarak topluma katılmalarının yollarını araştıran bir alan" veya "kişileri sosyal risklerden ve yoksulluktan korumak, kendi varlıkları sürdürebilmeleri ile amaç ve hedeflerine ulaşmalarına imkan sağlamak" şeklinde tanımlanabilir. Tuna ve Yalçıntaş, sosyal politikanın dar ve geniş anlamda tanımlarını şu şekilde ifade etmişlerdir. Dar anlamda sosyal politika, sanayileşmenin doğrudan veya dolaylı bir ürünü olarak görülmekte ve sanayileşmenin doğurduğu sosyal problemlerle savaşmak ve bunları çözmek üzere geliştirilen kamu politikalarının toplamı olarak görülmektedir. Geniş anlamda ise, bütün sosyal alanlar ve bütün sosyal grupların sorunları ile ilgilenmek ve çözümler üretmektir. Böylelikle, sosyal politika, çalışma hayatının yanında toplum hayatına yönelik düzenleyici ve iyileştirici politikaların bütünüdür. Aynı zamanda, iktisadi faaliyetlerin bazı sosyal kesimlerde doğurduğu maddi olumsuzlukları ve sosyal adaletsizliği gidermeyi hedef alan disiplindir (Erdal, 2012 : 17-18).

1980'lerin başında Bretton-Woods kurumlarından IMF'nin politikası "fiyat istikrarı", Dünya Bankası'nın politikası ise "yapısal uyum" üzerine kurulmuştur. Aynı dönemde hem akademik hem de politik alanda egemen olan yeni liberal-muhafazakâr siyasal iktisadın makroekonomik istikrarın sağlanması, piyasaların serbestleştirilmesi ve devletin küçültülmesi (minimal devlet) tezi bu kurumların gelişmekte olan ülkelerin sorunlarının teşhis edilmesi ve sorunların aşılması için önerdikleri reçetelere teorik temel sağlamıştır. Bir taraftan dünya ekonomik krizinin diğer taraftan yaşadıkları ağır borç krizlerinin altında bunalan gelişmekte olan ülkeler Dünya Bankası ve IMF'nin "fiyatlarınızı doğru (rekabetçi) düzeylere getirmek için düzeltin" ve "piyasalarınızı serbestleştirin" önerisine 1980'li yıllarda koşulsuz uydular. Küresel ekonomiyle tam ve hızlı bütünleşmenin büyüme için çok uygun koşullar yaratacağına sürekli vurgu yapan bu kuruluşlar geçmiş yirmi yılda gelişmekte olan ülkelerin sorunlarına teşhis koymuşlar, politik karar alma süreçlerine nüfuz etmiş ve sanayileşme stratejilerini yönlendirmişlerdir. Devlet destekli ithal ikameci büyüme stratejisi nedeniyle piyasaların aşırı müdahale gördüğünü, göreli fiyatları çarpıtarak bürokratik yollardan

yapılan kaynak tahsislerinin yarattığı rantların gelişmekte olan ülkelerde kaynakların verimsiz kullanımına yol açtığını ve kalkınmayı engellediğini ileri süren yeni liberal siyasal iktisat, kaynak tahsislerinin devlet denetiminden çıkarılmasını, "yansız" ve "küçük" bir devlet ve her alanda tam serbestleşme ve piyasa güçlerine dayalı büyüme stratejisini gelişmekte olan ülkelere önermişlerdir. (Acı, 2008 :8-9, Altıok,2002).

Bununla beraber, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Doğu Avrupa'daki rejimlerin değişmesiyle merkezi planlamanın başarısızlığı 1990'lı yıllarda serbestleşme, özelleştirme ve deregülasyon (kuralsızlaştırma) ilkeleri üzerine inşa edilen yeni liberal "istikrar ve uyum" politikalarının meşruiyet kazanmasında etkili olmuştur. (Tellalbaşı,2011:84)

Neoliberalizmin ilanından kısa bir süre sonra Sovyetler Birliği'nin çöküşü, ulus devletleri yeni bir sorunla karşı karşıya bıraktı. Böylece, gerek MC, gerekse BM kuruluşu ile siyasal egemenliklerinden fedakarlık etmek zorunda kalan ulus devletler, neoliberal sistemin uygulamaya konulması ile iç müdahale yetkilerinden fedakarlık etmek durumunda kaldıklarını görürüz. Birinci bölümde, ABD'nin "birey, özgürlük, bireysel refah ve serbest ticaret" üzerine kurulu ideolojisinin temellerini, 19.yüzyılda dünya sanayi üretiminin %30'unu yapan ABD şirketlerinin dayattığı "Açık Kapı" politikası beraberinde misyonerlik faaliyetlerinin uzantısı olan Dünya Bankasını anlattım. Wilson-Lenin sonrası Truman-Stalin'e uzanan kapitalizm-komünizm savaşını ve bunun Dünya Bankası politikalarına etkilerini aktardım. Enrico Colombato, Stiglitz'in Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı kitabını değerlendirirken şöyle der : Stiglitz, Dünya Bankası'nın pişman ama zayıf bir konumda bulunan çalışanlarından ve komünizmle savaşan ama bu arada demokrasiyi unutan açgözlü ABD şirketlerinden bahsediyor. (Colombato, ty.s.43)

Bu neoliberal dönüşüm ulus devletleri dış denetime açarken, piyasa lehine olmayan her türlü müdahale hakkına kapatmıştır. Peki ulus devletler nasıl bir değişim sürecine girdi?

Ulus-devlet modelinin getirdiklerini şöyle sıralayabiliriz:

- Ulusal bilincin gelişmesi,

- Dilin gelişimi, bölgesel ve yerel parçalanmışlıkların aşılması, üniter yapının geliştirilmesi.
- Tek para birimi,
- Yerli üretimi koruma maksatlı, ithalat yasakları, gümrük duvarları,
- Gelişmekte olan ülkelerde ithal ikameci ulusal sanayi,
- Güçlü ve istikrarlı merkezi iktidar,
- Ulusal pazarların gelişmesi,
- Egemenliğin ulusa ait olması,
- Teba ve ümmet anlayışı yerine laik ulus anlayışının ve sosyal yada anayasal vatandaşlık anlayışının gelişmesi.

Bu noktada, 70'lerin sonlarına doğru, merkez ülkelerin sermaye birikimi krizini aşmak üzere, ABD önderliğindeki Uluslararası finans kuruluşlarının, gelişmekte olan ülkelere önerdiği ihracata dayalı sanayileşme stratejisi ithal ikameci dış ticaret politikalarının terki, ulusal devletlerin iktisadi faaliyetlerini kısıtlama yönünde bir girişim olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle, ulus devletler, dışa karşı korumacı gümrük duvarları ile yerli sanayilerini koruyamaz, ithal ikameci ulusal sanayi ve dış ticaret politikaları ile yerli üretim ve ulusal pazarların gelişmesine liderlik edemez hale gelmişlerdir.(Yalçınkaya vd,2012 :2-5)

1980'li yıllarda Latin ABD ülkelerin de yaşanan krizi çözmek üzere ortaya atılan "Washington Konsensüsü", Dünya Bankası ve IMF tarafından tüm gelişmekte olan ülkelere dayatılır. Latin ABD ülkelerindeki krizin başlıca nedeni olarak ; korumacılık, aşırı düzenleme, kamu sektörü oluşumu için devlet müdahaleleri ile ekonomik popülizm, mali umuramamazlık ya da mali disiplin yetersizliği gösterilir. Serbest piyasa ekonomisinin tüm dünyada kurumsallaşmasını sağlayan IMF ve DB, 1990'lı ve 2000'li yıllarda gerek Latin ABD'de gerekse Türkiye'de yaşanan krizlerin yapısal reformlar, kuralsızlaştırma ve aşırı rekabet olduğunu bilerek sessiz kaldılar.

Sosyal devletin 1980'li yılların başından itibaren yaşadığı dönüşüm, ulus devlet anlayışının aşındırılması ile birlikte ele alınmalıdır. Yeni dönemde ulus devlet iki şekilde aşındırılmıştır. Bunlardan ilki, ulus devletin ekonomik yetkilerini artan oranlı

olarak ulusüstü kurumlara ve dolayısıyla Uluslararası şirketlere devretmesidir. Ulusüstü kurumların bir kısmını, küresel çapta üyeleri bulunan Dünya Bankası ve IMF, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi kuruluşlar oluştururken, diğer bir kısmını ise bölgesel işbirliği anlaşmaları oluşturmaktadır. Ulus devletin aşılmasındaki ikinci boyut ise yerel yönetimlerin güçlendirilerek, merkezi devlet olanaklarının, yetki ve sorumluluklarının kendi içindeki alt birimlere devredilmesidir. Yerel yönetimlerin özerkleşmesi, devlete olan bağlılığın azalmasına ve devletin sadece bir ara örgüt haline dönüşmesine neden olmaktadır. Böylece, 1980'lerden sonra devletin doğrudan mal ve hizmet üreticisi olma konumunu terk etmesi, daha ziyade düzenleyici rolü ile ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devletin düzenleyici rolü üzerindeki eleştirilerle ekonomiye müdahale alanı daraltılmaya çalışılmış, piyasalara ve rekabet gücüne daha fazla önem verilerek devletin küçültülmesi ve temel fonksiyonlarına döndürülmesi planlanmıştır. Yeni dönemde ekonomi ve politika birbirinden ayrılmış, ekonomi, politikanın düşüşü pahasına yükselmiştir. Piyasaların güçlenmesi ve yarattığı sonuçlar küresel rekabetle meşrulaştırılıp ulusal kontrolün dışına taşındıkça, ulus devletlerin ekonomik sonuçları kontrol ya da değiştirme kapasiteleri azalmıştır. (Uygun,2003:Erol,2017:79)

1980'li yıllarda IMF, Dünya Bankası ve ABD Hazine Bakanlığı arasında varılan bir anlaşmaya 1990'lı yıllarda Dünya Ticaret Örgütü'nün de (WTO) katılmasıyla hayata geçirilen Washington Uzlaşmasına dayalı yeni liberal iktisat politikaların ayırd edici özelliği, "ulusal kalkınmadan", "ekonomik büyümeye" söylem farklılaşmasıdır. Bu politikalarda öncelikler makroekonomik istikrarın sağlanması (stabilization), ticaretin serbestleştirilmesi (liberalization), devletin ekonomi üzerindeki müdahalelerinin kaldırılması (deregulation) ve özelleştirme (privatization) olarak belirlenmiştir. Gerek Dünya Bankası gerekse IMF'nin kredi ilişkisi içeresindeki ülkelerden talep ettikleri politika reçetesi ise şöyledir;

- Mali disiplin,
- Yüksek getirisi ve gelir dağılımını düzeltme potansiyeli olan kamu harcamalarına öncelik vermek (sağlık harcamaları, temel eğitim ve alt yapı gibi),
- Vergi reformu (düşük marjinal vergi oranları ve geniş vergi tabanı sağlayan)
- Faiz oranı serbestisi,

- Rekabetçi döviz kuru,
- İthalatın serbestleştirilmesi,
- Doğrudan yabancı sermaye akışlarının (yatırımlarının) serbestleştirilmesi,
- Özelleştirme,
- Deregülasyon (Devletin ulusal ekonomiye müdahale hakkının olmaması)
- Mülkiyet haklarının korunması.
- Yerelleştirme.

Mali disiplin, konsensüsün en temel politikalarından biridir ve birinci sırada sayılmaktadır. Büyük ve sürekli bütçe açıkları, enflasyon, ödemeler dengesi açığı ve sermaye kaçışı gibi makroekonomik istikrarsızlıkların temel kaynağıdır. Bu yüzden, mali disiplin, ekonomileri bütçe açıklarından kaynaklanan kırılganlıklara karşı güçlü kılmanın gereği olarak değerlendirilmiştir. Mali kemer sıkma politikaları, özelleştirme ve piyasaların liberalleşmesi 1980'ler ve 1990'lar boyunca Washington Konsensüsü'nün üç temel direğiydi. 2001 de Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz ile 2002 yılında Arjantin'de yaşanan ekonomik kriz, Washington Konsensüsü savunucusu Uluslararası finans kurumlarını zor durumda bıraktı. Washington Konsensüsü dışında politikalar uygulayan Çin ve Hindistan'da; yüksek seviyede ticaret korumaları, özelleştirme yasağı, kapsamlı endüstri politikaları ve 1990'lar boyunca gevşek mali ve finansal politikalar söz konusu olmakla birlikte hızlı ekonomik büyüme gerçekleşmiştir. Bu iki ekonomi Washington Konsensüsü önerilerinin oldukça dışındadırlar. Buna karşın, gerçekten bu önerileri uygulayan ülkeler başarılı olmak yerine kötümser ölçüde başarısız olmuşlardır. 1990'lı ve 2000'li yıllarda pek çok ülkenin yaşadığı krizler, Washington Konsensüsü politika önerilerinin bu politikaları uygulayan ülkeleri daha güçlü kılmadığını, aksine ekonomileri kırılganlıklara (özelliklede finansal kırılganlıklara) karşı daha hassas yaptığını göstermiştir. Bu süreçte kriz yaşamayan veya krizlerden minimum düzeyde etkilenen ülkeler ise piyasa güçlerine güvenmelerine karşın, bu politika önerilerini olduğu gibi kabul etmeyen Çin ve Hindistan'dır. (Karakurt,2011:Tellalbaşı,2011)

4.6.2. İstihdam Yaratmayan Bir Ekonomik Büyüme ve Odağı Çalışma Olmayan Bir Sosyal Devlet

Vatandaşların sosyal durumlarıyla ilgilinen ve onlara asgari bir yaşam düzeyi sağlamakla görevli olan sosyal devlet (refah devleti), "insan onuru"nun korunmasını amaçlar ve bunu gerçekleştirmenin çözümünü sosyal adalet olarak görür ve sosyal adaleti sağlamanın yolu olarak da; devletin sosyal ve ekonomik yaşama aktif müdahesinin meşru ve gerekli olduğunu savunur ve uygular.

Sosyal Devletin gelişimine baktığımızda (birinci bölümde ele alınmıştı): 1848 Fransız Anayasası ile tarihte ilk kez sosyal devlet anlayışı anayasal olarak ortaya konmuştur. Böylelikle, aile, çalışma, mülkiyet ve kamu düzenine dayalı bir toplumda; özgürlük, eşitlik ve kardeşliğinin egemenliğini öngörmüş: eğitim hakkı, yoksullara yardım gibi düzenlemeler getirmiş ve insan hakları teorisinde önemli bir değişikliğe yol açarak, sosyal hukuk anlayışının ifadesi olmuştur. Zira, bu anlayış çerçevesinde, devlet sadece vatandaşın kişisel (bireysel) ve siyasi (medeni) haklarını tanımakla yetinmiyor, aynı zamanda sosyal ve ekonomik alanda da bir takım haklar konusunda aktif rol oynuyordu.

20.yüzyıl ise sosyal devlet anlayışının gelişim gösterdiği bir yüzyıldır. Bilhassa, Almanya'da 1919 da getirilen Weimar Anayasası, sağlık, çalışma, aile ve meslek grupları ile eğitim hakkını güvence altına alırken, öte yandan çalışma şartlarının işçi ve işveren arasında beraberce araştırılması ve çalışanların işletme içindeki komitelerde görev almaları çerçevesinde, orta sınıfın korunmasına özen gösterilmesini sağlamıştır. Weimar Anayasası'nın önemli bir özelliği ise mülkiyet hakkını mutlak bir hak olarak görmeyip, borç yükler duruma getirmiş olmasıdır. Dahası, "ekonomik hayatın adalet esaslarına göre ve herkese ve insanlığa yaraşır bir şekilde düzenlenmesi" esasını benimseyerek, dayandığı görüşü çok açık bir biçimde formüle etmiştir. Aynı eğilim, İkinci Dünya Harbi sonrası yürürlüğe giren 1947 İtalyan Anayasası, 1949 Alman Anayasası ve 1958 Fransız Anayasası tarafından benimsenmiştir. (Bulut, 2003 :176-177).

Türkiye ise 1961 Anayasası ile "Sosyal Devlet" bir ilke olarak kabul etmiştir. Her ne kadar 1924 Anayasası ile sosyal ve ekonomik haklara yer verilmemiş olsada,

ki, maddi ve beşeri sermayenin nerdeyse yok denecek kadar az olduğu bu dönemde, ilk öğretimin ücretsiz oluşu, sağlık hizmetlerinin devlet hastanelerinde ücretsiz görülmesi, üniversitelerin eğitime açık olması ve çok az bir bedel karşılığı eğitim yapılması gibi ilkeler uygulamada sosyal devlet ilkesinin o kısıtlı şartlarda dahi yaşama geçirildiğinin göstergesidir.(Bulut, 2003) Peki bu noktada benim aklıma Avrupa Birliği muhteviyatındaki ülkelerin büyük bir çoğunluğunu sosyal devlet olarak nitelendirmek mümkün iken, ABD için bunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Daha çok bireysel haklar ve piyasa ekonomisi ve hukuk devleti ekseninde kendisini konumlandırmış olan ABD'de devlet istihdam yaratmaz, piyasalara müdahale etmez. Ancak, bireysel haklara ve özgürlüklere karşı şirketlerin bazı uygulamaları yüksek mahkemeler tarafından cezalandırılır. Bireysel verilerin kullandırılması sonrası Facebook firmasına kesilen rekor tazminat, kanser eden tarım ilacı firmasına kesilen rekor tazminat gibi uygulamalar, bireysel ve tüketici haklarının ne kadar geliştiği noktasında bize fikir verir.

Tarihsel süreç incelendiğinde genel bir kanıya sahip olunabiliyor. Şöyleki, hukuk devleti kavramı ilk kez 19.yüzyılda burjuvanın mutlak monarşilere dayalı devletlere karşı savaşından doğmuştur. Hukuk devleti kavramı, bu nedenle burjuva toplumu ile bağlantılıdır. Burjuva toplumu ile kasdedilen nedir?

19.yüzyıl başlarında gittikçe başarıya ulaşmış (yeni yerlerin keşfedilmesi ve sanayi devrimi ile beraber ticari kapitalizmin artması sonucu daha da gelişen) olan burjuva toplumu dört özelliğe sahiptir: ilk olarak bireyin özgürce kendi kararını verebilme hakkının iktisadi ve kültürel alanda kullanılması ile ikinci olarak, devletin müdahale ettiği ve düzenlediği piyasalarda, burjuvanın, iktisadi faaliyetlerini serbestçe sürdürebilmesi ile üçüncü olarak, serbest piyasalarda, verimlilik rekabeti kapsamında yüksek ekonomik ve kültürel gelişim sağlayarak, dördüncü olarak bilhassa sanayi devrimi sonrası oluşan yeni üretim sistemi doğrultusunda toprak ağalığının tesviyesi sonucu yeni bir toplum düzenin oluşması ve mal varlığı rejimin geliştirilmesi ile bugünkü konumuna yükselmiştir. (Küçükkalay, 1997).

Hukuk Devleti tarihi gelişimine bakıldığında burjuva devriminin bir ürünü olduğu görülür. Hukuk Devleti, "Devlet ve Burjuva Toplumu" arasındaki zıtlıktan

doğmuştur. Aynı zamanda, Sosyal Devlet de, "Devlet ve Endüstri Toplumu" arasındaki zıtlıktan doğmuştur. Endüstri Devriminin bir ürünü olan Sosyal Devlet kavramı; sosyal zaruret içinde varlıkları tehlikede olan sınıfların yükseltilmesi için çaba zarfeden bir devlet olmakla birlikte, sadece bu kadar değildir. Sosyal Devlet, hiçbir zaman sadece sosyal yardım amaçlı çeşitli sosyal politikalar üreten devlet olmadı, aynı zamanda geleneksel devlet ile endüstri çağının toplumsal alanda varlığının sürdürülmesi noktasındaki tezatlıktan doğan yeni bir devletti. Endüstri çağının gerektirdiği "sosyal müdahaleler devleti" olan sosyal devlet; tam gelişmiş endüstri toplumunun bir parçası olarak şu şekilde gelişmiştir: ilk olarak; sanayi devriminin getirdiği, yüksek verimlilik ve rasyonel çalışma şartları ve standardizasyonunun uygulanması sonucu yüksek sermaye birikiminin oluştuğu "kitle üretim" sistemi ile bütünleşen iktisat sistemini; ikinci olarak, devletçe tanınmış eski imtiyazlılar hiyerarşisinin varlıklı sınıflar lehine, varlıksız sınıflar aleyhine gelişmesi sonucu, sınıf bilincinin oluştuğu ve varlıklı sınıfa karşı eşitlik için savaşıldığı toplum sistemini; üçüncü olarak, genel bir temel eğitim ile, medeniyet ve kültür değerlerinin varlıksız sınıf lehine eşit koşullarda yararlanma haklarını getiren örgütlenmiş bir kültür sistemini; dördüncü olarak, endüstri toplumundaki kitlelerin ekonomik ve sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına yönelmiş bir devlet sistemini; beşinci olarak klasik liberalizmin "laisser faire, laisser aller" temelindeki ademi merkeziyetçi yaklaşımdan ayrılarak zayıf sınıfların ve grupların himayesi altına alan ve sosyal müdahale sistemine dönüşen bir devlet sistemini ifade eder. (Huber,1970:34-35)

Endüstri devrimi sonrası oluşan proleterya sınıfının örgütlü mücadeleleri sonunda, bu yeni sınıfın devletin içine nüfus etmesi ve onu değiştirmesine sosyal reform adı verilir. Sosyal reform sonucu oluşan devlet ise "Sosyal Devlet"tir. Burada açıklığa kavuşturulması gereken çok önemli bir hususta, sosyal reform sadece Devlet'in sosyal mahrumiyeti veya yoksulluğu ortadan kaldırmak veya azaltmak üzere sosyal ve ekonomik yardımlarda bulunması şeklinde sınırlandırılsaydı, sosyal devlet, bir sosyal yardım devleti olurdu. Sosyal reform, devletin gelir ve mülkiyet ilişkisi bakımından mevcut olan yüksek eşitsizliği önlemek üzere, sosyal ürünlerin yeni bir dağıtımı yönünde denkleştirme tedbirlerinin alındığı bir devlet olsaydı, tedarikler ve refah devleti adını alırdı. Keza, "Sosyal Devlet"i oluşturan sosyal reform, endüstri toplumunda devamlılık gösteren, gerilimler, zıtlaşmalar ve çatışmaları bertaraf etmek

üzere, sosyal sınıfların, tabakaların ve grupların dinamik birleşimi ile süreklilik arzeden bir sosyal entegrasyonu tanımlar. Şu halde sosyal devlet, "Geleneksel Devlet ile endüstriyel sınıfı oluşturan toplum arasındaki tezatları sosyal entegrasyon yolu ile gidermeye çalışan, modern endüstri çağının bir Devletidir." Böylelikle, Hukuk Devleti'nin temel değerleri, yaşam, hürriyet ve mülkiyet iken, Sosyal Devlet'in temel değerleri ise, bağımlı kitlelerin çıkarı doğrultusunda yaşam güvenliği (varlığını sürdürme güvenliği), tam istihdam ve çalışma gücünün muhafazası'dır. Sosyal bakımdan bağımlı olan tabakaları, yaşayabilme, iş olanakları ve çalışma gücü tehditlerine karşı himayeyi üzerine aldığı için Devlet bir sosyal devlettir. Devlet müdahalesini öneren Sosyal Devlet iken, Hukuk Devleti ise Devlet müdahalesine karşı savaşır. Ancak, zaruri durumlarda olağan üstü hallerde devlet tarafından konan tedbirleri, mevcut yasalar düzeyinde hukuk devleti kabul eder. (Huber,1970)

Ekonomik kalkınmadan ekonomik büyümeye yeni kalkınma anlayışı çerçevesinde terkedilen istihdam politikaları yeni bir dönemi başlatır. 1995-2005 arasında dünyada genel olarak yüzde 3.68 dolayında bir büyüme gerçekleşmiş, buna karşılık istihdam artışı yüzde 1.6'da kalmıştır. Büyümenin çok sınırlı bir istihdam yarattığı günümüz dünyasında 2.5 milyar insanın günde iki dolar gelirden daha az gelirle yaşadığı ve bu tür mutlak yoksulluğun daha çok gelir getirici iş yaratamayan az gelişmiş bölgeler ve ülkelere ait bir sorun olduğu bilinmektedir.(Koray,2007:34) Türkiye'de 2000'li yıllar itibariyle elde edilen hızlı ekonomik büyümeye rağmen istihdam düzeyinde arzu edilen artışın sağlanmamış olması istihdam yaratmayan büyüme olgusunu gündeme getirmiştir. Türkiye'de ekonominin iş yaratma kapasitesindeki yetersizliğin emek piyasasında hüküm süren aşırı düzenlemelerin ve vergi yükünün bir sonucu olduğu öngörülmektedir. Türkiye'din iş yaratma kapasitesi, OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında düşük kalmaktadır. Sektörel bir çalışa gerçekleştirerek istihdam ve büyüme arasındaki ilişkiyi 1988-2011 yılları arasında yapılan bir araştırma; tarım ve sanayi büyüme hızlarının toplam istihdam üzerindeki etkilerinin istatiksel olarak anlamlı olmadığını ancak hizmetler setöründeki büyüme hızının ise istihdamı pozitif etkilediğini bulmuştur. Aynı zamanda istihdam oranlarındaki artışın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini de inceleyen Altuntepe ve Güner (2013) ilgili dönemde toplam istihdamdaki artışın ekonomik büyümeyi

olumlu etkilerken, hizmetler sektöründeki istihdam artışının ise negatif yönde etkilediğini tespit etmiştir. (Abdioğlu ve Albayrak,2017)

Türkiye'de 2002-2008 döneminde yaşanan ekonomik büyüme, işsizlik oranlarınının arzu edilen düzeye düşürülmesini sağlamadı. Genç bir nüfus yapısına sahip olan Türkiye'de işgücü piyasasına katılım hızla artmaktadır. Kırsaldan kentte göçün hızlanması, ihracata dayalı sanayileşme stratejisi çerçevesinde katma değeri düşük emek yoğun malların üretiminden, katma değeri yüksek üretim sürecine geçilememesi, okullaşma oranındaki artışın mesleki eğitime uygun olmayışı, bilinçli eğitim programlarıyla işe uygun işgücü yetiştirilememesi, tekstil sektörü gibi emek yoğun üretim alanlarındaki rekabet gücünün kaybedilmesi, 1982 Anayasası ile birlikte işçi sendikalarının zayıflayan yapısı gibi faktörler, Türkiye'de yapısal işsizliği artırmaktadır. (Aklan vd, 2016)

İşsizliğin azaltılması için Türkiye'de öncelikle istikrarlı ve sürdürülebilir yüksek büyüme oranına ulaşılması gerekir. Ayrıca, işsizliğe neden olan yapısal sorunların giderilmesine yönelik, ulusal bir istihdam politikasını geliştirilmesi gereği ise DPT'nin dönüştürülmesinin bugün bile ne kadar yanlış olduğunu gösterir niteliktedir.

Bilhassa, imalat sektörüne yoğunlaşan, istihdama istikrarlı ve güvenli bir kamu sektörü ile güçlü sendikal harekete dayanan ve 1960-1970'li yıllar arasında zirve yapan geleneksel endüstri ilişkileri ile sosyal politika uygulamaları gerileme dönemine girmiştir. 1980'li yılların ortaları ve 90'lı yılların sonlarına doğru işsizlik giderek artış göstermiş ve pek çok ülkede sosyal güvenlik sistemleri ile sendikal örgütlemeler eleştirilmeye başlanmış, zamanla sendikal örgütlenme ile işveren arasındaki denge, işveren lehine değişime uğramaya başlamıştır. Serbest piyasa ekonomisine dayalı deregülasyon ve özelleştirme politikalarının Dünya Bankası ve IMF öncüğünde yapısal uyum politikaları ile dayatıldığı bu dönemde, "rekabet edilebilirliğini" artırmak üzere pek çok şirketin geçici işçi ve alt işveren (taşeron) kullanmaya başlasına ve esnek üretim sistemlerine geçmesi söz konusu olmuştur. Esneklik, rekabet ve teknolojik üstünlük giderek önem kazanmaktadır. Geleneksel endüstri ilişkilerinin geliştiği 1945-1975 yılları arasındaki dönemde çok büyük önem arzeden ağır sanayi yerini hizmet sektörüne bırakmıştır. Hizmet sektörü gelişmekte ve gelişmiş ülkelerde

önemli bir büyüme kapasitesine sahip olmuş ve yeni istihdam modelleri yaratmıştır. Pek çok bilim adamına göre, emek ve sermaye önemini yitiren üretim faktörlerine dönüşmüş yerlerini bilgi ve bilgi teknolojileri almıştır. Bununla beraber, ülkelerde önemli bir sosyal politika aracı olan "İş Kanunları" değişmiştir. Böylelikle, çalışma süreleri ile ilgili yasal düzenlemeler ve esnek çalışma konusu iş kanunlarına girmiştir. Keynesyen refah devleti politikaların ve sosyal devlet uygulamalarının hakim olduğu dönemde sendikalar, üretimin dev fabrikalarda yapıldığı ve büyük çaplı işçi kitlesinin aynı fabrikada çalıştığı mavi yakalıların hakim olduğu dönemde büyük bir gelişim göstermişken, günümüzde iş güvencesinin neredeyse ortadan kalktığı ve sendikaların önemini yitirdiği bir döneme girilmiştir. (Gerşil,2004 :150-156)

Yukarıda da bahsettiğim üzere neo-liberalizmi destekleyici politikalar 1970'li yılların ikinci çeyreğinde belirginleşmişti. Neo-liberalizm öncesi, Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlar, doğrudan doğruya hükümet politiklarına tesir edemiyor, sadece yönlendiriyordu. Dünya Bankası ve IMF'nin Washington Uzlaşısı çerçevesinde desteklediği "neo-liberal" politikaların bana göre en önemli noktası, üye devletlerin kamu-maliye politikalarını, dış ticaret ve sosyal politikalarını artık neoliberalizmin temsilcisi olan kuruluşların, bilhassa Dünya Bankası'nın yönlendirmesidir. Şöyleki, kamunun ekonomideki etkisinin en aza indirgenmesini öngören Washington Uzlaşısı, doğrudan yabancı yatırımların ülkeye çekebilmek için, özelleştirme, deregülasyon ve yerli üretime yönelik sübvansiyon ve teşviklerin kaldırılmasını şart koşmaktadır.

Sennett'e (2012 :10) göre, neoliberalizmin işgücü üzerindeki etkileri tüm toplumsal ilişkilerin yeniden kurgulanmasına yol açmaktadır. Bu değişimi, Sennett beceri toplumu olarak ifade etmektedir. Vasıfsal ayrıma tabi tutulan işgücü piyasası, emeğin istihdamı boyutundan emeğin istihdam edilebilirliği boyutuna geçiş yapmıştır. Fordist üretim sisteminin nitelikli niteliksiz ayrımı yapmadan istihdama kattığı işçi, günümüzde postfordist üretim süreci içinde, çok yönlü, yüksek eğitimli, inisiyatif sahibi, takım çalışması ve yaratıcılık yeteneğine sahip olan kişidir. Niteliksiz işleri yapan çalışanlar ise, jenerik emek olup, dinamik maliyet-fayda analizlerine bağılı olarak yerelde düşük maliyetli üretim alanlarına kaymakta ve gelişen makineler ile yer değiştirmektedir. Bu süreçte kadın işgücündeki artış, gelişmiş yada gelişmekte olan ülkelerde gözlemlenmektedir. Geleneksel olarak erkeklerin çalıştığı işler dönüşüme

uğramaktadır. Kadın işgücü ise kendi arasında ayrışmaktadır. Eğitim seviyesi ve becerilerinin öne çıktığı finans, yazılım ve bilgi teknolojilerinde çalışan kadınlar diğer sektörledeki hem cinslerine göre fazla ücret alırken, çok düşük ücretlerle çalışan ve ayrımcılığa maruz kalan kadınların varlığı diğer sektörlede hala devam etmektedir. Bu öngörülemez yaşamda en büyük tehlikelerden biri de, işsizliğin her an yaşama dahil olabilmesidir. Belli bir kariyer oluşturabilmek adına Sennett'in Karakter Aşınması (Sennett, 2012 :59) kitabında belirtiği gibi, bir ABD'li ortalama 16-17 kez iş değiştirmekte, aynı zamanda iş için sürekli şehir değiştirmektedir. Sosyal devletin fonksiyon ve işlevlerini orta gelirli ülkelerde neredeyse tamamen kaybetmiş olması, sosyal güvenlik sistemindeki dönüşüm ile beraber, aile ve cemaatlerin önemini artırmaktadır. Aynı zamanda, çalışanın sil baştan kendini geliştirme çabası, insanın sosyal gerçekliğini sarsmaktadır. Sürekli baştan başlamak, her gün kendini tekrar kanıtlamak zorunda kalmak, riski hayatın her alanında hissetmek, muğlak koşullarda ayakta kalmayı bilebilmek, yani belirsizlik ve güvensizlik ortamı bireyin karakterini aşındırmaktadır (Misican,2017 : 486).

Richard Sennett, (2012:10) devletin talep tarafından ziyade arz tarafını organize etmeğe yönlendiğini, böylelikle, piyasa dostu devletin vuku bulduğu; ömür boyu devam eden iş sürecinin yerini kesintili ve parçalı bir işgücü piyasasına terk olunduğu, çalışanların uzun süreli örgütlü mücadelerle kazanılmış haklarının esnetildiğini söyler. (Misican,2017:498)

4.7. TİCARET ENGELLERİNİN KALDIRILMASI VE ULUSLARARASI PİYASALARA EŞGÜDÜM ARACI OLARAK DÜZENLEYİCİ DEVLET

İngiltere'de başlayan Sanayi devrimi, üretimin fabrika ortamında ve buharlı makineler kullanılarak yapılması sonucunda, büyük bir dönüşüme neden olmuş, Pazar ve hammadde ihtiyacı tarihte görülmeyecek kadar şiddetlenmişti. 19.yüzyılın hegemonik gücü İngiltere (Pax Britannica), 1820-1840 yılları arasında Latin ABD'den Çin'e kadar birçok azgelişmiş ülke ile ya yerel iktidarla anlaşıp işbirliği yaparak ya da zora başvurarak serbest ticaret anlaşmaları yoluna gitmiştir.

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında gerçekleştirilen 1838 Serbest Ticaret Antlaşması (Balta Limanı Anlaşması) sonucunda, Osmanlı geleneksel sanayi büyük

ölçüde tasfiye olmuş, yerel üreticiler üzerinde olumsuz sosyo-ekonomik olumsuz etkiler yaratmıştır. 1838 Serbest Ticaret Antlaşması ile, ihracatta yüzde 12 ve ithalatta yüzde 5'lik yeni gümrük tarifesi getirildi.

1838 serbest ticaret anlaşmasını izleyen ilk on yılda ticaret haddelerinin Osmanlı'nın lehine işlediği, böylece Osmanlı ekonomisinin net kayak transferi aldığını, ancak, daha ucuz sinai mal ithalatının sonucu, geleneksel sanayilerin (yani yerli ip üretiminin) büyük ölçüde kalktığını belirtir. 1788 yılında çeşitli Avrupa ülkelerine pamuklu dokuma, pamuk ipliği gibi ürünler satan Osmanlı Devleti, sanayi devrimi sonrası, buharlı dokuma tezgahları ve iplik makineleri ile rekabet edememiş, 19.yüzyılın başlarında tekstil konusunda kendi kendine yeterli iken, 100 yıl sonra iç tüketiminin büyük kısmını ithalat yolu ile karşılamaya başlamıştır. (Eşiyok,2010 :67,83-84)

18.ve 19.yüzyıllarda İngilizler'in yürüttüğü "Serbest Ticaret Politikaları" ile ABD'nin Wilson'ın öndört ilkesinde yer alan ticaret engellerinin kaldırılması politikasının bir uzantı konumundaki Dünya Bankası'na. İngilizler'in liberal ekonimin temelini oluşturan serbest ticaret anlaşmaları; her nekadar eşit ekonomik koşulları barındırmasada, genellikle egemen Uluslararasında, İngilizlere vergi muafiyeti ve yerli tüccarlar ile eşit haklar sağlayan, yeni pazarlar ve ucuz hammadde kaynaklarına ulaşımı kolaylaştıran niteliktedir. 19.yüzyılda Ferruh Siyer döneminde, vergiden muaf olan İngiliz tüccarlar, her türlü gıda maddesini vergi vermeden Hindistan'da satabiliyordu. (Bulgur,2004 :.67-68) Ancak, Bretton Woods ikiz kurumları, bilhassa Dünya Bankası, ticari engellerin kaldırılması politikasının işleyişinde; "eşit olmayan" (eşit egemenlik hakları ve eşit oy hakkı olmadan) bir şekilde üye devlet ile masaya oturur, sanayileşmiş donör devletin büyük şirketinin kazançları için pazarlık yapar. Bunun adı da kalkınma programı, yapısal reform falan olur. Büyük bir sevinçle karşılanır. Bu öyle bir sistematik güçtür ki, azgelişmiş ülkenin kalkınma finasmanı konusunda Banka'ya olan ihtiyacı tarihte hiçbir dönem olmadığı kadar çoktur, aynı zamanda sanayileşmiş bir ülkenin de yeni pazarlar ve hammadde kaynakları ulaşmak için Banka'ya üye olmaktan başka şansı yoktur.

Devletin temel sorumluluğu olan kalkınma ve planlama işlevi, IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların etkisiyle, ticaretin serbestleştirilmesi, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi ve yabancı yatırımlarının yatırım güvenliği sağlanarak (nerdeyse tek taraflı) hızla kabul edilmesi gibi önerilerle zayıflatılmıştır. Böylelikle, 'Washington Mutabakatı' temsilcilerinden Dünya Bankası'nın hantal devlet aygıtına yönelik eleştirileri ve buna ilişkin reform önerileri minimal devlet kavramının ortaya atılması ile genişletilmiştir. (Doğru, 2009)

II. Dünya Savaşı sonundaki yeniden yapılanma sürecinin bir ürünü olan refah devleti, Keynesgil politikalar doğrultusunda doğrudan girişimci ya da düzenleyici olarak aktif bir biçimde müdahale eden devlet, klâsik hizmetleri ve bireylerin doğal haklarını sağlamanın ötesinde, onları sosyal risklere karşı koruma ve asgari bir yaşam standardını garantiye alma görevini de üstlenmişti. Bu bağlamda, sosyal refah devleti politikaları ile geleneksel kamu yönetimi paradigması uyum içindedir. Özellikle 1960'larda yıldızı iyice parlayan "sosyal refah devleti" anlayışı 1970'lere gelindiğinde dünya ekonomilerinde yaşayan stagflasyona bir çözüm olarak sunulan neo-liberal ve neo-keynesgil politikalar doğrultusunda ekonomik krizi önlemeye ve insanları refah devletinin yarattığı atalet ve bağımlılık kültüründen kurtarmaya yönelik olarak yeni sağın geliştirdiği "minimal-girişimci devlet" yaklaşımıyla "refah devleti" işlevsizleşmiştir.(Demirel,2006 :10-11) Ancak, sanayileşmiş ülkelere baktığımızda minimal devlet anlayışının gerçekleşmediğini, tam tersine, devletin daha da güçlendiğini görmekteyiz. 1995 yılında toplam devlet gelirlerinin GSYİH'ya oranı ABD'de %19.8, İngiltere'de %45.3, Almanya'da %37.3, Fransa'da %49.6, İtalya'da %49.6, İsveç'te %44, Hollanda'da %53.4 ve Belçika'da %55.1'dir. Bu ülkelerdeki, korumacılık akımları, örneğin İngiltere'de bazı özelleştirmeler yapılmakla birlikte, devletin ekonomik rolü hale önemini sürdürmektedir. Avrupa Birliği, başarılı devlet müdahalesinin modern örneğidir. Daha önceki bölümlerde de söz ettiğim üzere, sanayileşme dönemlerinde ABD ve Japonya'da ekonomik milliyetçilik politikaları hüküm sürmüştür. Bu ülkeler 'piyasa düzenleyici' (market coordinated) ekonomiler değil, dışa dönük 'piyasa yönelimli' (market-oriented) ekonomilerdir. Buna rağmen devlet, Güney Kore'den Singapur'a, Japonya'dan Çin'e kadar Asya'nın Uluslararası iş bölümündeki pozisyonunu değiştirecek alanlarda etkili bir rol oynamıştır. Devlet, bu ülkelerde tasarrufların yaratılmasını, daha etkin kaynak dağılımını, fiziki ve beşeri

sermaye birikimini, yatırımları ve nihai olarak da büyümeyi teşvik etmek için yasalar koymuş ve bunları kullanmıştır. Neoliberallerin az gelişmiş ülkelerdeki devlet müdahalelerinin ekonomik büyümeyi yavaşlatacağına dair tartışmaları, bu ülkelerdeki devlet müdahalelerinin büyümeyi artırdığı örnekleriyle çelişmektedir.(Zafir,2009 :65-82)

1980'lerde gündemimize Dünya Bankası ile giren minimal devlet 1990'larda Post-Washington Mutabakatı sonrası yerini düzenleyici devlet kavramına ve politika değişikliğine bırakmıştır. DB'sı 1990'ların ortalarına kadar minimal devlet yaklaşımını benimserken, 1997 yılı Dünya Kalkınma Raporu ile düzenleyici devlet yaklaşımına odaklandı. Ancak, düzenleyici devlet kavramını gerek OECD gerekse Dünya Bankası kullanırken, Banka aynı zamanda düzenleyici devletin tamamlayıcısı olan yönetişim konusuna da odaklanmıştır. Böylelikle, düzenleyici devlet modeliyle, devlete piyasanın yatırımcı lehine düzenlenmesi konusunda bir takım yeni görevler yüklerken, bir yandan da ekonomi ve siyasetin ayrılması gerekir retoriği eşliğinde meşrulaştırılan "neo-liberal teknokrasi" anlayışı hakim kılınmakta, aynı zamanda bu teknokratik iktidar modelini meşrulaştırmak üzere "yönetişim" modeli uygulamaya geçirilmektedir. (Doğan,2016 :1800)

Bu bağlamda, minimal devletten düzenleyici devlete geçiş ile kuralsızlaştırmadan yeniden düzenlemeye geçiş gerçekleşir. DB ve IMF'nin öncülüğünde gerçekleşen yeniden düzenleme (re-regulation) ile ülkelerin gündemine bağımsız denetleyici kurumlar girdi. 1980'lerde Washington Mutabakatı ile gelişmekte olan ülkelerin gündemine giren minimal devlet, hiçbir süretle piyasalara müdahale etmeyen ve kural koymayan devletti. Bunun adı kuralsızlaştırma (deregulation) idi. Bu doğrultuda devlet, piyasaların düzgün işlemesi için gerekli yasal altyapıyı hazırlamak ve piyasa ilişkilerinin korunması ve geliştirilmesini sağlamak gibi ödevleri vardı. Böylece, merkezi planlamadan ve istihdam politikalarından vazgeçen devlet için kuralsızlaştırma (deregulation) piyasaların canlanması ve rekabet edilebilir hale gelebilmesi için piyasalara toplum lehine müdahale etmemesi demekti. Ancak, artan işsizlik, yoksulluk ve ekonomik krizler, kuralsızlaştırma (deregulation) politikalarının sonuçları idi. Bu nedenle Uluslararası finans kuruluşları yeniden

düzenleme (re-regulation) politikaları ile düzenleyici devleti gelişmekte olan ülkelerin hayatlarına soktular. (Civelekoğlu,2015)

Böylece, 1997 Dünya Bankası Raporu, sosyal refah devletinin sonunu ilan etmekte ve düzenleyici devlet'i, sunmaktadır. Kalkınabilmek için bir başka devlet biçimi benimsemenin akılcı olmadığı, reformların ancak buna uygun yapılarak sonuç alınabileceği yansıtılmaktadır.Devleti küçültme politikalarıyla, sırtındaki yüklerden kurtarılmaya çalışılan devlet ile toplumdaki eşitsizlikler daha da derinleşir. Libertarian anlayışa geri dönüş, devleti bir anda sadece güvenlik ve adaleti sağlayan bir kurum olmaya itmiş, sosyal devlet anlayışı sıfırlanmış ve toplumda eşitsizlikler daha da artmıştır. Ayrıca, yeni sağ iktidarların İngiltere ve ABD'deki liberal anlayışla devletin tamamen küçültülmesini ve siyasi yaşamda daha ziyade korumacı ve milliyetçi bir söylemi dile getirmeleri, devletin ekonomiden elini çekerken toplumun diğer alanlarında ve savunma alanında büyümesi sonucunu doğurmuştur. Reagan döneminde ABD'de devletin ekonomideki rolü azaltılırken, savunmaya yapılan devasa harcamalar ve Star Wars gibi projelere ayrılan finansal kaynaklar, devletin bir yandan küçülürken diğer yandan ne kadar büyüdüğünü ortaya koymaktadır. (Kerman, 2006)

1980'lerden itibaren Uluslararası finans kuruluşları, gelişmiş devletlerin de, desteğiyle birlikte, ekonomik, sosyal ve politik alanlardaki devletin her türlü müdahalesinden kurtulmak amacıyla büyük bir propaganda başlatmışlardır. Gerek ideolojik, gerekse ekonomik olan bu mücadelede başrol oyuncuları, ABD, AB ve Japonya gibi gelimiş ülkeler ve yönetimlerindeki IMF, Dünya Bankası, GATT, Uruguay Round, Dünya Ticaret Örgütü gibi ulusüstü finans kuruluşlarıdır. Dünya ticareti önündeki tüm engellerin kaldırılması yönündeki çalışmalar, Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI) ile Uluslararası hukuk alanına taşınarak zirve yapmıştır. MAI, MIGA gibi kuruluşlar, yabancı sermayenin serbest dolaşım hakkını garanti altına alırken, aynı zamanda devletin kamu harcamaları gibi ekonomik sistemde sahip olduğu işlevleri de azaltmaktadırlar. MAI anlaşma metninde, Dünya Bankasının tahkim kurumu ICSID uyuşmazlıkların çözüm merkezi olarak kabul edilmiştir. Böylece, yabancı yatırımcı, MAI anlaşması hükümlerinden herhangi birinin ulus

devlet tarafından ihlal edilmesi iddiası ile ICSID'da dava açabilme hakkı verilmiştir. (Yılmaz,1999 :1-3) .

Küreselleşmenin ne zaman başladığı hususunda birden fazla yaklaşım olsada, 1980'lerden bu yana neoliberal ekonomik politikaların uygulanmasıyla uluslararası hale gelen sermaye, dünya piyasasında yeni kalıplar ve çelişkiler meydana getirmekle kalmamış, aynı zamanda devlet gücünün kurumsallaşması, devlet aygıtlarının organizasyonu ve devletlerarası ilişkiler üzerinde inanılmaz bir değişime neden olmuştur. Böylelikle, akademisyenler neoliberal ekonomik küreselleşme ve ulus-devlet arasındaki ilişkiyi inceleyen çeşitli teoriler sunarlar. Bu bağlamda, Marksist küresel kapitalizm yaklaşımı savunanlar, ulus-devletlerin ,ulus-ötesi kurumlar tarafından oluşturulan politikaları uygulayan bir iletici kayış haline geldiğini söylerler. Ulus-ötesi devlet, küresel toplumda ortaya çıkmış küresel burjuvazinin hegemonyasını koruyan, savunan ve geliştiren bir organizmadır. Yeni tarihi birlik ulus-ötesi kapitalist sınıf birliğidir ve bu sınıf kendini bütün dünyada neo-liberal politikaların yayılmasını sağlamaya adamıştır (Konak, 2011: 149-150). Bu yeni emperyalizm, ABD sermayesinin yabancı soysal oluşumların direkt olarak içine nüfuz etmesi şeklinde betimlenmektedir. Böylece, ulus devletlerin kendi içinde politik, ideolojik ve ekonomik yeniden yapılanmasını ve süper güç ABD ile eklemlenmesini gerektirir. Son yıllardaki uluslararası antlaşmalar, askeri, ekonomik, politik ve kültürel bağlar yaratarak ulus-devletleri ABD imparatorluğuna bağlar. Kennedy'ye (2014) göre, ekonomik küreselleşme sürecinde, hükümetler kontrolü kaybetmektedir. İşçilerin ve gelişmekte olan ülkelerin konumları yıpranmakta ve doğal çevre zarar görmektedir (Kennedy, 2014 :55). En gelişkin analizlerden birine sahip Strange (1996) devletin otoritesinin azaldığını ve ekonomi gibi başat konularda müdahalenin giderek imkansızlaştığını belirtir. Özellikle 1989'lardan sonra dünyada daha fazla devlet olduğunu fakat çoğunun gücünün zayıf ve kontrolden yoksun olduklarını belirtir. Strange, küresel dünyada gücün, zayıf devletlerden güçlü devletlere, devletlerden piyasalara, emek piyasasından para piyasasına kaydığını gözlemlemiştir (Aktaran :Konak,2011 :152-153).

Marksist küresel kapitalizm ve ulusötesi devletin oluşumunu savunan Robinson, ulus-ötesi devlet aygıtını, ulus-ötesi ekonomik, politik kurumlar ve ulus-ötesi güçler tarafından dönüştürülen birbiri ile birleşmiş ulus devletlerden oluşan gevşek bir ilişki

ağı olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte ulusötesi devlet aygıtının ekonomik formlarından birini Dünya Bankası olarak görmektedir. Ulus-devletler ulusal politikaları oluşturmaktan ziyade, ulus-ötesi kurumlar tarafından oluşturulan politikaların uygulanmasını gerçekleştiren birer araç haline dönüşmüşlerdir. Sermaye birikimi oluşumuna karışma ve ekonomik politikaları belirleme konularında ulus-devletlerin rolündeki azalmalar, ulus-ötesi sermayenin ulus-devletler ve popüler sınıflar üzerinde bir gerçek güç kurduğunu yansıtır. Robinson, bu ulus-ötesi devletin ulus-ötesi bir askeri aygıtının olmadığını, ancak ABD ordusunun, ABD devleti adına değil, genel anlamda ulus-ötesi sermaye adına çalıştığını savunur. Küresel sermaye imparatorluğunun ikametgahı Washington'dur. Bağımsız bir yapılanma olarak ima edilen ancak amacı ulus-ötesi sermayenin ekonomik güvenliğini sağlamak olan Dünya Bankası, bir ABD güdümlü ekonomik kurumdur (Aktaran :Konak,2011 :156).

4.7.1. Düzenleyici Devletin Ekonomik Normları: Özelleştirme, Yapısal Uyum Esnek Üretim (Post-fordizm) ve Yeniden Kurallaştırma (Re-regulation)

Merkezi planlama, devlet öncülüğünde gelişme, ekonomik ve sosyal inovasyonun koordinatörü ve yürütücüsü olarak devlet, artık geçmiş dönemde kalmıştır. Aynı nesilde, modern çağın en büyük dönüşümü olan "müdahaleci" devletin ölümü ve "düzenleyici devlet"in yükselişine şahit olduk.

1970'lerden başlayarak devlet tekelleri kuralsızlaştırıldı, devlet mülkiyetindeki varlıklar özelleştirme yoluyla elden çıkarıldı ve özel sektörün kamu hizmetlerinin sağlaması hususunda teşvik edilmesi için Pazar stratejileri uygulandı. Bu noktada sosyal devletin sağladığı sosyal haklar ve sosyal hizmetlerin de işlevi değişti. Böylece, hizmeti alan öder ve riski devlet üstlenmez politikası gelişti. Böylece, düzenleyici devlet, para politikasının etkin şekilde yönetilmesine, enflasyon ve faiz oranlarının istikrara kavuşturulmasına, ulusal mali hesapların dengelenmesine ve özel sektör sermaye oluşumu yoluyla piyasa genişlemesine yönelik paremetrelerinin tesis edilmesine odaklanan daha ihtiyatlı bir şekle büründü. Bunun sonucunda,, düzenleyici devlet, özel girişimi için en uygun yatırım koşullarını oluşturmak, yatırım sermayesini ülkeye çekmek, derecelendirme kuruluşlarının nimetlerini güvenceye almak ve özel sektör kuruluşlarının çıkarlarını sürdürecek pazarlar oluşturmak gibi işlevleri yürütmeye başladı. (Jarvis,2012)

1986 yılında "Washington Uzlaşması" olarak bilinen anlaşmayla, dünya ölçeğinde sermayenin aktörleri olan uluslar üstü kurumlar; para sermayeyi kontrol eden Uluslararası Para Fonu (IMF), üretken sermayeyi kontrol eden Dünya Bankası , ticari sermayeyi kontrol eden Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması (GATT: 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'ne bağlandı) ve Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Teşkilatı (OECD); ticari serbestleşme, ademi merkezi yapılanma ve yönetişim modelinin benimsetilmesi doğrultusunda aynılaştırılmıştır.(Müftüoğlu,2012,s.95-116)

Dünya Bankası'nın Düzenleyici devlet yaklaşımı sadece piyasa verimliliğini elde etmek için bir araç değil, aynı zamanda, ekonomik büyüme için gerekli olan parametreleri düzenleyen ve sosyal faydanın tüm topluma yayılmasında bir yönetişim modeli olarak programlanmıştır. Özetle, düzenleyici devlet, sadece bir yönetişim tarzından daha fazlasıdır; aynı zamanda bir reform aracıdır ve piyasa mekanizmasının verimliliği ve gelişimini gerçekleştirmek için alternatif, politik olmayan bir yapıdır. 2010 da Uluslararası Finans Kurumu (IFC) düzenleyici devlet için:

- Ulusal kaynakları daha yüksek katma değer yaratabilen kullanıcılara tahsis ederek, politika başarısızlık riskini azaltarak ve piyasa koşullarına uygun daha etkili politika tasarımları geliştirerek, kamu politikasını daha verimli hale getiren,
- Firmaların, malların ve hizmetlerin piyasaya girişlerine engel olan siyasi tedbirlerin ve kuralların azaltılmasını sağlayarak, doğrudan yabancı yatırımları ve ticareti artıran,
- Özellikle paydaşların kendileri için önemli olan politikaların şekillendirilmesine katılımını sağlayarak (küresel yönetişim), politika tasarımı ve kullanımında şeffaflığı artıran ve politik riskleri azaltan,
- Hesap verilebilirliği artırarak, yolsuzluğu ve savunmasızlığı azaltan bir hükümet fonsiyonu yakalayarak, iş güvenliği ve piyasa tarafsızlığı politikalarını destekleyen, bir yapıdır.

Açıkçası, düzenleyici devletin bu imajı, yönetişimin ötesine geçen, piyasaları ve neo-liberal piyasa rasyonalizminin tanımladığı bir dizi spesifik kurumsal inşayı oluşturmak için tasarlanan siyasi aktarım biçimlerini kuşatan hedeflerle yüklüdür.

Düzenleyici devlet, bu nedenle, gelişmekte olan ülkeleri belirli bir ekonomik ve politik düzene sokmak üzere tasarlanmış daha büyük bir siyasi projedir. (Jarvis,2012)

Düzenleyici Devletin oluşumuna etki eden ekonomik normlardan en önemlisi postfordist üretim sistemine geçiştir. Kalkınmacı refah devletinin temel dayanağı olan fordist üretim, üretimde programlanabilir makinelerin kullanılması ile post-fordist üretim sistemine geçilmesi sonrası Keynesyen Refah Devletinden Düzenleyici Devlete geçişi de sağladı. Postfordistt sistem, üretimde emeğin tasarrufunu sağlarken, aynı zamanda devletin yeniden yapılandırılması ile sonuçlandı. Fordist üretim sisteminde gelişen Keynesyen Refah devleti, işçiyi hem bir üretim birimi, hem de kendi ürettiğini satın alan bir tüketim birimi olarak adlediyordu.(Özer,2005)

Ancak, 1970'li yılların başlarında, uzun süreli büyümenin kaynaklarını oluşturan Keynesyen Sosyal Refah Devleti uygulamaları eleştirilmeye başlandı. Çünkü :

- İç pazarın doyması, sermayenin, yeni ve daha geniş pazarlara ihtiyaç duyulması,
- Seri üretimin her aşamasında kalite kontrol uygulamasının büyük bir maliyete neden olması,
- 20.yüzyılın son çeyreğinden itibaren programlanabilir makinelerin üretime girmesi ile başlayan sanayi 3.0 ile niteliksiz işgücüne olan ihtiyacın göreceli olarak azalması,
- Merkez ülkelerin, kâr marjının düşmesi beraberinde sermaye birikimi krizine girmesi ile özellikle ABD sermaye sınıfının işçi ücretleri ve yaygınlaşan sosyal hakları, tehlikeli bulması,
- Temelde kapitalizmin gelişmesi, yayılması ve derinleşmesini anlamını taşıyan, IMF, DTÖ ve Dünya Bankası gibi Uluslararası kuruluşlar ile çok uluslu şirketlerin yeni teknolojik devrimler ile beslenen post fordist üretim süreci, dünya ekonomisini birbirine ağlarla bağlı açık bir sistem olmaya yönelten yeni Uluslararası işbölümü sistemini, doğu blokunun çöküşü ile daha baskın ve yaygın olarak sunması.

Böylelikle, IMF ve Dünya Bankası'nın katkılarıyla, neoliberal ekonomi politikaları, az gelişmiş ülkelerin, mal ve faktör piyasalarında fiyat müdahalelerinin

kaldırılması, KİT'lerin özelleştirilmesi, dış ticaret ve finans piyasalarının liberalizasyonu, işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi, eğitim sağlık gibi kamu hizmetlerinde özelleştirmelerin yaygınlaştırılması gibi amaçları ön planda tutarak bu ülkeleri dışa açık sermaye piyasası doğrultusunda dönüştürülmesi sürecine gidildi. (Uyanık,2008 :209-224)

Ancak, KİT'lerin özelleştirme uygulamalarına konu olmaları her nekadar 1980'li yıllarda somutluk kazanmış olsada özelleştirme düşüncesi 1950'li yıllardan itibaren bu kuruluşların peşini bırakmamıştır. KİT'ler devletin ekonomik ve toplumsal yaşamda önemli bir konuma sahip olması olarak tanımlanabilecek devletçilik politikası ürünleridir.

1989'ların ideolojik iklimi, DB'sının istediği yapısal reformların uygulanmasında uygun bir zemin hazırladı. Yapısal uyum, IMF ve Dünya Bankası tarafından verilen finansal yardımların koşulu olarak ülkelere dayatılan serbest piyasa yönelimli ekonomi politikaları setine verilen isimdir. Bu politikalar kamu harcamalarının kısılması gibi istikrar aşamasının yanı sıra iktisadi yapı ve kurumların dönüştürülmesini içeren uyarlama (yapısal reform) aşamasından oluşur. Örneğin; vergi yapısındaki ve döviz kurundaki düzenlemeler birinci gruba; enerji ve tarım alanında fiyatlama politikalarındaki değişiklikler ise ikinci grup düzenlemelerdir. Paralel olarak Dünya Bankası'nın verdiği kredilerde aradığı koşullar ise genel olarak, ithalatın serbestleştirilmesi, devalüasyon, ihracatın özendirilmesi, tarım sektörüne desteğin kaldırılması veya azaltılması, vergi sisteminin düzenlenmesi, kamu harcamalarının azaltılması, KİT'lerinin yeniden yapılandırılması, özelleştirilmesi, tasfiye edilmesi, faizlerin serbest bırakılması ve para politikası araçlarının yeniden düzenlenmesidir (Soyak ve Eroğlu,2008).

Çok sayıda çalışma, Dünya Bankası programlarının alıcı ülkeler üzerinde ekonomik ve sosyal sonuçlarını analiz etmiştir. Bookmann ve Dreher (2003), bir ülkenin ekonomik özgürlüğü üzerine Dünya Bankası ve IMF borçlarının etkisini analiz ettiler. Devletlerin yabancılarla ticaret yapabilme özgürlüğü ve devletin büyüklüğü gibi ekonomik özgürlüğün pek çok boyutunu, bağımsız degişkenler kullanarak Gwartney, Lawson ve Samida (2000) özetledi. Temel açıklayıcı değişkenleri (proje

sayısı ve kredi miktarı) üç geniş etki alanını kapsamaktadır; bunlar, koşulluk, bilgi aktarımı ile tavsiye ve bütçe sınırlamasının yumuşatılması. İlk iki kanalın ekonomik özgürlük üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu, üçüncüsünün ise sadece Dünya Bankası durumunda olumsuz etkisi olduğunu buldular. (Agostino, 2008 : 1695)

Şimdiye kadar anlatılan argümanların ışığında, Dünya Bankası koşullu kredilerinin, alıcı ülkelerdeki politika koşulları ve politika tavsiyeri ve para yoluyla yatırım tepkisini etkileyebileceği söylenebilir. Böylece, Banka'nın yapısal uyum kredileri, alıcı ülkelerdeki kısa vadede, düşük yatırım oranları oluşturmaktadır. (Agostino,2008)

İktisadi Kalkınma ve İşbirliği Örgütü ile Dünya Bankası'nın alttan alta neoliberal küreselleşmeyi destekleyen uygulamalar ve fikirlerin yayılımı ile kesinlikle yakından ilişkisi vardır. Son on yıldır, benzer bir politik söylem örneği olarak, refah kesintileri ve yapısal uyum programları ile mantıksız neoliberal reçetenin açıkça daha ilerisine gidilmesi öneriliyor. Bu değişim, özellikle çoçuk bakımı/gelişimi konusundaki kamu yatırımlarını savunmada bir kanıttır; bu programın ciddi bir bileşeni olarak görülmeye başlanan "çocuklara yatırım" dır.

Craig ve Porter'ın (2004) iddiası, Post Washington Konsensüsü sosyal politika söylevi, ileri kapitalist ülkeler gibi küresel güney'ide kapsayan neoliberalizmin yeni şekli, özel bir liberalizm olduğu yönündedir. Dünya Bankası ve ağları, piyasalara ve ailere dayanan fakirleri hedefleyen, geri kalanları terkeden, ABD sosyal politika modelinin kalıntılarından ilham alıyor. 1981'de, Dünya Bankası Başkanlığına Robert McNamara'nın yerine eski Banka Müdürü ve sıkı arz politikası uygulayıcısı, Baş Ekonomist, A.W.Clausen'ın geçmesiyle, Dünya Bankası'nın Neo-liberalizme erken dönüşümünün sinyalini verdi. Aynı yıl yayınlanan Berg'in raporu, McNamara'nın yoksulluk üzerine odaklanan, Afrika'nın yolsuzluk ve kusurlu iç politikaları sorunlarının sorumlusu olarak Dünya Bankası'nın kredi politikalarını suçlayan muhalif politikalarını reddetti. Sonuç olarak, Dünya Bankası Uluslararası Para Fonu ile birlikte Washington Konsensüsünün neo-liberalizminin ana savunucusu haline geldi. Güney'in, sonrası eski Sovyet ülkeleri, mali yardıma ulaşımınlarında, "şartlılık" koşulu gereği, katı yapısal uyum paketlerini uygulamayı kabul ettiler. (Mahon,2010)

Böylece, derinleşen yoksulluk probleminin kendi kendine çözülmediği gören bu örgütler, yoksullukla mücadeleyi 1990'lı yılların başından itibaren gündemlerine almak zorunda kaldılar. Yapısal uyum politikalarının olumsuz etkilerinin azaltılması yönünde hareket etmeye başlayan Dünya Bankası, 1993 yılında insani gelişmenin sağlanması ve yoksulluğun azaltılmasından sorumlu bir başkan yardımcılığının kurulmasını sağlarken, aynı zamanda yapısal uyum kredilerinde sosyal sektör şartı içerenlerin payının 1984-1986 döneminde %5 iken, 1990-1992 döneminde %30'a yükselmesi, yoksulluk sorununa ilişkin 1990'lı yıllarda bir tutum değişikliği yaşandığının ipuçları olarak değerlendirilebilir. (Can,2017 :1118 , Bhaumik, 2005).

4.7.1.1. Düzenleyici Devlet ile "Planlama" dan "Özelleştirme"ye

1930'larda Dünya, ekonomik krizden çıkmanın yolu olarak devletçilik, planlama ve iktisadi devlet teşekkülerini kurulmasını benimsiyordu. 1945 sonrasında Uluslararası düzen ulus devletlerin egemenliğine saygı çerçevesinde yeniden biçimlenirken, bir yandan devletten devlete, bir yandan uluslarası örgütlerin tek tek devletlerle sürdürdüğü ikili ilişkilerin, Uluslararası ilişkiler ağını belirlediği yeni bir döneme girilmiştir. Dönemin belirleyici özelliği, devletler ya da Uluslararası örgütlerce kurulan ilişkilerde, iletişim kanalının doğrudan devlet olması, devletlerin Uluslararası ilişkilerin aktörleri olarak kabul edilmesidir. Şöyleki, "gerek ekonominin gerekse politikanın esas birimleri ulusal devletler'di. Ulusal ve Uluslararası kürede merkezi gücün devlet olduğu bu dönemin merkezi kavramı ise "kalkınma"dır. Kalkınmanın aracı ise "planlama"dır. Bu dönemin bir diğer özelliği ise, savaş sonrası ulusal ekonomilerin sermaye ihtiyacıdır. Böylelikle, dış yardım yoluyla ekonomisini kalkındırmaya çalışan ulus devletler, Uluslararası finans kuruluşlarıyla borçlu-alacaklı ilişkisine girmiştir. Bu dönemin ulus devleti, ekonomiyi planlamış, ekonomik politikaları belirlemiş, pazarı düzenlemiş, pazara üretici olarak katılmış, emek pazarına müdahale etmiş, fiyatları belirlemiş, özel sektörün büyümesi için yatırım kolaylığı, kredi, teşvik sağlamış, yabancı sermayenin ülkeye girişini kontrol etmiş, toplumsal alanda eğitim, sağlık, kültür, sosyal güvenlik, spor, sanat gibi alanlara el atarak sosyal entegrasyonu sağlamış bir sosyal devlettir (Sezen,1999).

Ancak 1970'lerin ilk yarısına kadar süren bu sosyal- ekonomik büyüme ve gelişme dönemi, ikinci yarının sonlarına doğru, devletin yerini özel girişimciliğin, müdahale yerine serbestleştirme ve özelleştirmenin, toplumsal dayanışmanın yerine bireyselciliğin, kalkınma yerine bütünselleşmenin-uyum sağlamanın, planlama yerine piyasanın yüceltileceği yeni bir döneme girilmiştir. Bu değişimin nedeni az gelişmiş ülkelerdeki içsel ekonomik sorunlar değil, Batı'nın önderliğinde yayılan yeni sağ politikadır.

Dolayısıyla, 70'lerin sonuna doğru ortaya atılan yeni sağ politika, sosyal devleti (refah devletini) toplumsal adaleti ve toplumsal eşitliği sağlamak üzere yaptığı kamu harcamalarından dolayı bombardımana tutuyor. Zira, "eşitlik", toplumdaki tüm ayrılıkları ve bireylerin "başka olma" hakkını kaldıran bir ütopyadır ve varacağı nihai nokta totalitarizmdir, söylemi ile kulaklarımızda çınlıyordu. Hayek, özgürlük karşıtı, toplumsal adaleti gerçekleştirme çabasının, bir hayalden öteye gitmeyeciğini söylüyordu. En nihayetinde yeni sağ, toplum yararına müdahale eden devletin sonunu, özel girişime yardımcı olan piyasa dostu devletin başlangıcını müjdeliyordu. Bu devlet, toplum yararına bile olsa (çünkü her bir birey, kendisi için neyin doğru ve faydalı olduğunu ancak kendisi bilebilir), planlama yapmaktan kaçınan, hiçbir şekilde ekonomiye müdahale etmeyen devlet olmalıydı (Sezen,1999 : 57).

Bu yeni idealde, 1960 yılların büyülü kavramı planlama yerini 1980'lerde yine başka büyülü kavrama, özelleştirmeye bıraktı. Diğer taraftan, merkezden planlanan sosyalist ekonomilerin çöküşü, toplumun planlama ile yönetilmesi, değiştirilmesini reddeden, bunu totalitarizmle özdeşleştiren yeni sağ dünya görüşünün eline önemli bir koz vermişti. Merkezden planlamanın tüm yanlışlıklarına uygulamadaki aksaklıklarına rağmen, SSCB ve Doğu Avrupa ülkelerinin ve diğerleninin alt yapısının oluşturulmasında ve sanayileşmesindeki payı görmezlikten gelinmiş ve "işte planlı ekonominin sonu budur" yargısına varılmıştı (Sezen,1999 : 66-67).

Öte yandan Türkiye'de 1930'lu yıllarda başlayarak, 1950-1960 yılları dışında, planlı kalkınma yolu seçilmiştir. Planlama, 1961 yılından sonra Anayasaların buyurucu bir hükmü olmuş ve kalkınmanın uzun dönemli planlara bağlanarak gerçekleştirilmesi ilkesi özenle gözetilmiştir (Sencer,1991 : 25-55). Bu noktada,

akıllara gelen husus, Adnan Menderes'in neden 1958 yılına kadar planlama konusuna sıcak bakmadığıdır. Aynı zamanda Marshall Planı çerçevesinde tarıma yapılan yatırımlardan sağlanan sermayenin neden sanayi sektörüne aktarıldığıdır. Bu noktada benim fikrim, Adnan Menderes'in sanayi sektörü ile kalkınmadan asla vazgeçmediğidir. Ancak, Dünya Bankası ve OEEC'nin isteği ile verilen kredilerin nasıl kullanıldığı yönündeki sorunsalı çözmek üzere Koordinasyon Bakanlığı kurulmuştur. Fakat 30 Eylül 1960 yılında kurulan DPT'nin nereye bağlanacağı bir süre tartışma konusu olmuş ve öngörüldüğü üzere Koordinasyon Bakanlığı'na değil, Başbakanlığa bağlanmıştır. Böylelikle merkezi planlama tercih edilmiştir. Belki de bu nedenle Banka, TSKB yoluyla özel yatırımcılara kullandırdığı kredileri yani iştirak yatırımları için 1963 yılında bir dönüm olmuş ve TSKB, Türkiye'de sermaye piyasalarının temelini atmıştır (Soyak, 2003 : Aslan, 1998).

Öte yandan 1963'den (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı) beri Türkiye ekonomisini yönlendiren planlamanın serbest piyasa için iyi olmadığı, kurallayıcı bir düzenleme olduğu ve özgür teşebbüs için bir ayakbağı olduğu yönünde algı yaratılmıştır.

Soğuk savaş dönemi koşullarında, ABD ve Sovyet Rusya arasındaki ideolojik ve siyasi kamplaşma azgelişmiş ülke ekonomilerinin büyümesine izin verirken, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Berlin duvarının yıkılmasıyla birlikte Uluslararası alanda ideolojik mücadelenin bitmesi, doğu blokundaki ülkelerin, serbest piyasa ekonomisine açılması ile Batı ülkelerine bağımlılığını artırdı. Böylelikle, Türkiye gibi dış borç açısından zor durumda olan ülkeler için neoliberal politikalar daha etkili olmakta ve ulus-devletin ekonomik alandaki işlevlerini büyük oranda kısıtlamaktadır. Böylece, üretime dayalı ekonomik büyümesini gerçekleştiremeyen ulus-devlet, eşit gelir dağılımı sağlayamama, sosyal devlet olamama, teknolojik yeniliklere ayak uyduramama, istihdam yaratamama, eğitim/beslenme/sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamama ve demokrasiyi gerçekleştirememe sorunlarıyla karşılaşmaktadır. Kısacası ulus-devlet giderek temel işlevlerini yitirmeye başlamış ve böylece ulus bütünlüğünü koruma işlevi de tehlikeye girmiştir. Bu süreçte soğuk savaş dönemi nükleer silah tehdidi, günümüz çevre ülkeleri için bilhassa yabancı doğrudan

yatırımların yarattığı ekolojik tehditlere dönüşmüştür. Ulus-devlet, ekolojik sorunlara bile çözüm getirememektedir.(Eken, 2006: 257).

Tüm bu ekonomik gelişmelerin sonucu olarak günümüzde ulusal devletin amaçlarında öncelik sıralamaları değişmektedir. Ulus-devletin değişen amaçlarını şu şekilde sıralamaktadır:

İçte tam istihdam yerine, dışta Uluslararası rekabet amacı geçmiştir.

Gelirin yeniden dağılımını sağlamak üzere emek piyasalarına müdahale yerine, kaynakları üretime sevk etmeyi hedefleyen bir biçimde sosyal politikanın yeniden düzenlenmesi (yani, sosyal hakların azaltılması) geçmektedir. Örn,emeklilik yaşının yükseltilmesi, transfer harcamalarının ve sübvansiyonların azaltılması.

Devletin merkezi planlamaya dayalı ulasal kalkınma palanları yerine, tüm katılımcıların karar mekanizmasında söz sahibi olduğu "yönetişim" mekanizmaları geçmektedir.

Tüm bunların sonucu olarak, ulusal devletin amacı artık "dengeli ulusal ekonomi" değil, "Uluslararası rekabet edebilen ekonomi" dir. (Eken,2006 :258)

4.7.1.2. Kalkınmadan, Ekonomik Büyümeye Değişen Planlama Anlayışı: Özelleştirmeler ve Yabancı Yatırımların Desteklemesi

1960 yılında kurulan Devlet Planlama Teşkilatı öncülüğünde, ilk dört 5 yıllık kalkınma planları hazırlanmış, pekçok yatırım yapılmış ve istikrarlı bir ekonomik büyüme gerçekleşmiştir. Ancak, 1979 yılında DPT'de Uluslararası finans kuruluşlarının dayatmaları doğrultusunda yaşanan dönüşüm süreci ve ardından 1980 darbesi, ulusal kalkınma planlarının yerini şirket temelli sektörel plancılığa bırakması ile Neoliberal döneme girilmiştir. Dünya Bankası'nın yönlendirmeleri sonrası değişen planlama anlayışını Bülent Ecevit'in Başbakanlığı döneminde hazırlanan 4 ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planları incelendiğinde belirgin şekilde gözlemlenir. 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı'nın kurulması ile DPT'ye ihtiyaç varmı sorusu yanıtını bulur ve DPT'ye son verilir. (Fedai,2016 :410)

Böylelikle, devletin ekonomik hayata müdahalesi anlamına gelen "planlama" kavramı, gerek Avrupa Birliğine adaylık sürecinde, gerekse Dünya Bankası'nın dışa açık ekonomi ve özel mülkiyet şeklindeki ekonomik büyüme anlayışı ile değişim ve dönüşüme uğratılmıştır. Yerelleşme ve kalkınma ajansları ile ortaya çıkan yeni ekonomik büyüme anlayışı, Kalkınma Bakanlığı'nın kurulması ile küresel yönetişim ağına Türkiye'nin koordinasyonunun sağlanabilmesi yönünde bir adımdır.(Fedai, 2016 :419)

Böylece, toplumsal kalkınma yerini bireysel kalkınmaya bırakırken, devlet piyasaya uyumu için "yönetişim" kavramı ortaya çıkıyordu. Nitekim, devletin yanısıra, özel sektör ve sivil toplum ile Uluslararası çevrelerinde içinde bulunduğu yeni yönetim yaklaşımı olarak yönetişim, yereli küresele bağlıyordu. Daha az devlet daha çok demokrasi ve özgürlük şeklinde sloganlaşan yeni dönem, bir zamanlar herşeyi devletten bekleyen toplumun yapısında önemli dönüşümlere neden olmuştur.

Dünya Bankası, sermaye akımlarının ülke içerisinde faktör verimliliğini ve sermaye birikimini artırdığı takdirde ekonomik büyümeyi pozitif etkileyeceği, sermaye girişinin yaşandığı ülkelerde bürokratik engeller, altyapı yetersizliğinin ise yabancı yatırımları ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkileceğini ileri sürer. Banka, ekonomik büyümenin ön koşulu olan, yabancı yatırımlara her türlü kolaylığı sağlanması hususunda sürekli söylev verir.(Özer,2012: 42)

Dünya Bankası Türkiye Direktörü Johannes Zutt, Türkiye'de, orta vadede daha sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için sağlam makro ekonomik politikalara daha geniş yapısal reformlar eşlik etmelidir dedi. Temel yapısal reformlar arasında; yatırım ortamının iyileştirilmesi, "finansal sektörün" derinleştirilmesi, "kamu harcamaları yönetimi"nin güçlendirilmesi, "iş gücü piyasası reformları"nın tamamlanması ve "eğitim sisteminin kalitesi"nin artılmasının yer aldığını söyleyen Zutt:

"Bu yapısal reformlar ekonomininin direncini artırmaya ve özel sektör yatırımlarının orta vadede toparlanmasına yardımcı olacaktır. Ekonominin gücünü ve

direncini artırmasının yanısıra yapısal reformlar aynı zamanda piyasaya açık bir sinyal göndererek, doğrudan yabancı yatırımlar şeklinde daha fazla dış finansman, kurumsal ve bankacılık sektörüne uzun vadeli kredi sağlacaktır. Bu, Türkiye'nin etkileyici ekonomik performansını sürdürmek ve yüksek gelir grubuna çıkmak için attığı adımların devamı için önemli" dedi. (Habertürk,2017 : Dünya Bankası'ndan Türkiye'ye Reform Mesajı)

Nitekim, 1980'li yıllarda ise, krizden çıkmak için özelleştirme politikaları, piyasa mekanizması ve özel grişimcilik tercihi benimsenmiştir. 1990'lı yıllarda sonra dünya ekonomileri, giderek küreselleşmeye başlamıştır. Neoliberal politikalar ve doğrudan yabancı yatırımların yatırım güvenliğinin sağlanması hususundaki gelişmeler, 2000'li yıllarda finansal hareketliliğin artmasına yol açmıştır. Şöyleki, doğrudan yabancı sermaye yatırımları Türkiye'de 2004-2007 yılları arasında özelleştirme, birleşme ve satın alma şeklinde yoğunlaşmıştır. Örneğin, 2005 yılında ülkemize gelen doğrudan yabancı sermayenin 2 milyar dolarlık kısmı, gayrimenkul alımıdır. Bunun 7.8 milyar dolarlık kısmı Türkcell, Türk Telekom, Garanti Bankası ve Fortis Bank gibi özelleştirilen şirketlerin gelirlerinden elde edilen tutardır. 2006 yılında da doğrudan yabancı sermayenin 13.4 milyar dolarlık kısmı özelleştirmelere aittir. Bir diğer birleşme türü ise şirket evliliği kapsımındadır ve 2.9 milyar dolardır. Bütün bu veriler, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, satın alma ve ortaklık şeklinde tecelli ettiğini yeni yatırım "greenfield" eğiliminin olmadığını gösterir. Bu durum,Türkiye'ye yüksek katma değerli; üretim ve istihdamı artırıcı etkiye sahip "greenfield"yatırımların maalesef yapılmadığını, bu nedenle istihdamın artması yönünde pozitif bir değerin söz konusu olmadığını söyleyebiliriz.(Acar,2016: 95-96)

Özelleştirmelerde güçlü merkez ülke sermayelerinin söz sahibi olması, çevresel konumlu ülkelerin merkez ülkeler tarafından etki alanı altına alınması anlamına gelir. Dünya Bankası projeleri çerçevesinde borç/öz sermaye (dept/equity), dönüşüm projesi birçok Latin ABD ülkelerinde uygulanmış ve bu ülke özvarlıklarının başta ABD olmak üzere diğer merkez ülke sermaye sahiplerinin eline geçmiştir. Türkiye'de Tüpraş, Telekom, Tekel vb. gibi büyük ve güçlü kamu ünitelerinin özelleştirilmesinde yabancı yatırımcılarının piyasaya girmeleri ekonominin yabancılaştırılmasının en belirgin örneğidir. Ekonomik kuralsızlaştırmanın bariz örneği olan özelleştirme, aynı zamanda

kamu kesiminden özel kesime hatta yabancı sermayeye kaynak ve güç aktarımını da ifade eder. (Arı,2006 :.23-30)

Gelelim benim bu konudaki görüşüme, günümüzde gelişmekte olan piyasalar olarak tanımlanan ülkelerin devletleri, ulusal ekonomilerin düzenlenmesinde esas aktör değildirler. Özellikle, çok uluslu şirketlerin dünyada yayılımı sonrası, devletlerin ekonomiye ve piyasaya müdahalesi bilerek ve istenerek aşamalı olarak küresel kuruluşlar (bilhassa Dünya Bankası) tarafından zayıflatılmıştır. IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası odaklarda somutlaşan uluslararası boyutlu tekellerin egemenliği altındadır. Uluslararası sermayenin çıkarlarını korumanın bir aracı olan bu kurumlar, mali, ekonomik ve sosyal konularda temel kararların alınması ve yürütülmesini gerçekleştirmektedir. Böylece, devletlerin, gerek finansal piyasalara gerekse ülke kaynaklarının adilce bölüşümüne ve gelir dağılımına müdahale edebilme nitelikleri azaltılmıştır. Bir diğer husus ise bu devletlerin ulusal güvenliği konusunda gelişmektedir. Zira, gerek enformasyon teknolojileri gerekse ahlaki yozlaşma, ulusal kimlikle ilgili bilincin azalmasına Hard ve Negri'nin "İmparatorluk" kitabında söylediği gibi bilinç altı kontrol edilen biyo-politik insan tipinin türemesine yol açmıştır. 2018 yılının başında yaşanan facebook skandalı ve kişisel veri satışı, bu verilerle zihni yönetilen yada yönlendirilen bireyler…aynı zamanda, yaşanılan hayatla bağlantısı kopmuş pekçok görsel efekte dayalı film de gençlere yönelik pek çok slogan var.

ABD'li seçmenlerdeki dış politikayla ilgili kanaatlerin oluşumu konusunda Noam Chomsky'nin keskin eleştirileri bulunmaktadır. Bunlardan biri, ABD seçmeninin demokrasinin işlemesi düşünüldüğünde katılımcı olmayıp, sadece gözlemci olduğudur. Bu konuda medya uzmanı W.Lance Bennett şöyle demektedir:

"Halk, tepeden gelen güçlü ikna edici mesajlara maruz bırakılır ve bu mesajlara karşılık olarak, medya yoluyla anlamlı bir cevap veremez. Liderler çok büyük miktarda siyasi gücü ellerine geçirmiş ve destek alınmasını, itaat edilmesini ve halk arasında bariz bir kafa karışıklığı yaratılmasını sağlamak için medyayı kullanarak, siyasi sistem üzerindeki halk denetimini azaltmışladır." (Özdemir,2007,Sümer,2008: 135).

4.7.1.3. 1980 Sonrası Türkiye'de Yapısal Uyum ve Özelleştirme Politikalarının Sosyal Politikalara Etkisi

1978 yılında Dünya Bankası Başkanı Robert McNamara tarafından hazırlanan ilk Dünya Kalkınma Raporu, neden korumacı politikalardan vazgeçilmesi gerektiğini şu şekilde anlatmaktaydı. "Bu doğrultuda, korumacı önlemler yalnızca gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde değil, sanayileşmiş ülkelerin ekonomilerinde de olumsuz etkiler yaratacaktır; çünkü, "[g]elişmekte olan ülkeler, şimdi sanayileşmiş ülkelerin ihracatı için önemli bir pazar haline gelmiştir" (Yılmaz, 2012 : 228).

Bu dönemde gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkelerin dışa kapalı ekonomik yapılarının dışa açılması ve devletin ekonomiden elinin çektirilmesi için IMF ve istikrar paketlerini kullanmışlardır. 1970 petrol krizi sırf bu politikaların hayata geçirilebilmesi için tırmandırıldı. İhracata dayalı ekonomik politika şeklinde uygulamaya alınan neoliberal politikalar ne ilginçtir ki, ilk olarak Latin ABD ülkelerinde ve demokrasinin askıya alınması ile uygulamaya geçirilmiştir. Şili'de diktatör Pinochet'nin darbe ile iktidara gelmesi, Türkiye'de ise IMF tarafından darbeci generallerle birlikte organize edilen ve Turgut Özal'ın işbirliği yaptığı 12 Eylül 1980 darbesi, Türkiye açısından bir dönüm noktasıdır. 2012 yılında Meclis Darbeleri Araştırma Komisyonu tarafından yapılan araştırma, 24 Ocak kararlarının Turgut Özal ile ona yakın bir ekip tarafından IMF yetkililerinin danışmanlığında hazırlandığını, ikinci olarak 24 Ocak kararları öncesi Süleyman Demirel Hükümeti'nin çok şiddetli bir döviz ihtiyacı olmasına karşılık, gerek Dünya Bankası ve IMF, gerekse OECD gibi Uluslararası kuruluşların mali yardımına isteksiz olması, üçüncüsü ise Özal'ın 24 Ocak kararlarını TBMM'ne değil, darbeyi komuta eden üst düzey generallere en ince detayıyla iki kez sunmasıdır. Bununla beraber, 24 Ocak kararları sonrası, develüasyon, KİT zamları ve fiyat denetimleri gibi çok önemli kuralsızlaştırma politikaları devreye girmiştir. (Şentürk, 2006 ; Hürriyet, 24.11.2012)

Bilhassa, 1970'li yılların sonu 1980'li yıllarda, Washington Uzlaşısı çerçevesinde neoliberal politikalar tam bir sadakatla bağlanan IMF ve Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelere "istikrar ve yapısal uyum politikaları"nı dikte etmişti. Washington Uzlaşısının sınırlarını belirlediği 1980'li yılların neoliberal kalkınma paradigmasında, ekonomide devlet müdahalesini en aza indirmek üzere üç önemli

politika değişikliği yapıldı. Bunlar: "ticarette engellerin kaldırılması", "finansal serbestleşme; altın standardının sonu ve paranın serbestçe dolaşması" ve "kamunun yeniden yapılandırılması; düzenleyici devlet ve yönetişim". Dünya Bankası, IMF bu politika değişikliğinde en önemli görevleri alan iki ulusüstü finans kurumuydu. Bilhassa, Banka, kamunun yeniden yapılandırılması hususunda özelleştirme, deregülasyon, sosyal güvenlik sistemlerinde ve iş hukuku alanında esnekleştirme, çalışma ilişkilerini girişimci lehine düzenleme gibi politikaları, yapısal uyum programları çerçevesinde koşullu krediler sağlayarak yürütürken, finansal serbestleşme konusunda da gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sektörün de devrim niteliğinde değişimler yarattı. (Karaçay,2016 :93-114)

Dünya Bankası'nın, TSKB kanalıyla, günümüz TÜSİAD üyeleri arasında yer alan Koç, Sabancı, Eczacıbaşı gibi sanayicileri hem teknik hem de mali anlamda desteklediğine 1950'lerde şahit olurken, 1980'lerde ise Turgut Özal'ı ve MÜSİAD isimli muhafazakar /dindar işveren örgütünü desteklediğini görürüz. Şöyleki, Özal, bilhassa Batılı devletler nezdinde, Türkiye'yi dünyaya açan ve The Sunday Telgraph'ın ifadesiyle "Türkiye'yi haritaya koyan lider" olmuştur. Bunun yanısıra Özal, Avrupa Topluluğu, IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşlar nezdinde de en güvenilir lider olmuştur. Özal dönemi politikalarının bir diğer sonucu ise, gelir dağlımında ortaya çıkan olumsuzluklar olmuştur. Gelir dağılımı adaletsizliğini tetikleyen gelişmelerin başında devletin, sosyal harcamalarda kısıntıya gitmesi oldu. Aynı zamanda, teşviklerde kayırmacılık ve adaletsizlik, yeni vergi düzenlemeleri (KDV), düşük ücret politikaları gibi uygulamalarda bu durumu tetikleyen diğer faktörlerdendi. (Bülbül,2015 :93). Özal iktidarının ilk yıllarından itibaren "Devlet, baba değildir" ve "Sosyal devlet ölmüştür" benzeri sloganlar, devletin sosyal devlet olma yönünü iyiden iyiye aşındırmıştır. 24 Ocak 1980 kararları ile uygulamaya konulan yeni ekonomik sistemin klit söylemi olan özelleştirme yerini 20 Ekim 1991 seçimleri sonrası kurulan DYP-SHP koalisyon hükümeti ile özerkleştirmeye bırakır.Yeni hükümetle beraber, "özerkleştirme" ve "özelleştirme" olarak özetlenebilecek yeni strateji gündeme gelmiştir. Bu yeni strateji öncelikle doğrudan KİT'lere yönelik ve özerkleştireyi ve "rehabilitasyonu" amaçlayan yeniden yapılanmayı, sonra da doğrudan özelleştirme uygulamasını konu alan yeniden düzenlemeleri içermektedir. (Erdoğan,2017:453, Balkan,2016: 30-31)

DYP-SHP Koolisyon Hükümeti kurulmasından sonra özelleştirme konusundaki uygulamalarına başlamadan önce, yetkili organ konusunda yeniden düzenlemeye gidilmiştir. DYP-SHP Koolisyon Hükümeti döneminde, özelleştirmenin yabancılara blok satışı bir tür "yabancılaştırma" olarak eleştirilmiş, özelleştirilen kuruluşun faaliyet konusu ve satılan hisse oranlarının dikkate alınması gerektiği gündeme gelmiştir. Öte yandan, yabancılara blok satış biçiindeki özelleştirmelerin yargı organlarınca iptali üzerine ortaya belirsizlik çıkmıştır. Bir başka husus ise özelleştirilen kuruluşun çalışanlarının durumu dur. İşte tam da bu noktada, Ocak 1992 de Milliyet Gazetesi haberinde Dünya Bankası'nın özelleştirilecek KİT'lerde, % 25 işçi azaltılmasını önerdiği, bu yola gidilmesi halinde 100 bin dolayında KİT işçisi ile 240 bin civarındaki sözleşmeli ve geçici işçinin tazminatları ile bir buçuk yıllık ücretlerini ödemeyi vaad ettiği haberi verilmektedir. (Tan,1992 :27-64)

Türkiye Banka'dan ilk yapısal uyum kredisini (SAL) 1981 yılında alır. Bunu sonraki yıllarda dört SAL daha izler. Türkiye seksenli yıllar boyunca Banka'dan önemli bir destek bulur ve adeta Banka'nın "gözdesi" olur. 1988 yılında ise Türkiye Banka'da beşinci en büyük portföydür. 1989 yılında bu başarı öyküsü birden bire kesintiye uğrar.1989-93 dönemi Türkiye, Bankanın zayıf portföylerinden biri haline gelir. Bankanın gerekçesi ise, Türkiye'nin yapısal reformlarda yeterince ilerleme göstermemesidir. 1994 ekonomik krizi beraberinde Bankanın uzun bir koşullar listesi hazırlayarak yeni bir uyum kredisi vermesine neden olur. Banka ile ilişkilerde 1998 yılı da önemlidir, zira, zorunlu eğitim 8 yıla çıkarılmıştır. (Zabcı,2006 :133-144)

Yapısal uyum paketleri, esasen, yeni ekonomik fırsatlar elde etmek üzere ulusal ekonomilerin değiştirilmesi sürecini anlatır. Uluslararası finans çevrelerinin, bilhassa, Dünya Bankası ve IMF'nin borçlarını ve borçlarının faizlerini tahsis etmek üzere ve borç verecek yeni müşteriler bulmak için ortaya koydukları bir çeşit yeniden borçlandırma politikalarından oluşur. Yapısal uyum konusundaki temel önerme ise, "politikalarda sağlanacak uygun ve doğru değişimler fakirliği hafifletici ve gelişmeyi artırıcı ekonomik büyümeye yol açabilir" şeklinde ifade edilmektedir.

Yapısal uyum Politikaları (YUP), ödemeler dengesini başarılı bir şekilde yönetebilme ve sürdürebilme, mali açıkları düşürebilme veya kapatabilme, ekonomik verimliliği artırma, özel sektör yatırımlarını ve ihracat yönlü üretimi teşvik etme gibi bir çok yararının olabileceğini savunmaktadırlar. Bu noktada yapısal uyum politikaları çerçevesinde önerilen araçlar aşağıdaki alanlara yoğunlaşmaktadır.

- Kamusal harcamaların kısılması,
- Devalüasyon
- Devletin küçültülmesi (özelleştirme)
- Kamu hizmetleri için kullanıcı katkıları ve
- Ticaretin liberalleşmesi.

Kamu hizmetleri için kullanıcı katkıları, DB'nin 1987 yılında yaptığı ve yayınladığı bir çalışma ile gündeme gelen talep yönlü maliyet kazanımı (cost recovery) politikaları çerçevesinde öngörülen kullanıcı katkıları (user charges) ile ilgilidir. Kullanıcı katkıları, hem hekim hizmetlerinde hem de ilaç kullanımında geçerli olan ve mal ve hizmet bedellerinin bir kısmını kullanıcı (hasta) üzerine yığan bir sistemdir. Bu tür uygulamaların düşük gelirli yoksul nüfus üzerinde olumsuz etkileri söz konusudur. Örneğin, Mozambik'te 1986-87 yılları arasında kullanıcı katkıları yüzünden poliklinik kullanımlarının %24 oranında azaldığı tespit edilmiştir. (Yıldırım,2000 :63-87)

Bununla birlikte Türkiye'de sosyal hakların gerileme eğilimi, 1970'li yılların ortalarında başlamış, bu eğilim 1990'lar ve 2000'lerde hız kazanmıştır. Bu kapsamda, yeni sağ ideolojinin eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi sosyal hakların dönüşümünde yapısal uyum politikaları kanalıyla etkisi söz konusudur. Türkiye'de sosyal refah devleti işlevlerinin hakim olduğu bir birikim rejiminden (sanayi toplumundan), neo-liberal devletin etkin olduğu bir birikim rejimine (sanayi sonrası/ağ toplumuna) geçiş sürecinde sosyal hakların gerilemesi söz konusu olmuştur. (Tezcek,2009 :297-303)

4.7.2. Düzenleyici Devletin Siyasal Normları: Yerelleşme ve Yönetişim

Düzenleyici devlet modeli devlet-piyasa ilişkisini yeniden kurarken, bu ilişkiye uygun yeni bir yaklaşım olarak yönetişim olgusunu getirdi. Demokrasi ile esasen

çelişen bütün bu gelişmeler "iyi yönetişim" (good governance) adı altında gelişmekte olan ülkelere kabul ettirildi. Özerk üst kurullar ve bağımsız ve bağımsız kurumlar üzerine oturan ve yeni bir ilişkiler sistemi ile yeniden yapılandırılan devlet, "demokratik denetime ve hesap vermeye açık" ve "saydam" olması ile övgüyü hak ediyor ve Uluslararası sistemde OECD, Dünya Bankası ve IMF gibi birçok kuruluş tarafınan şiddetle destekleniyordu. ABD Başkanı Wilson'ın halkın kendi kaderini belirleme hakkı (self determination) ile halkın kendini yönetecekleri seçebilme hakkı (demokrasi), gelinen aşamada kendini "good governence" (iyi yönetişim) a bırakırken, esasen demokrasinin dokusu dağılmaktaydı. Peki nedir yönetişim;

Wendy Brown Halkın Çözülüşü (2018 : 88) kitabında, yönetişimi; hükümet ile özel sektör arasında gerilim ve zıtlık yerine, işbirliği ve uyumu, hiyerarşik yukarıdan aşağıya zorlamalar yerine, ortak bir amacın peşinde yatırım yapmış paydaşların oluşturduğu yatay ağları, "komuta ve kontrol"ün yerine "müzakere ve ikna" sanatını, siyasal alanda merkezsizleşme beraberinde kamusal alanın daralması, bir anlamda demokrasinin rafa kalkması şeklinde bir "siyasi proje" olarak tarif eder.

Türkiye'de, düzenleyici devlet anlayışı, Dünya Bankası, IMF ve OECD baskısı ile gerçekleşirken, hükümet manevra alının daraltacağından özerk üst kurullara yetki devrine başlangıçta sıcak bakmasada, dış kredi akışının devamı için bu oluşumlara itiraz etmemiştir. Böylelikle, özerk üst kurulların tümü, 2002 yılında yasama adına denetim görevi yapan Sayıştay'ın denetiminden muaf tutularak, denetimden bağımsız hale dönüştürüldüler. Hernekadar özerk üst kurullar Türkiye'nin 2008 yılında patlak veren küresel krizi göreceli olarak daha başarılı atlatmasında önemli rol oynamışlar olsada da, siyasilerin bu üst kurulların "sınırsız yetkilerinden" rahatsız oldukları bilinmekteydi. Bu rahatsızlık iki yönlüydü. Birincisi; özerk kurul ve kurumlar sahip oldukları güç ve yetki sebebi ile seçilmişleri ve parlamentoyu etkisizleştiriyorlardı. İkincisi ise, bu kurumların sermaye lehine karar alabilme yetkilerinin ve isteklerinin oluşuydu.

Böylelikle Düzenleyici Devlet'in bağımsız kurullara ilk kısıtlaması 2005 yılında çıkarılın 5018 saylı kanun ile geldi. Diğer devlet kurumları ile mali açıdan Sayıştay'ın sıkı denetimine tabi oldular. Haziran 2011 yılında 643 sayılı KHK ile hükümet,

bakanlıklar ve bürokrasiyi yeniden düzenlenirken, sekiz özerk düzenleyici ve denetleyici kurum başbakan ve cumhurbaşkanının onayı ile bakanlıklara bağlı hale getirildi (Civelekoğlu, 2015 : 35-54). Peki neden özerk düzenleyici ve denetleyici kurumların kurulması yönünde bilhassa Dünya Bankası'nın Latin ABD ülkeleri ve diğer gelişmekte olan ülkelere önerileri oldu.

Dünya Bankası sponsorluğunda Brown'nun 2006 yılında yazdığı kitabında; özelleştirilen altyapı endüstrilerinin regüle edilmesinde en etkili yaklaşım metodunun Bağımsız Düzenleyici Modeller tarafından gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir. Böylelikle, özelleştirmeler ile piyasa içi devlet müdahaleleri azaltılırken, bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumların rolü artmaktadır. Özelleştirmeler ve yapısal uyum programları ile kuralsızlaştırılan ekonomi, düzenleyici devletin siyasi normu olan yönetişim ile gelişmekte olan ülkelerde, Dünya Bankası tarafından yeniden regüle edilmektedir.

Ülke ekonomisi içerisinde yer alan bazı sektörler, örneğin, enerji, ekonomik rekabet, bankacılık, finans, iletişim vb. hayati önem taşımaktadır. Bu sektörler, piyasa içinde aktif rol oynayan bazı aktörlerin (girişimcilerin, üreticilerin, çıkar-baskı grupları) ve politikacıların baskılarına maruz kaldıkları, bu sebeple etkinlerinden ve verimliliklerinden uzak bir performans ve kaynak dağılımı sergiledikleri, bu durumun ise tüketici haklarının korunmasını noktasında engel teşkil ettiği dillendirilmektedir. Türkiye'de bilhassa 1999-2002 yılları arasında 7 farklı Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluş daha kurularak aktif göreve başlamıştır. Bunlar, Telekomünikasyon Kurumu, Tütün ve Tütün Mamülleri ve Alkollü İçecekler Piyasası Düzenleme Kurumu, Enerji Piyasaları Düzenleme Kurumu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Kamu İhale Kurumu ve Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Kurumu olarak sıralanmaktadır.

Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşların anayasal zemini T.C.1982 Anayasası 167.maddesine dayanmaktadır. Bu kurumların ekonomi içeresinde aktif rol almasıyla, devletin ekonomiye müdahalesi azalmakta aynı zamanda bu kuruları yönetimlerini devlet atayamamaktadır. Bu nedenle piyasa mekanizmasını etkinleştiren ve genel olarak sermaye lehine düzenleme yapan kurumlar oldukları söylenebilir. (Ilıman ve

Tekeli, 2016 :23-36).Yönetmek ve yönetim kavramlarından türetilen yönetişim (governance) terimi, ilk olarak, Dünya Bankası'nın 1989 yılı raporunda kullanılarak, farkındalık yaratılmıştır. Banka'nın Afrika için hazırladığı bu raporda yönetişim kavramı, "siyasal iktidarın ülkelerin işlerinin çözümünde yeni kullanımı" tanımıyla literatüre girmiştir. günümüzde yönetişim kavramı pekçok Uluslararası kuruluş tarafından kullanılmaktadır. Dünya Bankası, OECD, IMF, UNDP, Avrupa Birliğinin resmi söylemlerinde yerini almıştır. (Bağrım,2015)

Türkiye'de 1950-60'lı yıllar arasında Barker Raporu ile tartışmaya açılan kamu yönetimi reformu, 1980'li yıllarda yapısal uyum kredileri ile başlayan deregulasyon sürecinin oluşturduğu ekonomik krizler sonrası yeni bir söyleme dönüştü : "denetimin bağımsızlaştırılması". 2008 yılında "Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu" çıkarıldı. Böylece, kuralsızlaştırma (deregulation) uygulamalarının yeniden düzenleme (re-regulation) ile sistematize edilmesi amaçlanmıştır. DB dayatmaları ile ABD tarafından uygulanan ve başarısız olan Anglo-Sakson model: yöneticiye bağlı iç denetim ile paraya bağlı dış denetim (yabancı denetim şirketleri, özel şirketler) ile Türkiye denetim konusunda bir yönetişim sürecine sokulmaktadır. DB temsilcisinin ifade ettiği üzere Türkiye ve Fransa'nın aşırı merkezi mali yönetim yapısı tasfiye edilmiştir. Böylelikle içeriye değil dışarıya hesap veren bir denetim yönetimi yapısı geliştirilmek istenmiştir. (Karatepe,2009 :188.212,222.)

Yeni kamu yönetimi anlayışının merkezinde yer alan yönetişim, hükümet, özel sektör, sivil toplum kuruluşlarını içine alan, tüm toplumun etkileşimi ve katılımı ile oluşan bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. (Bağrım,205).Yeni modellerin denendiği bu dönemde, refah devleti dönemindeki toplumsal kesimler (işçi-işveren) ile devlet arasındaki uzlaşı son bulmuştur. "Devlet toplumu yönetir" tezi terk edilmiş, içinde yönetişimin de yer aldığı yeni iktidar modellerini geliştirmek üzere çalışmalar yürütülmüştür. Birçok işten (istihdam yaratma, kamu yararına tesis kurma-işletme, merkezi sağlık-eğitim hizmetleri, v.b.) elini çeken ulus devletlerin, sosyal politikalardan uzaklaşması, refah harcamalarını kısmasıda göstermiştir ki, devlet, hizmet sunan bir birim olmaktan çıkıp, "hizmet sunumunu düzenleme" rolüne evrilmiştir. (Arslan,2014 :47-77).Nitekim, bazı çevreler, yönetişimin gerek bir söylem

olarak yükselmesi gerekse, siyasal-yönetsel bir projeye dönüşerek küresel düzeyde meşruluk kazanması Dünya Bankası tarafından gerçekleştirilmiştir.

4.7.2.1. Sosyal Refah Devletinin Öznesi "İşçi"den, Düzenleyici Devletin Öznesi "Yoksul"a Yeni Dönem.

Sosyal devlet, post fordist üretim ve küreselleşmenin gerekleri doğrultusunda dönüşüme uğramış, işlevsizleşmiştir. Yeni liberal politikalar çerçevesinde, sosyal devletin "çalışma ilişkelerini emek lehine düzenleme" ilkesi yerine "piyasaya uygun düzenleme" ilkesinin geçmesiyle çalışanlarının sosyal haklarıda piyasaya göre tanımlanmıştır. Çalışma hayatının daha az kural ve daha çok koşul ve ihtiyaçlara göre belirlenmesinin gereği ileri sürülerek, çalışma hayatını düzenleyen kurallar esnekleştirilmiştir. Piyasanın ihtiyaç duyduğu istihdam biçimleri kendini dayatmış, istihdam esnekleştirilmiştir. Böylelikle, işe alma ve işten çıkarmayı düzenleyen yasalar esnetilmiş, "çekirdek işgücü" olarak tanınan az sayıdaki yüksek vasıflı ve çok becerili işgücü kesimi sürekli sözleşmeli, iş güvenceli ve yüksek ücretle çalışırken, vasıfsız yâda yarı vasıflı işgücü ise, geçici sözleşmeli, kısmi süreli işlerde, sosyal güvencesiz olarak çalışmaktadır.

Tüm bunlar, çalışmayı bir hak olarak gören ve "hukuki zemine" oturtan, hedefi tam istihdam olan sosyal devlette bir taban kaymasına neden olmuştur. Böylelikle çalışma odaklı sosyal devlet anlayışını ve politikalarını günümüzün teknololojik gelişmeleri ile sürdürebilmek, ancak ileri sanayileşmiş ve üretime odaklı ülkeler için mümkün görünmektedir. Sosyal devletin değer ve ilkelerine yönelik dönüşüm beraberinde "sosyal adalet" ilkesi yerine "fırsat eşitliği", "insan onuruna yaraşır hayat standardı" yerine "asgari hayat standardı" ilkesini yerleştirdi. (Yücesoy,2009)

Sosyal problemlerin çözümünde etkili bir mekanizma olarak kullanılan sosyal politika, küreselleşmenin ortaya çıkışıyla birlikte yerel parametrelerden sıyrılarak ulus ötesi bir kimlik kazanmak durumunda kalmıştır. Özellikle yalnızca işçi sorunlarıyla ilgilenmek durumunda kaldığı ilk ortaya çıkış amacı düşünüldüğünde sosyal politikanın küresel stratejilerde ve problem alanlarında meydana gelen değişimle

birlikte ilgilendiği konularda meydana gelen kavramsal genişlemenin büyük boyutlara ulaştığı gözlenmektedir. (Yüksel,2014)

Buğra ve Keyder'e (Buğra ve Keyder, 2018) göre sosyal politikanın kapitalizmle ilişkisi "ikiyüzlü" bir ilişkidir. Sosyal politika, bir taraftan kapitalizmin bireye ve toplum hayatı üzerindeki etkilerini yumuşatarak, kapitalizmin insani ve toplumsal açıdan sürdürülebilirliği amacına hizmet etmektedir. Diğer yandan, ticarileşme ve metalaşma eğilimlerini sınırlayarak, kapitalizmi yapılandırmaya yani etkisini hafifletmeye çalışır. Sosyal refah devleti ile gündeme gelen sosyal dayanışma, sosyal politikanın merkezinde "yoksulluk ve yoksunluk" kavramlarını değil, "çalışma ilişkileri ve vatandaş" kavramlarını yerleştirir. Artık insanlar sınıfsal konumlarının yanısıra eşit vatandaş konumlarıyla tanımlanır. T. Marshall "20.Yüzyılda vatandaşlık ve kapitalist sınıf sisteminin savaş halinde olduğunu" yazar. Ona göre, vatandaşlık kavramının içerdiği temel eşitlikle kapitalizmin eşitsiz sınıf yapısı arasındaki gerilim, bir savaş alanını tanımlamaktadır (Aktaran, Boztepe,2015: 102,118).

1980 sonrası, çalışma ilişkilerinde gözle görülür bir değişim yaşanır. Devlet, emek piyasalarına aktif olarak müdahale etmek yerine, sistemi her türlü kural ve düzenlemelerden arındırarak, ademi merkeziyetçi bir yapıya kavuştururken, uzaktan izleyen bir seyirci konumuna bürünür (Şenkal, 1996 : 70,123).

Günümüz sosyal devleti ancak Uluslararası rekabete uyum gösterirse, sosyal politikalar ise ortak risklerin idaresi ile sınırlandırıldığı ortamda, DB ve AB tarafından desteklenir. Bu koşullar altında Özuğurlu'nun (2003) dile getirdiği gibi sosyal politika bir "kimlik krizi" içerisine girmiş durumdadır. Kriz, sosyal politikanın politika yönelimli özelliğinin bertaraf edilmesi ve ekonomik boyutunun Uluslararası kuruluşlar tarafından geliştirilmesi ile gerçekleşir (Güler,2017 :87-106).

Böylece,

- sosyal politika disiplinin siklet merkezinde yer alan işçi sınıfı yerini sınıf dışına düşen yoksullara/yapısal işsizlere bırakmıştır.
- "Bağımlı çalışanların" korunması ve güçlendirilmesi şeklindeki temel sosyal politika hedefi yerini "sosyal sermayenin" geliştirilmesine bırakmıştır.

- Toplumsal bütünleşmeyi hedefleyen politika yönelimi, yerini "piyasanın rekabet ve etkinlik" stratejisiyle uyuma bırakmıştır. (Kahraman,2010:153-170)

Günümüzde, uluslararası finans kuruluşları ile (özellikle Dünya Bankası ve IMF) borç anlaşmaları yapan az gelirli ülkeler, yapısal uyum anlaşmaları ile gerek siyasal, gerek hukuksal, gerek ekonomik, gerekse sosyal alanda piyasaya uyumlu hale getirilmiş ve sosyal politikalar ekonomikleştirilmiştir. Vatandaşlık, siyasi bir varlık olmaktan çıkıp ekonomik bir varlığa dönüşürken, devletler ise hukuki egemenliğe dayalı içte ve dışta bağımsız olmaktan çıkıp, şirket modeline uygun hale gelmektedir. Asıl önemlisi, piyasaya tabi kılınan, yani piyasa için yöneten ve piyasanın gelgitlerine göre meşruluk kazanıp kaybeden devlet, Dünya Bankası'nın yönlendirmesiyle, ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi için yepyeni bir sosyal politika anlayışı üretmektedir. Bu anlayış tamamen ekonomiktir ve piyasanın aksamaması ve yoluna devam etmesi için mikro kredi, şartlı nakit transferleri, doğrudan gelir dağılımı gibi yeni sosyal düzenlemeler yapıp, yoksulların kırılganlıklarını ve hassasiyetlerini gidermeye çalışılmaktadır. Ulusal bağın ve siyasal hakların temsilcisi yurttaş/vatandaş ise yerini "beşeri sermayeye" bırakmaktadır. Böylece, emeğin yerini alan beşeri sermaye, yatırım yapılması gereken ekonomik büyümenin en önemli unsuru haline gelmiştir. DB, beşeri sermayenin artırılması salık verirken, "eğitim" ve "sağlık" konularına bireylerin yatırım yapması şiddetle önerilmektedir.(Mahon,2010:Merritt&Chappel,2014 :Adesina,2011)

Örneğin Amerika'da nüfusun büyük bir kısmı yüksek eğitimlidir. İleri teknoloji araştırmaları konusunda dünyaya öncülük eden, A.B.D., yüksek eğitimin kalitesi konusunda da açık ara farkla öndedir. Ancak, gerek yüksek eğitimin paralı oluşu, gerekse temel sağlık hizmetlerinin özel kuruluşlarca yürütülmesi, sonuç olarak, kişi başına düşen sağlık harcamalarının yüksek, verimliliğin düşük olmasına neden olmuştur. Ancak, Norveç böyle değildir. Neredeyse, ev hanımının yok denecek kadar az olduğu Norveç'te, kadınlar çalışabilsin diye devlet, ilkokul dördüncü sınıfa kadar çocukları devlet yurtlarında bakar ve paranın bir kısmı veliden diğer kısmı ise devletten sağlanır. İsviçre'nin sağlık alanında ne kadar gelişmiş ve yurttaşlarını koruyan bir ülke olduğunu bilmemek mümkün müdür? Eroin bağımlılığını azaltma politikası olarak bu ülkede Eroin bağımlarına eroinin yerine ikame etmeleri için reçete

edilen metadon, bir zaman sonra ağır bağımlılık gelişen hastalarda etkili olmadığından bağımlıların eroin kullanmalarına devlet eliyle izin verilmiştir. İsviçre'den başka, Almanya, Hollanda, İspanya , İngiltere, Kanada ve Danimarka, eroin reçete etme yoluyla eroin bağımlılığı tedavisini uygulamış ve uygulamaktadır. (Albayrak ve Birinci, 2017).

1968 yılında Almanya Yüksek Mahkemesi'nce, bağımlılık "bir hastalık" olarak kabul edilmiş ve tedavisinin "tıbbi bir görev" olduğu ve sigorta kapsamına alınmasının gerektiğine hükmedilmiştir. Böylece 1978 yılında, sigorta kurumları arasındaki uzlaşma beraberinde tedavinin sağlık sigortası kapsamına alınmasını sağladı. Yine birçok Avrupa ülkesi bu yönde karar almıştır. Tüm bu tarihi gelişmeler gösterir ki, birçok Avrupa ülkesinde, bir sosyal sorun olarak algılanan madde bağımlılığının ve madde bağımlısı gençlerin toplumdan izole etmek yerine uyuşturucu bağımlılıklarının tedavi edildiği bir devlet çatısı ile korunması, bir sosyal devlet uygulaması nedir? (Karataşoğlu,2013)

Bretton Woods sonrası yoksuluk politikalarına baktığımızda, iki temel politika karşımıza çıkar; ilk olarak II.Dünya Savaşı'nın ardından 1980'lere kadar tüm dünyada yaygın olan ve yoksullukla mücadelenin ve sosyal adaletin aracı olarak görülen "sosyal güvenlik ağını" ve tam istihdamı öngören sosyal politikalar. 1980 sonrası uygulamaya konan ikinci grup yoksullukla mücadele politikaları ise, makroekonomik büyümeyi destekleyen ve işsizlik sorunu azaltmaya yönelik politikalardır.

Ülkelerin ekonomik kalkınma politikaları son birkaç yılda kayda değer bir dönüşüme tanık oldu. 1970'lerdeki petrol krizi ve Bretton Woods anlaşmasının çökmesiyle başlayan otuz yıldır, gelişmiş ekonomilerdeki, politika üreticileri ve ekonomistlerinin odak noktası, Doğu Asya'daki ekonomik büyüme ve verimliliğin artışı, Avrupa'da ortak para biriminin ortaya çıkması, bir küresel güç olarak Çin'in yükselişi, pekçok eski Sovyet Bloku ülkelerin planlı ekonomiden Pazar ekonomisine geçişi gibi konuların stagflasyonun artışı ve azalması üzerine bir fenomen olarak sıkı sıkıya tutunmalarına sebep oldu. Jeopolitik ve ironik bir şekilde, ülkeleri birbirine bağımlı hale getiren küreselleşme, bu hedefe ulaşmak için çok yoksul ülkelerin büyük miktardaki borçlarını silmek gibi politik görevler ve birçok açıdan yoksulluğu ortadan kaldırma gibi önde gelen sorunları bir kez daha ön plana çıkartıyor. 2005 yılı G-8

ülkeleri toplantısının gündeminde Afrika'nın büyük bir kesiminde var olan fakirlik ve kamu borçlarının affı yer alıyor.

Dünya yoksulluğunun azaltılmasında Dünya Bankası'nın önemli bir rol oynadığına dair bir tartışma ortamında, Afrika ülkeleri arasındaki veriler ampirik olarak kullanılarak, yetki devredebilme olasılığı ve dolayısıyla uzun vadede yoksulluk olmak üzere iki insan özelliğinin, Banka'nın kredi ve bağışlarına etkisini tahmin etmeye çalıştık. Bu iki anahtar konu sağlık ve eğitimdir. 1990-2002 yılları arasındaki dönemini kapsayan veriler, Afrika kıtasındaki bazı ülkelerdeki karışıklık göz önüne alındığında, eksik olabilir. Diğer taraftan bu durum, kullanılabilir gözlem sayısını, çoğu durumda yüzde 30-35 arası azaltır. Bütün tahminlerden yola çıkarak, Banka, kısa vadede sağlık ve eğitimle ilgili problemlerin azaltılmasında oldukça başarılı olduğu halde, uzun vadede, bu iyi huylu etkilerin sürdürülebilirliği üzerinde büyük bir etkisi olmadığın ortaya koymaktadır. Açıkçası, Banka, doğum esnasındaki ölümleri azaltmak gibi kısa vadede etkileri olan projeleri daha iyi yönetebilir(Adesina,2011: 454-470).

Dünya Bankası ekonomistlerinden François Bourguignon büyüme, yoksulluk ve eşitsizlik arasındaki ilişkiyi "Yoksulluk-Büyüme-Eşitsizlik (PGI) Üçgeni" olarak adlandırmaktadır. Bourguignon, "PGI Üçgeni"ni şöyle açıklar: Yoksulluk gelir arttırılarak (büyüme) veya daha iyi bir gelir dağılımı ile azaltılabilir. Burada ifade edilmek istenen şudur: "Yoksulluğu azaltmak için yalnızca büyüme üzerinde durmak yerine, politika yapıcılar eşitsizlik ve büyümeye aynı zamanda odaklanabilirler". Sonuçta Bourguignon, yoksulluğun azaltılmasının kalkınma için önemli bir hedef olduğunu ve bu hedefe ulaşılabilmesi için de gelir dağılımı ve büyüme politikalarının ülkeye özel bir kombinasyonunun gerekli olduğunu ileri sürer. (Gündoğan,2008 : 49)

İlk bölümde, bir öngürüde bulunmuş ve Dünya Bankası liderliğinde yürütülen sosyal politikaların 2050'li yıllarla birlikte sosyal güvenlikten, yaşam güvenliğine evrileceğini söylemiştim. Bazılarınız bunu çok karamsar bulabilirsiniz. Ancak, Dünya Bankasının yoksulluk yaklaşımının temelini oluşturan mağduriyet (vulnerability)dir. İngilizce sözlük anlamı güvenlik açığı, hasar görebilirlik, kırılganlık, saldırı ve tehdide açık olma gibi anlamları olan bu terim, Chambers'a göre, yoksulluğun eşanlamlısı

değildir. Yoksulluk denildiğinde gelir ve harcama anlaşılırken; mağduriyette (vulnerability); güvenlik dışında olma, savunmasızlık, risk ve şoklara açık olma anlamı bulunmaktadır. Yoksulluk konusunda, UNDP(Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)'nın İnsanî Gelişim (Human Development) nosyonları da sosyal dışlama kavramı ile yakınlığı sözkonusudur.(Tireli,2009 : 43)

Dünya Bankası, 1990'lardan itibaren yoksulluğu azaltma stratejilerini açıklamaya başlamıştır. Bu stratejilerin en önemli özelliği çözümü "piyasa dostu reformlara" bağlanmasıdır. Banka, yoksullukla mücadele anlamında bu nedenle mikro finansman gibi araçları kullanır. Bilhassa kadın girişcimcilerin kullandığı bu kaynak ile tüketici konumundaki kişi, üretici olarak piyasaya eklemlenebilmekte ve çocuğunu özel eğitim kurumlarına gönderebilmektedir. Banka'nın 1 dolar olarak açıkladığı yoksulluk sınırı dünyadaki yoksulluk oranını manipüle etmekte ve yoksulların bir azınlık olarak gösterilmesine olanak tanımaktadır. Banka, 2002'den 2013 yılına gelindiğinde mutlak yoksulluk sınırını 1.90 Dolardan 3.10 Dolara yükseltmiştir.) Banka, dünyanın sadece beşte birinin yoksul olduğu şeklinde bir sonuca ulaşmaktadır. Bu noktada Banka'nın yoksulluk yaklaşımı tek boyutlu bir gelir yoksulluğu anlayışını taşırken, BM'nin bir alt kuruluşu olan UNDP'nin yaklaşımında sosyal dışlanma kavramına dayanan yoksunluk yaklaşımı vardır. Hernekadar, BM, yoksullukla mücadelenin bir insan hakları sorunu olduğunu ortaya koysada, bu konuda bağlayıcı bir Uluslararası politika metni yoktur. (Çelik vd, 2017 :41-42).

Sosyal politikanın en önemli unsuru işçi ise yerini yoksula çoktan devretmiş, asgari geçim standartların altında gelir elde etse de, çalışan yoksul olsada, dünya genelinde sesini duyaramaz olmuştur. Üstüne üstlük, her yeni gün büyüyen bilgisayarlaşma, emeği bir üretim faktörü olmaktan çıkaracak gibi gözükmektedir.

4.7.2.2.Sosyal Güvenliğin Dönüşümünde Dünya Bankası Politikaları

Dünya Bankası'nın IMF ile birlikte sosyal güvenlik reformunu ilk uyguladığı ülke, Pinochet diktaratörlüğü altındaki Şili olmuştu. Şili'den sonra Latin ABD, daha sonra sürece, ise hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin dahil edilmesi ile devam edildi.

Sağlık Bakanlığı 1990'lardan itibaren başladığı sağlıkta özelleştirme çalışmalarına ilişkin ilk izler, 1982 Anayasası'nda görülür. Zira, 1982 Anayasası, sağlığı devlet güvencesinde bir hak olarak gören sosyal bir anlayışından ziyade, sağlıkla ilgili devlete düzenleyici ve denetleyici bir rol tanımlanmıştır. Böylece, 1961 yılındaki "Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi" ve 1963 Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda koruyucu sağlık hizmetlerine önem verilmesi uygulamalarından uzaklaşılmıştır. Sağlık Hizmetlerinde merkezi yönetimden, yönetişime ve özelleştirme uygulamalarına geçişle birlikte simetrik ve asimetrik bilgi konusu bilhassa, özel sağlık sigortalarının uygulanması noktasında ehemmiyet kazandı. Şöyle ki, sağlık sigortası piyasasındaki ters seçime, hastalar ve sigortacılar arasındaki asimetrik bilgi neden olmaktadır. Ters seçim, hastaların kendi sağlık durumları ve risk düzeyleri hakkında sigorta şirketlerinden daha fazla bilgiye sahip olmaları ve bunu sigorta şirketinden gizlemeleriyle ortaya çıkmaktadır. Sağlık sigortası kuruluşları, potansiyel müşterilerin risk düzeylerini bilemediklerinden ortalama bir sigorta primi belirleme yoluna gitmektedirler. Böylece, yüksek risk, ortalama risk ve düşük risk grubundaki hastalar aynı primi ödemektedir. Ancak, yüksek risk grubundaki hastaların sağlık hizmetlerini daha fazla tüketmeleri kaçınılmazdır. Bu durumda sigorta şirketleri, düşük risk grubunda yer alanları piyasada tutabilmek için riskli grupta olanların risk düzeylerine göre prim ödemelerini sağlamak durumundadır. (Küçük, 2017 :201-202).

Türkiye'de son yıllarda sağlık hizmetleri piyasasında hem kamu sektörü hem de özel sektör cephesinde önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Bilhassa 2008 yılında yürürlüğe giren Genel Sağlık Sigortası (GSS) kanunu ile kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Böylelikle sağlık hizmetlerinde maliyetlerin düşürülmesi ve kalitenin artırılması hedeflenmiştir. GSS sisteminin getirdiği yeniliklerden biri ülke vatandaşlarının tamamının sağlık sigortası şemsiyesi altına alınması, ödeme gücü olanların katkı payı adı altında maliyetlere katlanmalarının sağlanması olmuştur (Bilgili ve Ecevit, 2008: 201-228).

Yukarıda bahsedilen sosyal güvenlik konusundaki tüm bu gelişmeler iç karartıcıdır. En nihayetinde, dayanışmayı, bölüşümü dengelemeye yönelik tüm sosyal güvenlik kurumlarının zayıfladığını görüyoruz. Örneğin, Türkiye'de sosyal güvenlik reformuyla kolektif olan sosyal güvencelerin, kademeli olarak bireysel güvencelere

dönüştüğünü görüyoruz. Bu, dünyanın geri kalanında da aynı durumda. Halen, istihdamdan, çalışmaktan kaynaklanan birçok kollektif güvenceler mevcut olmakla birlikte gidişat, çalışanın çalıştığı süre zarfında özel bireysel sigorta sistemine dahil edilmesidir. Böylelikle, yaşlılık ve hastalıkta, kişinin kendine geçmişte bireysel sigorta şirketlerine yaptığı ödemelerle bakması beklenmektedir. Bütün dünyada, yoğun yada daha az yoğun şekilde kollektiften bireysele geçiş çok önemli bir toplumsal sorun yaratmaya başlamış durumdadır. Keynesyen kapitalizm ve moderleşme, insanları tam istihdam ve demokratik yönetim politikaları ile cemaatlerden ve ailelerden kurtarmış, dünya genelinde kollektif güvenceler sağlanmıştır. Devletin hak olarak sağladığı sosyal güvencelerin post-fordizm ve neoliberal politikalar beraberinde kademeli olarak azaltılması, yeni sosyal çalkantılara neden olacak gibi görünmektedir (Yentürk, 2003: 57-73).

4.7.2.3. "Yeni Yoksulluk" ve Başa Çıkma Metodu Olarak : Sosyal Piyasa Ekonomisi ve Sosyal Sermaye

1990 yılında yayımlanan Dünya Kalkınma Raporu'nda Yoksulluk konusu, "gelişme topluluğunun karşı karşıya kaldığı en acil sorun" olarak nitelendirilmiştir. Bu raporla birlikte Banka'nın yoksulluğa bakış açısı değişmiş, gelir ve tüketimden kaynaklanan yoksuluğa ilaveten, eğitim, sağlık gibi hizmetlere ulaşımı da gündemine almıştır. 1991 yılında "Yoksulluğun Azaltılması İçin Yardım Stratejileri" adlı çalışması ile, azgelişmiş ülkelere, geniş çaplı bir emek yoğun üretim sistemini, beşeri sermayeyi geliştirmeyi ve ekonomik büyümeden pay almayanlar için sosyal ağların oluşturulmasını öneriyordu.

Andre Gorz, yoksullara yeterli bir gelir desteğinin verilmesi gerektiğini, ancak sosyal dışlanma sorunun yaşanmaması için bu gelirin karşılıksız değil çalışma ve ödev ile ilişkilendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Guy Aznar ise sosyal yardımların bir süre sonra damgalayıcı ve dışlayıcı özelliklerine dikkat çekerek, bunun yerine çalışma saatlerinin azaltılarak istihdamın daha geniş bir tabana yayılmasını önermektedir. (Aktaran, Solmaz ve Avcı,2017 :53)

Bütün bunlara ilaveten yapılan araştırmalar, sosyal harcamaların yüksek olduğu Avrupa ülkelerinde, daha düşük yoksulluk oranı ile karşılaşıldığını göstermektedir.

OECD üyesi yirmi iki ülkenin 1985-2005 dönemini kapsayan araştırmada sosyal harcamaların yüksek olduğu ülkelerde, yoksulluk oranının azaldığı yönünde bulgu elde edilmiştir. (Solmaz ve Avcı, 2017 :46-72)

2000 yılından bu yana ise Dünya Bankası yoksulluk kavramını daha da genişleterek, kırılganlık, savunmasızlık, riske açık olma, söz hakkı olmama ve güçsüzlüğü de yoksulluk kavramına dahil ederek yoksulluğu çok boyutlu bir kavram olarak ele almaya başlamıştır. Böylece, Banka bu yeni yoksulluk yaklaşımını üç temel neden üzerinde oturtmuştur, bu nedenler,

- Mal ve Varlıktan Yoksunluk **:** Birincisi, kişinin bir işe girebilmesi için gerekli olan temel yetenekler, eğitim beceri, deneyim ve iyi sağlık durumu (beşeri sermayenin niteliği) yoksunluğu. İkincisi ise, fizilsel varlıklardan yoksunluk; altyapı, ulaşım,yerleşim.., Üçüncüsü ise, sosyal mal ve varlıklardan yoksunluk bu da, tüketim gücünün olmaması.
- Söz ve Güç Sahibi Olmama: Maddi olarak kendini yoksun hisseden kimselerin içerisinde bulunduğu çaresizlik, sosyal dışlanma.
- Kırılganlık (Vulnerability): Sağlıktan, istihdama, barınmadan, insan hakları ihlaline kadar bütün alanlarda karşı karşıya kalınan riskler ve bu risklere dirençli olmama hali. Mal ve varlıktan yoksun olma, yoksulluğa yol açan ekonomik faktörler arasına ise de, güçsüzlük ve sesini duyuramama ile zayıflık ve korumasızlık (kırılganlık) ise yoksulluğa yol açan sosyolojik faktörler arasında yer alır. (Bildirici,2011)

Güçsüzlük ve sesini duyuramama, yâda başka bir ifadeyle yeterince söz ve güç sahibi olamama yoksulluğa yol açan bir sosyolojik faktördür. Aynı zamanda, zayıflık ve korunmasızlık (kırılganlık); mevcut durumda yoksul olmayan birey veya hane halkının geliri yâda tüketimi açısından her an yoksulluk sınırının altına düşme riski ile karşı karşıya kalmasını veya zaten yoksul ise yoksulluktan kurtulma şanslarının düşük olmasını ifade etmektedir. Sosyal dışlanma, bağımlılık ve izolasyon da yoksulluğa yol açan diğer sosyolojik faktörlerdendir. Sosyal dışlanma, belirli kişilerin toplumsal bütünün ve sermaye birikim sürecinin dışında kalması ve ekonomik büyümeye yaptığı katkıdan daha az yararlanmasıdır. Sosyal dışlanmaya uğramış kişiler veya gruplar

eşitsizliğe uğradıkları (eğitim, sağlık, iş imkanı vb.) hür türlü risklere karşı (ölüm, sakatlık, işten çıkarılma vb.) savunmasız ve korumasız oldukları için yoksulluğun hem nedeni hem de sonucu olarak görülebilirler. (Çelik vd,2017)

Bu bağlamda yoksullukla mücadele için aşağıdaki hususları öneriyordu :

- Makro ekonomik büyüme politikaları Banka, dünya genelinde hiçbir ülkenin ekonomik büyüme olmaksızın yoksulluğu azaltamacağı görüşündedir.
- Ekonomik Denge: Banka, ekonomik reform ve makroekonomik denge konusunda ısrarını sürdürmesine karşın, sosyal ağlar ve sosyal koruma yöntemleri ile yoksullara yönelik sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılmasını öneriyor. Böylelikle, eşitsizlikleri azaltarak yoksulların sahip oldukları kaynakları artırak büyüme tarafında hareket ediyor.
- Katılım ve Çevre: Yoksulluğu azaltıcı bir unsur olarak sivil toplum kuruluşlarının çoğaltılması. Yoksulların üretim sürecine kazandırılıp, eşitsizliğin azaltılması ve piyasa ekonomisine kazandırılması
- Etkin katılımcı bir kamu yönetimi politikası geliştirmek
- Dünya Bankası Borçları: Özellikle, Banka, yoksullukla mücadele kapsamında beşeri sermayenin eğitimi ve istihdama katılımı, kırsal bölgelerin geliştirilmesi, sosyal ağlar ve sosyal sermayenin güçlendirilmesi, sosyal risklerin önlenmesi gibi projelere önem vermektedir. Yoksulların sosyal sermayelerini artırmak
- *Yerel* dayanışma ve işbirliği ruhunu geliştirmek (Yaylı,2009).

Sosyal sermaye, toplumu oluşturan bireylerin sosyal ilişkiler ve bağlantılar yoluyla, örneğin, resmi yada sivil kurumlara üyelikler gibi fayda ve avantaj sağlayabilme kapasiteleridir. Sosyal sermayenin boyutları ise grup ve sosyal ağlar, güven, sosyal normlar ile iletişim ve enformasyondur. Sosyal sermayenin ekonomideki rolü, Dasgupta ve Serageldin (2000) ve Dünya Bankası Sosyal Sermaye girişiminin yaptığı çalışmalar ile ortaya çıkarılmıştır. Aynı zamanda, hanehalkı reisinin sosyal sermaye düzeyini ölçek için Roslan ve Ark. Çalışasi ile Grootaert, Narayan, Jones ve Woolcock gibi sosyal sermaye literatürünün önemli isimlerinin, DB için hazırladıkları "Measuring Social Capital : A Integrated Questionnaire" isimli çalışması vardır. Bu çalışmada yazarlar, grup ve ağlar, güven ve dayanışma, kollektif

eylem ve işbirliği, enformasyon ve iletişim, sosyal bütünleşme, güçlendirme ve politik eylem ana başlıkları çerçevsinde geliştirdikleri sorular aracılığıyla sosyal sermayeyi ölçmeye yönelmektedirler. OECD'ye göre "güven" sosyal sermaye ölçümünde temel gösterge kabul edilirken, Dünya Bankası ölçümünde ise güvenin yanısıra, gruplar, ağlar, dayınışma, ortak eylem, işbirliği, sosyal bağlılık, bilgi ve iletişim gibi göstergeler kullanılmaktadır (Tatlı,2013).

Nitekim, sosyal sermaye ve işgücü piyasaları arasındaki ilişki ile ilgili yapılan araştırmalar, iş arama sürecinin kolaylaştırılması, kariyer ve desteğin sağlanması, çalışanlar arasında bilginin yayılması, bağımsız çalışma biçimi ve başarısı gibi konuları içerir. Bireylerin iş bulma sürecinde, sosyal sermayenin olumlu tesirleri olduğu yönünde bulgular mevcuttur. Sosyal sermaye ile işgücü piyasası ilişkisi ile ilgili yapılan ampirik çalışalar da, sosyal ağlar kullanıldığı zaman iş bulmanın kolaylaştığını göstermiştir.

Sosyal sermayenin çalışanı sistem içinde meşru hale getirdiği kariyer desteği elde etmesini sağlandığı ve bu sayede kariyer başarısını etkilediği de ileri sürülmektedir. Seibert ve ark., sosyal sermaye ve kariyer başarısı arasındaki ilişki ile ilgili yaptıkları araştırmada, sosyal sermayenin, örgüt içinde bireyin daha fazla bilgiye zamanında erişme, daha çok finansal ve maddi kaynağa ulaşma ile sosyal sistem içerisinde görünür meşru hale gelmesini sağlayarak kariyer başarısını etkilediğini öne sürmüştür (Büyükilikmen,2015 : Tatlı,2013).

4.8. BİR POLİTİKA ARACI OLARAK DÜNYA KALKINMA RAPORLARI

1960'lardan günümüze sanayileşmiş dünya ile öteki dünya arasında yeni bir Uluslararası işbölümünün ortaya çıktığına yönelik yaygın bir kanı vardır. Tüm belirsizliklere rağmen, küresel dünyada kendine yer edinmeye çalışan kalkınma ve teknolojide en az ikiyüz yıllık geri kalmışlığı kapatma gayretindeki geri kalmış ülkeler, bu eşitsiz rekabet ortamında kendilerine çıkar yol aramaya çalışmaktadırlar. Kalkınma için çok önemli bir faktör olan iç tasarruf, sermaye birikimi ve yatırımsızlık bu ülkelerin bir türlü aşamadığı sorunlar arasındadır. (Gedikli,2011 :51) Günümüzde, dış yardım ve finansmanın bir numaralı kuruu olan Dünya Bankası uzun bir süredir Dünya Kalkınma raporları hazırlamaktadır. Bu raporlardan bir kısmı aşağıda belirtilmektedir.

1. Dünya Kalkınma Raporu 2002 : Pazarlar için Kurum Geliştirme
2. Dünya Kalkınma Raporu 2003 : Dinamik bir Dünyada Sürdürülebilir Kalkınma-Kurumları, Büyümeyi ve Yaşam Kalitesini Dönüştürmek.
3. Dünya Kalkınma Raporu 2004 : Yoksullar için Hizmet Vermek
4. Dünya Kalkınma Raporu 2005 : Herkes İçin Daha İyi Bir Yatırım Ortamı
5. Dünya Kalkınma Raporu 2006 : Eşitlik ve Kalkınma
6. Dünya Kalkınma Raporu 2007 : Kalkınma ve Gelecek Nesil
7. Dünya Kalkınma Raporu 2008 : Kalkınma İçin Tarım
8. Dünya Kalkınma Raporu 2009 : Ekonomik Coğrafyayı Yeniden Şekillendirmek
9. Dünya Kalkınma Raporu 2010 : Kalkınma ve İklim Değişikliği
10. Dünya Kalkınma Raporu 2011 : Çatışma, Güvenlik ve Kalkınma
11. Dünya Kalkınma Raporu 2012 : Cinsiyet Eşitliği
12. Dünya Kalkınma Raporu 2013 : İstihdam
13. Dünya Kalkınma Raporu 2014 : Risk ve Fırsat: Kalkınma için Risk Yönetimi
14. Dünya Kalkınma Raporu 2015 : Zihin, Toplum ve Davranış
15. Dünya Kalkınma Raporu 2016 : Dijital Faydalar
16. Dünya Kalkınma Raporu 2017 : Yönetişim ve Yasa
17. Dünya Kalkınma Raporu 2018 : Eğitimin Vaadlerini Gerçekleştirmeyi Öğrenmek.

Dünya Bankası, bana göre, dünyanın en önemli araştırma geliştirme kurumudur. Çünkü, ülkelerin kalkınmaları için ihtiyaç duydukları stratejileri araştıran ve ortaklıklar kuran Banka, dünyanın en fazla ekonomist çalıştıran işverenidir. Birleşmiş Milletler, dünya üzerinde 195 egemen devlet olduğunu söylemektedir. Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası'na 189 ülke üye olmuştur, 170'ten fazla ülkede personeli ve 130'u aşkın yerde ofisi bulunmaktadır. Banka'nın para kaynakları arasında, yatırımcıların olması şaşırtıcı değildir. Zira,birinci bölümde ele aldığım üzere, belli ideolojik temellere göre yapılanmış olan Banka'nın esasen, özel girişimi ve serbest piyasayı desteklediği aşikardır. Dünya Bankası grubu içinde bulunan Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Uzlaşma Merkezi (ICSID), yabancı yatırımlar ile ev sahibi ülke arasındaki yatırımlar ile ilgili uyuşmazlıkların uzlaşma ve tahkim

yoluyla çözülmesini sağlar. Sermayesi olmayan ICSID, Uluslararası yatırımları teşvik eder. Yine Dünya Bankası grubu içindeki IFC, özel sektör yatırımlarını finanse ederek ve teknik yardım sağlayarak, hükümetlere ve iş sahiplerine tavsiyelerde bulunur. Dünya Bankası grubu içinde yer alan bir diğer kuruluş ise MIGA, gelişmekte olan ülkelerde Uluslararası yatırımları politik risklere karşı garanti etmek ve yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmek üzere görevlidir. Bilhassa 1950'li yılların son çeyreğinde baş gösteren yapılanma süreci, Banka'nın Uluslararası yatırımları ve yatırımcıları nasıl koruduğunu gösterir. John D.Rockefeller 1855 yılında 25 yaşındayken yaşayan en zengin adamdı. ABD'nin yüzde 90'ını tek başına çıkaran Rockefeller'in Standart Oil isimli şirketi tröst oluşturduğu için dönemin ABD Başkanı Theodore Roosevelt tarafından eleştirilmiş ve 1911'de mahkeme kararı ile parçalanmıştı. Ancak, bu grubun içinden çıkan BP, Chevron ve Exxon Mobil gibi devler çıktı. İyiden iyiye zenginleşen ABD milyarderler ABD Dış Ticaret Bürosu kanalı ile "Açık Kapı" polutikasının uygulanması yönünde hükümete baskı yapmış, Woodrow Wilson, tarafından açık kapı politikası ciddi bir şekilde uygulanmıştı. 1919'da Türkiye'ye gönderilen Amiral Bristol ise, ABD şirketlerinin Mezopotamya üzerindeki petrol mücadelesini açık kapı politikası ile emsalsiz bir şekilde yürütmüş, Dünya Bankası'nın Türkiye için hazırladığı Barker Raporu önerisiyle 59 yıl yürürlükte kalacak olan 6326 sayılı Petrol Kanunu çıkarılacaktır. Böylelikle Türkiye, otomobil, taşıt, traktör, uçak, uçak motoru, petrol konusunda ABD'nin pazarı haline dönüşecek, ABD tarafından en sadık ve bağımlı müttefikimiz Türkiye şeklinde övgülere mazhar olacaktı (Kurtbağ,2007:Hatipoğlu,2015 :Özkan,2011).

Dünya Bankası Kalkınma Raporları, sıradan, yetersiz, araştırılmamış ve öngörüsüz değildir. Aksine, iyi hazırlanmış ve tutarlı raporlardır. Zira, Banka, üye ülkelerin her türlü kaynaklarını, üretim faktörlerini, ekonomik, sosyal, siyasal yapısını araştırır. Belkide, ulusal kaynaklardan daha derin ve gerçekçi raporlar hazırlar. Örneğin, 2000 Dünya Kalkınma Raporu "Yoksullukla Mücadele" ismini taşır. Aynı zamanda Banka, aynı yıl Türkiye için "Ekonomik Reformlar, Yaşam Standartları ve Sosyal Refah Çalışması" başlıklı rapor hazırlanımıştır. Bu raporda gelir adaletsizliği ve artan yoksullaşma gözler önüne serilmiş, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da 1.5 milyon kişinin açlık sınırında yaşadığı belirtilmiş, doğan her bir canlı çocuktan %42'sinin öldüğünü açıklamıştı. Bu rapordan 2 yıl sonra ise çok ciddi bir kriz patlak verdi. Bu bir tesadüf değildi. Banka bir misyoner gibi ülkeleri her yönüyle araştırır,

durum tespit eder, yabancı yatırımcılara, riskleri ve fırsatları gösterir ve güvenliklerini sağlar. (Yazıcı ve Düzkaya, 2016).

2015 Dünya Kalkınma Raporu, insanların düşünce ve mantık yürütme süreçlerini yeniden ele almakta, bu süreçlerin kültürel düşünme modelleri ile bireylerin tercih ve davranışlarına odaklanan kalkınma politikalarının tasarlanarak uygulanmasını kapsamaktadır. Bu amaçla ekonomi politikaların oluşumunda davranış biliminin etkisinin incelendiği çalışmada, insanın karar verme mekanizmasını etkileyen üç ana prensip üzerinde durmaktadır. Bunlar : otomatik, sosyal ve zihinsel düşünce süreçleridir. Klasik liberal öğretinin değiştiği, esnek üretim ve tüketim ilişkileriin piyasaya gün geçtikçe daha da hâkim olduğu, tüketim ilişkilerinde bireyselleşme ve kendi kendini ifade etme arayışının gittikçe yaygınlaştığı post-modern ekonomide, söz konusu davranışsal etkilerin anlaşılması ve bu yönde sosyal ve ekonomik politikalarda yapılan küçük bir değişikliğin ne tür toplumsal getirilere neden olacağı konusunda farkındalığın artırılması gerekir. Dünya Bankası 2015 "Zihin, Toplum ve Davranış" isimli raporunda, yoksulluk, ev idaresi ve verimlilik alanında bir takım yeni sosyal uygulamalarının geliştirilebileceği yönünde öngörüler mevcuttur.

Bu raporla Banka, insanların ekonomik davranışlarını etkileyen, 'otomatik' 'sosyal' ve 'zihinsel' düşünme modellerinin daha derinlemesine anlaşılması ve yeni kalkınma politikaları geliştirilmesi yönünde bu fırsatın değerlendirilmesini tavsiye etmektedir. (Yazıcı ve Düzkaya, 2016)

Ünlü Fransız Filozof Alain, Mutlu Olma Sanatı adlı kitabında şöyle der: "İnsanların sürekli çıkar peşinde koştukları söylenir; ama mantıklı bir amaç karşısında bile tembel tembel durduklarını görüyorum. Hayalleri henüz girişilmemiş bir yapıtla ilgilenecek kadar güçlü değildir. Onun içindirki, önümüzde beğendiğimiz fakat bir türlü girişemediğimiz bir sürü iyi şeyler vardır. Hayalimizin içimizde yarattığı bu hareketin meyve vereceğini sanarak aldanırız. Bu kımıldanmalar hep halde kalır. Tasarılarsa hep gelecekte. Onun için tembel adam her zaman "Yapacağım" der. Oysa "Yapıyorum" demesi gerekir. Çünkü geleceği doğuran iştir. Geleceğimizi hayalimizle tahmin edemeyiz, çünkü işin önümüze açtığı gelecek, hayalimizde bulduğumuz

gelecekten çok başkadır ve herzaman daha güzeldir; ama kimse buna ihtimal vermez. Hayalciler, tasarılarının başkalarının yaptığı işten daha güzel olduğunu söyleyip dururlar (Alain, 2004 :11).

Karl Polanyi, ilk kez 1944 yılında yayımlanan Büyük Dönüşüm adlı kitabında "19.yüzyıl uygarlığı çöktü" diyor. Kendi kurallarına göre işleyen serbest piyasanın toplumsal alanda karşılığını yitirdiğini, tamamen doğal nedenlerle ortaya çıkan bu sonucun ise insan doğasının piyasa sistemine doğuştan zıt yapı göstermesinden kaynaklandığını vurguluyor Polanyi'yi, Marsist analizden ayıran nokta, sınıf yerine toplumu analiz birimi olarak ele alması ile sınıf çıkarlarının özünde ekonomik çıkarlar olduğu doktrinine karşı çıkması ve devletin sınıf çatışmaları ile güç ilişkilerinden etkilenmesi hususunu çok öne çıkarmamasıdır (Polanyi, 2009). Polanyi, piyasaların kendiliğinden oluştuğu iddiasına karşı çıkıyor ve hiçbir toplum malların üretimi ve dağıtımı sağlayan bir sistem olmadan yaşayamaz diyor. ona göre, Laissez Faire'nin hiçbir doğal yanı yoktu, zira işler oluruna bırakılmış olsaydı serbest piyasalar hiçbir zaman olmazdı. Piyasaların liberallerin öngördüğünün tam aksine, bilinçli bir iradenin eseri olduğunu vurgulayan Polanyi'nin bu eleştirisi, (Büte,2009). 1990'ların başında piyasa sistemine geçmeye çalışan Rusya'da işler kendi haline bırakıldığında daha iyi anlaşıldı. Rusya'da müdahale edilmediğinde piyasaların kendiliğinden ortaya çıkıp ahenkle işlemediği anlaşıldı.(Dumludağ,2004 :126) Polanyi, hayali meta olarak adlandırdığı, emek, para ve toprak için, neden hayali demiştir? Esasen, ne toprak, ne emek ne de para meta olarak üretilmez ve devlet düzenlemeleri ile aktif hale getirilerek, piyasayı oluşturur. Böylelikle devlet, gerek hukuk kuralları ile, gerekse kurumları ile piyasayı aktif hale getirir. Fabrika sistemini ortaya çıkması ile emeğe olan talep, beraberinde emeğin arz edildiği piyasaların oluşmasında rol oynamıştır. Dokuma ustası iken, fabrika'da çalışan sıradan bir işçi konumuna gelen insanoğlu, acımasız ve zahmetli çalışma koşullarında emeğini biriktiremezken, sermaye ise birikiyordu. Bu eşitsiz ve adaletsiz yapı, sosyalizmin kolayca yayılması beraberinde, örgütlü işçi hareketlerine doğru bir yön izledi. Bütün bu örgütlü mücadele ise, çalışma koşullarında işçi lehine düzenlemeleri zorunlu kıldı. Böylelikle sosyal güvenlik ve sosyal politikalar doğdu. Tıpkı Polanyi gibi Marx Weber'de serbest piyasa mekanizmasını çok sert şekilde eleştirmişti. Weber'e göre, "pazarın kendi kurallarını koymasına izin verildiği yerlerde, Pazar sadece eşyanın saygınlığını tanır, kişinin kardeşlik ve acıma görevlerini ve yerel toplulukların taşıyıcısı olduğu insanı

ilişkiler ve kişinin kendisinin Pazar açısından herhangi bir saygınlığı yoktur." Piyasa karşıtlığı olarak değerlendirilebilecek bu sözler, Polanyi'nin 19. Yüzyıl piyasa ekonomisini tarihi perspektif açısından incelemesi ile yazdığı Büyük Dönüşüm kitabı ile piyasa mekanizmasının kendiliğinden çıkmadığı savını destekler niteliktedir. Serbest piyasaların "emek ve parayı meta olarak gösteren bir takım kurumsal değişiklikler aracılığı ile gerçekleştirilen bir siyasi proje" olarak değerlendirildiği Büyük Dönüşüm kitabında, Polanyi, tüm ideolojilerin tek bir amaca hitap etmesi gerektiğini bununda insan mutluluğu olduğunu söylemektedir. Bu noktada Polanyi'nin en önemli hipotezi, "Laissez –Faire'nin hiçbir doğal yanının olmadığı ve işler oluruna bırakılsa idi hiçbir zaman serbest piyasaların ortaya çıkmayacağı yönündedir.(Dumludağ,2004: 126, Bülbül, 2016 :107).

Dünya Bankası'nın "Dünya Kalkınma Raporu 2016; Dijital Faydalar" raporunda, yeni dijital çağın kalkınma vaadlerinden tam olarak yararlanabilmek için iki temel eylem tavsiye ediyor. Raporda, interneti evrensel, uygun maliyetli, açık ve güvenli hale getirerek dijital uçurumu kapatmanın yanı sıra, işletmeler arasında rekabeti sağlayan düzenlemeleri güçlendirmek, çalışanların becerilerini yeni ekonomik taleplere uygun hale getirip kurumların hesap verilebilirliliğini sağlamayı öneriyor. Dijital kalkınma stratejilerinin, bilgi ve iletişim teknoljileri stratejilerinden çok daha geniş kapsamlı olması gerektiğine yer veren raporda, ülkelerin en fazla faydayı elde edebilmek amacıyla teknoloji için doğru ortamı yaratmalarının önemine işaret ediliyor. Raporda işletmelerin daha üretken ve yenilikçi hale getirmek için önerilen önlemler arasında temel altyapıya yatırım yapılması, iş yapma maliyetinin düşürülmesi, ticaretin önündeki engellerin azaltılması, yeni kurulan işletmelerin piyasaya girişlerinin kolaylaştırılması, rekabet kurumlarının güçlendirilmesi ve dijital platformlar arasında rekabetin sağlanması yer alıyor. (Tepav:Dünya Kalkınma Raporu, 2016)

2017 Yönetişim ve Yasa isimli Kalkınma Raporu ise özetle şöyle diyor : Dünya piyasalarına ve sermayeye daha fazla erişim ve teknolojinin hızlı yayılımı, daha önce hiç değişmeyen ekonomik büyüme oranları sağladı ve 1 milyardan fazla insanı yoksulluktan kurtarmaya yardımcı oldu. Ancak, artan akışlar, gerek sınırlar içinde gerekse sınırlar arasında artan eşitsizliğe ve küresel ekonomik eğilimler ve döngülere

karşı daha fazla savunmasızlığa neden olmuştur. Gerçektende, insanların, fikirlerin, teknolojinin ve sermayenin küresel yayılımı, pekçok ülkenin ve halkın ilerlemesine yardımcı olmasına rağmen, diğer bölgeler ve popülasyonlar geride kalmış görünmekte ve hala şiddet, yavaş büyüme, sınırlı ilerleme fırsatları ile karşı karşıya kalınmaktadır.

Bununla beraber, Çin ekonomisi giderek küresel ekonomiye entegre olurken, çinf haneli oranlarda büyümüş ve 700 milyondan fazla insanı yoksulluktan kurtarmıştır. Çin son zamanlarda, ekonomik büyüme konusunda gerilemeye başlamıştır. Bu gerilemenin en önemli nedeni kurumsal yapıdaki katı uygulamalardır. Bu nedenle hızlı büyümeyi sürdürmek için, firma girişine, rekabete ve yeniliğe dayalı bir büyüme modeline geçmek için politik teşvikler gerekmektedir. Yönetişim gerek Hindistan, gerekse Çin ekonomisinin sürdürülebilir büyümesi için gerekli bir yöntemdir. Yönetişim yaklaşımı ile ideolojiye dayalı diyaloğun küresel kalkınma odaklı olarak ideallere dayalı diyaloğa geçişidir.

2018 Kalkınma Raporunun önsözünde, eğitim ve öğrenim, özlemleri artırır, değerleri belirler, nihayetinde hayatları zenginleştirir diyor. Raporda üstüne basa basa anlatılan, okullaşmadan daha da önemlisi "öğrenme" işlevinin gerçekleştirilip gerçekleştirilemediğidir diyor. Öğrenmenin olmadığı bir okullaşma boşa harcanan zaman ve kaynaktır. Oysa öğrenme, bireyler için istihdam, kazanç, sağlık ve yoksulluğun azaltılması, kurumların güçlenmesi ve innovasyonun artması gibi olumlu tesirler gösterir. Dahası, toplumda en fazla başarısız olan çocuklar, esasen hayatta başarılı olmak için en iyi eğitime ihtiyaç duyanlardır. Bu rapor ülkelerin üç çerçevede ilerleyerek gelişebileceğini savunuyor. Bunlar:

- Öğrenmeyi ciddi bir iş olarak değerlendirin : Öğrencinin gerçekten öğrenip öğrenmediği, ödül-ceza sistemi dışında, gözlemleyer, ölçerek, değerlendirerek basamak basamak takip edin.
- Kanıtlar üzerine hareket edin ve okulların tüm öğrenciler için çalışmasını sağlayın. Son yıllarda öğrenme teknikleri ile ilgili pek çok yenilik geliştirildi. Ülkeler kendi öğretme teknikleri ve kanıtları için daha iyi uygulamalar ve yenilikler getirebilir
- Tüm sistemin öğrenme için çalışmasını sağlayın, oyuncuları hizalayın. Teknik ve politik engelleri kaldırarak, sistemin öğrenmeye programlanmasını ve yenilikçi

eğitimcilerin ön safhalarda desteklenmesi sağlanmalıdır. Engelleri kaldırın ve topyekün öğrenin. (Dünya Bankası,2018)

4.8.1. Bir Üretim Faktörü olarak "Bilgi" ve Dünya Bankası Türkiye Raporu

1980'lerden sonra bilgi ve iletişim teknolojileri hızlı bir şekilde gelişme gösterdi. Günümüzde, bir çok gelişmiş ülke, ekonomilerini bilgi ekonomisi olarak tanımlamakta, bilginin üretimi, dağıtımı ve kullanımında günden güne uzmanlaşmaktadır.

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) 'ın E-Commerce and Development (2003) ve Dünya Bankası'nın Informational and Communication for Development (2006) başlıklı raporlarında da, benzer şekilde bilginin rolünün değiştiği varsayımından yola çıkılarak, özellikle 1980'lerden sonra bilginin ekonomik performans içinde en önemli öğe haline geldiği üzerinde durulmaktadır. Yine Dünya Bankası'nın Türkiye için hazırlamış olduğu Knowledge Economy Assesment Study (2004) başlıklı çalışmasında, bilginin yeni bir üretim faktörü olarak ortaya çıktığı değerlendirmesi yapılmaktadır. Bilgiye yönelik bu rol, sanayi toplumunun ana değişkenleri olan "emek" ve "sermaye"nin yerini alan yeni bir değer olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. "Bilgi, her geçen gün, üretiminin temel faktörü haline gelmekte ve hem sermayeyi hem de emeği bir kenara itmektedir"(Ofluoğlu ve Balcı, 2016 : 56-75).

Karl Marks, D.Ricardo ve Adam Smith gibi düşünürler tarafından tanımlanan "emek-değer" kuramı artık geçmişin karanlık sularına mı gömülecektir? Bu doğrultuda düşünen, D.Bell, "Benim temel düşüncem, bilgi ve enformasyonun sanayi sonrası toplumun strateji kaynağı ve dönüştürücü aracı haline geldiğini yönündedir….tıpkı enerji, doğal kaynaklar ve makine teknolojisi bileşiminin geçmişte sanayi toplumunun dönüştürücü araçları olması gibi" diyor (Kıyan, 2005 : 162).

Marx'a göre sömürü emek üzerinden yapılır. Bu nedenle (çok emek-az makine kullanılan) endüstrilerde artık değer ve kâr oranı daha yüksektir. Buna karşılık sermaye yoğun (çok makine az emek kullanan) endüstrilerde artık değer ve kâr oranı düşüktür. Makine sömürülemez, çünkü üretime ancak kendi değeri kadar katkı yapabilir. Emek

sömürülür, çünkü artık değer yaratır ve üretime kendi değerinden fazlasını katar. Marx, bu sonuçların gerçek hayatla çeliştiğini fark etti. Zira, gözlemleri kapitalist sistemde, sermaye yoğun endüstrilerin emek yoğun endüstriler kadar kârlı olabileceğini gösteriyordu. Marx'ın kafasına takılan bir diğer konu ise, sermayenin emek yerine kullanılması idi. Marx'a göre, kapitalist daha fazla emek daha az sermaye kullanmak istemez. Zira, kapitalizmin dinamikleri, kaçınılmaz olarak, sermayenin organik bileşiminin artmasına yol açacaktır. Bunun iki nedeni bulunmaktadır: Birinci olarak, daha fazla ve daha iyi sabit sermaye (makineler, teknoloji) kullanarak daha etkin bir üretim yapmak isteyen firmalar, üretim maliyetlerini azaltarak, geçici olarak extra kâr elde edeceklerdir (Marx. 2015). Düşük maliyetlere bağlı olarak mal fiyatları düşecek, makineleşmeye ayak uyduramayan firmalar kapanacaktır. İkinci olarak üretim verimliliği arttıkça (emek gücünün değeri düştükçe), işçinin geçimlik ücretini sağlamak için harcayacağı zaman azalacak, artık değer ve kâr artacaktır. Burda kendi düşüncemi paylaşmak isterim. Sanayi 3.0 ile programlanabilir otomatik makineler ve bilgisayarlı sistemler hayatımıza girmiş buda üretim verimliliğini artırmış, öncelikli olarak niteliksiz emeğe olan ihtiyaç azaldığından esnek çalışma sistemleri geliştirilmiştir. Bu da tam zamanlı çalışmanın yerine esnek zamanlı ve hem iş güvencesi hem de geliri düşük işlere yönelim ile olmuştur. Marx'ın teknoloji ve makineleri kullanarak daha verimli üretim yapan firmaların, üretim maliyetlerinin azalacağını ve geçici olarak extra kâr sağlayacaklarını söyler. Neden geçici olarak, sorusu aklımı karıştırdı. Buna da şöyle bir cevap buldum. Teknoloji ile emeğe olan ihtiyacın azaldığı yüksek verim ve düşük maliyet sağlandığı sürece, üretim artar ve fiyatlar düşer ancak, emeğe olan ihtiyaç azaldığı için aynı zamanda ücretler düşer, işsizlik artar. Bütün bunlar, insanın üretici ve tüketici konumunda hassas bir kırılma yaratır. (Bocutoğlu,2012: 140, BBC Türkçe, 2018 : Karl Marx….)

Marx'a göre, sermayenin emek yerine kullanılmasının doğuracağı başka etki ise, sinai işsizler ordusunun sayısının artmasıdır. Zira, makineler işçileri işinden edecek, her bir işletme daha büyük sermaye yatırımlarına gidecek bu da sermayenin belli ellerde toplanmasına neden olacaktır. Bana göre bu da kimin parasının rezevr para olacağını belirleyecektir. Yarış çok hızlı, dönüş ise çok zorludur. (Marx, 2015 : 154).

Karl Marx gibi kapitalizmin, kendi içsel krizleri ve sömürülen proleteryanın devrimi ile sonlanacağına söylerken, Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi isimli kitabında Joseph a.Shumpeter, kapitalizmin yapıcı yıkımlar ile ayakta durduğunu, kâr marjı düştüğünde, kapitalizmi ayakta tutan şey,yeni buluşlar ve girişimler olduğunu söyler. Ancak, Shumpeter'a göre kapitalizm işçi sınıfı tarafından değil, burjuva sınıfı tarafından sosyal nedenlerle sonlandırılacaktır. Eee ne diyelim, artan AR-GE yatırımları, hergün yenilen bilgi, hızla akan hayat, bütün bu sıkıntılı bürokrasi ve zevk alınmayan hayat burjuva sınıfı tarafından sorgulanacak mı? Kim bilir. Ancak Dünya Bankası yapısal işsizleri bir güvenlik sorunu, çalışan yoksulları da durumunuza şükredin, harcamaya devam edin, yoksa ekonomik büyüme olmaz, olan işinizden de olursunuz şeklinde konumlandırır (Gevgilili,1973 : 125).

4.8.2. Küresel Sosyal Politika Aktörü Dünya Bankası ve Yeni Bir Sosyal Sözleşmeye Doğru

Liberalizm, özgürlüğün, hareketliliğin, sözleşmenin, yasal eşitliğin ve seçimin yanında yer alan bir siyasal sistem olarak doğdu. Böylelikle, sözleşmeli bireylerden oluşan liberal toplum, meta haklarına sahip olan (mülkiyet gibi) veya "vatandaşlığın" zorunlu evrensel statü hakları ile donatılmıştı. Temel argümanları ise, her on yaşındaki bir öğrencinin dördüncü sınıf, her vatandaşın ise mahkemeye erişebilme olanağının olmasıdır. Bu vatandaşlık statüsü haklarının kaynağı, gerçek dışı 'sözleşme' nosyonunun varlığında veya saf özel vaad vermenin karşılığında, yasa yapıcı ve yasa koruyucu liberal devlettir. Liberal oyunu başlatmak üzere, dışa dönük ön koşul olarak, kanuni yaptırım ve sözleşme uygulayan mekanizmalara ihtiyaç duyulmaktadır. (Offe, 2003 : 438).

Ama birkere başladıktan sonra, insanların oyunda kalmalarını sağlamak ikinci bir sorun olarak ortaya çıkıyor. Bu, piyasa liberalizmi üzerine sosyal demokratik eleştirinin perpektifidir. Eleştiri, özgür sözleşme oyununun kendi kendine devam edebilme olanağının olmadığının, doğal olarak tehlikeli ve mevcut olarak kendi kendini yıkıcı olduğu gözlemiyle başlar. Bu güvensizlik, özgürlük kavramının kendi içinde belirsizliklerinden kaynaklanmaktadır. Weimar Cumhuriyetinde yazan Alman işhukukçularının ve yasal soyologların özellikle Hugo Sinzheimer ve Franz

L.Neumann'ın liberal piyasa ekonomisine uygulanan özgürlük kavramının dört anlamı üzerine yaptıkları yorumlar ilginçtir;

1) Sözleşmeye dayalı sözleşmelere girebilme hakkı (bahsedilen yasal koşullara sahip olmak dahil);
2) Kişinin servetine, becerilerine ve tercihlerine göre şekillenmiş özellikleri çerçevesinde serbest sözleşme yapma aracı kullanmak
3) Diğerlerinin sözleşme yapma ve piyasada kalma haklarından mahrum etmek üzere tasarlanmış stratejilere uyma hakkı, şöyleki; rakiplerini piyasadan silmek üzere tasarlanmış karteller, emek piyasalarında, kendi özgürlükleri uğruna diğerlerinin özgürlüklerine el koyma alt davası; şöyleki, işçiler için Pazar fırsatları kaybına karşılık gelen, yatırımcıların veya yönetcilerin işgücü tasarruflu teknik, organizasyonel ve lokal değişikliği benimsemekte ve yapmaktaki ayrıcalığı.
4) Ücretli çalışan olarak sözleşme yapan işçilerin, uzun vadeli özgürlüklerini sınırlayan, özel bir sözleşme türü olarak iş sözleşmesi hakkı. (Openknowledge, 2018: New Social Contract)

İkinci maddeyi daha ayrıntılı olarak açıklamak gerekirse, işçilerin ücret karşılığında işverenlere ne sattıkları, sadece mevcut olan emeğini değil, gelecekte herhangi birine herhangi bir şey satma az yada çok önemli bir bölümünü veya uzun vadeli kazanç kapasitesini ifade eder. Ücretliler, sermayenin tersine biriktirilemeyen kazanma kapasitelerini, bu kayıp için tazminat olarak birikim yapmadan tüketirler. Emin olmak gerekirse, birinin herhangi bir şeyi satma kabiliyetini kaybetmesinin sonucu, makul rekabetçi piyasalardaki herhangi bir sözleşmeye dayalı ekonomik faaliyete giren bir ihtimal olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan X yıl sonra sahip olduğun yetenekleri kârlı bir fiyattan satıp satamayacağı yada serbest çalışan işadamı olarak piyasaya satmak üzere sahip olduğu yeteneklerinin yeterliliğini kim bilebilir? Emek piyasaları vakasında, piyasa obsiyonlarının kaybedilmesi durumunda, bunun sonucu olarak işçinin ekonomik özgürlüğü, tamamen kesin değildir. Ücretli çalışanların çalışma hayatında, yeni beceriler kazanma veya alternatif istihdam seçenekleri bulma ihtimalleri genellikle azalma eğilimi gösteriyor. (Openknowledge,2018).

Dünya Bankası, bu durumu görmüş olsaki, çalışma hayatında yeni beceriler kazanmanın önemine ait yeni bir kavram ortaya atmıştır. Bu kavramın adı "beşeri sermayedir". Beşeri sermaye, kendi kendine yatırım yapan, sürekli öğrenen, yeni beceriler ve yetenekler kazanan ve teknolojiyi yakalamaya uğraşan kimsedir. Wendy Brown(2018)'un söylemiyle, homo politicus'un sonu anlamına gelen beşeri sermaye, ideolojisi ve siyasi düşüncesi olmayan değişen teknolojiye uyumlu, sürekli nitelik yenileyen bir tür robot gibidir. Wendy Brown'un, neoliberalizmi, yeni bir tür "özneler", "vatandaşlık biçimi", "yeni bir sözleşme", "toplumsalın yeni örgütlenişi" olarak ifadesi, bu sistem içinde ise insanların kendilerini sürekli denetlemek ve mükemmelleştirmek üzere donatılmış "kapasite özneleri" yada "girişimcileri" olarak resmeder (Brown, 2018 : 129).

Liberal devlet, liberal oyunun ön şartlarını oluşturmak için okullara, adliye salonlarına ve sosyal yardım programlarına yatırım yapmaktadır. Oyunu devam ettirmek için bir ara dönem olan refah devleti (pekçok versiyonu) telafi edici sınıflandırmanın bir düzenlemesidir. Yalnızca, ücretli emeğin işgücü piyasası ve emek sözleşmesi aracılığı ile maruz kaldıkları "birikimsiz tükenme" etkisini dengelemek için tasarlanmıştır. Liberal devlet ve (sosyal demokratik) refah devleti, tedirgin bir birliktelik içinde duruyor ve yumuşak bir sentez oluşturmuyor. Yaygın bir yanlış anlaşılmanın aksine, ne liberal devlet ne de sosyal demokrat devlet, normatif olarak yada pozitif olarak "sonuçların eşitliği" ile pek fazla bir ilgisi yoktur. refah devletinin temel ilkesi, eşitlik değil, işçilerin güvenliği ve korumasıdır (Mundy and Verger, 2015).

Geçtiğimiz 50 yıl boyunca, Dünya Bankası, gelişmekte olan ekonomiler ve düşük gelirli toplumlarda sosyal politikanın küresel yönetişimi için merkez üssü haline gelmiştir. Günümüzde, Banka, hükümetlere en büyük Uluslararası kalkınma finansmanı sağlayıcısıdır. Gerek personel sayısı gerekse Uluslararası kredi kaynakları diğer uluslararası kuruluşlarınkinden çok daha fazla olan Banka, diğer Uluslararası kalkınma yardımı sağlayıcıları tarafından, kanıta dayalı politika üreticisi ve politika önericisi olarak kabul edilir.

130'dan fazla ülkede şubesi ve çalışanı olan Banka, politikaların geliştirilmesi ve etkinleştirilmesinde, her bir üye devlet için hazırladığı analitik bulguları ve değerlendirmeye dayalı kanıtları içeren bilgileri toplar ve ileriye dönük politika analizleri ve tavsiyelerde bulunur. Üke Görünüm Raporları, Ülke Kalkınma Raporları, İş Yapma Raporları, gibi. Bu nedenlerden ötürü, Dünya Bankası genellikle, "kalkınma işinde tekele yakın" bir kuruluş olarak görülür. Bununla birlikte, tüm uluslararası kurumlar gibi, Banka hem küresel yürütücüdür hem de daha geniş bir devleterarası ve uluslarötesi ilişkiler sistemi üyesidir (Mundy and Verger, 2015 : 9).

Banka'nın "Yeni Bir Sosyal Sözleşmeye Doğru" isimli yayınının önsözünde, artan eşitsizliğin çağımızın en ciddi problemleri arasında olduğunu, ekonomik ilerlemenin herkes için aynı zamanımlardan ve hatta aynı fırsatlardan yararlanabilme sağlamadığı belirtiyor. 2008 Ekonomik krizinin pekçok ülke için sona erdiğini, kriz öncesi gelir ve istihdam oranlarına geri dönüldüğünü, hatta bazı ülkelerde yeni ekonomik zirvelere ulaşıldığı, GSYİH büyümesi ve istihdam oranlarına ilişkin göstergelerin olumlu olduğunu, ancak, teknolojik ilerleme, küreselleşme ve politika reformları, endüstrileri, bölgeleri ve sonuçta insanları çok farklı şekillerde etkiledi. Hemen hemen tüm sektörler önemini yitirmiş ve birçok meslek yok olma tehdidi altında. Birçok ülkede, toplam gelirler içinde işgücü payı azalmakta, zenginlik azınlığın eline geçmektedir. Teknolojik değişimler ve hızlı ekonomik ilerleme, fırsat yarattı ancak beraberinde pek çok problem getirdi. Eğitim ve sağlık hizmetleri, üretken insan sermayesi birikimi için anahtar girdiler, ancak, iyi kalite hizmetlere eşit erişim bir sorun haline geliyor. Aynı zamanda, hükümetlerin hedeflediği yardım veya risk paylaşım düzenlemeleri sınırlıdır. Hareketlilik ve esneklik olmadan, teknoloji ve küreselleşmenin getirdiği fırsatları yakalaması zorlaşır, gelir dağılımı gerilimi artar, bazı gruplar geride kalır.

Eğilimleri engellemek, ticareti durdurmak ve teknolojiyi reddetmek-aynı zamanda kabedenleri pasif bir şekilde telafi etmek geçmişte işe yaramadı ve bu önlemler gelecekte de işe yaramayacak. Hareketsizlik çözüm getirmez. Bu nedenle kestirme çözüm yerine, uzun vadeli üretken ve istikrarlı bir çözüm gerekir: 1) Eşitsizliğin nasıl geliştiğini ve bu durumun ekonomik büyüme sürecini etkileyip etkilemeyeceğini 2) Yeni bir gelir dağılımı ile kazançları ve sorumlulukları

belirleyecek şekilde piyasayı düzenlemek üzere kullanılan ortak kurallara uygun yeni bir "sosyal sözleşme" kavramı geliştirmek.

Belirli bir politika kümesini ele alan raporda, ortaklaşa düşünülen, oyun alanını düzleştirmeye ve istikrarlı bir sosyal sözleşmeyi yeniden tasarlamaya yardımcı olabilecek üç politika seti önerilmektedir. Bunlar : 1) emek piyasasanın esnekliğini teşvik ederken, iş türüne bakılmaksızın tüm işçilerin eşit korunması yolunu açmak; 2) sosyal yardım, sosyal sigorta ve temel hizmetlerin sağlanmasında evrenselliği aramak 3) servet vergilendirme bünyesinde gelir vergilendirmesini de içeren şekilde geniş bir vergi tabanı sisteminin kurulmasını teşvik etme (Openknowledge,2018).

Dünya Bankası, işgücü piyasalarında hareketlilik ve esneklik hususunu her raporunda yinelemektedir. İşgücü piyasalarında esneklik demek, kayıtdışı istihdam demek, geçici sözleşme demek, kısmı zamanlı istihdam demek yani hak kaybı ve güvencesizlik demek. Böylelikle, işgücünün geliri azalır ve kırılganlık artar. İşgücünde hareketlilik ise, işgörenin kolayca iş değiştirmeye, şehir değiştirmeye ve hatta iş için ülke değiştirmeye hazır olması, sürekli yeni donanımlar kazanması, kendini geliştirilmesi, sürekli öğrenmesi, yani teknolojinin hızına ulaşmak için karınca gibi çalışması, her işe koşturması demek…. Peki yeni sosyal sözleşme nasıl olacak, bana göre altın yakalı çalışanların aşağıya doğru eşitlenmesi ile olacaktır. Yani eğitim kazanımları için harcanan para ve zaman bir tarafa atılarak çalışan herkes için aynı sosyal sözleşme devreye girerken, esasen herkes için daha iyi şartlarda bir sosyal sözleşmeden bahsedilmez. Aynı zamanda Banka, eğitim ve sağlığa ulaşımda herkese eşit fırsat verilmesini söylüyor. Dinamik beşeri sermaye kaynağının yolu budur diyor. Ancak, bir taraftanda ekonomik büyümenin yolunun çok uluslu şirketlerin az gelirli ülkelerde yatırım yapmasına bağlamaktadır. Peki, üçüncü maddede kapsayıcı bir servet ve gelir vergilendirmesinden bahsederken, ÇUŞ'ların servetlerine ev sahibi ülkenin vergi uygulayamaması, kamulaştırma yapamaması, her türlü bürokratik engelin önlerinden kaldırılması yönünde iş yapma raporları hazırlamasına ne demeli. Kaldıkı ev sahibi ülkede toplu sözleşme hakkına bile uymayan ÇUŞ'lar, kamu otoritelerinin işgücü piyasalarında katı düzenlemeye kalkışması ile fabrikasını toplayıp gitmekten tereddüt etmeyecektir. ÇUŞ'ların yaptığı tahribata karşı ILO, 1977'de Uluslararası kod getirilmesini önermiş, kabul edilmemiştir. Bu yönde

Birleşmiş Milletler'in çalışmaları da başarısız olmuştur. Yani küresel işgücü standartları getirilmediği gibi günden güne teknoloji beraberinde işgücüne olan ihtiyaç azaltıkça bu durum derinleşmektedir. Ancak, kapitalizmin bu yeni kriz döneminde Dünya Bankası "Yeni Bir Sosyal Sözleşmeye" doğru derken, servetin sadece bir azınlık grupta toplandığını söylerken, sosyal politikaların evrenselleşmesini isterken, eşitsizliğin sebeplerini tam anlamıyla analiz ederken, çözüm noktasında ne kadar kararlı ve tutarlı olabilecek bu şu an için muamma….(Clemens and Kremer. 2015 : OpenKnowkedge, Toward a new social contract.,2018).

4.8.3. Sosyal Haktan Sosyal Yardıma Değişen Sosyal Politika Kavramı

1980'li yıllara kadar Fordist/Taylorist bir üretim paradigmasına sahip olan çalışma ekseni, bu yıllardan sonra yavaş yavaş temel karateristiği "esneklik" olan Postfordist üretim yapısına doğru dönüşmeye başladı. Böylece, kamunun ve sanayi sektörünün ağırlıkta olduğu endüstri yapısı yerini özel girişim ve hizmetler sektörüne ağırlıkta olduğu bir yapıya bıraktı. Bu yeni süreç, işyerinin, işin ve hatta işçinin esnekleşti(rildi)ği; tam gün süreli ve ücretli işlerin yerini kısmı süreli işlere bıraktığı, İş Yasaları'nda bu tür iş ilişkisinin meşrulaştığı ve çalışan kavramının mavi-beyaz-altın yakalı olarak tekrar kategorilendiği dönemdir. Mavi yakalı işçiler, genel olarak saat esasına göre kapalı bir işyerinde ve ağırlıklı olarak fabrikada el emeği ve kol gücüne dayalı olarak çalışan kişiler olarak kabul edilmektedir. Kitlesel üretimin yoğun olduğu fordist üretim sisteminde mavi yakalı işçiler tercih edilen işgücü profili idi. Beyaz yakalı işçiler ise, bilgi işi ile meşgul olan ve bir ofiste maaş karşılığı çalışanlardır. Hizmet sektörünün payının gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde artması ile beyaz yakalı işgücü oranında da artış yaşanmıştır. 2000'li yıllardan sonra beyaz yakalılar arasında bir ayrım yapılması gerektiğine dair tartışmalar yaşanmış ve altın yakalı kavramı ortaya çıkmıştır. Altın yakalı işçiler, daha üstün niteliklere sahip olan, iyi eğitimli, zeki, çok yönlü teknoloji kullanan, küresel çağa hızlı şekilde adapte olabilen, zihinsel esnekliği olan işgücüne verilen isimdir. Bununla birlikte birde çekirdek-çevre işgücü ayırımı vardır. Çekirdek işgücü: sermaye-yoğun alanlarda ve vasıf gerektiren işlerde, işletmeler için duyarlı pozisyonlarda, yüksek iş güvencesi ve ücret düzeyiyle ve çoğu zaman belirsiz süreli iş sözleşmesi ile çalışanlara verilen isimdir. Çevre işgücü ise emek yoğun, nitelik gerektirmeyen işlerde, kısmı süreli veya geçici bir şekilde, çoğu zaman iş

güvencesinden yoksun ve düşük ücret düzeyinde çalışanlara verilen isimdir. Çekirdek işgücü bilgi yoğun işlerde, çevre işgücü ise emek yoğun işlerde çalışır. Bu noktada çekirdek işgücü ekonomik ve sosyal haklar bakımından çevre işgücüne oranla daha güçlü yapıdadır (Şahin vd, 2015: 97-130).

Rekabetin her alanda arttığı günümüz iş hayatında, bilginin son derece önem kazandığını görüyoruz. 1970'lerin sonlarına doğru post-fordizm ile birlikte, ilk kez Rosabeth Kanter (1977) tarafından "Personel güçlendirme" kavramı ortaya atılmıştır. Kanter (1977) "Men and Women of the Corporation" adlı kitabında personel güçlendirmeyi, "bir bireyin amaçlara ulaşmak için mevcut kaynaklardan yararlanma ve bağımsız bir şekilde kararlar alma yeteneği" olarak tanımlamıştır. Kanter (1993)'in bu teorisinin odak noktası, çalışanların içinde bulunduğu psikolojik durum değil, çalışma koşullarının çalışanlar üzerinde etkisi yada çalışanların çalışma koşullarını yorumlamasıdır. Kanter'in yapısal güçlendirme kavramı; fırsat, bilgi, kaynak, destek, formal ve informal güç olarak 6 alt boyutta toplanmaktadır. Fırsat, örgütün çalışanlara sunduğu gelişim ve öğrenme yeteneklerini artırışı için yapılan şeyler iken, çalışanın etkin bir şekilde verilen görevleri yerine getirmesinde ihtiyaç duyduğu şey bilgiyi, zaman ve materyaller ise kaynağı, üst ve alt birimlerden alınan geribildirimler destek'i, inisiyatif kullanabilme derecesi formal güç'ü, örgüt içi kurulan gayri resmi bilgi ağı ise informal güç'ü temsil eder. Yapısal güçlendirme ve örgütsel vatandaşlık, çalışanların üretkenliği ve verimliliğinin artaması konusunda birbirleriyle çok yakın ilişkisi olan kavramlardır. Yapısal güçlendirme ile çalışma motivasyonu ve iş tatmini artan çalışan, işletmenin amaçlarına ulaşma ve sektördeki devamlılığı konusunu kendi hedefi gibi algılayacak ve şirket ile uyumlaşacaktır. Bu da örgütsel vatandaşlığı sağlamaktadır (Yasım vd, 2017: 377-385).

1980'lerde uygulamaya sokulan minimal devlet, devletin kamusal alandaki etkinliğini ve rolünü azaltmak için özelleştirme, yapısal uyum programları gibi kuralsızlaştırma (deregulation) politikalarına neden olmuş, işçi aleyhine sermaye lehine kuralsızlaştırma (taşeronlaşma, kayıt dışı istihdam, sosyal hakların gerilemesi, sendikasızlaştırma, yasal güvenceden yoksunlaştırma gibi) faaliyetleri yürütülmüştür.

1990'lı yıllara gelindiğinde dünyada artan yoksulluk oranları ve krizler, Stiglitz, Krugman ve Fischer öncülüğünde ve Dünya Bankası kabulüyle Post Washington Uzlaşısını gündeme taşımıştır. Post Washington Uzlaşısında, ileri sürülen politikanın ekonomik boyutunun yanısıra sosyal ve siyasi boyutlarıda ele alınmış, kurumların önemine vurgu yapılmış, devletin rolü gözden geçirilmiş ve sendika, STK gibi kâr amaç gütmeyen sivil örgütlerle işbirliğinin artırılması gerektiği üzerinde durulmuş ve kuralsızlaştırma (deregülasyon) yerine, yeniden düzenleme (re-regulation) yaklaşımı benimsenmiştir. Nitekim, deregülasyon döneminin "minimal devleti" yerini 1990'ların sonlarında "düzenleyici devlete" bırakmış. Yeni sağ politikalar sayesinde kalkınmacı karakteri tasfiye edilen devlet örgütlenmesi, bu evrede düzenleyici karakteriyle yeniden inşa edilmeye başlamıştır. Düzenleyici devletin yeni süreçte rolü, piyasa faaliyetlerinin koordinasyonu ve denetimidir. Bu bağlamda fiziki ve beşeri sermayenin yanı sıra sosyal sermayaye, denetleyici ve düzenleyici kuruluşlara verilen önem artmış, piyasa başarısızlığını gidermek için devletin etkin rol oynaması gerektiği kabul edilmiştir. Post-Washington Uzlaşısı 2000'li yıllarda etkinliğini kaybederken 2008-2009 yıllarında yaşanan küresel finansal krizle varlığını tamamen yitirmiştir. Dünya Bankası'nın politika reçetesi olarak Washington Uzlaşısını yok saymasının ardından 2009 yılında Londra'da düzenlenen G-20 Zirvesinde İngiltere Başbakan'ı Gordon Brown, eski Post-Washington Uzlaşısının sona erdiğini resmen bildirmiştir. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), tüm dünyada yükselişe geçen neoliberal politikalarının söylemlerinin ilk defa açıkça ifade edilmesi açısından önem taşımaktadır. Planın temel ilkeler kısmında yer alan "Büyümenin serbest rekabet şartları içinde gerçekleştirilmesi, iktisadi faaliyetlerde kamunun düzenleyici ve yönlendirici olması, hür teşebbüsün ruhunun teşvik edilmesi esastır" ifadesinde hem serbest ticaret hem de düzenleyici devlet rolüne vurgu yapılmaktadır. Yeniden düzenleme (re-regulation) terimi ise, ilk kez Dördüncü Kalkınma Planı'nda (1979-1983), ogüne kadar yürürlüğe konan üç planda gerçekleştirilmesi istenen çalışmaların istenilen düzeye ulaşamadığı belirtilerek bu durumun doğmasına neden olan sorunların "yeniden düzenleme" tekniklerinin Kamu Kuruluşlarınca yeterince bilinmemesi, kamu yönetiminin buna gereken önemi vermemesi sonucunda ortaya çıktığı kanaati hakimdir (Akdoğan, 2009 :70-75, Jantsan,2013 :37-38).

Dünya Bankası, bilhassa 1980'lerin ortalarından itibaren gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan sosyal sigortalar ve emeklilik sistemlerinde yeniden yapılanma ve reform çalışmalarında destek vermeye başlamıştır. Bu reform çalışmalarının nedeni olarak, küresel düzeyde nüfusun yaşlanıyor olması, geleneksel aile yapısındaki değişim, mevcut emeklilik sisteminde sorunlar, ulusal ve uluslararası işgücü göçü, istihdamdaki yaşanan dönüşümler, emeklilik sistemlerinin olgunlaşması. Banka, 1994 tarihinde, yayınlanan Averting the Old Age Crisis (Yaşlanma Krizinin Bertaraf Edilmesi) isimli raporda belirtilen görüşler etrafında reform çalışmalarına önayak olmaktadır. Anılan raporda aktif sigortalıların katkıları ile pasif nüfusun dengelendiği "Pay as you go" (PAYG) sisteminin dünya genelinde yaşlanan nüfus nedeniyle aktif/pasif dengesini pasifler lehine bozacağından, emeklilik sisteminin devamı açısından sakıncalar doğuracağı belirtilmektedir. Böylece, emeklilik için yapılan kamu harcamaları sürdürülemez boyutlara ulaştığından, bu durumda Banka, çalışan yâda emeklilerin aleyhine düzenleme yapılması kaçınılmaz hale geldiğini ilan etmektedir.

Banka, PAYG modelini hem belli oranda kuşaklararası bir dayanışma sağlaması ve aynı kuşak içinde güçlü bir yeniden dağıtım mekanizmasını işletebilmesi açısından önemsemektedir. Bu nedenle tamamen ortadan kaldırılması yerine sürdürülebilir hale getirilmesini istemektedir (Dur, 2014 :10). Bu bağlamda, Şili'de 1981 yılında Pinochet diktaratörlüğünde, pay as you go sisteminden Dünya Bankası öncülüğünde, bireysel tasarruflara dayanan özel emeklilik sistemine yapılan keskin dönüş bir mucize olarak sunulmuştur. Böylece, sosyal güvenlik sistemlerini, piyasa odaklı özel emeklilik sistemlerine dönüştürme planı, başta Dünya Bankası olmak üzere hem A.B.D.'ye hem de diğer ülkelere empoze edilmiştir. 1994 raporu ile yaşlanan nüfus sorunu geleneksel dağıtım modellerinden (pay as you go) sürdürülemez olduğu ilan edilmesine ve bireysel tasarrufların uzun vadede büyümeyi sağlayacak özel bireysel emeklilik sistemlerine yönlendirilmesine neden olmuştur. Sosyal güvenlik sistemlerinin özelleştirilmesi yada piyasa odaklı hale getirilmesi iki temel gerekçe ile devreye sokulmuştur. Birincisi; özel emeklilik fonlarının, tasarruf oranlarını artırarak, uzun dönemde, finansal piyasaların derinleşmesine ve ekonomik büyümeye katkı sağlayacağı fikridir. İkincisi ise, finansal piyasalarda getiri oranları yüksek olduğu için geleneksel dağıtım sistemleri yerine özel emeklilik sistemlerini tercih eden bireylerin kazancının daha fazla olacağı yönündedir. Ancak, son yıllarda, dünyada

yaşanan ekonomik krizler ve ülkelerdeki yönetim giderlerinin artışı gibi nedenlerden ötürü, hisse senetlerinin getiri oranları düşük kalmış, Şili ve İngiltere gibi ülkelerde, bu düşük getiri oranlarınına vatandaşları razı gelmek zorunda kalmıştır (Elveren,2010 : 243-258).

1994 yılında Dünya Bankası, sağlıklı ve sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi için üç basamaklı bir yapının oluşturulmasının gerekli olduğu önerisinde bulunmuştur. Çok ayaklı sosyal güvenlik sisteminde :

Birinci ayak, kamu tarafından oluşturulan ve zorunlu katılımın esas olduğu sosyal güvenlik kurumlarından,

İkinci ayak, kamu ve özel sektör insiyatifi ile oluşturulan, zorunlu veya gönüllü katılımın söz konusu olabildiği, genellikle işyeri veya sektör bazlı, sigorta ve tasarruf fonksiyonlarını yerine getirmeye yönelik olarak oluşturulan sosyal güvenlik kurumlarından,

Üçüncü ve son ayakta ise, gönüllü katılımın esas olduğu ve tamamen özel sektör insiyatifi ile oluşturulan fon esasına göre çalışan özel emeklilik kurumlarından oluşmaktadır. Türkiye'de sosyal güvenlik sistemindeki reform süreci, bilhassa sosyal güvenlik sistemindeki açıklar nedeniyle yapılmıştır. Bu açıkların sebeplerine baktığımızda, sosyal güvenlik sisteminde devletin katkısının olmaması, işgücüne katılım oranının düşüklüğü, işgücü piyasalarında yüksek kayıtdışılık ve işsizlik ile emeklilik yaşı, borçlanma yasaları, karşılığında prim alınmayan ödemeler, primlerin toplanamaması, sık sık çıkarılan af yasaları, sistemde biriken kaynakların kamusal açıkların finansmanı için kullanılmaması, sisteme siyasi yaklaşımlar, sağlıkta hizmet sunumunun ticarileştirilmesi ve özelleştirilmesi gösterilebilir (Gülay ve Güneş, 2015: 245-266).

Sosyal güvenlik sisteminde, Uluslararası finans kuruluşlarının (Dünya Bankası ve IMF) yönlendirmesi ile yapılan reform çalışmalarının temelinde ise sosyal politaların dönüşümü vardır. Zira, sosyal politikanın odağında yer alan "geleneksel müdahale" ile "işçi" artık yerini "düzenleyici devlet" ve "yoksul" a bırakmıştır. Bu

süreçte sadece devlet-piyasa değil, aynı zamanda devlet-yurttaş ilişkisi de ciddi bir dönüşüme yol açmıştır. Bu tür bir dönemde, sosyal güvenlik konusu bir sosyal hak ve "işçinin devlet tarafından korunan çıkarları" olmaktan çıkmakta, kapitalizmin altın çağında edindiği "anayasal yer"inden dışlanmaktadır.

1980 sonrası hak nosyonunun sosyal içeriği yitirmesi serbest piyasa düzenine ve ücret sistemine müdahale edilmeyerek "işçinin devlet tarafından korunan çıkarları" ve kapitalizmin altın çağında ki "anayasal yer" inden dışlanması ile mümkün olmuştur. Böylelikle, yeni bir söylem olarak "yoksullukla mücadele" ve "sosyal koruma" karşımıza çıkmaktadır. Dünya Bankası ile fon esasına dayalı sistem olan, "her çalışanın kendisinden kesilen pirimlerle kendi emeklilik gelirinin sağlanması esasına" ve tanımlanmış katkıya dayalı sistemden, emeklilik fonlarının sermaye piyasalarında bir para kazanma aracı olarak kullanılmak istendiği bir sisteme doğru dönüşüm yaşanmaktadır. Banka'nın önerisi ile emeklilik sistemine ilişkin düzenlemelerde hernekadar kamunun etkinliği mevcudiyetini korusada, alanın piyasaya açılıp, özel sektörün öne çıkarılması savunulmaktadır (Kutlu,2009: 374-375).

Devletler, sosyal güvenlik harcamalarını karşılama konusunda artık eskisi kadar güçlü değiller ve yenilenme ihtiyacı içerisindeler. Bu yenilenmeyi üç başlık altında ele alabiliriz. Birincisi tek tip fonlamadan farklı tip fonlamaya geçiş (bu konuda bazı Avrupa Birliği devletleri örnek olarak verilecektir), ikincisi, sosyal güvenlikten yararlanmayı farklı kriterlere bağlamak ve üçüncüsü; aktif işgücü piyasasanın büyüklüğü ile devletin kalkınması arasında opsiyonel bir ilişki kurmak. Zira yeniden değişim aracı olan sosyal harcamaların çalışan sayısı ile ilişkilendirilmemesi açık oluşturabilmektedir (Güngör, 2017 : 261-274).

Türkiye'de 1999 yılında 4447 sayılı kanunla başlayan ve 2008 yılında yürürlüğe giren 5510 sayılı kanunla büyük ölçüde tamamlanan sosyal güvenlik reform süreci, sosyal sigorta rejiminde önemli değişiklikler meydana getirmiştir. 8 Eylül 1999 tarih ve 4447 sayılı kanunla, Türk sosyal sigorta rejiminin işleyişine ilişkin önemli değişiklikler getirmiştir. Uzun dönemde (20 yıl) sosyal sigorta kurumlarının gelirlerini artıran, giderlerini azaltan bir dizi önlemle finansman açıklarını makul düzeye indirmeye yönelik bu değişiklikler; prim oranları, prime esas kazançlar, prim gün

sayısı, emeklilik yaşının yükseltilmesi ve aylıkların (özellikle yaşlılık aylığı) hesaplanmasına esas alınan göstergelerin yeniden belirlenmesi ile ilgili düzenlemeleri içermektedir. 4447 sayılı kanunla yapılan düzenlemelerin en önemli eksiği, kamu çalışanlarının sosyal güvenliğini sağlayan Emekli Sandığı sigortalılarının, emeklilik yaşı dışındaki değişiklerin dışına bırakılmasıdır. 2008 yılında yürürlüğe giren 5510 sayılı kanunla getirilen yeni aylık hesaplama sistemi, sosyal sigorta sistemlerinin en önemli özelliklerinden biri olan yüksek gelirlerden düşük gelirlilere doğru "gelirin yeniden dağıtımı" işlevini ortadan kaldırmış görünmektedir. Böylelikle, orta ve uzun dönemde yaşlılar (emekliler) arasındaki gelir eşitsizlerini ve yoksuluğu artırıcı bir etkiye sahip olacağını göstermektedir (Arabacı ve Alper, 2010 : 101-117).

Polonya'da, Dünya Bankası'nın sosyal güvenlik reformu kapsamında geliştirilen ve 1999 yılında yürürlüğe giren yeni emeklilik sistemi, 9 yıllık bir tartışma sürecinden sonra hızlı bir şekilde yürürlüğe konulmuştu. Yeni uygulanan sistem diğer ülkelerin reform adına yaptıkların düzenlemelerden farklı olarak üç ayaklı bir sistemi içermektedir. Bu sistem de devlet, sistem özelleştirilmeden özel sektörün sisteme girişine izin vermektedir. Devletin sosyal sigorta kurumunun (ZUS) ilk ayağı oluşturduğu bu sistemde, ikinci ve üçüncü ayakta sistem bireysel fon hesabını sisteme geçirerek, dağıtım hesabından fon biriktirme esasına değişmiştir. İkinci ayak zorunlu iken, üçüncü ayakta sisteme girmek gönüllülük esasına dayanmaktadır. Yapılan düzenlemeler ile birlikte, ikinci ayak sisteme birinci ayak ile eşit düzeyde entegre edilerek, devletin yanında özel sektörün fonlar aracılığıyla sisteme girmesi sağlanmıştır.

Polonya'da özel emeklilik fonları son üç yılda hayal kırıklılığına neden olmuştur. Çünkü, fonların getirisi enflasyonun altında kalmıştır. Yeni sisteme yönelik bir diğer eleştiri ise sistemdeki tüm düzenlemelerin yapılmadığı ve ikinci ayakta yer alan Açık Fonlar, sadece bireysel müşterilerin yarısından prim toplayabilmiş, ancak, prim ödeyenlere ne katkı oranları nede fayda miktarı ile ilgili açık bir förmül sunamamıştır. Bununla beraber, Polonya'da sistemin verdiği açıkların GDP'ye oranı diğer OECD ülkelerine göre azalmıştır. Böylelikle, Polonya'da emeklilik sistemine bütçeden yapılan katkılar azalarak sürdürülebilirliği artırılmıştır (Yakar,2005 : 450).

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrası, yokluk, sefalet ve acı içinde kıvranan dünyada ve bilhassa Avrupa'da faşizme karşı büyük bir tepki vardı. İtalya'da, Fransa'da, Almanya'da komünist partiler güçleniyordu. Hatta, İngiltere'de, savaşta başarılı olmasına karşın Churchill, yenilenen seçimde kaybetti. Bazı kaynaklar, savaşı kazanan iki ülke olduğunu söylesede tek kazanan ülke vardı ve o ABD idi. Zira SSCB, büyük can ve mal kaybına uğramış, ABD'den harap olan ekonomisini düzeltmek üzere para istemiş, bu durumu Churchill Türkiye görüşmelerinde dile getirmişti. Aynı zamanda SSCB, Almanya'dan savaş tazminatı almak üzere yoğun diplomasi yürütsede, ABD bu konuda sessiz kalınca, savaş tazminatı olarak Almanya'daki fabrikalardan makine ve teçhizat toplamıştı. Savaştan tahrip olan Avrupa ekonomisini düzeltmek üzere kurulan Dünya Bankası, Avrupa'nın komünizmden korunması için daha hızlı ve etkili bir yardım programı olan Marshall Planı ile geri plana atıldı. Böylelikle o zamanki adıyla Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (IBRD) gelişmekte olan ülkelere yöneltildi. ABD, savaş sırasında ekonomisi büyütmüş, GSMH oranı artırmış, yüksek istihdam düzeyi ile dünya üretiminin büyük bir bölümünü üreten sanayi devi olmuştu. Bu konumunu sürdürebilmenin ve ekonomik büyümenin devamı sağlayabilmenin tek yolunu, dış pazarlara ve yeni hammadde kaynaklarına ulaşmayı sağlayacak yeni bir ekonomik sistem kurmak olarak gördü. Kissinger'a göre (Diplomasi, 2000: 11) ; Amerikan değerlerini aydınlatıcı bir ışıldak gibi dünyaya yaymak steyen ABD, demokrasi, serbest ticaret ve uluslararası hukuka dayalı bir dünya sistemi kurmak istiyordu. Bu nedenle uluslararası serbest kısıtsız ticarete dönmek ve savaşların hukuken geçersiz olduğu ve genel silahsızlanma ile engellendiği bir dünya düzeni ABD önderliğinde kuruldu. ABD Başkanı Harry Truman'ın Truman Doktrini'ni ilan ederken Kongre'de yaptığı konuşmanın bir bölümünde şöyle diyordu "üç şey birbirinden ayrılamaz : barış, özgürlük, uluslurarası ticaret." Zira serbest ticaretin en önemli savı, devlet karşısında özgürce hareket edebilen ve hukuk yoluyla korunan girişimcilerdir, bu nedenle daimi barış sağlanmadan sermaye özgürce hareket edemez ve serbest kısıtsız uluslararası ticaret gerçekleştirilemezdi. Pek tabiki, fordist sisteminin kurucusu ünlü ABD mühendis Hendry Ford bir barış gönüllüsü idi ve savaşların sona ermesi ve barışın sağlanması için çalıştı.

Günümüzde dünyadaki en büyük ve en zengin kalkınma kurumu olan Dünya Bankası işte böyle bir fikri zemin üzerine inşa edildi. Zira Banka'nın borç verme hegemonyası, ülke değerlendirme kuruluşu olarak, köklü bir üne sahip olmasıyla daha da güçlenmektedir. Dünya Bankası, bir çeşit uluslararası kredi değerlendirme kuruluşu gibi hareket eder, böylece, olası bağışçılara, yatırımcılara ve borç verenlere hangi ülkelere parayı yatırmaları gerektiğini işaret eder.

Ulusulararası kalkınma finansmanı sağlayıcısı ve işvereni olan Dünya Bankası'nın sosyal politika ile ilişkisi nasıl gelişmiştir. Bunu iki dönemde incelemek mümkündür. Birinci dönem, sosyal devlet uygulamalarının dünyada yaygınlaştığı ve kurumsallaştığı dönem, ikincisi ise, sosyal devlet uygulamalarının zayıfladığı ve neoliberal politikaların doğduğu, uygulama alanının arttığı soğuk savaşın sona erdiği dönem. Birinci dönemde Dünya Bankası, üye ülkelerde üretime dayalı kalkınma projelerini desteklemiş, ithal ikameci sanayileşme politikalarına uyumlu çalışmıştır. Türkiye'de ise kurduğu TSKB ile özel girişime dayalı sanayileşme politikalarını desteklemiş ve yerli sermaye birikiminin oluşmasında katkı sağlamıştır. 1980 Washington Mutabakatı ile gelişen ikinci dönem de ise, üretime dayalı iktisadi kalkınmadan tüketime dayalı ekonomik büyüme politikalarına yönelerek, temel ihtiyaçlar yaklaşıma uygun şekilde hareket etmiştir. Yapısal uyum politikaları ile özellikle sosyal güvenlik sistemi üzerinde önemli değişiklikler yapmıştır. Daha az devlet daha çok piyasa tezi kapsamında yapılan bu değişikler kurumsal alanda Anayasal alanada yansımıştır. Aynı zamanda, bu iki dönemin iktisadi kalkınma anlayışı birbirine benzememektedir ve Dünya Bankası'nın etkileri gözlemlenir.

Sosyal Devlet uygulamalarının kurumsallaştığı birinci dönemde (1945-1975), bürokraside güçlü bir merkezi idare ve ulusal planlama söz konusudur. Devletin ekonomik ve toplumsal alanda başat rolü oynağı bu süreçte, bürokrasinin ana konusunu oluşturan kamu hizmetinin işleyişini sağlamak üzere bir uygulama aracı olarak kullanılan planlama, kendini her alanda gösterir. Türkiye'de ise, sosyal devlet, erken dönemde kendini gösterir. 1920'lerde kullanılmaa başlayan "planlama", 1929 ekonomik bunalımı sonrası, iyiden iyiye yaygınlaştı ve dünya genelinde kullanılmaya başlar. 1 Mart 1922 günü Türkiye Büyük Millet Meclisinin Kalkınma Planlama Toplantısında Mustafa Kemal, "bundan sonra sürdüreceğimiz iktisat siyasetimizde,

tespit etmiş olduğumuz temel esaslara uygun olarak hazırlanacak bir plana göre Bakanlar Kurulumuzun harekete geçmesini bekliyoruz" demektedir. 1934-1938 yılında gerçekleştirilen I. Sanayi Planı ile yurtiçi kaynağa dayalı büyük bir sanayileşme atılımı yapılır. II. Sanayi Planı tasarısı sırasında, yabancı bir petrol uzmanının, Anadolu'nun altında petrol bulunur; bu da büyük yatırım yaptırmanızı gerektirir önerisi, Atatürk'ün, "Türkiye'nin çocukları, Batının teknolojisinin haraçgüzarı olarak değil, kendi icat ettikleri tekniklerle değerlerimizi dünyaya çıkarmalılar." Bu dönemdeki sanayileşme stratejisinin temeli, yurt içi kaynağa dayalı, dışa bağımlı olmayan (yasalara saygılı olan yabancı yatırımcılara açık) ve bölgesel eşitsizlikleri giderici topyekûn kalkınma anlayışına dayalıdır.

Ancak, II. Dünya Savaşı yıllarında Batı ile yakınlaşan Türkiye, liberal ekonomik sistem içerisinde sanayileşebileceğini düşünerek, II. Sanayi Planı'nın devamı niteliğindeki ABD tarafından devlet sosyalizmi denilerek eleştirilen 1946 İvedili Sanayi Planı'nı uygulamaz. Bir sanayi programı niteliğindeki çok iyi hazırlanmış olan ve iç kaynakla devlet öncülüğünde sanayileşme hedefine dayalı İvedili Kalkınma Planı, içerde ve dışardaki gelişmeler neticesinde dış krediye dayalı tarımsal kalkınmaya öncelik veren 1947 İktisadi Kalkınma Planı ile değiştirilir ancak bu planda uygulanamaz. Bu değişikliğin hemen ardından IBRD'ye (Bugünkü adıyla Dünya Bankası) ve IMF'ye üye olunur. 1948 yılında İstanbul Tüccar Derneği'nin girişimiyle, İstanbul'da Türkiye İktisat Kongresi toplanır. Çeşitli meslek grupları, bilim adamları, gazeteciler ve toplumun çeşitli kesiminden insanlar ve Demokrat Parti'nin katıldığı bu kongreye, CHP davet edilmez. Anti devletçi bir girişim olan bu kongre, esasen, Truman Doktrini ve Marshall Planı uygulamaları ile Batı Bloğu'na iyiden iyiye yakınlaşan CHP'nin, 1947 yılındaki 7. kurultayında artık "devletçilik" uygulamasına büyük ölçüde son verileceği ilan etmesi sonrası gerçekleşmesi tesadüf değildir. İktidara gelmeden önce dış yardım, dış kredi ve liberal ekonomi yanlısı olduğunu dış dünyaya ilan eden Adnan Menderes, CHP döneminde Türkiye'ye davet edilen ve 1950 Haziran'ında Türkiye'ye gelen Dünya Bankası heyetinin hazırladığı Barker Raporu doğrultusunda hareket etmiştir. Sanayi yerine tarımda makineleşme ile Türkiye'nin kalkınacağını öne süren Rapor, Türkiye'nin zorunlu ihtiyacı olmaması, gerekli ve yeterli ham maddesi ve teknik yetenek ve bilgi birikiminin bulunmamasına rağmen uçak motoru, suni ipek ve yün mensucat fabrikaları gibi çeşitli endüstriler kurduğunu,

bilakis, uçak motoru fabrikasının hiçbir şekilde savunulamaz olduğunu ifade etmiştir. Barker Raporu ile Türkiye'ye dış yardıma ve yabancı yatırıma dayalı iktisadi kalkınma programı uygulaması, öncelikli olarak tarımsal üretiminin artırılması ve makineleşmesi, demiryolu yerine karayolu yatırımlarının yapılmasını, yabancı yatırımları teşvik ve petrol kanunlarının çıkarılması gibi konularda tavsiyelerde bulunur.

Dünya Bankası, devletin piyasalara özel girişiminin önünü kesen bir müdahalesine karşıdır. Devlet bankalarının ve devlet girişimlerinin özelleştirmesi taraftarıdır ve Türkiye için hazırlanan ülke görünüm raporlarının bir çoğunda kalan üç devlet bankasınında özelleştirilmesi çağrısında bulunur. Özel girişimin serbestliğine ve korunması yanında hareket eder. Ancak, özel girişimci, önce kâr elde etmek ister, sosyal yâda toplumsal yarar çok arka plandadır. Çok uluslu şirketlerin, politik risklere karşı güvence altına alınması ve serbestçe hareket edebilmesi yönünde Dünya Bankası grubu içinde MIGA ve ICSID görev yapar. Yani Banka içinde işgücünün sermayeye karşı korunması noktasında herhangi bir birim olmadığı gibi, emek piyasalarını güçlendirmek ve korumak üzere alınan her politika her harekete karşıdır. Bu nedenle ulus devletlere değil, çok uluslu şirketlere taraftır.

1933 yılında kurulan Sümerbank, I. Beş Yıllık Sanayi Kalkınma Planı'nda yer alan 20 fabrikanın kurulmasında önemli bir rol oynar. 1935 yılında kurulan Etibank, çoğunlukla yabancı şirketler tarafından işletilen krom madenlerini kamulaştırmış ve kendi denetimi altına alır. Etibank'ın çalışmaları neticesinde, krom üretiminde büyük artışlar yaşanmıştır. 1936 yılında çok geniş rezervlere sahip, Guleman krom madenleri üretime başlamış, böylece Türkiye büyük sıçrama gerçekleştirerek Dünya krom üretiminde SSCB'nin ardından ikinci sıraya yerleşir, bu sayede, II.Dünya Savaşı sürerken, Türkiye, Almanya'ya krom satarak, önemli kârlar elde etmiştir.

Zira devlet eliyle sanayileşmeyi gerçekleştirmek üzere kurulan, Sümerbank ve Etibank, aynı zamanda birer sosyal politika uygulayıcıları da olmuştu. Örneğin, Sümerbank'ta 1944'te uygulanmaya başlayan işçilere ücretli izin uygulaması ve evli işçilerin aileriyle barınmaları için lojman olanakları söz konusu iken, özel sermaye ile kurulan İş Bankası'nın Paşabahçe Cam Fabrikası'nda ise ücretli izin uygulaması 1953

yılında başlamıştır. Nitekim özel sermaye kuruluşu olarak Şişe Cam; milli niteliğiyle, piyasada ve kamuoyunda yarı kamusal bir kimlik kazanmış görünse de uygulamada ise kârlılık prensibi ön plana çıkmıştır.

Ancak, devlet eliyle sanayileşme ve devlet bankalarına karşı olan Dünya Bankası Türkiye'de özel sektör eliyle kalkınmayı gerçekleştirmek üzere, Sümerbank ve Etibank karşısına Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nı (TSKB) kurar. TSKB, Türkiye'de özel girişime dayalı yatırımların iştiraklerine katılarak destekler ve sermaye piyasalarının oluşumunda önemli rol oynar. Ayrıca, onayladığı projelerin ithal girdileri için, döviz sağladığı gibi yatırımcıya teknik yardım da verir. TSKB, kuruluşundan planlı döneme kadar geçen süreçte (1950-1963), Türkiye'de tüketim mallarının sanayiinin finansmanında önemli bir rol oynadı. Bu çerçevede Kuzey-Batı Anadolu bölgesinde birçok yatırımın yapılmasına vesile olur. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile IBRD (Dünya Bankası) arasında, 7 Temmuz 1950 tarihinde imzalanan "Kredi Anlaşmaları Hakkında Kanun" adı altında anlaşma TBMM gündemine getirildiğinde tartışmaya neden oldu. Bazı milletvekillerinin alınan kredinin sadece bazı bölgelere değil, memleketin tamamına yarar sağlaması yönündeki itirazlarına ilişkin Dışişleri Bakını Fuat Köprülü, 14 Temmuz 1950 tarihli TBMM Tutanağına geçen şu sözleri söyler: *"Anlaşma gereğince karşı taraf bize parayı verirken, en kârlı ve en verimli alana parayı vererek, en hızlı ve kazançlı şekilde paranın geri dönmesini doğal olarak istemektedir"* Bir başka örnek ise; 1960'larda Anadolu Çimento Fabrikası'nın linyit kömürü yerine fuel oil kullanabilmesi için gerekli krediyi veren TSKB'nin yaptığı uygulamada gizlidir. Bu karar ekonomik kârlılık açısından doğruydu, ancak petrol fiyatları yükseldikten sonra hata anlaşılmış ve yeniden linyite dönülmüştü. Nitekim orta ve uzun vadeli kredi veren TSKB'nin sanayileşme için uzun vadeli bir perspektifinin olmadığı gibi sadece iç kârlılığı kullanmanın proje değerlendirmelerinde yetersiz kaldığını göstermesi açısından Anadolu Çimento örneği önemlidir. Keza, 1934 de başlayan planlı sanayileşme dönemi, iç kaynakla (hammaddesi ve sermayesi ülke içinde olan) iktisadi kalkınmayı desteklerken, TSKB politikaları ise dış kaynak ve ithal girdi ile tüketim mallarına yönelik sanayileşme politikasını desteklenip, yüksek katma değer üreten bir teknoloji transferi ile iktisadi kalkınma mümkün olmamıştır.

Bilhassa, Türkiye'de 1980 sonrası daha da artan, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarına çeşitli raporlarında değinen Dünya Bankası, fikri ve mali projesi olan TSKB, 1950-1963 yılları arasında İstanbul ve Marmara Bölgesinde özel girişime dayalı sanayinin kurulmasını sağlayarak, bölgeler arası eşitsizliğe katkıda bulundu. Bu sanayileşme politikası, 1950'li yıllarda ve sonrası, İstanbul'un büyük bir göç almasını sağladı. Dönem itibarıyla, planlı bir sanayileşme ve sosyal kalkınma yürütülmediğinden, oluşan göç dalgası kentleşmeye değil gecekondulaşmaya ve yabancılaşmaya yol açtı. Günümüzde dahi çözülemeyen ve imar afları ile yasallaştırılan bu gecekondulaşma, şehirlerin yaşanmaz hale gelmesine yol açtı. Alt yapı, kirlilik, gürültü ve yaşamsal alanların azlığının çözülememesi bizi yine Dünya Bankası'ndan kredi almaya sevk etti. 2016 yılında, Dünya Bankası'ndan, Hazine geri ödeme garantisi altında, "Sürdürülebilir Şehirler Projesi" için 121,2 milyon avro tutarında kredi sağlandı. Günden güne kalabalıklaşan şehirlerin su ve kanalizasyon problemleri gibi alt yapı sorunlarının çözümü için bu kredi kullanılacak. Bu arada, National Geographic Türkiye kanalında uzun bir süredir İstanbul'un 2050'li yıllarda büyük bir su sıkıntısı ile karşı karşıya kalacağı bilimsel verilere dayalı olarak anlatılıyor.

1960 yılında kurulan DPT ve 1961 Anayasası ile "Planlamanın" anayasal hüküm haline gelmesi sonrası hazırlanan kalkınma planlarında bölgesel gelişmişlik farklılıklarının ortadan kaldırılması hususu tekrar önem kazanmış, geliştirilmesi öncelikli bölgeler seçilmiştir. İlaveten, 1958 yılında kurulan İmar ve İskân Bakanlığı ve 1961 Anayasası'nın 49. Maddesi ile yoksul ya da dar gelirli ailelerin sağlık koşullarına uygun konut gereksinimlerinin karşılanması için sosyal devlet anlayışı doğrultusunda gerekli önlemleri alma yükümlülüğü getirilmiştir. Böylelikle pek çök dar gelirli ev sahibi olabilmiştir.

1961 Anayasası'nın başlattığı "planlı kalkınma" dönemi, 1963'de Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlatıldı. 1963 yılı, Türkiye açısından önemli gelişmelerin yaşandığı bir yıldı. Öncelikle planlı kalkınma dönemi tekrar başlamıştı. İkincisi, 274 sayılı sendikalar kanunu ve 275 sayılı toplu iş sözleşmesi kanunu ile 1963 yılında örgütlenme, toplu sözleşme ve grev hakkının Anayasal güvenceye kavuştu. Üçüncü olarak, 1963 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile imzaladığımız Ankara

Anlaşması, gerek dış kredi konusunda ABD'ye bağımlılığımızı azaltıyor, gerekse, İngiltere'de iş kurmak isteyen ve 18 yaşını aşmış yeterli sermayesi olan Türk vatandaşlarına "Ankara Anlaşması İngiltere Vizesi" ile eğitimini aldığı veya meslek edindiği iş ile ilgili çalışabilme ve İngiltere'de iş kurma şansını da veriyordu. Bütün bu gelişmeler ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile tekrar sanayi alanında gelişmek üzere devlet eliyle yatırım yapma programı, 1963 yılında TSKB'nin yön değiştirmesine neden oldu. Zira TSKB, 1963'te sermayelerine iştirak ettiği pek çok yatırımı sermaye piyasalarına arz ediyordu. Bu politika değişikliği ile TSKB, 1950'li yıllarda başlattığı özel sektörü, yatırım aşamasında destekleme projesinden vazgeçiyordu. Böylelikle, Eczacıbaşı, Sabancı, Koç Holding gibi özel girişime dayalı yatırımları desteklerken, 1963'te, iştirak yatırımlarını kademeli olarak azaltarak, Türkiye'de sermaye piyasalarının oluşumuna yön veriyordu. Böylelikle, 1992 yılında iştirak yatırımlarını %1'in altına çeken TSKB, tahvil ve hisse senedi borsalarına yöneliyor, 1980 sonrası, Türkiye'de elektrik enerjisi ihtiyacının karşılanması noktasında "hidroelektrik santrallerini" destekleyen Dünya Bankası ile uyumlu şekilde yeşil tahvil ihraç ediyordu. Pek tabii, TSKB, sermaye piyasalarını Türkiye'de oluştururken, Türkiye'deki yerli sanayiinin uluslararası yatırımcılarla temasını sağlıyordu.

TSKB, 1970 yılında ithal ikameci sanayileşme politikalarını desteklemeyi bırakır ve ihracata dayalı kalkınma politikalarını desteklemeye başlar. 1971-1973 yılları arasında Dünya Bankası'nda danışman olarak görev yapan Turgut Özal, 1979 yılı sonlarına doğru Başbakanlık Müsteşarı olarak atandı ve aynı dönemde DPT Müsteşarlığı görevini de vekâleten yürüttü. Özal'ın DPT müsteşarı olduğu dönemde,1979'da DPT çok önemli değişimlere sahne olmaya başlar. Öncelikle üç aşamalı personel tasfiyesi gerçekleştirilirken, ikinci olarak kuruma yeni birimler eklenerek genişletilmiştir. Bu yeni birimler arasında, DPT'ye bağlı Yabancı Sermaye Başkanlığı'nın kurulması ile ihracata dayalı sanayileşme politikasının teşvik edilmesi içindir. DPT'nin yaşadığı süreçte, üçüncü olarak, kuruluşun ilgili olduğu bakanın düzeyinin değiştirilmesi ve dördüncüsü, Anayasal kurum kimliğinin kaybedilmesidir. Vakti zamanında Koordinasyon Bakanlığı'na bağlı kontrol edilebilir bir DPT isteyen uluslararası finans kuruluşları bu değişimle on dokuz yıl sonra amaçlarına

ulaşıyorlardı. Yerelleşme ve kalkınma ajansları ile ortaya çıkan yeni ekonomik büyüme anlayışı, 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı'nın kurulması ile de küresel yönetişim ağına Türkiye'nin koordinasyonunun sağlanabilmesi yönünde bir adımdır, keza, yerel yönetimlerinin önemi artmış, âdemi merkeziyetçilik ön plana çıkmıştır.

Dünya Bankası tarafından hazırlanan Barker Raporu önerisi ile Türkiye, 1950'li yıllarda yabancı yatırımları teşvik amaçlı kanunlar çıkarır. 2003 yılında ise 1954 yılı, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yürürlükten kaldırılır ve yerine 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu (DYKK) getirilir. Bu kanun ile birlikte yabancı yatırımcı milli yatırımcı ile aynı muameleyi görecek şekilde düzenleme yapılır, bürokratik engeller kaldırılır, 4875 sayılı DYYK ile yabancı sermayeli şirketlerin kurulması veya şube açabilmesi için Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nden izin alınmasına gerek kalmadı. Bu kanunla birlikte, yabancı yatırımlar için hertürlü sektörel kısıtlama ve yasaklar kaldırılarak, yabancı yatırımın milli muamele görmesi sağlandı. Burada ilginç bir husus bulunmakta, DYKK tıpkı 6224 sayılı Yabancı Yatırımları Teşvik Kanunu gibi Dünya Bankası tarafından önerilmiştir. Şöyle ki; GOÜ'ler ve geçiş ülke hükümetlerine gerek yerel ve gerekse de yabancı yatırımcılar için yatırım ortamını iyileştirici tavsiyelerde bulunmak için 1985 yılında kurularak örgütlenenen FIAS (Yabancı Yatırımları Danışmanlık Hizmetleri), IFC ve DB çok yönlü yardım hizmetidir. "17 Mayıs 2002 tarihinde yapılan Çalıştay'ın oturumunda Doğrudan Yabancı Yatırımlar yasa tasarısını, bizzat FIAS yetkilileri sunmuş, eleştirileri yanıtlamış ve maddelerin gerekçeleri tartışılmıştır".

Günümüzde, Dünya Bankası, başka herhangi bir finans kuruluşunun veremeyeceği meblağlarda hükümetlere kalkınma finansmanı sağlar. Banka'nın, finans piyasalarından kolaylıkla ve çok ucuz maliyetle borçlanabilme imkânı vardır. Banka, borçlanma kaynaklarını mümkün olan en üst düzeyde çeşitlendirir. Gerek personel sayısı gerekse uluslararası kredi kaynakları diğer uluslararası kuruluşlarınkinden çok daha fazla olan Banka, diğer uluslararası kalkınma yardımı sağlayıcıları tarafından, kanıta dayalı politika üreticisi ve politika önericisi olarak kabul edilir. Dünya Bankası, sürekli "gelişen", "değişen" bir canlı organizma gibidir. Dünya'da başka hiçbir örgüt, yeryüzündeki herhangi bir ülke ile ilgili bu kadar ayrıntılı bilgi sahibi değildir. Ancak, Banka'nın edindiği bilgilerin kullanım şekli sosyal hakların gelişimine olumlu etki yapacak şekilde değil de, daha çok özel yatırımcıların

karar verme süreçlerini etkileyecek şekilde değerlendirilir. Örneğin, 1990'lı yıllarda gelişen teknoloji beraberinde artan elektrik ihtiyacını analiz eden Banka, gelişmekte olan ülkelerde kamu yönetiminde olan elektrik piyasasını özel girişime açarak değerlendirmiştir. Ancak, üniter yönetim ve sıkı denetimle yönetilen Çin, azgelişmiş ülkelerin Dünya Bankası deneyimlerinden ders çıkararak planlı ve kontrollü şekilde sosyalist serbest piyasa ekonomisine geçmiştir. Sürdürülebilir ekonomik büyümeyi yakalayan ve az gelişmiş ülkelerin yaşadığı ekonomik krizlere girmeyen Çin ile DB ilişkileri "dayatmalara" bağlı değildir. 2018 yılında, Çin, Dünya Bankası'ndan en yüksek kredi kullanan ülke oldu. Ancak, Çin, Dünya Bankası bilgi birikiminden ve dünyadaki uygulamalardan ders çıkararak, iyi bir analiz süreci sonrası bütüncül bir kalkınma programı çerçevesinde kredileri kullandığı için başarılı oldu.

Nitekim, 1980 öncesi dönemin, sanayileşme odaklı bölüşümü dikkate alan, iktisadi kalkınma anlayışı yerini ekonomik büyümeye, makro göstergelere dayalı, bölüşümü dikkate almayan bir anlayışa bırakır. O zamana kadar uygulanan, hızlı sermaye birikimine ile sanayileşmeye dayalı ekonomik kalkınma modeli, eşitsizliklere yol açtığı ve yoksulluk sorununa kalıcı bir çözüm bulunamadığı gerekçesiyle sonlandırıldığı, dönemin Dünya Bankası Başkanı Robert McNamara tarafından 1978'de, anons edilir. Böylelikle, yoksulluk konusunu 1960'larda gündemine sokan Banka, yoksullukla mücadele politikaları kapsamında gelişmekte olan ülkelere sağladığı kredilere "şartlılık" ilkesi getirir. Böylece temel gereksinimler yaklaşımı etrafında şekillenen kredi politikaları, sosyal hakların zayıflatılması noktasında işlevselleşir.

Banka'ya göre az gelişmiş ülkeler için temel sorun, devletin ekonomik büyüme hususundaki rolünün tekrar tanımlanması gereğidir. Bu siyasal proje, ulus devleti, demokrasiyi, sosyal vatandaşlığı, siyasal vatandaşlığı, sosyal devleti, ulusal kalkınmayı, üretim faktörlerini, beşeri kaynakları masaya yatıran ve yeniden üreten bir süreçtir.

Böylelikle, II. Dünya Savaşı sonrası kurumsallaşma sürecine giren sosyal devlet, 1980'lere doğru tartışmaya açılır. Özellikle, kamu müdahalesi, sosyal harcamalarda artış, hantallaşan KİT'ler üzerinden sosyal devlet eleştirilere uğrar. İhracata dayalı dış

ticaret politikalarının, dünya genelinde uygulamaya konması, sosyal devlettin rekabet edebilir devlete dönüştürülmesi sürecini başlatır. İhracatın artırılması için, sosyal harcamaların azaltılması, vergilerin düşürülmesi (ihracatın teşviki amaçlı), işgücü maliyetlerinin düşürülmesi gibi birçok önlemler alınması Dünya Bankası ve IMF tarafından yapısal reform adı altında dayatılır.

1990'lı yıllarda neoliberal politikaların az gelişmiş ülkelerde yarattığı ekonomik krizler, Dünya Bankası'nın sosyal politika konusuna ilgisini artırır. Yoksullukla mücadele politikaları kapsamında Banka, sosyal politikayı "ortak risklerin" idaresi ile sınırlandırır. Bu nedenle, Türkiye'de 2001 ekonomik krizi sonrası "Sosyal Riski Azaltma Projesi"ni yürürlüğe konar. Dünya Bankasının yoksulluk yaklaşımının temelini oluşturan kavram: mağduriyet (vulnerability) dir. İngilizce sözlük anlamı güvenlik açığı, hasar görebilirlik, kırılganlık, saldırı ve tehdide açık olma gibi anlamları olan bu terim, Chambers'a göre, yoksulluğun eşanlamlısı değildir. Yoksulluk denildiğinde gelir ve harcama anlaşılırken; mağduriyette (vulnerability); güvenlik dışında olma, savunmasızlık, risk ve şoklara açık olma anlamı bulunmaktadır. Sosyal Risk Yönetiminin (SRM) temel düşüncesi, tüm bireylerin, farklı yollardan, (örneğin deprem, taşkın, hastalık gibi) doğal yollardan yâda (işsizlik, çevre bozulması, savaş ve terör gibi) insan-yapımı yollardan çok sayıda riske maruz kalmasıdır. SRM, aynı zamanda, ani petrol fiyatlarındaki artışlar ve döviz kurlarında öngörülemeyen hareketler gibi ekonomik şoklara maruz kalmayı azaltmak için makroekonomik politikaları da kapsıyor. Yani, SRM'nin arkasında "tüm bireylerin, hane halklarının ve toplulukların çeşitli risklere karşı savunmasız oldukları" fikri yatıyor. Yoksulluk, bu şoklara karşı hassasiyet açısından değerlendirilmektedir. Banka (2001), SRM, sosyal koruma ve yeniden dağıtım arasında bir etkileşim olduğunu iddia etmektedir Nitekim Dünya Bankası, ekonomik krizler karşısında savunmasız olan, kırılgan olan gruba sosyal politika üretir. Aynı zamanda, Banka'nın devlet emek piyasalarına çalışan lehine müdahalesini yâda devlet rolünü öngörmeyen sosyal politika anlayışı, ekonomik büyümenin sürdürülebilir kılınması içinde önemli bir işlevdir. Banka, 1980 sonrası, üretim odaklı kalkınma projelerini desteklemez olmuştur. Bu durum, 1990'lı yılların ortalarında iştirak politikalarını terkeden TSKB de görebilirsiniz. Zira, gelişmekte olan ülkelerde hızla artan elektrik talebinin geleneksel yöntemlerle karşılanamayacağını analiz eden Dünya Bankası, bu piyasayı

özel sektöre açmıştır. TSKB, başlangıçta HES'lere karşı çıksada, sonra politikasını değiştirmek durumunda kalmış ve Türkiye'de hidroelektrik santrallerini destekleyen en önemli kuruluş olmuştur. Hala enerji ve alt yapı projelerini destekler ancak, kırsal kalkınma projelerini günümüzde desteklemez. Bu da Banka'nın üretim odaklı kalkınmadan, tüketim odaklı ekonomik büyümeye politika değişikliğinin bir kanıtıdır. Bu nedenle az gelişmiş ülkeler borç sarmalı içine düşer. Zira Dünya Bankası bunun için var edilmiştir. Sonuç olarak,

- Tüm dünyada, "serbest ticaret" ve "yabancı yatırımların" her ülkenin ekonomisini kalkındıracağı savının ekonomik bir ideoloji olarak yayılmasında Dünya Bankası önderlik etmiştir. Türkiye'de o kadar başarılı olmuştur ki, 2000'li yıllarda, ana muhalefet partisi, ekonomik programında Pazar ekonomisi, küresel ölçekli rekabetçi bir kapitalist sisteme vurgu yapmaktadır.
- Merkezi Planlama ve denetim olmaksızın, dünya üzerinde hiçbir ülke sanayileşemedi. Gerek İvedili Sanayi Planı'ndan gerekse Dördüncü Beş Yıllık Kakınma Planı'ndan dış borç alabilmek için vazgeçilmesi, 1979 yılında DPT'da yaşanan deprem, yabancı sermayenin önündeki engelleri kaldırılması ve serbest piyasa ekonomisine geçişin kolaylaştırılması için gerçekleştirildi. Bütün bu süreçte Dünya Bankası aktif rol oynadı. Böylelikle, aynı Başbakan dönemine ait birbirine tezat iki plan bize (dördüncü beş yıllık ve sekizinci beş yıllık) uluslararası finans kuruluşlarının Türkiye üzerindeki etkilerini gösterir.
- Kamu mülkiyetine dayalı sanayileşme politikalarını çok sert bir dille eleştiren Banka, ekonomik bağımsızlık ve kalkınma yönünde atılan olumlu adımlara bilinçli olarak farklı anlamlar yükleyerek, kötüledi ve en etkili kalkınma yöntemi "planlamayı" işlevsizleşti.
- Keynes, klasik ve neo-klasik iktisatçıların ekonominin kendiliğinden tam istihdam düzeyinde olacağı yönündeki tezlerini çürütmüş ve çığır açmıştır. 30 Ekim 2018 tarihli Hürriyet gazetesi ekonomi sayfasında "Almanya'da İstihdam Rekoru Kırıldı" başlığı var. Eylül 2018'de Almanya'da tüm dönemlerin en yüksek istihdam düzeyine ulaşıldığı belirtiliyor. Özellikle genç işsizliğin giderek azaldığı Almanya'nın bu başarısı, devletin piyasalara müdahalesi ve eğitim ve istihdam alanında bütünsel bir planlama uygulaması ile gerçekleşti. Mesleki eğitim, teorik eğitim ve pratik eğitimin birleştirildiği ülkede, eğitimin içeriği sektörel gelişmelere paralel talep odaklı ve esnek

şekilde gerçekleşir. Alman devleti, istihdam yaratmayan alanlarda eğitimi sürdürmez ve mesleki eğitimle gençlerin yeteneklerine göre eğitilmesini, yönlendirilmesini ve kolayca iş bulmasını sağlar.

- Kamusal mülkiyete karşı özel mülkiyete dayalı kalkınmayı destekleyen Dünya Bankası, üretimi, istihdamı, sosyal gelişmeyi destekleyen kamu iktisadi kuruluşlarını ekonomik krizlerin sorumlusu ilan ederek özelleştirilmesinde ideolojik ve ekonomik zemin hazırladı.
- Özelleştirme ve yapısal uyum reformları ile başlayan devletin yeniden yapılandırılması süreci, Dünya Bankası öncülüğünde, sosyal devletten düzenleyici devlete geçilmesi ile devam etti.
- Dünya'da, yerelleşme beraberinde, merkezi yönetimden bağımsız kılanan yerel yönetimler ile sosyal devletin sosyal yardım işlerini dahi yerelleştirme kapsamına alınırken, sosyal güvenlik hizmetleri ise, finans piyasalarına terk edilmektedir.
- Tüm sosyal sınıfları içeren bütünleyici ve kapsayıcı planlamadan şirket plancılığına geçiş ile Türkiye'de planlama piyasanın ihtiyacı doğrultusunda 1980 sonrası DPT'nin işlevsizleştirilmesi ile yeniden düzenlendi. Bu değişimin başında, 1971-1973 yılları arasında Dünya Bankası'nda çalışan ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti Başbakanı olduktan sonra DB tarafından en güvenilir lider olarak gösterilen Turgut Özal vardı.
- Tarihi sınıf mücadeleri ile kazanılan sosyal haklar, postfordist sistemle değişen çalışma ilişkileri beraberinde bilhassa niteliksiz işgücüne olan ihtiyacın azalması ve her mesleğin bilgisayarlaşma tehlikesi altında olması ile çözülmeye başlamış ve Dünya Bankası tarafından yeni bir küresel sosyal sözleşme den bahsedilmeye başlandı.
- Eğitilen ve kendisine çalışma olanakları sağlanan insanın bir ülkenin en değerli serveti olduğunu son dönemlerde gerek kalkınma raporlarında gerekse söylevlerinde dile getiren, Dünya Bankası, beşeri sermayenin en yüksek olduğu Batı Avrupa sosyal devletlerinin tersine, gelişmekte olan ülkelerde eğitim ve sağlığı özel sektöre açarak alınıp satılabilen bir ürün haline getiriyor.
- Bazı araştırmacılara göre, uluslararası sosyal politika aktörü kabul edilen Dünya Bankası, bana göre, dış borca bağımlı ekonomik politika yürüten ülkeler için iç politika ve sosyal politika belirleyicisi konumundadır. Zira Dünya Sağlık

Örgütü'nden daha fazla sağlık alanında yatırım yapan Banka, sosyal politikayı ilgilendiren her alana el atmıştır. Dış yatırımcıları, ülkelere ilişkin hazırladığı her türlü ekonomik, beşeri, sosyal, hukuksal verileri raporlayarak yönlendiren Dünya Bankası, sosyal politikayı, ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi, ekonomik krizlerin engellenmesi yada atlatılmasında bir araç olarak görür.

- 1930'lu yıllarda iç kaynak ve tasarrufla sanayileşmek üzere yola çıkan ve hızlı bir ekonomik kalkınma gösteren Türkiye, tekrar 1960 sonrası aynı politikaya dönmeyi başarsa da, 1980 sonrası ithal ikamesi politikası terk edilerek, ihracata dayalı sanayileşme politikasına geçti. Tüm bu süreçte Dünya Bankası etkisi bulunmakla birlikte, gerek FIAS, gerekse TEPAV gibi sivil toplum örgütleri ile de desteklenen, Türkiye'de yabancı yatırımcını önünü açan ve yerli sermaye birikimini ikinci plana atan bir süreç içine girildi. Esasen Dünya Bankası Türkiye'de, "devletçi kalkınma" modelinden "piyasacı kalkınma modeli" geçişi sağlarken, toplumsal dinamikler göz ardı edildiğinden, rasyonel bir yaklaşım sergilenemedi.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Alain, Emile, Auguste Chartier (2004). Mutlu olma sanatı (Çev. Y. N. Nayır). İstanbul: Varlık yayınları.

Altan, Ömer Zühtü (2007). Sosyal Politika. Eskişehir : Anadolu Üniversitesi Yayını

Armaoğlu, Fahir (2014). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Timaş yayınları.

Attali, Jacques (2017). Geleceğin kısa tarihi (Çev. T. Ilgaz). İstanbul: İmge.

Aybay, Rona (2006). Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi. Ankara : Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Yayın No. 113.

Babüroğlu, Selahaddin (1982). "Atatürk Dönemi ve Sonrası Kamu İktisadi Teşebbüsleri." Haz./Ed : Ankara Üniversitesi. Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi, kitabında. Ankara: Ankara Üniversitesi siyasal bilgiler fakültesi ve Türkiye Ekonomi Kurumu, Yayın No.513.

Baybora, Dilek(2013). "Sosyal Güvenlik Hukuku Hakkında Genel Bilgiler ve Ülkemizde Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Kurumsal Yapısı." Editörler : Prof.Dr. Nüvit Gerek Yrd.Doç.Dr. Fatma Kocabaş. İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, kitabında. Eskişehir : Anadolu Üniversitesi, Yayın No. 1766.

Brown, Wendy (2018). Halkın Çözülüşü, Neoliberalizmin Sinsi Devrimi (Çev. B. E. Aksoy). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Buğra, Ayşe (2003). Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika. İstanbul: İletişim Yayınları.

Buğra, Ayşe, Çağlar Keyder (2018). Sosyal Politika Yazıları. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çelik, Aziz (2014). Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Türkiye. İstanbul : Kitap Yayınevi, 1.Basım.

Chachage, Chachage Seithy L. (2006). Dış Yardım ve Afrika'nın Kalkınması, İçinde Yükselen Afrika ve Türkiye (Çev. G. Yivciger)." Haz./Ed Ahmet Kavas, Hasan Öztürk. İstanbul: Tasarım yayınları, 221-242.

Engels, Friedrich (1997). İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu (Çev. Y. Fincancı). Ankara: Sol yayınları.

Eroğul, Cem (2014). Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi. İstanbul: Yordam Kitap.
Drucker, Peter F. (1994). Kapitalist Ötesi Toplum. (Çev. Belkıs Çorakçı). İstanbul : İnkılap Kitabevi.

Fer, Muslih (1982). "Atatürk'ün Doğumunun 100.Yıldönümünü Kutlama Millî Komitesi Genel Sekreterinin Konuşması."Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi, kitabında. Haz./Ed Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Türkiye Ekonomi Kurumu. Ankara: Desen Ofset, 513.

Foucault, Michel (1980). Truth and Power. Ed : Colin Gordon. Michel Foucault, Power and Knowledge : Selected Interviews&Other Writings 1972-1977 kitabının içinde. New York : Vintage Books.

Gevgilili, Ali (1973). Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi ve Sosyal Sınıflar. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Gözler, Kemal (2000). Türk Anayasa Hukuku. Bursa : Ekin Kitapevi.

Heywood, Andrew (2013). Siyasi ideolojiler (Çev. A. K. Bayram vd). Ankara: Liberte Yayınları.

İnsel, Ahmet (2015). Neo-liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili. İstanbul: İletişim yayınları.

Kandemir, Ahmet (2002). Dünyada ve Türkiye'de Kalkınma Bankacılığı ve Kalkınmanın Finansmanı. Tükiye Kalkınma Bankası A.Ş Yayını, GA-02-3-10 : Ankara.

Karluk, Rıdvan (1997). Türkiye Ekonomisi. İstanbul : Beta Yayınları.

Kennedy, Paul (2014). Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler. (Çev.Ahmet Fethi). İstanbul : Totem Yayıncılık.

Kissinger, Henry (2000). Diplomasi (Çev. İ. H. Kurt). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Köse, Elifhan (2004). "Yeni Bir İktidar Tarzı Olarak Liberal Yönetim Zihniyeti ve Beşerî-Sosyal Sermaye Kavramı." Haz./Ed Ömer Torlak, 3. Eskişehir Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, kitabında. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayınları.

Köymen, Oya (2014). Sermaye Birikirken, Osmanlı, Türkiye, Dünya. İstanbul, Yordam Kitap.

Kutal, Gülten (2000). "Çok Uluslu Şirketlerin Ulusal Devletler ve Uluslararası Kuruluşlar Tarafından Sosyal Politika Alanında Denetimi Sorunu." Haz./Ed Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası. Prof. Dr. Nusret Ekin'e Armağan, kitabında. Ankara: TUHİS yayını, 71-95.

Laçiner, Sedat (2001). ABD-İngiltere: Özel Bir İlişki. Ankara: ASAM.

Locke, Jonh (1970). Two Treaties of Government. England : Cambridge University Press.

Marx, Karl (2015). Kapital. Cilt 1-2-3. Çev. Erkin Özalp ve Nafi Satıgan. İstanbul : Yordam Kitap.

Mumcu, Ahmet (1998). Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi 1-2. Eskişehir : T.C.Anadolu Üniversitesi Yayını.

Övgün, Barış (2009). Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsü Olgusu. Ankara : Mülkiyeliler Birliği Yayınları No.18

Özdemir, Süleyman (2007). Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti. İstanbul: İTO Yayınları.

Özkan, Kenan (2016). Millî Mücadele Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri (1918-1923). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Özkan, Orhan (1982). Atatürk Döneminde Sağlık Politikası, Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi. Haz./Ed Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Türkiye Ekonomi Kurumu. Ankara: Desen Ofset, Yayın No.513.

Polanyi, Karl (2009). Büyük Dönüşüm (Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri). Çev.Ayşe Buğra. İstanbul : İletişim Yayıncılık.

Roskin, Michael G. ve Nicholas O. Berry (2015). Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası (Çev. Ö. Şimşek). Ankara: Adres Yayınları.

Sennett, Richard (2012). Karakter Aşınması-Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sezen, Seriye (1999). Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama. Ankara: İlksan Matbaası.

Soyak, Alkan (2003). "Türkiye'de İktisadi Planlama : DPT'ye İhtiyaç Var Mı?." Doğuş Üniversitesi Dergisi, 4(2), 167-182.

Soyak, Alkan, Nadir Eroğlu (2008). The Role Of IMF-World Bank Structural Adjustment Policies In The Transformation of Turkey's Development Perception. İstanbul: Der yayınları, 1-14.

Stanford, Jim (2011). Herkes İçin İktisat. Çeviren: Tuncel Öncel. İstanbul: Yordam Kitap.

Stiglitz, Joseph E. (2018). Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı. Çev. Arzu Taşçıoğlu, Deniz Vural. İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Şen, Erdal (2014). Bir Yiğit Vardı. İzmir: Işık Yayıncılık.

Şengül, Tarık (2012). "İktidar" Şu kitapta: Haz/Ed Gökhan Atılgan, Atilla Aytekin. Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinlerarası İlişkiler. İstanbul: Yordam kitap, 41-53.

Şenkal, Abdulkadir (1996). Sendikasız Endüstri İlişkileri. Ankara : Kamu İş Yayını.

Şenkal, Abdulkadir (2007). Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika. İstanbul : Alfa Yayınları.

Şenses, Fikret (2001). Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk. İstanbul: İletişim Yayınları.

Talas, Cahit (1983). Sosyal Ekonomi. Ankara : Sevinç Matbaası.

Tekeli, İlhan (1979). II. Dünya Savaşı Sırasında Hazırlanan Savaş Sonrası Kalkınma Plan ve Programları. Ankara: ODTÜ.

Tınar, Mustafa Yaşar (2000). "Sosyal Siyasetten Endüstri İlişkilerine Endüstri İlişkilerinden İnsan Kaynaklarına? 'Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Öğretiminde Yeniden Yapılanma' Üzerine Düşünceler." Haz./Ed Türk Ağır Sanayii Ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası. Prof. Dr. Nusret Ekin'e Armağan, kitabında. Ankara: TUHİS Yayını, 893-904.

UluAtam, Özhan (2013). "Yeni Politikaların Doğuşu Mu, Eskilere Devam Mı?." Haz./Ed Tuncer Bulutay, Selim Soydemir, Dilek Özkök Çubukçu. Prof. Dr. İsmail Türk'e Armağan, kitabında. Ankara: Mülkiyeliler Birliği yayını.

Yalçıntaş, Nevzat ve Orhan Tuna (1991). Sosyal Siyaset. İstanbul : Filiz Kitapevi.

Yaylı, Hasan (2009). "Türkiye'de Belediyelerin Kent Yoksulluğu İle İlgili Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma: Kırıkkale Belediyesi Örneği." Haz./Ed Kâmil Ufuk Bilgin, Aslı Akay, Kıvılcım Ertan. Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler-I, kitabında. TODAIE. Ankara: Desen Ofset, 399-413.

Yentürk, Nurhan (2003). "Finansal Sermaye Girişi Gölgesinde İstikrar Uygulaması: 2000 İstikrar Paketinin İncelenmesi." Haz./Ed İstanbul Üniversitesi. Körlerin yürüyüü, Türkiye ekonomisi ve 1990 sonrası krizler, İstanbul: İstanbul Üniversitesi yayınları, 57-73.

Yerasimos, Stefanos (1974). Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye. Cilt : 3. İstanbul : Gözlem Yayınevi.

Zabcı, Filiz (2009), Yanılmasalar ve Gerçekler. İstanbul: Yordam Kitap.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Abdioğlu, Zehra, Nilcan Albayrak (2017). "İstihdam Yaratmayan Büyüme: Alt Sektörler Bazında Bir Araştırma". Karadeniz Teknik Üniversitesi sosyal bilimler dergisi, 7 (13): 215-228.

Acar, Eray (2017). “Neoliberalizm ve Sosyal Refah Devleti ekseninde üçüncü yol yaklaşımı.” Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(1), 248-263.

Acar, Merve (2016). “Doğrudan Sermayenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği.” Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(13), 92-105.

Acı, Esra Yüksel (2008). “Sosyal Devletten Üçüncü Sektöre Doğru Kalkınma Sürecinin Değişen Aktörleri: Proje Örneklerinden Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme.” Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 16(2), 1-20

Açıkgöz, Ömer (2003). “Küreselleşme: Atomize Toplum, Küçülen Devlet ve Çok Uluslu Şirket.” İslâmi Araştırmalar Dergisi, 16(4), 563-568.

Adesina, Jimi. (2011). “Beyond the Social Protection Paradigm: Social Policy in Africa's development.” Canadian Journal Of Development Studies, 32(4), 454-470.

Agostino, Mariarosaria (2008). “World Bank Conditonal Loans And Private İnvestment İn Recipient Countries.” World Development, 36(10), 1692-1708.

Ağaçbiçer, Gökhan (2010). Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Türkiye Ekonomisine Katkısı ve Yapılan Swot Analizler. Yüksek lisans tezi, Çanakkale Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, Çanakkale.

Akalın, Güneri (1995). “The Turkish economic development since 1923: achievents and failures.” Turkish Public Administration Annual, 1(20-21), 25-38.

Akalın, Mehmet (2016). “Sosyal Konutların Türkiye’nin Konut Politikaları İçerisindeki Yeri ve Toki’nin Sosyal Konut Uygulamaları.” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26(1), 107-123.

Akbaş Sezgi, Çağla Ünlütürk Ulutaş (2018). “Küresel Fabrika Kentinin Görünmeyen İşçileri: Denizli İşgücü Piyasasında Suriyeli Göçmenler”. Çalışma ve toplum, 1 (1): 167-192.

Akçay, Engin, Özdemir Akbal (2013). “ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik”. Yönetim Bilimleri Dergisi, 11 (22): 7-29.

Akdoğan, Levent (2009). Neoliberalizmin Yerelleştirme Projesi. Yüksek lisans tezi Ankara Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara.

Akdenizli, Banu (2010). “İnternet, Egemenlik ve Devlet : İnternet’in Ulusal ve Uluslararası Yönetime Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme.” Yeditepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi, 31-51.

Akgemci, Esra. (2015). “Neoliberalizmin Laboratuvarında Direniş: Şili Kışı’nın Penguenleri.” Mülkiye Dergisi, 39(2), 179-216.

Akgöz, Görkem (2016). “Mutsuz evlilikten tehlikeli flörte: feminizm, neoliberalizm ve toplumsal hareketler.” Fe Dergisi, 2(8), 86-100.

Akgün, Birol (2009). “Türk Dış Politikası ve Uluslararası Örgütler.” Akademik Ortadoğu, 3(2), 1-40.

Akıncılar, Ayşen (2013). Türk Cam Sanayinde Şişecam Fabrikasının Rolü: Paşabahçe Fabrikası Örneği. Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Akkaya, Yüksel (2004). “Küreselleşme Versus Sendikasızlaştırma Ve Yoksullaştırma.” Çalışma ve Toplum, 3(1), 93-122.

Akkaya, Ayşe (2016). Geçmişten Günümüze Orta Doğu’da Petrol Savaşları ve Devlet Sistemlerine Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal B. Enstitüsü, Konya.

Aklan, Nejla Adanur, Mehmet Çınar, Hülya Kanalıcı Akay (2016). “Türkiye’de Finansal Stres Ve Ekonomik Aktivite İlişkisi: 2002 Sonrası Dönem”. Yönetim ve ekonomi araştırmaları dergisi, 14 (1): 567-580.

Akyıldız, Fulya (2013). “Sosyal devlet tarihe gömülürken, ‘kamu yararı’ ve ‘sosyal hizmet’ kavramını yeniden düşünmek.” Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 5(2), 46-58.

Akyol, Servet (2009). Birikimin Toplumsal Yapısı Yaklaşımından Hareketle Türkiye’de (1945-2005) Sermaye Birikiminin Toplumsal Yapısının İncelenmesi. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akyüz, Ferhat (2008). “Sosyal Yardımdan Sosyal Sigortaya: Bismarckyan ve İngiltere Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Tarihsel Dönüşümü.” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(5), 58-70.

Alakel, Murat, Ahmet Safa Yıldırım (2014). “11 Eylül Sonrası ABD’nin Irak İşgali Sürecinde Hegemonya-Emperyalizm Tartışmalarına Eleştirel Bir Bakış”. Yalova sosyal bilimler dergisi, 4 (8): 135-165.

Albayrak, Elvan Tümerkan, Mehmet Birinci (2017). “Sosyal Devlet Modelleri: Sosyal Demokrat Model, İsveç-Norveç Örneği”. Sosyal çalışma dergisi. 1 (1): 64-100.

Albayrak, Mustafa (1996). “Atatürkçü Düşünce Sistemi ve Liberalizm : Ekonomik ve Siyasal Bakımdan Bir Karşılaştırma denemesi.” Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 5(18), 89-121.

Albayrak, Mustafa (2003). “Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası’nın Hazırladığı İlk Raporun (1951) Demokrat Parti hükümetinin Politikalarına Etkileri.” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XX(58), 1-39.

Albayrak, Mustafa (2014). "Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Yılları ve Demokratikleşme Sürecinin ilk on yılı." Ankara Barosu Dergisi, 2014(1), 296-312.

Alçın, Sinan (20160). "Üretim için yeni bir izlek: Sanayi 4.0." Journal Of Life Economics, 3(2), 19-30.

Ali, Ali Hüseyin (2013). Uluslararası Hukukta Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Kamu Hukuku, Ankara.

Alp, Salih (2009). "Refah Devletinin Gelişimi ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör." Maliye Dergisi, 1(156), 265-279.

Alper, Yusuf (2008). "ABD Sosyal Güvenlik Sistemi Bir odel olabilir mi?." Çimento İşveren, 22(2), 1-28.

Altay, Asuman (2007). "Küreselleşen yoksulluk olgusunun önlenmesinde mikro finansman yaklaşımı." Finans Politik Ve Ekonomik Yorumlar, 44(510), 57-67.

Altın, Selda (2003). Türkiye Ekonomisinin Gelişimi Açısından Dış Kaynakların Değerlendirilmesi. Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Altınay, Ayşenur & Özden Sevgi Akıncı (2018). "Sanayi Devriminden 1990'lara Dünyadaki Finansal Yapının Gelişimi ve Bretton Woods Kurumlarının Ortaya Çıkış Süreci". Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi, 2(5), 1-18.

Altıner, Bilal (2014). "Birleşmiş Milletler: Amacı, Gelişimi, Etkinliği, Uluslararası Güvenliğe Katkısı ve Geleceği." Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 1(1), 1-9.

Altıok, Metin (2002). "Yeni Liberal İstikrar ve Yapısal Uyum Programları: Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi ve Kriz." Praksis, 1(5), 77-130.

Annisette, Marcia (2004). "The True Nature of the World Bank." Critical Perspectives On Accounting, 15(3), 303-323.

Arabacı, Yüksel, Yusuf Alper (2010). "Sosyal Güvenlik Reformunun Yaşlılık Aylıklarına Etkisi: Yoksulluk Yaratan Bir Sosyal Güvenlik Sistemi". Volume, 1 (43), 101-117.

Arı, Ayhan (2006). "Küreselleşme ve Kuralsızlaştırma." Çalışma Ve Toplum, 1(3), 23-30.

Arıcıoğlu, Ebru (2012). "Kalkınma Kavramına Küreselleşme Perspektifinden Bir Bakış." Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 5(1), 36-53.

Armaoğlu, Fahir Hadi (1950). "Sovyet ve ABD Münasebetlerinin Üç Yılı (1945-1948)". Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(01), 186-235.

Arsava, Füsun A. (2012). "Uluslararası Hukukta Güç ve Hukuk İlişkisi." TAAD, 3(10), 1-30.

Arslan, Nagehan Talat (2010). "Klasik-Neo Klasik Dönüşüm Süreci: Yeni Kamu Yönetimi." Çukurova Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, 11(2), 21-38.

Arslan, Şengül Altan (2014). "Aktif Vatandaş Hedefinde Üniversite-Kamu İşbirliği: Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) İl Müdürlükleri Örneği." Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 14(33), 47-77.

Asar, Cihan (2017). "Türkiye'nin Planlı Kalkınma Döneminde Dış Ticaret Politikaları." T.C. İstanbul Ticaret Ünv. Dış Ticaret Enstitüsü Tartışma Metinleri Wps No/ 93 / 2017-05.

Aslan, Ahmet Oğuz (2015). Bir Çalışma Alanı ve Siyasi Proje Olarak Kalkınma Yönetimi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aslan, Mahmut (2014). ABD'nin İkinci Dünya Savaşı Sonrası Uyguladığı Dış Politikasının Türkiye'ye Etkileri. Yüksek lisans tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aslan, Onur Ender (1998). "Devlet Planlama Teşkilatı: 1980 Sonrası Dönüşüm." Amme İdaresi Dergisi, 31(1), 103-123.

Ataay, Faruk (2001). "Türkiye'de Kapitalizmin Mekânsal Dönüşümü." Praksis, 1(2), 53-96.

Ataay, Faruk (2005). Kriz Kıskacında CHP Hükümeti. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Atılgan, Ahmet (2013). "Neo-liberal köle pazarları." Siyaset, Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi,1(3), 85-117.

Avşaroğlu, Nadir (2008). "Marshall Planı, ABD Dış Kredileri ve Türkiye Madencilik Sektörüne Etkileri." TMMOB. www.maden.org.tr/genel/bizden_detay.php/02.12.2018.

Aydemir, Mehmet Ali (2011). Toplumsal İlişkilerin Sosyal Sermaye Değerleri. Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Aydın, Ayşe (2014). Ailenin Korunmasını Sağlayan Dayanışma Örüntüleri İle Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Arasındaki İlişki: Çankaya Belediyesi Kadın Sığınma Evi Örneği. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aydın, Kemal ve Eyüp Ensar Çakmak (2017). "Sosyal Devletin Temelleri". Bilgi, 1 (34): 1-19.

Aydın, Ufuk (2000). "İnsan Kaynakları Yönetimi, İş Hukuku ve İşçi Sendikaları." Haz./Ed Türk Ağır Sanayii Ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası. Prof. Dr. Nusret Ekin'e armağan. Ankara: TUHİS yayını, 1003-1024.

Aydın, Ufuk (2015). "6552 Sayılı (Torba) Yasa Sonrası Asıl İşveren-Alt İşveren İlişkileri." Sosyal Güvenlik Dergisi, 5(1), 9-31.

Aytaç, Ömer (2016). "Kent, yoksulluk ve sosyal düzensizlik potansiyeli." Mukaddime, 7(1), 135-155.

Aytekin İbrahim ve Oktay Uçan (2018). "Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme". Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(2), 851-862.

Aytepe, Oğuz (1999-2003). "Millî Mücadele de Manda Sorunu ve Mustafa Kemal'in Yaklaşımı." Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 6(24), 475-486.

Bahar, Ozan (2005). "Türkiye Ekonomisinde 1980 Öncesi Uygulanan Sanayileşme Politikaları." Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 3(4), 64-90.

Bahçe, Serdal (2011). "Kapitalist Kriz ve Sosyalist Mücadele: Çöküş Teleolojisinin Çöküşü." Mülkiye Dergisi, 35(271), 175-206.

Bakırcı, Fehim ve Orhan Çınar (2012). "Belediyelerde Sosyal Politikalara Yönelik Uygulamalar: Erzurum Büyükşehir Belediyesi ve Ağrı Belediyesi Örneği." 14. Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Kongresi, Ankara : Türk İş Yayınları, 322-365.

Bakırtaş, İbrahim, Ceyhun Öğreten (2015). "Orta Doğu Petrollerinin Politik Ekonomisi." 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 279-304.

Balcı, Meral (2018). "Çok Partili Dönemde Türkiye'de Kentleşme Olgusu." ECONDER International Academic Journal, 2(1), 8-15.

Balcı, Sevgi Baysal (2015). "Dünya Bankası Perspektifinden Sosyal Sermaye ile Kalkınma Yaklaşımları." Planlama 2015, 25(1), 1-7.

Balkan, Ali Murat (2016). İkinci DYP-SHP Koalisyon Hükümeti. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Balta, Ecehan (2013). "Herkes İçin Sağlıktan Paran Kadar Sağlığa: Türkiye'de Sağlık Politikalarının Neoliberal Dönüşümü." Praksis. 1(30-31), 147-166.

Barbak, Ahmet(2015). "Sivil Kontrol Kavramının 17'nci Yüzyıldan Günümüze Gelişimi." Ankara Üniversitise SBF Dergisi, 70(4), 869-902.

Barbaros, Funda ve İsmail Doğa Karatepe (2009). "60li Yillarda Turkiye'ye Planlamadan Bakış."Ege Academic Review, 9(1), 261-289.

Basiago, Andrew D. (1999). "Economic, Social, And Environmental Sustainability İn Development Theory And Urban Planning Practice." Environmentalist, 19(2), 145-161.

Basmacı, Mehmet Melih (2017). Türkiye'de Yeni Kapitalist Hegemonyanın İnşası. Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Baştürk, Efe (2012). "Michel Foucault'da Liberalizm Eleştirisi: İktidar, Yönetimsellik ve Güvenlik." Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 1(14), 65-78.

Bayraktar, Cahide (2012). "Keynes ve Refah Devleti." Cbü Sosyal Bilimler Dergisi, 10(2), 247-261.

Bayramoğlu, Sonay (2004). Yönetişim ve Demokrasi İlişkisinde Siyasal İktidar Sorunu: Türkiye'de Bağımsız Düzenleyici Kurumlar. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Kamu Yönetimi, Ankara.

Baytal, Yaşar (2007). "Demokratik Parti Dönemi Ekonomik Politikaları." Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 1(40), 545-567.

Bedirhanoğlu, Gamze Nazan (2006). Uluslararası Ekonomik Örgütlerin ABD Hegemonyasındaki Rolleri. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bekcan, Umut (2013). "Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925." Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 68(4), 73-102.

Belgin, Derya (2008). "Anayasa'nın 90. maddesinde '7 Mayıs 2004' yapılan değişikliğin getirdiği sorunlar ve çözüm önerileri." Ankara Barosu Dergisi, 66(4), 110-113.

Berk, Gözde Göncü (2016). "Sümerbank işletmelerinde tasarıma dair içerik analizi: Sümerbank süreli yayınları üzerine bir çalışma." Sanat Tasarım Ve Bilim Dergisi, 1(16), 111-120.

Berkarda, Kemal (2000). "ABD'de İdare Hukuku var mı?" İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, 13(1), 87-107.

Bhaumik, Sumon Kumar (2005). "Does The World Bank Have Any İmpact On Human Development Of The Poorest Countries? Some preliminary evidence from Africa." Economic Systems, 29(4), 422-432.

Bildirici, Zeki (2011). Avrupa Birliği'nde Yoksullukla Mücadele Ve Türkiye'nin Uyum Sürecindeki Yeni Uygulamalar. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bilgen, Deniz (1996). “Wilson İlkelerine Türk kamuoyunun Tepkisi ve Bunun ABD Basınına Yansıması.” Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 5(18), 123-130
Bilgili, Emine, Eyyup Ecevit (2008). “Sağlık Hizmetlerinde Asimetrik Bilgiye Bağlı Problemler ve Çözüm Önerileri”. Hacettepe sağlık idaresi dergisi, 11 (2): 201-228.

Birsel, Mahmut Tevfik (2014). “Bir Damlada Anadolu İnsanının Dünü, Bugünü, Yarını ve ‘Korkudan Azade Yaşama Özgürlüğü’.” Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi, 16(Özel Sayı), 3615-3620.

Bocutoğlu, Ersan (2012). “İktisat Teorisinde Emeğin Öyküsü: Değerin Kaynağı Olan Emekten Marjinal Faydanın Türevi Olan Emeğe Yolculuk.” Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 1(1),132-150.

Bocutoğlu E., Dinçaslan M. (2014). "1925- 1950 Döneminde Türk Havacılık Endüstrisi Ve İkinci Dünya Savaşı Sonrası Konjonktürün Türk Havacılık Endüstrisine Etkileri", KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 157-173.

Boyraz, Burak, Ali Cantürk (2014). “ABD Örnekleminde İkinci Dünya Savaşı Dönemi Askeri Propaganda Posterleri”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7 (33): 497-503.

Bozdağlıoğlu, Yücel, Çınar Özen (2004). “Liberalizmeden Neoliberalizme Güç Olgusu Ve Sistemik Bağımlılık”. Uluslararası ilişkiler, 1 (Kış 2004): 59-79.

Boztaş, Asena (2014). “Wilson İlkelerinin Türk Dış Politikasına Yansımaları.” Akademik Bakış, 7(14), 163-176.

Boztepe, Veli (2015). Bir Sosyal Dışlanma Biçimi Olarak Yoksulluğun Türkiye’deki Televizyon Haberlerine Yansımaları. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bryson, Thomas (2008). “Türkiye’de Bir Açık Kapı Diplomatı: Amiral Mark L. Bristol.” Tarih Okulu Dergisi, 1, 105-128.

Bulut, Nihat (2003). “Küreselleşme: Sosyal Devletin sonu mu?.” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52(2), 173-197.

Bülbül, Betül (2015). Küreselleşme ve Türkiye: Özal Dönemi Değişim Paradigmaları. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Bülbül, Okan Güray (2016). “Büyük Dönüşüm, Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri kitabının ve Polanyi’nin tezlerinin değerlendirilmesi.” Sosyal Siyaset Konferansları, 1(70), 105-124.

Bülez, Aysel, Ayşe Yüksel (2017). “Erciş’te Sosyal Riski Azaltma Projesi Kapsamında Şartlı Nakit Transferi Alan Kadınların Mediko-Sosyal Durumları Ve

Şartlı Nakit Transferi Alma Koşullarının Belirlenmesi." İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6(3), 1573-1588.

Büyükilikmen, Ayten Yağmur (2015). "Sosyal Sermaye ve Ölçülmesi." Selçuk Üniversitesi Sosyal Ve Teknik Araştırmalar Dergisi, 1(10),45-52.

Can, Neslihan (2014). Atatürk ve İnönü Dönemi Sosyal Yardım Politikalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi (1923-1950). Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü, İstanbul.

Candan, Ekrem (2005a). "Dünya Bankası Kredi Kullanımında ve Projelerin Tatbikinde Yaşanan Sorunlar." Sayıştay Dergisi, 64, 69-109.

Candan, Ekrem (2005b). "Türkiye'nin Dünya Bankası'ndan sağladığı krediler (1950-2003), kredi kullanımının yıllar itibariyle gelişimi ve toplam dış borç stoku içindeki yeri", Maliye Dergisi, 1(148), 82-121.

Cebeci, Kemal (2008). "Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü". Sayıştay Dergisi, 71, 23-39.

Civelekoğlu, İlke (2015). "Washington uzlaşısı sonrası dönemde devletin değişen rolü ve bir Türkiye değerlendirmesi." Uludağ Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 34(2), 35-54.

Clemens, Michael ve Michael Kremer (2016). "The New Role Of The World Bank." Working Paper 421 January 2016. Washington, DC, The United States of America.

Coşar, Nevin (2004). "Türkiye Sinai Kalkınma Bankası ve Sanayileşme." Türkiye Ekonomisi, 2004(1), 209-228.

Coşar, Nevin (2005). "Demokrat Parti Döneminde Maliye Politikası." Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 60(1), 29-58.

Coşkun, Nejat M.vd.(2012). "Turkiye'de Bankacılık Sektoru Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi". İstanbul : Türkiye Bankalar Birliği. Yayın No.280.

Coşkun, Sevda Yaşar (2017). "Neoliberal dönüşüme rekabet otoritelerinin katkısı: Türk rekabet kurumu örneği." Kesit Akademi Dergisi, 1(7), 224-239.

Crépon, Bruno, Gerard J. Van den Berg (2016). "Active Labor Market Policies". Annual review of economics, 1 (8): 521-546.

Çakmak, Umut (2004). "Esnek Üretim Sistemi : İstihdama Etkisi ve Toyota Örneği". Ekonomik Yaklaşım, 15(52-53), 235-253.

Çam, Esat (1987). "Çok Uluslu Şirketler ve Gelişen Ülkeler". İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecbuası, 45(1-4), 93-120.

Çeçen, Anıl (1989) .“İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk”. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 809-830.

Çelik, Kemal, İstiklal Yaşar Vural, Güner Tuncer (2017). “Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Genel Görünümü: 2002 Sonrası Döneme İlişkin Bir Değerlendirme.” Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(5), 41-79.

Harvey, David (2012). “Yaratıcı Yıkım Olarak Neoliberalizm”. (Çev. Eylem Çamuroğlu Çığ,, Ünsal Çığ) Atılım Üniversitesi sosyal bilimler dergisi, 2 (2): 67-88.

Çiftçi, Kemal (2009). “Soğuk Savaş Sonrasında ABD: Rızaya Dayalı Hegemonyadan İmparatorluk Düzenine.” Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi, 5(10), 203-219.

Çiftçi, Selda (2016). “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı.” Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler, 1(5), 491-511.

Çimen, Ayşegül ve Göktuğ Cenk Akkaya (2018). “Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Ekonomik Büyüme İlişkisi.” İZCEAS, 2519-2527.

Çörtük, Orcan (2006). Türkiye-IMF İlişkileri ve İlişkilerin Hesap Bazında İşleyişi. Uzmanlık tezi, TCMB Muhasebe Genel Müdürlüğü, Ankara.

Dağlı, Hüseyin, Mustafa Demir (2003). “Kalkınma Bankacılığının Fonksiyonel Gelişimi: TSKB Örneği.” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 49(1), 41-46.

Daldal, Şule (2009). “Kapitalizmin Bütünsel bir Analizi: John Maynard Keynes.” Toplum Ve Demokrasi, 3(6-7), 41-66.

Daugirdas, Kristina (2013). “Congress Underestimated: The case of World Bank.” The American Journal Of International Law, 107(517), 516-562.

Davy, Ulrike (2014). "How Human Rights Shape Social Citizenship: On Citizenship and The Understanding Of Economic And Social Rights." Washington University Global Studies Law Review, 13(2), 201-263.

Değirmencioğlu, İlhami Binali (2007). “Rakipsiz Kalan Güç Kendini Yok Eder: ABD İmparatorluğu.” Güvenlik Stratejileri Dergisi, 6(6), 71-92.

Demir, Gökhan (2013). Post-Politik Dönemde Neoliberal Demokrasi ve Sivil Toplum: Tesev Örneği. Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Demirel, Demokaan (2006). “Küresel eksende devletin yeni kimliği: ‘etkin devlet’.” Sayıştay Dergisi, 1(60), 105-128.

Demirer, Temel (2002). “11 Eylül Dönemeci ve YDD Terörü.” Toplum Ve Hekim, 17(1), 11-44.

Demirhan, Yılmaz, Seyfettin Aslan (2015). "Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi". Birey ve Toplum, 5 (9): 23-62.

Deniz, Muzaffer (2018). "Başarısızlıkla Sonuçlanan Bir Girişim: Tayyare Ve Motor Türk Anonim Şirketi (Tomtaş)." Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1),120-132.

Doğan, Ali Ekber (2009). "Ulusal'dan Yerele Kalkınma Söylemi ve Yerel Yönetimlerin Disipline Edilmesi." Haz./Ed Kâmil Ufuk Bilgin, Aslı Akay, Kıvılcım Ertan. Ulusal Kalkınma Ve Yerel Yönetimler-I, TODAIE. Ankara: Desen Ofset, 15-27.

Doğan, Cemal (2013). Dünya Bankası Kredileri ile Destekli Tarım Projelerinin Türk Tarımına Etkisi.Yüksek lisans tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Doğan, Kadir Caner (2016). "Küreselleşme ve neo-liberal kuşaklar çerçevesinde devleti konumlandırma sorunsalı: 'minimal devletten düzenleyici devlete'." Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(43), 1795-1803.

Doğan, Levent (2009). Neoliberalizmin Yerelleştirilmesi Süreci. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Doğru, Kemal (2009). İktisat ve Güç. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Dokuyan, Sabit (2013). "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri." CTAD: Journal Of Modern Turkish History Studies, 9(18), 1.

Dönmez, Oğuz (1985). "İnsan Haklarının Milletlerarası Alanda Korunması." Dicle Üni. Hukuk Fakültesi Dergisi, 3(3), 223-285.

Dumludağ, Devrim (2004). "Küreselleşmeyi Büyük Dönüşüm Üzerinden Okumak." Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, 19(1), 121-136

Dur, Varol (2014). "Dünya Bankasının Ulusal Sosyal Güvenlik Reformlarına Etkisi." Sosyal Güvence Dergisi, 1(6), 5-27.

Dursunoğlu, İsmail (2016). "Sosyal Darwinizm." Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstütüsü Dergisi, 6(1), 210-221

Dünya Bankası (2015). Türkiye'de Enerji Sektöründe Dönüşüm, Önemli Aşamalar Ve Zorluklar. Washington: Dünya Bankası Raporu. ACS14951.

Eken, Hurigül (2006). "Küreselleşme ve Ulus Devlet." Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(16), 243-262.

Ekiz, Cengiz, Ali Somel (2005). "Türkiye'de Planlama ve Planlama Anlayışının Değişimi". Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri, 1 (81): 1-42.

Elmacı, İrfan (2015). "Birinci Beş Yıllık Sanayi Planından Tübitak'ın Kuruluşuna, Türkiye'de Sanayi-Üniversite Münasebetlerine Teknoloji Bağlamında Bir Bakış." Osmanlı Bilimi Araştırmaları, 16(2), 52-66.

Elveren, Mehmet Ali, Âdem Elveren (2010). "Türkiye'de Refah Rejiminin Dönüşümü Ve Bireysel Emeklilik Sistemi". Mülkiye dergisi, 34 (266): 243-258.

Embel, Ersin (2004). Hegemonya ve Meşruiyet Kavramları Çerçevesinde ABD Müdahaleciliği: Kore Ve Kosova Örnekleri. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Engel, Susan N. (2007). The World Bank And The Post-Washington Consensus In Vietnam And Indonesia. Doctor Of Philosophy, University Of Wollongong, Avustralya.

Erarslan, Cemil, Yüksel Bayraktar (2013). "Küresel Kriz, Sosyal Piyasa Ekonomisine Geçiş İçin Bir Fırsat Olabilir mi?". Çukurova Üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergisi, 14 (2): 161-185.

Erat, Veysel (2017). "Küreselleşme ve Ulus-Devlet Sarmalında Devletlerin Göçmen Politikası." Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(15), 197-209.

Erat, Veysel, İbrahim Arap (2017). "Kalkınmadan Rekabete Türkiye'de Planlamanın Dönüşümü." International journal of engineering and applied sciences, 1 (18): 137-156.

Ercan, Cuma, Ali Kestane (2017). "Kurumsal Raporlamada Yeni Bir Yaklaşım Olarak Entegre Raporlama ve Bir Vaka Çalışması". Assam uluslararası hakemli dergi, 4 (8): 13-29.

Erdal, Süleyman (2012). Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti Uygulamaları Açısından İsveç Modelinin Değerlendirilmesi. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Maliye Programı, İzmir.

Erdoğan, Aydın (2006). Küresel Kamu Yönetimi Reformu Döneminde Kent Yönetiminde Özelleşme Tercihi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erdoğan, Ekrem, Mehmet Zeki Ak (2003). "Neo-Liberal Ekonomik Dönüşüm ve Sendikalar". Kamu iş, 1 (7): 2-14.

Erdoğan, Selami (2017). "Türkiye'de Yeni Sağcı Ekonomiye Geçiş Uygulamaları Ve Turgut Özal." Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(1- Özel Sayı), 398-407.

Erdoğdu, Seyhan (2013). “Uluslararası Sosyal Politikanın Diğer Aktörleri”.Uluslararası Sosyal Politika Kitabında (Editörler: Ahmet Makal ve Seda Tekeli). Eskişehir : Açıköğretim Fakültesi Yayını, 140-174.

Erdoğdu, Seyhan, Denizcan Kutlu (2014). “Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası Ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme”. Çalışma ve toplum, 1 (2): 63-114.

Erdut, Zeki (2004). “Liberal Ekonomi Politikaları ve Sosyal Politika.” Çalışma ve Toplum, (2), 11-37.

Erhan, Çağrı (1996a). "Avrupa'nın İntiharı ve İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Temel Sorunlar.” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 51(1), 259-273.
Erhan, Çağrı (1996b). “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı.” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 51(1), 1-13.

Erhan, Çağrı, Ersin Embel (2015). “Türk Dış Politikasında Karar Vericileri Yönlendiren Yönlendiren Yapısal Faktörler”. Bilig, 1 (72): 145-170.

Erken, Baki (2013). “Anayasal çerçevede Türkiye’de çalışma hakkı.” ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, 1(2), 66-84.

Ersöz, Halis Yunus (2003). “Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü.” İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 53(2), 119-144.

Ertaş, Türker (2015). “Kamu İcra Hukukunda Sosyal Devlet İlkesi.” Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 16(Özel Sayı), 4737-4783.

Ertem, Barış (2009). “Türkiye ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Yardımı.” Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(21), 377-397.

Ertem, Barış (2010). “Türkiye Üzerinde Sovyet talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947).” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(11), 252-273.

Ertem, Barış (2013). “İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye Sovyetler Birliği ilişkileri ve Türkiye’nin ABD ile Yakınlaşmasına Etkileri.” Electronic Turkish Studies, 8(7), 157-183.

Ertekin, Meriç Subacı ve Mustafa Kırca (2017). “Türkiye’de Kentleşme ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Zamanla Değişen Nedensellik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi.” Journal of Emerging Economies and Policy, 2(2), 44-63.

Ertilav, Murat, Mehmet Aktel (2015). “TEDAŞ (Türkiye elektrik dağıtım anonim şirketi) Özelleştirmesi”. Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 7(2): 1.

Eşiyok, Barış Ali (2009). "Sanayi Planlarından 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı'na: Bir Dönüşümün Kısa Bir Öyküsü." Memleket Siyaset Yönetim, 4(11), 89-131.

Eşiyok, Ali (2010). "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Ekonomisine Eklemlenmesinde Bir Dönüm Noktası: 1838 Serbest Ticaret Anlaşması." Mülkiye 2010, 34(266), 67-108.

Eşkinat, Rana (2016). "Sosyal Sermayenin Sürdürebilir Kalkınmaya Etkisi." Anadolu Üniversitesi sosyal bilimler dergisi, 15(4), 75-90.

Eyüboğlu, Kemal, Halil İbrahim Bulut (2016). "Şirketlere Özgü Haberlerin Hisse Performansına Etkisi: Bist-30 Şirketleri Örneği". UİİD - international journal of engineering and applied sciences, 1 (16): 113-138.

Fedai, Recep (2016). "Devlet Planlama Teşkilatı'ndan Kalkınma Bakanlığı'na: Planlama Anlayışında Yaşanan Değişim", Sobider, 9, 410-422

Fichter, Joseph H. (1994). "ABD Değer Sisteminin Görünümleri." (Çev.Mahmut Tezcan), Ankara Ünv, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1(6),127-137.

Filizöz, Berrin (2003). "İnsan Kaynakları Yönetiminde Uluslararası Yaklaşım Gerekliliği." C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(1), 161-180.

Freeman, Alan ve Boris Kagarlitsky (2007). "Dünya İmparatorluğu mu yoksa İmparatorluklar Dünyası mı", Küreselleşme Krizi kitabında, (Der. Alan Freeman ve Boris Kagarlitsky),İstanbul : Yordam Kitap.

Garrett, Garet (2010). "Keynes Kilisesi." (Çev : Bahadır Akın). Liberal Düşünce, 15(59-60), 195-198.

Gedikli, Ayfer (2011). "Çok uluslu şirketler ve doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelerin kalkınması üzerine etkileri." Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi, 6(1), 96-51.

Gencer, Bedri (2009). "Sosyal devletten kerim devlete." Bilgi, 19(2), 1-18.

Genç, Ernur (2006). Sosyolojik Açıdan Entelektüel Kavramlaştırmaları. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.

Gerçil, Gülşen Sarı (2004). "Küreselleşme ve çok uluslu işletmelerin çalışma ilişkilerine etkileri." Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(1), 147-157.

Göçer, Mahmut (2002). "Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Anayasa Kavramı." Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 57(2), 1-16.

Gökbunar, Ramazan, Birol Kovancılar (1998). "Sosyal Refah Devleti ve Değişim". Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3 (3): 10-25.

Gökgöz, Gökhan (2013). "Paranın toplumsal koridoru ve risk yönetimi: finansallaşma ve emek üzerine." Çalışma Ve Toplum, 1(3), 323-324.

Göktepe, Cihat, Süleyman Seydi (2015). "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası." Bilig, 1 (72): 197-222.

Gönel, Feride Doğaner (1997). "Sanayileşmede Planlamanın Rolü: Güney Kore – Türkiye Deneyimine Genel Bakış." İktisat, İşletme ve Finans. 12, 5-18.

Göngen, Mehmet Ali (2013). "Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu, Küreselleşmeyi Yöneten Üç Ana Kurum, Dünya Bankası, IMF, Dünya Ticaret Örgütü." Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(29), 117-134.
Gönüllü, Günay (2017). "Uluslararası Zirvelerin Ve Bildirgelerin Dünya Bankası'nın Değişen Çevre Politikalarına Etkisi." AİD, 50(3), 153-182.

Görmez, Erhan (2017). "İlkokul sosyal bilgiler programının dijital vatandaşlık ve alt boyutları açısından yeterliliği." International Journal Of Social Science, 1(60), 1-15.

Göz, Devlet (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Güç, Kürşat (2015). "Liberal enternasyonalizmin Tarihsel Dönüşüm Süreçleri ve Güncel Krizleri." Akademik Hassasiyetler, 2(4), 149-176.

Gül, Hüseyin (2008). "Keynesçi Refah Devletin Temeli Olarak Sosyal Demokrasi ve Yeni Liberal Dönüşümün Yansımaları." Toplum ve Demokrasi, 2(2), 107-132.

Gülay, Günay, Hidayet Güneş (2015). "Bireysel Emeklilik Sistemi Ve Türkiye Değerlendirmesi". Türkiye sosyal araştırmalar dergisi, 19 (3): 245-266.

Gülcan, Erhan (2017). "Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Yeni Sosyal Riskler ve Sosyal Koruma." Journal Of International Social Research, 10(51), 964-984.

Güler, Mehmet Atilla (2017). "Sosyal Politikanın Sınıf Sorunu ve Sosyal Devlet Modelleri." Emek Araştırma Dergisi (GEAD), 8(12), 87-106.

Güllüpınar, Fuat (2012). "Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma Açısından Vatandaşlık Üzerine Sosyolojik Bir Analiz." Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 67(1), 81-109.

Gülmez, Bilge (2015). Uwe Johnson'un Zwei Ansichten Romanı Örneği İle Alman Edebiyatında İki Almanya Gerçeği. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Gülmez, Mesut (2009). "İnsan Hakları Olarak Sosyal Haklar ve Sosyal Haksızlıklar". Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı, Ankara: Belediye İş Sendikası, 3-17.

Gülmez, Mesut (2013). "Uluslararası Çalışma Örgütü'nın Tarihsel Gelişimi". Uluslararası Sosyal Politika Kitabında. (Editörler: Ahmet Makal ve Seda Tekeli). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 44-70.

Gülmez, Mesut (2017a). "Sosyal Politika ve Uluslararası Sosyal Politika Kavramları : Tanım Sorunu, Tanımın Öncüleri ve Tarihsel Boyut." Şu kitapta : (Editörler, Pir Ali Kaya, Ceyhun Güler). Uluslararası Sosyal Politika. Kocaeli, Umuttepe Yayınları, 19-47.

Gülmez, Mesut (2017b) "Sosyal Politikacıları(mızı)n Üvey Evladı, Uluslararası Sosyal Politika: Tanımlar ve Düşündürdükleri." ." Şu kitapta : (Editörler, Pir Ali Kaya, Ceyhun Güler). Uluslararası Sosyal Politika. Kocaeli, Umuttepe Yayınları, 93-117.

Gülsünler, Makbule Evrim ve Hülya Anakız Ertürk (2012). "Demokrat Parti'nin 1946-1950 Yılları Arasında Halkla İlişkiler Stratejileri." Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi, 7(3), 90-99.

Gültekin, Sadettin (2015). "Etik yönetim yolsuzluk ve yoksulluk ilişkisi üzerine inceleme." International Journal Of Economic And Administrative Studies, 1(12), 399-422.

Gümüş, Ali Tarık (2010). Sosyal Devlet Anlayığının Gelişimi ve Dönüşümü. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Günaydın Gökhan (2009). "Türkiye'de Tarım Politikalarında 'Yapısal Uyum': 2000'li yıllar." Mülkiye XXXIII (262), 175-223.

Gündoğan, Naci (2008). "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele." ASOMEDYA (Ankara Sanayi Odası Dergisi), 1(2008), 42-56.

Gündüzöz, İlker (2011). "Kırsal kalkınma ekseninde köydes projesi ve köy reformu." Türk İdare Dergisi, 1(471-472), 117-142.

Güney, Pelin (2006). "Marshall Planı: Avrupa Birliği'nin İnşasında ABD Harcı." Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 5(3), 103-104.

Güngör, Kamil (2017). "Avrupa Birliği Ülkelerinde Kamu Harcamaları ve Refah Devleti Bağlamında Küresel Krizin Analizi." Afyon Kocatepe Ünv. Sosyal Bilimler Dergisi, 19(2), 267-285.

Güngör, Özcan (2014). "Demokrat Parti Döneminde Maliye Politikası". Sosyal Bilimler Dergisi, 12(2), 261-274.

Günkör, Cumhur, Çağatay Özdemir (2017). “Sosyal sermaye ve eğitim ilişkisi.” Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 15(1), 70-90.

Gürbüz, Vedat (2002). “Bir İdeal Bir ABD Başkanı ve Onun Başarısızlığı: Başkan Wilson ve Milletler Cemiyeti.” Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 29-30, 87-99.

Güreşçi, Ertuğrul (2010). “Köyden kente göçün köydeki ve kentteki yansımaları: Akpınar köyü üzerine bir değerlendirme.” Sosyal Ve Beşerî Bilimler Dergisi, 2(2), 47-55.

Gürgen, Melehat Kutun (2011). “ Eleştirel Devlet Kuramları Bağlamında Türkiye’de Siyasal Değişim: 1980-Sonrası.” Doktora Tezi, Gazi Ünv.SBF, Ankara.

Gürlük, Selin (2010). Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Cemiyeti'ne Girişinin İzmir Basınına Yansıması. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Güzel, Simla (2011). “Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Dünya Bankası ve Mikro Kredi Uygulaması.” Azərbaycanın Vergi Xəbərləri, 8,79-96.

Güzelsarı, Selime (2007). Küresel Kapitalizm Ve Devletin Dönüşümü Türkiye’de Mali İdarede Yeniden Yapılanma. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hacısalihoğlu, Elif (2008). 1945-1960 Döneminde Türkiye’de Çalışma Yaşamının Orhan Kemal Romanlarında Temsili. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Halisçelik, Ergül (2008). Dünya Bankası’nın Yapısı, Faaliyetleri ve Türkiye’de Finansmanı Dünya Bankasınca Sağlanan Kredilerin ve Etkilerinin Değerlendirilmesi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Hall, Anthony (2007). “Social policies in the world bank: paradigms and challenges.” Global Social Policy, 7(2), 151-175.

Hänlein, Andreas (2006). “Gerhard Kessler : Türkiye’de Sürgün Bir Alman Sosyal Politikacı.” (Çev.Alpay Hekimler). Çalışma ve Toplum. 2006/2, 31-47

Harmancı, Mehmet (2004). “Çok Uluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları.” Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Yayını, GA-04-1-2, Ankara.

Hatipoğlu, Osman Gökhan (2015). ABD Yönetim Düşüncesinin Doğuşu (1776-1920). Doktora tezi, Anakara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Haykır, Yavuz, Özkan Demir (2017). “6326 Sayılı Petrol Kanunu Ve Demokrat Parti Dönemi Petrol Politikası”. SUTAD, 1 (41): 251-269.

Hekimoğlu, Mehmet Merdan (2002). "1982 Anayasasına Göre İnsan Hakları Kavramı." Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(7), 53-70.

Hiç, Özlen (2017). "Ekonomik Sistemler ve Rejimler". Journal Of Emerging Economies And Policy, 2(1), 124-136.

Hira, İsmail (2018). "Türk Modernleşmesi: Reformdan Devrime (Niyazi Berkes)". Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social and Cultural Studies) 4(7), 1-31

Huber, Ernst Rudolf (1970). "Modern Endüstri Toplumunda Hukuk Devleti ve Sosyal Devlet." (Çev. Tuğrul Ansay). AÜHF Dergisi, 1(27), 27-51

Hülagü, Metin (2007). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Misyoner, Ermeni, Terör ve ABD Dörtgeninde Türkiye." Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20(4), 429-450.

ILO (2003). "Çokuluslu Şirketler ve Sosyal Politika ile İlgili İlkeler Üçlü Bildirgesi." Üçüncü Basım, Ankara : Uluslararası Çalışma Ofisi.

Ilıman, Tarık, Recep Tekeli (2016). "Türkiye'deki Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar: İdari Para Cezalarının Hukuksal Zeminlerinin Değerlendirilmesi". Adnan Menderes Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi, 3 (1): 23-36.

İçke, M.Akif, Cem Engin ve Ertuğrul Kızılkaya (2012). "Refah Devletinden Rekabet Devletine Dönüşüm Tartışmaları". İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 46, 1-24.

İlhan, Metin (2016). "II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'de ABD destekli komünizmle mücadele." Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(16), 95-124.

İlhan, Süleyman (2007). "Yeni Kapitalizmin Karanlık Yüzü: İnsanilik Ve Ahlakilik Söylemlerinin Sahiciliği Üzerine. Fırat Üniversitesi." Sosyal Bilimler Dergisi, 17(2), 283-306.

İnce, Suat (2016). "Hedefimiz Bugünün Z Kuşağı Zeyneplerini Yakalamak." https://www.dunya.com/finans/haberler/hedefimiz-bugunun-z-kusagı-zeyneplerini-yakalamak-haberi-336352/25.10.2017

İnsel, Ahmet (2000). "Özgürlük Etiği Karşısında İktisat Kuramı, Amartya Sen'in Etik İktisat Önerisi." Toplum ve Bilim, 1(86), 7-21.

İren, Âdem Ali, Muharrem Gürkaynak (2016). "Mutlak Güç Ya da Sınırsız Sorumluluk: Devlet Egemenliği Ve Uluslararası Toplumun Koruma Sorumluluğu". Süleyman Demirel Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi, 1 (24): 134-158.

İrge, N.Filiz (2005). "Gelişmiş Kapitalizm Eşliğinde Yeni Sömürgecilik." Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (1), 59-88.

İşcanoğlu, Kerem (2014). Sentetik Çevre, Sanat ve Algı İlişkisi: Günlük Denemeleri. Sanatta yeterlilik tezi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

Işık, Volkan (2009). "Endüstri İlişkilerinin Yeni Yüzü İnsan Kaynakları Yönetimi: Emeği Örgütsüzleştirme Stratejileri." Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(3), 147-166.

Işığıçok, Özlem (2009). "Küreselleşme sürecinde insana yakışır iş." Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 1(56), 1.

Işıkçı, Yasemin Mamur (2017). "Türkiye'de idari reform çalışmalarının tarihsel perspektif açısından değerlendirilmesi." Anemon Dergisi, 5(1), 167-192.
Işıklı, Alpaslan (ty). ", Küreselleşmenin Anlamı". Ankara Üniversitesi, SBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler Bölüm Başkanı, Perşembe Konferansları, 39-64.

İstemihan, M.Fatih (ty). "Türkiye Ekonomisinin 1946-1953 Döneminde Uluslararası Ekonomiye Farklı Bir Eklemlenme Denemesi", http://www.akademiktisat.net/calisma/tr_iktisat_genel/1946_1953_tr_ekonomi_fihan.htm/10.01.2016

İzmir, Bahar (2015). Türk- ABD İlişkileri Bağlamında Türk Kamuoyunda John F. Kennedy Algısı. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

İzmir, Bahar (2017). "Türk-Amerikan İlişkilerinin Son Baharı: John F. Kennedy'nin Başkanlığı ve Türk Basını (1960-1963)." Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, (61), 179-205.

Jantsan, Solongo (2013). Geçiş Ekonomilerinde Reform Sürecinin Değerlendirilmesi. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Jarvis, Darryl (2012). "The regulatory state in developing countries: can it exist and do we want it? The case of the Indonesian power sector." Journal Of Contemporary Asia, 42(3), 464-492.

Kahraman, Fatih Çalışan (2010). "Yoksulların Haklar İronisi: Metalaştırılmış Çalışanlar." (Ed.) Mesut Gülmez. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu II. İstanbul: Petrol İş Yayını. İstanbul: Can matbaacılık: 153-170.

Kalağan, Gökhan (2009). "Türkiye'de 1980 Sonrası Bürokratik Dönüşüm: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (Sydgm) Örneği." Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Isparta.

Kalyon, Levent (2010). "Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz." Güvenlik Stratejileri Dergisi, 6(11), 7-26.

Kan, Çiğdem (2009). "Değişen Değerler ve Küresel Vatandaşlık Eğitimi." Kastamonu Eğitim Dergisi, 17(3), 895-904.

Kandır, Serkan Yılmaz, Soner Yakar (2017). "Yenilenebilir Enerji Yatırımları İçin Yeni Bir Finansal Araç: Yeşil Tahviller". Maliye dergisi, 1 (172): 85-110.

Kantarcı, Şenol (2012). "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı Koalisyonlar Dönemi mi?." Güvenlik Stratejileri Dergisi, 8(16), 47-85.

Kapar, Recep (2004). "Uygun İş Bağlamında Çalışan Yoksullar." Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 2(48), 186-204.

Kara, Bülent (2006). "Türkiye'de Personel Reformu Çalışmalarının Alt Yapısı; 1930-60 Yılları Arasında Yabancı Uzmanların Kamu Yönetimine İlişkin Hazırladıkları Raporlar." Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 30(2), 149-162.

Karaarslan, Mehmet (2007). Türkiye'de Yerel Yönetimler Reformu Bağlamında Yerel Yönetimlerin Özerkliği Ve Denetimi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, SBF,Ankara.

Karabulut, Bilal (2014). "Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi." Akademik Bakış, 8(15), 57-75.

Karacaoğlan, Çağlar (2011). Yabancı Sermayeli Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Girişi. Yüksek lisans tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karaçay, Hatice, (2016). "Bretton-Woods Kuruluşları, New York uzlaşısı, Yoksullukla Mücadele Politikaları." Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 34(1), 93-114.

Karaçor, Zeynep ve Burcu Güvenek (2010). "Enerji Piyasası Reformlarının Elektrik Enerjisi Piyasasına Etkisi: EÜAŞ ve Ayrıcalıklı Şirketler Üzerine Bir Analiz". Yönetim ve ekonomi, 17 (1): 147-166.

Karagül, Mehmet, Mahmut Masca (2005). "Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme". Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi ekonomik ve sosyal araştırmalar dergisi, 1 (1): 37-52.

Karahan, Aynur Gül (2015). "Atatürk Dönemi ve Sonrasında Tarım Politikalarının Gıda Sanayiine Yansımaları (1923-1960)." Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara

Karakaş, Mehmet (2005). "Yeni yoksulluk Bağlamında Sosyal Kimlik ve Tüketimde Eşitsizlik." Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(2), 1-16.

Karakaş, Nuri (2009). "ABD'nin Ödünç Verme Ve Kiralama' Yardımlarında Türkiye." Tarih İncelemeleri Dergisi, 24(1), 21-52.

Karakaş, Nuri (2010a). "Osmanlı İmparatorluğu'nun Tasfiye Sürecinde Amerikan Politikası." Tarih İncelemeleri Dergisi, 25(1), 269-296.

Karakaş, Nuri (2010b). "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Krom Satışı ve Müttefik Politikaları." Tarih İncelemeleri Dergisi, 25(2), 447-482.

Karakurt, Bilal (2011). “Washington Konsensüsü’nden küresel mali krize mali disiplin ve Türkiye’deki gelişmeler.” Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 25(1), 31-53.

Karanfil, Neşe (2019). “TANAP’ın Gazı 1 Temmuz’da Avrupa’ya Hazır.” Hürriyet Gazetesi, Ekonomi Köşesi, 14.03.2019.

Karataş, Muhammed, Nursen Vatansever (2001). “Uluslararası Ekonomik ve Mali Kuruluşlar.” Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1(3), 1-26.

Karataşoğlu, Soner (2013). “Sosyal politika boyutuyla madde bağımlılığı.” Türk İdare Dergisi, 1(476), 321-352.

Kargı, Veli (2014). “Neoliberalizm’in Krizi”. Lefke Avrupa Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Neoliberal Dönüşüm : Boyutları ve Sonuçlar, 1, 120-131.

Kaya, Dilek Göze ve Ayşe Durgun (2009). “1923–1938 Dönemi Atatürk’ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları.” SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (19), 233-249.

Kaya, Esra (2006). Özel hayata gizli bakış. Hukuk Gündemi Dergisi, 1(6), 32-34.

Kaya, Fevzi (2016). “Türkiye Cumhuriyeti’nde yapılan idari reform çalışmalarının karşılaştırmalı analizi.” Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(48), 165-181.

Kaya, Mahmut (2012). “Klasik Sosyolojik Perspektifte Modernleşme Tartışmaları.” Birey ve Toplum, 2(4), 111-132.

Kaya, Mehmet, Bahar Burtan Doğan, Sevim Bakır Kaya (2017). “Küreselleşmenin Oluşumuna Zemin Hazırlayan Faktörler Üzerinde Bir Değerlendirme”. Social sciences studies journal, 3 (12): 2041-2060.

Kaya, Safiye (2002). “Dünya Bankası ve Türkiye.” Sayıştay Dergisi, 1(46-47), 3-42.

Kaya, Safiye (2003). "Dünya Bankası ve Dünya Bankası Kredilerinin Denetimi". Sayıştay dergisi, 3 (42): 46-47.

Kayaoğlu, Aysel (2003). “Sefaletin psikolojisi: yoksulluk üzerine kuramsal ilk notlar.” Anadolu Üniversitesi İletişim Dergisi, 20(20), 219-230.

Kaymak, Muammer (2010). “1873-1896 Krizi: Mit mi Gerçeklik mi?.” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 65(2), 165-194.

Kaymak, Muammer (2016). “Hegemonya Tartışmaları Işığında İngiliz ve ABD Hegemonyaları: Yönlendirici Hegemonyadan Kural Koyucu Hegemonyaya.” Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 34(1), 63-92.

Kaymakçı, Oğuz (2013). "Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler ve Türkiye Yansımaları." Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 224-249.

Kedikli, Umut (2005). BM Antlaşması'nda Meşru Müdafaa Hakkı. Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kerman, Uysal (2006). Türkiye'de Devletin Küçültülmesi Sorunu. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kılınç, Aygül (2013). Türkiye Cumhuriyeti'nin 'Kuruluş' Sürecinde (1923-1950) Kentsel Politikalar. Doktora tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensitüsü, Malatya.

Kılınç, Doğan (2008). "Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi." Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12(1-2), 949-982.

Kıran, Abdullah (2008). "Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş." GAU Journal Of Social & Applied Sciences, 3(6), 19-36.

Kırkpınar, Nurullah (2017). "II. Dünya Savaşı sırasında Stalin ve Sovyet diplomasisi karşısında Türk basınının tutumu." Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 17(34), 239-277.

Kırlı, Deniz Defne (2004). Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu (MIGA) ve Yabancı Yatırımların Politik Risklere Karşı Korunması, Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kıvanç, Meral Madenoğlu (2015). "Evrensel Sağlık Bildirgeleri ve Türkiye'de Sağlık Reformları." Sağlık ve Hemşirelik Yönetim Dergisi, 3(2), 162-166.

Kıyan, Zafer (2005). "Bilgi Tabanlı Ekonomi Ve Yeni Bir E-İş Modeli Olarak B2b: Firmadan Firmaya E-Ticaret." İletişim Araştırmaları, 3(1-2), 161-190.

Kızılkaya, Ezgi (2012). "Self Determinasyon İlkesi." Konya Barosu Dergisi, 1(22), 44.

Kineşçi, Erdinç (2017). "Düşünümsel sosyoloji açısından Zygmunt Bauman sosyolojisi." Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 19(33), 61-70.

Kitapcı, İsmail (2007). Sosyal Devlet Işığında, Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları ve Reform Arayışları. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Ünv. SBF, Isparta.

Kocabaş, Fatma. (2004) "Endüstri ilişkilerindeki dönüşüm." Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(10), 33-54.

Koçak, Cemil (2015). "San Francisco Konferansı 'Demokrasi'ye Geçişimizin Nedeni Değildir!"Star Gazetesi. 03 Ocak 2015.

Koçak, Hakan (2008). “Türkiye İşçi Sınıfı Oluşumunun Sessiz Yılları: 1950’ler.” Toplum Ve Bilim, 1(113), 90-127.

Koçak, Hakan (2012). “Paşabahçe Şişe-Cam'ın İlk Yılları: Milli Fabrika Rejimi." Çalışma Ve Toplum, 33(2), 15-48.

Konak, Nahide (2011). “Ekonomik küreselleşme ve ulus devlet: kuramsal yaklaşımlar.” Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 28(1), 149-164.

Koramaz, Emin (2006). “DB, IMF, OECD, AB Gölgesinde Sanayileşme Değil “Taşeronlaşma” .” MMO Bülteni, (101), 52-55.

Koray, Meryem (2005). “Görülmek İstenmeyen Gerçek: Sosyal Refah Politikaları ve Demokrasi ilişkisi.” Çalışma Ve Toplum, 1(2), 27-60.

Koray, Meryem (2007). “Sosyal politikanın anlamı ve işlevini tartışmak.” Çalışma Ve Toplum, 1(4), 19-56.

Korkmaz, Tülay (2003). Türkiye’nin Kullandığı Uluslararası Krediler ve Çevre, Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Korkmazcan, Selcen (2005). Truman Doktrini ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kortusová, Kateřina (2018). Světová Banka. Doktora tezi, Masarykova univerzita Vysoká škola regionálního rozvoje a Bankovní institut, Çekya.

Korukçuoğlu, Diler (2012). Yoksulluk Sorunsalı Ekseninde Türkiye’deki İşgücü Piyasalarına Bakış ve “Çalışan Yoksul” Olgusunun Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, SBF, İstanbul.

Köktaş, Mümin (2014). “ABD Aydınlanması: Bir Giriş Denemesi.” Liberal Düşünce, 19(73-74), 109-137.

Kömürlü, Rüveyda, Kamuran Öztekin (2007). “Kalıcı Deprem Konutlarında Üretim Sürecinin Örgütlenmesi, Sorunları ve Çözüm Önerileri”. (Ed) Kocaeli Üniversitesi. International EarthQuake Symposium. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.

Köroğlu, Ahmet (2012). “Türkiye’de 1990’lı Yıllarda Ortaya Çıkan Siyasi Liberalizm Pratikleri.” İnsan Ve Toplum Dergisi, 2(3), 119-138.

Köroğlu, Özlem Taner (2012). “Kamu İktisadi Teşekküllerinin 1980’den Sonra Geçirdiği Dönüşüm Süreci Ve İstihdam Sistemine Etkileri.” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 17(1), 453-475.

Kurşun, Arzu, Cemil Rakıcı (2016). “Sosyal Refah Devletinin Tarihi Süreci Ve Günümüz Bazı Refah Devletlerinin Değerlendirilmesi”. Uluslararası ekonomi ve yenilik dergisi, 2 (2): 135-156.

Kurtbağ, Ömer (2007). Eleştirel Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Çerçevesinde ABD Dış Politikasının Analizi. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kuruç, Bilsay (2016). "Bretton Woods Antlaşmasının 70.yılı." Hacettepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, 34(1), 7-26.

Kutal, Gülten (1977). "Çok uluslu teşebbüslerin milli devletler tarafından denetlenmesi sorunu." Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 1(28), 77-108.

Kutlu, Denizcan (2009). "Değişen Birikim Rejimi Bağlamında Emeklilikte Yeniden Yapılanma ve Sosyal Politikanın Dönüşümü". (Ed.) Nergis Mütevellioğlu. I. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu. Ankara: Belediye-iş sendikası yayını: 372-382.

Küçük, Aziz (2017). Kapitalist Devlette Sağlık Hizmetlerin Örgütlenmesindeki Dönüşüm: Türkiye Üzerine Bir Analiz. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Küçükkalay, Mesut (1997). Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçların Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (2), 51-68.

Kütükçü, Akif (2004). "Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(12), 259-276.

Leba, Reyhan (2001). "Küreselleşme Sürecinde Ulus Devletin Önemi ve Sosyal Devletin Geleceği." Mevzuat Dergisi, 4(44), 1-20.

Lee, Wha & Hanol Lee (2018). "Human Capital and Income Inequality."
Asian Development Bank Institute, No. 810.

Levent, Sinan (2009). Cumhuriyet Gazetesine Göre İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk Basınında Japonya. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara.

Lök, Hasan (2018). "Finansmana Erişim Çerçevesinde Dünya Bankası Kaynaklı Özel Sektör Proje Kredileri : Türkiye Uygulaması." Manas Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(4), 355-373

Mahiroğulları, Adnan (2003). "Türkiye'de Sendika-Siyasi Parti İlişkileri." Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 1(46), 1-27.
Mahiroğulları, Adnan (2015). "5018 Sayılı Kanundan 275 Sayılı Kanun'a Grev Hakkı Tartışmaları: Yasakçı Dönemden Serbestçi Döneme Geçişin Yol Haritası." Emek ve Toplum, 4(10), 152-169.

Mahon, Rianne (2010). "After Neo-Liberalism?: The OECD, the World Bank and the child." Global Social Policy 10(2), 172-192.

Makal, Ahmet (2003) “Cumhuriyetin 80. Yılında Türkiye'de Çalışma” Ankara Üniversitesi SBF-GETA Tartışma Metinleri, No. 62, 1-23.

Malkoç, Eminalp (2006). Türk Basınında Truman Doktrini Ve Türkiye'ye ABD Yardımları (1947-1950). Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, (9), 89-127.

Manisalı, Erol (2012). "Cumhuriyetimizin Elli Yılında Dış Ekonomik İlişkiler". İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 1(30), 1-4.

Memduhoğlu, Hasan Basri (2007). “Post-Fordist Üretim Örgütlenmeleri Ve İşgörenler Üzerindeki Etkileri.” Üniversite Ve Toplum, 7(4), 1-12.

Memiş, Hasan, Mehmet Kara, Lütfü Tayfur (2010). “Yoksulluk, yapısal uyum programları ve Sahra altı Afrika ülkeleri”. Mustafa Kemal Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi, 7 (14): 325-346.

Menek, Mehmet ve Halil Kızılaslan (2008). “Dogrudan Gelir Desteginin Üreticiler Üzerine Etkisi (Tokat İli Merkez İlçe Örnegi)” GOÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi, 2008, 25 (1), 53-62.

Mengeş, Yeter (2017). “İkinci Dünya Savaşında Menteşe Adaları.” Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 17(34), 279-318.

Merritt, Olivia, Neena Chappell (2014). “The World Bank’s Discourse On Social Inequality: A Policy Of Appeasement?”. Internationl journal of social science studies, 2 (4): 436-445.

Metin, Banu (2011). Türkiye’de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu, Ankara’da Uygulamalı Bir Araştırma. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Mıhçıoğlu, Cemal (1987). “Devlet Personel Dairesinin Kuruluş Yılları: Anımsamalar, Düşünceler.” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 42(1), 75-114.

Mızrak, Meltem (2017). Asya Örneklerinden Hareketle Türkiye İçin Bir Kalkınma Modeli Değerlendirmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Misican, Duygu Özyılmaz (2017). “Küreselleşen çalışma kavramının işgücü üzerinde giderek artan karanlık yönleri.” Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(59), 479-505.

Moriarty, J.T.(2005). “Manifest Destiny in the Pasific Nortwest.” A Primary Source of History of America’s Territoryal Expansion in the 19 th Century kitabında. ABD : The Rosen Publishing Group.

Mundy, Karen, Antoni Verger (2015). “The World Bank And The Global Governance Of Education In Changing World Order”. International Journal of Educational Development, 1 (40): 9-18.

Murat, Güven (2018). “Dünya’da ve Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikalarının İşgücü Piyasalarına Yansımalarına Bakış.” İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 20(3),153-183

Müftüoğlu, Berna Güler (2012). “Türkiye’de yeni emek denetim ve kontrol alanı: kalkınma ajanları.” Çalışma Toplum, 33(2), 95-116.

Mütevellioğlu, Nergis (2006). “Sosyal devlet bireysel özgürlükleri sınırladı mı?.” Amme İdaresi Dergisi, 39(3), 23-45.

Nakiboğlu Cüneyd (2004). Neoliberal Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Nazlı, Yücel, Yusuf Pustu (2006) “Küreselleşme Sürecinde Ulus Devletin Alternatifi Kent Devleti Olabilir mi?” Türk idare dergisi, 78 (450): 117-140.

Narin, Gökhan (2007). Türkiye’ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Özellikleri Ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Olası Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Niray, Nasır (2004). “Küreselleşme-Kalkınma İlişkisi Bağlamında Toplumsal Dinamikler.” Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(8), 159-173.

Nurol, Bahadır (2014). Beyaz Yakalı Emeğin Dönüşümü: Finans Sektöründe Emek Süreçleri. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Odabaşı, Ferhat (2009). Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Rolü. Uzmanlık tezi. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Offe, Claus (2003).“The European model of ‘social’ capitalism; can it survive European integration?.” The Journal Of Political Philosophy, 11(4), 437-469.

Ofluoğlu, Gökhan, Ali İhsan Balcı (2016). “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Çalışan Yoksullar.” Emek ve Toplum, 5(11), 56-75.

Oğuz, Mustafa Cem (2017). “ABD’de ‘Progressivism’ hareketi ve Woodrow Wilson’ın kurucu babalara itirazı.” Amme İdaresi Dergisi, 50(1), 1-25.

Olgun, Hakan (2013). “Yeni sağ ve sosyal devlet: Thatcher dönemi Britanya’sında konut politikası.” Amme İdaresi Dergisi, 46(3), 1-23.

Omay, Umut (2010), “Sosyal Haklar Kapitalizmin Tek Taraflı Anlaşması mı?” Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu II, Petrol İş Yayını, Yayın No.113, 121-138.

Oran, Baskın (1971). "Birleşmiş Milletlerde Çin sorunu: dün ve bugün." Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi." 26(3), 19-35.

Ormanoğlu, Burhan (2004). Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Tahkim. Ankara: Maliye Bakanlığı Bütçe Ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü. 2004 Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu.Ankara

Ovalı, Ali Şevket (2010). "Westfalyan Adaletten İnsan Merkezli Adalete; Uluslararası Adalet ve Adaletsizliğin Gündemi." Ege Akademik Bakış, 10(3), 911.

Öğreten, Ceyhun (2014). Tarihsel Açıdan Türkiye-IMF İlişkilerinin Başlangıç Dönemi. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Önder, Ferid, Tahsin Karabulut (2017). "Bireysel Emeklilik Sisteminin Finansal Derinleşmeye Etkisinin Ekonometrik Analizi". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergisi, 7 (2): 237-256.

Önder, Timur (2005). Para Politikası: Araçları, Amaçları Ve Türkiye Uygulaması. Uzmanlık tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Öndül, Hüsnü (1989). "1789 Fransız Devrimi ve Etkileri." Ankara Barosu Dergisi, 1(4), 690.

Öniş, Ziya, Fikret Şenses (2007). "Küresel Dinamikler, Ülke İçi Koalisyonlar ve Reaktif Devlet: Türkiye'nin Savaş Sonrası Kalkınmasında Önemli Politika Dönüşümleri." ODTÜ Gelişme Dergisi, 34(2), 251-286.

Önsoy, Murat (2012). "1939-1944 İngiliz-Alman iktisadi harbi: Türk kromu üzerine pazarlıklar." Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 30(1), 93-120.

Övgün, Barış (2005). "Geçmişten Günümüze Kamu İktisadi Teşebbüsleri." Genel İş Emek Araştırma Dergisi, 2005(1), 65-84.

Övgün, Barış (2010). "Türkiye'de Planlama: Sektörel Gelişmeden Kalkınmaya Kalkınmadan Stratejiye", Memleket SiyasetYönetim,5(13), 176-204.

Öz, Cihan Selek, Cavit Çolakoğlu (2017). "Yapabilirlikten Yoksunluk Açısından Mikro Kredi Uygulaması: Sakarya İli Örneği". Çalışma ve toplum, 1(4): 2041-2068.

Öz, Cihan Selek, Cavit Çolakoğlu, (2014). "Türkiye'de Mikro Kredi Uygulamasının Sakarya İli Özelinde İncelenmesi". Çalışma ve toplum, 2014 (4): 177-205.

Özalp, Ahmet (2008). "Diyalektik düzlemde refah devleti ile yeni sağ ilişkisi." Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, 1 (23): 106-119.

Özaydın, Mehmet Merve (2008). "Küresel etkilerle şekillenen sosyal politika anlayışı ekseninde sosyal politikaların geleceğini tartışmak." Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(1), 163-180.

Özberk Nejdet (2016). Doğa, İktidar Ve Direniş. Doktora tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Özcan, Güngör (2014). "Demokrat Parti Döneminde Maliye Politikası." Sosyal Bilimler Dergisi, 12(2), 261-274.

Özcan, Ufuk (1995). "Wilson Prensipleri Üzerine." Sosyoloji Dergisi, 3(4), 37-55.

Özdek, Yasemin (1999). "Globalizmin İdeolojik Hegemonyası: Yanılsamalar." Amme İdaresi Dergisi, 32(3), 25-48.

Özdemir, Berna Şahin, Nurettin Beltekin (2012). "Türk Eğitim Sisteminin Dönüşümünde Uluslararası Aktörler: IMF ve Dünya Bankası Örnekleri". Yüzüncü yıl üniversitesi eğitim fakültesi dergisi. IX (I): 33-55.

Özdemir, Murat (2008). "Eğitim Yönetiminde Yerelleşme Siyasaları." Amme İdaresi Dergisi, 41(3), 153-168.

Özden, Sezgin ve Şeyma Yetiş (2017). "Sosyal Devlet İlkesi Işığında Türkiye'de Orman Köylüsünün Durumu". Sobider, 4 (10): 33-53.

Özen, Çınar (2005). "Neogramşiyan hegemonya yaklaşımı çerçevesinde güç ve global finans: Pax Britannica′ daki büyük dönüşüm." Uluslararası İlişkiler, 3(31), 1.

Özel, Sibel (2003). "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme" MHB, 23, 599-617.

Özeler, Neslihan (2016)."Siyasal Entegrasyon ve Avrupa Birliği Sürecinde Egemenliğin Dönüşümü" . TAAD, 7(27), 2-18

Özer, Ayşe Merve (2012). Türkiye'de Sermaye Hareketlerinin Gelişimi Ve Yatırım-Tasarruf Üzerine Etkileri. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özer, Kadir (1993). "Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye." Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi 1(1), 123-133.

Özerdem, Füsun, Fahri Türk (2012). "İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türkiye'nin Ve Almanya'nın Batı Politikaları". Sosyal bilimler araştırma dergisi, 1 (20): 1.

Özkan, Behlül (2011). "Soğuk Savaş Sonrası ABD Dış Politikası." Sarem Journal Of Strategic Studies, 9(16), 1.

Özkan, Gökhan (2010). "Uluslararası Güç Dengeleri Bağlamında Uluslararası Finans Sisteminin Yeniden Yapılandırılması: Disiplinler Arası bir Değerlendirme." Uluslararası İlişkiler, 7(27), 3-26.

Özkaya, Tayfun, Gökhan Günaydın, Mehmet Bozoğlu, Emine Olhan, Cengiz Sayın (2010). "Tarım Politikaları ve Tarımsal Yapıdaki Değişimler". Trakya Üniversitesi sosyal bilimler dergisi, 12 (1): 3-22.

Özkazanç Alev (2009). "Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-Liberalizm Sorunu." Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 64(1), 247-274.

Özlem, Doğan (2014). "Ahlâkta, hukukta ve siyasette özgürlük kavramı üstüne." İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 72(1), 87-94.

Özlük, Erdem (2012). Uluslararası İlişkilerde Devlet Egemenliğinin Dönüşüm Sorunu. Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Konya.

Özman, Aydoğan (1964). "Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller." Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1(25), 1-4.

Özsuca, Şerife (2003). "Küreselleşme ve sosyal güvenlik krizi." Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 58(2), 133-152

Özşuca, Şerife Türcan (2003). "Yapısal uyum, küresel bütünleşme ve refah devleti." Kamu-İş Dergisi, 7(2), 1-12.

Öztürk, Armağan (2008). "Bir Siyaset Felsefesi Enstrümanı Olarak İnsan Hakları ya da İnsan Haklarının İnsanla Çelişkileri üzerine notlar." İnsan Hakları Yıllığı, 1(26), 1-14.

Öztürk, Hüseyin, Derya Gultekin Karakaş, Mehtap Hizarcıklılar (2009). "The Role Of Developing Banking In Promoting Industrialization In Turkey". Région et développement, 2010 (32): 153-178.

Öztürk, İlhan (2006). "Dünya Bankası Politikaları." Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1). 35-55.

Öztürk, Nazım (2002). "IMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte olan Ülke Ekonomilerine Etkileri." Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 57(4), 95-125.

Öztürk, Nazım (2006). "Ekonomide Devletin Değişen Rolü." Amme İdaresi Dergisi, 39(1), 17-38.

Öztürk, Özgür (2009). "Türkiye'de Sendikal Mücadele, Sermaye birikimi, MESS ve Koç Holding." Praksis, 1(19), 337-361.

Öztürk, Şenol (2011). "Kapitalist Devlet için Post Modern bir Orta Yol Önerisi: Sosyal yatırım devleti." Sosyal Siyaset Konferansları, 61-2, 81-131.

Palabıyık, Sena (2009). Geleneksel ve Yeni Kalkınma Kuramlarının Analizi: Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Özyakışır, Deniz (2011). "Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme." Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi 6 (1), 46-71.

Palaz, Serap. "Türkiye'de Cinsiyet Ayırımcılığı Analizinde Neo Klasik Yaklaşıma Karşı Kurumcu Yaklaşım: Eşitliği Sağlayıcı Politika Önerileri." Balıkesir Sosyal Bilimler Dergisi, 6(9), 87-109.

Payaslı, Volkan (2011). "Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Devletçilik Politikası Üzerine Bir Değerlendirme." Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, 7(13), 123-140.

Pehlivan, Ömer Sinan (2011). İktisat Teorisinde İstihdam Sorunu. Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Peker, İbrahim, Bora Karaağaçlı (2015). "Dünyada Ve Türkiye'de Sermaye Piyasası Altyapı Kurumları". Finansal araştırmalar ve çalışmalar dergisi, 7 (13): 341-375.

Pıçak, Murat (2010). "Planlı kalkınma döneminde Türkiye ihracat politikaları üzerine bir değerlendirme". Mevzuat Dergisi, 13(148), 1-18.

Polat, Ezgi Güzel (2010). Anayasal Vatandaşlık. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,

Ratopoulos, Rigas (2009). Italian Economic Reconstruction And The Marshall Plan: A Reassessment. Pifo, Ustus-Liebig Universitat Giessesen, Occasional Papers.

Robinson, William I (2002)."Küresel Kapitalizm ve Ulusötesi Kapitalist Hegemonya: Kuramsal Notlar ve Görgül Deliller." (Çev.Erdem Türközü), Praksis, (8), 125-168.

Rodriguez-Monguio, Rosa, Joan Rovira, Enrique Seoane-Vázquez (2007). "Analysis Of The World Bank's Pharmaceutical Lending". Health policy, 81 (1): 102-116.

Ruger, J.P.(2007). "Global Healt, Governance and The World Bank." LANCET, 370, 1471-1474).

Sabır, Hasan (2013). "Küreselleşen Dünyada Rekabet Politikası ve Gelişmekte Olan Ülkeler". Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilimler Dergisi, 1(1), 121-133.

Sadioğlu, Uğur, Mustafa Kemal Öktem (2011). "Ulusal Kalkınma Sorunsalı Açısından Türkiye'de Kamu Yönetiminin Rolü ve Önemi". Sosyal ekonomi dergisi, 16 (2): 41-68.

Sağlam, Serdar (2016). "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme." Türkiyat Araştırmaları, 33-44

Sağır, Meral (2004). “Demos’un Genişlemesi ve Temsili Demokrasiden Küresel Doğrudan Demokrasiye.” Amme İdaresi Dergisi, 37(3), 1-15.

Saklı, Ali Rıza (2013). “Fordizm’den Esnek Üretim Rejimine Dönüşümün Kamu Yönetimi Üzerindeki Etkileri.” Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12(44), 107-131.

Salihpaşaoğlu, Yaşar (2013). “Özel hayatın kapsamı: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları ışığında bir değerlendirme.” Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XVII(3), 227-266.

Sallan, Songül, Songül Boybeyi (1994). "Postmodernizm-Modernizm İkilemi". Araştırma Ankara üniversitesi dil ve tarih-coğrafya fakültesi felsefe bölümü dergisi, 0 (15): 313-323.

Samur, Cengiz (2009). “MAI (Multilateral Agreement of Investment).” İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 63(2), 53-138 .

Sancaktar, Caner (2011). “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Marksist Yaklaşım.” Bilge Strateji, 3(5), 25-98.

Sancaktar, Caner (2012). “Türkiye’de Çok Partili Rekabetçi Siyasetin Doğuşu: Siyasal Değişimin İç Ve Dış Dinamikleri.” Bilge Strateji, 4(7), 31-64.

Sarı, Serdar (2016). 2008 Ekonomik Krizinin ABD Hegemonyasına Etkisi. Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Sarıipek, Doğa Başar (2006). “Sosyal vatandaşlık ve günümüzde yaşadığı dönüşüm: aktif vatandaşlık.” Çalışma Ve Toplum, 1(2), 67-95.

Saskia, Sassen (2003). “The participation of states and citizens in global governance, symposium-globalization and governance.” Indiana Journal Of Global Legal Studies, 10(5), 5-28.

Savcı, Bahri (1997). “Korkudan ve Yoksulluktan Kurtulma Hürriyetleri.” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 36-49.

Seçer, Barış (2007). “ABD’nde Çalışan Yoksullara Yönelik Sosyal Refah Politikaları.” Kamu-İş, 9(2), 137-164.

Selçuk, Berrin ve İlke Bezen Aydoğdu (2014). “Anayasal Düzeyde Türkiye’de Sosyal Politikaların Gelişimi.” International Journal of Social and Economic Sciences 4 (1), 45-51.

Selik, Mehmet (1955). “Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Kredilerinin Yatırım Sahaları.”Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 42(364), 101-120.

Sencer, Muzaffer (1990). “İnsan Hakları Açısından İngiliz Devrimi.” Amme İdaresi Dergisi, 23(2), 3-21.

Sencer, Muzaffer (1991). "Türkiye'nin Kalkınma Stratejileri ve Planlama Süreci." Amme İdaresi Dergisi, 24(4), 25-55.

Sezen, Seriye (2007). "Çin Halk Cumhuriyeti'nde sosyalist piyasa ekonomisinde dönüşüm." Amme İdaresi Dergisi, 40(1), 27-56.

Sezer, Duygu Bazoğlu (2001). "Uluslararası İlişkilerde Hukuk ve Gerçek: Kavramsal Bir Çözümleme." İnsan Hakları Ve Güvenlik Dergisi, 1(12), 39-61.

Sharma, Patrick, (2013). "The United States, the World Bank, and the Challenges of International Development in the 1970s." Diplomatic History, 37(3), 572-604.

Simpson, Gerry J. (2016). "Hayali Rıza: Uluslararası Hukuk Kuramında Demokratik Liberalizm." (Çev. Berrak B. Dilaver), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 74(1), 489-512.

Solmaz, Erol, Mehmet Avcı (2017). "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Koruma Harcamaları, Avrupa Birliği Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme". Ekonomi ve yönetim araştırmaları dergisi, 6 (1): 46-72.

Somel, Ali (2015). "Kamu Örgütlenmesinde Planlamanın Yeri: Türkiye'de Planlamanın Örgütlenmesinin Kökenleri Ve Dönüşümü (1960-1980)". Memleket Siyaset Yönetim (MSY), 10(24), 21-42.

Soyak, Alkan (2011). "Türkiye'de İktisadi Planlama: DPT'ye İhtiyaç Var Mı?." Doğuş Üniversitesi Dergisi, 4(2), 167-182.

Soylu, Perihan Ünlü (2015). Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı Sonrası İktisadi Politikanın Dönüşümü. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Soysal, Mümtaz (2003). "Değişen Egemenlik ve Meşruluk " Anayasa Yargısı, 20(1), 1-11.

Sönmez, Sait (2008). Yeni Dünya Düzeni Bağlamında ABD ve AB Dış Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi Programı, İzmir.

Sönmez, Sinan (2016). "Bretton Woods, Fordizm ve Hegemonya." Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 34(1), 43-62.

Strickland, Catherine, Russell Sturm (1998). "Energy Efficiency in World Bank Power Sector Policy And Lending New Opportunities". Elsevier, 26 (11): 873-883.

Sunal, Onur (2011). "Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme." Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 66(3), 283-305.

Sur, Melda (1998). "Sosyal Hakların Uluslararası Alanda Korunma Sistemleri." İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 19-20, 1997-1998, 65-91.

Sükan, Bige (2014). "İmparatorluktan Cumhuriyet'e Türkiye'de yabancı sermaye anlayışı." Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 1(54), 195-222.

Sümer, Gültekin (2008). "ABD Dış Politikasının Kökenleri ve ABD dış Politik Kültürü." Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5(19), 119-144.

Şafak, Can (2004). "4857 Sayılı İş Kanunu Çerçevesinde Taşeron (Alt İşveren) Meselesi." TBB Dergisi, 1(51), 113-132.

Şafak, Can (2014). " Türkiye'de 1960-1980 Dönemi Emek Tarihine İlişkin Kaynaklar." Çalışma ve Toplum, 2014/3, 159-189.

Şahin, Begüm Erdil, Yeliz Sevimli (2013). "Aktif İstihdam Politikaları Kapsamında Uygulanan İşgücü Yetiştirme Kursları Ve İşkur'un Önemi". Hukuk ve iktisat araştırmaları dergisi, 5 (1): 1-10.

Şahin, Hande (2015). "İşçi hareketine tarihsel bir bakış: dünden bugüne yaşanan dönüşümlerin yapısal bir analizi." ISGUC The Journal Of Industrial Relations And Human Resources, 17(1), 158-184.

Şahin, Levent, Ekrem Aydın, Mehmet Güler (2015). "Teknolojik Gelişmelerin İşin Yapısı Ve İşgücünün Nitelikleri Üzerinde Etkileri: Hastane Çalışanlarının Algılarına Yönelik Araştırma". İş ve hayat dergisi, 1 (1): 97-130.

Şahin, Yeşim Edis (2014). "Sosyal Devlet Ve Yönetişimci Devletin Kamu Politikalarında Yaşanan Değişim: IV. Ve IX. Kalkınma Planları Örnekleri." Toplum Ve Demokrasi Dergisi, 3(5), 57-72.

Şan, Mustafa Kemal, İsmail Hira (2004). "Modernlik Ve Postmodernlik Bağlamında Tüketim Toplumu Kurumları". Bilgi, 1 (8): 1-19.

Şanlı, Yeliz (2004). Küreselleşme Sürecinde İnsan Hakları: Sığınma Hakkı. Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Kamu Hukuku Bölümü, Ankara.

Şen, Hüseyin ve Ayşe Kaya (2015). "Ekonomik Krizlerin Değişmeyen İmdatçısı: Maliye Politikası." Sosyo-Ekonomi, 2015-1, 55-86.

Şen, Sebahattin (2006). "Alt İşverenlik Ve Asıl İşin Bir Bölümünün Alt İşverene Verilmesi." Çalışma Ve Toplum, 1(3), 71-98.

Şener, Bülent (2014a). "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: ABD İstisnacılığı ya da Açık-Kaçınılmaz Yazgı." The Journal Of Academic Social Science Studies, 1(26), 405-420.

Şener, Bülent (2014b). "Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet ve Egemenlik Olguları", Tarih Okulu Dergisi (TOD), 7(18), 51-77.

Şener, Sefer ve Cüneyt Kılıç (2008). "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Yabancı Sermaye." Bilgi, 16 (1), 22-50.

Şenkal, Abdulkadir (2003). "Sosyal Politika ve Uluslararası Sosyal Standartlar." Ka mu İş (İş Hukuku ve İktisat Dergisi), 7(2), 1-33.

Şenkal, Abdulkadir, Mahmut Doğan (2012). "Sosyal Politika ve Sosyal Haklar; Vatandaşlık Haklarının Yeniden Kavramsallaştırılması Arayışı." Mustafa Kemal Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi, 9 (17): 63-80.

Şentürk, Özlem (2006). Türkiye'de Liberalizm: 1983-1989 Turgut Özal Dönemi Örneği. Yüksek lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Şimşek, Osman (2002). "Sanayi Sonrası Süreçte Türk Çalışma Hayatındaki Değişme Dinamikleri." Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(4), 139-173.

Şişman, Yener (2017). "Türkiye'de Sosyal Politikanın Dünü, Bugünü: Hayırseverliğin Kurumsallaşması Mı? Gelişim Mi?." Optimum Ekonomi Ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 4(2), 1-22.

Şur, Şükrü (2015). "Demokrat Parti ve Atatürk'ün üç ilkesi: cumhuriyetçilik, laiklik ve devletçilik." Ankara Üniversitesi Türk inkılap tarihi enstitüsü Atatürk yolu dergisi, (56), 147-176.

Taflıoğlu, M.Serkan (2013). "Liberalizm ve İnsan Hakları Karşısında Zayıflayan Devlet Egemenliği." JASSS Dergisi, 6(1), 1347-1364.

Takım, Abdullah (2011). "Türkiye'de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları." Maliye Dergisi, 1(160), 154-176.

Takım, Abdullah (2012). "Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları." Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 67(2), 157-187.

Takım, Abdullah (2016). "Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri." http://iibfdergi.bartin.edu.tr/wp-content/uploads/2016/07/Abdullah-TAKIM-Geli%C5%9Fmekte-Olan-%C3%9Clkelere-Y%C3%B6nelik-Yabanc%C4%B1-Sermaye-Hareketlerinin-Makroekonomik-Etkileri-39-60.pdf/21.10.2017.

Talas, Cahit (1962). "Plan, Kalkınma ve İktisadi Sistemler." Ankara Üniversitesi, Siyasal " Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 17 (3), 1-13.

Tan, Turgut (1992). "KİT'lerin Özelleştirilmesi ve Sorunlar." Amme İdaresi Dergisi, 25(1), 27-64.

Tarık, Ali Gümüş (2010). Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü, Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Tarhan, Ahmet Bora (2010). "Türkiye'de Postmodernizimle Değişen Siyasetin Siyasal İktidara Yansıması. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, SBF, İzmir.

Tartanoğlu, Şafak (2007). "1980 sonrası Türk sendikacılığı ve devrimci işçi sendikaları konfederasyonu." Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tatar, Mehtap (2011). "Sağlık Hizmetlerinin Finansman Modelleri: Sosyal Sağlık Sigortasının Türkiye'de Gelişimi." Sosyal Güvenlik Dergisi, 2011 / 1, 103-133.

Tatlı, Halim (2013). "Sosyal Sermayenin Bireylerin İstihdamı Üzerindeki Etkisi Hane Halkı Reisleri Üzerine Bir Araştırma." Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(3), 87-114.

Taymaz, Erol (1993). "Kriz ve Teknoloji." Toplum Ve Bilim, 56(61), 5-41.

Tekelioğlu, Yavuz (2010). "Toprak Reformu ve Türkiye Uygulamaları." Akdeniz İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(19), 43-80.

Tellal, Erel (2007). "Sovyet Dış Politikası ve Gromiko." Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 62(3), 349-377.

Tellalbaşı, Işıl (2011). Sermaye Birikimi ve Finansallaşma. Doktora tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Telli, Azime (2012). "Mısır Devrimi'nde sosyal medyanın rolü." Bilge Strateji, 4(7), 65-91.

Temiz, Hasan Ejder (2012). "Sosyal Politika Bağlamında Küresel Yönetişim." Toplum ve Demokrasi, 1(13-16), 201-217.

Tepe, Berna, Şahin Ardıyok (2004). "Devlete Yeni Rol: Regülasyon". Amme idaresi dergisi, 37 (1): 105-130.

Terzi, Mahir (2018). "Yönetilebilir göç politikaları ve külfet paylaşımı üzerine bir değerlendirme: Suriyeli sığınmacılar örneği." Tesam Akademi Dergisi, 5(1), 203-234.

Tezcek, Özlem (2009). "Türkiye'de sosyal hakların gerilemesi sürecinde düşünce fabrikalarının rolü: TESEV örneği." Sosyal Haklar, 1(1), 297-303.

Throntveit, Trygve (2011). "What was Wilson thinking, a Review of Recent Literature on Wilsonian Foreign Policy." White House Studies, 10(4), 459-474.

Timur, Taner (2002). "Küreselleşmeden İmparatorluk'a 11 Eylül : Dönüm Noktası mı?" Praksis, 7, 213-224.

Tireli, Münir (2009). Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz. Uzmanlık tezi. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Tokgöz, Erdinç (1998). "Ekonomide 75 yıl." Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Fakültesi Dergisi, 16(1-2), 1-27.

Toman, Murat, Halil Akman (2014). "Tarihi Süreç İçerisinde ABD İmparatorluğu". Tarih okulu dergisi, 1 (20): 285-331.

Topateş, Hakan (2016). "Devletin dönüşümü, kamusal alan ve işçi sınıfı." Emek Araştırma Dergisi (GEAD), 1 (9), 21-42.

Topcuoğlu, Reyhan Atasü (2016). "Feminizmin refah devleti ve sosyal politika alanına eleştiri ve katkıları." Amme İdaresi Dergisi, 49(4), 37-64.

Topkaya, Özgür (2016). "Sosyal Politika Bağlamında Dünyada Sağlık Politikaların Tarihsel Gelişimi." Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(2), 707-722.

Toprak, Zafer (1982). "Unutulan Kongre: 1948 Türkiye İktisat Kongresi." İktisat Dergisi, 1(211-212), 37-42.

Toprak, Zafer ve Sandra Schulberg, (2008). "Marshall Planı Filmleri". Mithat Alam Film Merkezi Söyleşi, Panel ve Sunum Yıllığı, 545-566

Topuz, Senem Kurt (2009). " Türkiye'de Sosyal Devlet Harcamalarının Genel Eğilimi 2001–2009 Yılları Arasında Yapılan Eğitim, Sağlık Ve Sosyal Koruma Harcamaları." Alternatif Politika,1(1). 115-136.

Toruk, İbrahim (2005a). ""Türkiye'de 1990-2000 Yılları Arasında Sosyo-Ekonomik Ortamın ve Kültürel Hayatın Reklamlar Üzerinden Temsili". Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Konya

Toruk, İbrahim (2005b). "Türkiye'de 1990-2000 Yılları Arasında Sosyoekonomik Ortamın Ve Kültürel Hayatın Reklamlar Üzerinden Temsili". Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 14, 493-508.

Tuna, Serkan (2007). "Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül 1947." Akdeniz İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(13), 86-121.

Tuncel, Hüner (1982). "Eski ve Yeni Diplomasi" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,37(1), 251-257.

Turan, Zübeyir (2011). "Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi." Niğde Üniversitesi İktisadi Ve İdari Fakültesi Dergisi, 4(1), 56-80.

Türe, İlknur (2003), "Küreselleşme, Kapitalizm ve Ulus-Devlet." Finans Politik Ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 46(530), 41-52.

Türk, Tuğba, Hidayet Ünlü (2016). "Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2000 Sonrası Türkiye Örneği." Süleyman Demirel Üniversitesi, Vizyoner Dergisi, 7(14), 92-104.

Türkcan, Ergun (1980). I.M.F.'nin Kökenleri. Ekonomik Yaklaşım. 1(3), 37-84.

Türker, Metin (2010). "Dünyada ve Ülkemizde Toprak ve Tarım Reformu Uygulamaları." Üçüncü Sektör Kooperatifçilik, 45(3), 38-57.

Türkiye İş Kurumu (2013). İŞKUR Mesleki Eğitim Programlarının Etki Değerlendirmesi. Ankara: İŞKUR. 82306-TR.

Türkoğlu, İrfan (2013). "Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik." Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries) 8(3), 275-305.

Tüter, Mustafa (2009). ABD'deki Milliyetçilik ABD Misyonundan Beyaz Ulusalcılığa. Doktora tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.

Tütüncü, Gülsüm (2015). İngiltere ve Türkiye'de erken dönem sendikacılık üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. Tarih Okulu Dergisi, 8(XXIII), 493-539.

Tüysüzoğlu, Göktürk (2011). "İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiliz dış politikası: imparatorluk yaşıyor mu?." Akademik Bakış Dergisi, 1(26), 1-23.

Uçar, Aslı Yılmaz (2014). "Kapitalizmde Planlama: Tarihsel ve Toplumsal Çözümleme." Amme İdaresi Dergisi, 47(3), 1.

Uçar, Ceren (2011). Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri. Uzmanlık tezi. Başbakanlık Kadının Statüsü, Genel Müdürlüğü, Ankara.

Uçkaç, Aynur (2010). "Türkiye'de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları." Maliye Dergisi, 1(158), 422-430.

Uğrasız, Bülent (2003). "Uluslararası İlişkilerde İki yaklaşım: İdealizm ve Realizm." Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 139-145.

Uluocak, Gonca Polat ve Arzu İçağasıoğlu Çoban (2011). "Uluslararası Yardımların 'İnsani' Boyutu: küresel yoksulluğun azaltılmasına yönelik yardımların insan hakları perspektifinden değerlendirilmesi." Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8(2), 207-227.

Ulusoy, Recep (2008). “Dünya Bankası ve Türkiye.” Stratejik Araştırmalar Dergisi, 12(5), 71-77.

Ulusoy, Ülkü Halatçı (2011).“Sosyal Hakların Korunması Birleşmiş Milletler’in Rölü” Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu III.Kocaeli:Petrol İş Yayını (116), 245-267.

Uras, Güngör (2012). Siirt ve Muş Meyan Kökü Tesislerinin Hikâyesi. www.milliyet.com.tr/siirt-ve-mus-meyan-koku-tesislerinin-hikayesi/ekonomi/ekonomiyazardetay/03.12.2012/1636244/default.htm/02.12.2018.

Usal, Zeynep Oya (2008). “Dünya Bankası ve IMF Kapsamında Uluslararası Finans Kuruluşları Ve İnsan Hakları.” İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 1(39), 231-246.

Uslu, Ateş (2014). “Avrupa'da Erken Dönem Sosyalist Teori ve İşçi Hareketleri (1830-1840).” Akademik İncelemeler Dergisi, 9(1), 1.

Uyanık, Yücel (2008). “Neoliberal küreselleşme sürecinde işgücü piyasaları.” Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(2), 209-224.

Ç Oktay (2003). “Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi.” Anayasa Yargısı Dergisi, 20(1), 250-284.

Uzel, Esra (2006). Küresel Çevresel Yönetişim. Yüksek lisans tezi Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Uzun, Ayşe Meral (2003). “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası.” Çukurova Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 4(2), 155-173.

Ünal, Aylin (2011). “Çalışma Ahlakı Kavramına Kültürel Bir Bakış ve Türkiye’de Çalışma Ahlakı.” İstanbul Ünv. Siyaal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (44), 125-145

Ünal, Şeref (1994). “İnsan Haklarının Tarihi, Felsefi Ve Hukuki Temelleri”. Ankara Barosu Dergisi, 1(1), 41-74.

Üzümcü, Zeliha (2007). Özelleştirme Politikası ve Türkiye Uygulamalarındaki Etkinliği. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Vermeulen, Jens (2015). Were Wilson And Roosevelt True Architects Of The United Nations?. Yüksek lisans tezi, Gent Üniversitesi Sanat Ve Felsefe Fakültesi Edebiyat Çalışmaları Bölümü, Gent.

Vestergaard, Jakop ve Robert H.Wade (2013). “Protecting Power : How Western States Retain The Dominant Voice in the World Bank’s Governance.” World Development Vol. 46, pp. 153–164.

Wade, Robert (2001). “Dünya Bankası’nda Hesaplaşma”. (Çev.Seda Atuğ). Birikim Dergisi, 145, 74-82.

Wagner, Gert G., Victor Steiner (ty). " What is Social Risk Management" https : //www.diw.de/documents/17/42453/Konzept.pdf./23,05.2017.

Weglarz, Kape (2007). "Idealist or pragmatist? Woodrow Wilson's views on organizing of the post-war world in'Czas'(1919)." Białostockie Teki Historyczne, 1(5), 147-163.

Woods, Ngaire (2000). "The challenge of good governance for the imf and the world bank themselves." World Development, 28 (5): 823-841.

Yakar, Soner (2005). "Polonya'da emeklilik sisteminde dönüşüm." Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2), 449-464.

Yalçınkaya, Hakan, Coşkun Çılbant, Neslihan Yalçınkaya (2012). "Küreselleşme ile Yeniden Şekillenen Ulus Devlet Anlayışı". International journal of economic and administrative studies, 1 (8): 1-26.

Yanmaz, Şenol (2004). "Türkiye'nin Petrol Macerası II." Panorama Dergisi, 1(2), 1-5.

Yarkın, Güllistan (2010). "Türkiye'deki İçe Dönük Sermaye Birikim Sürecinde Dünya Bankası'nın Rolü." Praksis, 1(23), 139-172.

Yasım, Yavuz Kağan, Ufuk Işık (2017). "Yapısal Güçlendirmenin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerine Etkisi: Taş İşleme Sektörü Çalışanları Üzerine Bir Uygulama". Ordu Üniversitesi sosyal bilimler araştırmaları dergisi, 7 (2): 377-385.

Yaşar, Samet (2017). "274 Sayılı Sendikalar Kanunu Ve 275 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev Ve Lokavt Kanununun Hazırlanması Sürecinde Sendikalar." Trakya Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), 97-120.

Yavan, Nuri ve Hamdi Kara (2003). "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı" Coğrafi Bilimler Dergisi, 1 (1), 19-42

Yavuz, Cavit, Deniz Sivrikaya (2009). "Küreselleşmenin Aktörlerinden Çokuluslu Şirketler ve Yönetişim". Ordu Üniversitesi Açık Arşiv Sistemi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema Ve Televizyon, 1 (2): 1217-1236.

Yavuz, Gülin (2007). "Washington Uzlaşması Sonrası Dünya Bankasından Bir Açılım Önerisi; Kapsamlı Kalkınma İçin Çerçeve." Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(3), 181-196.

Yavuz, Mehmet (2017). Kamu Yatırımlarının Yönetimi: Müstakil Projelerden Toplulaştırılmış Projelere Geçiş. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yavuz, Öznur, Hamza Ateş (2017). "Adalet ve kalkınma partisi döneminde kadınlara yönelik dönüşümlerin değerlendirilmesi." Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 1(Özel Sayı), 28-42.

Yay, Serdar (2014). "Tarihsel Süreçte Türkiye'de Sosyal Devlet." 21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 3(9), 147-161.

Yayman, Hüseyin (2005). Türkiye'nin İdari Reform Politiği. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yazıcı, Erdinç, Hıdır Düzkaya (2016). "Dünya Kalkınma Raporu 2015 Perspektifinden Yoksulluk, Çocuk Gelişimi, Ev İdaresi ve Verimliliğe Yeniden Bakış". Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(20), 611-631.

Yeldan, Erinç (2002). "Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler." Praksis, 7, 1-14.

Yeşilay, Rüstem Barış (2005)."Devletçiliğin Türkiye Ekonomisindeki İzdüşümleri" Atatürk Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Dergisi, 19(1), 117-132

Yıldırım, Ali (1994). "1961 Anayasasında Sosyal Devlet ve Sağlık Hakkı." Toplum ve Hekim, Nisan Sayısı, 46-48.

Yıldırım, Engin, Banu Uçkan (2010). "İşverenlerin Sendikasızlaştırma Modelleri Ve Türkiye Örneği." Çalışma ve toplum, 2 (25): 163-184.

Yıldırım, Hüseyin (2000). "Yapısal Uyum Programları Ve Sağlık Reformları: Türk Sağlık Reformları için Çıkarılacak Dersler." Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 5(1), 63-87.

Yıldız, Naciye (2008). "Neoliberal küreselleşme ve eğitim." Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 4(11), 13-32.

Yıldız, Zafer, Hüseyin Topuz (2011). "Sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma ilişkisi açısından Türkiye üzerine bir değerlendirme". Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 61 (2011/2): 201-226.

Yılmaz, Ali (2006). "Samsun Limanı." Türk Coğrafyası Dergisi, 1(45), 85-99.

Yılmaz, Aslı (2012). Türkiye'de Planlama Politikası ve Yönetimi. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Yılmaz Ensar ve Salih Çitçi (2011). "Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açıdan Türkiye'de Kentleşme Dönemleri." Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10(35), 252-262.

Yılmaz, Mevlüt (2012). "Küreselleşme ve Kentsel Yoksulluk: Sosyolojik Bir Perspektif." İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1(4), 257-287.

Yılmaz, Muzaffer Ercan (2009). "Soğuk Savaş Sonrasında 'Yeni Dünya Düzeni'." Akademik Bakış, 1(17), 1-14.

Yılmaz, Sait (2008). "Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesi Evrimi" Beykent Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 27-65.

Yılmaz, Selim (1999). "Yaşamımıza Verilmek İstenen Son Biçim: MAI." ISMMMO Mali Çözüm Dergisi, 1(48), 1-3.

Yılmazer, Mine (2002). İnsani Kalkınma Politikaları ve Türkiye Üzerine Bir Deneme. Doktora Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.

Yolcu, Hüseyin (2011). "Türkiye'de eğitimde yerelleşme ve ailelerin okul yönetimine katılımının güçlendirilmesi: değişen ne?." Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, 11.3, 1229-1251.

Yorgun, Sayım (2017). "Sosyal Politikanın Diğer Bilim Dallarıyla İlişkisi." Uluslararası Sosyal Politika : Pir Ali Kaya, Ceyhun Güler. Kocaeli : Umuttepe Yayınları, 117-140.

Yörük, Erdem (2018). "Çin'in Yükselişi Ve Yeni Kapitalizm." Sosyal Ekonomi, 26(36), 197-208.

Yurtoğlu, Nadir (2014). Demokrat Parti Dönemi Tarım Politikaları ve Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Hayata Tesirleri. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Yurtoğlu, Nadir (2017). "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Petrol Arama Politikaları, 1923-1950." Akademik Bakış, 10(20), 145-167.

Yücel, M.Serhan ve M.Murat Taşar (2016). "Sosyal Darwinizm : Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Erken Cumhuriyete Etkisi." Kutadkubilig Dergisi, (29), 309-360.

Yüceol, Hüseyin Mualla (2005). "Küreselleşme, Yoksulluk Ve Emek Piyasası Politikaları." Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2), 492-516.

Yücesoy, Yasemin (2009). "Yeni Liberal Politikalar Çerçevesinde Devletin İşgücü Piyasasındaki Rolünün Değişimi." Mülkiye, 33(263), 129-158.

Yüksel, Hasan (2014). "Küreselleşme Sürecinin Sosyal Politika Dinamikleri Üzerinde Neden olduğu değişimin analizi." Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(19), 127-151.

Yürük, Ayşe Tülin, Selman Karakul (1998). "Çağdaş Toplumda İnsan Haklarının Doğuşu Ve Gelişimi". Anadolu Üniversitesi açık öğretim fakültesi yayını, 1(3): 31-50.

Zabcı, Filiz (2002a). "Dünya Bankası'nın Küresel Pazar için Yeni Stratejisi: Yönetişim." Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 57(3), 152-179

Zabcı, Filiz (2002b). "Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan korumak mı?." Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 58(1), 215-239.

Zabcı, Filiz (2006). "Bağımlılığın İçselleştirilmesinde AKP Ve Dünya Bankası." Mülkiye, 30 (252), 133-144.

Zabcı, Filiz (2013). "Bir Bilgi Yönetim Sistemi olarak Dünya Bankası" Toplum ve Hekim, 28(1), 23-29.

Zafir, Ceran Zeynep (2009). "Neoliberalizmin minimal devlet yaklaşımına bir eleştiri." Yönetim Bilimleri Dergisi, 7(2), 65-82.

Zaim, Sabahattin (2000). "İktisadi ve Sosyal Kalkınmada Özel Finans Kurumlarının Yeri." Haz./Ed Türk Ağır Sanayii Ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası. Prof. Dr. Nusret Ekin'e armağan. Ankara: TUHİS yayını, 249-256.

Zarakolu, Avni (1982). "1929/1930 Dünya ekonomik krizi karşısında Türk ekonomisi ve alınan krizle mücadele tedbirleri, Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi." Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 1(513), 1.

Zengin, Esra Çelebi (2018). "Kent ve Kentlileşme Sarmalında Türkiye" Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 20/1,84-103.

3. Elektronik Kaynaklar

BBC. (16.04.2012). Dünya Bankası Başkanlığı Yine ABD adayının. www.bbc.com/turkce/ekonomi/2012/04/120416_world_bank/02.12.2017.

BBC Türkçe. (05.05.2018). Karl Marx Doğumundan 200 Yıl Sonra Neden Hala Güncel? www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44012778/02.06.2018.

Berk, Meliha (ty). Dünya Bankası ve Türkiye İlişkileri. http://www.academia.edu/36662304/D%C3%9CNYA_BANKASI_VE_T%C3%9CRK%C4%B0YE_%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0/05.11.2017.

Çukurova Üniversitesi. (2008). Atatürk Sonrası Türkiye'de İç ve Dış Politikada Gelişmelere Genel Bir Bakış (1938-1965).turkoloji.cu.edu.tr/ataturk/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_sonrasi_ic_ve_dis_gelismelere_bakis.pdf/02.12.2018.

Driscoll, David D. (1996). "The IMF and the World Bank How Do They Differ?". www.imf.org/external/pubs/ft/exrp/differ/differ.htm/02.12.2018.

Dünya Bankası Grubu. (2013). Dünya Bankası Grubu-Türkiye işbirliği: ülke programının görünümü.

http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/tr-snapshot-apr-2013-tr.pdf/21.04.2016

Dünya Bankası. (2018). Dünya Bankası Raporuna Göre Küresel Servet Artıyor Ancak Eşitsizlikler Devam Ediyor. www.worldbank.org/tr/news/press-release/2018/01/30/world-bank-report-finds-rise-in-global-wealth-but-inequality-persists/02.12.2018.

Eczacıbaşı. (2018). Kilometre Taşları. https://www.eczacibasi.com.tr/tr/eczacibasi-toplulugu/kilometre-taslari-1952/02.12.2018.

EKODIALOG. (2017). Devletçiliğin Gerileme Dönemi. www.ekodialog.com/Turkiye-iktisat-tarihi/devletciligin-gerileme-donemi.html/02.12.2017.

Emlak Sayfası. (2016). TOKİ ve Dünya Bankası İşbirliği. emlaksayfasi.com.tr/02.12.2018.

Focus. (2018). "John Maynard Keynes, Ekonomiyi Kurtaran Adam." http://www.focusdergisi.com.tr/bilim_insanlari/1000_yilin_dahileri/00214/

Fortune. (2016). Dünya Bankası'ndan 800 Milyon Dolarlık Krediye Onay. www.fortuneturkey.com/dunya-bankasindan-800-milyon-dolarlik-krediye-onay-41532/02.12.2018.

FrankFarnell. (2011). Lobicilik. www.frankfarnel.com/wp-content/uploads/2011/08/lobbying_turkey-v.pdf/02.12.2018.

Friedrich-Ebert-Stiftung. (2018). Uluslararası Çalışma Örgütü Amaçları, İşlevleri ve Politik Etkileri. library.fes.de/pdf-files/tez/10695.pdf/02.12.2018.

Galloway, Lindsey (2018). Dünyanın En İyi Yönetilen İlk Altı Ülkesi. https://www.bbc.com/turkce/vert-tra-42610323/22.05.2018

Gürses, Levent (06 10 2018). Ekonomi [5]. Erişim: Dünya Bankası'nın Raporları. www.arşiv.ntv.com.tr/news/35015.asp/02.12.2018.

Haberler. (2013). Dünya Bankası Doing Business Raporu. www.haberler.com/dunya-bankasi-doing-business-raporu-4307182-haberi/02.12.2018.

Haberler. (2018). TSKB'ye Dünya Bankası'ndan 400 Milyon Dolarlık Kredi. www.haberler.com/tskb-ye-dunya-bankasi-ndan-400-milyon-dolarlik-10927729-haberi/02.12.2018.

Haberrus. (2013). Dünya Bankası'na göre Rusya ekonomisinin 5 zayıf noktası. haberrus.com/economics/2013/02/26/dunya-bankasina-gore-rusya-ekonomisinin-5-zayif-noktasi.html/02.12.2017.

HaberTürk. (2017). Dünya Bankası'ndan Türkiye'ye 'reform mesajı'. www.haberturk.com/dunya-bankasi-ndan-turkiye-ye-reform-mesaji-1767945-ekonomi/02.12.2018.

Hürriyet. (23.03.2005). Dünya Bankası Başkanlığı. www.hurriyet.com.tr/gundem/dunya-bankasi-baskanligi-38710373/02.12.2018.

Hürriyet. (2012). Özal, 12 Eylül Darbecileriyle İşbirliği Yapmıştır. www.hurriyet.com.tr/gundem/ozal-12-eylul-darbecileriyle-isbirligi-yapmistir-22004158/02.12.2018.

Hürriyet. (2014). Engellilere Bakacak Uzman Yetişecek. www.hurriyet.com.tr/egitim/engellilere-bakacak-uzman-yetisecek-26025089/02.12.2018.

Hürriyet. (10.10.2017). 201 Milyon İşsiz. http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/201-milyon-issiz-40605381.

Hürriyet. (27 Nisan 2018). İngilizlerden Akıl Almaz Yöntem. http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/ingilizlerden-akil-almaz-yontem-tatil-icin-turkiyeye-gelip-40818409.

İHA. (2015). Siyaset [2]. Erişim: Tarihi Projenin Türkiye Ayağında İlk Adım Atıldı. www.milliyet.com.tr/17.03.2015.

İktisatKolik. (2016). Güney Kore-Türkiye Planlı Kalkınma Planlarının Karşılaştırılması. iktisatkolik.wordpress.com/2016/08/21/guney-kore-turkiye-kalkinma-planlarinin-karsilastirilmasi/02.12.2018.

İSO. (2004). "Kimya Sektörü", İstanbul : İstanbul Sanayi Odası Yayını, 1. Baskı.

Kaymaz, İhsan Şerif (2016). Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm. www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69/wilson-prensipleri-ve-liberal-emperyalizm/02.12.2018.

YeniMesaj. (2012). Satışa Gelen Ülke: Türkiye - I. www.yenimesaj.com.tr/satisa-gelen-ulke-turkiye-i-H1218694.htm/02.12.2018.

Metalurji. (2017). Neo-Liberal Politikalar, Özelleştirme ve Sanayiye Etkileri. www.metalurji.org.tr/dergi/dergi136/d136_5973.pdf/03.12.2017.

Milliyet. (16.10.2014). Türkiye'ye Dünya Bankası'nda Büyük Görev. www.milliyet.com.tr/turkiye-ye-dunya-bankasi-nda-buyuk/ekonomi/detay/1955401/default.htm/0.07.2016

Milliyet. (2015). 67 yıldır Petrol Fışkırıyor. www.milliyet.com.tr/turkiye-nin-1-milyon-ton-petrol/ekonomi/detay/2019746/default.htm/02.12.2018.

NTV. (2000). Ecevit Hayalindeki Projeyi Başlattı.arsiv.ntv.com.tr/news/27890.asp.02.12.2018.

OpenKnowkedge. (2018). Toward a new social contract: taking on distributional tensions in Europe and Central Asia. openknowledge.worldbank.org/handle/10986/30393/02.12.2018.

Politikaakademisi. (2014). IMF ve Dünya Bankasının Türkiye ile İlişkileri. politikaakademisi.org/imf-ve-dunya-bankasinin-turkiye-ile-iliskileri/12.02.2018.

ResearchGate. (2017). Sağlıkta Dönüşüm Sürecinde Dünya Bankası'nın Ulusal Sağlık Mevzuatımıza Etkisi. www.researchgate.net/profile/nazan_savas/publication/234102447_dunya_bankasi_ve_turkiye'de_saglikta_donusum-_kongre_sunum_metni/links/0912f50f1ed8a75293000000/dunya-bankası-ve-turkiyede-saglikta-donusum-kongre-sunum-metni/02.12.2017.

SABİS. (2016). 1950-1960 Liberal Dönem. content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/uploads/65976/48783/1950-1960.docx/25.03.2016

Sakarya Üniversitesi. (2018). Türkiye'de Aktif İşgücü Piyasası Politikaları. content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/uploads/66388/33802/14._turkiye'de_issizlikle_muccadele_isgucu_piyasasi_politikalari/02.12.2018.

Sengenberger, Werner (ty).Uluslararası Çalışma Örgütü Amaçları, İşlevleri ve Politik Etkileri.https://library.fes.de/pdf-files/tez/10695.pdf./12.07.2017

Sosyal Demokrat. (13.06.2016). Uluslararası Hukukun ve Kurumların Demokrasinin Gelişmesindeki Rolü. www.sosyaldemokratdergi.org/riza-turmen-uluslararasi-hukukun-ve-kurumlarin-demokrasinin-gelismesindeki-rolu/02.12.2018.

SPK. (2017). Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıkları Tahkim. www.spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/750/02.12.2017.

T.C. Ekonomi Bakanlığı. (ty). Tahkim ile ilgili uluslararası düzenlemeler. www.ekonomi.gov.tr/.../webcenter/.../htmlViewer.jspx?/02.12.2017.

Tasarım. (2006). Çad-Dünya Bankası Gerilimi ve Yeni Sömürgecilik. www.tasam.org./TR/Icerik/342/cad-dunya_bankasi_gerilimi_ve_yeni_somurgecilik/02.12.2018.

TBMM. (2000). Birleşmiş Milletler Antlaşması, www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf/02.12.2018.

TBMM. (2018). Türkiye'de Marşal Plânı: 1.1.1955-31.3.1955. acikerisim.tbmm.gov.tr/02.12.2018.

TEPAV. (2016). 2016 Dünya Kalkınma Raporu, Tepav'da Tanıtıldı. www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/4008/02.12.2018.

TEPAV. (2017). "TEPAV, Dünya Bankası Bilgi Merkezi Açıldı." https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/223/01.03.2017

TSKB. (2018). Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Tarihi. www.tskb.com.tr/tskb-tarihi/24.11.2018.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2002). Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri. www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/098cd40c-d8e3-4197-8e31-3a4d0a9fbda7/kuresel.pdf?MOD=ajperes&cacheid=rootworkSPACE-098cd40c-d8e3-4197-8e31-3a4d0a9fbda7-m3fBaj9/02.12.2018.

Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete (1947). "19.02.1947 Sayılı Kanun" https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc068/kanuntbmmc068/kanuntbmmc06803066.pdf.15.01.2018.

Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Kalkınma Bankacılığı ve Kalkınmanın Finansmanı. www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2002-GA/GA-02-03-10_Kalkinma_Bankaciligi_ve_Kalkinmanin_Finansmani.pdf/02.12.2018.

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı. (2018). 6326 - 1954 Petrol Kanunu. www.tpao.gov.tr/tpfiles/uerfiles/files/Petrol_Kanunu(1).pdf /02.12.2018.

Wikipedia. (2017). Angelus Novus. https://en.wikipedia.org/wiki/Angelus_Novus/10.11.2017

WorldBank. (2001). World Bank Group Historical Chronology. siteresources.worldbank.org/extarchives/Resources/Bank%20chronology.pdf/02.12.2018.

WorldBank (2012). Dünya Bankası'nın En Yoksul Ülkeler İçin Sağladığı Fon. Washington : Concessional Finance & Global Partnerships Vice Presidency of the World Bank

WorldBank (2013). Dünya Bankası - Türkiye İşbirliği: Ülke Programının Görünümü. http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/tr-snapshot-apr-2013-tr.pdf.

World Bank. (30.10.2013). Türkiye ve Dünya Bankası Grubu İslami Finansın ve Ülkenin Yatırım Ortamının Geliştirilmesi Alanlarında İşbirliğini Güçlendiriyor. www.worldbank.org/tr/news/press-release/2013/10/30/turkey-and-world-bank-group-reinforce-cooperation-on-improving-islamic-finance-and-the-country-investment-climate/02.03.2017.

World Bank. (2014). Projeler. www.projects.worldbank.org/02.12.20184

World Bank (2016). Yönetim. worldbank.org/en/about/leadership/managers.

World Bank (2016). Türkiye'nin Şehirleri Dünya Bankası Finansmanıyla Sosyal, Ekonomik ve Mali Olarak Daha Sürdürülebilir Hale Geliyor. http://www.worldbank.org/tr/news/press-release/2016/12/20/turkeys-cities-to-become-socially-environmentally-and-financially-sustainable-with-world-bank-support/10.11.2017

WorldBank. (2018). Türkiye'de Dünya Bankası : Öncelikler ve Programlar. http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/Resources/455687-1193937616345/Turkiye_de_Dunya_Bankasi_Oncelikler_ve_Programlar_(Konya).pdf/11.10.2018

World Bank. (2019). Temmuz 2019 Tarihli Dünya Bankası Üye Ülkeler Oy Gücü Tablosu. siteresources.worldbank.org/BODINT/Resources/278027-1215524804501/IBRDCountryVotingTable.pdf/02.12.2018.

Zeki, Onur (ty) "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Batı İttifakına Yönelim Ve Türk ABD İlişkileri (1945-1952). www.academia.edu/12745819ikincidunya_savasi_sonrasinda_bati_ittifakina_yonelim_ve_turk_ABD_iliskileri_1945-1952_/02.12.2018.

ÖZGEÇMİŞ

Özlem Küçük 1972 Ardahan doğumludur. 1991-1995 (Lisans) Uludağ Üniversitesi Balıkesir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'ndan mezun olduktan sonra, Bursa'da tanınmış firmalarda ithalat ihracat sorumlusu olarak çalıştım. 1997-2000 (Yüksek Lisans) Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi ve Pazarlama Programı'nda tamamladım. 2001-2002 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu-ANKARA çalıştım. Burada, Turizm-Otelcilik ve Büro Yönetimi–Sekreterlik Programları'nın Mesleki İngilizce derslerine dışardan öğretim görevlisi olarak yürüttüm. 2002-2008 Kadrolu Öğretim Görevlisi olarak Ankara Üniversitesi Çankırı Meslek Yüksek Okulu'na görev yaptım. 06.02.2008-30.01.2008 - Büro Yönetimi ve Sekreterlik Programı Ankara Üniversitesi Elmadağ Meslek Yüksekokulu'nda kadrolu öğretim görevlisi olarak geçtim. 02.02.2009 Kadrolu Öğretim Görevlisi – Konaklama İşletmeciliği Programı Kocaeli Üniversitesi Derbent Turizm İşl. ve Otelcilik Y.O.'na atandım. 2015 yılından itibaren ise Kocaeli Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulunda görevimi sürdürmekteyim. Eylül 2009 yılında Kocaeli Üniversitesi Çalışma İlişkileri Anabilim Dalı Sosyal Politika Programın'da Doktora yapmaktayım. Bu süre zarfında sevdiğim bir bilim alanı olan sosyal politika alanında gerek tarihsel gerekse ulusal ve uluslararası alanda çok okuma ve inceleme yaparak kendimi geliştirdim.